

વર્તમાન વિશેષ™

GPSC 360°

CONTENTS

Cover Story

રાજદ્રોહ 05

પ્રાથમિક પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ - 1 :

- ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો 17
- બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 24
- આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના..... 30

સામાન્ય અભ્યાસ - 2 :

- ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન 38
- ભૂગોળ અને પર્યાવરણ 48
- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી 60
- અન્ય 85

મુખ્ય પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ - 1 :

- ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો 107
- ભૂગોળ 113

સામાન્ય અભ્યાસ - 2 :

- બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 118
- લોક પ્રશાસન અને શાસન 134
- નીતિશાસ્ત્ર 137

સામાન્ય અભ્યાસ - 3 :

- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી 142
- અર્થતંત્ર અને આયોજન 159
- અન્ય સાંપ્રત ઘટનાઓ 169

નોલેજ જંકશન

Map 174

Editor in Chief & Director

વિકાસ પટેલ

Co-Editor

જીજ્ઞેશ ગઢિયા, રવિરાજ ડાહી, જય ડોનરિયા, કાનજી કુછડિયા

Faculty Team

જીજ્ઞેશ ગઢિયા, સુરજ ભટ્ટ, રવિરાજ ડાહી, જય ડોનરિયા, અકરમ શેરસિયા, યાજ્ઞિક સભાયા, પ્રશાંત ચૌહાણ, તરુણ કાતરીયા, વિશાલ સોલંકી, વિશાલ ખોડિયા, પાઝલ સલ્લા, બકુલ પરમાર, ભરત નકુમ, શૈલેષ હડિયા

Content Team

ધ્રુપદ પટેલ, સંદીપ પ્રજાપતિ, દક્ષાબા રાણા, ક્રિષ્ના ધોરાજીયા, ઝાલા યોગેશકુમાર, ચંદ્રસિંહ રાઠવા, મહેન્દ્ર પઢિયાર, સુરજ પટેલ, ચૌહાણ કુલદીપસિંહ, પ્રકાશકુમાર પ્રજાપતિ, જીગર દરજી, પટેલ મયુરભાઈ, સંજય સોનગરા, અપૂર્વ પાંચોટીયા, યશવંતકુમાર પરમાર, ચાંદની ઠેસિયા, મયુર ગઢીયા, દીપલ મેવાડા, મહમદઆશીફ મલેક

Typing Team

પ્રિયંકા લેઉઆ, પૂજાબા રાઠોડ, હિતેન્દ્રસિંહ રાજપાલ, હિમાંશીબેન રાઓલ, કોમલ પરમાર, કોમલ પ્રજાપતિ, મિતલ નાણાવટી, નરેન્દ્રભાઈ ગોહિલ, ઋત્વાબેન દવે, વાઘેલા ધારાબેન, પ્રકાશભાઈ પરમાર, મહેમદ ઇલિયાસ દાણી, અંસારી બસીરુદ્દીન નિઆમુદ્દીન, કરણસિંહ ગોહિલ, સુરેખાબેન ભરંડા, ભાવનાબેન પટેલ, દેવેન્દ્રભાઈ ઠક્કર, ચેતનભાઈ નાયી

Designing Team

અંશ વાણાણી, ખુશ્બુ સોલંકી, કોમલ રાવળ, પ્રશાંત દરજી, હાર્દિક લાખાણી, ધ્રુવ ચૌહાણ, શુભ જગડ, નિતિન વાલાણી, કુંદન પટેલ, નિકુંજ સગર, મયંક ઘેલાણી

Managment Team

મહેશ રખિયાણીયા, મનસ્વી ગઢવી, મેહુલ ચૌહાણ, ક્રિષ્ના પટેલ, કિશન બુટાણી, પ્રાજ્ઞી શાસ્ત્રી

વર્તમાન વિશેષ™

GPSC 360°

ગુજરાતના તમામ મહેનતુ વિદ્યાર્થીઓને અર્પણ

Book Name : વર્તમાન વિશેષ GPSC 360°

Copyright© : WebSankul®

Pages : 176

Price : Rs. 130/-

Book Design : WebSankul

Email : publication@websankul.com

Contact No : 77 77 99 13 48, 96 01 60 83 48

Website : www.websankul.com

© Strictly reserved with the Editor

No Part of this Publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise or stored in a database or retrieval system without prior written permission of the publishers.

સંપાદક તથા પ્રકાશક દ્વારા પુસ્તકના તમામ તથ્યોની યોગ્યતા તપાસમાં આવી છે,
તેમ છતાં કોઈપણ ક્ષતિ માટે પ્રકાશક, સંપાદક, મુદ્રક જવાબદાર રહેશે નહીં.

સંપાદકીય ...

'GPSC - 360' ના પ્રથમ અંકને વિદ્યાર્થી મિત્રો દ્વારા મળેલ લાગણીસભર અને હકારાત્મક પ્રતિસાદ માટે સૌ પ્રથમ તો દરેક વિદ્યાર્થી મિત્રોનો હૃદયપૂર્વક આભાર. આપ સૌ વિદ્યાર્થી મિત્રોની આ લાગણી અને પ્રેમ દરેક પ્રયત્નમાં અમને વધુ સાડ અને ઉત્તમકક્ષાનું કાર્ય કરવા પ્રેરણા આપે છે.

ગત અંકમાં આપણે વિદ્યાર્થીથી અધિકારી સુધીની સફળ યાત્રા કેવી હોઈ શકે તેની ચર્ચા કરી હતી. હમણાં તાજેતરમાં જ UPSC દ્વારા વર્ષ 2021 માં લેવાયેલી સિવિલ સર્વિસ પરીક્ષાનું પરિણામ જાહેર કરવામાં આવ્યું. એક જ પરિણામ અને 685 ઉમેદવારોના સ્વપ્નો હકીકતમાં ફેરવાઈ ગયા. આ પરિણામે 685 વિદ્યાર્થી યાત્રીઓની સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની સફર ને એક સુખદ મુકામે પહોંચાડી દીધી પરંતુ આ જ પરીક્ષામાં 10 લાખથી વધુ પરીક્ષાર્થીઓ આ સ્પર્ધામાં દોડતા હતા. તેમનું શું ?? શું હવે તેઓએ UPSC પાસ કરવાના સ્વપ્નને તિલાંજલી આપી દેવાની? નવી કારકીર્દીની શોધ ચલાવવાની ?

આપ સૌ જાણો છો કે આપણો ભારતદેશ નખશિખ યોગ્યતા, અકલ્પનીય કાર્યક્ષમતા અને નિપુણતાથી ખચોખચ ભરેલા યુવાધનનો દેશ છે. અહીં એન્જીનિયરીંગથી લઈને ડૉક્ટરી સુધી તથા IT થી લઈને કંસ્ટ્રક્શન સુધી દરેક એ દરેક ક્ષેત્ર પોતાની પાસે એક અભિન્ન અંગ લઈને બેઠું છે - "ગળાકાપ સ્પર્ધા" આજના સમયમાં કારકીર્દી બનાવવી જેટલી અઘરી છે એટલી કદાચ ભૂતકાળમાં ક્યારેય ન હતી અને એ જ કારણ છે કે ઘણા બધા વ્યક્તિઓ જે ધ્યેય લઈને કોઈ એક ક્ષેત્રમાં સ્થાપિત થવા માંગતા હોય તેઓ કોઈ એક યા બીજા કારણોસર પોતાનો ધ્યેય કે પોતાનું સ્વપ્ન પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

મિત્રો GPSC પરીક્ષાનું ધ્યેય પણ કંઈક આવું જ છે. લાખો યુવાનો આ સ્વપ્ન જોવે છે પરંતુ દરેક વ્યક્તિને પ્રથમ પ્રયાસે સફળતા મળી જ જાય એ શક્ય નથી. આ સંજોગોમાં દરેક વિદ્યાર્થીઓએ બે બાબતો માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ. એક તો 'બીજો' પ્રયાસ અને બીજું Plan-B. હવે આ બંને બાબતો વ્યક્તિગત છે. દરેક વિદ્યાર્થી પોતાની સામાજિક અને આર્થિક સ્થિતિ અનુસાર Attempt આપી શકે. એક, બે, ત્રણ અરે ચોથા કે પાંચમા પ્રયાસે પણ લોકોને સફળતા મળતી હોય છે. એ જ રીતે દરેક વિદ્યાર્થી પોતાની આવડત અનુસાર પ્લાન-B ઘડી શકે.

સમગ્ર વાતનો મૂળ સાર એટલો જ છે કે દરેક વિદ્યાર્થીએ પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવા માટે મહેનત કરવી જ રહી પરંતુ જો તમારા સમગ્ર પ્રયાસોના અંતે પણ જો નિષ્ફળતા પ્રાપ્ત થાય છે તો તેને પણ એક ચેલેન્જ ગણી, હકારાત્મક અભિગમ દાખવી બીજો 'ઘા' વધારે જોરથી મારવો રહ્યો.

વિકાસ પટેલ

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

CONSTABLE

Date 19-01-2023

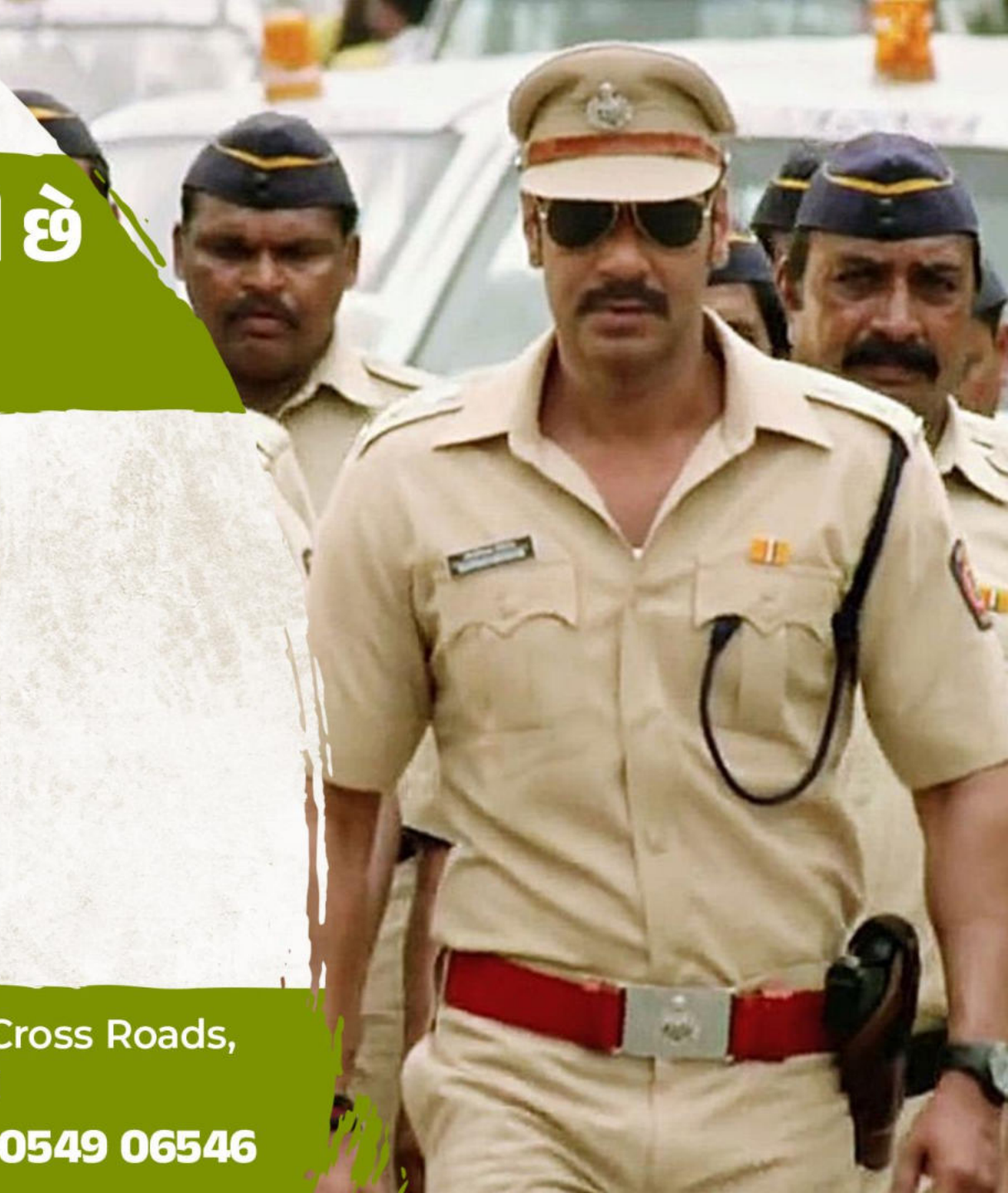
Time 11:00 to 1:00

Fees 18000 (~~25000~~)

(Offer Valid till 19 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

Cover
Story

રાજદ્રોહ

Cover Story

સમાચારમાં શા માટે?

એક ઐતિહાસિક ચુકાદામાં, સુપ્રીમ કોર્ટની બેન્ચે તમામ રાજદ્રોહના કેસો જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર સંસ્થાનવાદી યુગના આ કાયદા પર પુનર્વિચાર ન કરે ત્યાં સુધી સ્થગિત કરી દીધા છે. વચગાળાના આદેશમાં, ચીફ જસ્ટિસ ઓફ ઈન્ડિયા (CJI) NV રમન્ના, જસ્ટિસ હિમા કોહલી અને જસ્ટિસ સૂર્યકાંતની બનેલી બેંચે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોને ભારતીય ઇંડ સંહિતા (IPC)ની કલમ 124-A હેઠળ કોઈપણ FIR નોંધવાની મનાઈનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.

રાજદ્રોહ કાયદો

- આ એક વચગાળાનો આદેશ છે અને અંતિમ ચુકાદો અલગ હોઈ શકે છે. વર્તમાન CJI દ્વારા રાજદ્રોહની જોગવાઈઓની સમીક્ષા કરવા માટે દર્શાવવામાં આવેલી ગંભીરતાને જોતાં અને તેના પર તેના મૂળ વલણ પર પુનર્વિચાર કરવા કેન્દ્ર સરકારની આશ્ચર્યજનક સ્થિતિને જોતાં, ભવિષ્યમાં આ અંગે નિર્ણાયક ચુકાદાની અપેક્ષા રાખી શકાય છે.

- 'રાજદ્રોહનો કાયદો' ભારતમાં બંધારણીય કાયદાના સૌથી વિવાદાસ્પદ વિષયો પૈકીનો એક રહ્યો છે, જેની કાયદાનાં પુસ્તકોમાંથી જોગવાઈને સંપૂર્ણ રીતે નાબૂદ કરવાની માંગણીથી લઈને રાજદ્રોહની કલમને સંપૂર્ણ રીતે જાળવી રાખવાની હિમાયત કરનારાઓ સુધીના મંતવ્યો જણાવેલાં છે.
- અન્ય ઘણા લોકોએ રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને મૂળભૂત અધિકારો વચ્ચે સંતુલન જાળવવા માટે જોગવાઈને જાળવી રાખવા પરંતુ તેના અમલીકરણને નિર્ધારિત કાનૂની મર્યાદામાં રાખવાની માંગણી કરી છે. સુપ્રીમ કોર્ટ પહેલા પણ અનેક કેસમાં આ અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવી ચૂકી છે અને વર્તમાનના સંદર્ભમાં ફરી એકવાર આ અંગેની ચર્ચાએ જોર પકડ્યું છે. તો ચાલો આ વિવાદાસ્પદ કાયદા વિશેની ઐતિહાસિક, બંધારણીય અને કાયદાકીય બાબતો પર વિસ્તૃત માહિતી મેળવીએ.

પૃષ્ઠભૂમિ

- ઉપનિવેશિક સરકારની કઠોર ટીકાઓનો સામનો કરવા અને સંસ્થાનવાદી રાજ્ય સામેના કોઈપણ ગુનાઓને રોકવા માટે વર્ષ 1860માં બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા રાજદ્રોહનો કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો. સ્વતંત્રતા પૂર્વે ભારતમાં ભાષણ અને મૂળભૂત અધિકારોને અંકુશમાં રાખતા રાજદ્રોહનો કાયદો સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓ સામે વ્યાપકપણે ઉપયોગમાં લેવાયો હતો.

રાજદ્રોહ કાયદો (કલમ 124A) શું છે ?

રાજદ્રોહનો ઉલ્લેખ ભારતીય ઇંડ સંહિતા (IPC)ની કલમ 124(A)માં કરવામાં આવેલ છે. કલમ 124(A) મુજબ, જે કોઈ પણ, શબ્દો દ્વારા, કાં તો બોલીને અથવા લખીને, અથવા સંકેતો દ્વારા, અથવા દૃશ્યમાન વસ્તુઓ દ્વારા, અથવા અન્યથા, કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર વિરુદ્ધ દ્વેષ અથવા તિરસ્કાર ફેલાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે અથવા પ્રોત્સાહિત કરે છે અથવા અસંતોષને પ્રોત્સાહિત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તો તેને આજીવન કેદ સુધીની સજા થઈ શકે છે.

કોઈપણ ભાષણ અથવા અભિવ્યક્તિ જે દેશમાં સરકાર વિરુદ્ધ નફરત, ઉશ્કેરણી અથવા અસંતોષ ભડકાવવા માંગે છે, તે રાજદ્રોહ હેઠળ આવે છે અને જો કોઈ વ્યક્તિ રાષ્ટ્ર વિરોધી સંગઠનો સાથે જાણતા અથવા અજાણતા સંબંધ ધરાવે છે અથવા તેમને કોઈપણ પ્રકારનું સમર્થન આપે છે તો તે પણ રાજદ્રોહના દાયરામાં આવે છે.

જોગવાઈમાં આપેલ ત્રણ સમજૂતી

1 'અસંમતિ કે અસંતોષ'ની અભિવ્યક્તિ માં વિશ્વાસઘાત અને દુશ્મનીની બધી લાગણીઓનો સમાવેશ થાય છે.

2 કાનૂની માધ્યમો દ્વારા સરકારના પગલાં પ્રત્યે અસંતોષ વ્યક્ત કરતી ટિપ્પણી, જેમાં સરકાર વિરુદ્ધ હિંસા અથવા અવ્યવસ્થાને ઉશ્કેરવાના હેતુવાળી ટિપ્પણીનો સમાવેશ થતો નથી, તે આ કલમ હેઠળ ગુનાપાત્ર નથી.

3 ઘિક્કાર અથવા હિંસા માટે ઉશ્કેરણી અથવા તિરસ્કાર કર્યા વિના સરકારની વહીવટી અથવા અન્ય કાર્યવાહીની ટીકા કરતી ટિપ્પણીઓ આ કલમ હેઠળ ગુનાપાત્ર નથી.

આનો અર્થ એ છે કે કાયદો સરકાર પ્રત્યે નફરત, તિરસ્કાર અથવા અસંતોષ પેદા કરવાના પ્રયાસોને રાજદ્રોહ તરીકે સજા કરે છે.

કાયદામાં સજાની જોગવાઈઓ

- તે બિનજામીનપાત્ર ગુનો છે.
- આ કાયદા હેઠળ ત્રણ વર્ષની સજા સાથે આજીવન કેદની પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
- જે વ્યક્તિ પર રાજદ્રોહના કાયદા હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય તેને કોઈ સરકારી નોકરી મળી શકે નહીં.
- આ કાયદા હેઠળ આરોપી વ્યક્તિએ પાસપોર્ટ વગર રહેવું પડશે અને કોર્ટના દરેક સમન્સ પર હાજર રહેવું પડશે.

રાજદ્રોહનો કાયદો કેવી રીતે આવ્યો ?

પશ્ચિમી દેશોમાં રાજદ્રોહ લગભગ 850 વર્ષ જૂનો છે. જેને આપણે 1275ના વેસ્ટમિસ્ટર કાયદામાં જોઈ શકીએ છીએ. તે સમયે માત્ર ભાષણની સત્યતા જ નહીં પરંતુ ભાષણ આપવાના હેતુને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવતું તથા સત્તાના સન્માન વિરુદ્ધ બોલનારાઓને રોકવા માટે રાજદ્રોહનો કાયદો બનાવવામાં આવ્યો હતો.

વાસ્તવમાં તે સમયે ઈંગ્લેન્ડમાં ત્યાંની જનતા દ્વારા રાજા અને સરકાર વિરુદ્ધ અવાજ ઉઠાવવામાં આવી રહ્યો હતો. તેથી સત્તા બચાવવા માટે રાજા અને તેની સરકાર, જનતા વિરુદ્ધ રાજદ્રોહનો કાયદો લાવ્યા. જેના પરિણામ સ્વરૂપ 1606માં રાજાના નિર્ણયે 'રાજદ્રોહ'ને ગુના તરીકે સ્થાપિત કર્યો.

ત્યાર બાદ એવી દલીલ આપવામાં આવી કે સરકારની નિષ્ઠાવાન ટીકા સરકારને બદનામ કરવાની અને અસ્થિર કરવાની વધુ ક્ષમતા ધરાવે છે, જેથી તેને અટકાવવી જરૂરી છે. આ જ બાબતને 1868 માં યુકેની અદાલતે રાજદ્રોહને ગુના તરીકે વ્યાખ્યાયિત કર્યો હતો.

પહેલી વાર જ્યારે ભારતીય ઇન્ડ સંહિતા (IPC) ભારતમાં લાવવામાં આવ્યો, ત્યારે તેમાં રાજદ્રોહની કોઈ જોગવાઈ નહોતી, પરંતુ થોમસ બેલિંગ્ટન મેકોલે દ્વારા ઘડવામાં આવેલ IPCમાં રાજદ્રોહની કલમને (124A) 1870માં સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું.

ભારતમાં રાજદ્રોહના કાયદા પાછળનો ઇતિહાસ

રજૂઆત

- ભારતના રાજદ્રોહના કાયદાનો એક રસપ્રદ ભૂતકાળ છે. તે વર્ષ 1870 માં બ્રિટિશરો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- બ્રિટિશ રાજને ડર હતો કે ખાસ કરીને અંગ્રેજો દ્વારા વહાબી ચળવળના દમન પછી ભારતમાં મુસ્લિમ ઉપદેશકો તત્કાલીન સરકાર સામે યુદ્ધ કરશે આથી તેણે આવા કાયદાની જરૂરિયાત અનુભવી.

- રાજદ્રોહની કલમ એ બ્રિટિશ સંસ્થાનવાદી શાસનનું અવશેષ છે, જે મૂળરૂપે ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળમાંથી ઉદ્ભવતા ટીકાત્મક અવાજોને દબાવવા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. ભારતીય ઇન્ડ સંહિતા, 1860 ની કલમ 124-A, 1860 માં મેકોલેના ભારતીય ઇન્ડ સંહિતાના મૂળ ડ્રાફ્ટમાં ગેરહાજર હતી અને તે પછીથી 1870 માં જેમ્સ સ્ટીફનના પ્રયાસોથી રજૂ કરવામાં આવી હતી.

- રાજદ્રોહના આ કાયદા પાછળનો મૂળ વિચાર એ હતો કે સરકારની દરેક સારી બાબતો જ લોકો સુધી પહોંચવી જોઈએ. જ્યારે થોમસ મેકોલેને ભારતીય ઇંડ સંહિતા (IPC) તૈયાર કરવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવી ત્યારે 1837માં મેકોલેના ડ્રાફ્ટમાં કલમ 113નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો, જેને સુધારી 1870માં કલમ 124A બનાવવામાં આવી. અંતમાં સર જેમ્સ સ્ટીફને 1870માં સ્પેશિયલ એક્ટ XVII દ્વારા IPCની કલમ 124A હેઠળ રાજદ્રોહને ગુના તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો.

I સ્વતંત્રતા ચળવળ દરમિયાન ઉપયોગ

- સ્વતંત્રતા ચળવળ દરમિયાન રાજકીય અસંતોષને કાબૂમાં લેવા માટે આ જોગવાઈનો વ્યાપક ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો, જેનો શિકાર 1897માં મહાન સ્વાતંત્ર્ય સેનાની બાલ ગંગાધર તિલક બન્યા હતા. 1891માં અખબારના સંપાદક જોગેન્દ્ર ચંદ્ર બોઝ સામે થયેલો કેસ રાજદ્રોહ કાયદાના ઉપયોગનો પ્રથમ જાણીતો દાખલો હતો.
- સમયની સાથે આ કાયદાનો ઉપયોગ બ્રિટિશ સરકારે મહાત્મા ગાંધીથી લઈને એની બેસન્ટ, શૌકત અલી, મોહમ્મદ અલી, મૌલાના આઝાદ, લાલા લજપત રાય અને અરવિંદ ઘોષ સુધીના સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓ વિરુદ્ધ કર્યો હતો.

I આઝાદી બાદ

1947માં આઝાદી મળ્યા બાદ ઘણા નેતાઓએ રાજદ્રોહના કાયદાને હટાવવાની વાત કરી હતી પરંતુ સમયની માંગને ધ્યાનમાં રાખીને 1955માં રાજદ્રોહમાં આપેલી કાળા પાણીની સજાને હટાવીને આજીવન કેદમાં બદલી નાખવામાં આવી.

બંધારણ સભાની ચર્ચા બાદ 1948માં બંધારણમાંથી 'રાજદ્રોહ' લગભગ કાઢી નાખવામાં આવ્યો હતો. તેનો શ્રેય કે.એમ. મુનશીને જાય છે, જેમણે બંધારણના મુસદ્દાના અનુચ્છેદ 13 (2) માં સમાવિષ્ટ 'રાજદ્રોહ' શબ્દને દૂર કરવા માટે સુધારો રજૂ કર્યો હતો. 26 નવેમ્બર, 1949ના રોજ લાગુ થયેલા બંધારણમાં 'રાજદ્રોહ' ન હતો અને અનુચ્છેદ 19(1)(a)એ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા આપી. જો કે, ભારતીય ઇંડ સંહિતા, 1860ની કલમ 124-Aમાં તેનું સ્થાન બની રહ્યું.

1951 માં, જવાહરલાલ નેહરુએ અનુચ્છેદ 19 (1)(a) હેઠળ સ્વતંત્રતાને મર્યાદિત કરવા માટે ભારતના બંધારણમાં પ્રથમ સુધારો લાવ્યા અને રાજ્યને વાણી સ્વતંત્રતાના અધિકારો પર વાજબી નિયંત્રણોના સ્વરૂપમાં અંકુશ મૂકવાની સત્તા આપવા માટે અનુ. 19 (2) લાગુ કર્યો, ભારતના બંધારણનો વર્તમાન અનુ. 19(2) 'રાજદ્રોહ'નો ઉલ્લેખ કરતો નથી.

I ઈન્દિરા ગાંધીની સરકારમાં ફેરફાર

- 1974માં ઈન્દિરા સરકારમાં આ રાજદ્રોહના કાયદામાં મોટો ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ જ સમયે પહેલીવાર રાજદ્રોહને 'કોઝિએબલ ગુનો' બનાવવામાં આવ્યો તથા કાયદા હેઠળ પોલીસને વોરંટ વિના કોઈપણની ઘરપકડ કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો.

Evolution of the law

Sedition is a cognisable, non-bailable and non-compoundable offence under Section 124A of Indian Penal Code

BEFORE INDEPENDENCE

1870: The section on sedition is introduced by the British to the IPC

The British rulers used the law to muzzle demands for freedom. For instance, Bal Gangadhar Tilak was the first person to be convicted of sedition in colonial India.

AFTER INDEPENDENCE

1948: In discussions, Indian leaders agree to drop "sedition" from the Constitution

1949: "Sedition" is no longer part of the Indian Constitution adopted on November 26 this year. However, Section 124A remains in the IPC

1951: Nehru gov't brings in first amendment under Article 19(1)(a), and puts in "reasonable restrictions" on the right to free speech

1974: Indira Gandhi gov't makes Section 124A a cognisable offence that authorises police to make arrests without a warrant

PRESENTLY

2019 data shows that sedition cases rose by 25% and arrests by 41% over the previous year. However, only 3% of cases led to convictions

I કઈ બાબત કાયદાને ચિંતાનું કારણ બનાવે છે?

આ કાયદો પોલીસ અને સંબંધિત રાજ્ય સંસ્થાઓ માટે નાગરિકોમાં ભય પેદા કરવા અને સરકારો વિરુદ્ધ કોઈપણ કાયદેસરની ટીકા અથવા અસંમતિને દબાવવા માટેનું એક સરળ સાધન રહ્યું છે. લગભગ તમામ અનુગામી સરકારોએ આ કાયદાનો દુરુપયોગ કર્યો છે.

તાજેતરના વર્ષોમાં દાખલ થયેલા કેસો પર એક નજર કરતાં કાયદાના વધી રહેલા દુરુપયોગને દર્શાવે છે. રાજદ્રોહના કેસોમાં ફક્ત પ્લેકાર્ડ બતાવવાથી લઈને સરકાર વિરોધી સૂત્રોચ્ચાર અને સોશિયલ મીડિયા પર વ્યક્તિગત સંદેશાવ્યવહારનો સમાવેશ થાય છે.

નેશનલ ક્રાઈમ રેકોર્ડ બ્યુરો દ્વારા સંકલિત કરવામાં આવેલા ડેટા મુજબ, તાજેતરના વર્ષોમાં કલમ 124-A હેઠળના કેસોમાં ભારે વધારો જોવા મળ્યો છે. તાજેતરનાં કેસોમાં લગભગ 163 ટકાનો ઉછાળો આવ્યો છે, જ્યારે દોષિત ઠેરવવાનો દર 3.3 ટકા જેટલો ઓછો છે.

I રાજદ્રોહના કાયદા અને લોકશાહી

- બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા સંસ્થાનવાદને બચાવવા અને આગળ વધારવા માટે ચોક્કસ સંજોગોમાં રાજદ્રોહના કાયદા ઘડવામાં આવ્યા હતા. આવા કાયદાઓને વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા દ્વારા સંચાલિત આધુનિક લોકશાહીમાં કોઈ સ્થાન ન હોવું જોઈએ.
- ઉદાર લોકશાહી માંગ કરે છે કે દરેક નાગરિકને સરકાર સામે વિચારવાની, વ્યક્ત કરવાની અને સંગઠિત થવાની છૂટ છે. સ્વતંત્ર અભિવ્યક્તિ એ અપરાધ હોવાને બદલે કોઈપણ લોકશાહી રાજકારણનો એક ગુણ છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, ઓસ્ટ્રેલિયા અને ન્યૂઝીલેન્ડ સહિત મોટાભાગના ભૂતપૂર્વ બ્રિટિશ શાસિત પ્રદેશોએ રાજદ્રોહની જોગવાઈઓ નાબૂદ કરી છે. બ્રિટિશ સરકારે પણ 2010માં કોરોનર્સ એન્ડ જસ્ટિસ એક્ટ હેઠળની રાજદ્રોહની જોગવાઈઓ રદ કરી હતી.

I રાજદ્રોહ સંબંધિત પ્રખ્યાત કેસો

1 જોગેન્દ્ર ચંદ્ર બોઝ
રાજદ્રોહના ગુના માટેનો પ્રથમ નોંધપાત્ર કેસ 1891માં નોંધાયો હતો. તે જોગેન્દ્ર ચંદ્ર બોઝ વિરુદ્ધ હતો, જેમાં એક બંગાળી સામયિકના સંપાદકો પર બ્રિટિશ સરકારની નીતિઓની ટીકા માટે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

2 મહારાણી vs બાલ ગંગાધર તિલક
એ પરનો સીમાચિહ્ન કેસ હતો મહારાણી વિ. બાલ ગંગાધર તિલક અને કૈશવ મહાદેવ બાલ; આ કિસ્સામાં, બાલ ગંગાધર તિલક પર ભાષણ દ્વારા કથિત ઉશ્કેરણી માટે રાજદ્રોહનો કેસ કરવામાં આવ્યો હતો. લગભગ દાયકા પછી, તિલક પર ફરીથી રાજદ્રોહનો કેસ ચલાવવામાં આવ્યો. તેમણે લખેલા એક લેખ માટે જેમાં તેમણે ભારતીયો માટે સ્વરાજ્યની પ્રાપ્તિની હિમાયત કરી હતી.

3 ગાંધીજી વિરુદ્ધ કેસ
1922 માં, સરકાર સામે વિરોધ પ્રદર્શનમાં ભાગ લેવા બદલ બોમ્બેમાં રાજદ્રોહના આરોપમાં ગાંધીજીની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેમને છ વર્ષની જેલની સજા ફટકારવામાં આવી હતી, પરંતુ તબીબી કારણોસર તેને બે વર્ષ પછી છોડી દેવામાં આવ્યા હતા. આ સિવાય જવાહરલાલ નેહરુ, અબુલ કલામ આઝાદ અને વિનાયક દામોદર સાવરકર પર પણ રાજદ્રોહનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

સ્વતંત્ર ભારતમાં રાજદ્રોહ ન્યાયશાસ્ત્ર

તારા સિંહ ગોપી ચંદ વિરુદ્ધ રાજ્યનો કેસ, 1951 સ્વતંત્ર ભારતમાં કલમ 124-A ની બંધારણીય માન્યતા પર નિર્ણય કરતો અદાલતનો પ્રથમ દાખલો હતો. ભારત હવે એક સ્વતંત્ર પ્રજાસત્તાક હોવાથી, બંધારણીય જોગવાઈઓ બ્રિટિશ પૂર્વધારાઓ પર સર્વોચ્ચતા ધારણ કરે છે.

તત્કાલીન પંજાબ હાઈકોર્ટે આ કેસમાં ચુકાદો આપ્યો હતો. કે કલમ 124-A એ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા પર નિર્વિવાદપણે પ્રતિબંધ મૂકે છે, અને જોગવાઈને તે આધાર પર અમાન્ય કરી દીધી કે તે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન છે.

સ્વતંત્ર ભારતની પ્રથમ સંસદે બંધારણ (પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, 1951 પસાર કર્યો, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે, તારા સિંહ ગોપીચંદ ચુકાદાના પરિણામે રાજદ્રોહ કાયદાની બંધારણીયતામાં રહેલી વિસંગતતાને ઉકેલવાનો પ્રયાસ કર્યો. તેણે નવા આધારો રજૂ કરીને વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના અધિકારને વાજબી રીતે પ્રતિબંધિત કરી શકાય તેવી જોગવાઈ કરી.

કેદારનાથ સિંહ vs બિહાર રાજ્ય - 1962

- કેદારનાથ સિંહ કેસ પરના ચુકાદાને રાજદ્રોહ કાયદાના અર્થઘટન પર સર્વોચ્ચ અદાલતનો સૌથી અધિકૃત ચુકાદો માનવામાં આવે છે, સુપ્રીમ કોર્ટની પાંચ જજની બંધારણીય બેન્ચે IPC, 1860ની કલમ 124-Aની બંધારણીય માન્યતાને સમર્થન આપ્યું હતું.
- બિહારમાં ફોરવર્ડ કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીના સભ્ય કેદારનાથ સિંહ પર તત્કાલીન શાસક સરકારની મિંદા કરતા ભાષણો આપવા અને ક્રાંતિની હાકલ કરવાનો આરોપ હતો.
- સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પણ નોંધ્યું હતું કે હિંસા ભડકાવવાની ઘાતક વૃત્તિની હાજરી એ રાજદ્રોહની કલમ લાગુ કરવાની પૂર્વ શરત છે.
- સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટતા કરી હતી કે IPC, 1860 ની કલમ 124-A નો ઉપયોગ સ્વતંત્ર વાણીને દબાવવા માટે કરી શકાતો નથી અને તે ફક્ત ત્યારે જ સાબિત થઈ શકે કે કોઈ વ્યક્તિનું ભાષણ કે કાર્ય હિંસા માટે ઉશ્કેરણી તરફ દોરી જાય છે અથવા તેના પરિણામે જાહેર અવ્યવસ્થા સર્જાય. કેદારનાથે ભારત રાજ્યની નહીં પણ કોંગ્રેસ પાર્ટીની ટીકા કરી હતી અને પ્રશ્નમાંનું ભાષણ હિંસા માટે કોઈ ઉશ્કેરણી તરફ દોરી ગયું ન હતું તેથી તે રાજદ્રોહ સમાન નથી.

કેદારનાથ સિંહ પછીનો વિકાસ

- અન્ય મહત્વના નિર્ણયમાં, બલવંત સિંહ કેસ (1995)માં આરોપી પર રાજદ્રોહના ગુના માટે કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી કારણ કે તેણે ઈન્દિરા ગાંધીની હત્યાના પગલે સ્વતંત્ર શીખ બહુમતી રાજ્યની તરફેણમાં નારા લગાવ્યા હતા.
- સુપ્રીમ કોર્ટની બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચે આરોપીની તરફેણમાં ચુકાદો આપ્યો, કારણ કે પ્રશ્નમાં ભાષણમાં જાહેર વ્યવસ્થામાં કોઈ ખલેલ પહોંચાડવાની અને લોકોના મનમાં કોઈ હિંસા ઉશ્કેરે તેવી શક્યતા ન હતી, તેથી બલવંત સિંહની પ્રવૃત્તિઓ રાજદ્રોહ સમાન ન હતી.
- ડૉ. વિનાયક સેન વિ. છત્તીસગઢ રાજ્ય (2011), કેસમાં કોર્ટે એવું પણ માન્યું હતું કે કોઈ વ્યક્તિ રાજદ્રોહ માટે દોષિત ઠરાવી શકાય છે, ભલે તે દેશદ્રોહી ભાષણનો લેખક ન હોય પરંતુ તેણે માત્ર તેને પ્રસારિત કરેલ હોય.
- 2016 માં અરુણ જેટલી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય કેસમાં અલાહાબાદ હાઈકોર્ટે કહ્યું હતું કે ન્યાયતંત્ર અથવા કોર્ટના ચુકાદાની ટીકા રાજદ્રોહ સમાન નથી.
- ભારતના કાયદા પંચ અને સુપ્રીમ કોર્ટના અનુગામી અહેવાલોએ રાજદ્રોહ કાયદાના પ્રચંડ દુરુપયોગને રેખાંકિત કર્યો છે.
- ગયા વર્ષે જ વિનોદ દુઆ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયામાં સુપ્રીમ કોર્ટે વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીના કોવિડ -19 કટોકટીના સંચાલનની ટીકા કરવા બદલ પત્રકાર સામેના રાજદ્રોહના આરોપો સાથેની FIR રદ કરી હતી અને જોગવાઈની ગેરકાનૂની અરજી સામે ચેતવણી આપી હતી.

હાલનો કેસ

- પત્રકારો કિશોરચંદ્ર વાંગપેમયા, કન્હૈયા લાલ શુક્લા અને તૃણમૂલ કોંગ્રેસના સાંસદ મહુઆ મોઈત્રા સહિત અન્ય લોકો દ્વારા અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવ્યા પછી સુપ્રીમ કોર્ટ કેસ ફરીથી સાંભળવા માટે સંમત થઈ.
- જોકે સરકારે શરૂઆતમાં જોગવાઈનો બચાવ કર્યો હતો, પરંતુ હવે તેણે કોર્ટને કહ્યું છે કે તે સંસ્થાનવાદી કાયદાની સમીક્ષા પર વિચાર કરી રહી છે.

સુપ્રીમ કોર્ટનું હાલનું વલણ

- 11 મે 2022ના રોજ સુપ્રીમ કોર્ટે એક ઐતિહાસિક આદેશમાં કહ્યું કે 152 વર્ષ જૂના રાજદ્રોહ કાયદા ઠેકઠાં IPCની કલમ 124A જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર આ જોગવાઈ પર ફરી વિચારણા ન કરે ત્યાં સુધી તેની કાર્યવાહી પર રોક લગાવવામાં આવે. સાથો સાથ કેન્દ્ર અને રાજ્યોને રાજદ્રોહના આરોપમાં FIR નોંધવાની મનાઈ કરી.
- અહીં રાજદ્રોહના કાયદાને નાબૂદ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારનું વલણ સ્પષ્ટ નથી. એક તરફ પ્રધાનમંત્રીએ કહ્યું છે કે ઉપનિવેશવાદી વિચારધારાને હટાવવાનો સમય આવી ગયો છે અને બીજી તરફ કેન્દ્ર સરકારનો ઈરાદો ઉપનિવેશવાદી યુગના રાજદ્રોહના કાયદાને જાળવી રાખવાનો છે અને તેને નાબૂદ કરવાનો નથી.

રાજદ્રોહ કાયદો કેમ નાબૂદ કરવો જોઈએ ?

- 152 વર્ષ જૂના બ્રિટિશ રાજદ્રોહ કાયદાને નાબૂદ કરવા પાછળ અલગ-અલગ તથ્યો અને તર્ક છે. ગયા વર્ષે આ મામલાની સુનાવણી કરતી વખતે ચીફ જસ્ટિસે એમ પણ કહ્યું હતું કે આ એક સંસ્થાનવાદી કાયદો છે અને આઝાદીની ચળવળને દબાવવા માટે બનાવવામાં આવ્યો હતો.
- આ એ જ કાયદો છે જેનો ઉપયોગ મહાત્મા ગાંધી અને બાળ ગંગાધર તિલકના અવાજને દબાવવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો. તો શું આઝાદીના 75 વર્ષ પછી પણ આવા કાયદાની જરૂર છે?
- જો તથ્યો અને દલીલોના આધારે સમજવામાં આવે તો IPCની 124A નામની કોઈ કલમ ન હોવી જોઈએ. NCRBના આંકડાઓનું પૃથ્થકરણ કરી કાયદાકીય નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયને સમજીએ તો આ રાજદ્રોહ કાયદો યથાવત્ રહે તે જોવાનું કોઈ કારણ નથી.
- 1962માં કેદારનાથના યુકાદા મુજબ દેશદ્રોહ કાયદો એવા દુર્લભ કિસ્સાઓમાં લાગુ થવાનો હતો કે જ્યાં દેશની સુરક્ષા અને સાર્વભૌમત્વ જોખમમાં હોય. જો કે, અસંમતિ અને સ્વતંત્ર વાણીને દબાવવા માટે રાજકીય પ્રતિસ્પર્ધાઓ સામે આ કાયદાનો એક શસ્ત્ર તરીકે ઉપયોગ થયો હોય તેવાં ઉદાહરણો વધી રહ્યા છે.
- તાજેતરના ડેટા મુજબ નાગરિકતા સુધારા કાયદાના (CAA)ના વિરોધ પછી 25 જેટલા રાજદ્રોહના કેસ, હાથરસ ગેંગ રેપ પછી 22 અને પુલવામાની ઘટના પછી 27 કેસ દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. કુલ મળીને, છેલ્લા એક દાયકામાં 405 ભારતીયો સામે નોંધાયેલા રાજદ્રોહના 96 ટકા કેસ એ વર્ષ 2014 પછી નોંધાયા હતા.

કાયદાનો દુરુપયોગ ચિંતાનો વિષય

- રાજદ્રોહ પરના ઉપનિવેશી યુગના કાયદાના 'દુરુપયોગ' અંગે ચિંતિત, સુપ્રીમ કોર્ટે 2021માં કેન્દ્રને પૂછ્યું કે તે સ્વતંત્રતા ચળવળને દબાવવા માટે મહાત્મા ગાંધી જેવા લોકોને 'મૌન' કરવા અંગ્રેજો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી જોગવાઈને કેમ રદ કરી રહ્યા નથી.

2% આસપાસ કેસમાં સજા

- 2014થી 2020 સુધીમાં 399 લોકો સામે રાજદ્રોહના કેસ નોંધાયા હતા. જેમાંથી માત્ર 125 સામે જ ચાર્જશીટ દાખલ થઈ શકી હતી. આ ચાર્જશીટમાંથી માત્ર 8 કેસમાં સજા આપવામાં આવી. NCRBના ડેટા અનુસાર, વર્ષ 2020માં રાજદ્રોહના કુલ 73 કેસ, 2019 માં 93 કેસ જ્યારે વર્ષ 2018માં કુલ 70 કેસ નોંધાયા હતા. 2019 માં માત્ર બે જ દોષી જાહેર થયા અને 2020 માં બે લોકોને દોષી જાહેર કરવામાં આવ્યા. જેના આધારે એ સાબિત થયું કે માત્ર 2 ટકા કેસમાં જ આરોપીઓને સજા સંભળાવવામાં આવી છે.

વધતા કેસો

- વધુમાં, નેશનલ ક્રાઈમ રેકોર્ડ બ્યુરો દ્વારા આપવામાં આવેલ ડેટા દર્શાવે છે, કે રાજદ્રોહના કેસ 2014માં 47 થી વધીને 2019માં 93 થઈ ગયા છે, જે 163 ટકાનો મોટો ઉછાળો દર્શાવે છે. જો કે, કેસમાંથી દોષિત ઠેરવવામાં રૂપાંતર દર માત્ર 3 ટકા છે. આ બાબત દર્શાવે છે કે પોલીસ અને સંબંધિત રાજ્ય સત્તાવાળાઓ નાગરિકોમાં ભય પેદા કરવા અને શાસન સામેની કોઈપણ ટીકા અથવા અસંમતિને શાંત કરવા માટે રાજદ્રોહ કાયદાનો આડેઘડ ઉપયોગ કરી રહ્યા છે.

કાનૂની ભૂલો અને ખોટું અર્થઘટન

- કાયદેસર રીતે કહીએ તો રાજદ્રોહના કાયદાની મુખ્ય સમસ્યા-ઓમાંની એક એ છે કે તે નબળી રીતે વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે.
- "દ્વેષ અથવા તિરસ્કારમાં જન્માવે છે" અથવા "અસંતોષને ઉત્તેજિત કરવાનો પ્રયાસ" શબ્દોનો ઘણી રીતે અર્થઘટન કરી શકાય છે અને આ પોલીસ અને સરકારને નિર્દોષ નાગરિકોને હેરાન કરવાની શક્તિ આપે છે.
- તેની નબળી વ્યાખ્યાને લીધે, રાજદ્રોહ કાયદાનો ઉપયોગ પોલીસ દ્વારા વ્યક્તિઓ પર ખોટો આરોપ લગાવવા માટે કરી શકાય છે, કારણ કે તે સ્પષ્ટપણે જણાવતું નથી કે કયું કૃત્ય રાજદ્રોહ છે અને તેને રાજદ્રોહ તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાય તેની વ્યાપક રૂપરેખા પ્રદાન કરે છે.
- આ મુદ્દે તાજેતરમાં જસ્ટિસ ડી.વાય. ચંદ્રયુડે આંધ્ર પ્રદેશ સરકારને ભારતીય ઇંડ સંહિતા (IPC)ની કલમ 124A (રાજદ્રોહ) હેઠળ નોંધાયેલી બે તેલુગુ ન્યૂઝ ચેનલો સામે પ્રતિકૂળ પગલાં લેવાથી રોકી હતી. જસ્ટિસ ચંદ્રયુડે ટિપ્પણી કરી, "બધું જ રાજદ્રોહ ન હોઈ શકે. આ સમય છે કે આપણે વ્યાખ્યાયિત કરીએ કે રાજદ્રોહ શું છે અને શું નથી."
- અન્ય એક મહત્વપૂર્ણ કેસમાં ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રયુડે જણાવ્યું હતું કે, "અસંમત અને સરકારના અભિપ્રાયથી અલગ હોય તેવા અભિપ્રાયને રાજદ્રોહ કહી શકાય નહીં."
- તેવી જ રીતે, દિશા રવિ કેસમાં દિલ્હી હાઈકોર્ટના ચુકાદામાં સ્પષ્ટપણે કહેવામાં આવ્યું છે કે સરકાર નાગરિકોને "માત્ર એટલા માટે જેલના સળિયા પાછળ રાખી શકતી નથી કારણ કે તેઓએ રાજ્યની નીતિઓ સાથે અસંમત હોવાનું પસંદ કર્યું હતું" અને "રાજદ્રોહના ગુનાને મંત્રીના મિથ્યાભિમાન માટે લગાવી શકાય નહીં."
- ન્યાયતંત્રના આ ચુકાદાઓ કારોબારી દ્વારા રાજદ્રોહના કાયદાના અર્થઘટનથી સ્પષ્ટપણે અલગ પડે છે અને દર્શાવે છે કે કેવી રીતે કાયદાનો તેમના દ્વારા આડેઘડ દુરુપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

સ્વતંત્રતા અને લોકશાહી માટે વિરોધી

- વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા એ લોકશાહીની ઓળખ છે, જે રાજદ્રોહના કાયદાને કારણે યેડા કરવામાં આવી રહી છે.
- લોકશાહીમાં નાગરિકોએ સક્રિયપણે ચર્ચામાં ભાગ લેવો અને સરકારની નીતિઓની રચનાત્મક ટીકાઓ વ્યક્ત કરવી જરૂરી છે. જો કે, રાજદ્રોહ કાયદાએ સરકારની કારોબારી શાખાને અસ્પષ્ટ રીતે વ્યાખ્યાયિત જોગવાઈનો ઉપયોગ જાહેર અભિપ્રાયનું નિયમન કરવા અને આડેઘડ રીતે સત્તા ચલાવવા માટે એક સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવાની સત્તા આપી છે.
- રાજદ્રોહ કાયદો નાગરિકોમાં સરકારી નીતિઓ પ્રત્યે અનુપાલનની ભાવના કેળવવાનું સાધન બની ગયો છે. એવી ઘણી ઘટનાઓ છે કે જ્યાં સરકારે તેના હિતોના રક્ષણ માટે વિરોધ કરનારા અવાજોને દબાવવા માટે રાજદ્રોહના કાયદાનો ઉપયોગ કર્યો છે.
- NDTV પત્રકાર વિનોદ દુઆની COVID-19 પર સરકારના પ્રતિભાવની ટીકા કરવા બદલ અને ગ્રેટા થનબર્ગ ટૂલકીટ કેસમાં 22 વર્ષીય દિશા રવિની ભારતમાં ખેડૂત આંદોલન સાથે એકતામાં ટ્વીટ કરવા બદલ ધરપકડથી વાણી સ્વાતંત્ર્ય પર ઘણા પ્રશ્નો ઉભા થયા છે.
- જ્યારે પત્રકારો પર રાજદ્રોહ કાયદા દ્વારા સેન્સર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે લોકશાહીને અસર કરે છે.
- રાજદ્રોહ કાયદાઓ સરકારની જવાબદેહી ઘટાડે છે, કારણ કે સરકાર તેના ટીકાકારોને અવગણી શકે છે અને બદલામાં તેમના પર રાજદ્રોહનો આરોપ લગાવે છે.

I જામીન મેળવવામાં મુશ્કેલી

વધુ ચિંતાજનક બાબત એ છે કે એકવાર રાજદ્રોહ કાયદા હેઠળ ધરપકડ કરવામાં આવે તો જામીન મેળવવા અત્યંત મુશ્કેલ છે, કારણ કે ટ્રાયલ પ્રક્રિયા લાંબા સમય સુધી લંબાવી શકાય છે.

આનાથી નિર્દોષ લોકોની પરેશાન થાય છે અને અન્ય લોકોમાં સરકાર વિરુદ્ધ બોલવા અંગે ડર પેદા થાય છે.

હુબલીમાં કાશ્મીરી વિદ્યાર્થીઓના કેસ રાજદ્રોહના કેસમાં જામીન મેળવવાની મુશ્કેલીનું ઉદાહરણ છે, કારણ કે તેમને 100 દિવસની પોલીસ કસ્ટડી પછી ડિફેન્ડ જામીન મળ્યા હતા.

નિષ્કર્ષમાં, તમામ પક્ષોની (વિપક્ષ શાસિત રાજ્યો સહિત) સરકારો દ્વારા રાજદ્રોહના કાયદા અને તેમનો વધતો દુરુપયોગ ગંભીર ચિંતાનો વિષય છે. વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્ય અને વાણી સ્વાતંત્ર્યનો અધિકાર એ ઉદાર લોકશાહીની ઓળખ છે અને રાજદ્રોહના કાયદાનો ધોર દુરુપયોગ ભારતીય બંધારણમાં સમાવિષ્ટ આ સ્વતંત્રતાઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે.

સમયની જરૂરિયાત એ છે કે ન્યાયતંત્ર આ કડક કાયદાની સમીક્ષા કરે. જો આ કાયદાને નાબૂદ કરવો શક્ય ન હોય તો તેના અંધાધૂંધ ઉપયોગને મર્યાદિત કરવા માટે કડક માર્ગદર્શિકા જારી કરવાથી દેશમાં અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની સુરક્ષા સિવાય ભારતની લોકતાંત્રિક સ્થિતિને ચોક્કસપણે મદદ મળી શકે છે.

I કલમ 124A સામે દલીલો

- કલમ 124A એ સંસ્થાનવાદી વારસાનો અવશેષ છે જે લોકશાહી દેશમાં અયોગ્ય છે. તે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની બંધારણીય બાંધધરીઓને અવરોધે છે.
- અસંમતિ અને સરકારની ટીકા એ જીવંત લોકશાહીમાં પરિપક્વ જાહેર ચર્ચાના આવશ્યક ઘટકો છે તેને રાજદ્રોહ તરીકે ન જોવો જોઈએ.
- શાસક સામે પ્રશ્ન કરવાનો, તેમની ટીકા કરવાનો અને બદલવાનો અધિકાર એ લોકશાહીનું મૂળ તત્ત્વ છે.
- અંગ્રેજોએ પોતે જ પોતાના દેશમાં ભારતીયોને ત્રાસ આપવા માટે બનાવેલા આ કાયદાને નાબૂદ કર્યો છે. તેથી, ભારતમાં આ કાયદો જાળવી રાખવા માટે કોઈ પર્યાપ્ત કારણ નથી.
- કલમ 124A હેઠળ ઉપયોગમાં લેવાતા 'અસંતોષ' જેવા શબ્દો અસ્પષ્ટ છે અને તપાસ અધિકારી તેમની અનુકૂળતા મુજબનું અર્થઘટન કરી શકે છે.
- IPC અને ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ નિવારણ અધિનિયમ (UAPA), 2019 મુજબ, "જાહેર વ્યવસ્થામાં વિક્ષેપ પાડવો અથવા હિંસા અને ગેરકાયદેસર રીતે સરકારને ઉથલાવવાનો પ્રયત્ન" એ રાષ્ટ્રીય અખંડિતતાના રક્ષણ માટે પૂરતા કારણો છે. આ માટે કલમ 124Aની જરૂર નથી.
- રાજદ્રોહ કાયદાનો રાજકીય સાધન તરીકે દુરુપયોગ થઈ રહ્યો છે. આ વિભાગના અમલીકરણમાં વિગતવાર અને કેન્દ્રિત નિર્ણય લેવામાં સામેલ છે, જે તેના દુરુપયોગ તરફ દોરી જાય છે.
- ભારતે 1979માં નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો (ICCPR) પરના આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાને બહાલી આપી, જે અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના રક્ષણ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય ધોરણો નક્કી કરે છે. તેથી, રાજદ્રોહનો મનસ્વી આરોપ ભારતની આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિબદ્ધતાઓ વિરુદ્ધ છે.

રાજદ્રોહ સંબંધિત NCRBના આંકડા

- નેશનલ ક્રાઈમ રેકોર્ડ બ્યુરોના ડેટાની વાત કરીએ તો 2015 થી 2020 દરમિયાન IPCની કલમ 124A હેઠળ દેશદ્રોહના કુલ 356 કેસ નોંધાયા હતા, જેમાં લગભગ 548 લોકોની પૂછપરછ અને તપાસ કરવામાં આવી હતી.
- આશ્ચર્યની વાત એ છે કે આ 6 વર્ષમાં માત્ર 12ની જ ધરપકડ થઈ છે. NCRBના આંકડા દર્શાવે છે કે રાજદ્રોહના મોટા ભાગના કેસોમાં વ્યક્તિ દોષિત ઠરે તો પણ યાજ્ઞશીટ દાખલ થઈ શકતી નથી.
- મોટાભાગે આ મામલા ખૂબ જ ઉતાવળ સાથે નોંધવામાં આવે છે, પરંતુ તપાસ એજન્સીઓ પાસે આના કોઈ પુરાવા હોતા નથી.

હાલમાં રાજદ્રોહના કેસો

દિશા રવિ ટૂલકીટ કેસ :

- વર્ષ 2021ની શરૂઆતમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 3 કૃષિ ખરડાઓ (three farm bill) લાવવામાં આવ્યા હતા.
- તેના વિરોધમાં ખેડૂતોએ આંદોલન કર્યું. તે દરમિયાન બેંગલોર સ્થિત પર્યાવરણ બચાવ કાર્યકર દિશા રવિની દિલ્હી પોલીસ દ્વારા ખેડૂત વિરોધ પર ટૂલકીટના સંબંધમાં ધરપકડ કરી હતી.
- આ દરમિયાન તેણી પર દેશદ્રોહ, દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રાજદ્રોહ અંગેનો કેસ દાખલ થયો હતો.

JNU માં રાજદ્રોહ કેસ :

- JNU માં 10 લોકો તેમાં વિદ્યાર્થી નેતા ઉમર ખાલિદ અને કનૈયા કુમાર વિરુદ્ધ વર્ષ 2016 માં રાજદ્રોહનો ગુનો નોંધાયો હતો. ચાર્જશીટ મુજબ આ લોકોએ 9 ફેબ્રુઆરી, 2016ના રોજ દેશ વિરોધી નારા લગાવ્યા હતા, જેમા તેઓએ સંસદ પર હુમલો કરનાર આતંકવાદી અફઝલગુરુને ફાંસી આપવાના વિરોધમાં દેશ વિરુદ્ધ નારા લગાવ્યા હતા. આ કારણો અંતર્ગત તેમનાં પર કેસ ચલાવાયો હતો.

રજતશર્મા વિરુદ્ધ ભારત સંઘ :

- વર્ષ 2021 માં પત્રકાર રજતશર્મા અને નેહ શ્રીવાસ્તવે જમ્મુ-કશ્મીરના પૂર્વ મુખ્યમંત્રી ફાઝલ અબદુલ્લાની ચીનની મદદથી અનુચ્છેદ 370 ને ફરીથી લાગુ કરાવવા અંગેની ટીપ્પણી પર PIA કરી હતી. જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આ કેસને રાજદ્રોહ હેઠળ ન ગણી શકાય તેવું કહ્યું હતું અને ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે સરકાર કરતા અલગ વિચાર ધરાવવો એ રાજદ્રોહ ન ગણી શકાય.

- આ કાયદા અંગે ચર્ચા તો લાંબા સમયથી ચાલી રહી છે અને કાલે આ કાયદો નાબૂદ પણ થઈ જાય એ સંભવ પણ છે, પણ શું આ કાયદાને સંપૂર્ણપણે હટાવી દેવો યોગ્ય રહેશે? કાયદાનો વિરોધ કરવામાં આવી રહ્યો છે, કારણ કે તમામ સરકારો પોતાની રાજકીય સત્તા બચાવવા માટે રાજદ્રોહ કાયદાનો દુરુપયોગ કરે છે.
- ચિંતા એ છે કે નાગરિકોની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા, અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા ઊદાર લોકશાહીની ઓળખ છે અને જ્યારે તેને બાધિત કરવામાં આવે છે તો પછી શું? બીજી તરફ જો કાયદો રદ કરવામાં આવે તો જો કોઈ ગુનો દેશદ્રોહની શ્રેણીમાં આવે તો ખરેખર શું થશે? તેથી જરૂર એ છે કે ન્યાયતંત્ર અને ધારાસભા મળીને આ સંસ્થાનવાદી કાયદાની સમીક્ષા કરે અને કેટલાક સુધારા દ્વારા તેમાં એવી જોગવાઈઓનો સમાવેશ કરવામાં આવે કે જેથી રાજકીય સત્તા તેનો ઉપયોગ પોતાની સત્તા બચાવવા માટે ટૂલકીટ તરીકે ન કરી શકે, તો જ તેની વિશ્વસનીયતા અને લોકશાહી બચશે તથા અભિવ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યનું સૂત્ર સફળ થશે.

I કલમ 124A ના સમર્થનમાં દલીલો

- IPCની કલમ 124A રાષ્ટ્ર વિરોધી, અલગતાવાદી અને આતંકવાદી તત્ત્વો સામે લડવામાં ઉપયોગી છે.

રાષ્ટ્રીય અખંડિતતાનું જતન કરે છે :

- સરકારની સ્થિરતાના રક્ષણ અને જાળવણી માટે અને જાહેર અવ્યવસ્થા ઊભી કરવાનો ઉદ્દેશ્ય ધરાવતા ભાષણ અને અભિવ્યક્તિને રોકવા માટે રાજદ્રોહ વિરોધી કાયદો આવશ્યક છે. રાષ્ટ્રીય અખંડિતતા અને સુરક્ષા અકબંધ રહે તે માટે આ બધું જરૂરી છે.

પ્રતિકૂળ પ્રવૃત્તિઓ માટે સજા :

- દેશમાં એવા વિસ્તારો છે કે જ્યાં માઓવાદીઓ જેવા બળવાખોર જૂથો દ્વારા ઉત્પન્ન પ્રતિકૂળ પ્રવૃત્તિઓ અને બળવાનો સામનો કરવો પડે છે. તેઓ હિંસાનું કારણ બને છે અને વિસ્તારોમાં સમાંતર વહીવટ સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. તેઓ પોતાના અંગત સ્વાર્થ માટે સરકારને ઉથલાવવાની ખુલ્લેઆમ હિમાયત કરે છે. આ જૂથોને સખત સજા થવી જોઈએ.

તિરસ્કાર :

- ભારત સરકાર બંધારણીય અને કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સત્તાવાર સત્તા છે. તેથી બિનજરૂરી તિરસ્કાર વ્યક્ત કરવા અથવા અમુક મર્યાદાઓથી વધુ સરકારની મજાક ઉડાવવા પર નિયંત્રણો હોવા જોઈએ. જો કોર્ટનો તિરસ્કાર દંડનીય કાર્યવાહીને આમંત્રણ આપે છે, તો સરકારનો પણ તિરસ્કાર ગુનો બનવો જોઈએ.
- આવી સ્થિતિમાં કલમ 124Aના ઉપયોગને અમુક કેસમાં જ ખોટો હોવાનું કહીને સમાપ્ત કરવું યોગ્ય નથી.

- આ કાયદાના ગેરફાયદા તેના ફાયદા કરતા વધારે હોય તેવું લાગે છે. આ કાયદા અંગે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ અભિગમ તેમજ સરકારના અભિપ્રાયોને ધ્યાનમાં લેતા, એવું લાગે છે કે આ કલમ ટૂંક સમયમાં નાબૂદ પણ થાય તેવી શક્યતા છે. પરંતુ જો તેવું ન બને તો યોગ્ય સમીક્ષા અને વિચાર-વિમર્શ પછી કાયદામાં ચોક્કસ સુધારાઓ કરવા શક્ય છે.

I રાજદ્રોહ કાયદાની વિરુદ્ધ કાયદા પંચનું કન્સલ્ટેશન પેપર

ભારતના કાયદા પંચે વર્ષ 2018માં એક કન્સલ્ટેશન પેપર બહાર પાડ્યું હતું, જેમાં રાજદ્રોહ કાયદાને લઈને આગળનો રસ્તો શું હોવો જોઈએ તે વિશે જણાવવામાં આવ્યું હતું.

અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના અધિકારની દરેક ક્વાયતને રાજદ્રોહ કહી શકાય નહીં અને સરકારની નીતિઓ સાથે અસંગત હોય તેવા મંતવ્યો વ્યક્ત કરવા બદલ કોઈની સામે રાજદ્રોહનો આરોપ લગાવવો જોઈએ નહીં, એમ કાયદા પંચે જણાવ્યું હતું.

કાયદા પંચે એમ પણ કહ્યું હતું કે કલમ 124Aનો ઉપયોગ ફક્ત એવા કિસ્સાઓમાં જ થવો જોઈએ કે, જ્યાં કોઈપણ કૃત્ય પાછળનો ઈરાદો જાહેર વ્યવસ્થામાં ખલેલ પહોંચાડવાનો હોય અથવા હિંસા અને ગેરકાયદેસર રીતે સરકારને ઉથલાવી પાડવાનો હોય.

આ પત્રમાં કાયદા પંચે કહ્યું હતું કે "એક જ ગીતની પુસ્તકમાંથી ગાવું એ લોકશાહીમાં દેશભક્તિનું માપ ન હોઈ શકે. લોકોને પોતાના દેશનું ગૌરવ પોતાની રીતે બતાવવાની સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ."

I કલમ 124A ના સુધારા માટેની દરખાસ્તો

જો રાજદ્રોહ વિરોધી કાયદો રદ ન થાય તો તેનો ઉપયોગ ફક્ત એવા કિસ્સાઓ પૂરતો મર્યાદિત કરવા માટે તેમાં સુધારો કરવો જોઈએ જ્યાં વ્યક્તિઓ દ્વારા વાણી અથવા ક્રિયાઓ દ્વેષપૂર્ણ હોય અને રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને અખંડિતતા માટે ગંભીર ખતરો હોય.

પ્રતિબંધિત ઉપયોગ

- શ્રેયા સિંઘલ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયાના 2015ના કેસમાં કોર્ટ સમક્ષ મુદ્દો એ હતો કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિએ અપમાનજનક લાગે તેવી ટિપ્પણીઓ કરી હોય ત્યારે સરકાર કઈ પરિસ્થિતિઓમાં વ્યક્તિના ભાષણ અને અભિવ્યક્તિને પ્રતિબંધિત કરી શકે છે?.
- અદાલતે જાહેર કર્યું કે વક્તવ્ય દ્વારા હિમાયત અને ઉશ્કેરણી વચ્ચે એક ભેદ રેખા દોરવાની જરૂર છે. બંધારણ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની પ્રતિબંધિત કરવાની મંજૂરી આપે છે, પરંતુ માત્ર ત્યારે જ જ્યારે તે બળના ઉપયોગ અથવા કાયદાના ઉલ્લંઘન માટે ઉશ્કેરે અથવા ઉશ્કેરવાનો પ્રયાસ કરે, પરંતુ ત્યારે નહીં જ્યારે બળના ઉપયોગ અથવા કાયદાના ઉલ્લંઘનની હિમાયત માત્ર કરે.

સજાની માત્રામાં ઘટાડો

- સજા તરીકે કોઈપણ રકમના માત્ર દંડથી માંડીને આજીવન કેદ સુધીની જોગવાઈ છે. આવી વ્યાપક યોજના IPCની અંદર વિચિત્ર અને અત્યંત દુર્લભ છે. તેથી સજાને તર્કસંગત બનાવવાની જરૂર છે.
- બંધારણના અનુ. 19(2) ના સંદર્ભમાં વાણી અને અભિવ્યક્તિ પર 'વાજબી પ્રતિબંધ' તરીકે વર્ગીકૃત કરવાની મંજૂરી આપવા માટે જોગવાઈની તપાસ અને પુનઃઅર્થઘટન કરવાની જરૂર છે.
- કલમ 124A ની કારણ દર્શકતા પર પુનર્વિચાર કરવો પણ મહત્વપૂર્ણ છે.

I ભવિષ્યની રાહ

- ભારત વિશ્વની સૌથી મોટી લોકશાહી છે અને વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા એ લોકશાહીનું આવશ્યક ઘટક છે. તેથી જે અભિવ્યક્તિ કે વિચારો સરકારની નીતિને અનુરૂપ નથી તેને રાષ્ટ્ર વિરોધી ગણવા જોઈએ નહીં.
- કલમ 124A નો વાણી સ્વાતંત્ર્યને ઘટાડવાના સાધન તરીકે દુરુપયોગ થવો જોઈએ નહીં.
- સર્વોચ્ચ ન્યાયતંત્રે વાણી સ્વાતંત્ર્યનું રક્ષણ કરતી બંધારણીય જોગવાઈઓ સુનિશ્ચિત કરવા અને પોલીસને સંવેદનશીલ બનાવવા માટે તેની સુપરવાઈઝરી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.
- ભારતની પ્રાદેશિક અખંડિતતા તેમજ દેશની સાર્વભૌમત્વને લગતા મુદ્દાઓનો સમાવેશ કરવા માટે રાજદ્રોહની વ્યાખ્યાને નિશ્ચિત કરવી જોઈએ.

પ્રાથમિક પરીક્ષા

સામાન્ય અભ્યાસ - 1

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો	17	આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના.....	30
બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા	24		

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન	38	વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી	60
ભૂગોળ અને પર્યાવરણ	48	અન્ય	85

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો

માર્તંડ સૂર્ય મંદિર

- તાજેતરમાં અનંતનાગ (જમ્મુ-કાશ્મીર) વિસ્તારમાં આવેલ પ્રસિદ્ધ માર્તંડ સૂર્ય મંદિરના પરિસરમાં જમ્મુ અને કાશ્મીરના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર મનોજ સિન્હાની હાજરીમાં થયેલ એક પૂજા સમારોહ સંદર્ભે ભારતીય પુરાતત્ત્વ સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા નિયમોનું ઉલ્લંઘન થયાનો દાવો માંડતા વિવાદ ઉભો થયો હતો.
- ASI મુજબ પ્રાચીન સ્મારક સંરક્ષણ અધિનિયમ (ASI)ના નિયમો અનુસાર અહીં સમારોહ યોજવા માટે અગાઉથી પરવાનગી લેવી જોઈતી હતી, જે લેવામાં આવી ન હતી.
- માર્તંડ સૂર્ય મંદિર ભારતીય પુરાતત્ત્વ સર્વેક્ષણ હેઠળ સંરક્ષિત સ્મારક છે. આ મંદિરને 'રાષ્ટ્રીય મહત્વના સ્થળ' તરીકે ઓળખવામાં આવ્યું છે.

માર્તંડ સૂર્ય મંદિર વિશે

- માર્તંડ સૂર્ય મંદિર એ જમ્મુ અને કાશ્મીરની કાશ્મીર ખીણમાં અનંતનાગ શહેરની નજીક સ્થિત એક હિન્દુ મંદિર છે, જે હિંદુ ધર્મના મુખ્ય દેવતા સૂર્યને સમર્પિત છે
- ઈ.સ. 8મી સદીમાં લલિતાદિત્ય મુક્તાપિંડ દ્વારા માર્તંડ સૂર્ય મંદિર બંધાવવામાં આવ્યું હતું. આ મંદિર કાશ્મીરી સ્થાપત્યની શ્રેષ્ઠ કૃતિ અને કાશ્મીરી પંડિતો માટે સૌથી પવિત્ર મંદિરોમાંનું એક હોવાનું કહેવાય છે. તે કાશ્મીરી સ્થાપત્યનો ઉત્તમ નમૂનો હતો, જેમાં ગાંધાર, ગુપ્ત અને ચીની સ્થાપત્યના સ્વરૂપોનું મિશ્રણ હતું.
- 14મી સદીમાં સિકંદર શાહ મીરી દ્વારા મંદિરનો નાશ કરવામાં આવ્યો હતો અને ખંડેરોને હવે ભારતીય પુરાતત્ત્વ સર્વેક્ષણ દ્વારા 'રાષ્ટ્રીય મહત્વના સ્થળ' તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યા છે.

લલિતાદિત્ય મુક્તાપિંડ

- લલિતાદિત્ય કાશ્મીરના કરકોટા વંશના સૌથી શક્તિશાળી શાસક હતા.

- 12મી સદીના ઇતિહાસકાર કલ્હણે 'રાજતરંગિણી'માં લલિતાદિત્યને વિશ્વ વિજેતા તરીકે દર્શાવ્યા છે. લલિતાદિત્યે ઈ.સ. 724 થી 761 સુધી 37 વર્ષ શાસન કર્યું હતું.
- તેમના શાસનને કાશ્મીરમાં સુવર્ણ યુગ માનવામાં આવે છે, જેમાં કલા, સ્થાપત્ય અને શિક્ષણનો વિકાસ થયો હતો. તેમની જીતને કારણે વિદ્વાનો તેમને કાશ્મીરનો સિકંદર કહે છે. કલ્હણની 'રાજતરંગિણી' જણાવે છે કે કરકોટા વંશની સ્થાપના રાજા દુર્લભવર્ધન દ્વારા ઈ.સ. 625માં કરવામાં આવી હતી. લલિતાદિત્ય આ વંશનો 5મો શાસક હતો.
- તેણે અશોક પછી સૌથી મોટું સામ્રાજ્ય બનાવ્યું. લલિતાદિત્યે શ્રીનગર શહેરની નજીકના ઉચ્ચપ્રદેશ પર પરિહસાપુરાની ટાઉનશીપની સ્થાપના કરી હતી. આ ટાઉનશીપમાં વિષ્ણુ, શિવ અને બુદ્ધની છબીઓવાળા ઘણા મંદિરો હતા.

કરકોટા રાજવંશ

- કરકોટા રાજવંશે (ઈ.સ. 625 - 855) 7મી અને 8મી સદી દરમિયાન કાશ્મીર ખીણ અને ભારતીય ઉપખંડના કેટલાક ઉત્તરીય ભાગો પર શાસન કર્યું.
- કરકોટા વંશના સ્થાપક દુર્લભવર્ધન હતા.
- તેમના શાસનમાં રાજકીય વિસ્તરણ,

આર્થિક સમૃદ્ધિ અને સંસ્કૃતિ તેમજ વિદ્વતાના કેન્દ્ર તરીકે કાશ્મીર પ્રખ્યાત હતું.

- કરકોટાના શાસકો વૈષ્ણવો હતા અને તેમના આધિપત્યમાં અનેક વિષ્ણુ મંદિરો બંધાયાં હતા.
- તેઓએ બૌદ્ધ ધર્મને પણ સમર્થન આપ્યું કારણ કે તેમની રાજધાનીના ખંડેરોમાં કેટલાક સ્તૂપ, ચૈત્ય અને વિહારો મળી આવ્યા.
- ગુજરાતમાં સૂત્રાપાડા, થાન, મહુ, પોળા, પ્રભાસતીર્થ, ભોળાદ, થરાદ, વડનગર, કોટાઈ (કચ્છ), વિસાવાડા, બગવદર, પસનાવાડા, પાતા, પિંડારા, બોરીયા, પાસ્થર, કિન્નરખેડા, ઘૂમલી, અખોદર, ખંભાત, નગરા કોટ્યર્ક, મોઢેરા, ડભોઈ, વરવાળા, પાટણ, વડોદરા, મૂળી અને સૂરતમાં સૂર્યમંદિરો આવેલાં છે. ગુજરાતનું પ્રાચીનતમ ગોપ (જિ. જામનગર)નું મંદિર મૂળ સૂર્યમંદિર હોવાનું મનાય છે.

ભારતમાં આવેલાં પ્રખ્યાત સૂર્ય મંદિરો

મંદિર	રાજ્ય
કોણાર્ક સૂર્ય મંદિર	ઓડિસા
મોઢેરા સૂર્ય મંદિર	ગુજરાત
માર્તંડ સૂર્યમંદિર	જમ્મુ અને કશ્મીર
ગ્વાલિયરનું સૂર્યમંદિર	મધ્ય પ્રદેશ
ઉનાઉ સૂર્યમંદિર	મધ્ય પ્રદેશ
કટારમલ સૂર્યમંદિર	અલ્મોડા, ઉત્તરાખંડ
સૂર્ય પહર મંદિર,	આસામ
દક્ષિણાર્ક સૂર્ય મંદિર,	ગયા, બિહાર

નરસિંહપેટ્ટૃઈ નાગસ્વરમ

- તાજેતરમાં તામિલનાડુના તંજાવુર જિલ્લાના નરસિંહપેટ્ટૃઈમાં બનેલ સંગીત વાદ્યયંત્ર ‘નાગસ્વરમ’ ને ભૌગોલિક સંકેત આપવામાં આવ્યો. આનાથી કારીગરોને ભારત સરકાર પાસેથી મદદ તથા અન્ય લાભ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ મળશે તથા વ્યાપાર ને પ્રોત્સાહન મળશે.

નાગસ્વરમ

- આ દક્ષિણ ભારતનું એક ડબલ રીડ વાળું વાયુ વાદ્યયંત્ર છે. આનો ઉપયોગ તામિલનાડુ, આંધ્રપ્રદેશ, કર્ણાટક અને કેરલમાં પારંપરિક શાસ્ત્રીય સંગીત વાદ્યયંત્રના રૂપમાં કરાય છે. ‘અચા મારમ’ ઝાડ માથી બનાવાય છે, જેનાથી તેને મજબૂતાઈ મળે છે.
- આની સામેનો ભાગ (આગળનો ભાગ) ‘અનુસુ’ વાગઈ લાકડાનો બનેલો હોય છે તથા ‘સીવલી’ સુષિરવાદ્ય એ કાવેરી અને કોલિમડના તટ પર ઉગતા એક પ્રકારના ઘાસથી બનાવાય છે.
- આ વિશ્વનું સૌથી ઝડપી પિત્તળ વગરનું ધ્વનિવાળું યંત્ર છે. આ આંશિક રૂપથી ઉત્તર ભારતીય શરણાઈની જેમ એક વાયુ વાદ્યયંત્ર છે. નાગસ્વરમ વાદક ‘પરી’ નાગસ્વરમ બનતા પહેલા નાના ‘તિમિરી’ નાગસ્વરમનો ઉપયોગ કરે છે, આના પર ‘સુધા મધ્યમા’ નથી વગાડી શકાતા.
- એટલા માટે રાજા રથિનમ પિલ્લઈ એ સુધા મધ્યમાં બનાવવામાં સક્ષમ એક ઉપકરણ ડિઝાઇન કરવાનો નિર્ણય લીધો, જેના પર સંગીતકાર તેને આસાનીથી વગાડી શકે.
- આને દક્ષિણ ભારતીય સંસ્કૃતિમાં ખૂબ શુભ માનવમાં આવે

છે તથા તે દક્ષિણ ભારતીય પરંપરાના લગભગ તમામ હિન્દુ વિવાહો અને મંદિરમાં વગાડવામાં આવતું એક પ્રમુખ સંગીત વાદ્યયંત્ર છે.

ઇતિહાસ

- નાગસ્વરમનો ઉલ્લેખ ઘણાં પ્રાચીન તમિલ ગ્રંથોમાં મળે છે. સિલપ્પા ટીકારમનો સંબંધ ‘વંજિયમ’ નામના યંત્રથી છે. આ યંત્રની સંરચના નાદસ્વરમ સાથે મળતી આવે છે.
- જોકે સાત આંગળીઓની સાથે સાત છિદ્રને કવર કરાય છે તેથી તેને ‘એજિલ’ પણ કહેવાય છે.
- આ ઉપકરણ પણ તમિલનાડુ મોટા પ્રમાણમાં વગાડાય છે અને તમિલ ડાયસ્પોરાની વચ્ચે લોકપ્રિય છે.

ભૌગોલિક સંકેત વિશે

- ભૌગોલિક સંકેત કોઈ ખેતી, પ્રાકૃતિક અથવા ઉત્પાદિત વસ્તુઓને આપવામાં આવે છે, જે કોઈ વિશિષ્ટ ક્ષેત્રનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અથવા જેને કોઈ નિશ્ચિત ક્ષેત્રમાં જ ઉગાડી કે નિર્મિત કરાય છે.
- ભૌગોલિક સંકેતને ઔદ્યોગિક સંપત્તિના સંરક્ષણ માટે પેરિસ કન્વેન્શન અંતર્ગત બૌદ્ધિક સંપદા અધિકારોના ઘટકના રૂપમાં શામેલ કરવામાં આવે છે.
- Geographical Indications of Goods (Registration and Protection) Act, 1999 ભારતમાં નોંધણી અને ભૌગોલિક સંકેત વસ્તુઓને સુરક્ષા આપે છે. ભારતમાં ભૌગોલિક સંકેત રજિસ્ટ્રી ચૈન્ટ્રઈ ખાતે આવેલી છે.

હડપ્પીય સ્થળ રાખીગઢી

- તાજેતરમાં ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા હડપ્પીય સ્થળ રાખીગઢી ખાતે ખોદકામ કરવામાં આવતા કેટલીક વસ્તુઓના નમૂના મળી આવ્યા છે.

ખોદકામ દરમિયાન મળી આવેલી વસ્તુઓ અને નમૂનાઓ

- તાંબા અને સોનાના દાગીનાના ટુકડા, ટેરાકોટાનાં રમકડાં, ઉપરાંત મોટા પ્રમાણમાં માટીનાં વાસણો, ગલીઓ અને ડ્રેનેજ સિસ્ટમ્સ, દાગીના બનાવવાનું કારખાનું અને સીલ મળી આવ્યા છે.
- સંભવિત 5000 વર્ષ જૂની જવેલરી બનાવવાની ફેક્ટરીના ખોદકામ સાથે, આ ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા કરવામાં આવેલી સૌથી મોટી શોધોમાંની એક છે.
- સર્વેક્ષણ દ્વારા રાખીગઢી ઉત્ખનન સ્થળ પર કબ્રસ્તાનો પણ મળી આવ્યા છે.
- ત્યાંથી તાંબા અને સોનાના ઘરેણાં, ટેરાકોટાના રમકડાં અને હજારો માટીના વાસણો અને સીલ મળ્યાં છે.
- નોંધપાત્ર રીતે, અગાઉના ખોદકામમાં બે માદા હાડપિંજર સહિત સાત ટેકરામાંથી લગભગ 60 કબરો મળી છે.
- બે માનવ હાડપિંજરમાંથી એક્ટ્ર કરાયેલા DNA નમૂનાઓ વૈજ્ઞાનિક તપાસ માટે મોકલવામાં આવ્યા છે, જેથી હજારો વર્ષ પહેલા રાખીગઢી પ્રદેશમાં રહેતા લોકોના વંશ અને ખોરાકની આદતો વિશે સચોટ જાણકારી મેળવી શકાય.
- તાજેતરના ખોદકામના પુરાતત્વીય તારણો રાખીગઢીને માત્ર પ્રાચીનકાળના સુનિયોજિત શહેર તરીકે જ નહીં, પરંતુ અત્યાર સુધીના તમામ હડપ્પન સ્થળોમાં સૌથી મોટા સ્થળ તરીકે પણ પ્રસ્થાપિત કરે છે - જે મોહેં-જો-દડો કરતા ઘણું મોટું છે.

રાખીગઢી વિશે

- રાખીગઢી હરિયાણાના હિસાર જિલ્લાના, ઝીંદ તાલુકામાં આવેલું છે.
- શોધક : સુરજભાણ ભગવાનદાસ (વર્ષ 1969)
- પ્રથમ ઉત્ખનન : 1998-2001 વચ્ચે
- ઉત્ખનનકર્તા : અમરેન્દ્રનાથ અને ડૉ. વસંત શિંદે
- વિશેષતા : રાખીગઢી ભારતીય ઉપ-મહાદ્વીપ પર હડપ્પન સંસ્કૃતિના પાંચ જાણીતા સૌથી મોટા ટાઉનશીપ પૈકીનું એક છે. અન્ય ચાર હડપ્પા, મોહેં-જો-દડો અને ગનવેરીવાલાએ

પાકિસ્તાનમાં અને ઘોળાવીરા (ગુજરાત) એ ભારતમાં આવેલ છે.

- અત્યાર સુધીમાં, રાખીગઢીમાં સાત ટીંબા મળી આવ્યા છે, જેમાંથી દરેકમાં વિવિધ કલાકૃતિઓ બહાર આવી છે. તેનો કુલ વિસ્તાર આશરે 350 હેક્ટર છે. મોહેં-જો-દરોનો વિસ્તાર 300 હેક્ટર જેટલો છે.
- સ્થળ : ઘગ્ગર નદીના મેદાનમાં સ્થિત છે.
- અહીંથી મળી આવેલા મહત્વની વસ્તુઓ: લખાણ વગરની મહોર, હાડકાની બનેલી સોય, T આકારના અગ્નિકુંડના પુરાવા, સોના અને ચાંદીથી શણગારેલું કાંસાનું પાત્ર, મણકા બનાવવાનું કારખાનું, યુગ્મ કંકાલ.
- કેન્દ્રીય નાણામંત્રીએ વર્ષ 2020ના બજેટ ભાષણ દરમિયાન પાંચ સાઈટ્સને આઈકોનિક સાઈટ્સ તરીકે વિકસિત કરવાની જાહેરાત કરેલી, જેમાંથી એક રાખીગઢી. (અન્ય ચાર સાઈટ્સ - ઉત્તર પ્રદેશમાં હસ્તિનાપુર, આસામમાં શિવસાગર, ગુજરાતમાં ઘોળાવીરા અને તમિલનાડુમાં અદિચનાલ્લુર)
- રાખીગઢીનો વર્ષ 2012માં ગ્લોબલ હેરિટેજ ફંડ દ્વારા એશિયાના એવા 10 વિરાસત સ્થળોની સૂચિમાં સમાવેશ કર્યો છે, જેનો ભવિષ્યમાં નાશ થવાનો ખતરો છે
- ડેક્કન કોલેજ, પૂના દ્વારા વર્ષ 2013 થી 2016 દરમિયાન આ સ્થળનું ખોદકામ કરવામાં આવ્યું હતું.

બસવન્ના જયંતિ

- બસવન્ના જયંતિ 12મી સદીના કવિ, દાર્શનિક અને લિંગાયત ધર્મના સંસ્થાપક 'સંત ભગવાન બસવન્ના'ના જન્મદિવસ પર ઉજવાય છે.
- આ વર્ષે બસવ જયંતિ 3 મે, 2021 એ ઉજવાઈ રહી છે.

બસવન્ના :- વિચાર અને યોગદાન

- બસવન્ના કર્ણાટકના કલ્ચરી વંશના રાજા બિજ્જલ પ્રથમના શાસનકાળ દરમિયાન થઈ ગયા.
- તેઓ બારમી સદીના દાર્શનિક, રાજનૈતિક, કન્નડ કવિ અને સમાજ સુધારક હતા.
- બસવન્ના એ પોતાની કવિતાઓના માધ્યમ થી સમાજમાં જાગૃકતા નો પ્રસાર કર્યો. આ કવિતાઓને 'વચન' કહેવાય છે. બસવન્નાએ લૈંગિક અથવા સામાજિક ભેદભાવ, અંધવિશ્વાસ અને રીતિ-રિવાજોનું ખંડન કર્યું હતું. તેમણે અનુભવ મંડપા (આધ્યાત્મિક અનુભવ ભવન) નામની સાર્વજનિક સંસ્થાઓની શરૂઆત કરી.
- તેઓએ 'વીરશૈવ' નામના એક નવા ભક્તિ આંદોલનનું નેતૃત્વ કર્યું. આ આંદોલનનાં મૂળ સાતમી થી અગિયારમી સદી દરમિયાન પ્રચલિત તમિલ ભક્તિ આંદોલન (વિશેષ રીતે શૈવ-નયનાર પરંપરાઓ) માં મળે છે.
- બસવન્નાએ બ્રાહ્મણોના નેતૃત્વમાં મંદિરોમાં ભક્તિમય આરાધના પર ભાર આપતાં પૂજા અને અનુષ્ઠાનોનું ખંડન કર્યું અને તેની જગ્યાએ પ્રતીકના રૂપમાં વ્યક્તિગત રૂપથી નાના શિવલિંગ ધારણ કરી શિવની પ્રત્યક્ષ આરાધના કરવાનો સંદેશ આપ્યો.
- બસવન્નાના નેતૃત્વમાં ચલાવવામાં આવેલ 'શરણ આંદોલન'એ તમામ જાતિના લોકોને આકર્ષિત કર્યા તેમજ 'વાચા'ના રૂપમાં સાહિત્યની રચના કરી, જેમાં વીરશૈવ સંપ્રદાયના સંતોની આધ્યાત્મિક દુનિયાનું વર્ણન કરેલું જોવા મળે છે.

બસવન્ના વિષે

- ગુરુ બસવન્ના 1134 માં ઈંગલેશ્વર નામના શહેરમાં એક શૈવ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં જન્મ્યા હતા. તેઓએ હિન્દુ ધર્મમાં જાતિ વ્યવસ્થા અને અનુષ્ઠાન વિરુદ્ધ સંઘર્ષ કર્યો. તેમને 'વિશ્વ ગુરુ' અને 'ભક્તિત ભંડારી' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2003માં નવી દિલ્હીમાં ભારતીય સંસદ ભવનના પ્રાંગણમાં બસેશ્વરની મૂર્તિનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

સંતૂર ઉસ્તાદ પંડિત શિવકુમાર શર્મા

- ભારતીય સંગીતકાર અને સંતૂર વાદક પંડિત શિવકુમાર શર્માનું 84 વર્ષની વયે નિધન થયું છે.
- તેઓ છેલ્લા છ મહિનાથી કોવિડની સંબંધિત સમસ્યાઓથી પીડાતા હતા અને તેઓ ડાયાલિસિસ પર હતા. કાર્ડિયાક અરેસ્ટને કારણે તેમનું નિધન થયું હતું.

પંડિત શિવકુમાર શર્મા

- જન્મ: 13 જાન્યુઆરી, 1938 જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં
- પંડિત શિવકુમાર શર્મા એક ભારતીય પ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રીય સંગીતકાર હતા, જેમણે સંગીત વાદ્ય સંતૂર વગાડવામાં મહારત હાંસલ કરીને આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરી હતી.
- જમ્મુ અને કશ્મીરના લોકવાદ્ય એવા સંતુરને લોકપ્રિય બનાવવાનો શ્રેય તેમને આપવામાં આવે છે.
- સંતુરના મુખ્ય વાદ્યવાદક તરીકે તેમણે 1960માં તેમનું પ્રથમ સોલો આલ્બમ રેકોર્ડ કર્યું હતું.
- તેમણે અસંખ્ય હિન્દી ફિલ્મો માટે સંગીત આપ્યું છે અને હિન્દી ફિલ્મ 'ઝનક ઝનક પાચલ બાજે (1956)'માં તેમનું પ્રથમ પૃષ્ઠભૂમિ સંગીત આપ્યું છે.
- વર્ષ 1967માં તેમણે વાંસળીવાદક હરિપ્રસાદ ચૌરસિયા અને બ્રિજભૂષણ કાબરા સાથે મળીને એક કોન્સેપ્ટ આલ્બમ 'કોલ ઓફ ધ વેલી'નું નિર્માણ કર્યું. આ આલ્બમ ભારતીય શાસ્ત્રીય સંગીતમાં સૌથી વધુ હિટ ગીતોમાંનું એક હતું.
- હરિપ્રસાદ ચૌરસિયા સાથે પંડિત શિવકુમાર શર્માએ 'સિલસિલા', 'ચાંદની' તેમજ 'ડર' સહિત અનેક હિન્દી ફિલ્મો માટે સંગીત આપ્યું હતું.
- પુરસ્કારો અને સન્માનો: સંગીત નાટક અકાદમી પુરસ્કાર (1986), પદ્મ શ્રી (1991) અને પદ્મ વિભૂષણ (2001)
- સંતૂર ઉસ્તાદ પંડિત શિવ કુમાર શર્માને જીવનકાળની સિદ્ધિ માટે 2015નો આદિત્ય વિક્રમ બિરલા કલા શિખર પુરસ્કાર આપવામાં આવ્યો હતો.

સંતૂર

- સંતૂર એ ટ્રેપેઝોઇડ આકારનું વાદ્ય છે જે મોટાભાગે અખરોટના લાકડામાંથી બને છે અને તેમાં 100 તાર હોય છે, જે બે નાજુક કોતરવામાં આવેલા લાકડાના મેલેટ્સથી અથડાય છે. સંતૂર એ અનિવાર્યપણે એક લોક વાદ્ય છે જે કાશ્મીર ખીણમાં ઉદ્ભવ્યું હતું, અને પંડિત શિવકુમાર

શર્માના સતત પ્રયત્નો અને પ્રતિભાને કારણે તેને શાસ્ત્રીય વાદ્યનો દરજ્જો મળ્યો હતો.

- સંતૂર પહેલાના દિવસોમાં શત-તંત્રી વીણા તરીકે ઓળખાતું હતું.
- પંડિત શિવ કુમારે સંતૂર વગાડવાનું શરૂ કર્યું તે પહેલાં તે કાશ્મીરની બહાર બહુ ઓછું જાણીતું હતું. ત્યાં પણ તેનો ઉપયોગ માત્ર પરિચયન, મધ્ય એશિયાઈ અને ભારતીય મૂળ સાથે કાશ્મીરી શાસ્ત્રીય સંગીતની શૈલી સુફિયાના મૌસીકી વગાડવા માટે થતો હતો.

અનંગ તાલ સરોવર

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય સાંસ્કૃતિક અને સંસદીય બાબતોના રાજ્ય મંત્રી દ્વારા દિલ્હી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (DDA)ને દિલ્હીના મહેરૌલી વિસ્તારમાં આવેલ ઐતિહાસિક અનંગ તાલ સરોવરનું સમારકામ કરવાનો નિર્દેશ અપાયો છે.
- મંત્રી દ્વારા ઐતિહાસિક સરોવરની દૂષિત અને નિર્જળ અવસ્થા જોઈ તેને પુનઃ જીવિત કરવાનું આહવાન કરવામાં આવ્યું છે.
- અનંગ તાલ સરોવરને ઝડપથી રાષ્ટ્રીય ધરોહર જાહેર કરી શકાય તે દિશામાં રાષ્ટ્રીય સ્મારક પ્રાધિકરણ અને ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ કાર્ય કરી રહ્યા છે.

અનંગ તાલ સરોવરનો ઇતિહાસ

- અનંગ તાલ સરોવર દિલ્હીમાં જોગ માયા મંદિરની ઉત્તરે અને કુતુબ કોમ્પ્લેક્સની ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશામાં આશરે 500 મીટર દૂર આવેલું છે.
- આ સરોવરનું નિર્માણ વર્ષ 1060માં તોમર વંશના રાજપૂત રાજા અનંગપાલ II દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.
- અલાઉદ્દીન ખિલજીએ વર્ષ 1296-1316 માં જ્યારે (કુતુબ) મિનાર નિર્માણ કર્યું અને કુતુબ-ઉલ-ઈસ્લામ મસ્જિદનો વિસ્તાર કર્યો ત્યારે આ સરોવરના પાણીનો ઉપયોગ કર્યો હતો.
- આ તળાવનો રાજસ્થાન સાથે મજબૂત સંબંધ છે કારણ કે સંબંધની દ્રષ્ટિએ મહારાજા અનંગ પાલ પૃથ્વીરાજ ચૌહાણના નાના હતા. જેમનો રાય પિથોરાનો કિલ્લો ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ (ASI)ની યાદીમાં છે.
- રાષ્ટ્રીય સ્મારક પ્રાધિકરણ અને ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા તેને રાષ્ટ્રીય સ્મારક તરીકે જાહેર કરવા વિચારી રહ્યા છે.

રાષ્ટ્રીય સ્મારક પ્રાધિકરણ

- રાષ્ટ્રીય સ્મારક પ્રાધિકરણ (NMA)ને સંસ્કૃતિ મંત્રાલય દ્વારા ભારતના પ્રાચીન સ્મારકો અને પુરાતત્વીય સ્થળો અને અવશેષો AMASR (સુધારો અને માન્યતા) અધિનિયમ, 2010 ની જોગવાઈઓ અનુસાર સ્થાપવામાં આવ્યું છે.
- તેના મુખ્ય કાર્યોમાં કેન્દ્રીય સંરક્ષિત સ્મારકોની આસપાસના પ્રતિબંધિત અને નિયંત્રિત વિસ્તારનું સંચાલન કરી આવા સ્મારકો અને સ્થળોનું રક્ષણ અને સંરક્ષણ કરવાનું છે.
- રાષ્ટ્રીય સ્મારક પ્રાધિકરણએ પ્રતિબંધિત અને નિયંત્રિત વિસ્તારમાં બાંધકામ સંબંધિત પ્રવૃત્તિ માટે પરવાનગી આપવાનું સંચાલન કરે છે. **માલયા મહેલ**
- દિલ્હી સરકાર 14મી સદીના આ સ્મારકનું નવીનીકરણ કર્યા પછી પ્રવાસીઓ માટે વિકસાવવાનું વિચારી રહી છે.

માલયા મહેલ વિશે

- 1325 ઈ.સ માં સુલતાન ફિરોઝ શાહ તુઘલક દ્વારા આનું નિર્માણ કરવાયું તથા લાંબા સમય સુધી આનો ઉપયોગ “હર્ટિંગ લોજ” ના રૂપમાં કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ તે અવધના નવાબના વંશજોનું રહેઠાણ સ્થળ બની ગયું.
- એવું માનવામાં આવે છે કે, અવધની બેગમ વિલાયત મહુલના નામ પર તેને “વિલાયત મહુલ” કહેવાયો. તેમણે દાવો કર્યો હતો કે તે અવધના શાહી પરિવારના સદસ્ય હતાં. તેમને વર્ષ 1985 માં સરકાર દ્વારા મહેલની માલિકી સોંપવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 1993માં બેગમ દ્વારા આત્મહત્યા કર્યા બાદ માલયા મહેલ તેમની પુત્રી સકિના મહુલ અને પુત્ર રાજકુમાર અલી રઝાની માલિકીમાં આવી ગયો.

ઇતિહાસ

- માલયા મહેલ રાયસીના ટેકરીની આસપાસના ઐતિહાસિક ગામોમાના એક માલયામાં સ્થિત છે. 1920 ના દાયકામાં રાજધાની નવી દિલ્હીના નિર્માણ અને તેમાં ખાસ કરીને વાઈસરોય હાઉસ, જે હવે રાષ્ટ્રપતિભવન તરીકે ઓળખાય છે તેના નિર્માણ દરમિયાન અંગ્રેજો દ્વારા રાયસીના, ટોડાપુર, અલીગંજ, પિલનજી, જયસિંહપુરા અને કુશક ગામો સાહિત માલયાને ખસેડવામાં આવ્યા હતા.

ફિરોઝ શાહ તુઘલક

- તેનો જન્મ 1309 માં થયો અને પોતાના પિતરાઈ મુહમ્મદ-બિન-તુઘલકના નિધન બાદ તે દિલ્હીની ગાદી પર બેઠો.

- તે 1320 ઇ.સ થી 1412 ઇ.સ સુધી દિલ્હી પર શાસન કરનાર તુઘલક વંશનો ત્રીજો શાસક હતો. મુહમ્મદ-બિન-તુઘલક 1352 ઇ.સ થી 1388 સુધી સત્તામાં રહ્યો. તેણે જજિયા કર લગાવવાની શરૂઆત કરી હતી.
- જજિયાનો અર્થ રાજ્યના સાર્વજનિક ખર્ચ માટે નાણા આપવા માટે ઇસ્લામી કાનૂન દ્વારા શાસિત રાજ્યના સ્થાયી ગૈર- મુસ્લિમ લોકો પર નાણાકીય રૂપમાં પ્રતિવ્યક્તિ વાર્ષિક કર છે.
- તેણે સશસ્ત્ર બળોમાં ઉત્તરાધિકારનો સિદ્ધાંત લાગુ કર્યો, જેમાં અધિકારીઓને નિવૃત્તિ બાદ પોતાના બાળકોને તે સ્થાન પર સેનામાં મોકલવાની અનુમતિ હતી. જોકે તેને પગાર વાસ્તવિક મુદ્રાના બદલે જમીન સ્વરૂપે કરવામાં આવતો.
- અંગ્રેજો દ્વારા તેને 'સિંચાઈ વિભાગનો જનક' કહી સંબોધિત કરવામાં આવ્યો, કેમકે તેણે ઘણી નહેરોનું નિર્માણ કરાવ્યું હતું.

તુઘલક વંશ

- તુઘલક વંશ તુર્ક મૂળના મુસ્લિમ પરિવાર સાથે સંબંધિત હતો. મુહમ્મદ-બિન-તુઘલકના સમયમાં 1330-1335 ઇ.સની વચ્ચે આ રાજવંશ પોતાની ચરમ સીમા પર પહોંચ્યો હતો.
- તુઘલક વંશના ત્રણ મહત્વપૂર્ણ શાસક :
1. ગ્યાસુદ્દીન તુઘલક (1320-1325 ઇ.સ)
2. મુહમ્મદ-બિન-તુઘલક (1325-1351 ઇ.સ)
3. ફિરોઝ-શાહ-તુઘલક(1351-1388 ઇ.સ)

રવીન્દ્રનાથ ટાગોર

- 09 મે 2022 એ બંગાળી વર્ષ મુજબ દેશ ભરમાં વિશ્વ પ્રસિદ્ધ કવિ, સાહિત્યકાર અને દાર્શનિક રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની 161મી જયંતી મનાવાઈ રહી છે.

રવીન્દ્રનાથ વિશે

- તેમનો જન્મ 7 મે 1861ના રોજ કલકત્તામાં થયો હતો, પરંતુ બંગાળી વર્ષ પ્રમાણે તેમનો જન્મ દિવસ અલગ-અલગ દિવસે ઉજવાય છે. 2022 માં બંગાળી વર્ષ પ્રમાણે 9 મે, 2022 ના રોજ તેમનો જન્મ દિવસ ઉજવાયો.
- રવીન્દ્રનાથ ટાગોર (1861-1941) દેવેન્દ્રનાથ ટાગોરના સૌથી નાના પુત્ર હતા. બહુમુખી પ્રતિભાના ધની રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે બાંગ્લા સાહિત્ય અને સંગીતને ખૂબ પ્રભાવિત કર્યું.
- આ ઉપરાંત તેમણે 19મી સદીના અંત તથા 20મી

શતાબ્દીની શરૂઆતમાં સંબંધિત આધુનિકતાવાદ સાથે ભારતીય કલાનું પુર્નઉત્થાન કર્યું.

- રવીન્દ્રનાથ ટાગોર એક વાર્તાકાર કવિ, સંગીતકાર, ચિત્રકાર તથા આયુર્વેદ શોધકર્તા પણ હતા. તેઓએ 8 વર્ષની ઉંમરમાં જ કવિતા લખવાનું શરૂ કર્યું અને 16 વર્ષની ઉંમરમાં પોતાનો પહેલો કવિતા સંગ્રહ પ્રકાશિત થયો હતો.

રચનાઓ

- ટાગોરે તમામ સાહિત્યિક શૈલીઓમાં સફળતાપૂર્વક લખ્યું. તેમની કવિતાના વિષમ ગ્રંથોમાં માનસી (1890) (ધ આઈડિયલ વન), સોનાર તારી (1894) (ગોલ્ડન બોટ), ગીતાંજલિ (1910), ગીતિમાલ્ય (1914) (ગીતોની માળા) અને બાલાકા (1916) છે.
- તેમની કવિતાના અંગ્રેજી રેન્ડરિંગ્સમાં ધ ગાર્ડનર (1913), ફુટ-ગેઝરિંગ (1916), અને ધ ફ્યુજિટિવ (1921)નો સમાવેશ થાય છે.
- ટાગોરના મુખ્ય નાટકો છે રાજા (1910) (ધ કિંગ ઓફ ધ ડાર્ક ચેમ્બર), ડાકઘર (1912) (ધ પોસ્ટ ઓફિસ), અચલાયતન (1912) (ધ ઈમૂવેબલ), મુક્તધારા (1922) (ધ વોટરફોલ) અને રક્તકારવી (1926) (રેડ ઓલિવેન્ડર્સ).
- ગોરા (1910), ઘરે-બહિરે (1916) (ધ હોમ એન્ડ ધ વર્લ્ડ), અને યોગયોગ (1929) (કોસકરન્ડ્સ) જેવી ટૂંકી વાર્તાઓના અનેક ગ્રંથો અને સંખ્યાબંધ નવલકથાઓના લેખક છે.

- રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને તેમની કાવ્ય રચના 'ગીતાંજલી' માટે 1913માં સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં નોબલ પુરસ્કાર આપવામાં આવ્યો હતો અને નોબલ પુરસ્કાર જીતનાર પ્રથમ એશિયાઈ છે.
- 'ગીતાંજલી'ને મૂળરૂપથી બાંગ્લા ભાષામાં લખવામાં આવી હતી તથા આગળ ચાલી તેનું ભાષાંતર અંગ્રેજીમાં કરવામાં આવ્યું.
- ભારતીય રાષ્ટ્રગાન (જન ગણ મન), બાંગ્લાદેશનું રાષ્ટ્રગાન (આમાર સોનાર બાંગ્લા) પણ તેમના દ્વારા રચિત છે.
- શ્રીલંકાના રાષ્ટ્રગાનને પણ તેમની રચનાઓથી પ્રેરિત માનવામાં આવે છે. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે જ ગાંધીજીને 'મહાત્મા'ની ઉપાધિ આપી હતી. પોતાના જીવનના અંતિમ તબક્કામાં તેમણે બ્રિટિશ રાજનો વિરોધ કર્યો અને ભારતની સ્વાતંત્ર્ય ચળવળને ટેકો આપ્યો હતો.

શરૂઆતનું જીવન (1861 – 1901)

- 11 વર્ષની ઉંમરે તેઓ પોતાના પિતા સાથે 1873માં ભારતભ્રમણ કરવા માટે કોલકાતાથી નિકળી પડ્યા હતા.

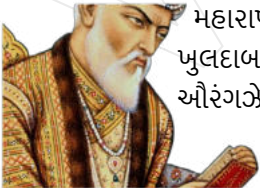
- આ દરમિયાન તેઓ કૌટુંબિક જાગીર એવા શાંતિ નિકેતન એસ્ટેટ અને અમૃતસરની મુલાકાત લઈને હિમાલયના ગિરિમથક એવા ડેલહાઉસી પહોંચ્યા. ત્યાં તેમણે આત્મકથા, ઇતિહાસ, ખગોળશાસ્ત્ર, આધુનિક વિજ્ઞાન અને સંસ્કૃતિનો અને કાલિદાસની કવિતાનો ઉંડો અભ્યાસ કર્યો.
- વકીલબનવા માટે તેમણે વર્ષ 1878માં ઈંગ્લેન્ડનાં બ્રાઈટનની પબ્લિક સ્કૂલમાં પ્રવેશ લીધો. તેમણે યુનિવર્સિટી કોલેજ લંડનમાં કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો પરંતુ ડીગ્રી લીધા વગર તેઓ વર્ષ 1880માં બંગાળ પરત ફર્યા.
- 9 ડિસેમ્બર વર્ષ 1883માં તેમના લગ્ન મૃણાલિની દેવી સાથે થયા, જેમનાથી તેમને પાંચ સંતાનો થયા. વર્ષ 1915માં ટાગોરને બ્રિટન સરકાર દ્વારા નાઈટનો ખિતાબ આપવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ વર્ષ 1919માં જલિયાવાલા બાગ હત્યાકાંડ બાબતે તેમણે આ ખિતાબ પરત કરી દીધો હતો.
- વર્ષ 1930ના દાયકામાં તેઓ ભારતની જાતિ આધારિત વ્યવસ્થા અને અછૂત જેવી સમસ્યાઓથી ચિંતિત હતા. તેમણે પોતાના નિબંધો, કવિતાઓ અને નાટકોમાં અછૂતને નાયક બનાવ્યો હતો અને ગુરુવારે મંદિરમાં દલિતોને પ્રવેશ આપવાની વિનંતી કરી.

જીવનનાં અંતિમ વર્ષો (1932 – 1941)

- તેમના જીવનના અંતિમ તબક્કામાં તેઓ જાહેર જીવનમાં પ્રવૃત્ત રહ્યા હતા. 15 જાન્યુઆરી, 1934ના રોજ બિહાર જિલ્લામાં આવેલા ભૂકંપને ગાંધીજીએ દલિત પ્રત્યે થયેલા ખરાબ વ્યવહારનો દિવ્ય પ્રતિશોધ ગણાવ્યો હતો. જેની ટાગોરે ટીકા કરી હતી.
- બંગાળની આર્થિક અસમાનતાને લઈને પણ તેઓ ચિંતિત હતા.
- છેલ્લા વર્ષોમાં ટાગોરે વિજ્ઞાનમાં પણ રસ લીધો અને વર્ષ 1937માં 'વિશ્વ પરિચય' નામનું પુસ્તક લખ્યું.
- ટાગોરનાં છેલ્લાં ચાર વર્ષો ભારે દુઃખમાં વિત્યાં હતાં. છેલ્લા બે વર્ષોમાં તો તેઓ ખૂબ બિમાર હતા. 7 ઓગષ્ટ, 1941ના રોજ ગંભીર બીમારીને કારણે તેમનું મૃત્યુ થયું હતું.

ઔરંગઝેબની કબર

- તાજેતરમાં ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા મહારાષ્ટ્રના ઔરંગાબાદ જિલ્લાના ખુલદાબાદ ખાતે સ્થિત મુઘલ સમ્રાટ ઔરંગઝેબની કબરને પાંચ દિવસ માટે બંધ કરાઈ હતી, કારણ કે આ વિસ્તારની એક મસ્જિદ સમિતિએ

આ સ્થળને તાળું મારવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

ઔરંગઝેબની કબર વિશે

- ઔરંગઝેબનો જન્મ 3 નવેમ્બર, 1618ના રોજ ગુજરાતના દાહોદ ખાતે થયો હતો. 1657-1658માં શાહજહાંના પુત્રો વચ્ચે ઉત્તરાધિકાર અંગે સંઘર્ષ થયો. જેમાં ઔરંગઝેબનો વિજય થયો અને દારા શિકોહ સહિત તેના ત્રણ ભાઈઓ માર્યા ગયા.
- ઔરંગઝેબ દ્વારા શાહજહાંને આગ્રામાં આખી જિંદગી કેદ રાખવામાં આવ્યા હતા. 3 માર્ચ, 1709ના રોજ ઔરંગઝેબનું મૃત્યુ થયું હતું. તેની ઈચ્છા અનુસાર તેને શેખ ઝૈનુદ્દીનની દરગાહ પાસે દફનાવવામાં આવ્યા હતા, જે એક સૂફી અને તેના આધ્યાત્મિક અને ધાર્મિક ગુરુ પણ હતા.
- લોર્ડ કર્ઝને પાછળથી કબરને આરસથી ઢાંકી દીધી હતી અને તેને આરસપહાણથી શાણગારી હતી. આ મકબરામાં ઈસ્લામિક અને રાજસ્થાની સ્થાપત્યના વિશિષ્ટ મિશ્રણમાં વિશાળ, તોરણવાળા આંગણા છે.
- અન્ય મુઘલ કબરો જે તાજમહેલ સહિત મુઘલ સ્થાપત્યના મોટા સ્મારકો છે, તેનાથી વિપરિત ઔરંગઝેબને શેખ ઝૈનુદ્દીનની દરગાહના સંકુલમાં એક અચિહ્નિત કબરમાં દફનાવવામાં આવ્યો છે. ઔરંગઝેબનો મકબરો એક સાદી કબર છે, જેમાં કોઈ છત નથી અને એવું કંઈ નથી જે સમ્રાટની ભવ્યતા દર્શાવે છે. બાદશાહનું પૂરું નામ 'અબુલ મુઝફ્ફર મુહી-ઉદ-દીન મોહમ્મદ ઔરંગઝેબ' તેની કબરના એક ખૂણામાં આરસ પર કોતરેલું છે.

ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ વિશે

- ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ એ સંસ્કૃતિ મંત્રાલય સાથે જોડાયેલ ભારતીય સરકારી એજન્સી છે, જે પુરાતત્વીય સંશોધન અને દેશમાં સાંસ્કૃતિક સ્મારકોના સંરક્ષણ અને જાળવણી માટે જવાબદાર છે.
- તેની સ્થાપના વર્ષ 1861માં એલેક્ઝાન્ડર કનિંગહામ દ્વારા કરવામાં આવી હતી, જે તેના પ્રથમ ડિરેક્ટર જનરલ પણ બન્યા હતા.
- 1949માં પી. એન. ચક્રવર્તી સર્વેક્ષણના મહાનિર્દેશક તરીકે નિયુક્ત થયા. યુનાઈટેડ કિંગડમમાં પ્રદર્શિત ભારતીય કલાકૃતિઓના સંગ્રહ-પ્રદર્શન માટે 15 ઓગસ્ટ 1949ના રોજ નવી દિલ્હી ખાતે રાષ્ટ્રીય સંગ્રહાલયની સ્થાપના કરવામાં આવી.
- ASI 3650થી વધુ પ્રાચીન સ્મારકો, પુરાતત્વીય સ્થળો અને રાષ્ટ્રીય મહત્વના અવશેષોનું સંચાલન કરે છે.

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા

લોકપાલની કાયમી ઓફિસ

સમાચારમાં શા માટે?

- લોકપાલ પોતાની કામગીરી યોગ્ય રીતે કરી શકે તે હેતુથી દક્ષિણ દિલ્હીના નવરોજી નગરમાં વર્લ્ડ ટ્રેડ સેન્ટરમાં આ ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી ઓથોરિટી માટે કાયમી કાર્યાલયની રચના કરવામાં આવી છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- વર્ષ 2013માં લોકપાલ અને લોકાયુક્ત એક્ટ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. એક્ટ પસાર થયાના છ વર્ષ પછી જસ્ટિસ પિનાકી ચંદ્ર ઘોષને માર્ચ 2019માં ભારતના પ્રથમ લોકપાલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. લોકપાલ એક બહુ-સભ્ય સંસ્થા છે, જેમાં એક અધ્યક્ષ અને વધુમાં વધુ 8 સભ્યો હોય છે.

અધ્યક્ષ બનવા માટેની લાયકાત

- ભારતના ભૂતપૂર્વ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટના ભૂતપૂર્વ ન્યાયાધીશ અથવા દોષરહિત પ્રામાણિક અને ઉચ્ચ ક્ષમતા ધરાવનાર પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ હોવા જોઈએ, જે ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી નીતિ સંબંધિત બાબતોમાં તથા જાહેર વહીવટ, વિજીલન્સ, વીમા, બેન્કિંગ, કાયદો અને વ્યવસ્થાપનનો ઓછામાં ઓછા 25 વર્ષનો અનુભવ અને વિશેષ જ્ઞાન ધરાવતા હોવા જોઈએ.
- મહત્તમ આઠ સભ્યોમાંથી અડધા (4) ન્યાયિક સભ્યો (સુપ્રીમ કોર્ટના ભૂતપૂર્વ જજ અથવા હાઈકોર્ટના ભૂતપૂર્વ મુખ્ય ન્યાયાધીશ) હશે અને ઓછામાં ઓછા 50% (4) સભ્યો SC/ST/OBC/ લઘુમતી અને મહિલાઓ હશે.
- લોકપાલના અધ્યક્ષ અને સભ્યોનો કાર્યકાળ 5 વર્ષ અથવા 70 વર્ષની ઉંમર બંનેમાંથી જે વહેલા હોય તે રહેશે.
- સભ્યોની નિમણૂક રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા પસંદગી સમિતિની ભલામણ દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- પસંદગી સમિતિની અધ્યક્ષતા વડાપ્રધાન કરે છે. સમિતિમાં લોકસભાના સ્પીકર, લોકસભાના વિરોધ પક્ષના નેતા, ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના દ્વારા નામાંકિત ન્યાયાધીશ અને એક પ્રખ્યાત ન્યાયશાસ્ત્રીનો સમાવેશ થાય છે.
- ધ્યેય વાક્ય : મા ગૃષ્ઠ: કસ્યસ્વિદ્વનમ (કોઈની સંપત્તિની લાલચ ના કરો)

લોકપાલનું અધિકારક્ષેત્ર

- લોકપાલ દેશમાં કાર્યરત અને ભૂતપૂર્વ વડાપ્રધાન સહિત કેન્દ્ર સરકારમાં મંત્રી અથવા સંસદ સભ્ય, તેમજ જૂથ A, B, C અને D હેઠળ કેન્દ્ર સરકારના અધિકારીઓ સામે ભ્રષ્ટાચારના આરોપોની તપાસ કરી શકે છે.
- સંસદના કાયદા દ્વારા સ્થાપિત અથવા કેન્દ્ર દ્વારા સંપૂર્ણ અથવા આંશિક ભંડોળ મેળવતી તેમજ કોઈપણ સોસાયટી અથવા ટ્રસ્ટ અથવા સંસ્થા કે જે વિદેશીઓ પાસે થી 10 લાખ થી વધુ નું યોગદાન મેળવે છે તેવી સંસ્થા, બોર્ડ, કોર્પોરેશન, સોસાયટી, ટ્રસ્ટ અથવા સ્વાયત્ત સંસ્થાના અધ્યક્ષો, સભ્યો, અધિકારીઓ અને નિર્દેશકો સામેની ફરિયાદોનો લોકપાલના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ સમાવેશ થાય છે.

લોકપાલની સત્તાઓ

- લોકપાલ CBI સહિતની કોઈપણ તપાસ એજન્સીની અધિક્ષકતા અને દિશાનિર્દેશન આપી શકશે.
- લોકપાલની તપાસ એજન્સીને સિવિલ કોર્ટની સત્તાઓ આપવામાં આવી છે.
- અધિનિયમ મુજબ જો કોઈ તપાસ એજન્સી (જેમ કે વિજિલન્સ અથવા CBI) તપાસ શરૂ કરે તે પહેલાં જ લોકપાલ કોઈ પણ જાહેર સેવકને બોલાવી શકે છે અથવા પૂછપરછ કરી શકે છે.
- લોકપાલ દ્વારા સોંપવામાં આવેલ કેસની તપાસ કરી રહેલા CBIના કોઈપણ અધિકારીને લોકપાલની મંજૂરી વિના ટ્રાન્સફર કરવામાં આવશે નહીં.
- લોકપાલ પાસે ભ્રષ્ટાચારના આરોપ સાથે જોડાયેલા જાહેર

લોકપાલ એક્ટ 2013

- આ કાયદો ભ્રષ્ટાચાર નાબૂદ કરવા કેન્દ્રમાં લોકપાલ અને રાજ્ય સ્તરે લોકાયુક્તની સ્થાપનાની મંજૂરી આપે છે.
- રચના: લોકપાલમાં અધ્યક્ષ અને વધુમાં વધુ આઠ સભ્યો હશે.
- આ અધિનિયમ મુજબ કાર્યવાહી પેન્ડિંગ હોય તો પણ જે-તે વ્યક્તિએ ભ્રષ્ટાચાર દ્વારા મેળવેલ વ્યક્તિની મિલકત જપ્ત કરી શકાય છે.
- રાજ્યોએ અધિનિયમની શરૂઆતના એક વર્ષની અંદર લોકાયુક્તની સ્થાપના કરવી પડશે.

- સેવકની બદલી અથવા સસ્પેન્શનની ભલામણ કરવાની સત્તા છે.
- લોકપાલ પાસે વિશેષ સંજોગોમાં ભ્રષ્ટાચારના માધ્યમથી પ્રાપ્ત કરેલી સંપત્તિ, આવક, રસીદો અને લાભો જપ્ત કરવાની સત્તા છે.
- લોકપાલ દ્વારા સંદર્ભિત કેસોની સુનાવણી હાથ ધરવા માટે વિશેષ અદાલતોની સ્થાપના કરવામાં આવશે.

2 જજોની સુપ્રીમકોર્ટના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક

- તાજેતરમાં રાષ્ટ્રપતિશ્રી દ્વારા ગુવાહાટી હાઈકોર્ટના ચીફ જસ્ટિસ સુધાંશુ ઘુલિયા અને ગુજરાત હાઈકોર્ટના જજ જસ્ટિસ જમશેદ બુર્જોર પારડીવાલાની સુપ્રીમ કોર્ટના જજ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી છે.
- ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ એન. વી. રમનાના નેતૃત્વ હેઠળના કોલેજિયમ 5 મેના રોજ નિમણૂક માટે તેમના નામોની ભલામણ કરી હતી. કોલેજિયમના અન્ય સભ્યોમાં જસ્ટિસ યુયુ લલિત, એ.એમ.ખાનવિલકર, ડી.વાય. ચંદ્રયુડ અને એલ. નાગેશ્વર રાવ છે.
- હવે સુપ્રીમ કોર્ટમાં 34 જજોની મંજૂર સંખ્યા સામે 34 જજોની સંખ્યા પૂર્ણ થઈ હતી પરંતુ 10 મે ના રોજ જસ્ટિસ વિનીત શરણના રિટાયર થવાથી અને 7 જૂને જસ્ટિસ નાગેશ્વર રાવ રિટાયર થવાના હોવાથી ફરીથી સંખ્યા 32 થઈ જશે.

જસ્ટિસ પારડીવાલા

- જસ્ટિસ પારડીવાલાનો જન્મ મુંબઈમાં થયો હતો અને તેમનું શાળાકીય શિક્ષણ તેમના વતન વલસાડ (દક્ષિણ ગુજરાત) ની સેન્ટ જોસેફ કોન્વેન્ટ સ્કૂલમાં થયું હતું.
- જસ્ટિસ પારડીવાલાના પિતા સ્વ.બુર્જોર કાવસજી પારડીવાલાએ વલસાડ અને નવસારી જિલ્લામાં કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો હતો અને ડિસેમ્બર 1989 થી માર્ચ 1990 સુધી સાતમી ગુજરાત વિધાનસભાના અધ્યક્ષ પણ હતા.
- 28 જાન્યુઆરી, 2013ના રોજ પારડીવાલાને હાઈકોર્ટના કાયમી ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા.
- ઉલ્લેખનીય છે કે જસ્ટિસ પી.એસ નરસિંહા CJA તરીકે નિવૃત્ત થયા પછી જમશેદ બુર્જોર પારડીવાલા ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ બની શકે છે.

સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશોની નિમણૂક

- બંધારણનો અનુ. 124(2) સુપ્રીમ કોર્ટમાં ન્યાયાધીશોની નિમણૂકને નિયંત્રિત કરે છે. જોગવાઈઓ હેઠળ, રાષ્ટ્રપતિ પાસે તેમને જરૂરી લાગે તે સુપ્રીમ કોર્ટ અને રાજ્યોની ઉચ્ચ અદાલતોના ન્યાયાધીશો સાથે પરામર્શ કર્યા પછી નિમણૂકો કરવાની સત્તા છે. પરંતુ સુપ્રીમ કોર્ટના વિવિધ ચુકાદાઓ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિને ન્યાયાધીશોની કોલેજિયમની સલાહ લેવી ફરજિયાત કરી દેવામાં આવી, જેથી હાલ સુપ્રીમ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટના જજોની નિમણૂક માટે કોલેજિયમ વ્યવસ્થા અસ્તિત્વમાં છે.

કોલેજિયમ સિસ્ટમ

- તે ન્યાયાધીશોની નિમણૂક અને ટ્રાન્સફરની પ્રણાલી છે જે સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાઓ દ્વારા વિકસિત થઈ છે, સંસદના કાયદા દ્વારા અથવા બંધારણની જોગવાઈ દ્વારા નહીં.
- ભારતના મૂળ બંધારણમાં કે ક્રમિક સુધારાઓમાં કોલેજિયમનો કોઈ ઉલ્લેખ નથી.
- સુપ્રીમ કોર્ટના કોલેજિયમનું નેતૃત્વ CJA કરે છે અને તેમાં કોર્ટના અન્ય ચાર સૌથી વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોનો સમાવેશ થાય છે.
- હાઈકોર્ટ કોલેજિયમનું નેતૃત્વ તેના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને તે કોર્ટના અન્ય ચાર સૌથી વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશો દ્વારા કરવામાં આવે છે.

કોલેજિયમ સિસ્ટમની ઉત્ક્રાંતિ

પ્રથમ જજીસ કેસ (1981): ન્યાયિક નિમણૂકો અને બદલીઓ અંગે ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ (CJA) ની ભલામણની પ્રાથમિકતા 'યોગ્ય કારણોસર' નકારી શકાય છે.

બીજો જજીસ કેસ (1993): સુપ્રીમ કોર્ટ કોલેજિયમ પ્રણાલી રજૂ કરી, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું કે 'પરામર્શ' નો ખરેખર અર્થ 'સહમતિ' થાય છે. તેમાં એ પણ ઉમેર્યું હતું કે, આ અભિપ્રાય CJAનો વ્યક્તિગત નહીં, પરંતુ SCમાં બે સૌથી વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશો સાથે પરામર્શ કરીને રચાયેલ સંસ્થાકીય અભિપ્રાય હોવો જોઈએ.

ત્રીજો જજીસ કેસ (1998): સુપ્રીમ કોર્ટ કોલેજિયમનું પાંચ સભ્યોની સંસ્થામાં વિસ્તરણ કર્યું, જેમાં CJA અને ચાર સૌથી વરિષ્ઠ સાથીદારોનો સમાવેશ થાય છે.

સ્પોર્ટ્સ બ્રોડકાસ્ટિંગ સિગ્નલ્સ એક્ટમાં સુધારો

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકારે ઘ સ્પોર્ટ્સ બ્રોડકાસ્ટિંગ સિગ્નલ્સ એક્ટ, 2007માં સુધારો કરવાની દરખાસ્ત કરી છે.
- અગાઉ માર્ચ 2021માં જારી કરાયેલા નોટિફિકેશનમાં તમામ ઓલિમ્પિક ગેમ્સ, કોમનવેલ્થ ગેમ્સ અને એશિયન ગેમ્સને રાષ્ટ્રીય મહત્વની ઈવેન્ટ તરીકે જાહેર કરવામાં આવી છે.

દરખાસ્ત વિશે

- સ્પોર્ટ્સ બ્રોડકાસ્ટિંગ સિગ્નલ્સ (મેન્ડેટરી શેરીંગ વીથ પ્રસાર ભારતી) અધિનિયમ, 2007 મુજબ, કોઈપણ ખાનગી અધિકાર ધારક ભારતમાં રાષ્ટ્રીય મહત્વની રમતગમતની ઈવેન્ટનું લાઈવ પ્રસારણ કરી શકશે નહીં, સિવાય કે તે પ્રસાર ભારતી સાથે કોઈપણ જાહેરાતો વિના સિગ્નલ શેર કરે.
- ક્રિકેટ શ્રેણી હેઠળ, ભારતીય ટીમ દ્વારા રમાતી તમામ સત્તાવાર વન-ડે, T-20 ICC વન-ડે ઈન્ટરનેશનલ વર્લ્ડ કપ સેમિફાઈનલ અને ફાઈનલ, આઈસીસી T-20 વર્લ્ડ કપની સેમિફાઈનલ અને ફાઈનલને માન્યતા આપવામાં આવી છે.
- ટેનિસ કેટેગરીમાં ડેવિસ કપમાં ભારતને દર્શાવતી તમામ મેચો અને ગ્રાન્ડ સ્લેમ ટુર્નામેન્ટ, પુરૂષ સિંગલ્સ ફાઈનલ, મહિલા સિંગલ્સ અને ક્વાર્ટર ફાઈનલના ભારતીય ખેલાડી દર્શાવતી તમામ મેચોનો સમાવેશ થાય છે.
- પબ્લિક બ્રોડકાસ્ટર તેને ફક્ત તેના પોતાના ટેરેસ્ટ્રીયલ નેટવર્ક અને ડાયરેક્ટ-ટુ-હોમ પ્લેટફોર્મ DD Free Dish પર ફરીથી ટ્રાન્સમિટ કરી શકે છે.
- આ અધિનિયમ હેઠળ, પ્રસાર ભારતી અધિકાર ધારકની ચેનલનો લોગો બતાવવા માટે પણ બંધાયેલ નથી અને તે તેના પોતાના પૂર્વ અને મેચ પછીના કાર્યક્રમો જનરેટ કરી શકે છે.
- આ કાયદો અધિકાર ધારકને તેની ટેલિવિઝન જાહેરાતની આવકનો 25% પ્રસાર ભારતી (રેડિયોના કિસ્સામાં 50%) સાથે વહેંચવા માટે પણ અનુરોધ કરે છે.
- સરકારે હવે પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે કે ભારતીય ટેલિવિઝન દર્શકો દૂરદર્શન પર રાષ્ટ્રીય મહત્વની રમતગમતની ઘટનાઓને તમામ ટેરેસ્ટ્રીયલ નેટવર્ક્સ, DTH નેટવર્ક્સ અને અન્ય પ્લેટફોર્મ્સ પર જોઈ શકશે જ્યાં આ ચેનલોનું પ્રસારણ કરવું ફરજિયાત છે.

સ્પોર્ટ્સ બ્રોડકાસ્ટિંગ સિગ્નલ્સ

(મેન્ડેટરી શેરીંગ વીથ પ્રસાર ભારતી) અધિનિયમ, 2007

- ભારતીય સંસદ દ્વારા વર્ષ 2007માં રાષ્ટ્રીય મહત્વની

રમતગમત ઈવેન્ટ્સનું સૌથી વધુ સંખ્યામાં શ્રોતાઓ અને દર્શકોને મફતમાં એક્સેસ પ્રદાન કરવા માટે આ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો.

- સ્પોર્ટ્સ બ્રોડકાસ્ટિંગ સિગ્નલ્સ (પ્રસાર ભારતી સાથે ફરજિયાત શેરીંગ) એક્ટ, 2007 (SBS Act, 2007) નો ઉદ્દેશ્ય રાષ્ટ્રીય મહત્વની રમતગમતની ઘટનાઓ (દા.ત. રાષ્ટ્રીય ક્રિકેટ મેચ, એશિયન ગેમ્સ, કોમનવેલ્થ ગેમ્સ)ને સૌથી વધુ સંખ્યામાં દર્શકો સુધી સુલભ બનાવવાનો છે.
- 2007નો કાયદો તમામ ખાનગી અધિકાર ધારકો (દા.ત. સ્ટાર સ્પોર્ટ્સ નેટવર્ક, સોની પિક્ચર્સ સ્પોર્ટ્સ નેટવર્ક) માટે પ્રસાર ભારતી, જે એક જાહેર પ્રસારણ એજન્સી છે, તેની સાથે આવી રમતગમતની ઘટનાઓના જીવંત પ્રસારણ સિગ્નલો એકસાથે શેર કરવા માટે ફરજિયાત બનાવે છે.
- પ્રસાર ભારતી, જે દૂરદર્શન અને ઓલ ઈન્ડિયા રેડિયો ચલાવે છે, તે આ ખાનગી સ્પોર્ટ્સ બ્રોડકાસ્ટર્સ પાસેથી મેળવેલા ફીડ્સને ફક્ત તેના પોતાના ટેરેસ્ટ્રીયલ નેટવર્ક અને DTH પ્લેટફોર્મ પર પ્રસારિત કરી શકે છે.
- કેબલ ટેલિવિઝન નેટવર્ક્સ (રેગ્યુલેશન) એક્ટ, 1995ની કલમ 8 મુજબ તમામ કેબલ ઓપરેટરોને દૂરદર્શન ચેનલનું વહન કરવું ફરજિયાત છે. ઉપરાંત 'DD નેશનલ' અને 'DD સ્પોર્ટ્સ'ને કેબલ ઓપરેટરો દ્વારા ફરજિયાતપણે વહન કરવાની ચેનલો તરીકે સૂચિત કરવામાં આવ્યા છે.
- એક વિરોધાભાસ તરીકે જોઈએ તો વર્ષ 2007ના SBS Act મુજબ, પ્રસાર ભારતી માત્ર દૂરદર્શનના ટેરેસ્ટ્રીયલ નેટવર્ક અને DTH પ્લેટફોર્મ પર જ ફીડ્સનું પ્રસારણ કરી શકે છે અને કેબલ અને ખાનગી DTH પ્લેટફોર્મ દ્વારા કરવામાં આવતી દૂરદર્શન ચેનલો પર નહીં.
- તેથી, કેબલ નેટવર્ક અથવા ખાનગી DTH નેટવર્ક ધરાવતા દર્શકો આ ઈવેન્ટ્સ માત્ર પેઈડ સ્પોર્ટ્સ ચેનલો પર જ જોઈ શકે છે.
- તેના ઉકેલ માટે માહિતી અને પ્રસારણ મંત્રાલયે SBS એક્ટ, 2007ની કલમ 3(1)માં આ સુધારાની દરખાસ્ત કરી છે જે સુનિશ્ચિત કરશે કે રાષ્ટ્રીય મહત્વની રમતગમતની ઘટનાઓ ઘરો સુધી મર્યાદિત ન રહે અને કેબલ અને ખાનગી ડીટીએચ નેટવર્ક પર દૂરદર્શન ચેનલ જોતા ઘરોને પણ આ ઈવેન્ટ્સના જીવંત પ્રસારણ માટે મફત એક્સેસ મળે.

પ્રકૃતિને 'જીવિત વ્યક્તિ' નો દરજ્જો

- મદ્રાસ હાઈકોર્ટે તાજેતરમાં પ્રકૃતિનું સંરક્ષણ તથા સંવર્ધન કરવા માટે પ્રાકૃતિક વસ્તુઓ જેવાં કે ઝાડ - છોડ વગેરેને જીવિત વ્યક્તિનો દરજ્જો આપ્યો છે. જેથી પ્રકૃતિ સાથે સંબંધિત તમામ અધિકારો, ફરજો અને જવાબદારીઓને જીવંત વ્યક્તિની જેમ સુરક્ષિત કરી શકાય.
- આ સમયે ન્યાયમૂર્તિ એસ.શ્રીમતીએ ઉત્તરાખંડ હાઈકોર્ટના એક ચુકાદાને પણ યાદ કર્યો હતો. જે ચુકાદામાં ઉત્તરાખંડ હાઈકોર્ટે 'પૈરેસ પેટ્રિયા ક્ષેત્રાધિકાર' ને લાગુ કર્યો હતો.
- ઉત્તરાખંડ હાઈકોર્ટ ગંગોત્રી અને યમુનોત્રી નદીઓ સહિતના ગ્લેશિયર્સને સંરક્ષિત કરવા માટે કાનૂની સંસ્થા જાહેર કરી હતી.
- મદ્રાસ હાઈકોર્ટના જણાવ્યા અનુસાર 'પ્રકૃતિ માતા' ને ન્યાયિક દરજ્જો આપવાનો આ યોગ્ય સમય છે. તેથી અદાલતે 'મધર નેચર'ને 'જીવંત' તરીકે જાહેર કરી છે.
- હાઈકોર્ટે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે તમામ કુદરતી વસ્તુઓને જીવંત માનવી તરીકે મળતા સમાન અધિકારો, ફરજો, જવાબદારીઓ, મૂળભૂત અધિકારો અને કાનૂની અધિકારો હોવા જોઈએ. જેથી તે સુરક્ષિત તથા સંવર્ધિત થઈ શકે.
- આ આદેશમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, આવી વસ્તુઓને પહોંચાડવામાં આવેલ નુકસાન એ કોઈ વ્યક્તિને પહોંચાડવામાં આવેલ નુકસાન સમકક્ષ ગણવામાં આવશે.

પ્રકૃતિ માટે કાનૂની અધિકારોની પૃષ્ઠભૂમિ

- પર્યાવરણ અને પ્રાણીઓ માટે કાનૂની વ્યક્તિત્વ માટેની ચળવળ 1970ના દાયકામાં શરૂ થઈ હતી.
- આ ખ્યાલ ફિસ્ટોફર ડી.સ્ટોન દ્વારા તેમની થીસીસ 'Should Trees Have Standing' માં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો.
- પર્યાવરણમાં જીવંત વ્યક્તિનો દરજ્જો આપેલ અન્ય ઉદાહરણો : એકવાડોર તેના બંધારણમાં 'પ્રકૃતિના કાયદાકીય અધિકારો' આપનારો વિશ્વનો પ્રથમ દેશ બનેલ છે. વર્ષ 2017માં ન્યૂઝીલેન્ડે વાંગનૂઈ નદીને જીવંત વ્યક્તિનો દરજ્જો આપ્યો હતો.

ભારત

- વર્ષ 2017માં ઉત્તરાખંડ હાઈકોર્ટે યમુનોત્રી અને ગંગોત્રી નદીઓ સહિતના ગ્લેશિયરોને સંરક્ષિત કરવા માટે તેને કાનૂની સંસ્થા જાહેર કરી હતી. વર્ષ 2020માં પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટે સુખના તળાવને 'જીવંત એન્ટિટી' જાહેર કરી હતી.

- વર્ષ 2018માં હાઈકોર્ટની બેન્ચે હરિયાણામાં પ્રાણીઓને 'કાનૂની વ્યક્તિ અથવા એન્ટિટી' નો દરજ્જો આપ્યો હતો.

એસોસિએશન ઓફ એશિયન ઇલેક્શન ઓથોરિટીઝ (AAEA)

- તાજેતરમાં ભારતને વર્ષ 2022-24 માટે એસોસિએશન ઓફ એશિયન ઇલેક્શન ઓથોરિટીઝ (AAEA)ના નવા અધ્યક્ષ તરીકે સર્વસંમતિથી ચૂંટવામાં આવ્યું છે.
- મનીલા, ફિલિપાઈન્સમાં તાજેતરમાં યોજાયેલી એક્ઝિક્યુટિવ બોર્ડ અને જનરલ એસેમ્બલીની બેઠકમાં ભારતને AAEAના અધ્યક્ષ તરીકે ચૂંટવામાં આવ્યું.
- ચૂંટણી પંચ (મનીલા) એ AAEAનું વર્તમાન અધ્યક્ષપદ ધરાવે છે.

એસોસિએશન ઓફ એશિયન ઇલેક્શન ઓથોરિટીઝ

- AAEA, 1998 માં સ્થપાયેલ એક બિન-પક્ષીય મંચ છે.
- હેતુ : મુક્ત અને ન્યાયી ચૂંટણીઓને પ્રોત્સાહન આપવું.
- ભારતીય ચૂંટણી પંચ (ECI) એ AAEA ની ચૂંટણી વ્યવસ્થાપન સંસ્થા (EMB)ના સ્થાપક સભ્ય છે.
- AAEA ના પ્રતિનિધિઓ ભારતના ચૂંટણી પંચ દ્વારા આયોજિત આંતરરાષ્ટ્રીય ચૂંટણી મુલાકાતી કાર્યક્રમમાં પણ નિયમિતપણે ભાગ લેતા આવ્યા છે.
- AAEA ના 12 સભ્યોમાંથી 62 અધિકારીઓએ 2022 માં વિધાનસભા ચૂંટણી દરમિયાન ECI દ્વારા આયોજિત 3જી ઇન્ટરનેશનલ વર્ચ્યુઅલ ઇલેક્શન વિઝિટર પ્રોગ્રામ (IEVP)માં ભાગ લીધો હતો.
- AAEA એસોસિએશન ઓફ વર્લ્ડ ઇલેક્શન બોડીઝ (A-WEB) નો સહયોગી સભ્ય પણ છે.

ભારતનું ચૂંટણી પંચ (ECI)

- ECI એ ભારતમાં સંઘ અને રાજ્યની ચૂંટણી પ્રક્રિયાઓનું સંચાલન કરવા માટે જવાબદાર એક સ્વાયત્ત બંધારણીય સત્તા છે.
- આ સંસ્થા ભારતમાં લોકસભા, રાજ્યસભા અને રાજ્ય વિધાનસભાની ચૂંટણીઓ અને દેશમાં રાષ્ટ્રપતિ અને ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીઓનું સંચાલન કરે છે.
- ભારતીય બંધારણના ભાગ 17માં તેના વિશેની જોગવાઈઓ આપેલી છે.

રાષ્ટ્રીય ભાષા પર ચર્ચા

- હિન્દી એ ભારતની રાષ્ટ્રભાષા છે તેવી હિન્દી અભિનેતા (અજય દેવગન)ની ટિપ્પણીએ તાજેતરમાં બંધારણ હેઠળની ભાષાના દરજ્જાને લઈને વિવાદ ઉભો કર્યો હતો.

રાષ્ટ્રીય ભાષાની સ્થિતિ અને સત્તાવાર ભાષા

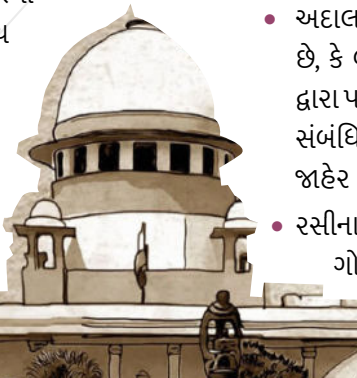
- ભારતના બંધારણે કોઈપણ ભાષાને રાષ્ટ્રીય દરજ્જા આપ્યો નથી.
- બંધારણના અનુચ્છેદ 343 હેઠળ સંઘની સત્તાવાર ભાષા દેવનાગરી લિપિમાં હિન્દી છે. ભારતીય અંકોના આંતરરાષ્ટ્રીય સ્વરૂપનો સત્તાવાર હેતુઓ માટે ઉપયોગ કરવામાં આવશે.
- બંધારણ સભાની ચર્ચાઓમાં એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે અંગ્રેજી ભાષાનો ઉપયોગ 15 વર્ષ સુધી ચાલુ રહેશે. 15 વર્ષ પછી સંસદ કાયદા દ્વારા અંગ્રેજીના ઉપયોગ અને દેવનાગરી સ્વરૂપના નંબરોના ચોક્કસ હેતુઓ માટે ઉપયોગ અંગે નિર્ણય લઈ શકે છે.
- આ બાબતનો ભારતના બિન-હિન્દી-ભાષી વિસ્તારોમાં, ખાસ કરીને દ્રવિડિયન-ભાષી રાજ્યોમાં, ખૂબ વિરોધ થયો. પરિણામે, સંસદે અધિકૃત ભાષા અધિનિયમ, 1963 ઘડ્યો, જેમાં 1965 પછી પણ હિન્દીની સાથે સત્તાવાર હેતુઓ માટે અંગ્રેજીનો ઉપયોગ ચાલુ રાખવાની જોગવાઈ હતી.

ત્રણ ભાષા(Three Language Formula)નું સૂત્ર શું છે?

- 1960 ના દાયકાથી કેન્દ્રના શિક્ષણ નીતિ દસ્તાવેજો ત્રણ ભાષાઓ શીખવવાની વાત કરે છે - હિન્દી, અંગ્રેજી અને હિન્દી બોલતા રાજ્યોમાં એક પ્રાદેશિક ભાષા, તથા હિન્દી, અંગ્રેજી અને અન્ય રાજ્યોમાં સત્તાવાર પ્રાદેશિક ભાષા.
- જોકે કેટલાક રાજ્યો અંગ્રેજી ઉપરાંત તેમની મુખ્ય ભાષા અને હિન્દી બંને શીખવે છે.
- જે રાજ્યોમાં હિન્દી સત્તાવાર ભાષા છે, ત્યાં ત્રીજી ભાષા ભાગ્યે જ ફરજિયાત વિષય તરીકે શીખવવામાં આવે છે.

અનુચ્છેદ 351

- હિન્દીના પ્રસારને પ્રોત્સાહન આપવાની કેન્દ્ર સરકારની ફરજ છે, જેથી તે “ભારતની સંયુક્ત

સંસ્કૃતિના તમામ ઘટકો માટે અભિવ્યક્તિનું માધ્યમ” બને અને આઠમી અનુસૂચિમાં સૂચિબદ્ધ ભાષાઓના સ્વરૂપો અને અભિવ્યક્તિઓના ઘટકોને આત્મસાત કરે.

સુપ્રીમ કોર્ટ અને રસીકરણ

- તાજેતરમાં ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતે (SC) ચુકાદો આપ્યો છે, જે મુજબ કોઈને પણ રસી આપવા માટે દબાણ કરી શકાય નહીં, કારણ કે ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ 21 (જીવનનો અધિકાર) હેઠળ શારીરિક સ્વાયત્તતા અને અખંડિતતા સુરક્ષિત છે.

કોર્ટે શું કહ્યું?

- કોર્ટે સ્પષ્ટ કર્યું કે રસી ફરજિયાત નથી અને કોઈ પણ વ્યક્તિને તેની ઈચ્છા વિરુદ્ધ રસી લેવા માટે દબાણ કરી શકાય નહીં.
- કારણ કે બંધારણની કલમ 21 હેઠળ વ્યક્તિના શારીરિક અખંડિતતાના અધિકારમાં રસીકરણનો ઈનકાર કરવાનો અધિકાર શામેલ છે.
- પરંતુ, “સામુદાયિક સ્વાસ્થ્ય” ના કિસ્સામાં, સરકાર મુદ્દાઓનું નિયમન કરવા માટે હકદાર છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સુપ્રીમ કોર્ટમાં એક અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં રસીના ટ્રાયલ ડેટાને જાહેર કરવા અને રસીના આદેશો પર સ્ટે મૂકવાની માંગ કરવામાં આવી હતી.

અદાલતના નિર્દેશો

- અદાલતે કેન્દ્રને નિર્દેશ આપ્યો કે, વ્યક્તિઓ અને ખાનગી ડોક્ટરોને તેમની ગોપનીયતા માટે પ્રતિકૂળ રસીની ઘટનાઓની જાણ કરી શકે તે માટે વહેલામાં વહેલી તકે વર્ચ્યુઅલ પબ્લિક પ્લેટફોર્મ સ્થાપિત કરે.
- અદાલતે કેન્દ્ર સરકારને સુનિશ્ચિત કરવા માટે નિર્દેશ આપ્યો છે, કે બાળકોના વહીવટ માટે નિયમનકારી સત્તાવાળાઓ દ્વારા પહેલેથી જ મંજૂર કરાયેલ રસીના ક્લિનિકલ ટ્રાયલના સંબંધિત તબક્કાઓના તારણો અને પરિણામો વહેલી તકે જાહેર કરવામાં આવે.
- રસીના ટ્રાયલ ડેટાના વિભાજન અંગે, વ્યક્તિઓની ગોપનીયતાને આધીન, તમામ ટ્રાયલ હાથ ધરવામાં આવે અને તે પછી તમામ ડેટા વધુ વિલંબ કર્યા વિના જાહેર જનતા માટે ઉપલબ્ધ કરાવવા જોઈએ.

આંતર-રાજ્ય પરિષદની પુનઃરચના

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકારે સહકારી સંઘવાદને પ્રોત્સાહન આપવા માટે આંતર-રાજ્ય પરિષદની પુનઃરચના માટે એક સૂચના બહાર પાડી છે.

નવી રચના

- આંતર-રાજ્ય પરિષદ, જે દેશમાં સહકારી સંઘવાદને પ્રોત્સાહન આપવા અને સમર્થન આપવા માટે કામ કરે છે, તેની પુનઃરચના વડા પ્રધાન અધ્યક્ષ તરીકે અને તમામ રાજ્યોના મુખ્ય પ્રધાનો અને છ કેન્દ્રીય પ્રધાન સભ્યો તરીકે કરવામાં આવી છે.
- દસ કેન્દ્રીય પ્રધાનો આંતર-રાજ્ય પરિષદમાં કાયમી આમંત્રિતો હશે.
- વડા પ્રધાન અધ્યક્ષ રહેશે અને તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના મુખ્ય પ્રધાનો જ્યાં વિધાનસભા હોય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના પ્રશાસકો જ્યાં વિધાનસભા ન હોય તેમને સભ્ય બનાવવામાં આવ્યા છે.

સ્થાયી સમિતિ

- સરકારે આંતર-રાજ્ય પરિષદની સ્થાયી સમિતિની પણ પુનઃરચના કરી છે, જેના અધ્યક્ષ ગૃહ પ્રધાન અમિત શાહ છે.
- આંધ્રપ્રદેશ, આસામ, બિહાર, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, ઓડિશા, પંજાબ અને ઉત્તર પ્રદેશના મુખ્યમંત્રીઓ પણ આંતર-રાજ્ય પરિષદની સ્થાયી સમિતિના સભ્યો છે.
- સ્થાયી સમિતિ જો જરૂરી હોય તો, સંબંધિત વિષયો પર ચર્ચા કરતી વખતે નિષ્ણાતો અને વિશિષ્ટ ક્ષેત્રોમાં પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓને તેમના મંતવ્યો માટે આમંત્રિત કરી શકે છે.
- સ્થાયી સમિતિ કાઉન્સિલની વિચારણા માટે સતત પરામર્શ કરશે, આંતર-રાજ્ય પરિષદમાં વિચારણા માટે લેવામાં આવે તે પહેલાં કેન્દ્ર-રાજ્ય સંબંધોને લગતી તમામ બાબતોની પ્રક્રિયા કરશે.

આંતર-રાજ્ય પરિષદો

- આંતર-રાજ્ય પરિષદ એ સરકારિયા કમિશનની ભલામણ પર 28મી મે, 1990ના રોજ રાષ્ટ્રપતિના આદેશ દ્વારા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ 263માં દર્શાવેલ જોગવાઈઓના આધારે સ્થાપિત બંધારણીય સંસ્થા છે. બંધારણનો અનુચ્છેદ 263 કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો વચ્ચે નીતિઓના સંકલન અને તેના અમલીકરણને સરળ બનાવવા માટે સંસ્થાકીય મિકેનિઝમની સ્થાપનાની કલ્પના કરે છે.

- રાષ્ટ્રપતિ આવી પરિષદની સ્થાપના કરી શકે છે, જો તેમને કોઈ પણ સમયે એવું લાગે કે તેની સ્થાપના દ્વારા જાહેર હિતની સેવા કરવામાં આવશે.
- બંધારણ પરિષદ માટે અમુક ફરજો પણ વ્યાખ્યાયિત કરે છે :
- એવા વિષયોની તપાસ કરવી અને ચર્ચા કરવી કે જેમાં રાજ્યો અથવા કેન્દ્ર અને રાજ્યોનું સમાન હિત હોય અને આવા કોઈપણ વિષય પર ભલામણો કરવી, ખાસ કરીને તેના પર નીતિ અને કાર્યવાહીના વધુ સારા સંકલન માટે.
- પરિષદની બેઠક વર્ષમાં ત્રણ વખત યોજાવાની હોય છે અને તેના તમામ પ્રશ્નો પરના નિર્ણયો સર્વસંમતિથી લેવામાં આવે છે.
- પરિષદની વિચારણા માટે સતત પરામર્શ અને બાબતોની પ્રક્રિયા કરવા માટે 1996 માં પરિષદની સ્થાયી સમિતિની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. આ સ્થાયી સમિતિના અધ્યક્ષ કેન્દ્રીય ગૃહ મંત્રી છે.
- આંતર રાજ્ય પરિષદ એ એકમાત્ર બહુપક્ષીય કેન્દ્ર-રાજ્ય મંચ છે, જે સીધા બંધારણ (અનુચ્છેદ 263 (b) અને (c)) ના માળખામાં કાર્ય કરે છે, જ્યાં GST જેવા વિષયો અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન, આતંકવાદ અને આંતરિક સુરક્ષા જેવા સમકાલીન મુદ્દાઓ લઈ શકાય છે.
- પરિષદ કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે વિશ્વાસની ખોટને દૂર કરવામાં મદદ કરશે.

પરિષદની મર્યાદાઓ

- તે માત્ર એવા વિષયોની તપાસ અને ચર્ચા કરવા માટે ભલામણ કરતી સંસ્થા છે, જેમાં અમુક અથવા તમામ રાજ્યો કે કેન્દ્ર સરકારનું સામાન્ય હિત સમાયેલું હોય.
- આંતર-રાજ્ય પરિષદ એ રાજ્યો અને કેન્દ્ર સરકાર વચ્ચે સંકલન માટે કાયમી બંધારણીય સંસ્થા નથી. તેના બદલે રાષ્ટ્રપતિ કોઈપણ સમયે તેની સ્થાપના કરી શકે છે જો તેમને એવું લાગે કે આવી પરિષદની સ્થાપના દ્વારા જાહેર હિતની સેવા કરવામાં આવશે.
- આંતરરાજ્ય પરિષદ વર્ષમાં ત્રણ વખત મળવાનો પ્રસ્તાવ છે. આંતર-રાજ્ય પરિષદની સ્થાપના 1990માં થઈ ત્યારથી અત્યાર સુધી માત્ર 12 બેઠકો થઈ છે. 2006માં 10મી બેઠક અને 2016માં 11મી બેઠક વચ્ચે એક દાયકાનું અંતર હતું અને નવેમ્બર 2017માં પરિષદ ફરી મળી હતી.

આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના

ચીનની વૈશ્વિક સુરક્ષા પહેલ

- તાજેતરમાં ચીની રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા એક નવી વૈશ્વિક સુરક્ષા પહેલ (GSI - Global Security Initiative)નો પ્રસ્તાવ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.
- GSIને અમેરિકાની ઈન્ડો-પેસેફિક રણનીતિ અને ક્વાડ (ભારત, USA, Australia, જાપાન)ની વિરુદ્ધ પ્રતિક્રિયાત્મક પગલાના રૂપમાં જોઈ શકાય છે.

GSI વિષે

A. એશિયાઈ સુરક્ષા મોડલ

- GSI એક વ્યાપક, સહકારી અને ટકાઉ સુરક્ષા તથા પરસ્પર સમ્માન, ખુલ્લાપણુ તથા એકીકરણ માટે એશિયાઈ સુરક્ષા મોડેલના નિર્માણની વાત કરે છે.

B. પ્રતિબંધનો વિરોધ

- આ મોડલ પશ્ચિમી પ્રતિબંધોને સંબંધિત એક તરફી દેખાતા પ્રતિબંધો અને લાંબા સમય સુધી અધિકાર ક્ષેત્રના ઉપયોગનો વિરોધ કરે છે.

C. અવિભાજ્ય સુરક્ષાના સિદ્ધાંત

- એકાધિકારવાદ, આધિપત્ય અને સત્તાના રાજકારણથી ઉત્પન્ન જોખમો, શાંતિ, સુરક્ષા, વિશ્વાસ અને શાસનના અભાવના કારણે માનવજાતિ વધુ સમસ્યાઓ અને સુરક્ષા જોખમોનો સામનો કરી રહી છે. આથી ચીનનું કહેવું છે કે, 'અવિભાજ્ય સુરક્ષાના સિદ્ધાંતને બનાવી રાખવા માટે વૈશ્વિક સુરક્ષા પહેલની પરિકલ્પના કરવામાં આવે.'
- 'અવિભાજ્ય સુરક્ષા' ના સિદ્ધાંતનો અર્થ છે કે કોઈ પણ દેશ બીજા દેશની સુરક્ષાની કિંમત પર પોતાની સુરક્ષાને મજબૂત નથી કરી શકતો.

D. નવા શીત યુદ્ધનું સમાધાન

- USAની ઈન્ડો-પેસેફિક રણનીતિ આ ક્ષેત્રને વિભાજિત કરવા અને 'નવા શીત યુદ્ધ' શરૂ થવાની સ્થિતિમાં 'નોર્થ એટલાન્ટિક ટ્રીટી ઓર્ગેનાઈઝેશન' (NATO) ના સૈન્ય ગઠબંધનોનો ઉપયોગ એશિયામાં કરવાનો છે.
- ચીન મુજબ ક્વાડ સમૂહ ઓસ્ટ્રેલિયા, ન્યુઝીલેન્ડ, કેનેડા, અમેરિકા અને યુકે AUKUS (ઓસ્ટ્રેલિયા, યુકે, યુએસ) સંધિથી જોડાયેલ 'ફાઈવ આઈઝ' ગઠબંધનની સમકક્ષ છે, જેને અમેરિકાના 'નાટોના એશિયન સંસ્કરણ'ના નિર્માણની

યોજનાના પ્રમુખ તત્વોના રૂપમાં જોઈ શકાય છે.

ક્વાડ સદસ્યોની આ પહેલ અંગે પ્રતિક્રિયાઓ

ક્વાડ એક સૈન્ય ગઠબંધન નથી

- ક્વાડના સદસ્યોએ આ ધારણા (માન્યતા) ને બરતરફ કરી છે કે આ નાટોની એક એશિયન આવૃત્તિ અથવા એક સૈન્ય ગઠબંધન છે, પરંતુ તેઓએ આને વેક્સિન અને ટેકનોલોજી સહિત એક વ્યાપક સહકાર આધારિત કરાર કહ્યો છે.

રશિયા-યુકેન યુદ્ધનો પ્રભાવ

- પ્રશાંત ક્ષેત્રમાં ચીનની નવી પ્રગતિ યુકેન યુદ્ધના કારણે બેલ્ટ એન્ડ રોડ ઈનિશિએટીવના રોકાણથી સંબંધિત હોઈ શકે છે.

નવા શીત યુદ્ધના સંકેત આપતી ઘટનાઓ

- ચીનનો વિકાસ :** ઘણા દશકો સુધી ચીનના વિકાસને સંયુક્ત રાજ્ય અમેરિકામાં સકારાત્મક રૂપથી જોવામાં આવ્યું, જોકે શી જિનપિંગના શાસન અંતર્ગત ચીન નરમથી કઠોર અધિનાયકવાદના રૂપમાં વિકસિત થયું છે.
- અમેરિકા દ્વારા પ્રતિકાર :** ચીનની વધતી દ્રઢતા પર અંકુશ લગાવવા માટે અમેરિકાએ પોતાની નીતિ મુજબ "ક્વાડ ઈનિશિએટીવ એન્ડ ઈન્ડો પેસિફિક નેરેટિવ"ની શરૂઆત કરી છે.
- આર્થિક વર્ચસ્વને પડકાર આપવો :** ચીન અમેરિકાના પ્રભુત્વવાળા આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્રા કોષ, વિશ્વ બેન્ક અને વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન માટે વૈકલ્પિક શાસનતંત્ર સાથે સામે આવ્યું છે, જેમાં ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંકનું આકસ્મિક અનામત કરારો, બેલ્ટ એન્ડ રોડ પહેલ તથા એશિયન ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ બેન્ક જેવી સંસ્થાઓ શામેલ છે.

ભારતની ભૂમિકા

- ભારત એક ઊભરતી વૈશ્વિક શક્તિ છે અને તેના મહત્વને જોતાં અમેરિકા અને ચીન બંને ભારતને પોતાના જૂથમાં આકર્ષિત કરવાનો પ્રયાસ કરતા રહે છે. અમેરિકી વિદેશ નીતિ વિશેષજ્ઞોનો તર્ક છે કે ભારત નવા શીત યુદ્ધમાં અમેરિકાનો એક સ્વાભાવિક સહયોગી છે.
- ભારતે વૈશ્વિક શક્તિઓ સાથે ઊંડી મુત્સદ્દીગીરી અપનાવવી પડશે, જેથી એશિયાની આ સદીને શાંતિપૂર્ણ સહ-અસ્તિત્વ અને વૈશ્વિક હિતની બાબતોમાં વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય.

કુરિલ દ્વીપ સમૂહ

સમાચારમાં શા માટે?

- તાજેતરમાં જાપાન દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ડિપ્લોમેટિક બ્લૂબુક 2022માં 'કુરિલ દ્વીપ સમૂહ'ને રશિયા દ્વારા ગેરકાયદેસર કબજે કરાયેલા ક્ષેત્રના રૂપમાં દર્શાવવામાં આવ્યો છે.
- જાપાનના મત મુજબ કુરિલ દ્વીપ સમૂહ તેનો 'ઉત્તરી ક્ષેત્ર' છે, જ્યારે રશિયા કુરિલ દ્વીપ સમૂહને તેના 'દક્ષિણ કુરિલ' નો ભાગ માને છે.
- બે દશકમાં પહેલીવાર જાપાને 'કુરિલ દ્વીપ સમૂહ'ના વિવાદનું વર્ણન કરવા માટે 'અવૈધ કબજાવાળું ક્ષેત્ર' જેવા શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે.

કુરિલ દ્વીપ સમૂહ

- કુરિલ દ્વીપ ચાર દ્વીપોનો એક સમૂહ છે. જે જાપાનના સૌથી ઉત્તરી પ્રાન્ત 'હોકકાઇડો' ના ઉત્તરમાં આવેલ ઓખાટસ્ક સમુદ્ર અને પ્રશાંત મહાસાગરની વચ્ચે સ્થિત છે.
- રશિયા અને જાપાન બંને આ ક્ષેત્ર પર પોતાના સાર્વભૌમતાનો દાવો કરે છે. જે કે દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધના અંત બાદથી આ દ્વીપો પર રશિયા નિયંત્રણ ધરાવે છે.

ઇતિહાસ

- 1855 માં શિમોડાની સંધિ દ્વારા દક્ષિણી કુરિલ દ્વીપો જાપાનને તથા અન્ય રશિયાને મળ્યા.
- 1875ની સંધિથી રશિયાએ સખાલીન દ્વીપસમૂહોના બદલામાં તમામ કુરિલ દ્વીપોનો કબજો જાપાનને આપ્યો. 1905 માં રશિયા-જાપાન યુદ્ધમાં જીત બાદ જાપાને સખાલીન દ્વીપો પર પણ કબજો કર્યો.
- 1945માં વિશ્વયુદ્ધના અંત સમયે રશિયાએ કુરિલ અને સખાલીનના તમામ ટાપુઓ પર અધિકાર જમાવ્યો.
- 1956 ની સંધિ મુજબ રશિયા શિકોટન અને હબોમાઈ નામના બે દ્વીપો આપવા માટે સહમત થયું જ્યારે જાપાન ચાર દ્વીપો પર પોતાનો દાવો કરે છે.

હાલનો વિવાદ

- જાપાનની રાજદ્વારી બ્લુબુકમાં કુરિલ ટાપુઓ (જેને જાપાન ઉત્તરીય પ્રદેશો અને રશિયાને દક્ષિણ કુરિલ તરીકે ઓળખે છે)ને રશિયાના 'ગેરકાયદે કબજા' હેઠળ હોવાનું વર્ણવે છે. જાપાન 2003 થી નરમ ભાષાનો ઉપયોગ કરી રહ્યું છે. ટાપુઓ પરનો વિવાદ એ રશિયા-જાપાન દ્વિપક્ષીય

સંબંધોમાં મોટી ચિંતા છે.

- જાપાનના દાવા અનુસાર, 1855ની શિમોડા સંધિ, 1875ની કુરિલ ટાપુઓ (સેન્ટ પીટર્સબર્ગની સંધિ) માટે સાખાલીનના વિનિમય માટેની 1875ની સંધિ અને 1905ની પોટ્સદામ સંધિ જેવી અનેક સંધિઓ દ્વારા ટાપુઓ પર જાપાનની સાર્વભૌમત્વની પુષ્ટિ થાય છે.
- બીજી બાજુ, રશિયા, ચાલ્ટા કરાર (1945) અને પોટ્સદામ ઘોષણા (1945) ને તેના સાર્વભૌમત્વના પુરાવા તરીકે દાવો કરે છે અને દલીલ કરે છે કે 1951ની સાન ફ્રાન્સિસ્કો સંધિ એ અંગેનો પુરાવો છે કે જાપાને ટાપુઓ પર રશિયન સાર્વભૌમત્વને સ્વીકાર્યું હતું. સંધિના અનુચ્છેદ 2 હેઠળ, જાપાને કુરિલ ટાપુઓ પર તમામ હક, શીર્ષક અને દાવો છોડી દીધો હતો.
- જો કે જાપાન દલીલ કરે છે કે અહીં સાન ફ્રાન્સિસ્કો સંધિનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી કારણ કે સોવિયેત સંઘે ક્યારેય શાંતિ સંધિ પર હસ્તાક્ષર કર્યા નથી.

પડકારો

- યુક્રેન પર રશિયન આક્રમણ પછી તરત જ જાપાને રશિયા સાથે નારાજગી વ્યક્ત કરતાં કહ્યું કે રશિયાએ કુરિલ ટાપુઓના દક્ષિણ ભાગ પર 'કબજો' કરી લીધો છે, જેનાથી આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાનું ઉલ્લંઘન થયું છે.
- જાપાનને કદાચ રશિયા-ચીન ગઠબંધનના ભય છે કારણ કે, જાપાન પોતે જ પ્રાદેશિક વિવાદો અને ચીન સાથે વિવાદાસ્પદ ઇતિહાસ ધરાવે છે.
- કુરિલ ટાપુઓ પર જાપાનની નીતિમાં પરિવર્તન રશિયા સાથેના દ્વિપક્ષીય સંબંધોને ખલેલ પહોંચાડવાની સાથે તેના બે પડોશી દેશો ચીન અને રશિયાને તેની સામે એકસાથે આવવાની સંભાવના વધારશે.

ભારત-યુરોપીય સંઘ (EU) વ્યાપાર અને ટેકનોલોજી પરિષદ (TTC)

- 15 વર્ષ અને વાટાઘાટોના 16 રાઉન્ડ પછી ભારત અને યુરોપિયન યુનિયને આખરે સંયુક્ત વેપાર અને ટેકનોલોજી પરિષદ (TTC) શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું. EUના પ્રમુખ ઉર્સુલા વોન ડેર લેયેનની મુલાકાત દરમિયાન આ ડીલ પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.

વ્યાપાર અને ટેકનોલોજી પરિષદ

- વેપાર અને ટેકનોલોજી પરિષદ રાજકીય નિર્ણયોને કાર્યરત કરવા, તકનીકી કાર્યનું સંકલન કરવા અને યુરોપીયન અને ભારતીય અર્થતંત્રોની ટકાઉ પ્રગતિ માટે મહત્વપૂર્ણ એવા ક્ષેત્રોમાં અમલીકરણ અને ફોલો-અપ સુનિશ્ચિત કરવા રાજકીય સ્તરે અહેવાલ આપવા માટે રાજકીય સંચાલન અને જરૂરી માળખું પ્રદાન કરશે.
- કાઉન્સિલમાં રાજકીય નિર્ણયોના સંચાલન માટે સંબંધિત વિભાગો, સેવાઓ અથવા એજન્સીઓની આગેવાની હેઠળ અથવા સહ-આગેવાની હેઠળ કાર્યકારી જૂથોનો સમાવેશ થશે.
- આ કાર્યકારી જૂથો તકનીકી ધોરણો, આબોહવા અને ગ્રીન ટેક, સુરક્ષિત સપ્લાય ચેન, નિકાસ નિયંત્રણો અને રોકાણ સ્કીનીંગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

મહત્વ

- આ ભારત-યુરોપીય સંઘ સંબંધોને રાજનૈતિક સ્તર પ્રદાન કરશે.
- આ આર્થિક મતભેદોને દૂર કરી વ્યાપક ભારત-યુરોપીય સંઘ વ્યાપાર અને રોકાણ કરારો માટે રાહ બતાવશે.
- વર્તમાન પડકારો અને ભૌગોલિક રાજનૈતિક પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા માટે ભારત-યુરોપીય સંઘ ને રાજનૈતિક રુપથી સહયોગી બનાવશે. આનુ ઉદાહરણ હિન્દ-પ્રશાંત ક્ષેત્ર છે.
- આ ટ્રેડ મિકેનિઝમ બંને પક્ષોને 5G, આર્ટીફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ, ક્લાઇમેટ મોડલિંગ અને હેલ્થ-સંબંધિત ટેકનોલોજી જેવા ક્ષેત્રો પર કામ કરવાની મંજૂરી આપશે.
- વ્યાપાર અને ટેકનોલોજી પરિષદ બંને પક્ષોની વચ્ચે એક વ્યૂહાત્મક સંકલન તંત્રના રૂપમાં કાર્ય કરશે. આ પરિષદ બંને ભાગીદારોને વ્યાપાર, વિશ્વનીય ટેકનોલોજી અને સુરક્ષાની બાબતમાં સામે આવતા પડકારોનો સામનો કરવામાં મદદ કરશે. સાથે જ યુરોપીય સંઘ અને ભારત વચ્ચે આ ક્ષેત્રોમાં સહયોગ ને વધુ સારુ કરશે.

ભારત-યુરોપીય સંઘના સંબંધ

- તાજેતરમાં ભારતીય વડાપ્રધાન અને 27 EU નેતાઓ વચ્ચે વર્ચુઅલ બેઠક યોજાઈ. આ બેઠકની હાઇલાઇટ્સ નીચે મુજબ છે.
- 1. FTA વાટાઘાટો ફરી શરૂ**
 - આ વાટાઘાટો 2013 માં સ્થગિત કરવામાં આવી હતી, કારણ કે બંને પક્ષો ટેરિફ ઘટાડા, પેટન્ટ સંરક્ષણ, ડેટા સુરક્ષા અને યુરોપમાં કામ કરવાના ભારતીય વ્યાવસાયિકોના અધિકાર જેવા કેટલાક મુખ્ય મુદ્દાઓ પર તેમના મતભેદોને દૂર કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા.
 - 2. BIT વાટાઘાટો ફરી શરૂ**
 - બંને પક્ષો એક રોકાણ સંરક્ષણ કરાર અને ભૌગોલિક સંકેતો પરના કરાર માટે વાટાઘાટો શરૂ કરવા માટે પણ સંમત થયા છે.
 - 3. કનેક્ટિવિટી પાર્ટનરશિપ**
 - વર્ચુઅલ સમિટમાં ભારત અને EU એ ડિજિટલ, એનર્જી ટ્રાન્સપોર્ટ અને લોકોથી લોકો વચ્ચે મહત્વાકાંક્ષી 'કનેક્ટિવિટી પાર્ટનરશિપ' શરૂ કરી, જે બંનેને ટકાઉ સંયુક્ત પ્રોજેક્ટ્સ આગળ ધપાવવા સક્ષમ બનાવે છે.
 - 4. આર્થિક તર્ક**
 - યુરોપિય સંઘ ભારતનું સૌથી મોટું વેપારી ભાગીદાર અને બીજા ક્રમનું સૌથી મોટું નિકાસ સ્થળ હોવા સાથે મજબૂત ભારત- EU આર્થિક સંબંધોનો આર્થિક તર્ક સ્પષ્ટ છે.
 - 5. ગ્લોબલ હેલ્થમાં સહકાર**
 - વર્તમાન પરિસ્થિતિને જોતાં આરોગ્ય સહકારે એક નવું મહત્વ ધારણ કર્યું છે. યુરોપિયન યુનિયનના સભ્ય-રાજ્યોએ ભારત દ્વારા અન્ય લોકોને મદદ કરવામાં જે ભૂમિકા ભજવાઈ હતી તેની ઓળખમાં ભારતને ટેકો આપવા માટે રેલી કાઢી છે.
 - 6. ક્લાઇમેટ ચેન્જનો સામનો કરવો**
 - ભારત EUની વર્ષ 2050 સુધીમાં પોતાના કાર્બન ઉત્સર્જનને તટસ્થ બનાવવા માટેની ગ્રીન ડીલ નામની નવી ઔદ્યોગિક વ્યૂહરચનામાંથી શીખી શકે છે. EU અને ભારત સ્વચ્છ ઊર્જામાં રોકાણ કરીને વર્ષ 2050 સુધીમાં કાર્બન તટસ્થ અર્થતંત્રમાં પરિવર્તન કરવાનો પ્રયાસ કરી શકે છે.

ભારત-જર્મની અને ગ્રીન એન્ડ સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ

- તાજેતરમાં ભારત અને જર્મનીએ ગ્રીન એન્ડ સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ માટે ઇન્ડો-જર્મન પાર્ટનરશિપ શરૂ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

ભાગીદારીનું લક્ષ્ય

- દ્વિપક્ષીય અને બહુપક્ષીય સહયોગને વધુ તીવ્ર બનાવવો અને જળવાયુ સંરક્ષણ તરફના પગલાંને વેગ આપવો.

ભાગીદારીની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- જર્મની ભારતમાં જળવાયુ પરિવર્તન સંબંધિત પ્રોજેક્ટ્સમાં વર્ષ 2030 સુધીમાં 10 બિલિયન યુરોનું રોકાણ કરશે.
- ઇન્ડો-જર્મન ગ્રીન હાઇડ્રોજન ટાસ્કફોર્સના માર્ગદર્શનના આધારે ઇન્ડો-જર્મન ગ્રીન હાઇડ્રોજન રોડમેપ વિકસાવવો.

- નવીન સૌર ઊર્જા અને અન્ય પુનઃ પ્રાપ્ય ઊર્જા સ્ત્રોતો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને ઇન્ડો-જર્મન રિન્યુએબલ એનર્જી પાર્ટનરશિપની સ્થાપના કરવી.

- ભારતમાં ગ્રામીણ વસ્તી અને સીમાંત ખેડૂતોને આવક, ખાદ્ય સુરક્ષા, આબોહવા સ્થિતિસ્થાપકતા, જૈવવિવિધતા, જંગલ પુનઃ સ્થાપન અને પાણીની ઉપલબ્ધતાના સંદર્ભમાં લાભ આપવા માટે કૃષિશાસ્ત્ર અને કુદરતી સંસાધનોના ટકાઉ વ્યવસ્થાપન પર સહકાર વધારવો.

- ગ્રીન એનર્જી કોરિડોર પર સહયોગ વધારવા અંગે વિચારણા કરવી. ઉ.દા. લેહ-હરિયાણા ટ્રાન્સમિશન લાઇન અને કાર્બન-ન્યુટ્રલ લદ્દાખનો પ્રોજેક્ટ.

ભારત-જર્મની સંબંધોની પૃષ્ઠભૂમિ

દ્વિપક્ષીય સંબંધો

- દ્વિપક્ષીય સંબંધોની મજબૂતીને કારણે યુરોપમાં જર્મની ભારતના સૌથી મહત્વપૂર્ણ ભાગીદારોમાંનું એક છે, તેમજ EU માં જર્મનીની મુખ્ય ભૂમિકા છે.
- બીજા વિશ્વ યુદ્ધ પછી ફ્રેડરલ રિપબ્લિક ઓફ જર્મની સાથે રાજદ્વારી સંબંધો સ્થાપિત કરનાર સૌપ્રથમ દેશોમાં ભારત હતું.
- ગયા વર્ષે (7 માર્ચ 2021ના રોજ) ભારત અને જર્મનીએ રાજદ્વારી સંબંધોની સ્થાપનાની 70મી વર્ષગાંઠની ઉજવણી કરી.

વ્યૂહાત્મક ભાગીદારી (Strategic Partnership)

- ભારત અને જર્મની મે 2000 થી 'વ્યૂહાત્મક ભાગીદારી' ધરાવે છે, જે 2011માં સરકારના વડાઓના સ્તરે આંતર-સરકારી પરામર્શ (IGC) ની શરૂઆત સાથે વધુ મજબૂત બની છે.

સંસ્થાકીય સહકાર વ્યવસ્થાઓ

- ભારત અને જર્મની વચ્ચે વિકાસ, ઓટોમોટિવ, કૃષિ, પ્રવાસન, પાણી અને કચરો વ્યવસ્થાપન જેવા દ્વિપક્ષીય અને વૈશ્વિક હિતના મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરવા માટે ઘણી સંસ્થાકીય વ્યવસ્થાઓ અસ્તિત્વમાં છે. જેમ કે, ફોરેન ઓફિસ કન્સલ્ટેશન્સ, ઉચ્ચ સંરક્ષણ સમિતિ, ઇન્ડો-જર્મન એનર્જી ફોરમ, ઇન્ડો-જર્મન એન્વાયર્નમેન્ટ ફોરમ, એસ એન્ડ ટી કમિટી અને કૌશલ્ય સહિત વિવિધ ક્ષેત્રોમાં સંયુક્ત કાર્યકારી જૂથો.

બહુપક્ષીય સહકાર (Multilateral Cooperation)

- G-4ના માળખામાં UNSC વિસ્તરણ પર જર્મની અને

ભારત એકબીજાને સમર્થન આપે છે.

- જર્મની ફેબ્રુઆરી 2020માં કોએલિશન ફોર ડિઝાસ્ટર રેઝિલિએન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (CDRI) માં જોડાયું.
- જર્મની ઇન્ટરનેશનલ સોલાર એલાયન્સ (ISA)નો સભ્ય છે.

સંરક્ષણ સહયોગ (Defense collaboration)

- સપ્ટેમ્બર 2006માં હસ્તાક્ષર કરાયેલ દ્વિપક્ષીય સંરક્ષણ સહકાર કરાર અને ઓક્ટોબર 2007માં હસ્તાક્ષર કરાયેલ વર્ગીકૃત માહિતીના પરસ્પર સંરક્ષણ પરના કરાર ભારત-જર્મનીના દ્વિપક્ષીય સંરક્ષણ સંબંધો માટે માળખું પૂરું પાડે છે.

આર્થિક અને વ્યાપારી સંબંધો

- જર્મની યુરોપમાં ભારતનું સૌથી મોટું વેપારી ભાગીદાર છે. તે ભારતના ટોચના દસ વૈશ્વિક ભાગીદારોમાં સ્થાન ધરાવે છે અને નાણાકીય વર્ષ 2020-21 અંતર્ગત સાતમું સૌથી મોટું વેપારી ભાગીદાર હતું.

સંસ્કૃતિ (Culture)

- ઇન્ડો-જર્મન સાંસ્કૃતિક સંબંધોની એક લાંબી પરંપરા છે, જેમાં ભારતીય સાહિત્ય, ખાસ કરીને વેદ અને ઉપનિષદોના વ્યવસ્થિત અને શૈક્ષણિક અભ્યાસ અને સંસ્કૃતિમાંથી જર્મન ભાષામાં પ્રખ્યાત કૃતિઓના અનુવાદ સામેલ છે.
- ઉપનિષદો અને ઋગ્વેદનો અનુવાદ અને તેમનું પ્રકાશન કરનાર ઇન્ડો-યુરોપિયન ભાષાઓના પ્રથમ વિદ્વાન મેક્સ મુલર હતા.

- બોન ચેલેન્જ હેઠળ જંગલના લેન્ડસ્કેપ્સને પુનઃ સ્થાપિત કરવામાં સહકારને વધુ ગાઢ બનાવવો. (બોન ચેલેન્જ એ વર્ષ 2020 સુધીમાં ક્ષતિગ્રસ્ત અને નાશ પામેલી 150 મિલિયન અને વર્ષ 2030 સુધીમાં 350 મિલિયન હેક્ટર જમીનને પુનઃ સ્થાપિત કરવાનો વૈશ્વિક પ્રયાસ છે. આ પહેલ જર્મની સરકાર અને ઇન્ટરનેશનલ યુનિયન ફોર કન્ઝર્વેશન ઓફ નેચર (IUCN) દ્વારા શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.)
- વાયુ પ્રદૂષણ ઘટાડવાના ક્ષેત્ર સહિત ગ્રીન ટેકનોલોજીના સફળ અને ટકાઉ ઉપયોગ માટે યોગ્ય પરિસ્થિતિઓના નિર્માણ પર સહકારને વધુ ગાઢ બનાવવો.

હાઇડ્રોજન ટેકનોલોજી ક્ષેત્રે ભારત અને જર્મની

- ભારત પુનઃ પ્રાપ્ય ઊર્જા ક્ષેત્રે પુષ્કળ સંભાવનાઓ ધરાવે છે, ઉપરાંત ભારત પાસે પુનઃ પ્રાપ્ય ઊર્જા પરિયોજનાઓને અમલમાં મૂકવાનો બહોળો અનુભવ પણ છે. આમ, ભારત ઓછી કિંમતે ગ્રીન હાઇડ્રોજનનું ઉત્પાદન કરી શકે છે અને વૈશ્વિક માંગને પહોંચી વળવા તેની નિકાસ પણ કરી શકે છે.
- જર્મનીની ખાસિયત નવીનતા અને ઉત્પાદન (Innovation

and production) છે અને તે પણ અસંખ્ય હાઇડ્રોજન પ્રોજેક્ટ્સ અમલમાં મૂકવાનો અનુભવ ધરાવે છે.

ભારતની ગ્રીન એનર્જીના ઉત્પાદન માટેની પહેલ

- કેન્દ્ર સરકારે વર્ષ 2030 સુધીમાં 5 મિલિયન ટન (mt) ગ્રીન હાઇડ્રોજન ઉત્પાદન સ્થાપવાનું લક્ષ્ય નક્કી કર્યું છે. સરકાર દ્વારા ફેબ્રુઆરી 2022માં જાહેર કરાયેલ 'ગ્રીન હાઇડ્રોજન' નીતિ અનુસાર, ગ્રીન હાઇડ્રોજન અથવા એમોનિયાના ઉત્પાદકો રિન્યુએબલ પાવર ખરીદી શકે છે. આવા ઉત્પાદકો માટે આંતર-રાજ્ય ટ્રાન્સમિશન ચાર્જ્સ 25 વર્ષ માટે માફ કરવામાં આવે છે.

ગ્રીન હાઇડ્રોજન પર ભારત-જર્મની કરાર વિશે

- ગ્રીન હાઇડ્રોજન પર ભારત-જર્મની કરાર ગ્રીન હાઇડ્રોજનના ઉત્પાદન, ઉપયોગ, સંગ્રહ અને વિતરણમાં સહકારને મજબૂત કરવા માટે 'ઇન્ડો-જર્મન ગ્રીન હાઇડ્રોજન ટાસ્કફોર્સ' ની સ્થાપના કરશે.
- હાઇડ્રોજન ટેકનોલોજીમાં વૈશ્વિક નેતૃત્વ મેળવવા માટે જર્મનીએ મહત્વાકાંક્ષી રાષ્ટ્રીય હાઇડ્રોજન વ્યૂહરચના વિકસાવી છે.

શ્રીલંકાના આર્થિક સુધાર માટે ભારતનો પ્રસ્તાવ

- તાજેતરમાં ભારતે આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્રા કોષ (IMF) અને વિશ્વ બેન્ક પાસેથી શ્રીલંકા માટે ઓછી આવકવાળા રાષ્ટ્રના દરજ્જાની માંગ કરી છે.

પ્રમુખ મુદ્દા

- કોવિડ-19ની શરૂઆતમાં શ્રીલંકાને એક મધ્યમ આવકવાળા દેશના રૂપમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, શ્રીલંકાની વર્તમાન આર્થિક સ્થિતિને જોતાં તેને એક ઓછી આવકવાળા દેશના રૂપમાં અસ્થાયી વર્ગીકરણ કરવું જોઈએ.
- ભારતે આ માંગ આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્રા કોષ (IMF) અને વિશ્વ બેન્ક દ્વારા યુકેનને અપાયેલ ફંડના સંદર્ભમાં કરી છે.
- શ્રીલંકાની અર્થવ્યવસ્થાની પ્રકૃતિ, પર્યટન ક્ષેત્રથી આવક પર નિર્ભરતા તથા કોવિડ-19 ના કારણે તેના રાજસ્વમાં ખૂબ ઘટાડો આવ્યો છે. ઓછી આવકવાળા દેશના રૂપમાં વર્ગીકૃત થવાથી શ્રીલંકાને પોતાના ઋણના પુનર્ગઠનમાં મદદ મળશે તથા તેની આર્થિક સ્થિતિમાં સુધાર થશે.

મળતા લાભ

- ઓછી આવકવાળા દેશના રૂપમાં ફરી વર્ગીકરણથી શ્રીલંકાને ઋણ સેવા સસ્પેશન પહેલથી ઋણ સારવાર માટે સામાન્ય ફ્રેમવર્ક અંતર્ગત પોતાના ઋણને પુનર્ગઠન કરવામાં મદદ મળશે.

- નવેમ્બર 2021માં IMF અને વિશ્વ બેંકે એક ભાગીદારી માળખું તૈયાર કર્યું, જેમાં માત્ર ઓછી આવક વાળા દેશ છે જેની પાસે સ્થાયી ઋણ નથી.
- IMF અને વિવિધ બેન્કો દ્વારા મે 2020માં કોવિડ-19થી લડવા તેમજ સમાજમાંના સૌથી નબળા લોકોના જીવનમાં સુધારો થાય અને તેમને આજીવિકાની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુથી DSSA ની રચના કરાઈ હતી જેને ડિસેમ્બર 2021માં સમાપ્ત કરી દેવાયું હતું.

RFI - રેપિડ ફાયનાન્સિંગ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ

- હાલમાં IMF એ રેપિડ ફાયનાન્સિંગ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ નામના એક કટોકટી સહાયતા કાર્યક્રમના મુજબ યુકેનને 1.4 બિલિયન ડોલરની વધારાની નાણાકીય મદદ આપવામાં આવી. ભારતનું માનવું છે કે આ જોગવાઈ મુજબ શ્રીલંકાને પણ મદદ આપી શકાય છે.
- IMF તે દેશો માટે તાત્કાલિક નાણાકીય સહાયતા આપે છે, જેને પોતાના બાકી રહેલ લેણામાં ફેલાયેલ અનિયમિતતાને સમાપ્ત કરવી છે. આને વિશેષ રૂપથી તે બાબત માટે તૈયાર કરાયું છે. જ્યાં આર્થિક સુધારાનો એક પૂર્ણ કાર્યક્રમ શરૂ કરવો અસંભવ છે.

ચીનની વૈશ્વિક સુરક્ષા પહેલ પ્રસ્તાવ

સમાચાર માં શા માટે ?

- ચીનના રાષ્ટ્રપતિએ વિશ્વના તમામ દેશો માટે સુરક્ષા આપવાના ઉદ્દેશ્યથી વૈશ્વિક સુરક્ષા પહેલનો પ્રસ્તાવ રાખ્યો છે.

મુખ્ય બાબતો

- તેનો ઉદ્દેશ્ય રાષ્ટ્રોની વચ્ચે સમાનતા અને ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપી વૈશ્વિક શાંતિ અને સ્થિરતાને સ્થાપિત કરવાનો છે.
- ‘બોઆઓ ફોરમ ફોર એશિયા’ (BFA)ના વાર્ષિક સંમેલનમાં ચીને વૈશ્વિક સુરક્ષા માટે 6 સૂત્રીય પ્રસ્તાવની રુપરેખા તૈયાર કરી, જે નીચે મુજબ છે :
- વ્યાપક, સહયોગાત્મક અને સતત સુરક્ષાના દ્રષ્ટિકોણ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધ રહેવા તથા વૈશ્વિક શાંતિ તથા સુરક્ષા સ્થાપિત કરવા માટે મળીને કામ કરવું.
- તમામ દેશોની સંપ્રભુતા અને ક્ષેત્રીય અખંડતાનું સમ્માન કરવા માટે પ્રતિબદ્ધ રહેવું, આંતરિક બાબતોમાં બિનહસ્તક્ષેપ નીતિ બનાવી રાખવી.
- તમામ દેશોની કાનૂની સુરક્ષા ચિંતાઓને ગંભીરતાથી લેવા માટે પ્રતિબદ્ધ રહેવું, ‘અવિભાજ્ય સુરક્ષા’ના સિદ્ધાંતને બનાવી રાખવા, એક સંતુલિત, પ્રભાવી અને ટકાવ સુરક્ષા સંરચનાનું નિર્માણ કરવું.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર ચાર્ટરના ઉદ્દેશ્યો અને સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવા માટે પ્રતિબદ્ધ રહેવું, શીતયુદ્ધની માનસિકતાને ખારિજ કરવી તથા એકપક્ષવાદનો વિરોધ કરવો.
- વાતચીત અને સલાહ-સૂચનના માધ્યમથી દેશોની વચ્ચે રહેલા મતભેદો અને વિવાદોને શાંતિપૂર્ણ હલ કરવા માટે પ્રતિબદ્ધ હોવું, સંકટોના શાંતિપૂર્ણ સમાધાન માટે અનૂકુળ તમામ પ્રયાસોનું સમર્થન કરવું, એકતરફી પ્રતિબંધો તથા લાંબા સમય સુધી અધિકાર ક્ષેત્રનો ઉપયોગનો વિરોધ કરવો.
- પારંપરિક અને ગૈર – પારંપરિક બંને ક્ષેત્રોમાં સુરક્ષા બનાવી રાખવા માટે દેશોનું પ્રતિબદ્ધ હોવું, ક્ષેત્રીય વિવાદો અને આતંકવાદ, જળવાયુ પરિવર્તન, સાઈબર સુરક્ષા અને જૈવ સુરક્ષા જેવા વૈશ્વિક પડકારો વિરુદ્ધ સાથે મળીને કામ કરવું.

BFA (boao forum for asia) 2021

- ફોરમમાં 60 થી વધુ દેશોમાંથી આવતા 2500થી વધુ સહભાગીઓ જોવા મળ્યા હતા.
- થીમ : ‘A World in Change: Join Hands to Strengthen Global Governance and Advance Belt and Road Cooperation’

- મુખ્ય એજન્ડા: રોગચાળા પછીના યુગમાં પરસ્પર સમજણને મજબૂત કરવાનો છે. એકંદર સામાજિક – આર્થિક વૃદ્ધિ અને અસરકારક વૈશ્વિક શાસન માટે વધારાના પ્રોત્સાહનો બનાવવાનો છે.
- આ પ્રસંગે એશિયન અર્થવ્યવસ્થા પર વાર્ષિક અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. જેમાં એશિયન અર્થવ્યવસ્થાના મહત્વ પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો જેણે રોગચાળાના વાતાવરણમાં સારી કામગીરી કરી છે.

બોઆઓ ફોરમ વિશે

- આ એક આંતરરાષ્ટ્રીય નફાકારક સંસ્થા છે, જેની સ્થાપના વર્ષ 2001માં 26 સભ્ય દેશો દ્વારા સંયુક્ત રીતે શરૂ કરવામાં આવી હતી. વર્તમાનમાં આ સભ્યોની સંખ્યા વધીને 29 થઈ ગઈ છે. ભારત પણ BFAનું સભ્ય છે.
- તેની વાર્ષિક પરિષદ નિયમિત રીતે ચીનના હૈનાન પ્રાંતના બોઆએ ખાતે યોજાય છે.
- BFAની સ્થાપના વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમ અનુસાર કરવામાં આવી છે, જેના કારણે BFAને ‘દાવોસ ઓફ ધ ઈસ્ટ’ પણ કહેવામાં આવે છે.
- BFAની સ્થાપનાનો હેતુ એશિયામાં આર્થિક એકીકરણને પ્રોત્સાહન આપવાનો હતો. તેનું મિશન હવે એશિયા અને વિશ્વના વિકાસ માટે સકારાત્મક ઉર્જા એકત્ર કરવાનું છે.

દક્ષિણ સુદાનમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મિશન

ચર્ચામાં શું કામ ?

- દક્ષિણ સુદાનમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મિશન (UNMISS) સાથે સેવા આપતા 1100 થી વધુ ભારતીય શાંતિ રક્ષકોને યુદ્ધગ્રસ્ત પૂર્વી આફ્રિકી દેશમાં તેમની અસાધારણ સેવા માટે સન્માનિત કરીને UN મેડલ એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા.
- આ કાર્યમાં નાગરિકોનું રક્ષણ કરવું, એન્જિનિયરિંગ સોંપણીઓ કરવી અને મનુષ્યો અને પ્રાણીઓને આરોગ્ય સેવાઓ પૂરી પાડવી સામેલ છે.

મિશન વિશે

- 2011માં સ્વંતંત્ર બનેલા દક્ષિણ સુદાનમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મિશન એ UNનું શાંતિ રક્ષા મિશન છે.
- આ મિશનની સ્થાપના 8 જુલાઈ 2011ના રોજ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદ ઠરાવ 1996 દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- લગભગ 20,000 શાંતિ રક્ષકો દક્ષિણ સુદાનમાં યુનાઈટેડ

નેશન્સ મિશન સાથે નાગરિકોનું રક્ષણ કરવા અને સંઘર્ષથી પ્રભાવિત દેશમાં ટકાઉ શાંતિ બનાવવા માટે સેવા આપે છે.

- 73 દેશોના નાગરિક, પોલીસ અને લશ્કરી કર્મચારીઓ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદ દ્વારા આપવામાં આવેલા આદેશ હેઠળ ઘણી ફરજો બજાવે છે. તેમનું કાર્ય ચાર મુખ્ય સ્તંભો હેઠળ આવે છે : નાગરિકોનું રક્ષણ, માનવતાવાદી સહાય પહોંચાડવા માટે અનુકૂળ પરિસ્થિતિઓ બનાવવી, પુનર્જીવિત કરાર અને શાંતિ પ્રક્રિયાના અમલીકરણને ટેકો આપવો અને માનવ અધિકારોની દેખરેખ અને તપાસ.
- તેનું મુખ્ય મથક દક્ષિણ સુદાનના જુબામાં છે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ચાર્ટરના પ્રકરણ VII મુજબ, પીસકીપીંગ મિશન નાગરિકોની સુરક્ષા સાથે સંબંધિત છે અને તેથી દક્ષિણ સુદાનના પ્રદેશ અથવા તે પ્રદેશના સાર્વભૌમત્વની સુરક્ષામાં જોડાવું ફરજિયાત નથી.

વેસ્ટ બેન્કની વસાહતોમાંથી હકાલપટ્ટીનો આદેશ

સમાચારમાં શા માટે ?

- ઈઝરાયલની સુપ્રીમ કોર્ટે ઈઝરાયલના કબ્જાવાળા 'વેસ્ટ બેન્ક'માં સ્થિત આઠ ફિલીસ્ટીની વસ્તીઓની વિરૂદ્ધ હકાલપટ્ટી આદેશ ને જાળવી રાખ્યો છે, જેનાથી ઓછામાં ઓછા 1000 લોકોના બેઘર થવાની સંભાવના છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- 1980ના દશકની શરૂઆતમાં ઈઝરાયલી સેનાએ આ ક્ષેત્રને 'ગોળીબારી અને તાલીમ ક્ષેત્ર' જાહેર કરી દીધું હતું.
- નવેમ્બર 1999માં સુરક્ષા દળોએ આ ક્ષેત્રથી લગભગ 700 ગ્રામીણોની હકાલપટ્ટી કરી દીધી અને તેના મકાનો અને તળાવોને નષ્ટ કરી દીધા. આના આગળના વર્ષે 'વેસ્ટ બેન્ક' ક્ષેત્રને લઈને કાનૂની લડાઈ શરૂ થઈ હતી.

આ વસાહતોની કાનૂની સ્થિતિ

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભા, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદ અને આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાયાલય મુજબ વેસ્ટ બેન્કમાં સ્થિત ઈઝરાયલી વસાહતો 'ચોથા જિનેવા સંમેલન'નું ઉલ્લંઘન કરે છે.

વેસ્ટ બેન્કની સ્થિતિ

- વેસ્ટ બેન્ક પશ્ચિમી એશિયાના ભૂમધ્યસાગરના કિનારા પાસે એક જમીનથી ઘેરાયેલ ક્ષેત્ર છે. પૂર્વમાં તેની સરહદ જોર્ડન સાથે મળે છે તથા તે દક્ષિણ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં 'ગ્રીન

લાઈન' દ્વારા ઈઝરાયલથી અલગ થાય છે. વેસ્ટ બેન્કના અંતર્ગત પશ્ચિમી મૃતસાગર કિનારાનો ઘણો ભાગ આવે છે.

- વેસ્ટ બેન્કનો વિસ્તાર 5628 ચો.કિ.મી. છે. જેમાં ભૂતપૂર્વ પેલેસ્ટાઈનનો 21.2% (જોર્ડનને બાદ કરતાં) સમાવેશ થાય છે.
- આ સામાન્ય રીતે પર્વતીય પ્રદેશ છે. જેની કુલ સરહદી લંબાઈ 404 કિલોમીટર છે.
- ઈઝરાયલી વસાહતીઓ આશરે 4,32,000 પશ્ચિમ કાંઠે અને આશરે 2,27,100 વસાહતીઓ પૂર્વ જેરૂસલેમમાં રહે છે.
- ભાષા :- પેલેસ્ટિનિયન અરબી, ઈઝરાયલી હીબ્રુ
- ધર્મ :- ઈસ્લામ, યહુદી, ખ્રિસ્તી, રામરિટાનિઝમ,
- ચલણ :- ન્યૂ શેકલ, જોર્ડન દિનાર.

ભારત-નોર્ડિક સમિટ

- તાજેતરમાં ડેનમાર્કની રાજધાની કોપનહેગનમાં 'ભારત-નોર્ડિક સમિટ'ની બીજી આવૃત્તિનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં ભારત સહિત પાંચ નોર્ડિક દેશો (નોર્વે, ફિનલેન્ડ, ડેનમાર્ક, સ્વીડન અને આઈસલેન્ડ)ના વડાપ્રધાનોએ હાજરી આપી હતી. ભારતીય વડા પ્રધાને તમામ નોર્ડિક દેશોના વડા પ્રધાનો સાથે દ્વિપક્ષીય મંત્રણા પણ કરી હતી. હાલમાં, નોર્વે સિવાય, અન્ય તમામ નોર્ડિક દેશોના વડાપ્રધાનો મહિલાઓ છે. ભારતીય વડા પ્રધાનના જણાવ્યા અનુસાર, આ સમિટ નોર્ડિક ક્ષેત્ર સાથે ભારતના બહુપક્ષીય સહયોગને વિસ્તારવામાં મદદ કરશે.

ઈન્ડો-નોર્ડિક-સંબંધો

- આ સમિટમાં કોવિડ-19 પછીની પરિસ્થિતિ, જળવાયુ પરિવર્તન, નવીનતા અને ટેકનોલોજી, નવીનીકરણીય ઊર્જા, વૈશ્વિક સુરક્ષા પરિદ્રશ્ય અને આર્ક્ટિક ક્ષેત્રમાં ભારત-નોર્ડિક સહકાર જેવા વિષયો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું હતું.
- નોર્ડિક દેશો ભારત માટે ટકાઉપણું, પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જા, ડિજિટાઈઝેશન અને ઈનોવેશનમાં મહત્વપૂર્ણ ભાગીદારો છે.
- સમિટનો મુખ્ય હેતુ ભારત અને નોર્ડિક દેશો વચ્ચે દ્વિપક્ષીય જોડાણના એજન્ડાને આગળ વધારવાનો હતો.

ભારત-સ્વીડન સંબંધો

- વર્ષ 1949માં ભારત અને સ્વીડન વચ્ચે રાજદ્વારી સંબંધો સ્થાપિત થયા હતા. વર્ષ 2021માં બંને દેશો વચ્ચે આયોજિત વર્ચ્યુઅલ સમિટમાં સંરક્ષણ, આતંકવાદ, શાંતિ અને સુરક્ષા, આબોહવા પરિવર્તન, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી,

સ્ટાર્ટ-અપ ઈનોવેશન જેવા મુદ્દાઓ પર સહયોગને મજબૂત કરવા પર સહમતિ સધાઈ હતી.

- બંને દેશોએ 'લીડરશીપ ગ્રુપ ઓન ઈન્ડસ્ટ્રી ટ્રાન્ઝિશન' પહેલના વિસ્તરણની તેમજ જોઈન્ટ એક્શન પ્લાનમાં પ્રગતિ અંગે ચર્ચા કરવાની પ્રશંસા કરી હતી.
- LeadIT (Leadership group on Industry Transition) વૈશ્વિક અને સ્વૈચ્છિક પહેલ છે, જે ખાનગી ક્ષેત્રની કંપનીઓની સક્રિય ભાગીદારી દ્વારા કાર્બન ઉત્સર્જનમાં ઘટાડાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ITનું નેતૃત્વ કરે છે.
- તે સપ્ટેમ્બર 2019માં યોજાયેલ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની ક્લાઈમેટ એક્શન સમિટમાં સ્વીડન અને ભારત દ્વારા શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જેને વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમ દ્વારા સમર્થન પ્રાપ્ત છે.
- વિવિધ ઉદ્યોગો સાથે સંકળાયેલી લગભગ 250 સ્વીડિશ કંપનીઓ ભારતમાં સક્રિય રીતે કાર્યરત છે, જ્યારે લગભગ 75 ભારતીય કંપનીઓ સ્વીડનમાં સંપૂર્ણ રીતે સક્રિય છે.
- તાજેતરના વર્ષોમાં ભારત અને સ્વીડન વચ્ચે વેપાર અને રોકાણમાં ઝડપથી વધારો થયો છે. વર્ષ 2019માં માલસામાન અને સેવાઓનો વેપાર વધીને 4.5 બિલિયન ડોલર થઈ ગયો છે. છે કે એશિયામાં સ્વીડનનો ત્રીજો સૌથી મોટો વેપારી ભાગીદાર દેશ ભારત છે.

ભારત-નોર્વે સંબંધો

- બંને દેશોના વડા પ્રધાનોની તાજેતરની બેઠકનો ઉદ્દેશ્ય નોર્વે સાથે મળીને બ્લૂ અર્થતંત્ર, ટકાઉ વિકાસ અને સંકલિત મહાસાગર વ્યવસ્થાપન અને સંશોધન વિકાસનો હતો.
- દરિયાઈ સંસાધનોના ટકાઉ સંચાલન માટે બંને દેશોએ પરસ્પર કટિબદ્ધતા વ્યક્ત કરી હતી. નવી પહેલ તરીકે ભારત-નોર્વેજીયન મહાસાગર સહયોગ દ્વિપક્ષીય સંબંધોમાં મુખ્ય આધારસ્તંભ તરીકે વર્તે છે. નોર્વેની કંપનીઓ અને ખાનગી સંસ્થાઓ ભારતીય ભાગીદારો સાથે તકો શોધી રહી છે.

ભારત-ફિનલેન્ડ સંબંધો

- વર્તમાન બેઠકમાં શિક્ષણ અને ટેકનોલોજી તેમજ ક્લાઈમેટ ચેન્જ અને ક્લીન એનર્જી પાર્ટનરશિપમાં સહકાર સાધવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું હતું.
- ફિનલેન્ડ વર્ષ 2035 સુધીમાં કાર્બન ન્યુટ્રલ બનવાનું મહત્વાકાંક્ષી લક્ષ્ય ધરાવે છે જ્યારે ભારત વર્ષ 2070ના યોખ્ખા-શૂન્ય ઉત્સર્જનનો લક્ષ્યાંક રાખ્યો છે અને વર્ષ 2030 સુધીમાં દેશની વીજળીની માંગના 50% રિન્યુએબલ એનર્જી

સ્ત્રોતોમાંથી સપ્લાય કરવાનું લક્ષ્ય નક્કી કર્યું છે. જે બંને દેશો માટે સહયોગના મોટા ક્ષેત્ર તરીકે ઊભરી આવ્યું છે.

- ફિનલેન્ડમાં માથાદીઠ સ્ટાર્ટ-અપ્સની સંખ્યા સૌથી વધુ છે. તે ભારતના ડિજિટલ મેન્યુફેક્ચરિંગ, સ્ટાર્ટ-અપ ઈન્ડિયા અને રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય વિકાસ મિશનમાં યોગદાન આપીને ભારતની સામાજિક મૂડીનું નિર્માણ કરવામાં મદદ કરી શકે છે.
- પ્રધાનમંત્રીએ ડેનમાર્કની મહારાણી માર્ગારિટ દ્વિતીયને ગુજરાતનું પ્રખ્યાત રોગન પેઈન્ટિંગ અર્પણ કર્યું હતું જેને ગરમ તેલ અને વનસ્પતિ રંગોને મિક્સ કરીને બનાવવામાં આવે છે.

ભારત-આઈસલેન્ડ સંબંધો

- આ સમિટ દરમિયાન ભારત અને આઈસલેન્ડ વચ્ચે દ્વિપક્ષીય વાટાઘાટોનું પણ આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ વર્ષે બંને દેશોએ તેમના રાજદ્વારી સંબંધોના 50 વર્ષ પૂર્ણ કર્યા છે.
- આઈસલેન્ડની ટેકનોલોજીકલ ક્ષમતા અને ભારતના વૈજ્ઞાનિક કૌશલ્યને જોડીને યોથી ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ અને મશીન બુદ્ધિમતામાં અગ્રેસર બની શકે છે. અત્રે નોંધીએ કે ભારતના રાષ્ટ્રપતિએ વર્ષ 2019માં આયોજિત ઈન્ડિયા-આઈસલેન્ડ બિઝનેસ ફોરમમાં આ વાતનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.
- આ ઉપરાંત, બંને દેશો જિયોથર્મલ એનર્જી, બ્લૂ ઈકોનોમી, નાણાકીય સેવાઓ, મત્સ્યોદ્યોગ, ખાદ્ય પ્રક્રિયા, શિપિંગ, પ્રવાસન અને નવીનતામાં ભાગીદારી કરવા પણ સહમતિ દર્શાવી હતી.

ભારત-ડેનમાર્ક સંબંધો

- આઝાદી બાદ વર્ષ 1957માં વડા પ્રધાન જવાહરલાલ નહેરુએ ડેનમાર્કની મુલાકાત લીધી હતી અને ભારત અને ડેનમાર્ક વચ્ચે મૈત્રીપૂર્ણ સંબંધોનો પાયો નાખ્યો હતો. આ સંબંધો ઐતિહાસિક, સામાન્ય લોકતાંત્રિક પરંપરાઓ, પ્રાદેશિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ અને સ્થિરતા માટેના સહિયારા મૂલ્યો પર આધારિત છે.
- વર્ષ 2020માં બંને દેશોના વડાપ્રધાનો વચ્ચે આયોજિત વર્ચ્યુઅલ સમિટ દરમિયાન દ્વિપક્ષીય સંબંધોમાં 'ગ્રીન સ્ટ્રેટેજિક પાર્ટનરશિપ'નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.
- વિશિષ્ટ ટેકનોલોજી અને કુશળતા ધરાવતી ડેનિશ કંપનીઓએ ભારતને તેના વાયુ પ્રદૂષણ નિયંત્રણના લક્ષ્યાંકો પૂરા કરવા ઓફર કરી છે, જેમાં પરાળી બાળવાની સમસ્યાનો સામનો કરવાના મુખ્ય ક્ષેત્રનો સમાવેશ થાય છે. ભારતમાંથી મુખ્યત્વે કાપડ, વસ્ત્રો, લોખંડ, સ્ટીલ, રાસાયણિક ઉત્પાદનો વગેરેની ડેન્માર્કમાં નિકાસ કરવામાં આવે છે.

ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન

ભારતનું 100મું યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટ-અપ

- તાજેતરમાં બેંગાલુરુ સ્થિત 'ઓપન' નામનું નિયો- બેંકિંગ ફિન્ટેક પોર્ટલ ભારતનું 100મું યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટ-અપ બન્યું છે.
- આ ઓપન નિયોબેંક ઈન્ડિયન પ્રીમીયર લીગ (IPL)ની 'સન રાઈઝર્સ હૈદરાબાદ' ક્રિકેટ ટીમની અધિકારિક બેંકિંગ પાર્ટનર છે.
- નોંધનીય છે કે દેશમાં શરૂ થયેલા ઘણા નિયોબેંક સ્ટાર્ટ-અપ્સમાં ટેમાસેક, ગૂગલ, સોફ્ટબેંક, વિઝા વગેરે જેવી કંપનીઓ દ્વારા 100 મિલિયન યુએસ ડોલરનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું, જેના 6 માસ બાદ જ 'ઓપન' નિયોબેંક ભારતનું 100મું યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટ-અપ બન્યું છે.

ઓપન નિયો બેંક

- આ સ્ટાર્ટ-અપની સ્થાપના વર્ષ 2017માં એક જ પરિવારના સદસ્યો- અનીશ અચ્યુથન, તેમની પત્ની મેબેલ ચાકો અને તેમના ભાઈ અજીશ અચ્યુથન તથા દેના જેકબ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. વર્ષ 2018ના મે મહિનામાં આ સ્ટાર્ટ-અપ દ્વારા \$2 મિલિયન એકત્ર કરવામાં આવ્યા હતા.
- તાજેતરમાં આ સ્ટાર્ટ-અપ મુંબઈ સ્થિત ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ફર્મ- IIFL, ટેમાસેક, ટાઈગર ગ્લોબલ અને શ્રીવનફોર કેપિટલ વગેરે જેવા સંસ્થાનો દ્વારા કરેલા રોકાણથી એકસાથે \$50 મિલિયનનું નવું ભંડોળ એકત્ર કર્યું હતું અને પોતાનું કુલ વેલ્યુએશન \$1 બિલિયન સુધી પહોંચાડીને દેશના નવીનતમ યુનિકોર્ન તરીકે સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

નિયોબેંક (Neobanks) શું છે?

- સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો નિયોબેંક એક પ્રકારની ડિજિટલ બેંક જ છે, જે કોઈ શાખાઓ ધરાવતી નથી.
- મોટી સંખ્યામાં પ્રત્યક્ષ શાખાઓ ખોલવાને બદલે આ પ્રકારની બેંકો ઓનલાઈન અને ડિજિટલ માધ્યમમાં તેમની હાજરી ધરાવે છે.
- સામાન્યતઃ આવી નિયોબેંક્સ જેવી સંસ્થાઓ ટેક-સેવી

ગ્રાહકો (તકનીકીનો ઉપયોગ કરતા ડિજિટલ ગ્રાહકો)ને લક્ષ્ય બનાવે છે. આ નિયોબેંક્સની સંપૂર્ણ સેવાઓ તેની મોબાઈલ એપ્લિકેશન દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

- આમ, નિયોબેંક્સ મૂળભૂત રીતે ડેબિટ કાર્ડ્સ, પેમેન્ટ્સ, ધિરાણ, મની ટ્રાન્સફર વગેરે જેવી મોબાઈલ-ફર્સ્ટ અને ડિજિટલ સેવાઓ પૂરી પાડતી ફિન્ટેક ફર્મ છે.

કઈ સેવાઓ આપે છે?

- આ સ્ટાર્ટ-અપ એક ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ પ્રદાન કરે છે, જે પ્લેટફોર્મ વડે નાના વ્યવસાયો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા તમામ સાધનોને જે તે વ્યવસાયના ચાલુ ખાતા સાથે સંકલિત કરી ઓનલાઈન નાણાકીય વ્યવહારો સરળતાથી કરી શકાય છે.
- હાલમાં ભારતમાં 20 લાખથી વધુ વ્યવસાયિક પ્રતિષ્ઠાનો આ પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરી રહ્યાં છે, જેના દ્વારા વાર્ષિક \$30 બિલિયન કરતાં વધુ મૂલ્યના વ્યવહારો આ પ્લેટફોર્મ પર કરવામાં આવે છે.
- ઉપરાંત ઓપન ત્રણ નવા ઉત્પાદનો- આવક આધારિત ધિરાણ, કાર્યકારી ધિરાણ અને સેટલમેન્ટ કાર્ડ લોન્ચ કરવાનો ઉદ્દેશ ધરાવે છે.

ભારતીય યુનિકોર્નની સ્થિતિ

- વર્તમાન સમયે ભારતમાં 100 યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટ-અપ્સ છે, તેમાંથી 23 યુનિકોર્ન નફો કમાઈ રહ્યા છે.
- અન્ય યુનિકોર્ન તેના સહભાગીદારો (સ્ટેકહોલ્ડર્સ)ના રોકાણના આધારે 1 બિલિયન માર્કેટ કેપના જૂથમાં પહોંચ્યાં છે.

યુનિકોર્ન શું છે?

- યુનિકોર્ન એ એક ખાનગી સ્ટાર્ટ-અપ છે, જેનું મૂલ્ય \$1 બિલિયનથી વધુ હોય છે.
- કાઉબોય વેન્ચર્સના સ્થાપક એલીન લી દ્વારા આ 'યુનિકોર્ન' શબ્દને લોકપ્રિય બનાવવામાં આવ્યો હતો.

DIPAM ની નવી ગાઈલાઈન્સ

- તાજેતરમાં નાણા મંત્રાલયે જાહેર ક્ષેત્રના સાહસો (PSEs) ને અન્ય સરકારી માલિકીની કંપનીઓના વ્યૂહાત્મક ડિસઇન્વેસ્ટમેન્ટ (Strategic Disinvestment)માં ભાગ લેવા પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે, સિવાય કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર હિતમાં ખાસ મંજૂરી આપવામાં આવી હોય.
- વ્યૂહાત્મક ડિસઇન્વેસ્ટમેન્ટ એટલે જાહેર ક્ષેત્રની અસ્કયામતો માલિકી અને નિયંત્રણને અન્ય સરકારી / ખાનગી ક્ષેત્રની એન્ટિટીને સ્થાનાંતરિત કરવી.
- ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એન્ડ પબ્લિક એસેટ મેનેજમેન્ટ (DIPAM)ના જણાવ્યા મુજબ જાહેર ક્ષેત્રના સાહસો (PSEs) ને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મંજૂરી ન આપવામાં આવે ત્યાં સુધી બિડર તરીકે અન્ય PSUના વ્યૂહાત્મક ડિસઇન્વેસ્ટમેન્ટમાં ભાગ લેવાની પરવાનગી નથી.
- વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રો (strategic sectors)માં હોલ્ડિંગ કંપની સ્તરે હાલના જાહેર ક્ષેત્રના વ્યાપારી સાહસોની એકદમ લઘુત્તમ હાજરી સરકારના નિયંત્રણ હેઠળ જાળવવામાં આવશે. વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રના બાકીના સાહસોને ખાનગીકરણ અથવા અન્ય PSE સાથે મર્જર/સબસિડારાઈઝેશન અથવા બંધ કરવા માટે વિચારણા કરવામાં આવશે.
- જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં PSEs બિન-વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રોમાં ખાનગીકરણ કરાશે અથવા તેમને બંધ કરવામાં આવશે.

તકાવત

ખાનગીકરણ (Privatization)

- ખાનગીકરણ એટલે કોર્પોરેટ અથવા સંસ્થાની માલિકી બદલાઈ જવી, જેના કારણે તેના સંચાલન પર અસર થાય છે.
- સરકારે જ્યારે જાહેર ક્ષેત્રના સાહસોમાંથી તેની માલિકીનો ઓછામાં ઓછો 51% હિસ્સો ખાનગી કંપનીને આપી તેના માલિકીપણામાંથી છૂટી થઈ જાય તેને ખાનગીકરણ કહેવાય છે.
- ઉદાહરણ તરીકે :- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એર ઇન્ડિયાનું ખાનગીકરણ કરીને તેની માલિકી ટાટા ગ્રુપને સોંપવી.

વિનિવેશ (Disinvestment)

- સરકાર તેની માલિકીની સંપત્તિમાંથી સંપૂર્ણ અથવા આંશિક હિસ્સો ખાનગીક્ષેત્રને આપવા માંગે તેને 'વિનિવેશ' કહેવાય.
- જો 51% થી વધારે હિસ્સો વેચી દે તો તેના સંચાલનમાં બદલાવ આવે છે, જ્યારે 51% કરતાં ઓછો હિસ્સો વેચે ત્યારે સંચાલન સરકારનું રહે છે

- ઉદાહરણ :- જીવન વીમા નિગમ (LIC)નું ઇનિશિયલ પબ્લિક ઓફરિંગ (IPO) દ્વારા વિનિવેશ કરાશે.

મુદ્રીકરણ (Monetization)

- જ્યારે સરકાર તેની કોઈ સંપત્તિને અન્ય સંસ્થાને લીઝ (ભાડે) ઉપર આપે, તેને 'મુદ્રીકરણ' કહેવાય છે.
- મુદ્રીકરણથી સરકારની માલિકી ઉપર કોઈ જ પ્રકારની અસર થતી નથી. તે સરકાર માટે એક આવકનું સાધન બની શકે છે.
- ઉદાહરણ:- નેશનલ મોનેટાઈઝેશન પાર્ટપલાઈન દ્વારા ભારત સરકારે રોડ, હવાઈ મથકો, રેલવે સ્ટેશન વગેરેનું મુદ્રીકરણ કરવાની યોજના બનાવી છે.(ઉ.દા. સરદાર પટેલ એરપોર્ટને અદાણી કંપનીને ભાડા પેટે આપવું)

ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એન્ડ પબ્લિક એસેટ મેનેજમેન્ટ (DIPAM)

- તે કેન્દ્રીય જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં ઇક્વિટીના ડિસઇન્વેસ્ટમેન્ટસહિત ઇક્વિટીમાં કેન્દ્ર સરકારના રોકાણોના સંચાલનને લગતી તમામ બાબતો સાથે વ્યવહાર કરે છે.
- તેના કાર્યના ચાર મુખ્ય ક્ષેત્રો વ્યૂહાત્મક ડિસઇન્વેસ્ટમેન્ટ, લઘુમતી હિસ્સાનું વેચાણ, એસેટ મોનેટાઈઝેશન અને કેપિટલ રિસ્ટ્રક્ચરિંગ સાથે સંબંધિત છે. તે અગાઉના સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર અંડરટેકિંગ્સમાં ઓફર ફોર સેલ અથવા પ્રાઈવેટ પ્લેસમેન્ટ અથવા અન્ય કોઈપણ રીતે કેન્દ્ર સરકારની ઇક્વિટીના વેચાણને લગતી તમામ બાબતો સાથે પણ વ્યવહાર કરે છે. DIPAM નાણા મંત્રાલય હેઠળના વિભાગોમાંના એક એકમ તરીકે કામ કરે છે.

નેશનલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ફંડ (NIF)

- સરકારે નવેમ્બર, 2005માં નેશનલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ફંડ (NIF) ની રચના કરી હતી, જેમાં સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર એન્ટરપ્રાઇઝિસના વિનિવેશમાંથી મળેલી રકમને ચેનલાઈઝ કરવાની હતી. NIF નું ભંડોળ કાયમી સ્વરૂપનું હોવું જોઈએ. પસંદ કરાયેલ જાહેર ક્ષેત્રના મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ, UTA એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની લિ., SBI ફંડ્સ મેનેજમેન્ટ પ્રાઈવેટ લિ. અને LIC મ્યુચ્યુઅલ ફંડ એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપની લિ.ને NIF કોર્પસનું સંચાલન સોંપવામાં આવ્યું હતું.

NABARD Farmer Distress Index

- દેશના સીમાંત અને નાના ખેડૂતોને ખેત લોન માફી અંગે સહાય આપવાના વિકલ્પરૂપે ભારતના પીડિત અને જરૂરિયાતમંદ ખેડૂતોને ઓળખવા અને સહાય આપવા માટે નેશનલ બેંક ફોર એગ્રીકલ્ચર એન્ડ રૂરલ ડેવલપમેન્ટ (NABARD) ફાર્મર ડિસ્ટ્રેસ ઈન્ડેક્સ બનાવવાની યોજના બનાવી રહી છે.
- જેમાં સ્થળના સંકટના (Distress) સ્તરના આધારે સહાય પેકેજ નક્કી કરવામાં આવશે. આ ઈન્ડેક્સ સરકારી વિભાગો, નાણાકીય ક્ષેત્ર અને વીમા કંપનીઓને મદદ કરશે.
- સંકટ/સમસ્યાને (Distress) સામાન્ય રીતે પાકને થયેલા નુકસાનને આધારે ગણવામાં આવશે.
- નાબાઈ અને ભારત કૃષક સમાજ (Bharat Krishak Samaj (BKS)) દ્વારા સંયુક્ત રીતે હાથ ધરવામાં આવેલ એક અભ્યાસ મુજબ 60%થી વધુ ઉચ્ચ અને અત્યંત ઉચ્ચ સંકટ (Distress) ધરાવતા નાના અને સીમાંત ખેડૂતો (Small And Marginal Farmers (SMFs)) ને કૃષિ લોન માફીનો (Farm Loan Waiver (FLW)) લાભ મળતો નથી.

સહાયનો લાભ

- અભ્યાસ મુજબ મહારાષ્ટ્રમાં જે ખેડૂતોને ઓછા સંકટના (Low Distress) સ્તરમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતાં અને તેમને મહત્તમ FLWના લાભો મળ્યા હતા, જ્યારે રાજ્યના લગભગ 42% જેટલા ખેડૂતોને કે જેમનું સંકટનું સ્તર ખૂબ ઊંચું (Very High Distress) હતું તેમને કોઈ લાભ મળ્યો ન હતો.
- ઉત્તર પ્રદેશમાં ખૂબ જ ઉચ્ચ સંકટની (Very High Distress) શ્રેણીમાં આવતા 47% ખેડૂતો છે અને ઉચ્ચ સંકટની (High Distress) શ્રેણીમાં આવતા 45% ખેડૂતો છે જેમને કૃષિ લોન માફીના (Farm Loan Waiver (FLW)) લાભ મળ્યા નથી, જ્યારે UP અને મહારાષ્ટ્રના શેરડીના ખેડૂતો પાસે સિંચાઈયુક્ત જમીન અને ટેકાના ભાવની વ્યવસ્થા હોવા છતાં તેમને કૃષિ લોન માફીના લાભો મળ્યા છે.
- મોટાભાગે બિન-પિયત જમીન ધરાવતા અને નીચા મૂલ્યના પાકો (ખાસ કરીને જેને MSP પર સરકાર દ્વારા ખરીદવામાં આવતા નથી એવા પાક) ઉગાડતા ખેડૂતોની નાણાકીય વ્યવસ્થામાં ઓછી પહોંચ છે કે બિલકુલ પહોંચ નથી.
- ઉપરાંત એવી ફરિયાદો હતી કે શ્રીમંત ખેડૂતો કૃષિ લોન માફીના લાભો વધુ મેળવે છે.

આ ઈન્ડેક્સના ઘટકો

- આ ઈન્ડેક્સ હવામાન અને આબોહવાની પરિસ્થિતિઓ, કૃષિ કોમોડિટીઝ, ખેડૂતો પર દેવાનો બોજ અને બજાર સંબંધિત ડેટાને એકત્રિત કરશે. આ ઈન્ડેક્સ અતિશય વરસાદ, ચોમાસાનો વરસાદ, જમીનના ભેજ અને તાપમાનમાં બદલાવ, સૂકો સમયગાળો અને દુષ્કાળ, સિંચાઈ હેઠળનો વિસ્તાર, દરેક જિલ્લામાં મુખ્ય પાકની ઉપજ, અસામાન્ય હિમ અને ભૂગર્ભ જળની ઊંડાઈ જેવા ઘટકોનું મૂલ્યાંકન કરશે.
- આ ઈન્ડેક્સ દ્વારા MSP સહાયનું મૂલ્યાંકન તેમજ ખેડૂતોના વર્તમાન દેવાના બોજ અને તેમની પાક વીમા સુધીની પહોંચની ગણતરીને પણ સમાવવામાં આવશે.

નેશનલ બેંક ફોર એગ્રીકલ્ચર એન્ડ રૂરલ ડેવલપમેન્ટ

- નાણા મંત્રાલયના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળની છે અને મુખ્યત્વે દેશના ગ્રામીણ ક્ષેત્ર પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તે કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ માટે નાણા પ્રદાન કરતી સર્વોચ્ચ બેંકિંગ સંસ્થા છે.
- સ્થાપના: 1982માં (બી.શિવરામન સમિતિની ભલામણો પર)
- મુખ્યમથક : મુંબઈ
- નાબાઈનું પ્રારંભિક ભંડોળ રૂ. 100 કરોડ હતું.
- ધ્યેય અને ઉદ્દેશ્યો: નાના ઉદ્યોગો, કુટીર ઉદ્યોગો અને આવા અન્ય કોઈપણ ગામ અથવા ગ્રામીણ પ્રોજેક્ટના વિકાસ માટે સહભાગી નાણાકીય અને બિન નાણાકીય હસ્તક્ષેપ, નવીનતાઓ, ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવો.
- બેંકિંગ ઉદ્યોગને માર્ગદર્શન આપવા અને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે જિલ્લા સ્તરની ધિરાણ યોજનાઓ તૈયાર કરે છે.

આ પ્રણાલીના ફાયદા

- તેમાં સંકટની (Distress) ગંભીરતાના આધારે ધિરાણકર્તાઓ અને સરકાર પાક લોનનું પુનર્ગઠન, બિન-શરતી અનુદાન અથવા સંપૂર્ણ દેવું માફ કરી શકશે. ખેડૂતોને વ્યક્તિગત સંકટ અને જિલ્લા સૂચકના સંયોજનના આધારે મદદ કરી શકાશે, જે સિંચાઈની સ્થિતિ, પાક, જમીન, જિલ્લા APMC બજારોમાં સરેરાશ કિંમત અને જિલ્લાની સરેરાશ ઉત્પાદકતા દ્વારા માપવામાં આવશે.
- તે માત્ર પાકના નુકસાન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાને બદલે ખેડૂતોની તકલીફને સર્વગ્રાહી દ્રષ્ટિકોણ પણ પ્રદાન કરશે.

નવસારીમાં PM MITRA પાર્ક

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય કાપડ મંત્રાલયની એક નિરીક્ષણ ટીમે PM MITRA (મેગા ઇન્ટિગ્રેટેડ ટેક્સટાઇલ રિજન એન્ડ એપેરલ પાર્ક)ની સ્થાપનાની કાર્યક્રમતાનું મૂલ્યાંકન કરવા નવસારીના જલાલપોર તાલુકાના વાંસી-બોરસીની મુલાકાત લીધી હતી.
- વર્ષ 2021માં કેન્દ્રીય કેબિનેટ દ્વારા સાત મેગા ઇન્ટિગ્રેટેડ ટેક્સટાઇલ રિજન અને એપેરલ (PM MITRA) પાર્કની સ્થાપનાને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- ઉદ્દેશ્ય : સ્પિનિંગ, વીવિંગ, પ્રોસેસિંગ/ડાઇંગ, પ્રિન્ટિંગથી લઈને ગાર્મેન્ટ મેન્યુફેક્ચરિંગ સુધીની સમગ્ર ટેક્સટાઇલ વેલ્યુ ચેઇનને એક જગ્યાએ એકીકૃત કરવું.
- PM MITRA પાર્ક સ્પેશિયલ પર્પઝ વ્હીકલ દ્વારા વિકસાવવામાં આવશે, જેની માલિકી કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની હશે અને જાહેર ખાનગી ભાગીદારી (PPP) મોડમાં હશે.
- દરેક MITRA માં ઇન્ક્યુબેશન સેન્ટર, કોમન પ્રોસેસિંગ હાઉસ અને કોમન એક્ઝલુઅન્ટ ટ્રીટમેન્ટ પ્લાન્ટ અને ટેક્સટાઇલ સંબંધિત અન્ય સુવિધાઓ જેમ કે ડિઝાઇન સેન્ટર્સ અને ટેસ્ટિંગ સેન્ટર્સ હશે.

લંડોળ

- કેન્દ્ર સરકાર યોજના હેઠળ, દરેક ગ્રીનફિલ્ડ મિત્ર પાર્કના સામાન્ય માળખાના વિકાસ માટે રૂ. 500 કરોડ અને દરેક બ્રાઉનફિલ્ડ પાર્ક માટે રૂ. 200 કરોડ સુધીની વિકાસ મૂડી સહાય પૂરી પાડશે.
- ગ્રીનફિલ્ડ સંપૂર્ણપણે નવા પ્રોજેક્ટનું વર્ણન કરે છે, જેને શરૂઆતથી જ એક્ઝિક્યુટ કરવાનું હોય છે, જ્યારે બ્રાઉનફિલ્ડ પ્રોજેક્ટ એવો છે કે જેના પર અન્ય લોકો દ્વારા કામ કરવામાં આવ્યું હોય.

પ્રોત્સાહનો માટેની પાત્રતા

- આ દરેક પાર્કમાં કાપડ ઉત્પાદન એકમોની વહેલી સ્થાપના માટે સ્પર્ધાત્મકતા પ્રોત્સાહન સહાય તરીકે વધારાના રૂ. 300 કરોડ પૂરા પાડવામાં આવશે.

- ઓછામાં ઓછા 100 લોકોને રોજગારી આપતા 'એન્કર પ્લાન્ટ્સ' સ્થાપનાના રોકાણકારો ત્રણ વર્ષ સુધી દર વર્ષે રૂ. 10 કરોડ સુધીના પ્રોત્સાહનો માટે પાત્ર બનશે.

મહત્વ

- તે લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચમાં ઘટાડો કરશે અને ટેક્સટાઇલ સેક્ટરની વેલ્યુ ચેઇનને વૈશ્વિક સ્તરે સ્પર્ધાત્મક બનાવવા માટે તેને મજબૂત કરશે.
- પ્રત્યેક મિત્રા પાર્કમાં પ્રત્યક્ષ રીતે 1 લાખ નોકરીઓ અને આડકતરી રીતે વધુ 2 લાખ નોકરીઓનું સર્જન થવાની અપેક્ષા છે.

હાટી સમુદાય

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા હિમાચલ પ્રદેશના હાટી સમુદાયને રાજ્યની અનુસૂચિત જનજાતિ (ST) યાદીમાં સમાવેશની પ્રક્રિયાને આગળ વધારવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે. વર્ષ 1968થી આ સમુદાયને અનુસૂચિત જનજાતિ યાદીમાં સમાવવાની માંગ ચાલી રહી છે.

હાટી સમુદાય વિશે

- હાટી એક સંકોચિત (બંધિયાર) સમુદાય છે, જે જલદી કોઈ નવા લોકો સાથે સંબંધ વિકસાવતા નથી. નાના બજારોમાં ઘરેલું શાકભાજી, પાક, માંસ અને ઊન વગેરે વેચવાની તેમની પરંપરા પરથી તેમનું નામ 'હાટી' પડ્યું છે.
- હાટી સમુદાયની ત્રણ લાખ જેટલી વસતી મુખ્યત્વે હિમાચલ પ્રદેશના સિરમૌર જિલ્લામાં વસે છે.
- સિરમૌરમાંથી ગિરિ અને ટૌંસ નામની બે નદીઓ પસાર થાય છે. હિમાચલ પ્રદેશના સિરમૌર અને ઉત્તરાખંડના જૌનસર બાવર વિસ્તારને ટૌંસ નદી વિભાજિત કરે છે.
- હાટી સમુદાયમાં રૂઢિચુસ્ત જાતિ વ્યવસ્થા વર્ચસ્વ ધરાવે છે. પરંપરાગત રીતે હાટી સમુદાયમાં આંતર જાતિ લગ્નની સખત મનાઈ છે.
- કમરાઉ, સંગ્રાહ અને શિલ્લઈ વિસ્તારમાં રહેતા હાટીઓ ભૌગોલિક પછાતપણાને લીધે શિક્ષણ અને રોજગારમાં પાછળ રહી ગયા છે.
- હાટીઓનું સંચાલન ખુમ્બલી નામની પરંપરાગત પરિષદ દ્વારા કરવામાં આવે છે, જે હરિયાણાના ખાપ પંચાયતની જેમ સમુદાયની બાબતોના નિર્ણય લે છે.

ગુજરાતમાં ચાર નવા મેટ્રો પ્રોજેક્ટ અને DPR

- તાજેતરમાં ગુજરાત મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન (GMRC) ના જણાવ્યા મુજબ ફ્રેન્ચ એન્જિનિયરિંગ અને કન્સલ્ટન્સી ફર્મ, SYSTRA એ ગુજરાત રાજ્યના વડોદરા, ભાવનગર, રાજકોટ અને જામનગર શહેરોમાં મેટ્રો પ્રોજેક્ટ્સ શરૂ કરવા માટે વિગતવાર પ્રોજેક્ટ રિપોર્ટ (DPR) પર કામ શરૂ કર્યું છે. DPR તૈયાર કરવાનું કામ 2022ના અંત સુધીમાં પૂર્ણ થશે.
- જે શહેર નાના કે મધ્યમ કદની શ્રેણીમાં આવે છે તે ધ્યાનમાં રાખીને ટ્રેનોને ખાસ રીતે ડિઝાઇન કરવામાં આવશે.
- પરંપરાગત મેટ્રો રેલ પ્રોજેક્ટ કરતાં અડધી અથવા તો ઓછી કિંમત ધરાવતો પ્રોજેક્ટ છે, જેને 'મેટ્રો નીઓ' અને 'મેટ્રો લાઇટ' કહેવામાં આવે છે.
- ક્યા શહેરમાં મેટ્રો નીઓ હશે અને ક્યા મેટ્રો લાઇટ હશે તે ફિઝિબિલિટી સ્ટડીના આધારે નક્કી કરવામાં આવશે.
- અમદાવાદ મેટ્રોના પ્રથમ તબક્કામાં પ્રતિ કિલોમીટરનો ખર્ચ રૂ. 300 કરોડ હતો, જેની સામે મેટ્રો લાઇટ માટે પ્રતિ કિલોમીટર રૂ. 150 કરોડ અને મેટ્રો નીઓ માટે રૂ. 100 કરોડ પ્રતિ કિલોમીટરનો ખર્ચ થવાની શક્યતા છે.
- નોંધવું જોઈએ કે, મેટ્રો નીઓ અને મેટ્રો લાઇટમાં મુસાફરોને આપવામાં આવતી સુવિધાઓમાં કોઈ ફરક નહીં પડે.
- DPRs અને શક્યતા અભ્યાસની સાથે SYSTRA દ્વારા DPR તૈયાર કરવા સાથે ક્યા કોરિડોરનો ઉપયોગ કરવો તે ઓળખવા, ટ્રાફિકની માંગનું વિશ્લેષણ કરવા સંદર્ભેની પણ કામગીરી શરૂ કરાશે.
- ગુજરાત મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન (GMRC) એ ગુજરાત સરકાર અને ભારત સરકાર વચ્ચેનું 50:50નું સંયુક્ત સાહસ છે અને તે અમદાવાદ અને સુરતમાં મેટ્રો પ્રોજેક્ટ્સનું અમલીકરણ કરી રહ્યું છે.

મેટ્રો નિયો

- તે ઝડપી, વિશ્વસનીય અને ખર્ચ અસરકારક છે. તે મેટ્રો સિસ્ટમની સમકક્ષ આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણોનો પ્રવાસ અનુભવ પ્રદાન કરશે.
- તે ઓવરહેડ ઇલેક્ટ્રીક ટ્રેક્શન સાથેની એક સ્પષ્ટ / દ્વિ-આર્ટિક્યુલેટેડ ટ્રોલી બસ સિસ્ટમ છે.
- ઓટોમેટિક ડોર ક્લોઝિંગ સિસ્ટમ, લેવલ બોર્ડિંગ, આરામદાયક સીટો, પેસેન્જર જાહેરાત અને ઇલેક્ટ્રોનિક ડિસ્પ્લે સાથે ઈન્ફોર્મેશન સિસ્ટમ સાથે વાતાનુકૂલિત હશે.

- તે તીક્ષ્ણ વળાંકો અને પુનઃસ્થાપનની ન્યૂનતમ આવશ્યકતા સાથે સીધા ઢાળની સમસ્યાને ધ્યાને રાખીને ડિઝાઇન કરવામાં આવે છે.
- ટ્રાફિકની માંગ પ્રમાણે ભવિષ્યમાં વધારાના ખર્ચ સાથે સિસ્ટમને લાઇટ મેટ્રોમાં અપગ્રેડ કરી શકાય છે. મેટ્રો નીઓ એ એક માસ રેપિડ ટ્રાન્ઝિટ સિસ્ટમ છે, જે ટિયર 2 અને ટિયર 3 શહેરો માટે ઓછા ખર્ચે ઉર્જા-કાર્યક્ષમ અને પર્યાવરણને અનુકૂળ શહેરી પરિવહન પ્રદાન કરે છે.
- મેટ્રો નિયો સિસ્ટમ પરંપરાગત મેટ્રો ટ્રેનો કરતાં હળવી અને નાની હોય છે.
- મેટ્રો નિયો એવા શહેરોમાં કામ કરી શકે છે, જ્યાં રાઇડરશિપ ઓછી છે. તે સામાન્ય મેટ્રોના 25%ના ખર્ચે બનાવવામાં આવશે.

મેટ્રોલાઇટ

- કેન્દ્રએ નાના શહેરો અને નગરોમાં લાઇટ અર્બન રેલ ટ્રાન્ઝિટ સિસ્ટમ - 'મેટ્રોલાઇટ' માટે દરખાસ્ત કરી છે.
- મેટ્રોલાઇટ વર્ઝન સામાન્ય મેટ્રોના 40% ખર્ચમાં થઈ જાય છે. જેમાં રાઇડર્સશિપનો ઓછો અંદાજ છે, જેમાં પ્રત્યેક ટ્રેનમાં ત્રણ કોચ હોય છે અને ટ્રેનની મહત્તમ ઝડપ 60 કિમી/કલાક હોય છે. મેટ્રોલાઇટ સપાટી અને એલિવેટેડ સ્ટ્રેચ પર વિકસાવવામાં આવશે.
- 'મેટ્રોલાઇટ' સિસ્ટમમાં તેની સાથે રોડ ટ્રાફિકને અલગ કરતો સમર્પિત રસ્તો હશે. રોડ ટ્રાફિક સાથે અલગ કરવા માટે, નેટવર્કની બંને બાજુએ ફેન્સિંગ પૂરી પાડી શકાય છે.
- કેન્દ્રીય આવાસ મંત્રાલય નાસિક, ગોરખપુર અને દિલ્હીના મેટ્રો લાઇટ અને મેટ્રો નિયો પ્રોજેક્ટ્સની દરખાસ્તોનો અભ્યાસ કરી રહ્યું છે.
- મેટ્રો લાઇટ પ્રોજેક્ટ માટે ગોરખપુર અને દિલ્હી (રિથાલાથી નરેલા લિંક) અને મેટ્રો નિયો પ્રોજેક્ટ માટે નાસિકથી દરખાસ્તો મળી ચૂકી છે.
- નાસિકે રૂ. 2,100 કરોડના અંદાજિત ખર્ચ સાથે કુલ 32 કિમીની બે મેટ્રો નિયો લાઇનનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે.
- દિલ્હીએ પેરિફેરલ વિસ્તારોમાં લાસ્ટ માઇલ કનેક્ટિવિટી પ્રદાન કરવા માટે મેટ્રો લાઇટ પ્રોજેક્ટનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે. આ ત્રણ દરખાસ્તો ઉપરાંત થાણે, કોઈમ્બતુર, વારંગલ, હૈદરાબાદ, જમ્મુ અને શ્રીનગર સહિત અન્ય ઘણા શહેરોએ રસ દર્શાવ્યો છે.

કરન્સી એન્ડ ફાઇનાન્સ (RCF) 2021-22

- તાજેતરમાં આરબીઆઈએ વર્ષ 2021-22 માટે કરન્સી એન્ડ ફાઇનાન્સ (RCF) પરનો અહેવાલ બહાર પાડ્યો છે.

થીમ

- રિપોર્ટની થીમ : 'પુનઃજીવિત કરવું અને પુનઃનિર્માણ કરો' ("Revive and Reconstruct")
- કોવિડ-19 રોગચાળો ઇતિહાસમાં સૌથી ખરાબ સ્વાસ્થ્ય કટોકટી તરીકે વર્ણવાશે. તેની આર્થિક અસર હજુ ઘણા વર્ષો સુધી રહેશે અને આજીવિકા પુનઃનિર્માણ, સુરક્ષાની વ્યવસ્થા, વ્યવસાયો અને તે અર્થતંત્રને પુનર્જીવિત કરવામાં પડકાર ઊભો કરી શકે છે.

અહેવાલની હાઇલાઇટ્સ

- રિપોર્ટમાં સૂચિત સુધારાઓની બ્લુપ્રિન્ટ આર્થિક પ્રગતિના 7 મુદ્દાઓ આસપાસ ફરે છે :

1. એકંદર માંગ	5. મધ્યસ્થી અને બજારો
2. એકંદર પુરવઠો	6. મેક્રોઇકોનોમિક સ્થિરતા અને નીતિ સંકલન
3. સંસ્થાઓ	7. માળખાકીય ફેરફાર અને ટકાઉપણું
4. ઉત્પાદકતા અને તકનીકી પ્રગતિ	
- ભારતમાં મધ્યમ ગાળાની સ્થિર રાજ્ય જીડીપી વૃદ્ધિ માટે સંભવિત રેન્જ 6.5 - 8.5% રહેશે, જે સુધારાની બ્લુપ્રિન્ટ સાથે સુસંગત છે.
- નાણાકીય નીતિઓનું સમયસર પુનઃસંતુલન આ દિશામાં પ્રથમ પગલું છે.
- મજબૂત અને ટકાઉ વૃદ્ધિ માટે ભાવ સ્થિરતા એ જરૂરી પૂર્વશરત છે.
- અહેવાલમાં RBI દ્વારા જણાવાયું છે કે COVID રોગચાળો એ એક વોટરશેડ ક્ષણ છે અને રોગચાળા દ્વારા ઉત્પ્રેરિત ચાલુ માળખાકીય ફેરફારો મધ્યમ ગાળામાં વિકાસના માર્ગને સંભવિતપણે બદલી શકે છે.
- ભારતની મધ્યમ ગાળાની વૃદ્ધિની સંભાવનાઓને સુરક્ષિત કરવા માટે આગામી પાંચ વર્ષમાં સામાન્ય સરકારી દેવું ઘટાડીને GDPના 66% થી નીચે રાખવું મહત્વપૂર્ણ છે.
- RBI એ રિપોર્ટમાં વધુમાં નોંધ્યું છે કે, પ્રી-COVID વૃદ્ધિ દર 6.6 % (2012-13 થી 2019-20 માટે CAGR) અને મંદીના વર્ષોને બાદ કરતાં તે 7.1% (2012-13 થી 2016-17 સુધી માટે

CAGR) રહ્યો છે.

- 2020-21 માટે 6.6 %નો વાસ્તવિક વૃદ્ધિ દર, 2021-22 માટે 8.9% અને 2022-23 માટે 7.2% અને તેનાથી આગળ 7.5%નો વિકાસ દર ધારીને ચાલીએ તો કોવિડ -19 ના કારણે થયેલું નુકશાન નાણાકીય વર્ષ 2034-35 દરમિયાન ભરપાઈ થવાની અપેક્ષા છે.
- અહેવાલમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે, 'રોગચાળો હજી સમાપ્ત થયો નથી. કોવિડની નવી લહેર ચીન, દક્ષિણ કોરિયા અને યુરોપના કેટલાક ભાગોમાં આવી છે.

રિપોર્ટમાં સૂચવેલ સુધારા

- વિવાદમુક્ત ઓછી કિંમતની જમીનોની પહોંચ વધારવી.
- શિક્ષણ અને આરોગ્ય પર જાહેર ખર્ચ અને સ્કીલ ઈન્ડિયા મિશન દ્વારા શ્રમની ગુણવત્તામાં વધારો કરવો.
- નવીનતા અને ટેકનોલોજી પર ભાર મૂકીને R&D પ્રવૃત્તિઓમાં વધારો કરવો.
- સ્ટાર્ટ-અપ અને યુનિકોર્ન માટે સક્ષમ વાતાવરણ બનાવવું.
- બિનકાર્યક્ષમતાને પ્રોત્સાહન આપતી સબસિડીનું તર્કસંગતીકરણ કરવું.
- આવાસ અને ભૌતિક માળખામાં સુધારો કરીને શહેરી સમૂહોને પ્રોત્સાહિત કરવા.
- સરકાર દ્વારા મૂડી ખર્ચ પર સતત ભાર મૂકવો.
- ડિજિટલાઇઝેશન તરફ પ્રયાસ અને ઈ-કોમર્સ, સ્ટાર્ટ-અપ્સ, રિન્યુએબલ અને સપ્લાય ચેઇન લોજિસ્ટિક્સ જેવાં ક્ષેત્રોમાં નવા રોકાણ માટેની વધતી તકો વૃદ્ધિને વેગ આપવામાં ફાળો આપી શકે છે.

બેન્કિંગ સેક્ટર અંગે રિપોર્ટમાં શું કહેવામાં આવ્યું?

- જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોએ પુનઃ મૂડીકરણ માટે સરકાર પર નિર્ભર ન રહેવું જોઈએ.
- સરકારી પુનઃ મૂડીકરણ પર નિર્ભરતા ઘટાડવી એ જે તે ક્ષેત્રનું વધુ ખાનગીકરણ કરવા માટે એક મહત્વપૂર્ણ પૂર્વશરત હશે.
- ભાવિ વેપાર, મૂડી પ્રવાહ અને પુરવઠા શૃંખલાને અસર કરતી ડિગ્લોબલાઇઝેશન આસપાસની ચિંતાઓએ બિઝનેસ પર્યાવરણ માટે અનિશ્ચિતતા વધારી દીધી હતી.
- જાહેર નીતિનો મુખ્ય હેતુ હવે વૃદ્ધિને ક્રમશઃ પુનર્જીવિત કરવા તરફ આગળ વધી રહ્યો છે.

- અહેવાલ મુજબ, બેન્કોએ લિક્વિડ એસેટ્સને ડિલિવરેજ કરીને અને વધારીને રોગચાળાનો સામનો કર્યો છે, પરંતુ રોકાણનું માળખું જેનાથી નવીનીકૃત મૂડી ચક્રને ગતિ મળે છે, તે હજી પણ નબળું છે.
- અહેવાલની પ્રસ્તાવનામાં, RBIના ગવર્નર શક્તિકાંત દાસે જણાવ્યું હતું કે, અર્થવ્યવસ્થાને સ્થિર કરવી અને તેને

COVID-19 દ્વારા થયેલા નુકસાનમાંથી તેને બહાર કાઢવી એટલું જ તે પૂરતું નથી. ઉદ્યોગસાહસિકો માટે નવીનતા અને રોકાણ કરવાની વધુ તકો ઊભી કરવાનો; વધુ મૂડી અને ટેકનોલોજી આકર્ષવાનો, અને ફિઝિકલ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને માનવ મૂડીમાં જાહેર રોકાણ વિસ્તારવા રાજકોષીય જરૂરિયાતો પૂરી કરવી પણ પડકાર છે.

ભારત ગૌરવ ટ્રેન

- IRCTC (ઇન્ડિયન રેલવે ક્રેટરિંગ એન્ડ ટૂરિઝમ કોર્પોરેશન) દ્વારા પ્રથમ ભારત ગૌરવ પ્રવાસી ટ્રેનને 21 જૂન 2022ના રોજ ચલાવવામાં આવશે. આ ટ્રેન રામાયણ સર્કિટ પર દોડશે. જેમાં ભગવાન શ્રી રામના જીવન સાથે સંકળાયેલા અગ્રણી સ્થાનો તેમજ નેપાળમાં સ્થિત જનકપુરમાં રામ - જાનકી મંદિર સહિતના સ્થળોનો સમાવેશ થશે. જે સ્વદેશ દર્શન યોજનાનો જ એક ભાગ છે.
- ભારત ગૌરવ ટ્રેન રેલવે મંત્રાલય અંતર્ગત ભારત ગૌરવ નીતિ દ્વારા સંચાલિત કરવામાં આવે છે.

ભારત ગૌરવ ટ્રેન વિશે

- ભારત ગૌરવ નીતિ અંતર્ગત કોઈ પણ ઓપરેટર, સેવા પ્રદાતા કે રાજ્ય સરકાર થીમ-આધારિત સર્કિટ પર ખાસ પ્રવાસનના હેતુથી ટ્રેન ચલાવવા ભારતીય રેલવે પાસેથી ટ્રેનો લીઝ (ભાડે) પર લઈ શકે છે.
- ભારત ગૌરવ ટ્રેન IRCTC તેમજ ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારીના સહયોગથી દોડાવવામાં આવશે.
- ભારતીય રેલવેમાં અત્યાર સુધી માત્ર બે સેવાઓ પેસેન્જર અને માલ સામાનનો સમાવેશ થતો હતો પરંતુ ભારત ગૌરવ ટ્રેનના માધ્યમથી હવે પ્રવાસનની સ્પેશિયલ સેવા શરૂ કરવામાં આવશે.
- ભારત ગૌરવ ટ્રેનના માધ્યમથી થીમ આધારિત પ્રવાસન સર્કિટને દોડાવવામાં આવશે. જેમ કે રામાયણ સર્કિટ.
- આવી ટ્રેનોનો પ્રવાસન માટે ઉપયોગ ઓછામાં ઓછો બે વર્ષ અને વધુમાં વધુ કોચની યોગ્યતા સુધી કરી શકાશે. ઓપરેટરને રૂટ, સ્થળ પસંદગી, વિશ્રામની જગ્યા અને પૂરી પાડવામાં આવતી સેવાઓ તેમજ અન્ય મુસાફરીના દરો નક્કી કરવાની સ્વતંત્રતા છે.
- આવી વિશેષ ટ્રેનોને કારણે ભારતમાં થીમ આધારિત પ્રવાસનની તકોમાં વૃદ્ધિ થશે જેનાથી સ્વદેશી તેમજ વિદેશી પ્રવાસીઓમાં વધારો થશે.

ભારત ગૌરવ નીતિ

- આ ટ્રેન થીમ આધારિત ટૂરિસ્ટ સર્કિટ ટ્રેન છે. આ ટ્રેન કેન્દ્ર સરકારની પહેલ “દેખો અપના દેશ” હેઠળ શરૂ કરવામાં આવી છે.
- ઉદ્દેશ્ય : ભારત ગૌરવ ટ્રેનો (થીમ આધારિત પ્રવાસી સર્કિટ ટ્રેનો) દ્વારા ભારતનો સમૃદ્ધ સાંસ્કૃતિક વારસો અને ભવ્ય ઐતિહાસિક સ્થળોને ભારત અને વિશ્વના લોકો સમક્ષ પ્રદર્શિત કરવા.

નીતિનું સંક્ષિપ્ત

આ નીતિના માધ્યમથી ભારતીય રેલવેનો ઉદ્દેશ્ય પ્રવાસન ક્ષેત્રના વ્યાવસાયિકો અને ઉદ્યોગસાહસિકોને થીમ આધારિત ટ્રેનો ચલાવવાની તક આપીને ભારતના વિશાળ પ્રવાસન ક્ષેત્રને મજબૂત બનાવવામાં આવે છે.

આ નીતિ હેઠળ નોંધાયેલ ઓપરેટરોને ભારત ગૌરવ ટ્રેનોના સંચાલન માટે ભારતીય રેલવે (IR) દ્વારા ‘રાઈટ ટુ યુઝ’ મોડલ હેઠળ ICF કોચ ધરાવતા રેલ ઓફર કરવામાં આવશે. આવા ઓપરેટરો પાસે NRTC (નોન રેલવે કસ્ટમર) યોજના દ્વારા સીધા ઉત્પાદન એકમોમાંથી નવા કોચની પ્રાપ્તિનો વિકલ્પ પણ હશે.

આ મોડલ સાથે જોડાયેલ થીમ, રૂટ, ઈન્ટિનરરી, ટેરિફ અને અન્ય એકમો સહિત બિઝનેસ મોડલ નક્કી કરવા માટે ઓપરેટરો પાસે સુગમતા હશે.

સ્વદેશ દર્શન યોજના

- સ્વદેશ દર્શન યોજના એ કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજના છે જે વર્ષ 2014-15માં ભારત સરકારના પ્રવાસન અને સંસ્કૃતિ મંત્રાલય દ્વારા થીમ આધારિત પ્રવાસી સર્કિટના સંકલિત વિકાસ માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી.

Special Drawing Rights (SDR)

- તાજેતરમાં ઇન્ટરનેશનલ મોનેટરી ફંડ (IMF) દ્વારા સ્પેશિયલ ડ્રોઇંગ રાઇટ્સની કરન્સી બાસ્કેટમાં ચાઇનીઝ ચલણ યુઆન (yuan)નું ભારણ (weighting) 10.92% થી વધારીને 12.28% કરાયું છે, જે વિદેશી રોકાણકારોને ચીની બજારમાં પ્રવેશવાની પ્રક્રિયાને વધુ સરળ બનાવશે.
- આ ફેરફાર 1 ઓગસ્ટથી લાગુ થશે.

મુખ્ય મુદ્દા

- IMF દ્વારા વર્ષ 2016માં ચાઇનીઝ ચલણનો સમાવેશ સ્પેશિયલ ડ્રોઇંગ રાઇટ્સની કરન્સી બાસ્કેટમાં કરવામાં આવ્યો હતો.
- યુએસ ડોલરનું ભારણ 41.73% થી વધીને 43.38% થયું, જ્યારે યુરો, જાપાનીઝ યેન અને બ્રિટિશ પાઉન્ડની ભારણની ટકાવારીમાં ઘટાડો કરાયો હતો.
- છેલ્લા કેટલાક સમયથી કોવિડ-પ્રેરિત લોકડાઉન અને યુએસ સાથેની નાણાકીય નીતિના વિચલન (monetary policy divergence) તેમજ સ્થાનિક વૃદ્ધિના ધીમા પડવાથી ચાઇનીઝ ચલણ યુઆનનું તીવ્ર અવમૂલ્યન થવાથી યુઆનના ભારણ સંદર્ભે ઉપરોક્ત ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે.

સ્પેશિયલ ડ્રોઇંગ રાઇટ્સ વિશે

- SDR એ કોઈ ચલણ નથી, પરંતુ તે IMFના સભ્ય દેશો દ્વારા મુક્તપણે ઉપયોગ કરી શકાય તેવી આંતરરાષ્ટ્રીય અનામત સંપત્તિ છે, જેને પાંચ કરન્સીમાં રૂપાંતરિત કરી શકાય છે.
- ચલણની SDR બાસ્કેટમાં યુએસ ડોલર, યુરો, જાપાનીઝ યેન, પાઉન્ડ સ્ટર્લિંગ અને ચાઇનીઝ રેનમિન્બી (2016માં સમાવિષ્ટ)નો સમાવેશ થાય છે. SDRનું ચલણ મૂલ્ય SDR બાસ્કેટમાં ચલણના બજાર વિનિમય દરોના આધારે યુએસ ડોલરમાં મૂલ્યો ઉમેરીને નક્કી કરવામાં આવે છે.
- SDR ચલણ મૂલ્યની દરરોજ ગણતરી કરવામાં આવે છે અને દર પાંચ વર્ષે મૂલ્યાંકન બાસ્કેટની સમીક્ષા કરીને તેને સમાયોજિત કરવામાં આવે છે.
- દેશનો ક્વોટા (IMFમાં ફાળો આપેલી રકમ) SDRમાં નોંધવામાં આવે છે. સભ્યોની મતદાન શક્તિ તેમના ક્વોટા સાથે સીધી રીતે સંબંધિત છે. IMF તેના સભ્યોને IMFમાં તેમના હાલના ક્વોટાના પ્રમાણમાં સામાન્ય SDR ફાળવે છે.

IMF ક્વોટા વિશે

- IMF ના દરેક સભ્ય દેશને વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં તેની સંબંધિત

સ્થિતિના આધારે ક્વોટા સોંપવામાં આવે છે.

- સભ્ય દેશનો ક્વોટા IMF પ્રત્યેની તેની મહત્તમ નાણાકીય પ્રતિબદ્ધતા, તેની મતદાન શક્તિ અને IMF ધિરાણની પહોંચ સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે.
- IMFના ખાતાના એકમ એવા સ્પેશિયલ ડ્રોઇંગ રાઇટ્સ (SDRs)માં ક્વોટાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

IMFમાં ભારતનો ક્વોટા

- વર્ષ 2016માં, IMFના ક્વોટામાં સુધારા કરાયા હતા.
- જે મુજબ, ભારતના મતદાન અધિકારો 0.3% થી વધીને 2.6% અને ચીનના મતદાન અધિકારો 2.2% થી વધીને 6% થયા.
- હાલમાં, ભારત પાસે SDR ક્વોટાના 2.75% અને IMFમાં 2.63% મતદાન અધિકારો છે.
- ભારતના વિદેશી ટૂંકિયામણ અનામત (Foreign exchange reserves)માં IMFમાં સોનાના ભંડાર, વિદેશી ટૂંકિયામણની અસ્કયામતો અને IMFમાં રાખવામાં આવેલ અનામતનો સમાવેશ થાય છે.

ઇન્ટરનેશનલ મોનેટરી ફંડ (IMF) વિશે

- IMFની રચના 1945માં બ્રેટનવુડ્સ કરારના ભાગ રૂપે કરવામાં આવી હતી, જેણે નિશ્ચિત વિનિમય દરો પર કન્વર્ટિબલ કરન્સીની સિસ્ટમ દાખલ કરીને આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સહયોગને પ્રોત્સાહિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.
- હેતુ અને કાર્યો : આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સહયોગને આગળ વધારવો અને નાણાકીય સ્થિરતાને પ્રોત્સાહન આપવું, આર્થિક અને નાણાકીય વિકાસનું નિરીક્ષણ કરવું અને દેશોને સલાહ આપવી, સભ્ય દેશોને લોન અને અન્ય નાણાકીય સહાય આપવી વગેરે.

IMFનું માળખું

- બોર્ડ ઓફ ગવર્નર્સ એ IMFની સર્વોચ્ચ નિર્ણય લેતી સંસ્થા છે.
- તેમાં દરેક સભ્ય દેશ માટે એક ગવર્નર અને એક વૈકલ્પિક ગવર્નરનો સમાવેશ થાય છે.
- ગવર્નરની નિમણૂક સભ્ય દેશ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને તે સામાન્ય રીતે નાણાં પ્રધાન અથવા કેન્દ્રીય બેંકના વડા હોય છે. આ બોર્ડ ક્વોટામાં વધારો, સ્પેશિયલ ડ્રોઇંગ રાઇટ્સ (SDR)ની ફાળવણી, નવા સભ્યોનો પ્રવેશ, વગેરે જેવા અધિકાર ધરાવે છે.

MSME સસ્ટેનેબલ (ZED) સર્ટિફિકેશન યોજના

- તાજેતરમાં સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ મંત્રાલય દ્વારા (MSME - માઈક્રો, સ્મોલ એન્ડ મિડિયમ એન્ટરપ્રાઈઝિસ) સસ્ટેનેબલ ZED - ઝીરો ડિફેક્ટ ઝીરો ઇફેક્ટ સર્ટિફિકેશન યોજના શરૂ કરાઈ છે.
- હેતુ : ભારતના MSMEs માટે વૈશ્વિક સ્પર્ધાત્મકતાનો રોડમેપ પૂરો પાડવો તેમજ ઉત્પાદકોની માનસિકતા બદલવાની સાથે તેમને વધુ પર્યાવરણ સભાન બનાવવાની ક્ષમતા પ્રદાન કરવી.

યોજના વિશે

- આ યોજના MSMEs ને ZED પ્રેક્ટિસ અપનાવવા, ZED પ્રમાણપત્ર માટે પ્રોત્સાહિત કરવા તેમજ MSME સક્ષમ બનાવવા અને સુવિધા આપવા માટેની એક વ્યાપક પહેલ છે.
- MSME સસ્ટેનેબલ (ZED) પ્રમાણપત્ર રજીસ્ટર કર્યા પછી અને ZED પ્રતિજ્ઞા લીધા પછી ત્રણ સ્તરોમાં મેળવી શકાય છે:
- પ્રમાણપત્ર સ્તર 1: બ્રોન્ઝ
- પ્રમાણપત્ર સ્તર 2: સિલ્વર
- પ્રમાણપત્ર સ્તર 3: ગોલ્ડ

સબસિડી

- યોજના હેઠળ MSMEને નીચે મુજબ ZED પ્રમાણપત્રની કિંમત પર સબસિડી મળે છે:
- સૂક્ષ્મ સાહસો: 80%
- નાના ઉદ્યોગો: 60%
- મધ્યમ ઉદ્યોગો: 50%
- ઝીરો ડિફેક્ટ ઝીરો ઇફેક્ટ સોલ્યુશન્સ તરફ આગળ વધવામાં મદદ કરવા માટે ZED પ્રમાણપત્ર હેઠળ MSMEsને હેન્ડહોલ્ડિંગ અને કન્સલ્ટન્સી સપોર્ટ માટે 5 લાખ (MSME ઈઠ) ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.

યોજનાના ઘટકો

- ઉદ્યોગ જાગૃતિ કાર્યક્રમો/વર્કશોપ
- તાલીમ કાર્યક્રમો
- આકારણી અને પ્રમાણપત્ર
- હેન્ડહોલ્ડિંગ
- લાભો/પ્રોત્સાહન
- PR ઝુંબેશ, જાહેરાત અને બ્રાન્ડ પ્રમોશન
- ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ

ઝીરો ડિફેક્ટ ઝીરો ઇફેક્ટ સ્કીમ શું છે?

- MSME મંત્રાલય દ્વારા 2016માં શરૂ કરાયેલ MSMEs માટેની પ્રમાણપત્ર પ્રણાલી છે.
- હેતુ : નવીનતમ તકનીકી સાધનોનો ઉપયોગ કરીને ગુણવત્તાયુક્ત ઉત્પાદોના ઉત્પાદન માટે MSMEsને પ્રોત્સાહિત અને સક્ષમ બનાવવા, ન્યૂનતમ પર્યાવરણીય અસર સાથે ઉચ્ચ ઉત્પાદકતા અને ઉચ્ચ ગુણવત્તા પ્રાપ્ત થાય તે માટેની પ્રક્રિયાઓને સતત અપગ્રેડ કરવી, ZED રેટિંગ દ્વારા ઝીરો ડિફેક્ટ અને ઝીરો ઇફેક્ટ પ્રોડક્ટ્સની માંગ કરવા અંગે જનજાગૃતિ વધારવી, IPR (બૌદ્ધિક સંપદા અધિકારો)નું રક્ષણ કરવું.
- આ યોજનાનું ધ્યેય ભારતમાં ઝીરો ડિફેક્ટ અને ઝીરો ઇફેક્ટના સિદ્ધાંતો પર આધારિત 'ZED' કલ્ચરનો વિકાસ અને અમલ કરવાનો છે.

અટલ ટનલ

- બોર્ડર રોડ ઓર્ગેનાઈઝેશન (BRO) ની ઈજનેરી અજાયબી એવી હિમાચલ પ્રદેશના રોહતાંગમાં આવેલી 'અટલ ટનલ' ને નવી દિલ્હી ખાતે ઈન્ડિયન બિલ્ડિંગ કોંગ્રેસ (IBC) દ્વારા "બેસ્ટ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ" એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.
- આ એવોર્ડ માટે ત્રીસથી વધુ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટને નોમિનેટ કરવામાં આવ્યો હતા, પરંતુ ઈન્ડિયન બિલ્ડિંગ કોંગ્રેસના પંચ (Jury) દ્વારા "બેસ્ટ પ્રોજેક્ટ ફોર એક્સલન્સ ઈન બિલ્ટ એનવાયર્નમેન્ટ" માટે આ વ્યૂહાત્મક અટલ ટનલને પસંદ કરી હતી.

વિશેષતા

- અટલ ટનલ એ 9.02 કી.મી ની લંબાઈ ધરાવતી અને 3000 મીટરની ઊંચાઈ પર આવેલી વિશ્વની સૌથી લાંબી હાઈવે ટનલ છે.
- અટલ ટનલ, હિમાચલ પ્રદેશના રોહતાંગ ઘાટની પશ્ચિમે એક પર્વતમાંથી પસાર થાય છે.
- તે હિમાચલની પીર પંજાલ પર્વતમાળામાં આવેલી છે.
- અટલ ટનલનું બાંધકામ બોર્ડર રોડ ઓર્ગેનાઈઝેશન(BRO) દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.
- તે સંરક્ષણ મંત્રાલય (ministry of Defence) ના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરે છે.

ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંક (NDB)નું પ્રાદેશિક કાર્યાલય

- શાંઘાઈ, ચીન ખાતે વડું મથક ધરાવતી BRICS સમૂહના સભ્ય દેશો દ્વારા સ્થાપિત ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંક (NDB) ભારતના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને ટકાઉ વિકાસની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા ગુજરાત ઈન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સ ટેક-સિટી (ગિફ્ટ સિટી)માં ભારતની પોતાની પ્રાદેશિક ઓફિસ ખોલવાની જાહેરત કરી છે.
- ભારતીય પ્રાદેશિક કાર્યાલય NDB હેડક્વાર્ટર સાથે ગાઢ સંકલનમાં કામ કરીને પ્રારંભિક પ્રોજેક્ટ તૈયારી અને તકનીકી સહાય સહિત પાઈપલાઈન વિકાસ, પ્રોજેક્ટ અમલીકરણ અને દેખરેખ તેમજ પ્રાદેશિક પોર્ટફોલિયો મેનેજમેન્ટ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- NDBએ કુલ \$7.1 બિલિયનના રોકાણમાં 21 ભારતીય પ્રોજેક્ટ્સને અધિકૃત કર્યા છે. જેમાં બેંક, પરિવહન, પાણી અને સ્વચ્છતા, ટકાઉ ઊર્જા, ડિજિટલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, સામાજિક ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને શહેરી વિકાસના પ્રોજેક્ટ્સ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

GIFT સિટી

- ગુજરાત ઈન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સ ટેક સિટી (ગિફ્ટ સિટી) ગુજરાતના ગાંધીનગરમાં સ્થિત છે, જે ભારતનું પ્રથમ અને એકમાત્ર ઈન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસ સેન્ટર (IFSC) છે, જ્યાં બેન્કો, સ્ટોક એક્સચેન્જો અને નાણાકીય સેવાઓ કંપનીઓએ તેમની વૈશ્વિક કામગીરી શરૂ કરી છે.

- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા GIFT સિટીમાં આંતરરાષ્ટ્રીય કામગીરી શરૂ કરવાના હેતુથી અહીં સ્થાપિત એકમો માટે કરમુક્તિ જેવી નાણાકીય સુવિધા આપવામાં આવે છે. પરિણામે, BSE અને NSE બંનેએ તેમના આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ટોક એક્સચેન્જની ગિફ્ટ સિટી ખાતે સ્થાપના કરી છે.

ઈન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસ સેન્ટર્સ ઓથોરિટી
તે 27 એપ્રિલ, 2020 ના રોજ ઈન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસ સેન્ટર્સ ઓથોરિટી એક્ટ, 2019 હેઠળ વૈધાનિક સત્તા તરીકે સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી.

તેનું મુખ્ય મથક ગિફ્ટ સિટી, ગાંધીનગર ખાતે આવેલું છે.

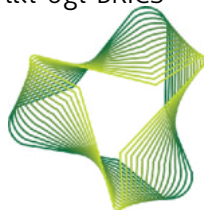
તે ભારતમાં આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા કેન્દ્ર (IFSC) માં નાણાકીય ઉત્પાદનો, નાણાકીય સેવાઓ અને નાણાકીય સંસ્થાઓના વિકાસ અને નિયમન માટે એકીકૃત સત્તા છે.

હાલમાં, GIFT IFSC એ ભારતમાં પ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા કેન્દ્ર છે.

IFSCA ની સ્થાપના પહેલા, સ્થાનિક નાણાકીય નિયમનકારો એટલે કે, RBI, SEBI, PFRDA અને IRDA દ્વારા IFSCમાં વ્યવસાયનું નિયમન કરવામાં આવતું હતું.

ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંક

- ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંક બ્રિક્સ (બ્રાઝિલ, રશિયા, ભારત, ચીન અને દક્ષિણ આફ્રિકા) સમૂહ દ્વારા સંચાલિત બહુપક્ષીય વિકાસ બેંક છે.
- સ્થાપના: વર્ષ 2013માં 5૨બન (દક્ષિણ આફ્રિકા)માં આયોજિત 5મી BRICS સમિટમાં BRICS નેતાઓ દ્વારા બેન્કની સ્થાપના માટે સર્વસંમતિ આપવામાં આવી અને વર્ષ 2014માં બ્રાઝિલના ફોર્ટાલેઝા ખાતે 6ઠ્ઠી BRICS સમિટમાં \$100 બિલિયનની પ્રારંભિક અધિકૃત મૂડી સાથે ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંકની સ્થાપના કરવામાં આવી.
- મુખ્ય મથક: શાંઘાઈ, ચીન.

- દ્યેય અને ઉદ્દેશ્યો: પાંચ ઉભરતી અર્થવ્યવસ્થાઓ વચ્ચે વધુ નાણાકીય અને વિકાસ સહકારને પ્રોત્સાહન આપવું, BRICS અને અન્ય ઉભરતી અર્થવ્યવસ્થાઓ તેમજ વિકાસશીલ દેશોમાં ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને ટકાઉ વિકાસ પ્રોજેક્ટ્સ માટે સંસાધનો એકત્ર કરવા.
- હાલમાં, NDBના પાંચ સભ્યોમાંથી દરેક પાસે 20%ના સમાન મતદાન અધિકારો છે. નોંધીએ કે કોઈપણ દેશ પાસે વીટો પાવરની શક્તિ નથી.
- વર્ષ 2018માં NDBને સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભામાં નિરીક્ષકનો દરજ્જો મળ્યો, જેણે UN સાથે સક્રિય અને ફળદાયી સહકાર માટે મજબૂત આધાર સ્થાપિત કર્યો છે.

ભૂગોળ અને પર્યાવરણ

ભારતમાં જન્મ સમયે લિંગ ગુણોત્તર વિશેનો અહેવાલ

- તાજેતરમાં ભારતના રજિસ્ટ્રાર જનરલ દ્વારા સિવિલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ રિપોર્ટ (CRS) 2020 પર આધારિત વાર્ષિક વાઈટલ સ્ટેટિસ્ટિક્સ રિપોર્ટ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.

અહેવાલનાં તારણો

- જન્મદર (Birth Rate):** નાગાલેન્ડ, પુદુચેરી, તેલંગાણા, મણિપુર, દિલ્હી, અરુણાચલ પ્રદેશ, પશ્ચિમ બંગાળ, કેરળ, ગુજરાત, કર્ણાટક, હિમાચલ પ્રદેશ, ઉત્તર પ્રદેશ, આસામ, તમિલનાડુ, ઉત્તરાખંડ, મહારાષ્ટ્ર, મિઝોરમ અને ચંદીગઢ જેવા રાજ્યોમાં જન્મદરમાં ઘટાડો નોંધાયો છે, જ્યારે લક્ષદ્વીપ, બિહાર, હરિયાણા, સિક્કિમ, મધ્યપ્રદેશ અને રાજસ્થાનમાં નોંધાયેલ જન્મદરમાં વધારો નોંધાયો છે.
- દર 1,000 લોકો દીઠ, વર્ષ દરમિયાન થતા જીવંત જન્મોની સંખ્યા એટલે જન્મદર
- મૃત્યુ દર (Death Rate) :** વર્ષ 2019ની સાપેક્ષે વર્ષ 2020માં મહારાષ્ટ્ર, ગુજરાત, આંધ્રપ્રદેશ, બિહાર, પશ્ચિમ બંગાળ, નાગાલેન્ડ, હરિયાણા, કર્ણાટક, તમિલનાડુ, સિક્કિમ, પંજાબ, મધ્ય પ્રદેશ, ઓડિશા, રાજસ્થાન, આંધ્રાપ્રદેશ અને નિકોબાર ટાપુ અને આસામમાં મૃત્યુ દરમાં વધારો નોંધાયો છે.
- જ્યારે મણિપુર, ચંદીગઢ, તેલંગાણા, ઉત્તર પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ, પુદુચેરી, અરુણાચલ પ્રદેશ અને કેરળ જેવા રાજ્યોમાં વર્ષ 2019ની સાપેક્ષે વર્ષ 2020માં મૃત્યુ દરમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.
- વર્ષ 2019ની સાપેક્ષે વર્ષ 2020માં મૃત્યુદરમાં સૌથી વધુ વધારો ધરાવતાં રાજ્યો ક્રમાનુસાર :

1. બિહાર (18.3%)
2. મહારાષ્ટ્ર (16.6%)
3. આસામ (14.7%)

- મૃત્યુદર 1,000 વસ્તી દીઠ વર્ષ દરમિયાન થતા મૃત્યુની સંખ્યા દર્શાવે છે.
- શિશુ મૃત્યુ (Infant Deaths):** વર્ષ 2020માં 1,43,379 શિશુ મૃત્યુ નોંધાયાં હતાં, જેમાં ગ્રામીણ વિસ્તારનો હિસ્સો માત્ર 23.4% હતો, જ્યારે શહેરી વિસ્તારનો હિસ્સો કુલ નોંધાયેલા શિશુ મૃત્યુના 76.6% હતો.
- જન્મ સમયે દર હજાર પુરુષોએ સ્ત્રીઓની સંખ્યાને લિંગ ગુણોત્તર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. વસ્તીના લિંગ તફાવતને માપવા માટે આ એક મહત્વપૂર્ણ સૂચક છે.
- જન્મના 0-1 વર્ષ દરમિયાન મૃત્યુ પામનાર બાળકોની સંખ્યાને શિશુ મૃત્યુ દર કહેવામાં આવે છે

રજિસ્ટ્રાર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયા

- રજિસ્ટ્રાર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયા ગૃહ મંત્રાલય અંતર્ગત કાર્ય કરે છે. દેશમાં જનગણનાની સાથે દેશમાં જન્મ-મરણના આંકડા પ્રકાશિત કરે છે. ઉપરાંત, સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ (SRS) દ્વારા પ્રજનન દર અને મૃત્યુદરના આંકડા આપે છે.
- સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ એ ભારતની સમગ્ર વસ્તીને આવરી લેતો વસ્તી વિષયક સર્વે છે. જે રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરે માતૃત્વ મૃત્યુ દર, શિશુ મૃત્યુદર, જન્મદર તેમજ અન્ય પ્રજનન અને મૃત્યુદર સૂચકાંકોના વિશ્વસનીય વાર્ષિક અંદાજો વિશે સચોટ જાણકારી પૂરી પાડે છે.

- વર્ષ 2020માં જન્મ સમયે સર્વોચ્ચ લિંગ ગુણોત્તર (SRB-Sex Ratio at Birth) ધરાવતાં રાજ્યો (ક્રમાનુસાર)
 1. લદ્દાખ (1104)
 2. અરુણાચલ પ્રદેશ (1011)
 3. અંધ્રાપ્રદેશ અને નિકોબાર ટાપુઓ (984)
 4. ત્રિપુરા (974)

- વર્ષ 2020માં જન્મ સમયે સૌથી નીચો લિંગ ગુણોત્તર (SRB) ધરાવતા રાજ્યો (ક્રમાનુસાર)
 1. મણિપુર (880)
 2. દાદરા અને નગર હવેલી અને દમણ અને દીવ (898)
 3. ગુજરાત (909)
 4. હરિયાણા (916)

બૂમ એન્ડ બસ્ટ કોલસા અહેવાલ

- કેટલાક વિશિષ્ટ નોન-પ્રોફિટ અને થિંક ટેન્ક્સના કન્સોર્ટિયમ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ તાજેતરમાં પ્રકાશિત થયેલા વાર્ષિક સર્વેક્ષણ અહેવાલમાં જાણવા મળ્યું છે કે, વિકાસ હેઠળની કુલ વૈશ્વિક કોલ પાવર ક્ષમતામાં વર્ષ 2021માં નજીવો ઘટાડો થયો હોવા છતાં, ચીને કોલસાની શક્તિના સ્થાનિક વિકાસમાં વધારો કરવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.
- ગયા વર્ષે વિશ્વભરમાં બંધાઈ રહેલા નવા કોલ પાવર સ્ટેશનની કુલ ક્ષમતાના અડધાથી વધુ માટે ચીન જવાબદાર હતું, જે દર્શાવે છે કે દેશ આબોહવા પરિવર્તનની સૌથી ખરાબ પરિસ્થિતિઓમાંથી પસાર થયો છે.
- બૂમ એન્ડ બસ્ટ કોલ શીર્ષક હેઠળના અહેવાલમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે, 'ઘણી ઉભરતી અર્થવ્યવસ્થાઓએ કોલસા આધારિત નવી ક્ષમતા માટેની તેમની યોજનાઓમાં ઘટાડો કર્યો છે, જેમાં સૌથી વધુ ઘટાડો ભારત, વિયેતનામ, બાંગ્લાદેશ અને ઈજિપ્તમાં થઈ રહ્યો છે.'
- વર્ષ 2021માં ચીન દ્વારા 25,000 MWના નવા કોલસા પાવર પ્લાન્ટની સ્થાપના કરાઈ હતી, જ્યારે ભારતે 6,100 MWના નવા કોલસા પાવર પ્લાન્ટનું વિસ્તરણ કર્યું હતું.
- અહેવાલમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે, ચીન નવા કોલસા પ્લાન્ટના સ્થાનિક વિકાસમાં તમામ દેશોથી આગળ છે અને તેણે બાકીના વિશ્વની સંયુક્ત ક્ષમતા કરતાં વધુ કોલસાની ક્ષમતા વિકસાવી છે.
- તેમ છતાં ગ્લોબલ એનર્જી મોનિટરના અહેવાલ મુજબ વર્ષ 2021માં વૈશ્વિક કોલસા-પ્લાન્ટની ક્ષમતામાં ઘટાડો થયો છે.
- વિશ્લેષણ મુજબ સ્વચ્છ ઊર્જા ક્ષમતા માટેનું ભારતનું નવું લક્ષ્ય દેશને 2030 પહેલા કોલસાના ઉપયોગને ઘટાડવામાં સક્ષમ બનાવશે, એમ ધારીએ તો પણ વીજ માંગમાં વૃદ્ધિ કોવિડ પહેલાના દરે ચાલુ રહેશે.
- IPCCના અહેવાલના સંદર્ભમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, નવા કોલસાના પ્લાન્ટ માટે હવે કાર્બન બજેટ પૂરતું નથી અને વૈશ્વિક સરેરાશ તાપમાનને 1.5 ડિગ્રી સેલ્સિયસ વધારા સુધી સીમિત રાખવા કોલસાના વપરાશને 2030 સુધીમાં (2019 ના સ્તરોથી) 75 ટકા ઘટાડવાની જરૂર છે.
- તાજેતરના IPCC રિપોર્ટનો નિર્દેશ સ્પષ્ટ છે, "નવા કોલસાના પ્લાન્ટ બનાવવાનું બંધ કરો અને 2030 સુધીમાં વિશ્વમાં કાર્યરત કોલસા પ્લાન્ટને બંધ કરો."

ભારત અને કોલસા આધારિત પાવર પ્લાન્ટ્સ

- ભારતમાં તેમની પીછેઠઠ અનિવાર્ય છે, કારણ કે કોલસો

મોંઘો બની રહ્યો છે અને રિન્યુએબલ ઊર્જા સસ્તી થઈ રહી છે. રાજ્ય સરકારની માલિકીની વીજળી વિતરણ કંપનીઓ વર્તમાન નાણાકીય મુશ્કેલીમાં છે, સસ્તી નવીનીકરણીય ઊર્જા ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે તેઓ ભાગ્યે જ કિંમતી કોલસો પસંદ કરી શકે છે.

- ફેબ્રુઆરી 2020 માં એક ખાનગી ક્ષેત્રની કોલસા પાવર કંપનીઓની હરાજીમાં, ₹3.26 પ્રતિ kWh નો ટેરિફ દર મળ્યો. તુલનાત્મક રીતે સૌર ટેરિફ ₹1.99 પ્રતિ kWh ના અત્યાર સુધીના સૌથી નીચા ટેરિફથી વધ્યા પછી પણ, ₹2.50ની આસપાસ છે.
- જાહેર ક્ષેત્રની થર્મલ પાવર કંપની NTPCએ ફેબ્રુઆરી 2021માં આંધ્ર પ્રદેશની હરાજીમાં 600 મેગાવોટ માટે ₹2.48 ક્વોટ કર્યા હતા.
- આનાથી કોલસા સામે વૈશ્વિક દબાણ વધ્યું છે.
- તાજેતરમાં CoP 26 ગ્લાસગો પરિષદમાં ભારતની અશ્મિભૂત ઇંધણનો ઉપયોગ ઘટાડવાની પ્રતિબદ્ધતા પરની વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની જાહેરાત પછી કોલસા આધારિત પ્રોજેક્ટ વિશે કોઈ ફાઈનાન્સર ઉત્સાહિત રહે તે મુશ્કેલ છે.
- વર્ષ 2017માં ભારતમાં કોલસાનું ધિરાણ ₹60,767 કરોડ હતું; 2020 માં, તે ₹8,520 કરોડ હતું - જે 85%નો ઘટાડો દર્શાવે છે. નોંધનીય રીતે 2020 માં ભંડોળ માત્ર બે સરકારી માલિકીની નોન-બેંકિંગ ફાઈનાન્સ કંપનીઓ, પાવર ફાઈનાન્સ કોર્પોરેશન અને ઝરલ ઇલેક્ટ્રિકિટીફિકેશન કોર્પોરેશન તરફથી આવ્યું હતું અને તેઓએ એક પ્રોજેક્ટ - બિહારમાં 1,320 MW બક્સર થર્મલ પાવર પ્રોજેક્ટ માટે ધિરાણ આપ્યું હતું. કોમર્શિયલ બેંકો મહદઅંશે દૂર રહી.
- ભારતમાં લગભગ 33-34 GWના કોલસાના પ્લાન્ટ્સ નિર્માણાધીન છે અને બીજા 29 GWના 'પ્રી-કન્સ્ટ્રક્શન' તબક્કામાં છે, પરંતુ આમાંથી મોટા ભાગના પૂરા થતાં પહેલાં જ અટવાઈ જવાના જોખમો છે.
- કોલસા આધારિત પાવર પ્લાન્ટ્સ રિન્યુએબલ્સમાં થઈ રહેલા ખર્ચ ઘટાડા સાથે સ્પર્ધા કરી શકતા નથી. ભારતમાં સોલાર ટેરિફ હવે મોટા ભાગના કોલસા આધારિત પાવર પ્લાન્ટ ચલાવવાના ઇંધણના ખર્ચ કરતાં પણ નીચે છે.
- કોલસાની તાજેતરની અછત અને તેના પરિણામે કોલસાના ભાવમાં થયેલા વધારાએ કોલસા વિરોધી વાતાવરણને વધુ મજબૂત બનાવ્યું છે.

- આયાતી કોલસાની કિંમત ઓગસ્ટ 2020 માં \$50 પ્રતિ ટનથી વધીને ઓક્ટોબર 2021 માં \$200 થી વધુ થઈ ગઈ.
- વધુમાં, ચોવીસ કલાક વીજ પુરવઠા માટે 'RTC ટેન્ડરો' (Round the Clock) નું આગમન પણ તેના માટે મુશ્કેલી ઊભી કરે છે. આરટીસી સપ્લાયર્સ પાસે તેમના મુખ્ય સ્ત્રોત તરીકે નવીનીકરણીય ઊર્જા ક્ષમતા હોવી જરૂરી છે, પરંતુ પુરવઠાને પહોંચી વળવા માટે ક્યાં તો બેટરી સ્ટોરેજ અથવા થોડી થર્મલ ક્ષમતા ધરાવી શકે છે. ઓક્ટોબર 2019ના પ્રથમ RTC ટેન્ડરમાં, રિન્યુએબલ પાવર ટેરિફ ₹2.9 (15 વર્ષ માટે ત્રણ ટકા વાર્ષિક વૃદ્ધિ) પ્રતિ kWhr હતી; માર્ચ 2020 ના બીજા ટેન્ડરમાં, ટેરિફ ₹3.01 પ્રતિ kWhr હતી.

20મી પશુધન વસતી ગણતરી

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય મત્સ્યોદ્યોગ, પશુપાલન અને ડેરી મંત્રી (શ્રી પરષોત્તમ રૂપાલા) દ્વારા 20મી પશુધન વસતી ગણતરીના આધારે પશુધન અને મરઘાંનો જાતિ મુજબનો અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.
- વર્ષ 2019 દરમિયાન 20મી પશુધન વસતી ગણતરીની સાથે જાતિ મુજબ ડેટા એકત્ર કરવામાં આવ્યો હતો. દેશમાં પ્રથમ વખત પેપર મોડને બદલે ટેબલેટ કોમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ કરીને જાતિ મુજબનો ડેટા એકત્ર કરવામાં આવ્યો હતો.
- નેશનલ બ્યુરો ઓફ એનિમલ જિનેટિક રિસોર્સિસ (NBAGR) દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત પશુધન તેમજ મરઘાં પક્ષીઓની ગણતરી તેમની જાતિ અનુસાર કરવામાં આવી હતી.

પશુધન અને મરઘાં જાતિ મુજબના અહેવાલના મુખ્ય તારણો

- અહેવાલમાં NBAGR (નેશનલ બ્યુરો ઓફ એનિમલ જિનેટિક રિસોર્સિસ) દ્વારા નોંધાયેલ 19 પસંદ કરેલી પ્રજાતિઓની 184 માન્ય સ્વદેશી/વિદેશી અને સંકર જાતિઓને આવરી લેવામાં આવી છે.
- આ અહેવાલમાં 41 માન્ય જાતિઓ સ્વદેશી છે, જ્યારે 4 વિદેશી/સંકર જાતિના પશુઓને આવરી લેવામાં આવ્યા છે.
- અહેવાલ મુજબ કુલ પશુઓની વસતીમાં વિદેશી અને કોસ બ્રીડ પ્રાણીઓનો ફાળો લગભગ 26.5% છે, જ્યારે 73.5% સ્વદેશી અને બિન-વર્ણનિત પશુઓ છે.
- કુલ સ્વદેશી પશુઓમાં ગીર, લખીમી અને સાહિવાલ જાતિનો મોટો ફાળો છે.
- ભેંસમાં, મુરાહ જાતિનો હિસ્સો 42.8% છે જે સામાન્ય રીતે ઉત્તરપ્રદેશ અને રાજસ્થાનમાં જોવા મળે છે.

- ચાલુ નાણાકીય વર્ષના પ્રથમ સાત મહિનામાં, ગ્રીડમાં 2.1 GW કોલસા આધારિત પાવર પ્લાન્ટ ઉમેરવામાં આવ્યા હતા, જ્યારે 2.4 GW નિવૃત્ત થયા હતા, જેનાથી ગ્રીડ સાથે જોડાયેલ કોલસાની એક્સર ક્ષમતામાં ઘટાડો થયો હતો. આ ટ્રેન્ડ ચાલુ રહેવાની શક્યતા છે.
- કોલસા ક્ષેત્રમાં ભંડોળ મળવું મુશ્કેલ હોવાથી, પહેલેથી જ બાંધકામ હેઠળના પ્રોજેક્ટ્સ સિવાયના નવા પ્રોજેક્ટ્સ આવવાની શક્યતા નથી. જો કે, તેનો અર્થ એ નથી કે કોલસાનો અંત નજીક છે, તેમ છતાં તે નવીનીકરણીય વીજ ઉત્પાદન કરતાં ઘણી ધીમી ગતિએ વધશે.

- ઘેટાંમાં, દેશમાં 3 વિદેશી અને 26 સ્વદેશી જાતિઓ છે. વિદેશી જાતિઓમાં, કોરીડેલ જાતિ મુખ્યત્વે 17.3% ફાળો આપે છે અને સ્વદેશી જાતિઓમાં નેલ્લોર જાતિનો હિસ્સો 20% છે.
- બકરીઓમાં, દેશમાં 28 દેશી જાતિઓ જોવા મળે છે. બકરીની બ્લેક બંગાળની જાતિનો હિસ્સો 18.6% છે.
- વિદેશી/કોસબ્રેડ પિગમાં કોસ બ્રેડ પિગનો હિસ્સો 86.6% છે જ્યારે ચોર્કશાયર પિગનો હિસ્સો 8.4% છે. સ્વદેશી ડુક્કરમાં, ડૂમ બ્રીડ પિગનું પ્રમાણ 3.9% છે.
- ઘોડા અને ટટ્ટુઓમાં મારવાડી જાતિનો હિસ્સો 9.8% છે.
- ગઘેડાઓમાં સ્પીટિ જાતિનો હિસ્સો 8.3% છે.
- ઊંટમાં બિકાનેરી જાતિનું પ્રમાણ 29.6% છે.
- મરઘાંમાં, દેશી મરઘી અને અસીલ જાતિનો મોટો હિસ્સો છે.

પશુધન વસતી ગણતરી

- 1919 થી સમગ્ર દેશમાં સમયાંતરે પશુધનની વસતી ગણતરી હાથ ધરવામાં આવે છે. વસતી ગણતરીમાં સામાન્ય રીતે તમામ પાળેલા પ્રાણીઓને આવરી લેવામાં આવે છે. અત્યાર સુધીમાં, રાજ્ય સરકારો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પ્રશાસનની ભાગીદારીમાં 19મી પશુધન વસતી ગણતરી હાથ ધરવામાં આવી હતી. 20મી પશુધન વસતી ગણતરી ઓક્ટોબર, 2018 મહિના દરમિયાન શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- પ્રાણીઓની વિવિધ પ્રજાતિઓ (ઢોર, ભેંસ, મિથુન, ચાક, ઘેટાં, બકરી, ડુક્કર, ઘોડો, ટટ્ટુ, ખચ્ચર, ગઘેડો, ઊંટ, ફૂતરો, સસલું અને હાથી)/ મરઘાં પક્ષીઓની ગણતરી કરવામાં આવી હતી. 20મી પશુધન વસતી ગણતરીની મહત્વની વિશેષતા એ છે કે તે પ્રાણીઓ અને મરઘા પક્ષીઓની જાતિ મુજબ સંખ્યાને નોંધવા માટે ડિઝાઇન કરવામાં આવી છે.

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

PSI/ASI (PRE+ MAINS)

Date **24-01-2023**

Time **8:30 to 10:30**

Fees **30000** (~~40000~~)

(Offer Valid till 24 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

વૈશ્વિક વન સંસાધન મૂલ્યાંકન રિમોટ સેન્સિંગ સર્વે (GFRA)

- તાજેતરમાં UN દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ગ્લોબલ ફોરેસ્ટ રિસોર્સિસ એસેસમેન્ટ રિમોટ સેન્સિંગ સર્વે (FRA 2020 RSS) અનુસાર આ સદીના પ્રથમ બે દાયકામાં સમગ્ર વિશ્વમાંથી યુરોપના વિસ્તાર જેટલા ઉષ્ણકટિબંધીય જંગલો નષ્ટ થયાં છે.

રિપોર્ટ વિષે

- FAO તેના સભ્ય દેશોના સહયોગથી કરવામાં આવતી સમયાંતરે આકારણીઓ દ્વારા વિશ્વના વન સંસાધનોનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યું છે. ગ્લોબલ ફોરેસ્ટ રિસોર્સિસ એસેસમેન્ટ (FRA) દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ માહિતી વિશ્વના જંગલો અને સંસાધનમાં જે રીતે બદલાવ આવી રહ્યો છે તેનો વ્યાપક દૃષ્ટિકોણ રજૂ કરે છે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રની ખાદ્ય અને કૃષિ સંસ્થા (FAO) એ 1948 માં પ્રથમ વૈશ્વિક વન સંસાધન મૂલ્યાંકન (FRA)નાં પરિણામો પ્રકાશિત કર્યાં હતાં. ત્યારથી, સંસ્થાએ સામયિક આકારણીઓ હાથ ધરી છે, જેમાંથી નવીનતમ 2020 માં પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી.
- આ મૂલ્યાંકન ડેટાના બે પ્રાથમિક સ્ત્રોતો પર આધારિત છે : રાષ્ટ્રીય સંવાદદાતાઓ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ દેશના અહેવાલો અને રિમોટ સેન્સિંગ કે જે રાષ્ટ્રીય નિષ્ણાતો અને આંતરરાષ્ટ્રીય ભાગીદારોના નેટવર્કના સહયોગથી સંકલિત કરવામાં આવ્યા છે.
- FRA 2020 રિમોટ સેન્સિંગ સર્વે એ વર્ષ 2000, 2010 અને 2018 વચ્ચે FAO દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા જંગલ અને જંગલના ફેરફારો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને જમીનના ઉપયોગની ગતિશીલતાનો વૈશ્વિક સહયોગી અભ્યાસ છે.

જંગલ વિસ્તારના વલણો અને વન નાબૂદીનું કારણ

- UNના ફૂડ એન્ડ એગ્રીકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (FAO) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે, દક્ષિણ અમેરિકા અને એશિયામાં ઉષ્ણકટિબંધીય જંગલો માટે પાક માટેની જમીનનું વિસ્તરણ, પામ વૃક્ષોના વાવેતર અને પશુધન ચરાઈ એ વન નાબૂદી માટેના મુખ્ય જવાબદાર કારકો છે.
- વૈશ્વિક વન નાબૂદીના લગભગ 50%નું કારણ એ પાકની જમીનનું વિસ્તરણ (ઓઈલ પામ પ્લાન્ટેશન સહિત) છે, ત્યારબાદ પશુધન ચરાઈ આવે છે, જે 38.5% છે. વર્ષ 2000 થી 2018 દરમિયાન વૈશ્વિક વન નાબૂદીમાં માત્ર ઓઈલ પામનો હિસ્સો 7% હતો.
- જંગલની જમીનમાંથી પાકની જમીનમાં રૂપાંતર થવાનું

સૌથી વધુ નુકસાન આફ્રિકા અને એશિયામાં નોંધાયું છે, જેમાં 75% જંગલ વિસ્તાર પાક જમીનમાં રૂપાંતરિત થઈ છે. દક્ષિણ અમેરિકામાં 3/4 ભાગની વન નાબૂદી પશુધનને ચરાવવાને કારણે થઈ છે.

તારણો

- FRA 2020 રિમોટ સેન્સિંગ સર્વે અનુસાર, 2018માં વિશ્વનો વન વિસ્તાર 3.97 અબજ હેક્ટર હતો, જે વૈશ્વિક જમીન વિસ્તારના 30.8% ને બરાબર છે.

વર્ષ 2000-2018માં વૈશ્વિક સ્તરે વન વિસ્તારનાં વલણો

- FRA 2020 રિમોટ સેન્સિંગ સર્વે અનુસાર, 2000 અને 2018 ની વચ્ચે, વિશ્વભરમાં 173 મિલિયન હેક્ટર (Mha) જંગલોનો નાશ થયો હતો. તે જ સમયે, જંગલ વિસ્તાર 80 Mha નો વધારો પણ થયો હતો. આ સમયગાળા દરમિયાન ચોખ્ખા જંગલ વિસ્તારને 93 Mha નું નુકસાન થયું છે.
- વાર્ષિક વન નાબૂદી, જે 2000-2010ના સમયગાળા દરમિયાન પ્રતિ વર્ષ 11 Mha હતી તે લગભગ 29% ઘટીને 2010-2018 ના સમયગાળા દરમિયાન પ્રતિ વર્ષ 7.8 Mha થઈ.
- વૈશ્વિક સ્તરે, વાર્ષિક વન વિસ્તારમાં 2000-2010 ના સમયગાળામાં પ્રતિ વર્ષ 4.2 Mha થી 2010-2018 ના સમયગાળામાં પ્રતિ વર્ષ 4.7 Mha નો વધારો એ ઝૂઝ વધારો દર્શાવે છે. વાર્ષિક વન વિસ્તારમાં ચોખ્ખી ઘટ જે 2000-2010ના સમયગાળા 6.8 Mha હતી તે અડધા જેટલી ઘટીને 2010-2018ના સમયગાળામાં 3.1 Mha થઈ.
- ઉષ્ણકટિબંધીય જંગલોમાં 2000 થી 2018 સુધી વન નાબૂદીનો સૌથી વધુ દર નોંધાયો છે, જેમાં આ સમયગાળામાં 157 Mha વનોનું નુકસાન થયું છે, જે વૈશ્વિક વન નાબૂદીના 90% થી વધુ છે.
- દક્ષિણ અમેરિકા ક્ષેત્રએ વન નાબૂદીને કારણે લગભગ 68 મિલિયન હેક્ટર જંગલની જમીન ગુમાવી છે, જે વિશ્વમાં સૌથી વધુ છે. ત્યારબાદ આફ્રિકા 49 મિલિયન હેક્ટર જંગલની જમીન ગુમાવવા સાથે બીજા ક્રમાંકે છે.
- છતાં, સદીના પ્રથમ દાયકાની સરખામણીમાં 2010-18માં વન નાબૂદી થવાના દરમાં 30%નો ઘટાડો થયો છે. જે 2000-2010માં પ્રતિ વર્ષ 10.1 મિલિયન હેક્ટરથી ઘટીને 2010-2018માં 7 મિલિયન હેક્ટર પ્રતિ વર્ષ થયું હતું.
- 2000-2010ના દાયકામાં નોંધાયેલ વાર્ષિક વન નાબૂદી દર વર્ષે 11 મિલિયન હેક્ટરથી 29 ટકા ઘટીને 2010-2018ના સમયગાળામાં લગભગ 7.8 મિલિયન હેક્ટર પ્રતિ વર્ષ થઈ છે.

વર્ષ 2000-2018માં જંગલનું વિસ્તરણ ક્યાં થયું છે?

- 2000-2018ના સમયગાળામાં વાવેતર કરેલ જંગલ વિસ્તારમાં 46 મિલિયન હેક્ટરનો વધારો થયો છે.
- પ્રાદેશિક સ્તરે, 2000-2018ના સમયગાળા દરમિયાન એશિયા (30.4 Mha)માં વન વિસ્તારનું વિસ્તરણ સૌથી વધુ હતું, ત્યારબાદ યુરોપ (16.8 Mha) અને દક્ષિણ અમેરિકા (16.5 Mha) આવે છે, જ્યારે ઓસિનિયામાં વન વિસ્તારનું સૌથી ઓછું વિસ્તરણ (0.5 Mha) નોંધાયું હતું.

વર્ષ 2000-2018માં કયા પ્રકારના જંગલોનો વિસ્તાર થયો?

- વૈશ્વિક સ્તરે, 2000 અને 2018 ની વચ્ચે વિસ્તરેલો 53 ટકા વન વિસ્તાર કુદરતી વિસ્તરણ (39.5 Mha) ને કારણે હતો, જ્યારે વનીકરણનો 47 ટકા વન વિસ્તાર વિસ્તરણ (35 Mha) વાવેતર કરેલ હતો.
- લગભગ તમામ પ્રદેશોમાં મોટા ભાગના જંગલ વિસ્તારના વિસ્તરણ માટે કુદરતી વિસ્તરણ જવાબદાર છે. 2000-2018માં લગભગ 15.4 Mha ના વધારા સાથે જંગલના કુદરતી વિસ્તરણને કારણે સૌથી વધુ લાભ મેળવતો પ્રદેશ યુરોપ હતો.
- એશિયા એકમાત્ર એવો પ્રદેશ છે જ્યાં જંગલ વિસ્તારનું વિસ્તરણ મોટાભાગે વનીકરણ (વૃક્ષોનું વાવેતર અથવા બીજ) દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

વર્ષ 2000 અને 2018 ની વચ્ચે વન નાબૂદીનાં મુખ્ય કારણો

- વર્તમાન અભ્યાસ મુજબ જંગલને પાકની જમીનમાં રૂપાંતરિત કરવા પાછળનું કારણ પાક જમીનનું વિસ્તરણ હતું (મોટા પાયે અને નાના પાયાની ખેતી સહિત), જ્યારે જંગલનું ઘાસના મેદાનમાં રૂપાંતર થવા પાછળનું કારણ હતું પશુધન ચરાઈ (ગોચરનું વિસ્તરણ), જંગલનું વસાહતમાં

રૂપાંતર શહેરી અને માળખાકીય વિકાસ હતો.

- વર્ષ 2000 અને 2018 ની વચ્ચે વન નાબૂદી પાછળનું મુખ્ય કારણ વૈશ્વિક સ્તરે લગભગ 50% (86 Mha) વન નાબૂદી સાથે પાકની જમીનનું વિસ્તરણ (ઓઈલ પામ પ્લાન્ટેશન સહિત) હતું.
- તે સમયગાળા દરમિયાન વૈશ્વિક વન નાબૂદીના લગભગ 7% જેટલો હિસ્સો માત્ર ઓઈલ પામ પ્લાન્ટેશનમાં જંગલનું રૂપાંતર છે. વનના નુકસાનનું બીજું સૌથી મહત્વપૂર્ણ સીધું કારણ પશુધન ચરાઈ હતું, જે વૈશ્વિક વન નાબૂદીના 38.5% (67 Mha) માટે જવાબદાર છે. કૃષિ વિસ્તરણ, વિશ્વભરમાં લગભગ 90% વન નાબૂદી માટે જવાબદાર હતું.
- FRA 2020 રિમોટ સેન્સિંગ સર્વે વર્ષ 2000 થી 2018 વચ્ચે વિશ્વના જંગલોની સ્થિતિ અને વલણોનું ચિત્ર પ્રદાન કરે છે, જેમાં સ્થાનિક ક્ષેત્રના જ્ઞાન સાથે ફોટોઈન્ટરપ્રિટર્સના વૈશ્વિક નેટવર્કની ભાગીદારી સાથે સુસંગત પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ સર્વે વૈશ્વિક અને પ્રાદેશિક બંને રીતે તેમજ ઇકોલોજીકલ ઝોન દ્વારા વન વિસ્તારના વલણો અને વન ક્વરમાં પરિવર્તન લાવવાની પ્રક્રિયાઓની સમજણમાં સુધારો કરવામાં ફાળો આપે છે.
- સર્વેક્ષણ જંગલ વિસ્તારના વિસ્તરણ અને વન નાબૂદીના મજબૂત રિમોટ-સેન્સિંગ આધારિત અંદાજો પૂરા પાડે છે અને તે ફેરફાર ક્યાં થયો છે તે શોધવામાં સક્ષમ બનાવે છે. ઉપરાંત સર્વેક્ષણ ઇકોલોજીકલ ઝોન દ્વારા વન વિસ્તાર કેવી રીતે બદલાઈ રહ્યો છે તેના પર નવો પ્રકાશ પાડે છે, જે દર્શાવે છે કે કઈ વન ઇકોસિસ્ટમ સૌથી વધુ જોખમી છે અને ખાસ ધ્યાન અને સંરક્ષણ પગલાંની જરૂર છે. વધુમાં, સર્વે વૈશ્વિક અને પ્રાદેશિક બંને સ્તરે વન નાબૂદી અને વન પરિવર્તનના કારણો પર નવીનતમ માહિતી પ્રદાન કરે છે.

સેલા ટનલ પ્રોજેક્ટ

- અરુણાચલ પ્રદેશમાં વ્યૂહાત્મક રીતે મહત્વપૂર્ણ સેલા ટનલ પ્રોજેક્ટ પૂર્ણતાને આરે છે. બોર્ડર રોડ ઓર્ગેનાઈઝેશન દ્વારા બનાવવામાં આવી રહેલા આ પ્રોજેક્ટમાં બે ટનલ અને એક લિંક રોડનો સમાવેશ થાય છે.
- મહત્વ: ચીન સાથેની વાસ્તવિક નિયંત્રણ રેખા (LAC-Line of Actual Control) સાથે દરેક પ્રકારના હવામાનમાં કનેક્ટિવિટીને વેગ આપશે.

સેલા ટનલ પ્રોજેક્ટ શું છે?

- સેલા ટનલ એ વિશ્વની સૌથી લાંબી બાય-લેન રોડ ટનલ છે.

- ટનલની કુલ લંબાઈ લગભગ 12 કિમી હશે.
- આ ટનલ બોર્ડર રોડ ઓર્ગેનાઈઝેશન દ્વારા ભારત-ચીન સરહદ પાસે 13,800 ફૂટની ઉંચાઈ પર બનાવવામાં આવી રહી છે.
- તે 317 કિમી લાંબા બલિપારા-ચારદુર-તવાંગ (BCT) રોડ પર બનાવવામાં આવી રહી છે, જે અરુણાચલ પ્રદેશના પશ્ચિમ કામેંગ, પૂર્વ કામેંગ અને તવાંગ જિલ્લાઓને દેશના બાકીના ભાગો સાથે જોડે છે.

ઓર્ગેનિક ખાતર અને જૈવિક ખાતરની ભારતમાં સ્થિતિ

- Centre for science and environment (CSE) દ્વારા જાહેર કરાયેલ રિપોર્ટ અનુસાર ભારતમાં ઓર્ગેનિક અને જૈવિક ખાતરની ઉપલબ્ધતા, ગુણવત્તા અને વપરાશ ખૂબ ઓછો છે.

રિપોર્ટની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- વર્ષ 2019માં ભારત, વિશ્વમાં રાસાયણિક ખાતરનું બીજું સૌથી મોટું ઉત્પાદક અને વપરાશકર્તા રહ્યું હતું.
- ભારતમાં રાસાયણિક ખાતરનો વપરાશ વર્ષ 2020-21માં સિંગલ સુપર ફોસ્ફેટને બાદ કરતાં 62.98 મિલિયન ટન રહ્યો હતો, જેમાં 2000-2001 ની સાપેક્ષે 82.5% થી વૃદ્ધિ થઈ હતી.
- ભારતમાં ઉપયોગમાં લેવાતું 50% થી વધુ ખાતર યુરિયાના સ્વરૂપે હોય છે.

સબસિડી

- રાસાયણિક ખાતરમાં આપવામાં આવતી સબસિડીમાં પ્રતિવર્ષ તીવ્ર વધારો થાય છે.
- 2020-21 માં વાર્ષિક સબસિડી બિલ 1,31,230 કરોડ હતું.

ઘન જૈવિક ખાતર

- વર્ષ 2020-21માં ભારતે આશરે 1,34,323 ટન જેટલું ઘન જૈવિક ખાતર ઉત્પાદિત કર્યું.
- 2020-21માં 48% હિસ્સા સાથે તમિલનાડુ ઘન જૈવિક ખાતરમાં પ્રથમ ક્રમે રહ્યું. ત્યારબાદ અનુક્રમે ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, UP અને હરિયાણા હતા. આ તમામ રાજ્યો સાથે મળીને દેશમાં ઉત્પાદિત થતાં ઘન જૈવિક ખાતરના 90% ઉત્પાદન માટે જવાબદાર હતા.

પ્રવાહી જૈવિક ખાતર

- 2020-21માં ભારતમાં પ્રવાહી જૈવિક ખાતરનું કુલ ઉત્પાદન 26442 કિલોલીટર હતું. 2014-15 ની સાપેક્ષે તેમાં 552% નો વધારો થયો.
- 37% હિસ્સા સાથે કર્ણાટક દેશમાં પ્રવાહી જૈવિક ખાતરના ઉત્પાદનમાં પ્રથમ ક્રમે હતું, જ્યારે ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, કેરલ અને ઉત્તરાખંડ અનુક્રમે 2,3,4 અને 5 ક્રમે હતા.

જૈવિક ખાતર

- જૈવિક ખાતર એ જીવંત સૂક્ષ્મજીવાણુઓ છે, જે જમીનમાં પોષક તત્ત્વોની ઉપલબ્ધતાને ગતિશીલ કરીને અથવા વધારીને છોડના પોષણમાં વધારો કરે છે.

- જૈવ-ખાતરો એ છોડના પોષકતત્ત્વો માટે ઓછા ખર્ચે, ઉચ્ચ કાર્યક્ષમતા અને પર્યાવરણને અનુકૂળ સ્ત્રોત છે.
- ભારતમાં જૈવિક ખાતરો અને ઓર્ગેનિક ખાતરોને વર્ષ 2006માં કેન્દ્રિય કૃષિ મંત્રાલય હેઠળ Fertilizer (inorganic, organic or mixed) (control) order (FCO), 1985ના નિયમનકારી દેખરેખ હેઠળ મૂકવામાં આવ્યા.
- અત્યાર સુધીમાં 11 જૈવિક ખાતરોને FCO હેઠળ મંજૂરી મળે છે જેમાં Nitrogen fixers અને Phosphate - solubilizing અને Potassium - mobilizing, bio - fertilizers of bacterial કે fungal natureનો સમાવેશ થાય છે.

ઓર્ગેનિક ખાતર

- ઓર્ગેનિક ખાતર પ્રાણી, માનવ અને વનસ્પતિ કચરામાંથી મેળવેલ વિઘટિત ઓર્ગેનિક સામગ્રી ધરાવે છે.
- ઓર્ગેનિક સામગ્રીના સ્ત્રોત અને કંમ્પોસ્ટિંગની પ્રકૃતિના આધારે તેના જુદા જુદા પ્રકાર હોય છે.
- જેમ કે, ઓર્ગેનિક ખાતર ઢોરના છાણ અને વનસ્પતિના કચરાનું મિશ્રણ છે, જ્યારે વર્મા કંમ્પોસ્ટને અભિસિયાની મદદથી બનાવવામાં આવે છે.
- સિટી કંમ્પોસ્ટને શહેરી ઘન કચરાની જૈવિક સામગ્રીમાંથી બનાવાય છે.
- FCO હેઠળ વર્તમાનમાં 10 ઓર્ગેનિક ખાતરને મંજૂરી મળેલ છે.

Centre for Science and Environment -

- CSE દિલ્હીમાં આવેલી બિન સરકારી અને સ્વતંત્ર પોલિસી રિસર્ચ સંસ્થા છે, જેની સ્થાપના વર્ષ 1980 માં થઈ હતી.
- CSE દ્વારા ટકાઉ અને સમાવેશી વિકાસની જરૂરિયાત માટે રિસર્ચ, લોબિંગ અને વાર્તાલાપ કરવામાં આવે છે.

મુખ્ય ભલામણો

- ઓર્ગેનિક અને કુદરતી ખેતી તરફ બદલાવ લાવવા માટે લક્ષ્ય આધારિત, મહત્વાકાંક્ષી અને યોગ્ય નાણા પોષિત રાષ્ટ્રવ્યાપી કાર્યક્રમની જરૂરિયાત છે.
- કેન્દ્ર અને રાજ્ય દ્વારા સહયોગ સાધીને મજબૂત દેખરેખ તેમજ અમલીકરણ પ્રણાલીનો વિકાસ કરીને જૈવિક ખાતર અને ઓર્ગેનિક ખાતરની ગુણવત્તા સુનિશ્ચિત કરી શકાય છે.
- રાજ્ય અને કેન્દ્ર દ્વારા બહુઆયામી અભિગમ અપનાવીને જૈવિક અને ઓર્ગેનિક ખાતરનું ઉત્પાદન અને ઉપલબ્ધતા તેમજ તેના વપરાશને સુનિશ્ચિત કરી શકાય છે.

iDEX એન્ડ ડિફેન્સ ઇન્ડિયા સ્ટાર્ટ-અપ ચેલેન્જ

સમાચારમાં શા માટે ?

- તાજેતરમાં સંરક્ષણ મંત્રાલયે નવી દિલ્હીમાં DefConnect 2.0 દરમિયાન ઇનોવેશન ફોર ડિફેન્સ એક્સેલન્સ (iDEX) પ્રાર્થમ અને છઠ્ઠી ડિફેન્સ ઇન્ડિયા સ્ટાર્ટ-અપ ચેલેન્જ (DISC 6) લોન્ચ કરી છે.
- Defconnect 2.0 એ સંરક્ષણ ક્ષેત્રમાં સ્વદેશી નવીનતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સ્ટાર્ટ-અપ્સ, મોટી કંપનીઓ અને સશસ્ત્ર દળોના કર્મચારીઓને એકસાથે લાવવા માટેની એક દિવસીય ઇવેન્ટ છે.

ઇનોવેશન ફોર ડિફેન્સ એક્સેલન્સ (iDEX)

- iDEXની શરૂઆત વર્ષ 2018માં કરવામાં આવી હતી. તે ભારતીય સૈન્યના આધુનિકીકરણ માટે તકનીકી રીતે અદ્યતન ઉકેલો પહોંચાડવા માટે સંશોધક અને સાહસિકોનું જોડાણ કરીને સંરક્ષણ અને એરોસ્પેસમાં નવીનતા અને તકનીકી વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટેની એક ઇકોસિસ્ટમ છે.

મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો

- સ્વદેશીકરણ:** સ્વદેશી અને નવીનતમ ટેકનોલોજીનો વિકાસ.
- સંશોધન :** સહ-નિર્માણને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે નવીન સ્ટાર્ટઅપ્સ સાથે જોડાણનો માર્ગ વિકસાવવો.
- તે MSME, સ્ટાર્ટ-અપ્સ વ્યક્તિગત સંશોધકો, R & D તેમજ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ સંશોધન અને વિકાસ કરવા માટે ભંડોળ/અનુદાન પ્રદાન કરે છે.
- iDEX- Primeનો ઉદ્દેશ્ય સંરક્ષણ ક્ષેત્રમાં સતત વિકસતા

સ્ટાર્ટ-અપ્સને મદદ કરવા માટે રૂ. 10 થી 15 કરોડ સુધીની સહાયની જરૂર હોય તેવા પ્રોજેક્ટને સમર્થન આપવાનો છે.

- iDEXનું ફંડીંગ અને સંચાલન 'ડિફેન્સ ઇનોવેશન ઓર્ગેનાઇઝેશન' દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- iDEX પોર્ટલ વ્યાપક પ્રચાર અને iDEX પ્રવૃત્તિઓને વધુ સારી દક્ષતા પ્રદાન કરવા અને વધુ સારી માહિતી વ્યવસ્થાપન દ્વારા ભવિષ્યના પડકારોને વધુ કાર્યક્ષમ રીતે ઉકેલવા માટે શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

ડિફેન્સ ઇન્ડિયા સ્ટાર્ટ-અપ ચેલેન્જ (DISC) શું છે ?

- DISCનો ઉદ્દેશ્ય રાષ્ટ્રીય સંરક્ષણ અને સુરક્ષામાં પ્રોટોટાઇપ બનાવવા અને ઉત્પાદનું વ્યાપારીકરણ કરવા માટે સ્ટાર્ટઅપ્સ, MSMEs(માઇક્રો), સ્મોલ એન્ડ મિડિયમ એન્ટર પ્રાઇઝિસ) અને ઇનોવેટર્સને ટેકો આપવાનો છે.
- પ્રથમ ડિફેન્સ ઇન્ડિયા સ્ટાર્ટઅપ ચેલેન્જ (DISC) 4 ઓગસ્ટ, 2018ના રોજ બેંગલુરુ ખાતે આયોજિત કરવામાં આવી હતી. અટલ ઇનોવેશન મિશન સાથે ભાગીદારીમાં સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા તેને લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ પ્રોગ્રામ હેઠળ સ્ટાર્ટ-અપ્સ, ભારતીય કંપનીઓ અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ સહિતના લોકો ભાગ લઈ શકે છે.
- DISC-6 પ્રથમ વખત નવી રચાયેલી સાત સંરક્ષણ કંપનીઓ, ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ અને ગૃહ મંત્રાલય હેઠળની સંસ્થાઓની ભાગીદારીનું સાક્ષી બન્યું હતું.

કોઈલાસ્ટિલા (Koilstila) ગેસ ફિલ્ડ: બાંગ્લાદેશ

- બાંગ્લાદેશ કોઈલાસ્ટિલા ગેસ ફિલ્ડમાં દરરોજ 20 મિલિયન ક્યુબિક ફીટ ગેસ (MMCFD) ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમતા સાથે એક નવું ગેસ ફિલ્ડ શોધી કાઢ્યું છે.

- બાંગ્લાદેશમાં સૌપ્રથમ ગેસ ફિલ્ડ સિલ્હેટમાં 1955માં બનાવવામાં આવ્યું હતું.

- બાંગ્લાદેશ હાલમાં તેના 26 કોમર્શિયલ ગેસ ફિલ્ડમાંથી 2370 MMCFD ઉત્પાદન કરે છે. બિબિયાણા ગેસ ફિલ્ડ અને તિતાસ ગેસ ફિલ્ડ ગેસના ઉત્પાદન

માટેના મુખ્ય સ્થળો છે. એવો અંદાજ છે કે બાંગ્લાદેશ પાસે 11 ટ્રિલિયન ક્યુબિક ફીટ ગેસનો ભંડાર બાકી છે.

ભારતના પ્રમુખ ગેસ ફિલ્ડ

- ભારતમાં બોમ્બે હાઈ, કેમ્બેની ખાડી, કચ્છનો અખાત, ખંભાતનો અખાત, બેસિન ક્ષેત્ર, રાજસ્થાનમાં બાડમેર, KG બેસિન, તમિલનાડુનો કુકુલોર જિલ્લો, ઓડિશા, આસામ, ત્રિપુરા વગેરે જગ્યાએ કુદરતી ગેસનું વિતરણ થયેલું છે.
- રિમોટ સેન્સિંગ માહિતીના આધારે આંદામાન અને નિકોબારમાં આશરે 1700 BCM કુદરતી ગેસ અનામત હોવાનો અંદાજ છે.

સુંદરવન અને પૂર્વ કોલકાતા વેટલેન્ડ્સ માટેનો CAGનો અહેવાલ

- તાજેતરમાં કોમ્પ્રોલર એન્ડ ઓડિટર જનરલે (CAG) ઓડિટ અહેવાલમાં પશ્ચિમ બંગાળમાં બે રામસર સાઈટ્સ, પૂર્વ કોલકાતા વેટલેન્ડ્સ (EKW- East Kolkata Wetlands) અને સુંદરવનમાં ગેરકાયદેસર બાંધકામ અને પર્યાવરણીય ધોરણોના ઉલ્લંઘન તરફ ધ્યાન દોર્યું છે.
- સુંદરવનમાં તેમજ EKW અને કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન વિસ્તારમાં ગેરકાયદેસર બાંધકામો કરવામાં આવ્યાં હતાં, જેનાથી અહીંની ઇકોસિસ્ટમ પ્રભાવિત થવાનું જોખમ ઊભું થયું છે.
- CRZ નોટિફિકેશન 'નો ડેવલપમેન્ટ ઝોન'માં રહેણાંક મકાનોના બાંધકામની પરવાનગી આપતું નથી. (હાઈ ટાઈડ લાઈન (HTL) થી 500 મીટર સુધીની દરિયાકાંઠાની જમીન અને ભરતી થતી હોઈ તેવી ખાડીઓ, નદીમુખો, બેકવોટર અને નદીઓના કિનારે 100 મીટરના સ્ટેજને કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન (CRZ) કહેવામાં આવે છે.)

સુંદરવન વિશે

- તે ગંગા, બ્રહ્મપુત્ર અને મેઘના નદીઓના ડેલ્ટા (વિશ્વનો સૌથી મોટો ડેલ્ટા) પર ભારત અને બાંગ્લાદેશમાં ફેલાયેલ બંગાળની ખાડીના દરિયાકાંઠાના પ્રદેશમાં એક વિશાળ સંલગ્ન મેન્યુવ ફોરેસ્ટ ઇકોસિસ્ટમ છે.
- તે 4,200 ચો.કિ.મી. વિસ્તારમાં ફેલાયેલું છે અને તેમાં 2,585 ચો.કિ.મી.ના સુંદરવન ટાઈગર રિઝર્વનો સમાવેશ થાય છે, જે રોયલ બેંગાલ ટાઈગરનું ઘર છે.
- 1984માં સ્થપાયેલ સુંદરવન રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, વાઘ અભયારણ્યની અંદરનો મુખ્ય વિસ્તાર છે (વર્ષ 1987માં યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ જાહેર).
- યુનેસ્કો દ્વારા 2001માં સુંદરવનને બાયોસ્ફિયર રિઝર્વ તરીકે ઘોષિત કરાયું હતું.
- જાન્યુઆરી 2019માં રામસર સંમેલન હેઠળ સુંદરવન વેટલેન્ડને 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહત્વના વેટલેન્ડ' તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી હતી.
- સુંદરવન ડેલ્ટા એ વિશ્વનું એકમાત્ર મેન્યુવ જંગલ છે, જ્યાં વાઘનો વસવાટ છે.
- તેની જાળવણી માટે ડિસ્કવરી ઇન્ડિયા અને વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ (WWF) ઇન્ડિયાએ વર્ષ 2019માં પશ્ચિમ બંગાળ સરકાર અને સુંદરવનમાં સ્થાનિક સમુદાયો સાથે ભાગીદારી કરી છે.
- સુંદરવન રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન 260 પક્ષીઓની પ્રજાતિઓ સહિત તેની વિશાળ શ્રેણીના પ્રાણીસૃષ્ટિ માટે જાણીતું

છે અને તે ઘણી દુર્લભ અને વૈશ્વિક સ્તરે જોખમી વન્યજીવ પ્રજાતિઓનું ઘર છે, જેમ કે એસ્યુરાઈન કોકોડાઈલ, રોયલ બંગાળ ટાઈગર, વોટર મોનિટર લિઝાર્ડ, ગંગા ડોલ્ફિન અને ઓલિવ રિડલી કાયબા. તાજેતરના અભ્યાસો દાવો કરે છે કે, ભારતીય સુંદરવન 2,626 પ્રાણીઓની પ્રજાતિઓ અને દેશના મેન્યુવની 90% જાતોનું ઘર છે.

EKW (East Kolkata Wetlands) વિશે

- EKW એક અનન્ય પેરી-અર્બન ઇકોસિસ્ટમ છે કે જે કોલકાતાના પૂર્વ કિનારે આવેલું છે, તે લગભગ 12,500 હેક્ટર વિસ્તારને આવરી લે છે.
- (પેરી-શહેરી વિસ્તારો એ શહેરી અને પ્રાદેશિક કેન્દ્રોની બહારની મર્યાદાઓ અને ગ્રામીણ પર્યાવરણ વચ્ચે સ્થિત ગ્રામીણથી શહેરી જમીનના ઉપયોગના ક્ષેત્રો છે.)

કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન

- પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1986 હેઠળ, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય (MoEF) દ્વારા દરિયાકાંઠાના વિસ્તારમાં પ્રવૃત્તિઓના નિયમન માટે ફેબ્રુઆરી, 1991માં એક સૂચના જારી કરવામાં આવી હતી. સૂચના મુજબ, હાઈ ટાઈડ લાઈન (HTL) થી 500 મીટર સુધીની દરિયાકાંઠાની જમીન અને ભરતીના વધઘટને આધિન ખાડીઓ, નદીમુખો, બેકવોટર અને નદીઓના કિનારે 100 મીટરના સ્ટેજને કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન (CRZ) કહેવામાં આવે છે. વર્ષ 1991માં બહાર પાડવામાં આવેલું નોટિફિકેશન પ્રથમ હતું. સૂચના હેઠળના દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોને ચાર ઝોનમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા જેમ કે, CRZ-I, CRZ-II, CRZ-III અને CRZ-IV.

CRZ માં અનુમતિપાત્ર પ્રવૃત્તિઓનું નિયમન

- CRZ I
- CRZ-IA: ઇકો-ટૂરિઝમ પ્રવૃત્તિઓ જેમ કે મેન્યુવ વોક, ટ્રી હટ્સ, નેચર ટ્રેલ્સ, પાઈપલાઈન, ટ્રાન્સમિશન લાઈનો, કન્વેયન્સ સિસ્ટમ અથવા મિકેનિઝમ અને સ્ટીલ્ટ્સ પર રોડનું બાંધકામ વગેરે જેવી પ્રવૃત્તિઓ.
- CRZ-I B (આંતર ભરતી વિસ્તારો): જમીન સુધારણા, દરિયા કિનારાની સુવિધાઓ જેવી કે બંદરો, જેટીઓ, સ્લિપવે, પૂલ, કોસ્ટ ગાર્ડ માટે હોવર બંદરો, દરિયાઈ લિંક્સ, સંરક્ષણ, વ્યૂહાત્મક અને સુરક્ષા હેતુઓ માટેના પ્રોજેક્ટ વગેરે.
- CRZ-II: રહેણાંક હેતુઓ, શાળાઓ, હોસ્પિટલો, સંસ્થાઓ, ઓફિસો, જાહેર સ્થળો વગેરે માટે ઇમારતોનું બાંધકામ,

- અધિકૃત ઈમારતોના પુનઃનિર્માણ, અસ્થાયી પ્રવાસન સુવિધાઓ
- CRZ-III: (In No Development Zone)
 - કૃષિ, બાગાયત, બગીચા, ગોચર, ઉદ્યાનો, રમતના મેદાનો અને વનસંવર્ધન, દવાખાના, શાળાઓ, સાર્વજનિક આશ્રયસ્થાન, સામુદાયિક શૈયાલય, પુલ, રસ્તાઓ, પાણી પુરવઠા, ગટર, સ્મશાન અને ઇલેક્ટ્રિક સબ-સ્ટેશન માટેની સુવિધાઓની જોગવાઈનું નિર્માણ, અસ્થાયી પ્રવાસન સુવિધાઓ, ખાણકામ અને ખનીજ (વિકાસ અને નિયમન) અધિનિયમ, 1957 (1957ના 67) ના પ્રથમ અનુસૂચિના ભાગ-B હેઠળ

ડીમ્ડ વન (Deemed Forest)

- તાજેતરમાં કર્ણાટક સરકારે 3.3 લાખ હેક્ટર વિસ્તારને ડીમ્ડ ફોરેસ્ટ તરીકે સૂચિત કર્યો છે.
- રાજ્ય સરકાર સરકારી જમીન પર ગેરકાયદેસર રીતે ખેતી કરતા વ્યક્તિઓને જાહેર કરેલ જમીનની ફાળવણી કરી શકશે તથા આ જમીનનો ઉપયોગ હોસ્પિટલો, શાળાઓ, તથા અન્ય જાહેર ઉપયોગિતા માટે માળખાગત સુવિધા ઉભી કરવા માટે પણ થઈ શકે છે.

ડીમ્ડ વન

- ડીમ્ડ વન એટલે 'જંગલ' દેખાતું હોય તેવું ક્ષેત્ર, પરંતુ સરકારી કે ઐતિહાસિક રેકોર્ડમાં તે નોટિફાઇ થયેલ હોતું નથી, આથી તે એક વિવાદાસ્પદ વિષય છે. (જે ભારતની વનભૂમિના લગભગ 1% છે.)
- વન સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1980 સહિત કોઈપણ કાયદામાં

- સૂચિત અણુ ખનિજોનું ખાણકામ વગેરે.
- CRZ-IV: પરંપરાગત માછીમારી અને સંલગ્ન પ્રવૃત્તિઓ, દરિયાકાંઠાની સુવિધાઓ જેમ કે બંદરો, બંદરો, જેટીઓ, સ્લિપવે, પૂલ, દરિયાઈ લિક્સ અને કોસ્ટ ગાર્ડ માટે હોવર બંદરો; કોસ્ટ ગાર્ડ સહિત સંરક્ષણ, વ્યૂહાત્મક અને સુરક્ષા હેતુ માટેના પ્રોજેક્ટ્સ; ધોવાણના નિયંત્રણ માટેના પગલાં; જળમાર્ગો, ચેનલો અને બંદરોની જાળવણી અને ક્લિયરિંગ; બિન-પરંપરાગત ઉર્જા સ્ત્રોતો અને સંલગ્ન સુવિધાઓ દ્વારા શક્તિ; જહાજોમાંથી બંદરો સુધી જોખમી પદાર્થોનું ટ્રાન્સફર; અણુ ઉર્જા વિભાગના પ્રોજેક્ટ્સ; તેલ અને કુદરતી ગેસની શોધ અને નિષ્કર્ષણ અને તમામ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ વગેરે.

ડીમ્ડ વનની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા કરવામાં આવેલ નથી.

- વર્ષ 1996થી જંગલનો કયો વિસ્તાર જંગલ તરીકે લાયક છે તે વ્યાખ્યાયિત કરવાનો વિશેષાધિકાર રાજ્યોને આપવામાં આવ્યો છે.

કર્ણાટકમાં ડીમ્ડ વનમાં આવેલ ક્ષેત્રો

- જંગલોની લાક્ષણિકતાયુક્ત કોઈપણ માલિકીની જમીન
- વનવિભાગને ન સોંપાયેલ હોય તેવા રેવન્યુ વિભાગના ગીચ જંગલવાળા વિસ્તારો.
- ગીચ જંગલવાળા વિસ્તારોને વન વિભાગને સોંપવાની ભલામણ કરી હોય.
- વનવિભાગનું ગીચ વૃક્ષારોપણ
- વધુ લાકડાઓ (ગાઢ જંગલ) ધરાવતી જમીન વહેંચવામાં આવી હોય પરંતુ ત્યાં ખેતી ન થતી હોય.

કાર્બન સિક્વેસ્ટ્રેશન (કાર્બન જમી) અને જમીનનું પુનઃસ્થાપન

- તાજેતરમાં ઓઈલ ઈન્ડિયા લિમિટેડે (OIL) દિગ્બોઈ ફોરેસ્ટ ડિવિઝન, આસામ ફોરેસ્ટ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે દિગ્બોઈ ફોરેસ્ટ ડિવિઝન હેઠળના અપર દિહિંગ રિઝર્વ ફોરેસ્ટ (પશ્ચિમ બ્લોક)માં કાર્બન સિક્વેસ્ટ્રેશન અને ડિગ્રેડેડ ફોરેસ્ટ લેન્ડ (વન અધોગતિ)ના પુનઃસ્થાપન પરના પ્રોજેક્ટ માટે MoU પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે.
- વન ડિગ્રેડેશન એ એક પ્રક્રિયા છે જેમાં જંગલ વિસ્તારની જૈવિક સંપત્તિ અમુક પરિબળ દ્વારા અથવા પરિબળોના સંયોજન દ્વારા કાયમી ધોરણે ઘટી જાય છે. આમાં જંગલ વિસ્તારના ઘટાડાનો સમાવેશ થતો નથી, પરંતુ જંગલોની સ્થિતિની ગુણવત્તામાં ઘટાડો થાય છે. આ અધોગતિ જંગલને ઓછું મૂલ્યવાન બનાવે છે અને વનનાભૂદી તરફ દોરી શકે છે.

- આ પહેલ OILના CSR (Corporate Social Responsibility) પ્રોજેક્ટ વસુંધરા હેઠળ હાથ ધરવામાં આવી છે. પ્રોજેક્ટ હેઠળ માર્ચ 2025 સુધીમાં 2,50,000 રોપાઓનું વાવેતર કરીને 100 હેક્ટર વિસ્તારમાં પુનઃવનીકરણ અને વનીકરણ હાથ ધરવાનું આયોજન છે.
- વૃક્ષારોપણ ઉપરાંત, એક બામ્બુસેટની સ્થાપના અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા જંગલ પર નિર્ભરતા ઘટાડવા માટે વૈકલ્પિક આજીવિકાની તકો પણ હાથ ધરવાનું આયોજન છે.

કાર્બન સિક્વેસ્ટ્રેશન વિશે

- છોડ, જમીન, ભૌગોલિક રચનાઓ (geologic formations) અને સમુદ્રમાં કાર્બનનો લાંબા ગાળાનો સંગ્રહ કરવાની પ્રવૃત્તિને કાર્બન સિક્વેસ્ટ્રેશન (કાર્બન જપ્તી) કહે છે.

દેશનું 52મું ટાઇગર રિઝર્વ

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય પર્યાવરણ પ્રધાન ભૂપેન્દ્ર યાદવે માહિતી આપી હતી કે રાજસ્થાનના બુંદી જિલ્લામાં આવેલા રામગઢ વિષધારી અભયારણ્યને દેશના 52મા વાઘ અનામત તરીકે જાહેર કરવા માટે એક સૂચના જારી કરવામાં આવી છે.
- નોટિફિકેશન બાદ રામગઢ વિષધારી અભયારણ્ય રાજસ્થાનનું ચોથું ટાઇગર રિઝર્વ બની ગયું છે.
- તાજેતરમાં રાજસ્થાનમાં રણથંભોર, સરિસ્કા અને મુકુન્દરા હિલ્સ ટાઇગર રિઝર્વ છે.
- નેશનલ ટાઇગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી (NTCA) એ વાઈલ્ડલાઈફ (પ્રોટેક્શન) એક્ટ, 1972ની કલમ 38ની જોગવાઈ હેઠળ 5 જુલાઈ 2021ના રોજ રામગઢ વિષધારી વન્યજીવ અભયારણ્ય અને તેની આસપાસના વિસ્તારોને ટાઇગર રિઝર્વ તરીકે બનાવવા માટે 'સૈદ્ધાંતિક' મંજૂરી આપી હતી. જેના માટે રાજસ્થાન સરકાર દ્વારા એક કમિટિનું પણ ગઠન કરવામાં આવ્યું હતું.
- રાજસ્થાન સરકારે વર્ષ 1982માં રાજસ્થાન વન્યજીવ અને પક્ષી સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1951ની કલમ 5 હેઠળ તેને અભયારણ્ય જાહેર કર્યું હતું.

રામગઢ વિષધારી વન્યજીવ અભયારણ્ય વિશે

આ અભયારણ્ય રાજસ્થાનના બુંદી જિલ્લાના ગામ રામગઢ નજીક બુંદી-નેનવા રોડ પર બુંદી શહેરથી 45 કિ.મી.ના અંતરે આવેલું છે.

તે વર્ષ 1982માં સૂચિત કરવામાં આવ્યું હતું અને તે 252.79 ચો.કિ.મી. વિસ્તારમાં ફેલાયેલું છે.

રણથંભોર ટાઇગર રિઝર્વ (RTR) ના બફર ઝોન હેઠળ આવતા ભીલવાડાના બે ફોરેસ્ટ બ્લોક્સ, બુંદીના પ્રાદેશિક વન બ્લોક અને ઈન્દરગઢનો સમાવેશ થતા કુલ 1,017 ચોરસ કિમીનો વિસ્તાર રિઝર્વ વિસ્તાર તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો છે.

વાઘ સંરક્ષણ ઉપરાંત આ અભયારણ્ય ઈકોસિસ્ટમ તેમજ ફૂલોની પ્રજાતિઓ માટે પણ પ્રખ્યાત છે. અભયારણ્યમાં ભારતીય વરુ, ચિત્તો, પટ્ટાવાળી લક્કડખોદ, ચિતલ, સંભાર, સ્લોથ રીંછ, સોનેરી શિયાળ, ચિંકારા, નીલગાય, શિયાળ, જંગલી બિલાડી, લંગુર, સાપ, મગર સહિત 500 પ્રકારના વન્યજીવો છે.

વાઈલ્ડ લાઈફ (પ્રોટેક્શન) અમેન્ડમેન્ટ બિલ, 2021

- તાજેતરમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી, પર્યાવરણ, વન અને જળવાયુ પરિવર્તન માટેની સંસદીય સ્થાયી સમિતિએ વન્યજીવ (સંરક્ષણ) સુધારા વિધેયક, 2021 (વાઈલ્ડ લાઈફ (પ્રોટેક્શન) અમેન્ડમેન્ટ બિલ, 2021) પર તેનો અહેવાલ રજૂ કર્યો.
- પર્યાવરણ, વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રાલય દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવેલ કેટલીક પ્રજાતિઓને વન્યજીવ અને છોડના શિડ્યુલ્સ (વિવિધ યાદી)માંથી બાકાત રખાયા હતા, તેથી સ્થાયી સમિતિએ આ પ્રજાતિઓને શિડ્યુલ્સમાં સમાવવા માટે તેમાં સુધારો કરવાની ભલામણ કરી છે.

બિલની મુખ્ય વિશેષતા

- CITES ની જોગવાઈનો અમલ: આ ખરડો જંગલી પ્રાણીસૃષ્ટિ અને વનસ્પતિની લુપ્તપ્રાય પ્રજાતિઓમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર પરના કન્વેશન-CITESની જોગવાઈઓને લાગુ કરવા માંગે છે. આ બિલ કેન્દ્ર સરકારને નીચે મુજબની નિમણૂક કરવાની જોગવાઈ કરે છે.

1. મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટી

- જે નમૂનાઓના વેપાર માટે નિકાસ અથવા આયાત પરમીટ આપે છે.
- નિર્ધારિત નમૂનાના વેપારમાં સામેલ દરેક વ્યક્તિએ વ્યવહારની વિગતો મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટીને જાણ કરવી જરૂરી છે.
- CITES મુજબ, મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટી નમૂના માટે ઓળખ ચિહ્નોનો ઉપયોગ કરી શકે.
- આ બિલ કોઈપણ વ્યક્તિને નમૂનાના ઓળખ ચિહ્નમાં ફેરફાર કરવા અથવા તેને હટાવવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.
- અનુસૂચિત પ્રાણીઓના જીવંત નમૂનાઓ ધરાવનાર દરેક વ્યક્તિએ મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટી પાસેથી નોંધણી પ્રમાણપત્ર મેળવવું ફરજિયાત છે.

2. સાયન્ટિફિક ઓથોરિટીએ જે વેપાર કરવામાં આવતા નમૂનાઓના અસ્તિત્વ પર થતી અસરને લગતા પાસાઓ પર સલાહ આપે છે.

- યાદી(અનુસૂચિ)ને તર્કસંગત બનાવવી : વર્તમાનમાં અધિનિયમમાં ખાસ સંરક્ષિત છોડ માટે એક, ખાસ સંરક્ષિત પ્રાણીઓ માટે ચાર અને જંતુઓની પ્રજાતિ માટે એક એમ કુલ 6 અનુસૂચિ છે. બિલ આ અનુસૂચિઓની સંખ્યાને ઘટાડીને 4 કરવા માંગે છે.
- અનુસૂચિ-1 : ઉચ્ચતમ સ્તરનું રક્ષણ ધરાવતી પ્રજાતિઓ માટે.

- અનુસૂચિ-II : ઓછી માત્રાના રક્ષણની જરૂર હોય તેવી પ્રજાતિઓ માટે.
- અનુસૂચિ-III : છોડને આવરી લેવા માટેની સૂચિ.
- આ બિલ વર્મિન પ્રજાતિઓ માટેની અનુસૂચિને દૂર કરે છે.

વર્મિન

‘વર્મિન ટેગ’ એવા પ્રાણીઓને આપવામાં આવે છે જે પાકના બગાડ, માણસો સાથે સંઘર્ષ અને સંપત્તિના નુકસાનમાં સામેલ હોય છે.

- એકવાર વર્મિન જાહેર થયા પછી, ચોક્કસ પ્રજાતિઓ વન્યજીવન સંરક્ષણ અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે નહીં, અને તેનો શિકાર કરી શકાય છે અથવા પ્રતિબંધ વિના તેનો નાશ કરી શકાય છે.
- હાલની જોગવાઈ મુજબ કેન્દ્ર સરકાર નોટિફિકેશન દ્વારા, કાયદાની અનુસૂચિ I અને અનુસૂચિ II ના ભાગ II માં ઉલ્લેખિત પ્રાણીઓ સિવાયના કોઈપણ જંગલી પ્રાણીને આપેલ સમયગાળા માટે કોઈપણ વિસ્તાર માટે વર્મિન તરીકે જાહેર કરી શકે છે.
- તે CITES (સુનિશ્ચિત નમૂનાઓ- scheduled specimens) હેઠળ પરિશિષ્ટમાં સૂચિબદ્ધ નમૂનાઓ માટે એક નવી અનુસૂચિ દાખલ કરે છે.
- આ ખરડો કેન્દ્ર સરકારને આક્રમક બાહ્ય પ્રજાતિઓની આયાત કરવા, વેપાર કરવા અથવા તેના પ્રસારને નિયંત્રિત અથવા પ્રતિબંધિત કરવાની સત્તા આપે છે.
- આક્રમક બાહ્ય પ્રજાતિઓ (Invasive Alien Species) એવા છોડ અથવા પ્રાણીઓની પ્રજાતિઓનો ઉલ્લેખ કરે છે જે મૂળ ભારતની નથી અને બહારથી અહીંયાં વસાવવાથી સ્થાનિક વન્ય જીવન અથવા તેના નિવાસ સ્થાન પર પ્રતિકૂળ અસર કરી શકે છે.
- કેન્દ્ર સરકાર આક્રમક પ્રજાતિઓને જપ્ત કરવા અને તેનો નિકાલ કરવા અધિકારીને સત્તા આપી શકે છે.
- અભયારણ્યોનું નિયંત્રણ: આ કાયદો રાજ્યના તમામ અભયારણ્યોનું નિયંત્રણ, સંચાલન અને જાળવણી કરવાનું કાર્ય મુખ્ય વન્ય જીવ વોર્ડન (Chief Wild Life Warden) ને સોંપે છે.
- ચીફ વાઈલ્ડ લાઈફ વોર્ડનની નિમણૂક રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- બિલ સ્પષ્ટ કરે છે કે ચીફ વોર્ડનની ક્રિયાઓ અભયારણ્યો માટેની વ્યવસ્થાપન યોજનાઓ અનુસાર હોવી જોઈએ.

- વિશેષ ક્ષેત્રો હેઠળ આવતા અભયારણ્યો માટે વ્યવસ્થાપન યોજના એ સંબંધિત ગ્રામસભા સાથે યોગ્ય ભલામણ કર્યા પછી જ તૈયાર કરવી જોઈએ.
- વિશેષ ક્ષેત્રોમાં અનુસૂચિત વિસ્તાર અથવા એવા વિસ્તારોનો સમાવેશ થાય છે, જ્યાં અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પરંપરાગત વન નિવાસી (વન અધિકારોની માન્યતા) અધિનિયમ, 2006 લાગુ પડે છે.
- અનુસૂચિત વિસ્તારોએ મુખ્યત્વે બંધારણની પાંચમી અનુસૂચિ હેઠળ સૂચિત કરવામાં આવેલા જનજાતિ વસ્તી ધરાવતા આર્થિક રીતે પછાત વિસ્તારો છે.

આરક્ષિત ક્ષેત્ર (Conservation Reserves)

- કાયદા હેઠળ, રાજ્ય સરકારો રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો અને અભયારણ્યોને અડીને આવેલા ક્ષેત્રને રહેઠાણના રક્ષણ માટે આરક્ષિત ક્ષેત્ર (Conservation Reserves) તરીકે જાહેર કરી શકે છે. આ બિલ કેન્દ્ર સરકારને કોઈ ક્ષેત્રને આરક્ષિત ક્ષેત્ર પણ સૂચિત કરવાની સત્તા આપે છે.

દંડ (Penalties)

- અધિનિયમની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરવા બદલ આ અધિનિયમ જેલની સજા અને દંડની જોગવાઈ કરે છે.

ઉલ્લંઘનનો પ્રકાર	1972ના અધિનિયમ હેઠળ	2021ના બિલ અનુસાર
સામાન્ય ઉલ્લંઘન	25,000	1,00,000
ખાસ સંરક્ષિત પ્રાણીઓ	રૂપિયા સુધી ૩.10,000	રૂપિયા સુધી ૩.25,000

વાઈલ્ડ લાઈફ (પ્રોટેક્શન) એક્ટ, 1972 શું છે?

- વાઈલ્ડ લાઈફ (પ્રોટેક્શન) એક્ટ, 1972 વન્ય પ્રાણીઓ અને છોડની વિવિધ પ્રજાતિઓના રક્ષણ, તેમના રહેઠાણોનું સંચાલન અને જંગલી પ્રાણીઓ, છોડ અને તેમાંથી બનેલા ઉત્પાદનોના વેપારના નિયમન અને નિયંત્રણ માટે કાનૂની માળખું પૂરું પાડે છે.
- આ અધિનિયમમાં એવા છોડ અને પ્રાણીઓ અનુસૂચિની યાદી પણ છે જેઓને સરકાર દ્વારા વિવિધ સ્તરનું રક્ષણ પૂરું પાડવામાં આવે છે.
- આ અધિનિયમમાં અનેક વખત સુધારો કરવામાં આવ્યો છે, છેલ્લો સુધારો વર્ષ 2006માં કરવામાં આવ્યો હતો.

વન્યજીવ સંરક્ષણ અધિનિયમ હેઠળ સંરક્ષિત વિસ્તારો

- અધિનિયમ હેઠળ પાંચ પ્રકારના સંરક્ષિત વિસ્તારોની જોગવાઈ છે :

1. વન્યજીવ અભયારણ્ય :

- જે ફક્ત વન્યજીવનના ઉપયોગ માટેની આરક્ષિત જગ્યા છે, જેમાં પ્રાણીઓ, સરિસૃપ, જંતુઓ, પક્ષીઓ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ખાસ કરીને લુપ્ત થવાનું જોખમ હોય તેવાં અને દુર્લભ પ્રાણીઓનો સમાવેશ થાય છે, જેથી તેઓ જીવી શકે.
- અભયારણ્યની અંદર પ્રાણીઓને પકડવાની કે મારી નાખવાની મંજૂરી નથી. રાજ્ય સરકારના દ્વારા જાહેરનામા દ્વારા વન્યજીવ અભયારણ્ય જાહેર કરવામાં આવે છે. રાજ્ય વિધાનસભાના ઠરાવ દ્વારા સીમાઓ બદલી શકાય છે.
- માનવીય પ્રવૃત્તિઓ જેમ કે લાકડા કાપવા, ગૌણ વન ઉત્પાદનો એકત્રિત કરવા અને ખાનગી માલિકીના અધિકારો જ્યાં સુધી પ્રાણીઓની સુખાકારીમાં દખલ ન કરે ત્યાં સુધી મર્યાદિત માનવ પ્રવૃત્તિની મંજૂરી છે.
- અભયારણ્યની મર્યાદામાં કોણ પ્રવેશી શકે છે અને/અથવા રહી શકે છે તેના પર નિયંત્રણો છે. ચીફ વાઈલ્ડલાઈફ વોર્ડન (જે તમામ અભયારણ્યોનું નિયંત્રણ, સંચાલન અને જાળવણી કરવાની સત્તા છે) અભયારણ્યમાં વન્યજીવનના અભ્યાસ, વૈજ્ઞાનિક સંશોધન, ફોટોગ્રાફી, રહેતી વ્યક્તિઓ સાથે કોઈપણ કાયદેસરના વ્યવસાયના વ્યવહાર માટે અભયારણ્યમાં પ્રવેશ અથવા રહેઠાણ માટેની પરવાનગી આપી શકે છે.

2. રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન :

- રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો સમગ્ર ઈકોસિસ્ટમ એટલે કે તે પ્રદેશની વનસ્પતિ, પ્રાણીસૃષ્ટિ, લેન્ડસ્કેપ વગેરેને રક્ષણ પૂરું પાડે છે. રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો માત્ર વન્યજીવનનું જતન કરતા નથી પરંતુ પર્યાવરણીય અને લેન્ડસ્કેપ હેરિટેજને નુકસાન ન પહોંચાડે તે રીતે ડાયવર્ઝન પણ પ્રદાન કરે છે.
- રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનોને મોટી માત્રામાં રક્ષણ આપવામાં આવે છે, જેમાં માનવીય પ્રવૃત્તિ મોટા પ્રમાણમાં પ્રતિબંધિત હોય છે.
- રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનમાં વન્યજીવ અભયારણ્યની સરખામણીમાં વધુ પ્રતિબંધો હોય છે.
- રાજ્ય સરકાર નોટિફિકેશન દ્વારા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો જાહેર કરી શકે છે. રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરાયેલા ઠરાવ સિવાય રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનની સીમાઓમાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં

આવશે નહીં.

- રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય તે વિસ્તારના કુદરતી પર્યાવરણનું રક્ષણ અને જૈવવિવિધતાનું સંરક્ષણ કરવાનો છે. અહીં, કોઈ માનવીય પ્રવૃત્તિને મંજૂરી નથી. અહીં પશુધનને ચરાવવા અને ખાનગી હકોની પરવાનગી નથી.
- વન્યજીવ અધિનિયમની સૂચિમાં ઉલ્લેખિત પ્રજાતિઓના શિકાર અથવા પકડવાની મંજૂરી નથી.

3. સંરક્ષણ અનામત :

- રાજ્ય સરકાર સ્થાનિક સમુદાયો સાથે ભલામણ કર્યા પછી કોઈ વિસ્તાર (ખાસ કરીને અભયારણ્ય અથવા ઉદ્યાનોને અડીને આવેલા)ને સંરક્ષણ અનામત તરીકે જાહેર કરી શકે છે.
- જો તેઓ નિર્જન હોય અને સંપૂર્ણપણે ભારત સરકારની માલિકી ધરાવતા હોય તથા સમુદાયો દ્વારા નિર્વાહ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા હોય તેવા વિસ્તારોને સંરક્ષણ વિસ્તારો તરીકે જાહેર કરવામાં આવે છે.

4. સામુદાયિક અનામત:

- રાજ્ય સરકાર સ્થાનિક સમુદાય અથવા જે વ્યક્તિએ વન્યજીવનના સંરક્ષણ માટે સ્વૈચ્છિક સેવા આપી હોય તેમની સાથે પરામર્શ કર્યા પછી કોઈપણ ખાનગી અથવા સામુદાયિક જમીનને સામુદાયિક અનામત તરીકે જાહેર કરી શકે છે.

5. ટાઈગર રિઝર્વ :

- આ વિસ્તારો ભારતમાં વાઘના રક્ષણ અને સંરક્ષણ માટે આરક્ષિત છે. તેઓ નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટીની ભલામણો પર જાહેર કરવામાં આવે છે.

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

VPN - વર્ચ્યુઅલ પ્રાઇવેટ નેટવર્ક

- તાજેતરમાં ભારતીય કમ્પ્યુટર ઈમરજન્સી રિસ્પોન્સ ટીમ દ્વારા જાહેર કરાયેલા નવા નિર્દેશો મુજબ વર્ચ્યુઅલ પ્રાઇવેટ નેટવર્ક (VPN) પ્રદાતાઓએ પાંચ વર્ષ માટે વપરાશકર્તાના ડેટાને સ્ટોર કરવાના રહેશે.
- હેતુ : ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓ રોકવી તેમજ વિશ્વમાં વધી રહેલા ડાર્કનેટના ઉપયોગને નિયંત્રિત કરવો

VPN શું છે?

- VPN તરીકે ઓળખાતું વર્ચ્યુઅલ પ્રાઇવેટ નેટવર્ક, સાર્વજનિક ઇન્ટરનેટ કનેક્શનમાંથી ખાનગી નેટવર્ક બનાવીને ઓનલાઇન ગોપનીયતા અને અનામિતા આપે છે. VPNs ઇન્ટરનેટ પ્રોટોકોલ (IP) એડ્રેસને છૂપાવે છે, જેથી ઓનલાઇન ક્રિયાઓ વર્ચ્યુઅલ રીતે શોધી ન શકાય. સૌથી મહત્વપૂર્ણ, VPN સેવાઓ સુરક્ષિત Wi-Fi હોટસ્પોટ કરતાં પણ વધુ ગોપનીયતા પ્રદાન કરવા માટે સુરક્ષિત અને એનક્રિપ્ટેડ કનેક્શન સ્થાપિત કરે છે.
- તે ઇન્ટરનેટ ટ્રાફિકને એન્ક્રિપ્ટ કરે છે અને વપરાશકર્તાની ઓનલાઇન ઓળખ છૂપાવે છે. જેનાથી ઓનલાઇન ટ્રેકિંગ કરવું અને ડેટાની ચોરી કરવાનું વધુ મુશ્કેલ બની જાય છે.
- VPN ઇન્ટરનેટ સર્વિસ પ્રોવાઇડર (ISP) અને થર્ડપાર્ટી યુઝરે લીધેલ વેબસાઇટની મુલાકાતની જાણકારી પ્રાપ્ત થવા દેતું નથી. આમ, VPN એક ફિલ્ટરની માફક કાર્ય કરે છે.

VPN, IP એડ્રેસ અને ગોપનીયતાને કેવી રીતે સુરક્ષિત કરે છે?

- VPN આવશ્યકપણે સ્થાનિક નેટવર્ક અને અન્ય સ્થાને એક્સિટ નોડ વચ્ચે ડેટા ટનલ બનાવે છે, જે હજારો માઇલ દૂર હોઈ શકે છે, જેથી એવું લાગે છે કે વ્યક્તિ અન્ય સ્થાને છે.
- જ્યારે Wi-Fi નેટવર્ક પર ડેટા મોકલવામાં આવે ત્યારે તેને સ્કેમ્બલ કરવા માટે એન્ક્રિપ્શનનો ઉપયોગ કરે છે. એન્ક્રિપ્શન ડેટાને વાંચી ન શકાય તેવું બનાવે છે. સાર્વજનિક Wi-Fi નેટવર્કનો ઉપયોગ કરતી વખતે ડેટા સુરક્ષા ખાસ કરીને મહત્વપૂર્ણ છે, કારણ કે તે નેટવર્ક પરના અન્ય કોઈને પણ ઉપયોગકર્તા વ્યક્તિની ઇન્ટરનેટ પ્રવૃત્તિને છૂપાવવામાં મદદ કરે છે.

VPN શું છૂપાવે છે?

- બ્રાઉઝિંગ ઇતિહાસ
- IP એડ્રેસ અને સ્થળ
- સ્ટ્રીમિંગનું સ્થાન
- વેબ પ્રવૃત્તિ

VPNથી થતા લાભ

- ડેટાની ગોપનીયતા જાળવી રાખે છે અને ડેટાને એન્ક્રિપ્ટ કરે છે.
- વપરાશકર્તાનું સ્થાન છૂપાવવામાં ઉપયોગી છે.
- ડેટાના જરૂરી અને સુરક્ષિત ટ્રાન્સફરને મહત્વ આપે છે.

CERT-INના નવા નિર્દેશો વિશે

- હવેથી VPN સેવા પૂરી પાડનારે VPN વપરાશકર્તાના નામ, સરનામા, ઇ-મેલ આઈડી, ફોન-નંબર, તેની સેવાનો ઉપયોગ અને કારણો, માલિકીની પેટર્ન, તારીખો વગેરે સંગ્રહિત કરવી પડશે.
- VPN સેવા આપનારે તેના ગ્રાહકોને આપવામાં આવેલા IP એડ્રેસ અને ગ્રાહકોના સામાન્ય રીતે ઉપયોગમાં લેવાતા IP એડ્રેસને પણ સંગ્રહિત કરવા પડશે.

CERT-IN શું છે?

- ભારતીય કમ્પ્યુટર ઈમરજન્સી રિસ્પોન્સ ટીમ (CERT-IN) ભારત સરકારના ઇલેક્ટ્રોનિક્સ અને ઇન્ફોર્મેશન મંત્રાલય હેઠળ કાર્ય કરતી એક શાખા છે.
- તે હેકિંગ અને ફિશિંગ જેવા સાયબર સુરક્ષાના જોખમોનો સામનો કરવા માટેની નોડલ એજન્સી છે. તે ભારતીય ઇન્ટરનેટ ડોમેઇનની સુરક્ષા સંબંધિત સંરક્ષણને મજબૂત બનાવે છે.
- CERT-In જાન્યુઆરી 2004 થી કાર્યરત છે. CERT-In એ કમ્પ્યુટર સુરક્ષા ઘટનાઓ જ્યારે પણ બને છે ત્યારે તેની જવાબ આપવા માટે રાષ્ટ્રીય નોડલ એજન્સી છે.
- CERT-In ને સાયબર સુરક્ષાના ક્ષેત્રમાં નીચેના કાર્યો કરી રાષ્ટ્રીય એજન્સી તરીકે સેવા આપવા માટે નિયુક્ત કરવામાં આવી છે:
 - સાયબર ઘટનાઓ પર માહિતીનો સંગ્રહ, વિશ્લેષણ અને પ્રસાર.
 - સાયબર સુરક્ષા ઘટનાઓની આગાહી અને ચેતવણીઓ.
 - સાયબર સુરક્ષા ઘટનાઓને નિયંત્રિત કરવા માટેના કટોકટીના પગલાં અને સાયબર ઘટના પ્રતિભાવ પ્રવૃત્તિઓનું સંકલન.
 - માહિતી સુરક્ષા વ્યવહારો, પ્રક્રિયાઓ, નિવારણ, પ્રતિભાવ અને સાયબર ઘટનાઓના અહેવાલને લગતી બાબતો.
- સ્થાપના : વર્ષ 2004માં IT ACT, 2000ના સેક્શન (70B) હેઠળ

SU-30 MKI વિમાન

- ભારતીય વાયુ સેના (IAF) દ્વારા રશિયા અને હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL)ના સહયોગથી 85 SU-30 (સુખોઈ-30) વિમાનોને નવનીતમ ધોરણો અનુસાર અપગ્રેડ કરવાની યોજના બનાવાઈ હતી.
- વર્તમાનમાં ચાલી રહેલ રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ અને મેક-ઈન-ઈન્ડિયા નીતિના કારણે આ યોજના અટકાવવામાં આવી છે.
- IAF એ Su-30 એરક્રાફ્ટને વધુ શક્તિશાળી રડાર અને નવીનતમ ઇલેક્ટ્રોનિક યુદ્ધ ક્ષમતાઓથી સજ્જ કરવાની યોજના બનાવી હતી.
- હાલમાં, IAF 272 (અંદાજે) Su-30MKI ફાઈટર જેટનું સંચાલન કરે છે. ભારત સમગ્ર વિશ્વમાં નિકાસલક્ષી Su-30MKIનું સૌથી મોટું ઓપરેટર પણ છે.

સુખોઈ -30 MKI (SU -30 MKI) વિશે

- સુખોઈ Su-30MKI એ ભારતીય વાયુસેના (IAF) માટે સુખોઈ ડિઝાઈન બ્યુરો અને હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL) દ્વારા સંયુક્ત રીતે વિકસાવવામાં આવેલું મલ્ટિરોલ કોમ્બેટ ફાઈટર એરક્રાફ્ટ છે. Su-30 ફાઈટર એરક્રાફ્ટ પર આધારિત, Su-30MKI ગ્રસ્ટ વેક્ટરિંગ કંટ્રોલ અને કેનાલર્સથી સજ્જ છે.

વિશેષતા

- SU-30 MKI ફાઈટર જેટ એક સાથે 3000 કિમી સુધીનું લાંબુ અંતર કાપવા માટે સક્ષમ છે અને ફ્લાઈટના ઉડ્ડયન દરમિયાન હવામાં જ બળતણ (fuel) ભરી શકાય છે.
- SU-30 MKI ડબલ એન્જિન અને બે સિટર ધરાવનાર સુપરમેન્યુવરેબલ ફાઈટર એરક્રાફ્ટ છે.
- SU-30 MKI ફાઈટર જેટ તમામ આબોહવાકીય પરિસ્થિતિઓમાં કામ કરવા માટે સક્ષમ છે.
- SU-30 MKI ફાઈટર જેટ 'હવા-થી-હવા'(air-to-air) અને 'હવા-થી-સપાટી'(air-to-surface) પર રહેલા ટાર્ગેટને તોડવા માટે સક્ષમ છે.
- SU-30 MKI ફાઈટર જેટ 1.5-મેક થી વધુની ઝડપે ઊડી શકે છે.
- SU-30 MKIમાં 'bars planer array radar' નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
- સુખોઈ -30 MKI એ ચોથી પેઢીનું લડાકુ વિમાન છે.
- વર્ષ -2014માં HAL અને બ્રહ્મોસ એરોસ્પેસ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ દ્વારા બ્રહ્મોસ મિસાઈલને સુખોઈ-30 MKIમાં સેટ (ઈન્ટેગ્રેટ) કરવા માટે એક કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.

- વિશ્વમાં પ્રથમવાર આટલું વજન (2.5 ટન) ધરાવતી મિસાઈલને ફાઈટર જેટમાં ઈન્ટેગ્રેટેડ કરવામાં આવી છે.

IAF ના કોમ્બેટ અથવા ફાઈટર એરક્રાફ્ટ

રફાલ

- રફાલ એ મલ્ટીરોલ ફાઈટર એરક્રાફ્ટ છે, જે ફ્રેન્ચ એરક્રાફ્ટ ઉત્પાદક દસોલ્ટ એવિએશન દ્વારા ડિઝાઈન અને બનાવવામાં આવેલ છે.

તેજસ (HAL, ભારત)

- તેજસ એ સિંગલ એન્જિનવાળું, હલકા વજનનું, મલ્ટી-રોલ સુપરસોનિક ફાઈટર છે.

MiG 29K

- મિકોયાન મિગ - 29K એ રશિયન ઓલ - વેધર કેરિયર આધારિત મલ્ટીરોલ ફાઈટર એરક્રાફ્ટ છે.
- ભારતીય વાયુસેના (IAF) મિગ 29નું પ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રાહક હતું. તે 30 વર્ષથી આ વિમાનોનું સંચાલન કરે છે.

મિરાજ 2000

- દસોલ્ટ મિરાજ 2000 એ ફ્રેન્ચ કંપની દસોલ્ટ એવિએશન દ્વારા ઉત્પાદિત મલ્ટીરોલ, સિંગલ-એન્જિન અને ચોથી પેઢીનું જેટ ફાઈટર છે.
- ભારતને 1985માં ફ્રેન્ચ કંપની દસોલ્ટ પાસેથી સુપર ફાઈટર્સની પ્રથમ બેચ મળી હતી.
- ભારતે 1999માં કારગિલ સંઘર્ષ દરમિયાન 'ઓપરેશન વિજય' અંતર્ગત પ્રથમ વખત આ ફાઈટર જેટનો વ્યાપક ઉપયોગ કર્યો હતો.
- બાલાકોટ એર સ્ટ્રાઈકમાં 12 મિરાજ 2000 ફાઈટર જેટે નિયંત્રણ રેખા (LOC) પાર કરી અને પાકિસ્તાનના બાલાકોટમાં જૈશ-એ-મોહમ્મદ (JeM) ના આતંકી કેમ્પ પર બોમ્બ વરસાવી તેને નષ્ટ કર્યા હતા.

MiG 21

- 1959માં બનેલું, MiG-21 એ વિશ્વના પ્રથમ સુપરસોનિક ફાઈટર એરક્રાફ્ટમાંથી એક છે. આ એકમાત્ર એરક્રાફ્ટ છે જેનો ઉપયોગ વિશ્વના લગભગ 60 દેશો દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે. મિગ-21 હાલમાં ભારત સહિત અનેક દેશોની વાયુસેનામાં સેવા આપી રહ્યું છે.

આનુવંશિક રીતે સંશોધિત મચ્છર (Genetically Modified Mosquitoes)

- તાજેતરમાં અમેરિકાએ આનુવંશિક રીતે એન્જિનિયર્ડ મચ્છરોનો ઓપન-એર અભ્યાસ હાથ ધર્યો હતો, જેણે આશાસ્પદ પરિણામો દર્શાવ્યા છે. આ અભ્યાસનો ઉદ્દેશ જંગલી એડીસ ઈજિપ્તી મચ્છરોની વસ્તી ઘટાડવાનો છે, જે ચિકનગુનિયા, ડેન્ગ્યુ, ઝીકા અને યલો ફીવર (Yellow Fever) માટે જવાબદાર વાયરસના વાહક છે.
- બ્રાઝિલ, પનામા, કેયમેન ટાપુઓ અને મલેશિયામાં મચ્છરોનું ક્ષેત્રીય પરીક્ષણ કરવામાં આવી ચૂક્યું છે. પરંતુ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં આવો કોઈ અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો ન હતો.

આનુવંશિક રીતે સંશોધિત મચ્છર શું છે?

- GM મચ્છરો બે પ્રકારના જનીનો વહન કરવા માટે પ્રયોગશાળામાં મોટા પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે.
- એક સ્વ-મર્યાદિત જનીન (Self-Limiting Gene), જે માદા મચ્છરના સંતાનોને પુખ્તાવસ્થા સુધી જીવતા અટકાવે છે. અને બીજું ફ્લોરોસન્ટ માર્કર જનીન (Fluorescent Marker Gene), જે ખાસ લાલ પ્રકાશ હેઠળ ઝબકે છે અને તેનાથી સંશોધકો જંગલામાં GM મચ્છરોને ઓળખી શકે છે.
- પ્રયોગશાળામાં ઉત્પાદિત GM મચ્છર ઈંડા મૂકે છે. આ ઈંડા સ્વ-મર્યાદિત અને ફ્લોરોસન્ટ માર્કર જનીનો વહન કરે છે.
- GM મચ્છરના ઈંડા જે સ્વ-મર્યાદિત જનીન વહન કરે છે, તેને અમુક વિસ્તારમાં છોડવામાં આવે છે. એકવાર તેઓનો ઉછેર થયા બાદ પુખ્ત અવસ્થા સુધી વિકાસ પામે છે, ત્યારે તેઓ જંગલી માદાઓ સાથે સંવનન માટે ઉપલબ્ધ હોય છે અને આમ તેના જનીનો તેમના સંતાનમાં પ્રસરે છે.
- સંવનન બાદ જન્મેલ માદા સંતાન પુખ્ત થાય તે પહેલા મૃત્યુ પામે છે. જેનાં પરિણામે વિસ્તારમાં એડીસ ઈજિપ્તી મચ્છરોની સંખ્યામાં ઘટાડો થાય છે.

આનુવંશિક રીતે સંશોધિત મચ્છર સંબંધિત ચિંતાઓ શું છે?

- રોગના ફેલાવાને રોકવા માટે તેમની વસ્તીને નિયંત્રિત કરવા માટે જંતુઓને આનુવંશિક રીતે સંશોધિત કરવા એ કોઈ નવો વિચાર નથી. સમાન પ્રયાસો એક દાયકા પહેલા શરૂ થયા હતા અને વૈજ્ઞાનિકો હવે રોગોને રોકવા માટે ટીક્સ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે.
- સંશોધિત મચ્છરોથી લોકોને થતાં નુકસાન, મચ્છર પર નિર્ભર પ્રજાતિઓ પર તેની અસર અને જીવલેણ વાયરસના ઉદ્ભવ જેવા અન્ય પરિણામોથી સંબંધિત ચિંતાઓ સંકળાયેલી છે.
- નિષ્ણાતો અનુસાર વાયરસ ફેલાવતા મચ્છરની વસ્તી ઘટાડવી એ સંભવિત પ્રકોપને રોકવા માટે પૂરતું નથી.

ઝીકા વાયરસ

- ઝીકા વાયરસ એ મચ્છરજન્ય ફ્લેવીવાયરસ (Flavivirus) છે, જેને પ્રથમ વખત વર્ષ 1947માં યુગાન્ડામાં વાંદરાઓમાં ઓળખવામાં આવ્યો હતો.
- ત્યારબાદ વર્ષ 1952માં યુગાન્ડા અને યુનાઈટેડ રિપબ્લિક ઓફ તાંઝાનિયામાં મનુષ્યમાં ઝીકા વાયરસ મળી આવ્યો હતો. ત્યારબાદ આફ્રિકા, અમેરિકા, એશિયા અને પેસેફિકમાં ઝીકા વાયરસ રોગનો પ્રકોપ નોંધવામાં આવ્યો હતો.
- ઝીકા વાયરસ રોગ મુખ્યત્વે એડીસ મચ્છર દ્વારા ફેલાતા વાયરસને કારણે થાય છે અને સગર્ભા સ્ત્રીમાંથી તેના ગર્ભમાં ફેલાય છે. ઝીકા વાયરસનું જાતીય સંક્રમણ પણ શક્ય છે.
- ઝીકા માટે કોઈ રસી કે દવા નથી. તેના બદલે લક્ષણોને દૂર કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે.

ડેન્ગ્યુ

- ડેન્ગ્યુ એ એડીસ જીન્સમાં મચ્છરની વિવિધ પ્રજાતિઓ દ્વારા ફેલાય છે. તેના લક્ષણોમાં તાવ, માથાનો દુખાવો, સ્નાયુઓ અને સાંધાનો દુખાવો અને ત્વચા પર ઓરી જેવી જ લાક્ષણિક ફોલ્લીઓ થાય છે.
- ડેન્ગ્યુની રસી CYD-TVD અથવા Dengvaxia લગભગ 20 દેશોમાં મંજૂર કરવામાં આવી છે.

ચિકનગુનિયા

- ચિકનગુનિયા એ મચ્છરજન્ય વાયરસ છે.
- તે એડીસ ઈજિપ્તી અને એડીસ આલ્બોપિક્ટસ (Aedes aegypti and Aedes albopictus mosquitoes) મચ્છર દ્વારા ફેલાય છે.
- ચિકનગુનિયાના લક્ષણોમાં એકાએક તાવ અને ઘણીવાર હાથ અને પગમાં સાંધાના તીવ્ર દુખાવો, માથાનો દુખાવો, સ્નાયુમાં દુખાવો, સાંધામાં સોજો અથવા ફોલ્લીઓ સામેલ હોઈ શકે છે.
- ચિકનગુનિયા માટે કોઈ ચોક્કસ એન્ટિવાયરલ દવા ઉપલબ્ધ નથી.

યલો ફીવર (કમળો)

- આ એક તીવ્ર વાયરલ હેમોરેજિક રોગ (haemorrhagic disease) છે, જે ચેપગ્રસ્ત મચ્છરો દ્વારા ફેલાય છે.
- યલો ફીવરના લક્ષણોમાં તાવ, માથાનો દુખાવો, કમળો, સ્નાયુઓમાં દુખાવો, ઊબકા ઊલટી અને થાકનો સમાવેશ થાય છે. યલો ફીવરની રસી '17D' તરીકે ઓળખાય છે.

ગતિશક્તિ સંચાર પોર્ટલ

- તાજેતરમાં સંચાર મંત્રાલયે સેન્ટ્રલાઈઝ્ડ રાઈટ ઓફ વે (RoW) મંજૂરીઓ માટે 'ગતિશક્તિ સંચાર' પોર્ટલ શરૂ કર્યું છે.
- આ પોર્ટલ ટાવરના સ્થાપન, ફાઈબર વાયર નાખવા અને આગામી 5G રોલઆઉટને વેગ આપવા માટેની મંજૂરીઓને ઝડપી અને કેન્દ્રિય બનાવવા માટે શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

ગતિશક્તિ સંચાર પોર્ટલ વિશે

- આ પોર્ટલ નેશનલ બ્રોડબેન્ડ મિશનના વિઝનના વિસ્તારોને ધ્યાનમાં રાખીને વિકસાવવામાં આવ્યું છે.
- રાષ્ટ્રીય બ્રોડબેન્ડ મિશનની યોજના દેશના નાગરિકોને સેવાઓ અને ડિજિટલ સશક્તિકરણ સાથે દરેક ભારતીય નાગરિકને બ્રોડબેન્ડ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રદાન કરવાની છે.
- હેતુ : ટેલિકોમ્યુનિકેશન સેક્ટરમાં ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર કામો માટે 'વ્યવસાય કરવાની સરળતા' પ્રદાન કરવી.

રાઈટ ઓફ વે નિયમો (RoW)

- કેબલ નાખવા અને ટેલિકોમ ટાવર સ્થાપવા અંગેના RoW નિયમોએ વિવાદના સમાધાન માટે, મંજૂરીઓ પ્રદાન કરવા અને વિવિધ એજન્સીઓ અને ઉદ્યોગ વચ્ચે સંકલનને સરળ બનાવવા માટેનું માળખું પ્રદાન કરે છે.
- RoW નિયમો હાલમાં વહીવટી પ્રક્રિયા પર આધારિત છે તથા તેને ફી માળખા અંગે સ્પષ્ટતા લાવવા, સ્થાનિક અધિકારીઓને સશક્ત કરવા અને જવાબદારી નક્કી કરવા માટે કાયદાકીય સમર્થન જરૂરી છે.
- સર્વિસ પ્રોવાઈડર્સની RoW એપ્લિકેશનનો સારી રીતે સમયસર નિકાલ એ ઝડપી ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર નિર્માણમાં મદદ કરશે જે પછી 5G નેટવર્કના સમયસર રોલઆઉટને સક્ષમ કરશે.
- ગતિશક્તિ પોર્ટલમાં એક ડેશબોર્ડ પણ છે જેનો ઉપયોગ સમગ્ર દેશમાં RoW એપ્લિકેશનના અસરકારક દેખરેખ માટે થઈ શકે છે. આ નવું લોન્ચ થયેલું પોર્ટલ RoW મંજૂરીની પ્રક્રિયાને સરળ બનાવવામાં મદદ કરશે જે પછી સમગ્ર દેશમાં ઓપ્ટિકલ ફાઈબરને ઝડપથી નાખવામાં મદદ કરશે.
- તે સમગ્ર ભારતમાં કનેક્ટિવિટી અને ટેલિકોમ સેવાઓની ગુણવત્તા વધારવા, બ્રોડબેન્ડની ઝડપ વધારવા અને ટાવરની સંખ્યા વધારવામાં પણ મદદ કરશે.
- ભારત માટે ગ્રામીણ અને શહેરી બંને મહત્વપૂર્ણ : આ ટકાઉ, સસ્તું અને પરિવર્તનશીલ ટેકનોલોજીના આધારે અવિરત ડિજિટલ એક્સેસ, સેવાઓની ડિજિટલ ડિલિવરી અને તમામનો ડિજિટલ સમાવેશ સુનિશ્ચિત કરશે.

PM ગતિશક્તિ યોજના

- વર્ષ 2021માં ભારત સરકારે લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચમાં ઘટાડો કરવાના હેતુથી ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સના સંકલિત આયોજન અને અમલીકરણના ઉદ્દેશ્ય સાથે મહત્વાકાંક્ષી ગતિશક્તિ યોજના અથવા રાષ્ટ્રીય માસ્ટર પ્લાન શરૂ કર્યો.
- ધ્યેય : કામોને ઝડપી બનાવવા, ખર્ચમાં બચત કરવા અને નોકરીઓનું સર્જન કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને આગામી ચાર વર્ષમાં ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સનું સંકલિત આયોજન અને અમલીકરણ સુનિશ્ચિત કરવું.
- ગતિ શક્તિ યોજના વર્ષ 2019માં શરૂ કરવામાં આવેલ 3. 110 લાખ કરોડની રાષ્ટ્રીય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પાઈપલાઈનને સમાવી લેશે.
- લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચમાં ઘટાડો કરવા ઉપરાંત, આ યોજનાનો હેતુ કાર્ગો હેન્ડલિંગ ક્ષમતા વધારવા અને વેપારને વેગ આપવા માટે બંદરો પર ટર્નઅરાઉન્ડ સમય ઘટાડવાનો પણ છે.
- તે 11 ઔદ્યોગિક કોરિડોર અને બે નવા સંરક્ષણ કોરિડોર (એક તમિલનાડુમાં અને બીજો ઉત્તર પ્રદેશમાં) શરૂ કરવાનો પણ લક્ષ્ય રાખે છે.

નેશનલ બ્રોડબેન્ડ મિશન

- વર્ષ 2019માં ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ટેલિકોમ્યુનિકેશન (DoT) દ્વારા શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.
- ઉદ્દેશ્ય: સમગ્ર દેશમાં ખાસ કરીને ગ્રામીણ અને દૂરના વિસ્તારોમાં, બ્રોડબેન્ડ સેવાઓની સાર્વત્રિક અને સમાન એક્સેસની સુવિધા સુનિશ્ચિત કરવી.
- આ વિઝનને પરિપૂર્ણ કરવા માટે, સમગ્ર દેશમાં ડિજિટલ કોમ્યુનિકેશન ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ને સરળ અને કાર્યક્ષમ બનાવીને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ની કરોડરજી બનાવવામાં આવે તે આવશ્યક છે.
- 'ગતિશક્તિ સંચાર' પોર્ટલ રાષ્ટ્રીય ડિજિટલ કોમ્યુનિકેશન પોલિસી-2 માં કરાયેલી પરિકલ્પના મુજબ 'બધા માટે બ્રોડબેન્ડ'ના ધ્યેયને હાંસલ કરવા માટે એક મજબૂત મિકેનિઝમ પ્રદાન કરશે.

નેશનલ ડેટા એન્ડ એનાલિટિક્સ પ્લેટફોર્મ

- તાજેતરમાં નીતિ આયોગ દ્વારા જાહેર ઉપયોગ માટે નેશનલ ડેટા એન્ડ એનાલિટિક્સ પ્લેટફોર્મ (NDAP) લોન્ચ કરાયું છે.
- વિઝન: જાહેર સરકારી ડેટાની એક્સેસનું લોકશાહીકરણ કરવું.
- મિશન: બહુવિધ સરકારી સ્ત્રોતોમાં ડેટાને પ્રમાણિત કરવા, લવચીક વિશ્લેષણ પ્રદાન કરવું અને સંશોધન, નવીનતા, નીતિ નિર્માણ અને જાહેર વપરાશ માટે અનુકૂળ ફોર્મેટમાં તેને સરળતાથી સુલભ બનાવવા.

હેતુ

- નીતિ નિર્માતાઓ, અમલદારો, સંશોધકો, ડેટા વૈજ્ઞાનિકો, પત્રકારો અને નાગરિકોની જરૂરિયાતોને અનુરૂપ ડેટા એક્સેસ કરવું.
- ડેટા નિયમિતપણે અપડેટ થાય તેની ખાતરી કરવા માટે માનક ઓપરેટિંગ પ્રક્રિયાઓ સેટ કરવામાં આવી છે.

ડેટા સ્ત્રોતો

- કેન્દ્ર સરકારના 50 થી વધુ મંત્રાલયો અને વિભાગોની વેબસાઇટ્સ અને ડેટા.
- રાજ્ય સરકારના તમામ વિભાગો અને મંત્રાલયોની વેબસાઇટ્સ, (પરંતુ 250 થી વધુ નહીં)

NDAP કેવી રીતે ઉપયોગી?

- નેશનલ ડેટા એન્ડ એનાલિટિક્સ પ્લેટફોર્મ (NDAP) નો ઉદ્દેશ્ય પ્રકાશિત ભારતીય સરકારી ડેટાની એક્સેસ અને ઉપયોગને યોગ્ય બનાવવાનો છે. આ પ્લેટફોર્મ સમગ્ર ભારતમાં વહીવટી ડેટાના વિશાળ લેન્ડસ્કેપમાંથી પ્રમાણિત ડેટાસેટ્સ પ્રદાન કરે છે. NDAP વપરાશકર્તાઓને સરળતાથી ડેટાસેટ્સ શોધવા, મર્જ કરવા, વિઝ્યુઅલાઇઝ કરવામાં અને ડાઉનલોડ કરવામાં મદદ કરે છે.
- ઓગસ્ટ 2021 માં પ્લેટફોર્મનું બીટા વર્ઝન બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું, જેણે પરિક્ષણ અને પ્રતિસાદ માટે માત્ર થોડા વપરાશકર્તાઓને એક્સેસ પ્રદાન કર્યું હતું.

પ્લેટફોર્મ પર હાલમાં કેટલા ડેટાસેટ્સ ઉપલબ્ધ છે?

- તેમાં કેન્દ્ર સરકારના 46 મંત્રાલયો અને એજન્સીઓના 203 ડેટાસેટ્સ છે. ભવિષ્યમાં, નવા ડેટાસેટ્સ ગ્રામ્ય સ્તર સુધી અપલોડ કરવામાં આવશે આ ડેટાસેટ્સ એકબીજા સાથે ઈન્ટરઓપરેબલ છે. ડેટાસેટ સુસંગત રહે તેની ખાતરી કરવા માટે તેને નિયમિતપણે અપડેટ કરવામાં આવશે.

પ્લેટફોર્મ પર ઉપલબ્ધ અન્ય સુવિધાઓ

- ડેટાસેટ્સ બહુવિધ ભાષાઓમાં ઉપલબ્ધ હશે. આ પ્લેટફોર્મનો ટ્રિપ્લિહિન વપરાશકર્તાઓ સરળતાથી એક્સેસ

કરી શકે છે, કારણ કે તેમાં હિન્દી અને અંગ્રેજીમાં ઓડિયો અને વિડિયો ટ્યુટોરિયલ્સ હશે.

NDAPનું મહત્વ

- NDAP ડેટાસેટ્સને એકબીજા સાથે ઈન્ટરઓપરેબલ બનાવે છે, જે સરળ ક્રોસ-સેક્ટરલ વિશ્લેષણને સક્ષમ કરશે. તે છેવાડાના માનવી સુધી તેની ઉપલબ્ધતાને સુનિશ્ચિત કરીને જાહેર સરકારી ડેટાના ઉપયોગનું લોકશાહીકરણ પણ કરશે. તે ડેટા આધારિત નીતિ-નિર્માણ અને પુરાવા-આધારિત નિર્ણય લેવાને પ્રોત્સાહન આપશે.

NATI આયોગ

- NATI આયોગ (નીતિ આયોગ) અથવા નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યુશન ફોર ટ્રાન્સફોર્મિંગ ઈન્ડિયાની સ્થાપના કેન્દ્ર સરકારના પ્રીમિયર પોલિસી થિંક ટેન્ક તરીકે 1 જાન્યુઆરી, 2015 ના રોજ કેન્દ્રીય કેબિનેટના ઠરાવ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. (આયોજન પંચના વિકલ્પરૂપે)

મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો

- કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્ય સરકારોને દિશાત્મક અને વ્યૂહાત્મક ઈનપુટ્સ આપવા માટે સલાહકાર સંસ્થા તરીકે કામ કરવું.
- આંતર-મંત્રાલય, આંતર-રાજ્ય અને કેન્દ્ર-રાજ્ય સંકલનને પ્રોત્સાહન આપીને નીતિના ધીમા અને ઢીલા અમલીકરણનો અંત લાવવો. મજબૂત રાજ્યો, મજબૂત રાષ્ટ્ર બનાવવાના સિદ્ધાંત પર સહકારી સંઘવાદને પ્રોત્સાહન આપવું.
- ટોપ-ડાઉન ડેવલપમેન્ટ એપ્રોચને બોટમ-ટોપ ડેવલપમેન્ટ એપ્રોચથી બદલવો. જેને આર્થિક પ્રગતિનો લાભ ન મળ્યો હોય તેવા સમાજના નબળા વર્ગ માટે નીતિ માળખું તૈયાર કરવું.
- રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય નિષ્ણાતો, પ્રેક્ટિશનરો અને ભાગીદારોના સમુદાય દ્વારા જ્ઞાન, નવીનતા અને ઉદ્યોગસાહસિક સપોર્ટ સિસ્ટમ બનાવવી.
- વિકાસ એજન્ડાના અમલીકરણને વેગ આપવા માટે આંતર-વિભાગીય મુદ્દાઓના નિરાકરણ માટે પ્લેટફોર્મ તરીકે સેવા આપવી.
- ઉપરના આધારે, નીતિ આયોગના કાર્યોને ચાર શ્રેણીઓમાં વિભાજિત કરી શકાય છે :
 - રિસોર્સ સેન્ટર અને નોલેજ હબ તરીકે કામ કરવું.
 - ડિઝાઇન પોલિસી અને પ્રોગ્રામ ફ્રેમવર્ક
 - ફોસ્ટર કોઓપરેટિવ ફેડરલિઝમ
 - દેખરેખ અને મૂલ્યાંકન.

પર્સિવરન્સ રોવર

- તાજેતરમાં નાસાના (નેશનલ એરોનોટિક્સ એન્ડ સ્પેસ એડમિનિસ્ટ્રેશન)ના પર્સિવરન્સ રોવરે મંગળ પર સૂર્યગ્રહણની ઘટના કેપ્ચર કરી છે.
- પર્સિવરન્સ રોવરે મંગળના બે ઉપગ્રહોમાંના એક ફોબોસ દ્વારા થયેલી ગ્રહણની ઘટનાને કેપ્ચર કરી છે.
- આ અવલોકન વૈજ્ઞાનિકોને ચંદ્રની ભ્રમણકક્ષાને તેમજ મંગળના ગુરુત્વાકર્ષણ બળને સમજવામાં મદદ કરી શકે છે જે આ લાલ ગ્રહના કસ્ટ અને આવરણને આકાર આપે છે.

પર્સિવરન્સ રોવર

- પૃથ્વી પરથી લોન્ચિંગ : 30 જુલાઈ, 2020
- મંગળ પર લેન્ડિંગ : 18 ફેબ્રુઆરી, 2021
- પર્સિવરન્સ એ મંગળ પર મોકલવામાં આવેલી સૌથી અદ્યતન, સૌથી મોંઘી અને સૌથી અત્યાધુનિક મોબાઈલ લેબોરેટરી છે.
- તે અગાઉના મિશન કરતાં અલગ છે કારણ કે તે મંગળની સપાટી પર ખડકો અને માટીના મૂળ નમૂનાઓ ડ્રિલિંગ કરીને એકત્ર કરવામાં અને મંગળની સપાટી પર 'Cache'માં તેમને અલગ રાખવામાં સક્ષમ છે. તે નાસાના મંગળ 2020 મિશનનું મુખ્ય રોવર છે, જેમાં નાના રોબોટિક અને કોએક્સિયલ હેલિકોપ્ટર ઈન્જેન્યુટીનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- પર્સિવરન્સ રોવર મલ્ટિ- મિશન રેડિયોઆઈસોટોપ થર્મોઇલેક્ટ્રિક જનરેટર (MMRTC), જે પ્લુટોનિયમ (પ્લુટોનિયમ ડાયોક્સાઈડ)ના કુદરતી કિરણોત્સર્ગીમાંથી ગરમીને વીજળીમાં રૂપાંતરિત કરે છે અને તેમાંથી ઉર્જા મેળવે છે.

અન્ય મંગળ મિશન

- ExoMars રોવર (2021) : યુરોપિયન સ્પેસ એજન્સી અને રશિયન સ્પેસ એજન્સીએ સપ્ટેમ્બર 2022માં મંગળ પર સંયુક્ત મિશન મોકલવાની યોજના બનાવી હતી. યુકેન પર રશિયાના આક્રમણ બાદ તેને સ્થગિત કરી દેવામાં આવ્યું છે.
- ચીનનું મંગળ મિશન (2021) તિયાવેન-1 : ચીનનું પ્રથમ મંગળ મિશન સપાટીની નીચે પાણીના હિસ્સા શોધશે જે જીવનને ટકાવી શકે.
- UAEનું હોપ માર્સ મિશન (UAE નું સૌપ્રથમ ઈન્ટરપ્લેનેટરી મિશન) (2021): UAE હોપ માર્સ મિશન મંગળની આબોહવાનું સંપૂર્ણ ચિત્ર બનાવી રહ્યું છે.
- ભારતનું માર્સ ઓર્બિટર મિશન (MOM) અથવા મંગલયાન (2013) : મંગળયાન એ ભારતનું મંગળ ઓર્બિટર છે, જે સપ્ટેમ્બર 2014 થી ગ્રહનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યું છે.

પ્રથમ બેટરી સંચાલિત ડ્યુઅલ-મોડ લોકોમોટિવ - નવદૂત

- તાજેતરમાં પશ્ચિમ મધ્ય રેલ્વે (WCR) દ્વારા બેટરી સંચાલન માટેનું ડ્યુઅલ -મોડ લોકોમોટિવ 'નવદૂત' વિકસાવ્યું છે. તેનું ટ્રાયલ જબલપુર, મુદવાડા અને બીજા અન્ય સ્ટેશનો વચ્ચે ચાલી રહ્યું છે.

નવદૂત વિશે

- આ એન્જિન બેટરી અને વીજળી બંને મોડ પર ચાલે છે.
- આ ઈ-એન્જિન 30km પ્રતિ કલાકની ઝડપે 18 કોચ ખેંચી શકે છે.
- તેમાં 84 બેટરી છે અને હાલમાં તેની ક્ષમતા 400 ટન બોજ ખેંચી શકવાની છે. તેને 'ન્યુ કટની' જંકશનના ઇલેક્ટ્રિક વિભાગ દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યું છે.

મહત્વ

- આ ડ્યુઅલ મોડ લોકોમોટિવને રેલવે બોર્ડ તરફથી 'બેસ્ટ ઈનોવેશન એવોર્ડ' પણ મળ્યો છે. આ નવા લોકોમોટિવથી રેલવેને દરરોજ 1000 લિટર ડીઝલની બચત થશે.
- તમામ ટ્રાયલ ક્લિયર કર્યા પછી અન્ય સ્ટેશનોમાં માલસામાન કોલસો, ઓઈલ ટેન્કરો વગેરે વહન કરવા માટે તેનો વધુ વ્યાપક ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

ઇલેક્ટ્રિક વાહનોના પ્રકાર

- બેટરી ઇલેક્ટ્રિક વાહન (BEV) : સંપૂર્ણપણે વીજળી દ્વારા સંચાલિત હાઈબ્રિડ અને પ્લગ ઈન હાઈબ્રિડની સરખામણી માં આ વધુ કાર્યક્ષમ છે.
- હાઈબ્રિડ ઇલેક્ટ્રિક વાહન (HEV) : વાહન આંતરિક કમ્બશન (સામાન્ય રીતે પેટ્રોલ) એન્જિન અને બેટરી સંચાલિત મોટર પાવરટ્રેન બંનેનો ઉપયોગ કરે છે. જ્યારે બેટરી ડિસ્ચાર્જ હોય ત્યારે પેટ્રોલ એન્જિનનો ઉપયોગ વાહન ચલાવવા અને ચાર્જ કરવા બંને માટે થાય છે. આ વાહનો સંપૂર્ણપણે ઇલેક્ટ્રિક અથવા પ્લગ-ઈન હાઈબ્રિડ વાહનો જેટલા કાર્યક્ષમ નથી.
- પ્લગ-ઈન હાઈબ્રિડ ઇલેક્ટ્રિક વ્હીકલ (PHGV) : આંતરિક કમ્બશન એન્જિન અને બાહ્ય સોલેટ (તેમની પાસે પ્લગ હોય છે) માંથી ચાર્જ કરવામાં આવતી બેટરી બંનેનો ઉપયોગ કરે છે. આનો અર્થ એ છે કે વાહનની બેટરીને એન્જિનને બદલે વીજળીથી ચાર્જ કરી શકાય છે. PHGV એ HEV કરતાં વધુ કાર્યક્ષમ છે. પરંતુ BEV કરતાં ઓછા કાર્યક્ષમ છે.
- ફ્યુઅલ સેલ ઇલેક્ટ્રિક વ્હીકલ (FCEV) : ઇલેક્ટ્રિક ઉર્જા રાસાયણિક ઉર્જામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, હાઈડ્રોજન FCEV.

ભારતની પ્રથમ m-RNA ટેકનોલોજી આધારીત રસી

- તાજેતરમાં CSIR-CCMB (કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્ટીફિક એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીયલ રિસર્ચ-સેન્ટર ફોર સેલ્યુલર & મોલેક્યુલર બાયોલોજી) દ્વારા ભારતની પ્રથમ સ્વદેશી મેસેન્જર RNA રસી ટેકનોલોજી વિકસાવાઈ છે. આ રસી ટેકનોલોજી જિનોવા બાયો દ્વારા બનાવેલ સેલ્ફ રેપ્લીકેટીંગ RNA ટેકનોલોજીથી અલગ છે.

mRNA રસી ટેકનોલોજી

- આ ટેકનોલોજીમાં મેસેન્જર RNA નો ઉપયોગ કરીને શરીરના રોગપ્રતિકારક પ્રોટીનને તૈયાર કરવાનું કોષોને શીખવવામાં આવે છે જે આપણા શરીરમાં રોગ પ્રતિકારક પ્રતિભાવને ટ્રિગર કરે છે આ રોગ પ્રતિકારક પ્રતિભાવ એન્ટિબોડિઝ ઉત્પન્ન કરે છે તેથી જ્યારે વાસ્તવમાં શરીર વાઈરસથી ગ્રસિત થાય ત્યારે તેની સામે લડત આપી શરીરને સુરક્ષિત રાખવામાં મદદ મળે.
- સ્વદેશી mRNA રસી સાર્સ-કોવ-2 સામે સુરક્ષા પૂરી પાડીને ભારતને કોવિડ સામે સુરક્ષિત કરશે. આ રસી મોડર્ના દ્વારા વિકસિત રસીને આધારે બનાવાઈ છે.

સેલ્ફ રેપ્લીકેટીંગ / એમ્પ્લીફાઇંગ mRNA

- સેલ્ફ રેપ્લીકેટીંગ mRNA ટેકનોલોજી એ પરંપરાગત RNA ટેકનોલોજીનું વિકસિત સ્વરૂપ છે. તે રસીના એન્ટીજનમાં વધારાના ચાર પ્રોટીનને ઓળખે છે અને RNAના માળખાનું એમ્પ્લીફિકેશન વધુ સક્ષમતાથી કરે છે. પરિણામે, રસીનો નાનો ડોઝ આપીને પણ વધુ અસરકારક પરિણામો મેળવી શકાય છે.

અસરકારકતા

- આ રસીના ઉંદરો ઉપર પરીક્ષણ દરમિયાન 'મજબૂત પ્રતિકારક વ્યવસ્થા'ના પરિણામો જોવા મળ્યા છે. આ દરમિયાન કોરોના વાઈરસ સાથે જોડાતા માનવ એન્જિયોટેન્સિન કન્વર્ટિંગ એન્ઝાઇમ 2 (ACE 2) કે જે વાઈરસ સ્વીકારકર્તાની ભૂમિકા ભજવે છે, તેની સામે અવરોધ ઉત્પન્ન કરવામાં 90% થી વધુ અસરકારકતા પ્રાપ્ત થઈ છે. આ ખૂબ જ હકારાત્મક બાબત છે કારણ કે ACE 2 જ માનવશરીરમાં કોરોનાનો પ્રવેશ માર્ગ છે.

પરંપરાગત રસી અને mRNA રસીમાં તફાવત

- પરંપરાગત રસી રોગજનક જીવો (વાઈરસ/બેક્ટેરિયા)ના મૃત અંશોને અથવા તેમના દ્વારા પેદા થતાં પ્રોટીનને શરીરમાં દાખલ કરાવી રોગપ્રતિકારક વ્યવસ્થાને પ્રતિકાર આપવા તૈયાર કરે છે.
- જ્યારે mRNA રસીએ મેસેન્જર RNAનો ઉપયોગ કરીને શરીરમાં જ સ્પાઈક પ્રોટીન પેદા કરીને શરીરની રોગપ્રતિકારક

શક્તિને તૈયાર કરે છે, નહીં કે બહારથી કંઈ શરીરમાં દાખલ કરીને.

રસીના વિવિધ પ્રકારો

- જીવંત ક્ષીણ રસી (Live attenuated Vaccines)
 - આ રસીમાં જે તે વાઈરસ/બેક્ટેરિયાના ક્ષીણ અને બિનહાનિકારક અંશને શરીરમાં દાખલ કરવામાં આવે છે. ઉ.દા - ઓરીઅછબડા વિરુદ્ધની રસી.
- ટોક્સોઈડ રસી
 - શરીરમાં ઝેર પેદા કરતાં બેક્ટેરિયા જનીત રોગોથી સુરક્ષા આપવામાં માટે ઝેરના નબળા સ્વરૂપને શરીરમાં પ્રવેશ કરાવવામાં આવે છે. ઉ.દા. ટિટેનસ વિરોધી રસી.
- નિષ્ક્રિય રસી
 - વાઈરસના મૃત સ્વરૂપને શરીરમાં પ્રવેશ કરાવીને રોગપ્રતિકારક વ્યવસ્થાને પ્રતિકાર માટે તૈયાર કરે છે. ઉ.દા. હિપેટાઈટીસ A, પોલિયો.
- સબ્યુનિટ રસી
 - બેક્ટેરિયા કે વાઈરસના આખા ભાગને બદલે અમુક ભાગનો જ પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. જેમાં મહત્વપૂર્ણ એન્ટીજનનો જ સમાવેશ થતો હોવાથી શરીરને નુકશાન પહોંચતું નથી.
 - ઉ.દા - પોર્ટુસીસ (ઊંટાટીયું - જોરથી આવતી ઉધરસ)
- અનુબદ્ધ રસી (Conjugate)
 - બેક્ટેરિયાના નબળા ભાગ અને મજબૂત ભાગનું સંમિશ્રણ કરીને શરીરમાં પ્રવેશ કરાવીને રોગપ્રતિકારક વ્યવસ્થાને તૈયાર કરવામાં આવે છે.

બ્લૂ સ્ટ્રેગલર સ્ટાર્સ (Blue Straggler Stars)

- તાજેતરમાં ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એસ્ટ્રોફિઝિક્સ, બેંગલુરુના વૈજ્ઞાનિકોને બ્લૂ સ્ટ્રેગલર વિશેના રહસ્યને સમજવાની એક પદ્ધતિ માટે સમર્થન મળ્યું છે.
- સંશોધકોએ અવકાશમાં ભારતની પ્રથમ વિજ્ઞાન વેદશાળા એસ્ટ્રોસેટના UVIT ઉપકરણ (અલ્ટ્રાવાયોલેટ ઈમેજિંગ ટેલિસ્કોપ)થી પ્રાપ્ત અવલોકનનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

બ્લૂ સ્ટ્રેગલર્સ શું છે અને તેઓ કેવી રીતે અલગ છે?

- બ્લૂ સ્ટ્રેગલર્સ સ્ટાર ગરમ અને વાદળી રંગના વિશાળ તારાઓ છે અને તે આદર્શ તારાઓથી અલગ ઉત્ક્રાંતિનો માર્ગ ધરાવે છે.
- એવા કેટલાક તારાઓ છે કે, જ્યારે તેઓ કદમાં વિસ્તરણ અને ઠંડુ થવાનું શરૂ કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, ત્યારે બ્લૂ સ્ટ્રેગલર્સમાં તેનાથી વિપરીત ઘટના ઘટે છે.

CSIR અને iCreate વચ્ચે કરાર

- તાજેતરમાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા ગુજરાત સરકારના ફ્લેગશિપ ટેકનોલોજી ઈન્ક્યુબેટર-iCreate (ઈન્ટરનેશનલ સેન્ટર ફોર એન્ટરપ્રેન્યોરશિપ એન્ડ ટેકનોલોજી) અને ભારત સરકારની અગ્રણી સંશોધન અને વિકાસ સંસ્થા કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્ટિફિક એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રિયલ રિસર્ચ (CSIR) વચ્ચેના MoU પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા છે.

MoU ની વિશેષતાઓ

- CSIR અને iCreate દેશમાં ઉદ્યોગ સાહસિકો અને સંશોધકો માટે સંયુક્ત સંશોધનો ઉપલબ્ધ કરાવીને ટેક સ્ટાર્ટ-અપ્સ માટે એક સહયોગી સર્પોર્ટ સિસ્ટમ સ્થાપિત કરવી. જેનાથી વૈજ્ઞાનિક ઈનોવેશન અને હાઈ-ટેક સ્ટાર્ટ અપ્સની માર્કેટબિલિટીને વેગ મળશે.

iCreate વિષે

- iCreate એ ભારતની એકમાત્ર બિન-શૈક્ષણિક સંસ્થા છે જેનો હેતુ તકનીકી નવીનતા પર આધારિત સ્ટાર્ટઅપ્સને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
- iCreate એ ગુજરાત સરકારનું એક સ્વાયત્ત કેન્દ્ર છે અને ટેક ઈનોવેશન પર આધારિત સ્ટાર્ટ-અપ્સને સફળ વ્યવસાયોમાં પરિવર્તિત કરવા માટેની ભારતની સૌથી મોટી સંસ્થા છે.
- અમદાવાદમાં દેવ ધોલેરા ખાતે 40 એકરના અત્યાધુનિક કેમ્પસમાં સ્થિત છે , જેને આજ સુધીમાં 412 થી વધુ નવીનતાઓ અને 30+ પેટન્ટને 'હાઈ-ટય, આંત્રપ્રિન્યોર ફર્સ્ટ મોડલ સાથે ટેકો આપ્યો છે, જે તેમને માર્ગદર્શકો અને બજારો સાથે જોડે છે.
- એમ્બેડેડ સિસ્ટમ્સ અને IoT એ iCreate માટે ફોકસ એરિયા છે જેનાં ઘટકોમાં ઈલેક્ટ્રિક વાહનો, એગ્રીટેક, સ્માર્ટ સિટીઝ, હેલ્થ, ટેક, ઈન્ડસ્ટ્રીયલ ઓટોમેશન અને રિન્યુએબલ એનર્જીનો સમાવેશ થાય છે.
- તે ભારતમાં સિસ્કોની સૌથી મોટી ઈનોવેશન લેબનું સ્થાન પણ છે અને યુએસ, ઈઝરાયેલ અને અન્ય દેશોની અગ્રણી સંસ્થાઓ સાથે ભાગીદારી ધરાવે છે.
- 2012 માં શરૂ થયેલ, iCreate ને 'નેક્સ્ટ જનરેશન એન્ટરપ્રેન્યોરશિપ'ની સુવિધા આપવા માટે ગુજરાત સરકાર તેમજ ભારત સરકાર દ્વારા સહાય કરવામાં આવે છે.
- તે માત્ર ટેકનોલોજી સ્ટાર્ટઅપ્સને પ્રોત્સાહિત કરવાના સંદર્ભમાં નથી, પરંતુ ભારતીય યુવાનોને સશક્ત બનાવવા માટે પણ છે. તેનાથી વધુને વધુ યુવાનો તેમના પોતાના સપનાને આગળ ધપાવશે અને તેમને નોકરી મેળવવાને બદલે સફળ ટેક સાહસોમાં રૂપાંતરિત કરશે.

CSIR વિષે

- વૈજ્ઞાનિક અને ઔદ્યોગિક સંશોધન પરિષદ (CSIR), વિવિધ વિજ્ઞાન અને તકનીકી ક્ષેત્રમાં તેના અદ્યતન સંશોધન અને વિકાસ તેમજ ઔદ્યોગિક જ્ઞાન આધાર માટે જાણીતી સંસ્થા છે. CSIR વિવિધ S & T વિસ્તારોમાં તેના અદ્યતન સંશોધન અને વિકાસ અને ઔદ્યોગિક જ્ઞાન આધાર માટે જાણીતું છે. તેની સ્થાપના 1942માં આર્કોટ રામાસ્વામી મુદલિયાર અને શાંતિ સ્વરૂપ ભટનાગર દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- તેના અધ્યક્ષ ભારતના વડાપ્રધાન હોય છે
- મુખ્યાલય : નવી દિલ્હી (સોસાયટી રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, 1860 દ્વારા સ્વાયત્ત સંસ્થા તરીકે કાર્ય કરે છે)
- CSIR ભારત સરકારના વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી મંત્રાલય હેઠળ કાર્ય કરે છે.
- CSIR પાસે સમગ્ર ભારતમાં 37 રાષ્ટ્રીય પ્રયોગશાળાઓ, 39 આઉટરીય સેન્ટર્સ, એક ઈનોવેશન કોમ્પ્લેક્સ અને ત્રણ એકમોનું ગતિશીલ નેટવર્ક છે.
- CSIR પાસે 8366 ભારતીય પેટન્ટ અને 7806 વિદેશી પેટન્ટનો પેટન્ટ પોર્ટફોલિયો છે.
- CSIR વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના વિશાળ સ્પેક્ટ્રમને આવરી લે છે. જેમ કે સમુદ્રશાસ્ત્ર, ભૂ-ભૌતિક શાસ્ત્ર, રસાયણો, દવાઓ, જીનોમિક્સ, બાયોટેકનોલોજી અને નેનો-ટેકનોલોજીથી માઈનિંગ, એરોનોટિક્સ, ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટેશન, પર્યાવરણીય ઈજનેરી અને માહિતી તકનિક વગેરે.
- તે પર્યાવરણ, આરોગ્ય, પીવાનું પાણી, ખોરાક, આવાસ, ઊર્જા, ખેતર અને બિન-ખેતીકીય ક્ષેત્રોના વિકાસ માટે તકનીકી હસ્તક્ષેપ પૂરો પાડે છે.

- આ જોડાણ CSIRમાંથી બહાર આવતી નવીનતાઓના ઝડપી વેપારીકરણ તરફ દોરી જશે.

ભારતમાં સ્ટાર્ટઅપની સ્થિતિ

- આજે ભારત વૈશ્વિક સ્તરે ત્રીજી સૌથી મોટી સ્ટાર્ટઅપ ઈકોસિસ્ટમ છે (સ્ટાર્ટ-અપ્સની સંખ્યાની દ્રષ્ટીએ) આર્થિક સર્વે 2021-22 મુજબ ભારતમાં 61,400 થી વધુ સ્ટાર્ટઅપ્સ માન્યતા પ્રાપ્ત છે.

- જેમાં મુખ્યત્વે સ્માર્ટફોન અને ઈન્ટરનેટ પેનિટ્રેશન, ક્લાઉડ, કમ્યુટિંગ, એપ્લિકેશન પ્રોગ્રામિંગ ઈન્ટરફેસ (API) વગેરે જેવી સ્ટાર્ટઅપ્સ ઈકોસિસ્ટમનો સમાવેશ થાય છે.
- કોવિડ-19 રોગચાળાની વચ્ચે, માત્ર 2021માં એક વર્ષમાં જ ભારતમાં 2011-20 ના સમયગાળાની સરખામણીએ વધુ સંખ્યામાં યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટઅપ્સ (1 બિલિયન અમેરિકી ડોલર (100 કરોડ)થી વધુનું મૂલ્ય ધરાવતા સ્ટાર્ટઅપ્સ) જોવા મળ્યા છે.

UN-એનર્જી પ્લાન ઓફ એક્શન (PoA) 2025

- વૈશ્વિક ઊર્જા કટોકટી અને આબોહવા કટોકટીની પૃષ્ઠભૂમિ સામે, યુએનએ સ્વચ્છ, સસ્તી ઊર્જા અને ચોખ્ખા શૂન્ય ઉત્સર્જન તરફ આગળ વધવા માટે જરૂરી પગલાં અને સમર્થનને ઉત્તેજિત કરવા માટે 'યુએન-એનર્જી'નો સમાવેશ કરતી 30 અગ્રણી સંસ્થાઓ દ્વારા કાર્ય યોજના લોન્ચ કરી.
- આ પ્રતિબદ્ધતાઓને ટેકો આપવા માટે અને વ્યવસાયો સાથે તેમના સ્વચ્છ ઊર્જા લક્ષ્યાંકો પૂરા કરવા માટે સમર્થન મેળવવા માંગતા દેશોને \$600 બિલિયનથી વધુની સહાયનું વચન આપનાર દેશો સાથે જોડાવા માટે એનર્જી કોમ્પેક્ટ એક્શન નેટવર્ક પણ શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

પ્લાન ઓફ એક્શન

- યુએન-એનર્જી પ્લાન ઓફ એક્શન ટ્રવર્સ 2025 લગભગ ત્રીસ યુએન અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા સામૂહિક પગલાં માટે એક માળખું નક્કી કરે છે, જેથી તેમણે ઉચ્ચ-સ્તરીય સંવાદ સમયે કરેલી પ્રતિજ્ઞાને પૂરી કરી શકાય.
- ગ્લોબલ રોડમેપમાં નિર્ધારિત લક્ષ્યોને અનુરૂપ, 2025 સુધીમાં યુએન-એનર્જી અન્ય બાબતોની સાથે 500 મિલિયન વધુ લોકોને વીજળીની એક્સેસ મેળવવા માટે અને 1 અબજ વધુ લોકોને સ્વચ્છ રસોઈની એક્સેસ પૂરી પાડવા ઉકેલો, તેમજ વૈશ્વિક સ્તરે પુનઃપ્રાપ્ય ક્ષમતામાં 100 ટકાનો વધારો, 2021 પછી કોઈ નવી કોલસા ઊર્જા યોજના પાઈપલાઈનમાં ન હોય, નવીનીકરણીય ઊર્જા અને ઊર્જા કાર્યક્ષમતામાં 30 મિલિયન નોકરીઓ અને વૈશ્વિક સ્તરે વાર્ષિક સ્વચ્છ ઊર્જા રોકાણ બમણું કરવા માટે સમર્થન, સુવિધા અને ઉત્તેજક બનાવવા માટે પ્રતિબદ્ધ છે.

1. ઊર્જા એક્સેસ ગેપને બંધ કરવા અને ન્યાયી, સમાવિષ્ટ ઊર્જા સંક્રમણની ખાતરી કરવા માટે સામૂહિક યુએન-એનર્જી ક્રિયાને સ્કેલિંગ કરવી.
2. એક્શન નેટવર્ક મારફતે એનર્જી કોમ્પેક્ટ્સને વધારીને બહુ-હિતધારક ભાગીદારીનું ઉત્તેજક બનવું.
3. SDG 7 ક્રિયા માટે વૈશ્વિક ઝુંબેશનું નેતૃત્વ કરીને વેગ વધારવો.
4. યુએન-એનર્જી સંસ્થાઓની કામગીરીને હરિત કરીને ઉદાહરણ સેટ કરી અગ્રણી ભૂમિકા ભજવવી.
5. વાર્ષિક વૈશ્વિક SDG 7 એક્શન ફોરમનું આયોજન કરવું.
6. મુખ્ય આંતર-સરકારી પ્રક્રિયાઓને વિશ્લેષણાત્મક ઇનપુટ્સ અને નીતિ માર્ગદર્શન પ્રદાન કરીને વૈશ્વિક કાર્યસૂચિ-સેટિંગની જાણ કરવી.
7. મોનિટરિંગ, ટ્રેકિંગ, જવાબદારી અને પરિણામોના સંચારને મજબૂત કરવા માટે ડેટા, ડિજિટલાઈઝેશન અને વિઝ્યુલાઈઝેશનની શક્તિનો લાભ લેવો.

યુએન-એનર્જી વિશે

- યુએન-એનર્જી એ યુએન સિસ્ટમ ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ્સ બોર્ડ ફોર કોઓર્ડિનેશન (CEB) દ્વારા સ્થાપિત ઊર્જા ક્ષેત્રે આંતર-એજન્સી સહયોગ માટેની સંયુક્ત રાષ્ટ્રની પદ્ધતિ છે.
- તેનો ઉદ્દેશ 2030 એજન્ડા ફોર સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ 7 (SDG 7) હાંસલ કરવા અને પેરિસ એગ્રીમેન્ટને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે અને તેની અંદર સંકલન અને સહયોગી ક્રિયાઓને વધારવાનો છે.
- ઊર્જા યુએન-એનર્જી ઉચ્ચ સ્તરીય કમિટી ઓન પ્રોગ્રામ્સ (HLCF) દ્વારા CEB ને પોતાનો અહેવાલ સોંપે છે.
- યુએન-એનર્જી લગભગ 30 સંસ્થાઓને એકસાથે લાવે છે, જે તેમના સંબંધિત ક્ષેત્રોમાં વૈશ્વિક આગેવાનો છે, જે ઊર્જા અને ટકાઉ વિકાસના તમામ પાસાઓને એકસાથે આવરી લે છે.

આ યોજના મોટા પાયે પડકારોનો સામનો કરવા માટે યોજના સાત કાર્યક્ષેત્રો પર ધ્યાન આપે છે:

W- બોસોન

સમાચારમાં શા માટે?

- તાજેતરમાં અમેરિકા સ્થિત ક્લોઈડર ડિટેક્ટર, ફર્મા લેબ કો-ઓપરેશન (CDF) દ્વારા W- બોસોન પાર્ટિકલના નવા માપ ઉપર અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે. અભ્યાસ મુજબ જાણવા મળ્યું કે W બોસોનનું માપ 'સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ' ના માપના અનુમાન કરતાં વધારે છે.
- W- બોસોનનું માપન પાર્ટિકલ ફિઝિક્સના સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ સાથે અસમંતતા ધરાવે છે.

W- બોસોન શું છે?

- W- બોસોન સૌપ્રથમ વાર વર્ષ 1983માં યુરોપીયન ઓર્ગેનાઈઝેશન ફોર ન્યુક્લિયર રિસર્ચ (CERN) દ્વારા શોધાયો હતો.
- W- બોસોન મૂળભૂત પાર્ટિકલ છે જે Z- બોસોન સાથે મળીને 'નબળા ન્યુક્લિયર બળો' (Weak Force) માટે જવાબદાર છે. W બોસોન દ્વારા ઉત્પન્ન થતા 'નબળા ન્યુક્લિયર બળો' (Weak Force) એ આપણા બ્રહ્માંડના વિવિધ પદાર્થની ક્રિયાને સંચાલિત કરતાં ચાર મૂળભૂત બળમાંનું એક છે.
- ચાર મૂળભૂત બળો:- ઇલેક્ટ્રોમેગ્નેટીક બળ, ગુરુત્વાકર્ષણ બળ, નબળા ન્યુક્લિયર બળો, મજબૂત ન્યુક્લિયર બળો
- W- બોસોન પાર્ટિકલ ઓછું દળ ધરાવતા હોવાથી તેઓ ઓછા અંતર સુધી સક્રિય હોય છે.
- W- બોસોન એ ઇલેક્ટ્રીકલી ચાર્જ પાર્ટિકલ છે, જેથી તે કણોના બદલાવમાં યોગદાન આપે છે. W- બોસોન પ્રોટોનને ન્યૂટ્રોનમાં ફેરવે છે અને ન્યૂટ્રોનને પ્રોટોનમાં ફેરવે છે.
- W- બોસોન પોતાના 'નબળા ન્યુક્લિયર બળો' (Weak Force) ને કારણે ન્યુક્લિયર ફ્યૂઝનને ઝડપી બનાવે છે. આપણા સૂર્યમંડળમાં સૂર્ય ન્યુક્લિયર ફ્યૂઝનના માધ્યમથી ઊર્જા પેદા કરે છે.
- W- બોસોન પ્રમાણભૂત મોડલ માટે બહુ મહત્વપૂર્ણ છે, જેથી ભૌતિકશાસ્ત્રીઓએ તેના સમૂહને વર્ષ 1983 બાદ ચોક્કસાઈ સાથે માપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

નવા માપની જરૂરિયાત

- વર્તમાનમાં રહેલ સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ સંપૂર્ણ સચોટ નથી. આ મોડલમાં ગુરુત્વાકર્ષણ, ડાર્ક મેટર અને આપણા બ્રહ્માંડમાં એન્ટિમેટર(Antimatter)ની ગેરહાજરી બાબતે કોઈ જ સમજૂતી નથી. જેથી ભૌતિકશાસ્ત્રીઓ સતત બદલાતા માપની શોધમાં છે, જે નવા સિદ્ધાંતો તરફ તેમને દોરી શકે.

- W- બોસોન માટે સામાન્ય રીતે સ્વીકૃત દળ 80.379 ગીગાઇલેક્ટ્રોનવોલ્ટ હતું, પરંતુ ટેવેટ્રોન કોલાઇડરના ડેટાનો ઉપયોગ કરી W- બોસોનનું નવું દળ 80.4335 ગીગાઇલેક્ટ્રોવોલ્ટ્સ રાખ્યું છે.

સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ ઓફ પાર્ટિકલ ફિઝિક્સ

- સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ ઓફ પાર્ટિકલ ફિઝિક્સ એ એક નિયમોનું માળખું (Framework Of Rules) છે. જેમાં બ્રહ્માંડના પ્રાથમિક કણો કેમ વર્તે છે અને કેવા દેખાય છે તેના અભ્યાસનું પરિણામ હોય છે. આવી અભ્યાસ કરવામાં ભૌતિકશાસ્ત્રીઓ દાયકા સુધી સંશોધનો કરતાં રહે છે. જેને આપણે 'સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ' પણ કહીએ છીએ. આમ, સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ ઓફ પાર્ટિકલ ફિઝિક્સમાં વિવિધ પ્રાથમિક કણોના ગુણધર્મ અને વર્તનનું વર્ણન કરવામાં આવે છે.

ભારત માલદીવ નેવિગેશન ચાર્ટ

- માલદીવની ત્રણ દિવસની મુલાકાત દરમિયાન નૌકાદળના વડા (Chief of Naval Staff-CNS), એડમિરલ આર. હરિકુમારે ભારત અને માલદીવ દ્વારા સંયુક્ત રીતે તૈયાર કરાયેલ પ્રથમ નેવિગેશન ચાર્ટનું અનાવરણ કર્યું હતું.
- એડમિરલ આર. હરિકુમારે માલદિવિયન નેશનલ ડિફેન્સ ફોર્સિસની (MNDF) ક્ષમતા વધારવા માટે હાઈડ્રોગ્રાફિક સાધનો તેમજ MNDF જહાજોની વધુ જાળવણી માટે CNS દ્વારા એન્જિનિયરિંગ સાધનો પણ સોંપવામાં આવ્યા હતા.
- એડમિરલ આર. હરિકુમારે MNDFની દરિયાઈ અસ્કયામતોની પણ મુલાકાત લીધી હતી અને આ અસ્કયામતોની ભૂમિકાની યોગ્યતા જાળવવા માટે ભારતીય નૌકાદળ અને MNDFના સંયુક્ત પ્રયાસોની પ્રશંસા કરી હતી.

INS સતલજની તૈનાતી

- ભારત અને માલદીવ વચ્ચે હાઈડ્રોગ્રાફિક કોઓપરેશન MoU હેઠળ સંયુક્ત હાઈડ્રોગ્રાફિક સર્વે હાથ ધરવાના હેતુથી INS સતલજને માલદીવમાં તૈનાત કરવામાં આવ્યું છે.
- 18મી એપ્રિલ -2022 ના રોજ એડમ કુમાર દ્વારા માલદીવના સંરક્ષણ મંત્રી અને MNDF નેતૃત્વના સન્માનમાં INS સતલજ પર એક રિસેપ્શનનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

ઈન્ડિયા કોસ્ટ ગાર્ડ શિપ 'ઊર્જા પ્રવાહ'

- તાજેતરમાં ગુજરાતના ભરૂચ ખાતે 'ઊર્જા પ્રવાહ' નામના ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ જહાજ (Auxiliary Barge - સહાયક શિપ) ને ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડમાં સામેલ કરવામાં આવ્યું છે.
- તે કોસ્ટ ગાર્ડ ડિસ્ટ્રિક્ટ હેડક્વાટર-4 (માહે અને કેરળ)ના ઓપરેશનલ કમાન્ડ હેઠળ કાર્ય કરશે. સહાયક શિપ 'ઊર્જા શ્રોતા' પણ વર્ષ 2017થી અહીં સ્થિત છે.

શિપ વિષે

- ઊર્જા પ્રવાહ 36.96 મીટર લંબાઈ અને 1.85 મીટરનો ડ્રાફ્ટ ધરાવે છે. તેને 10 ટન, 50 ટન અને 40 ટનની ક્ષમતા મર્યાદા સાથે અનુક્રમે કાર્ગો ઉક્રુચન ઈંધણ, જહાજનું બળતણ અને તાજા પાણીનું વહન કરવા માટે ડિઝાઈન કરવામાં આવ્યું છે.
- આ નવું સામેલ કરવામાં આવેલ શિપ દૂરના વિસ્તારોમાં ફરજ બજાવતા કોસ્ટ ગાર્ડના જહાજોને લોજિસ્ટિક સહાય આપીને ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ (IGC)ની કામગીરીમાં મદદ કરશે.

સહાયક શિપ (Auxiliary Barge) શું છે?

- સહાયક શિપ (Auxiliary Barge)એ નૌકાદળનું જહાજ છે જે તમામ લડાયક જહાજોને સહાય કરવાના હેતુથી ડિઝાઈન કરવામાં આવ્યું છે. સહાયક શિપ અથવા શિપ નૌકાદળના પ્રાથમિક લડાયક જહાજો નથી, પરંતુ તેમની પાસે મુખ્યત્વે સ્વ-બચાવના હેતુઓ માટે મર્યાદિત લડાયક ક્ષમતા હોય શકે છે. સહાયક શિપ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે તે દેશના નૌકાદળના પ્રાથમિક કાફલાને જરૂરી વસ્તુઓ અને બળતણ વગેરે પહોંચાડવામાં મદદ કરે છે અને તેથી આવા જહાજોનો વ્યાપક કાફલો નૌકાદળ દ્વારા જાળવવામાં આવે છે.

INS સુરત (ગાર્ડેડ મિસાઈલ ડિસ્ટ્રોયર) અને INS ઉદયગીરી (સ્ટીલ્ય ફ્રિગેટ)

- તાજેતરમાં, સંરક્ષણ પ્રધાને ભારતીય નૌકાદળના વિનાશક યુદ્ધ જહાજ INS સુરત અને ફ્રિગેટ INS ઉદયગીરીને મુંબઈમાં લોન્ચ કર્યા હતા.
- INS 'સુરત' 'પ્રોજેક્ટ 15B' પ્રોગ્રામ હેઠળનું ચોથું અને છેલ્લું સ્ટીલ્ય ડિસ્ટ્રોયર છે.
- INS 'ઉદયગીરી'ને 'પ્રોજેક્ટ 17A' ફ્રિગેટ પ્રોગ્રામ હેઠળ કાર્યરત કરવામાં આવ્યું છે.
- ડિરેક્ટોરેટ ઓફ નેવલ ડિઝાઈન (DND) બંને યુદ્ધ જહાજોની ડિઝાઈન તૈયાર કરી છે અને તે મઝગાંવ ડોક શિપબિલ્ડર્સ લિમિટેડ (MDL), મુંબઈ ખાતે બનાવવામાં આવી છે.

INS સુરત

- પ્રોજેક્ટ 15B હેઠળ આ ચોથું અને છેલ્લું જહાજ છે. આ જહાજનું નામ ગુજરાતની વ્યાપારી શહેર સુરત પરથી રાખવામાં આવ્યું છે. આ જહાજ બનાવવા માટે બ્લોક કન્સ્ટ્રક્શન મેથડોલોજીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. સુરતના સમૃદ્ધ શિપબિલ્ડિંગના વ્યવસાય માટે આ જહાજને 'સુરત' નામ આપવામાં આવ્યું છે. 16મી અને 18મી સદીમાં સુરતમાં બાંધવામાં આવેલા જહાજો તેમના લાંબા આયુષ્ય માટે પ્રખ્યાત હતા.

પ્રોજેક્ટ 15B

- આ જહાજો અત્યાધુનિક શસ્ત્ર/સેન્સર પેકેજ, અદ્યતન સ્ટીલ્ય સુવિધાઓ અને ઉચ્ચ ડિગ્રી ઓટોમેશન સાથે વિશ્વના સૌથી વધુ તકનીકી રીતે અદ્યતન ગાર્ડેડ મિસાઈલ ડિસ્ટ્રોયર્સમાંના એક છે.
- વર્ષ 2011માં પ્રોજેક્ટ-15B પ્રોગ્રામ હેઠળ ચાર યુદ્ધ જહાજો - વિશાખાપટ્ટનમ, માર્માગાંવ, ઈન્દ્રાલ અને સુરત બનાવવાના સોદા પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.
- ચારેય જહાજોનું નામ દેશના ચારે ખૂણાના શહેરો પર રાખવામાં આવ્યું છે અને વર્ષ 2024 સુધીમાં જહાજોને તેની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવશે.
- વિશેષતા : આ જહાજો બ્રહ્મોસ સુપરસોનિક ક્રૂઝ મિસાઈલ અને લોંગ રેન્જ સરફેસ-ટુ-એર મિસાઈલ (SAM)થી સજ્જ છે. આ જહાજમાં મધ્યમ શ્રેણીની સપાટી-થી-એર મિસાઈલ (SAMs), સ્વદેશી ટોર્પિડો ટ્યુબ લોન્ચર્સ, એન્ટિ-સબમરીન સ્વદેશી રોકેટ લોન્ચર્સ અને 76-mm સુપર રેપિડ ગન માઉન્ટ જેવી કેટલીક સ્વદેશી શસ્ત્રો પ્રણાલીઓ છે.

INS ઉદયગીરી વિશે

- આ જહાજનું નામ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્યમાં આવેલી પર્વતમાળા પરથી રાખવામાં આવ્યું છે. આ જહાજ સેવામાંથી નિવૃત્ત કરેલ 'ઉદયગીરી', લિએન્ડર ક્લાસ ASW ફ્રિગેટનું પુનઃ સંસ્કરણ છે, જેણે 18મી ફેબ્રુઆરી 1976થી 24મી ઓગસ્ટ 2007 સુધી સેવા આપી હતી.

પ્રોજેક્ટ 17A

- આ જહાજો કે જે પ્રોજેક્ટ 17A હેઠળ કાર્યરત કરવામાં આવી રહ્યા છે, તેમાં અદ્યતન શસ્ત્રો, સુધારેલ સ્ટીલ્ય સુવિધાઓ, અદ્યતન પ્લેટફોર્મ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ્સ અને સુધારેલા સેન્સર છે.
- આ પ્રોગ્રામ હેઠળ, સાત જહાજોનું નિર્માણ કરવામાં આવી રહ્યું છે, જેમાં 4 MDL દ્વારા અને 3 ગાર્ડન રીય શિપબિલ્ડર્સ એન્ડ એન્જિનિયર્સ લિમિટેડ (GRSE) દ્વારા બનાવવામાં આવી રહ્યા છે. વર્ષ 2019 અને 2020માં આ પ્રોજેક્ટ હેઠળના પ્રથમ બે જહાજો અનુક્રમે MDL અને GRSE દ્વારા લોન્ચ કરવામાં આવ્યા હતા.

નેશનલ ઓપન એક્સેસ રજિસ્ટ્રી (NOAR)

- નેશનલ ઓપન એક્સેસ રજિસ્ટ્રી (NOAR) 1લી મે 2022થી સફળતાપૂર્વક લાઈવ કરવામાં આવી છે.

નેશનલ ઓપન એક્સેસ રજિસ્ટ્રી (NOAR) શું છે?

- NOAR એ એક કેન્દ્રિય ઓનલાઈન ઇલેક્ટ્રોનિક પ્લેટફોર્મ છે, જેના દ્વારા ભારતમાં આંતર-રાજ્ય ટ્રાન્સમિશન સિસ્ટમની ટૂંકા ગાળાની ઓપન એક્સેસનું સંચાલન કરવામાં આવે છે.
- તે એક સંકલિત પ્લેટફોર્મ છે, જે પાવર સેક્ટરના તમામ હિતધારકો માટે સુલભ છે, જેમાં ઓપન એક્સેસ ગ્રાહકો (વિક્રેતા અને ખરીદદારો બંને), પાવર ટ્રેડર્સ, પાવર એક્સચેન્જ, રાષ્ટ્રીય/પ્રાદેશિક/રાજ્ય લોડ ડિસ્પેચ કેન્દ્રો (LDC-Load Dispatch Centers)નો સમાવેશ થાય છે.

હેતુ

- NOAR એ એક સંકલિત સિંગલ વિન્ડો ઇલેક્ટ્રોનિક પ્લેટફોર્મ છે, જે ઓપન એક્સેસ સહભાગીઓ, વેપારીઓ, પાવર એક્સચેન્જો, રાષ્ટ્રીય/પ્રાદેશિક/રાજ્ય લોડ ડિસ્પેચ કેન્દ્રો સહિત તમામ હિસ્સેદારોને ટૂંકા ગાળાની ઓપન એક્સેસ એપ્લિકેશનની ઇલેક્ટ્રોનિક પ્રક્રિયા માટે સુલભ છે, જેનાથી ટૂંકા ગાળાના ઓપનના વહીવટને સ્વચાલિત કરવામાં આવે છે.
- NOAR પ્લેટફોર્મ RLDCs અથવા SLDC દ્વારા જારી કરાયેલ સ્ટેન્ડિંગ ક્લિયરન્સ અને ઓપન એક્સેસ ગ્રાહકોને આપવામાં આવેલ ટૂંકા ગાળાની ઓપન એક્સેસ વગેરે સહિત આંતર-રાજ્ય ટ્રાન્સમિશનમાં ટૂંકા ગાળાના ઓપન એક્સેસ સંબંધિત માહિતીના ભંડાર તરીકે કાર્ય કરશે અને આવી માહિતીને લોકોને ઓનલાઈન ઉપલબ્ધ કરાવશે.

અમલીકરણ

- પાવર સિસ્ટમ ઓપરેશન કોર્પોરેશન લિમિટેડ (POSOCO) દ્વારા સંચાલિત નેશનલ લોડ ડિસ્પેચ સેન્ટર (NLDC)ને NOAR ના અમલીકરણ અને સંચાલન માટે નોડલ એજન્સી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યું છે.
- NOAR વીજળીની પહોંચ બજારો સુધી ઉપલબ્ધ કરાવવા અને રિન્યુએબલ એનર્જી (RE) સંસાધનોના ગ્રીડમાં એકીકરણને સક્ષમ કરવા માટે મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે.
- તે 1. ગ્રીડમાં રિન્યુએબલ એનર્જી (RE) સંસાધનોનું એકીકરણ. 2. ઓપન એક્સેસ કન્ઝ્યુમર દ્વારા સીમલેસ માર્કેટની ભાગીદારી 3. ટૂંકા ગાળાના વીજળી બજારની સરળ અને ઝડપી એક્સેસ સક્ષમ કરશે, જેમાં સમગ્ર ભારતની માંગના 10%નો સમાવેશ થાય છે.

સોલિડ રોકેટ બૂસ્ટર

- તાજેતરમાં ઇન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગનાઈઝેશન (ISRO) એ HS200 સોલિડ રોકેટ બૂસ્ટરનું સ્થિર પરીક્ષણ સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કર્યું છે. વિક્રમ સારાભાઈ સ્પેસ સેન્ટર (VSSC) દ્વારા 'ગગનયાન હ્યુમન સ્પેસફલાઈટ મિશન'ના ભાગરૂપે તેને ડિઝાઈન અને વિકસિત કરવામાં આવ્યું છે.

ગગનયાન મિશન

- ગગનયાન એ ભારતીય માનવ અવકાશ ઉડાન કાર્યક્રમનું રચનાત્મક અવકાશયાન બનવાના હેતુથી ભારતીય ફૂડ ઓર્બિટલ અવકાશયાન છે. આ અવકાશયાન ત્રણ લોકોને લઈ જવા માટે તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યું છે અને તે આયોજિત અપગ્રેડેડ વર્ઝન રેન્ડેઝવસ અને ડોકીંગ ક્ષમતાથી સજ્જ હશે.
- તેના પ્રથમ ફૂ મિશનમાં ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંસ્થા (ISRO) નું સ્વાયત્ત 5.3 મેટ્રિક ટનનું કેપ્સ્યુલ 400 કિમીની ઊંચાઈએ પૃથ્વીની ભ્રમણકક્ષામાં બે કે ત્રણ વ્યક્તિના ફૂ સાથે સાત દિવસ સુધી ફરશે.
- તે ભારત દ્વારા અવકાશમાં મોકલવામાં આવેલું પ્રથમ ફૂ મિશન હશે.

HS200 સોલિડ રોકેટ બૂસ્ટર શું છે?

- HS200 બૂસ્ટર એ S200 રોકેટ બૂસ્ટરનું 'માનવ-રેટેડ' સંસ્કરણ છે, જેનો ઉપયોગ જીઓસિંક્રોનસ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ Mk-III (GSLV Mk-III) પર થાય છે.
- HS200 એ 20-મીટર-લાંબુ બૂસ્ટર છે, જેનો વ્યાસ 3.2 મીટર છે અને તે નક્કર પ્રોપેલન્ટ્સનો ઉપયોગ કરનારું વિશ્વનું બીજું સૌથી મોટું ઓપરેશનલ બૂસ્ટર છે.

GSLV MK-III વિશે

- જીઓસિંક્રોનસ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ માર્ક III (GSLV Mk III), જેને લોન્ચ વ્હીકલ માર્ક 3 (LVM3) તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, એ ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંસ્થા (ISRO) દ્વારા વિકસિત ત્રણ તબક્કાનું પ્રક્ષેપણ વાહન છે.
- તે મુખ્યત્વે જીઓસ્ટેશનરી ભ્રમણકક્ષામાં સંચાર ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવા માટે રચાયેલ છે, તે ભારતીય માનવ અવકાશ ઉડાન કાર્યક્રમ હેઠળ ફૂ મિશન માટે પ્રક્ષેપણ વાહન તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- ચંદ્રયાન-2 જેવા મિશનમાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.
- GSLV Mk-III ના ત્રણ પ્રોપેલન્ટ તબક્કાઓમાંથી, બીજો તબક્કો પ્રવાહી પ્રોપેલન્ટનો ઉપયોગ કરે છે જ્યારે ત્રીજો કાયોજેનિક તબક્કો છે.

ઇન્ટરનેટના ભવિષ્ય માટે ઘોષણા

- તાજેતરમાં USA અને અન્ય 60 દેશોએ ઇન્ટરનેટના ભવિષ્ય માટે નવી ઘોષણા પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે.

ઘોષણાના લક્ષ્યો

- ઇન્ટરનેટને ખુલ્લું, મફત અને તટસ્થ રાખવું.
- વધતા ડિજિટલ સરમુખત્યારવાદને રોકવું.
- મુક્ત અભિવ્યક્તિમાં ઘટાડો કર્યા વિના ઇન્ટરનેટ પરથી ગેરકાયદેસર સામગ્રીને દૂર કરવાની ખાતરી કરવી.
- ઇન્ટરનેટ અને ડિજિટલ ટેકનોલોજીના પર્યાવરણીય ફૂટપ્રિન્ટને ઘટાડવી.

ઘોષણા હેઠળ કરાયેલી પ્રતિબદ્ધતાઓ

- માનવ અધિકારો અને મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓનું રક્ષણ કરવું.
- માહિતીના મુક્ત પ્રવાહને આગળ વધારતા વૈશ્વિક ઇન્ટરનેટને પ્રોત્સાહન આપવું. સર્વસમાવેશક અને સસ્તી કનેક્ટિવિટી આગળ વધારવી જેથી કરીને દરેકને ડિજિટલ અર્થતંત્રનો લાભ મળી શકે.
- ગોપનીયતાના રક્ષણ સહિત વૈશ્વિક ડિજિટલ ઇકોસિસ્ટમમાં વિશ્વાસને પ્રોત્સાહન આપવું.
- તમામના લાભ માટે ઇન્ટરનેટને ચાલુ રાખતા શાસન માટે બહુ-હિતધારક (multi-stakeholder) અભિગમનું રક્ષણ અને મજબૂતીકરણ કરવું.

ઘોષણા પર હસ્તાક્ષર કરનાર મહત્વના દેશો

- આર્જેન્ટિના, ઓસ્ટ્રેલિયા, ઓસ્ટ્રિયા, બેલ્જિયમ, કેનેડા, ફ્રાન્સ, જર્મની, ગ્રીસ, ઇઝરાયેલ, ઇટાલી, જાપાન, માલદીવ, તાઇવાન, યુનાઇટેડ કિંગડમ, યુકેન

વર્તમાનમાં ઇન્ટરનેટ સાથે સંકળાયેલી સમસ્યાઓ

- ઇન્ટરનેટ ક્રાંતિકારી રહ્યું છે. તે વિશ્વભરના લોકોને જોડાવા અને પોતાની જાતને વ્યક્ત કરવાની અભૂતપૂર્વ તકો પૂરી પાડે છે અને અબજો લોકો માટે આર્થિક તકોને ઊભી કરીને વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં પરિવર્તન લાવ્યું છે.
- છતાં તેણે ગંભીર નીતિવિષયક પડકારો પણ ઊભા કર્યા છે. વૈશ્વિક સ્તરે, આપણે વધતા ડિજિટલ સરમુખત્યારશાહીના વલણના સાક્ષી છીએ, જ્યાં કેટલાક રાજ્યો અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને દબાવવા, સ્વતંત્ર સમાચાર સાઇટ્સને સેન્સર કરવા, ચૂંટણીમાં દખલ કરવા, ખોટી માહિતીને પ્રોત્સાહન આપવા અને તેમના નાગરિકોના માનવ અધિકારોને નકારવા માટે કાર્ય કરે છે. તે જ સમયે, લાખો લોકો હજુ પણ એક્સેસમાં અવરોધોનો સામનો કરે છે અને સાચબર

સુરક્ષા જોખમો અને ધમકીઓ નેટવર્કના વિશ્વાસ અને વિશ્વસનીયતાને નબળી પાડે છે.

- લોકશાહી સરકારો અને અન્ય ભાગીદારો સામે પણ ઇન્ટરનેટના કારણે પડકારો ઊભા થયા છે. આથી, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સે વિશ્વભરના 60 થી વધુ ભાગીદારો સાથે ઇન્ટરનેટના ભવિષ્ય માટે ઘોષણા કરી છે.
- આ ઘોષણા ઇન્ટરનેટ અને ડિજિટલ ટેકનોલોજીઓ માટે સકારાત્મક વિઝનને આગળ વધારવા માટે ઘોષણા ભાગીદારો વચ્ચે રાજકીય પ્રતિબદ્ધતાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. તે 21મી સદી દ્વારા પ્રસ્તુત વૈશ્વિક તકો અને પડકારોનો સામનો કરવા માટે ઇન્ટરનેટના વચનનો પુનઃ દાવો કરે છે.
- ડિજિટલ સરમુખત્યારશાહીનું પ્રમાણ વધવાથી કેટલાક દેશ અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને દબાવવી, ચૂંટણીમાં દખલ કરવી, ખોટી માહિતીને પ્રોત્સાહન આપવું, માનવ અધિકારોને નકારવા, ઇન્ટરનેટ શટડાઉન કરવું વગેરે જેવી પ્રવૃત્તિને અંજામ આપે છે. સાચબર સુરક્ષા જોખમો કે જે નેટવર્કના વિશ્વાસ અને વિશ્વસનીયતાને નબળી પાડે છે.

કોસ્ટ ગાર્ડની બીજી એર સ્ક્વોડન

- તાજેતરમાં કોસ્ટ ગાર્ડ એર એન્કલેવ, નેદુમ્બસેરી, કોચી ખાતે ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડની બીજી એર સ્ક્વોડન કાર્યરત કરવામાં આવી છે. આ સ્ક્વોડન સ્વદેશી રીતે તૈયાર કરાયેલ છે અને અદ્યતન લાઇટ હેલિકોપ્ટર (ALH) MK-III થી સજ્જ છે.
- હેતુ : લાંબા અંતરની દરિયાઈ દેખરેખ, શોધ અને બચાવ કામગીરીના ક્ષેત્રમાં દેશની આત્મનિર્ભરતાને વધારવી.
- અત્યાર સુધીમાં 12 ALH MK-III હેલિકોપ્ટરને ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડમાં સામેલ કરવામાં આવ્યા છે, જેમાં કેરળ, કર્ણાટક અને લક્ષદ્વીપના સમગ્ર દરિયાકાંઠાને આવરી લેવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે અદ્યતન ચાર હેલિકોપ્ટર કોચીમાં સ્થિત છે.

ALH MK-III હેલિકોપ્ટરની વિશેષતાઓ શું છે?

- હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ દ્વારા સ્વદેશી રીતે વિકસિત (ALH) MK-III હેલિકોપ્ટરમાં વિવિધ પ્રકારના અત્યાધુનિક સેન્સર છે, જે દેશની દરિયાઈ સુરક્ષા ક્ષમતાને વધારવામાં મદદ કરશે. તેમાં અથડામણ-નિવારણ સિસ્ટમ, ટ્રાફિક ચેતવણી સિસ્ટમ, અદ્યતન સંચાર સિસ્ટમો, ઓટોમેટિક ફ્લાઇટ કંટ્રોલ સિસ્ટમ, આધુનિક સર્વેલન્સ રડાર અને ઇલેક્ટ્રો-ઓપ્ટિકલ સાધનો લગાવવામાં આવેલા છે, તેથી હેલિકોપ્ટરને લાંબા અંતરની દરિયાઈ જાસૂસી હાથ ધરવામાં અને દિવસ અને રાત્રિ દરમિયાન લાંબા અંતરે શોધ અને બચાવ કાર્યમાં મદદ મળશે.

સરકારી આદેશ-111

- હૈદરાબાદના ઓસ્માન સાગર અને હિમાચત સાગર જળાશયોના રક્ષણ માટે 25 વર્ષ જૂના સરકારી આદેશ (GO) 111 ને પાછો ખેંચવા બદલ પર્યાવરણવાદીઓ અને કાર્યકારો તેલંગાણા સરકારની ટીકા કરી રહ્યા છે, કારણ કે તેમના અનુસાર આ આદેશ રદ થવાથી તેની આસપાસના નાજુક ઇકોસિસ્ટમને નુકશાન પહોંચશે.

સરકારનો કયો આદેશ હતો જેણે બે તળાવોને સુરક્ષિત કર્યા?

- 8 માર્ચ 1996ના રોજ અગાઉના (અવિભાજિત) આંધ્રપ્રદેશની સરકારે GO 111 બહાર પાડીને ઓસ્માન સાગર અને હિમાચત સાગર તળાવોના કેચમેન્ટના 10 કિ.મી.ના ત્રિજ્યા વિસ્તારમાં વિકાસ અથવા બાંધકામના કામો પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો.
- આ આદેશ પ્રદૂષણકર્તા ઉદ્યોગો, રહેણાંક વસાહતો, હોટેલો વગેરેની સ્થાપના પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે જે પ્રદૂષણનું કારણ બને છે. પ્રતિબંધોનો ઉદ્દેશ્ય જળસ્ત્રાવ વિસ્તારને સુરક્ષિત રાખવાનો અને જળાશયોને પ્રદૂષણ મુક્ત રાખવાનો હતો. આ તળાવો લગભગ 70 વર્ષથી હૈદરાબાદને પાણી પુરું પાડતા હતા અને તે સમયે શહેર માટે પીવાના પાણીનો મુખ્ય સ્ત્રોત હતો.

આ જળાશયો ક્યારે અને શા માટે બાંધવામાં આવ્યા હતા?

- હૈદરાબાદને પુરથી બચાવવા માટે કૃષ્ણા નદીની મુખ્ય ઉપનદી, મુસી (મુસા અથવા મુચકુંડા તરીકે પણ ઓળખાય છે) નદી પર બંધ બાંધીને જળાશયો બનાવવામાં આવ્યા હતા.
- ડેમ બંધાવવાનો પ્રસ્તાવ વર્ષ 1908માં છટ્ટા નિઝામ મહેબૂબ અલી ખાન (1869-1911)ના શાસન દરમિયાન એક મોટા પુર પછી આવ્યો હતો. જેમાં 1500 થી વધુ લોકો માર્યા ગયા હતા. છેલ્લા નિઝામ, ઉસ્માન અલી ખાન (1911- 48) ના શાસન દરમિયાન તળાવો અસ્તિત્વમાં આવ્યા અને વર્ષ 1921માં ઓસ્માન સાગર અને વર્ષ 1927માં હિમાચત સાગરનું નિર્માણકાર્ય પુર્ણ થયું હતું. ઓસ્માન સાગર ખાતેનું નિઝામનું ગેસ્ટ હાઉસ હવે હેરિટેજ બિલ્ડિંગ છે.

સરકારે GO 111 કેમ પાછો ખેંચ્યો?

- સરકારના મતે શહેર હવે પાણી પુરવઠા માટે આ બે જળાશયો પર નિર્ભર નથી અને કેચમેન્ટ ત્રિજ્યામાં વિકાસ પરના નિયંત્રણો ચાલુ રાખવાની જરૂર નથી. કારણ કે હૈદરાબાદની પીવાના પાણીની જરૂરિયાત વધીને 600 મિલિયન ગેલન પ્રતિ દિવસ (MGD) થઈ ગઈ છે. જે કૃષ્ણા નદી સહિત અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી મેળવવામાં આવે છે.

ક્રિષ્ણા રીવર

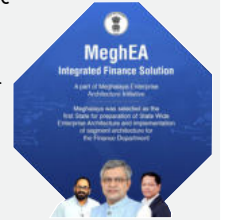
- સ્ત્રોત :** તે મહારાષ્ટ્રમાં મહાબળેશ્વર (સતારા) પાસે ઉદ્ભવે છે. ગોદાવરી નદી પછી તે દ્વીપકલ્પીય ભારતની બીજી સૌથી મોટી નદી છે.
- ડ્રેનેજ :** તે ચાર રાજ્યો મહારાષ્ટ્ર (303 કિ.મી) ઉત્તર કર્ણાટક (480 કિ.મી) અને તેની બાકીની 1300 કિ.મીની મુસાફરી તેલંગાણા અને આંધ્રપ્રદેશમાં કરીને બંગાળની ખાડીમાં વિસર્જિત થાય છે.
- ઉપનદીઓ :** તુંગભદ્રા, મલ્લપ્રભા, કોચના, ભીમા, ઘટપ્રભા, ચેર્લા, વર્ના, ડીડી, મુસી અને દૂધગંગા.

મેઘાલય એન્ટરપ્રાઇઝ આર્કિટેક્ચર (Meg-HEA) પ્રોજેક્ટ

- મેઘાલયના આયોજન વિભાગની 'ઇ- પ્રપોઝલ સિસ્ટમ' પહેલે યુએન એવોર્ડ - વર્લ્ડ સમિટ ઓન ધ ઇન્ફોર્મેશન સોસાયટી (WSIS) ફોરમ પ્રાઇઝ 2022 જીત્યો છે.
- 'ઇ- પ્રપોઝલ સિસ્ટમ' મેઘાલય એન્ટરપ્રાઇઝ આર્કિટેક્ચર (Meghalaya Enterprise Architecture (MeghEA)) નો એક ભાગ છે, જે રાજ્યના તમામ સરકારી વિભાગોમાં કરવામાં આવતા ફાઇલોના 75% ભૌતિક કાર્યને દૂર કરે છે.

MeghEA પ્રોજેક્ટ

- મેઘાલય એન્ટરપ્રાઇઝ આર્કિટેક્ચર પ્રોજેક્ટ (MeghEA) વિવિધ ડિજિટલ તકનીકનો ઉપયોગ કરીને રાજ્યના લોકો માટે શાસન અને સેવા વિતરણમાં સુધારો કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- એન્ટરપ્રાઇઝ આર્કિટેક્ચર (EA) એ એવી પ્રક્રિયા છે, કે જેના દ્વારા વિવિધ સંસ્થાઓ વિવિધ વ્યાવસાયિક ઉદ્દેશ્યો હાંસલ કરવા માટે તેમની માહિતી ટેકનોલોજી સંબંધિત ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને સુવ્યવસ્થિતપણે ગોઠવે છે. મેઘાલય રાજ્ય સરકારની આ પહેલ માનવ સંસાધન, શાસન, પ્રાથમિક ક્ષેત્ર, ઉદ્યોગસાહસિકતા, પર્યાવરણ અને ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર એવા છ જુદા જુદા સ્તંભોમાં ફેલાયેલી છે.
- આ પહેલ દ્વારા મેઘાલયને વર્ષ 2030 સુધીમાં ઉચ્ચ આવક ધરાવતું રાજ્ય બનાવવામાં આવશે.

દેશની પ્રથમ કાર્બન ન્યુટ્રલ પંચાયત

- તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા જમ્મુ-કશ્મીરના સામ્બા જિલ્લાના પાલી ગામમાં 500 KWના સોલર પ્લાન્ટનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું છે. જેના કારણે પાલી ગામ ભારતની પ્રથમ કાર્બન ન્યુટ્રલ પંચાયત બની ગઈ છે.
- આ પંચાયત સંપૂર્ણ સૌર ઊર્જાના માધ્યમથી કાર્યરત છે જેથી તેને કાર્બન ન્યુટ્રલનો દરજ્જો પ્રાપ્ત થયો છે.
- કેન્દ્ર સરકારના 'ગ્રામ ઊર્જા સ્વરાજ પ્રોગ્રામ' અંતર્ગત ગામના પંચાયત વિસ્તારમાં ગ્રીન ઊર્જા પ્રાપ્ત કરાવવાના પ્રયાસોમાં વૃદ્ધિ કરવામાં આવે છે.
- પાલી પંચાયત દેશની અન્ય પંચાયતોને પણ કાર્બન ન્યુટ્રલ બનવા માટે પ્રેરિત કરશે.

કાર્બન ન્યુટ્રલ પદ્ધતિ

- કાર્બન ન્યુટ્રલ પદ્ધતિ એટલે કાર્બનનું વાતાવરણમાં ઉત્સર્જન અને વાતાવરણમાં શોષણ એક સમાન સ્તર ઉપર હોવું, જેથી વાતાવરણમાં રહેલા કાર્બનના સ્તરને સ્થિર બનાવી શકાય.
- કાર્બન ન્યુટ્રલ(તટસ્થતા) એ નેટ-ઝીરો કાર્બન ડાયોક્સાઈડ ઉત્સર્જન મેળવવા અથવા કાર્બન ઉત્સર્જન અને શોષણ વચ્ચેના તફાવતને ઓછો કરવા કાર્બન ક્રેડિટ ખરીદવાનો ઉલ્લેખ કરે છે.

કાર્બન ન્યુટ્રલની રીત

- કાર્બન ઓફસેટિંગ (Carbon offsetting)
- કાર્બન ઓફસેટિંગની સાથે કાર્બન ડાયોક્સાઈડના ઉત્સર્જનને સંતુલિત કરવું.
- કાર્બન ઓફસેટિંગમાં કાર્બનના ઉત્સર્જનના શોષણનો કુલ જથ્થો સમાન થાય ત્યારે કુલ કાર્બન ઉત્સર્જન 'તટસ્થ' બની જાય છે.
- ગ્રીનહાઉસ ગેસના ઉત્સર્જનને ઘટાડવા અથવા ટાળવાની પદ્ધતિ.
- ઉત્સર્જન ઓછું કરવું (Reduce Emissions)
- ઓછા ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્પન્ન કરતા ઊર્જાના સ્ત્રોતો આધારિત ઔદ્યોગિક પ્રક્રિયા તરફ આગળ વધી નિમ્ન કાર્બન અર્થવ્યવસ્થાનું સર્જન કરવું.
- 'નેટ-ઝીરો' શબ્દ ડિકાર્બોનાઈઝેશન અને આબોહવાકીય પ્રતિક્રિયાની વ્યાપક પદ્ધતિ દર્શાવે છે. નેટ-ઝીરો ઉત્સર્જન ત્યારે જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે જ્યારે કોઈ સંસ્થા અથવા દેશ તેમના ગ્રીનહાઉસ ગેસ (CO₂-e) ઉત્સર્જનને દૂર કરી કાર્બનના સ્તર/ જથ્થાને સંતુલિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.
- ભારતે વર્ષ 2070 સુધીમાં 'નેટ-ઝીરો કાર્બન' અર્થવ્યવસ્થા બનવાનું લક્ષ્યાંક નક્કી કરેલું છે.

ગુજરાત સરકાર અને કાર્બન માર્કેટ

- તાજેતરમાં ગુજરાત રાજ્ય સરકાર અને એનર્જી પોલીસી ઈન્સ્ટિટ્યુટ યુનિવર્સિટી ઓફ શિકાગો તેમજ દક્ષિણ એશિયાની અબ્કુલ લતીફ જમીલ પોવર્ટી એક્શન લેબ (J-પાલ) યુનિવર્સિટી વચ્ચે કાર્બન માર્કેટ શરૂ કરવા અંગે સમજૂતી કરાર કરવામાં આવ્યા છે.
- વર્ષ 2019માં ગુજરાતના વન, પર્યાવરણ અને જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગ, કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ અને ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ તેમજ J-PAL અને એનર્જી પોલીસી ઈન્સ્ટિટ્યુટ દ્વારા સંયુક્તપણે સુરત ખાતે પ્રાયોગિક ધોરણે પાર્ટિક્યુલેટ મેટર (PM) માટેની વિશ્વની પ્રથમ ઉત્સર્જન ટ્રેડિંગ યોજના શરૂ કરાઈ હતી. સુરતના 155 ઔદ્યોગિક એકમો ઉત્સર્જન ટ્રેડિંગ સ્કીમ (ETS) હેઠળ 'લાઈવ ટ્રેડિંગ' માટે એકસાથે આવ્યા હતા.
- હાલ સુરતની અંદાજે 350 જેટલી હાઈલી પોલ્યુટેડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ આ પ્રોજેક્ટનો લાભ લઈ રહી છે અને ઉદ્યોગોના ઉત્સર્જનમાં 24% જેટલો ઘટાડો થયો હોવાનાં તારણો સામે આવ્યા છે અને હવે આ પ્રોજેક્ટને અમદાવાદ, વાપી, વડોદરા અને ભરૂચ જેવા શહેરોમાં વિસ્તારવામાં આવશે.
- 26મી કોન્ફરન્સ ઓફ પાર્ટીઝ (COP26)માં દેશના વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા વર્ષ 2070 સુધીમાં ભારતને નેટ-શૂન્ય કાર્બન ઉત્સર્જન લક્ષ્યાંક જાહેર કર્યું. આ સંદર્ભમાં, ભારતે 2030 સુધીમાં 500 ગીગાવોટ બિન-અશ્મિભૂત ઈંધણ વીજળી ક્ષમતા સુધી પહોંચવા માટે પાંચ લક્ષ્યો નિર્ધારિત કર્યા હતા. ગુજરાત સરકારની આ પહેલ લક્ષ્યાંકો પૂરા કરવામાં ઉદ્દીપકનું કામ કરશે.
- સુરતમાં શરૂ કરાયેલ એમિશન ટ્રેડિંગ સ્કીમ (ETS) એ એક નિયમનકારી સાધન છે જેનો ઉદ્દેશ્ય વિસ્તારમાં પ્રદૂષણનો ભાર ઘટાડવાનો છે અને તે જ સમયે ઉદ્યોગ માટે અનુપાલનનો ખર્ચ ઓછો કરવાનો છે.
- ગુજરાત પોલ્યુશન કંટ્રોલ બોર્ડ (GPCB) તમામ ઉદ્યોગોમાંથી કુલ ઉત્સર્જન લોડની મર્યાદા નક્કી કરે છે. વિવિધ ઉદ્યોગો આ કેપ હેઠળ ટ્રેડિંગ પરમિટ (કિલોગ્રામમાં) દ્વારા પાર્ટિક્યુલેટ મેટર ઉત્સર્જન કરવાની ક્ષમતા ખરીદી અને વેચી શકે છે. આ કારણોસર, ETS ને કેપ-અને-ટ્રેડ માર્કેટ પણ કહેવામાં આવે છે.

કાર્બન માર્કેટ શું છે?

- કાર્બન માર્કેટ એ એવા બજારનો સંદર્ભ આપે છે, જ્યાં વૈશ્વિક કાર્બન ઉત્સર્જન ઘટાડવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે કાર્બન ક્રેડિટની ખરીદી અને વેચાણ થાય છે.

ખાદ્ય કટોકટી પર વૈશ્વિક અહેવાલ 2022

- તાજેતરમાં, ગ્લોબલ નેટવર્ક અગેઈનસ્ટ ફૂડ ક્રાઈસિસ (GNAFC) દ્વારા ગ્લોબલ રિપોર્ટ ઓન ફૂડ ક્રાઈસિસ 2022 નામનો વાર્ષિક અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- ખાદ્ય કટોકટી પરનો વૈશ્વિક અહેવાલ એ ગ્લોબલ નેટવર્કનું મુખ્ય પ્રકાશન છે અને તેને ફૂડ સિક્યુરિટી ઈન્ફોર્મેશન નેટવર્ક (FSIN) દ્વારા મદદ આપવામાં આવે છે.
- આ અહેવાલ 17 આંતરરાષ્ટ્રીય માનવતાવાદી અને વિકાસ ભાગીદારોને સંડોવતા સર્વસંમતિ-આધારિત અને મલ્ટી પાર્ટનર વિશ્લેષણાત્મક પ્રક્રિયાનું પરિણામ છે.
- અહેવાલ એવા દેશો અને પ્રદેશો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, જ્યાં ખાદ્ય કટોકટીની તીવ્રતા અને આવી તીવ્રતા સ્થાનિક સંસાધનો અને ક્ષમતાઓ કરતાં વધી જાય છે. આ પરિસ્થિતિઓમાં, આંતરરાષ્ટ્રીય સમુદાયનું એકત્રીકરણ જરૂરી છે.

રિપોર્ટના હાઇલાઇટ્સ

- વૈશ્વિક સ્તરે લગભગ 40 મિલિયનથી વધુ લોકોએ વર્ષ 2020 કરતાં વર્ષ 2021માં કટોકટી અથવા સૌથી ખરાબ સ્તરે ખોરાકની અસુરક્ષાનો અનુભવ કર્યો.
- અડધા મિલિયનથી વધુ લોકોમાં ઈથોપિયાનો, દક્ષિણ મડાગાસ્કર, દક્ષિણ સુદાન અને યમનના લોકો તીવ્ર ખોરાકની અસુરક્ષાથી પીડાય છે.
- 53 દેશોમાં 193 મિલિયનથી વધુ લોકોએ વર્ષ 2021માં તીવ્ર ખાદ્ય અસુરક્ષાનો અનુભવ કર્યો.

કટોકટી પાછળના કારણો

- સંઘર્ષના કારણે 24 દેશોમાં 139 મિલિયન લોકોને ખાદ્ય અસુરક્ષાનો તીવ્ર સામનો કરવો પડ્યો છે.
- હવામાનના અતિરેકે આઠ દેશો/પ્રદેશોમાં 23 મિલિયનથી વધુ લોકોને તીવ્ર ખાદ્ય અસુરક્ષા માટે દબાણ કર્યું, જે 2020માં 15 દેશો/પ્રદેશોમાં 15.7 મિલિયનથી વધુ છે.
- આર્થિક આંચકાને કારણે વર્ષ 2021માં 21 દેશો/પ્રાંતોમાં 30 મિલિયનથી વધુ લોકો તીવ્ર ખાદ્ય અસુરક્ષાનો ભોગ બન્યા હતા, જે વર્ષ 2020માં 17 દેશો/પ્રદેશોમાં 40 મિલિયનથી વધુ લોકો કરતાં ઘટી ગયા હતા.

GNAFC વિશે

- તેની સ્થાપના યુરોપિયન યુનિયન, FAO અને WFP દ્વારા વર્ષ 2016માં કરવામાં આવી હતી.
- તે ખાદ્ય કટોકટીને રોકવા, તેની તૈયારી કરવા, તેનો પ્રતિસાદ આપવા અને ભૂખમરને સમાપ્ત કરવા તેમજ ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્ય (SDG 2) ને સમર્થન આપવા માટે સાથે મળીને કામ કરી રહેલા માનવતાવાદી અને વિકાસકર્તા કાર્યકરોનું જોડાણ છે.

ખાદ્ય સુરક્ષા માહિતી નેટવર્ક (FSIN) વિષે

- તે ફૂડ એન્ડ એગ્રીકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશન (FAO), વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામ (WFP) અને ઈન્ટરનેશનલ ફૂડ પોલિસી રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (IFPRI) દ્વારા સહ-પ્રાયોજિત વૈશ્વિક પહેલ છે.
- તે વિશ્લેષણ અને નિર્ણય લેવામાં તેમજ માર્ગદર્શન આપવા માટે વિશ્વસનીય અને સચોટ ડેટા ઉત્પન્ન કરવા માટે ખોરાક અને પોષણ સુરક્ષા માહિતી પ્રણાલીઓને મજબૂત બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે.

ઉપાય

- ખાદ્ય કટોકટીના મૂળ કારણોને ટકાઉ રીતે સંબોધવા માટે નિવારણ, અપેક્ષા અને બહેતર લક્ષ્યાંક માટે એક સંકલિત અભિગમ રાખવો જોઈએ.

તીવ્ર ખોરાક અસુરક્ષા શું છે?

- તીવ્ર ખોરાકની અસુરક્ષા એટલે, જ્યારે વ્યક્તિ પર્યાપ્ત ખોરાક લેવાની અસમર્થતાને કારણે તેના જીવન અથવા આજીવિકાને તાત્કાલિક જોખમમાં મૂકે છે.
- યુએનના વાર્ષિક સ્ટેટ ઓફ ફૂડ સિક્યુરિટી એન્ડ ન્યુટ્રિશન ઈન ધ વર્લ્ડ રિપોર્ટ દ્વારા દર વર્ષે નોંધવામાં આવ્યું છે કે, તે ક્રોનિક ભૂખ કરતાં વધુ ગંભીર છે.
- ક્રોનિક ભૂખ એ છે, કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ સામાન્ય, સક્રિય જીવનશૈલી જાળવવા માટે લાંબા સમય સુધી પૂરતો ખોરાક લેવા માટે અસમર્થ હોય છે.

ભારતમાં પ્રથમ ધુમાડામુક્ત રાજ્ય - હિમાચલ પ્રદેશ

- હિમાચલ પ્રદેશ ભારતનું પ્રથમ 'ધુમાડામુક્ત રાજ્ય' બન્યું છે.
- કેન્દ્ર સરકારની પ્રધાનમંત્રી 'ઉજ્જવલા યોજના' (PMUY) અને હિમાચલ પ્રદેશ સરકારની 'હિમાચલ ગૃહિણી સુવિધા યોજના'ના અસરકારક અમલીકરણને કારણે આ સીમાચિહ્ન પ્રાપ્ત થયું છે.
- હવે હિમાચલ પ્રદેશમાં 100% પરિવારોના ઘરમાં LPG કનેક્શન છે.

પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના (PMUY)

- શરૂઆત : 1 મે 2016
- અમલીકરણ : આ યોજનાનો અમલ ઓઈલ માર્કેટિંગ કંપનીઓ (IOCL, BPCL and HPCL) દ્વારા પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલય કરે છે.
- હેતુ : યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય ભારતમાં ગરીબ ઘરની મહિલાઓને LPG (લિક્વિફાઇડ પેટ્રોલિયમ ગેસ) કનેક્શનનું વિતરણ કરવાનો છે.
- આ યોજનામાં તમામ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં ગરીબી રેખા નીચે(BPL) જીવતી 5 કરોડ મહિલાઓને LPG કનેક્શનના વિતરણ કરવાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો હતો અને માર્ચ 2020 સુધીમાં આઠ કરોડ મહિલાઓને એલપીજી કનેક્શન આપવાનું લક્ષ્ય વિસ્તારવામાં આવ્યું હતું. જેને સપ્ટેમ્બર 2019માં હાંસલ કરી લેવામાં આવ્યું હતું.
- BPL પરિવારો માટે પ્રત્યેક LPG કનેક્શન માટે યોજના દ્વારા રૂ. 1600 ની નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવામાં આવે છે.

પાત્રતા

- અરજદાર 18 વર્ષથી વધુ ઉંમરની મહિલા હોવી જોઈએ.
- ભારતની નાગરિક પણ હોવી જોઈએ.
- તેણી ગરીબી રેખાથી નીચેના પરિવારની હોવી જોઈએ અને પરિવારમાંથી અન્ય કોઈની પાસે LPG કનેક્શન ન હોવું જોઈએ.
- પરિવારની એકંદર માસિક આવક UT/રાજ્ય સરકારો દ્વારા નિર્ધારિત ચોક્કસ મર્યાદાથી વધુ ન હોવી જોઈએ.
- અરજદારનું નામ SECC-2011ની યાદીમાં હોવું જોઈએ અને તે ઓઈલ માર્કેટિંગ કંપનીઓના BPL ડેટાબેઝમાં આપવામાં આવેલી માહિતી સાથે પણ મેળ ખાતું હોવું જોઈએ.
- અરજદાર સરકાર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ અન્ય સમાન યોજના હેઠળ નોંધાયેલ હોવું જોઈએ નહીં.

લિક્વિફાઇડ પેટ્રોલિયમ ગેસ (LPG)

- લિક્વિફાઇડ પેટ્રોલિયમ ગેસ (LPG) એ ઘણાં ઘરગથ્થુ ઉપકરણોમાં (રસોઈ કરવા, કોઈ વસ્તુને ગરમ કરવા) વપરાતું બળતણ છે.
- તેને 'લિક્વિફાઇડ ગેસ' પણ કહેવામાં આવે છે, કારણ કે તે સરળતાથી પ્રવાહીમાં રૂપાંતરિત થાય છે.
- LPG મુખ્યત્વે પ્રોપેન, બ્યુટેન, આઈસોબ્યુટેન, બ્યુટીલીન, પ્રોપીલીન જેવા વાયુઓના મિશ્રણ છે.
- LPGને તેની વાયુ અવસ્થામાંથી પ્રવાહીમાં બદલવા માટે માત્ર ઓછા દબાણ અથવા રેફ્રિજરેશનની જરૂર છે.

પ્રોજેક્ટ એલિફન્ટની બેઠક

- પ્રોજેક્ટ એલિફન્ટની 16મી સ્ટીયરિંગ કમિટીની બેઠકમાં, પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલયે માનવ-હાથી સંઘર્ષ ક્ષેત્રમાં (HEC) કામ કરતા વન કર્મચારીઓને માર્ગદર્શન આપવા માટે ફીલ્ડ મેન્યુઅલનું અનાવરણ કર્યું છે. તેમાં માનવ-હાથીના સંઘર્ષને ઘટાડવાની વિગતવાર શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓ છે.
- આ માર્ગદર્શિકા મંત્રાલય દ્વારા વાઈલ્ડલાઈફ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડિયા(WWI) અને વર્લ્ડ વાઈલ્ડ ફાઈવ ડોર નેચર(WWF Nature) સાથે મળીને તૈયાર કરવામાં આવી છે.

ભારતમાં હાથીઓ પરનો વર્તમાન ડેટા

- ભારત આશરે 27,000 એશિયાઈ હાથીઓનું ઘર છે. જે વિશ્વમાં આ પ્રજાતિની સૌથી મોટી વસ્તી છે.
- હાથીઓની વસ્તી ગણતરી(2017) મુજબ, હાથીઓની સૌથી વધુ સંખ્યા કર્ણાટકમાં (6,049) ત્યારબાદ આસામ(5,719) અને કેરળમાં (3,054) છે.

એશિયાઈ હાથી વિશે

- એશિયાઈ હાથીની ત્રણ પેટાજાતિઓ છે : ભારતીય, સુમાત્રન અને શ્રીલંકન.
- એશિયાઈ હાથીની ત્રણ પેટાજાતિઓમાં ભારતીય પેટાજાતિ સૌથી વધુ વ્યાપક વિસ્તાર ધરાવે છે.
- હાથીઓના ટોળાની આગેવાની સૌથી વધુ વય અને સૌથી મોટું કદ ધરાવતી માદા દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- તમામ સસ્તન પ્રાણીઓમાં સૌથી લાંબી સગર્ભાવસ્થા (ગર્ભાવસ્થા) સમયગાળો હાથીનો હોય છે. જે 680 દિવસ (22 મહિના) સુધી ચાલે છે. 14-15 વર્ષની વયેના માદા હાથી લગભગ દર ચાર વર્ષે એક બચ્ચાને જન્મ આપી શકે છે.

સિઓલ ફોરેસ્ટ ઘોષણા

- તાજેતરમાં દક્ષિણ કોરિયાના સિઓલમાં યોજાયેલી 15મી વર્લ્ડ ફોરેસ્ટ્રી કોંગ્રેસમાં સિઓલ ઘોષણા સ્વીકારવામાં આવી હતી.
- આ સિઓલ ઘોષણા અનુસાર, વર્ષ 2030 સુધીનો વૈશ્વિક સ્તરે વૈશ્વિક પ્રતિબદ્ધતાઓને અમલમાં મૂકવા અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સહમત લક્ષ્યોને પૂર્ણ કરવા માટે વન અને લેન્ડસ્કેપ પુનઃ સ્થાપનમાં રોકાણ ત્રણ ગણું થવું જોઈએ.

વર્લ્ડ ફોરેસ્ટ્રી કોંગ્રેસ

- વર્લ્ડ ફોરેસ્ટ્રી કોંગ્રેસ દર 6 વર્ષે એક વાર યોજાય છે.
- પ્રથમ કોંગ્રેસ વર્ષ 1926માં ઇટાલીમાં યોજાઈ હતી.
- FAO એ વર્ષ 1954થી યજમાન દેશોને કોંગ્રેસનું આયોજન કરવામાં મદદ કરી છે. દરેક કોંગ્રેસના સંગઠન અને ધિરાણ માટેની જવાબદારી યજમાન દેશની છે.
- કોંગ્રેસ એ જંગલો અને વનસંવર્ધનના તમામ પાસાઓ પર મંતવ્યો અને અનુભવોના આદાનપ્રદાન માટેનું એક મંચ છે, જે રાષ્ટ્રીય, પ્રાદેશિક અને વૈશ્વિક સ્તરે લાગુ પડતી વ્યાપક ભલામણો કરે છે.
- કોંગ્રેસ આંતર-સરકારી બેઠક નથી; તેની પાસે ન તો ઔપચારિક મતવિસ્તારો છે કે ન તો દેશનું પ્રતિનિધિમંડળ. 15મી વર્લ્ડ ફોરેસ્ટ્રી કોંગ્રેસનું આયોજન કોરિયા પ્રજાસત્તાકની સરકાર દ્વારા સિઓલમાં કરવામાં આવ્યું હતું.

ઘોષણાની મુખ્ય બાબતો

- જંગલો રાજકીય, સામાજિક અને પર્યાવરણીય સીમાઓથી પરે છે અને વૈશ્વિક સ્તરે કાર્બન, પાણી અને ઊર્જા ચક્ર માટે મહત્વપૂર્ણ છે. ટકાઉ ભાવિ હાંસલ કરવા માટે જંગલો પરની જવાબદારી સંસ્થાઓ, ક્ષેત્રો અને હિતધારકોમાં વહેંચી અને સંકલિત થવી જોઈએ.
- તેમાં ઉમેર્યું હતું કે વન-આધારિત ઉકેલો ખેડૂતો, નાના ભૂમિ ધારકો, વન સમુદાયો, આદિવાસી લોકો, મહિલાઓ અને યુવાનોના પરિપ્રેક્ષ્યને સમાવિષ્ટ કરવા અને તેમના અધિકારોનું સન્માન ધરાવતા હોવા જોઈએ.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સહભાગિતા અને સહકારને વેગ આપવા કોંગ્રેસમાં નવી ભાગીદારી જેવી કે સંકલિત જોખમ વ્યવસ્થાપન (AFFIRM) મિકેનિઝમ સાથે જંગલોના ભવિષ્યની ખાતરી, સસ્ટેનિંગ એન્ડ એબન્ડન્સ ઓફ ફોરેસ્ટ ઇકોસિસ્ટમ (SAFE) પહેલ હાથ ધરવામાં આવી અને REDD+ ક્ષમતા નિર્માણ માટેનું પ્લેટફોર્મ શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

- ઘોષણા એ પણ નિર્દેશ કરે છે કે જંગલો અને માનવીઓનું સ્વાસ્થ્ય ગાઢ રીતે સંકળાયેલાં છે અને વન અધોગતિ માનવ સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી પર ગંભીર નકારાત્મક અસરો કરી શકે છે.
- તે જણાવે છે કે ભવિષ્યના રોગચાળાના જોખમને ઘટાડવા અને માનવજાતના શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય માટે અન્ય આવશ્યક લાભો પ્રદાન કરવા માટે જંગલોને તંદુરસ્ત અને ઉત્પાદક સ્થિતિમાં જાળવવા જોઈએ.

વન લેન્ડસ્કેપ પુનઃ સ્થાપના

- ફોરેસ્ટ લેન્ડસ્કેપ રિસ્ટોરેશન (FLR) એ ઇકોલોજીકલ કાર્યક્ષમતા પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાની અને વનનાભૂદી અથવા અધોગતિ પામેલા વન લેન્ડસ્કેપમાં માનવ સુખાકારીને વધારવાની પ્રક્રિયા છે.
- FLR એ માત્ર વૃક્ષો વાવવા કરતાં વધુ છે, તે વર્તમાન અને ભવિષ્યની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા અને સમય જતાં બહુવિધ લાભો અને જમીનનો ઉપયોગ પ્રદાન કરવા માટે સમગ્ર લેન્ડસ્કેપને પુનઃ સ્થાપિત કરી રહ્યું છે.
- FLR એ વિવિધ પ્રક્રિયાઓ દ્વારા પ્રગટ થાય છે. જેમ કે, નવા વૃક્ષારોપણ, સંચાલિત કુદરતી પુનઃ ઉત્પાદન, કૃષિ વનસંવર્ધન અથવા ખેતી, સંરક્ષિત વન્યજીવન અનામત, વ્યવસ્થિત વાવેતર, નદી કિનારે વાવેતર અને વધુ જમીનના ઉપયોગના મોઝેકને સમાવવા માટે સુધારેલ જમીન વ્યવસ્થાપન.

નેવલ એન્ટી-શિપ મિસાઇલ

- તાજેતરમાં ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા બાલાસોર (ચાંદીપુર) ખાતે ઇન્ટિગ્રેટેડ ટેસ્ટ રેન્જ પર સીક્રિંગ 42B હેલિકોપ્ટરથી પ્રથમ સ્વદેશી રીતે વિકસિત નેવલ એન્ટી-શિપ મિસાઇલનું પ્રથમવાર સફળતાપૂર્વક પ્રક્ષેપણ હાથ ધરાયું.
- ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા સ્વદેશી નેવલ એન્ટી-શિપ મિસાઇલને વિકસાવવા માટે સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન(DRDO)નો સહકાર લેવામાં આવ્યો છે.
- મિસાઇલ ઈચ્છિત સમુદ્ર-સ્ક્રિમિંગ માર્ગને અનુસરી, નિયંત્રણ, માર્ગદર્શન અને મિશન અલ્ગોરિધમ્સ મુજબ ઉચ્ચ ચોકસાઈ સાથે નિયુક્ત લક્ષ્યને ભેદી શકે છે.
- આ મિસાઇલમાં 42B હેલિકોપ્ટર માટે સ્વદેશી રીતે વિકસિત લોન્ચર સહિત ઘણી નવી ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં મિસાઇલ માર્ગદર્શન પ્રણાલીમાં અત્યાધુનિક નેવિગેશન સિસ્ટમ અને સંકલિત એવિઓનિક્સ (avionics)નો સમાવેશ થાય છે.
- ભારતીય નૌકાદળએ જણાવ્યું હતું કે, આ મિસાઇલના પ્રક્ષેપણ દ્વારા વિશિષ્ટ મિસાઇલ ટેકનોલોજીમાં ભારતે આત્મનિર્ભરતા હાંસલ કરવાની દિશામાં એક મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી અને તે સ્વદેશીકરણ પ્રત્યે ભારતીય નૌકાદળની પ્રતિબદ્ધતાની પુનઃપુષ્ટિ કરે છે.

હયુમનરેટેડ S200 રોકેટ બુસ્ટર

- તાજેતરમાં ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંસ્થા (ISRO) દ્વારા તેના ગગનયાન કાર્યક્રમ માટે સતીશ ધવન સ્પેસ સેન્ટર, શ્રીહરિકોટા (આંધ્રપ્રદેશ) ખાતે માનવને સુરક્ષિત રીતે પરિવહન કરવામાં સક્ષમ (હયુમનરેટેડ – Human Rated) સોલિડ રોકેટ બુસ્ટરનું સ્થિર પરીક્ષણ સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ સોલિડ રોકેટ બુસ્ટર ની (S200) ડિઝાઇન અને તેનો વિકાસ વિક્રમ સારાભાઈ સ્પેસ સેન્ટર (VSSC), તિરૂવનંતપુરમ (કેરળ) ખાતે “ગગનયાન હયુમન સ્પેસ ફ્લાઇટ મિશન”ના ભાગરૂપે કરવામાં આવ્યો હતો.
- 20 મીટર લંબાઈ અને 3.2 મીટર વ્યાસનું આ સોલિડ રોકેટ બુસ્ટર એ “સોલિડ પ્રોપેલન્ટ” ધરાવતું વિશ્વનું બીજું સૌથી મોટું ઓપરેશન બુસ્ટર છે.
- માનવને સુરક્ષિત રીતે પરિવહન કરવામાં સક્ષમ S200 રોકેટને HS200 (હયુમનરેટેડ 200) રોકેટ સિસ્ટમ કહેવામાં આવે છે, જેનો ઉપયોગ ‘જીઓસિંક્રોનસ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ’ MK-III (GSLV MK-III) પર થાય છે.

ગગનયાન મિશન

- પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા વર્ષ 2018ની શરૂઆતમાં જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે ભારત આગામી વર્ષ 2022-23 સુધીમાં તેના પ્રથમ પુરૂષ અથવા સ્ત્રી અવકાશયાત્રીને અવકાશમાં મોકલશે, જેના ભાગરૂપે મહત્વકાંક્ષી ‘ગગનયાન કાર્યક્રમ’ ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- ગગનયાન કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ પૃથ્વીની નીચેની ભ્રમણકક્ષા સુધી માનવ અવકાશ ઉડાન મિશન હાથ ધરવા માટે સ્વદેશી ક્ષમતા વિકસાવવાનો છે.
- શરૂઆતમાં આ મિશન અંતર્ગત એવી કલ્પના કરવામાં આવી હતી કે, ભારતની આઝાદીના 75 વર્ષ પૂર્ણ થાય ત્યારે વર્ષ 2022ના અંત સુધીમાં ત્રણ સભ્યોના કૂને પાંચ થી સાત દિવસ માટે અવકાશમાં મોકલવાનું છે. આ મિશન અંતર્ગત ત્રણ ફ્લાઇટને ભ્રમણ કક્ષામાં મોકલવામાં આવશે, જેમાં બે માનવરહિત ઉડાન અને એક માનવ અવકાશ ઉડાન હશે.
- ઓર્બિટલ મોડ્યુલ તરીકે ઓળખાતા ગગનયાન સિસ્ટમ મોડ્યુલમાં એક મહિલા સહિત ત્રણ ભારતીય અવકાશયાત્રીઓ હશે. આ મિશન પાંચ થી સાત દિવસ માટે પૃથ્વીથી 300-400 કિલોમીટરની ઉંચાઈએ પૃથ્વીની નીચેની ભ્રમણકક્ષામાં (LEO) પરિભ્રમણ કરશે. ગગનયાન મિશન એ ભારત દ્વારા અવકાશમાં મોકલવામાં આવનાર પ્રથમ કૂ મિશન હશે.

ગ્લુટેન-મુક્ત બાજરી ઉત્પાદન

- એગ્રીકલ્ચરલ એન્ડ પ્રોસેસ ફૂડ પ્રોડક્ટ્સ એક્સપોર્ટ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (APEDA)એ બાજરીના ઉત્પાદન માટે વૈશ્વિક પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડવાના હેતુથી AAHAR ફૂડ ફેરમાં ૩. 5 થી ૩. 15 સુધીના પોસાય તેવા ભાવે તમામ વય જૂથો માટે બાજરીની વિવિધ પ્રોડક્ટ્સ લોન્ચ કરી હતી.
- AAHAR ફૂડ ફેર એશિયાનો સૌથી મોટો B2B કક્ષાનો આંતરરાષ્ટ્રીય ખાદ્ય અને આતિથ્ય મેળો છે. APEDA અને ઈન્ડિયા ટ્રેડ પ્રમોશન ઓર્ગનાઈઝેશન (ITPO) દ્વારા સંયુક્ત રીતે AAHARની 36મી આવૃત્તિનું આયોજન પ્રગતિ મેદાન, દિલ્હી ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.
- APEDA દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ તમામ બાજરી ઉત્પાદન ગ્લુટેન-મુક્ત, 100% ફુદરતી અને પેટન્ટ કરાયેલ છે. જેમ કે ક્રીમ બિસ્કિટ, સોલ્ટ બિસ્કિટ, મિલ્ક બિસ્કિટ, રાગી પીનટ બટર, જુવાર પીનટ બટર, જુવાર ઉપમા, પોંગલ, ખીચડી અને બાજરીના માલ્ટ્સ (જવાર, રાગી, બાજરી) લોન્ચ કરવામાં આવેલા ઉત્પાદનો છે.
- રેડી-ટુ-ઈટ (RTE) કેટેગરી હેઠળ ઉપમા, પોંગલ, નૂડલ્સ, બિરયાની, ખીચડી વગેરે જેવી ‘મિલેટ ઇન મિનિટ્સ’ ઉત્પાદનોની વિવિધતા પણ લોન્ચ કરવામાં આવી હતી.
- APEDA બાજરી, જુવાર અને રાગી સહિત બાજરીના વાવેતર વિસ્તાર, ઉત્પાદન અને ઉત્પાદકતા વધારવા માટે કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ વિભાગ સાથે પણ કામ કરી રહી છે.
- બાજરીના પોષણ મૂલ્યને ધ્યાનમાં રાખીને સરકારે એપ્રિલ, 2018માં બાજરીને પોષક-અનાજ તરીકે સૂચિત કર્યું છે. બાજરી એ પ્રોટીન, ફાઇબર, ખનિજો, આયર્ન તેમજ કેલ્શિયમનો સમૃદ્ધ સ્ત્રોત છે અને તેનો ગ્લાયસેમિક ઇન્ડેક્સ ઓછો છે.
- માર્ચ 2021માં યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી (UNGA) દ્વારા વર્ષ 2023ને ‘બાજરીના આંતરરાષ્ટ્રીય વર્ષ’ તરીકે જાહેર કરાયું છે.

ગ્લુટેન

- ધાન્યના લોટમાં રહેલું ગ્લુટેન એ ઘઉંના છોડ અને કેટલાક અન્ય અનાજમાં જોવા મળતું પ્રોટીન છે. ગ્લુટેન ફુદરતી રીતે બનતું હોય છે, પરંતુ પ્રોટીન અને સ્વાદ ઉમેરવા માટે તેને બહાર કાઢી શકાય છે, કેન્દ્રિત કરી શકાય છે અને ખોરાક અને અન્ય ઉત્પાદનોમાં ઉમેરી શકાય છે. ઘઉં ઉપરાંત, જવમાંથી પણ ગ્લુટેન મળે છે.

મંકીપોક્સ વાઈરસ

- તાજેતરમાં UKના આરોગ્ય વિભાગે નાઈજીરિયાથી મુસાફરી કરીને UKમાં આવેલા વ્યક્તિમાં મંકીપોક્સ વાઈરસના લક્ષણો જોવા મળ્યાનો દાવો કર્યો છે.

મંકીપોક્સ વાઈરસ શું છે?

- મંકીપોક્સ વાઈરસ એક વાયરલ ઝૂનોટીક (પ્રાણીઓમાંથી મનુષ્યમાં ફેલાયેલ વાયરસ) ચેપી રોગ છે. જે મુખ્ય રૂપથી મધ્ય અને પશ્ચિમ આફ્રિકાના ઉષ્ણકટિબંધીય વર્ષા વનોમાં જોવા મળે છે. આ વાઈરસનું ઉંદરો અને વાંદરાઓ જેવા પ્રાણીઓમાંથી મનુષ્યમાં સંક્રમણ થાય છે.
- આ વાઈરસ એક ઓર્થોપોક્સ (વાઈરસની એક જાતિ/પ્રકાર) વાઈરસ છે જેને શીતળા થવા માટે પણ જવાબદાર માનવામાં આવે છે.
- આ વાઈરસ સૌપ્રથમ 1958માં વાંદરાઓ જેવા મળ્યો હતો તેથી તેને 'મંકીપોક્સ' નામ આપવામાં આવ્યું હતું.
- મનુષ્યમાં સૌપ્રથમ કેસનો કિસ્સો વર્ષ 1970માં આફ્રિકન દેશ - ડેમોક્રેટિક રિપબ્લિક ઓફ કોંગોમાં શીતળાને દૂર કરવાના પ્રયાસોના સમયગાળા દરમિયાન નોંધાયો હતો.

મંકીપોક્સના ફેલાવાનાં કારણો

- મંકીપોક્સ વાઈરસ એક ઝૂનોટીક વાઈરસ છે. જે ચેપગ્રસ્ત પ્રાણીથી મનુષ્યમાં ફેલાય છે.
- મંકીપોક્સ વાઈરસના ફેલાવા માટે ખિસકોલી, ઉંદર, વાંદરાઓને જવાબદાર માનવામાં આવે છે.
- ચેપગ્રસ્ત પ્રાણીઓના સંપર્કમાં આવવાથી, તેના પંજાનો શરીર પર ઘા વાગવાથી વગેરેથી આ વાઈરસ મનુષ્યમાં ફેલાઈ શકે છે. આ વાયરસનો મનુષ્યથી મનુષ્યમાં ઓછો ફેલાવો એ જોવા મળે છે.
- WHO મુજબ, આના ફેલાવો શરીરમાંથી નીકળેલા પ્રવાહી, શરીર પરના ઘાવ, શ્વસન પ્રક્રિયાના માધ્યમથી કે ચેપગ્રસ્ત વ્યક્તિ દ્વારા છીંક કે ખાંસી ખાવા દરમિયાન નીકળતા છાંટાઓ દ્વારા ફેલાય શકે છે.

લક્ષણો

- તાવ આવવો, માથાનો દુખાવો થવો, માંસપેશીનો દુખાવો, પીઠનો દુખાવો વગેરે.
- મંકીપોક્સનો ચેપ લાગે ત્યારથી લઈને લક્ષણો જણાઈ આવે ત્યાં સુધીનો સમયગાળો 5-21 દિવસનો હોય શકે. થાક અનુભવાય છે.
- અન્ય લક્ષણોમાં લસિકાની ગાંઠોમાં સોજાઓ જોવા મળે છે અથવા તે ફૂલી જાય છે જે શીતળાના રોગના લક્ષણોમાં જોવા મળતું નથી. જો વધુ તાવ આવે તો ન્યુમોનિયા પણ થઈ શકે છે.

સારવાર

- WHO અનુસાર હાલમાં આ વાઈરસ માટે કોઈ જ અસરકારક અને સુરક્ષિત દવા/રસી ઉપલબ્ધ નથી. પરંતુ ચેપગ્રસ્ત વ્યક્તિને અન્ય અસરકારક દવાઓ આપીને અને આઈસોલેટ (અન્ય વ્યક્તિઓથી અલગ) કરવામાં આવે તો તે અસરકારક સાબિત થઈ શકે છે.

ઝૂનોટીક વાઈરસ શું છે ?

- ઝૂનોસિસ (ઝૂનોટિક રોગ અથવા ઝૂનોસિસ -બહુવચન) એ એક ચેપી રોગ છે, જે પ્રાણીઓમાંથી મનુષ્યો (અથવા મનુષ્યોથી પ્રાણીઓમાં) પ્રજાતિઓ વચ્ચે ફેલાય છે. તેના 200થી વધુ જાણીતા પ્રકારો છે.
- ઉ.દા.- હડકવા, ઝીકા, ઈબોલા, કોવિડ-19 વગેરે પણ ઝૂનોટીક વાઈરસ છે.
- અમુક ઝૂનોટીક વાઈરસ એ રસીકરણ અથવા અન્ય પદ્ધતિ દ્વારા 100% અટકાવી શકાય છે. ઉ.દા હડકવા.

ઈ-શ્રમ પોર્ટલ

સમાચારમાં શા માટે?

- તાજેતરમાં યુનિયન લેબર એન્ડ એમ્પ્લોયમેન્ટ મિનિસ્ટ્રીએ જણાવ્યું હતું કે, મંત્રાલય ઈ-શ્રમ પોર્ટલ પર નોંધાયેલા અસંગઠિત કામદારોને અકસ્માત વીમા મળી શકે તે દિશામાં કામ કરી રહ્યું છે.

ઈ-શ્રમ પોર્ટલ વિશે

- અસંગઠિત કામદારો (NDUW)નો રાષ્ટ્રીય ડેટાબેઝ બનાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે આ પોર્ટલ 26 ઓગસ્ટ, 2021ના રોજ લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- કામદારોને 12 અંકનો યુનિક નંબર ધરાવતું ઈ-શ્રમ કાર્ડ આપવામાં આવશે.
- જો કોઈ e-SHRAM પોર્ટલ પર નોંધાયેલ કાર્યકરને અકસ્માત થાય છે તો તે મૃત્યુ અથવા કાયમી અપંગતા પર રૂ. 2 લાખ અને આંશિક અપંગતા પર રૂ. 1 લાખ માટે પાત્ર બનશે.
- આ પોર્ટલ અસંગઠિત કામદારોના લાભ માટે ઉપલબ્ધ તમામ સામાજિક કલ્યાણ યોજનાઓને એકીકૃત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.
- આ પોર્ટલ આંતર-રાજ્ય સ્થળાંતરિત કામદારોને તેમના સ્થાનને ધ્યાનમાં લીધા વિના કલ્યાણ યોજનાઓનો લાભ મેળવવામાં મદદ કરે છે.
- ન્યૂનતમ પેન્શન : પોર્ટલ પર નોંધાયેલ દરેક કામદારને 60 વર્ષની ઉંમર પછી દર મહિને રૂ. 3000/-નું લઘુત્તમ પેન્શન પ્રાપ્ત થશે.

- **પૂજ્ઞભૂમિ** : સુપ્રીમ કોર્ટ સરકારને અસંગઠિત કામદારોની નોંધણી પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવા નિર્દેશ આપ્યા પછી ઈ-શ્રમ પોર્ટલની રચના થઈ જેથી તેઓ વિવિધ સરકારી યોજનાનો લાભ લઈ શકે.
- **અમલીકરણ** : રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરકાર અસંગઠિત કામદારોની નોંધણી હાથ ધરશે.

ભારતમાં અસંગઠિત ક્ષેત્રની સ્થિતિ

- શ્રમ અને રોજગાર મંત્રાલયે અસંગઠિત શ્રમ દળને ચાર જૂથો હેઠળ વર્ગીકૃત કર્યું છે:
- **વ્યવસાય** : નાના અને સીમાંત ખેડૂતો, ભૂમિહીન ખેતમજૂરો, માછીમારો, પશુપાલન, બીડી બનાવવા વગેરે સાથે સંકળાયેલા લોકો.
- **રોજગારની પ્રકૃતિ** : સંલગ્ન ખેત મજૂરો, બંધુઆ મજૂરો, સ્થળાંતર કામદારો, કોન્ટ્રાક્ટ અને અન્ય મજૂરો આ શ્રેણી હેઠળ આવે છે.
- **ખાસ ડિસ્ટ્રેસ્ટ શ્રેણી** : ટોડી ટેપર, સફાઈ કામદારો, માથે ભાર ઊંચકનારા, લોડર અને અનલોડર્સ.
- **સેવા શ્રેણી** : દાયણો (મિડવાઈવ્સ), ઘરેલું કામદારો, માછીમારો અને સ્ત્રીઓ, વાળંદ, શાકભાજી અને ફળ વિક્રેતાઓ, સમાચારપત્ર વિક્રેતાઓ વગેરે.
- **અસંગઠિત કામદાર** : અસંગઠિત કામદારો (ઘર આધારિત કામદારો, શેરી વિક્રેતાઓ, મધ્યાહન ભોજન કામદારો, જમીનવિહોણા મજૂરો અને સમાન અન્ય વ્યવસાયો) જેમની માસિક આવક રૂ. 15,000 અથવા તેનાથી ઓછી છે. (ESIC અથવા EPFO ના સભ્ય નથી તેને અસંગઠિત કામદાર કહે છે.)
- ઈ શ્રમ પોર્ટલ પર નોંધણી કરવા માટે પાત્રતા માપદંડ : 16-59 વર્ષની વચ્ચે અસંગઠિત ક્ષેત્રનો કોઈપણ કામદાર.

Sagittarius A બ્લેક હોલ

- તાજેતરમાં ઈવેન્ટ હોરાઈઝન ટેલિસ્કોપ (EHT) ખાતે કાર્ય કરતા વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા આપણી ગેલેક્સી 'મિલ્કી વે' (Milky Way)ના મધ્યમાં આવેલ Sagittarius A બ્લેક હોલની તસવીર ખેંચવામાં આવી છે.

Sagittarius A બ્લેક હોલ વિશે

- Sagittarius A બ્લેક હોલની તસવીર ઈવેન્ટ હોરાઈઝન ટેલિસ્કોપ દ્વારા લેવામાં આવી છે.
- Sagittarius A નું દળ આપણા સૂર્યના દળ કરતા ચાર મિલિયન ગણું છે અને આ બ્લેક હોલ આપણાથી 27,000 પ્રકાશવર્ષ દૂર છે.

- આ બ્લેક હોલનું વર્તુળ (Ring) લગભગ 60 મિલિયન કિલોમીટર જેટલું છે, જે આશરે બુધ ગ્રહની ભ્રમણ કક્ષા જેટલું છે. જે બ્લેક હોલની વિશાળતાનો અંદાજ આપે છે.
- Sagittarius A તરીકે ઓળખાતી બ્લેક હોલની આ તસવીર એ તર્કને વધુ સમર્થન આપે છે, કે આપણી ગેલેક્સીના કેન્દ્રમાં આવેલ નાનો પદાર્થ વાસ્તવમાં બ્લેક હોલ છે.
- ખગોળશાસ્ત્રીઓએ આને આપણી ગેલેક્સીના મધ્યમાં આવેલ 'Gentle Giant' તરીકે ઓળખાવ્યો છે. વર્તમાનમાં ખેંચવામાં આવેલી તસવીર લંબગોળ આકારની છે, જેની વર્તુળમાં પ્રકાશ દેખાય છે.

ઈવેન્ટ હોરાઈઝન

- બ્લેક હોલની કિનારે એક સીમા છે જેને ઈવેન્ટ હોરાઈઝન કહેવાય છે. આ એક 'પોઈન્ટ ઓફ નો રીટર્ન' છે, જેનાથી આગળ જતા બ્લેક હોલના ગુરુત્વાકર્ષણની અસરોથી બચી શકાતું નથી.

ઈવેન્ટ હોરાઈઝન ટેલિસ્કોપ (EHT) પ્રોજેક્ટ

- ઈવેન્ટ હોરાઈઝન ટેલિસ્કોપ પ્રોજેક્ટ એ વિશ્વના વિવિધ ભાગોમાં સ્થિત 8 રેડિયો ટેલિસ્કોપ (અવકાશમાંથી રેડિયો તરંગો શોધવા માટે વપરાયેલ)નું જૂથ છે.

EHT એરે

- EHT ખૂબ લાંબી બેઝલાઈન ઈન્ટરફેરોમેટ્રી (VLBI) ની તકનીકનો ઉપયોગ કરીને 230 GHzની આવર્તન પર અવલોકન કરે છે.
- EHT એરેમાં ફ્રાન્સ, સ્પેન, ગ્રીનલેન્ડ, ચિલી, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ (એરિઝોના અને હવાઈ), મેક્સિકો અને દક્ષિણ ધ્રુવમાં ટેલિસ્કોપનો સમાવેશ થાય છે.

બ્લેક હોલ એટલે શું ?

- બ્લેક હોલ એ અંતરિક્ષનો એક એવો ભાગ છે, જે ખૂબ મજબૂત ગુરુત્વાકર્ષણ ધરાવે છે. કોઈ પણ વસ્તુ કે પ્રકાશ તેના ખેંચાણબળથી બચી શકતા નથી. જેના કારણે તે કાળા અને અદ્રશ્ય હોય છે.
- બ્લેક હોલ વિશેનો ખ્યાલ વર્ષ 1915માં આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈન દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે અમેરિકન ભૌતિકશાસ્ત્રી જ્હોન આર્ચીબાલ્ડ વ્હીલર દ્વારા વર્ષ 1960ના મધ્યમાં 'બ્લેક હોલ' શબ્દને ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો.
- બે બ્લેક હોલના અથડાવાથી કે નાશ થવાથી ગુરુત્વાકર્ષણ તરંગો ઉત્પન્ન થાય છે.

મિથેનોલ મિશ્રિત પેટ્રોલ

- તાજેતરમાં ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન (IOC) દ્વારા આસામના તિનસુકિયા જિલ્લામાં પ્રાયોગિક ધોરણે M15 પેટ્રોલ બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. M15 એ 15% મિથેનોલ અને 85% પેટ્રોલનું મિશ્રણ છે.
- તિનસુકિયા જિલ્લામાં મિથેનોલની તૈયાર ઉપલબ્ધતાને કારણે પાઈલોટ પ્રોજેક્ટ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. કારણ કે M15નું ઉત્પાદન આસામ પેટ્રોકેમિકલ લિમેટેડ દ્વારા ટિગબોઈ રિફાઈનરીની નજીકમાં કરવામાં આવી રહ્યું છે.

M15 પેટ્રોલનો ઉપયોગ કરવાના ફાયદા

- તે ગ્રીનહાઉસ ગેસ(GHG) ઉત્સર્જનને લગભગ 5 થી 10% ઘટાડવામાં મદદ કરે છે. પેટ્રોલમાં 15% મિથેનોલનું મિશ્રણ કરવાથી પાર્ટીક્યુલેટ મેટર, NOX અને SOX ના સંદર્ભમાં GHG ઉત્સર્જનમાં 20% ઘટાડો થઈ શકે છે, જેનાથી શહેરી હવાની ગુણવત્તામાં સુધારો થશે.
- પેટ્રોલને મિથેનોલ સાથે ભેળવવાથી વૈશ્વિક ઈંધણીની વધતી કિંમતોથી રાહત મળશે.
- તે ઈંધણ સ્વતંત્રતા હાંસલ કરવામાં અને આયાત બોજ ઘટાડવામાં મદદ કરશે. પેટ્રોલમાં 15% મિથેનોલનું મિશ્રણ કરવાથી ક્રૂડ ઓઈલની આયાતમાં ઓછામાં ઓછો 15% ઘટાડો થઈ શકે છે.
- કોલસાના ભંડાર અને મ્યુનિસિપલ ઘન કચરાને મિથેનોલમાં રૂપાંતરિત કરી શકાય છે.

મિથેનોલ શું છે?

- મિથેનોલ એ CH_3OH અણુસૂત્ર ધરાવતું પ્રવાહી રસાયણ છે. તે હળવું, બાષ્પશીલ, રંગહીન અને જ્વલનશીલ પ્રવાહી છે.

મિથેનોલ કયા સ્રોતમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે?

- મિથેનોલનું ઉત્પાદન કૃષિ અવશેષો, કોલસો (Indian High Ash Coal), કુદરતી ગેસ, બાયોમાસ, મ્યુનિસિપલ સોલિડ વેસ્ટ (MSW) અને સૌથી અગત્યનું થર્મલ પાવર પ્લાન્ટમાંથી ઉત્સર્જિત CO_2 માંથી થાય છે.

મિથેનોલનો વિવિધ ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગ

- પરિવહન ક્ષેત્ર (રોડ, રેલ અને દરિયાઈ)
- ઊર્જા ક્ષેત્ર (ડીઝલ જનરેટર સેટ, બોઈલર, પ્રોસેસ હીટિંગ મોડ્યુલ, ટ્રેક્ટર અને કોમર્શિયલ વાહનોનો)
- છૂટક રસોઈ (LPG (આંશિક રીતે), કેરોસીન અને લાકડાના કોલસાના બદલે)

મિથેનોલ અર્થતંત્રના આર્થિક ફાયદા

- NITI આયોગ અનુસાર, મિથેનોલ ઈકોનોમી એ મિથેનોલના ઉત્પાદન, ઉપયોગ અને વિતરણ સેવાઓ દ્વારા લગભગ 5 મિલિયન નોકરીનું સર્જન કરશે.
- વધુમાં LPGમાં 20% DME (મિથેનોલમાંથી મેળવેલ ડાઈમિથાઈલ ઈથર) મિશ્રણ કરીને વાર્ષિક રૂ. 6,000 કરોડની બચત કરી શકાય છે. જેનાથી ગ્રાહકોને સિલિન્ડર દીઠ 50 થી 100 રૂપિયાની બચત કરવામાં મદદ મળશે.

PulmbeX ભારત ખાતે Bharat-Tap પહેલ

- તાજેતરમાં આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા 'પ્લમ્બેક્સ ઈન્ડિયા' પ્રદર્શનમાં BHARAT TAP પહેલ શરૂ કરાઈ. પ્રદર્શનમાં NAREDCO (નેશનલ રિયલ એસ્ટેટ ડેવલપમેન્ટ કાઉન્સિલ) MAHI ની 'નિર્મલ જલ પ્રયાસ' પહેલ પણ શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- સ્રોત આધારિત પાણીના વપરાશમાં ઘટાડો કરવા અને જળ સંરક્ષણ પ્રયાસોમાં મદદ કરી ટકાઉ વૃદ્ધિની ખાતરી કરવા માટે સામૂહિક ધોરણે લો-ફ્લો ફિક્સર અને સેનિટરી વેર પ્રદાન કરવા. જેનાથી અંદાજે 40% પાણી બચાવવાનો અંદાજ છે.

'પ્લમ્બેક્સ ઈન્ડિયા' પ્રદર્શન વિશે

- તે પ્લમ્બિંગ, પાણી અને સ્વચ્છતા ઉત્પાદન અને સેવા પર ભારતનું સૌથી મોટું પ્રદર્શન છે. તેનું આયોજન 12 થી 15 મે, 2022 દરમિયાન દિલ્હીના પ્રગતિમેદાન ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ પ્રદર્શન અટલ મિશન ફોર રિજુવનેશન એન્ડ ટ્રાન્સફોર્મેશન 2.0 (AMRUT 2.0) અને સ્વચ્છ ભારત મિશન 2.0 (SBM 2.0)ના નેજા હેઠળ યોજવામાં આવ્યું છે.
- પ્રદર્શનમાં વિવિધ સાહસોનું પ્રતિનિધિત્વ કરવામાં આવ્યું હતું જેમાં જળ શુદ્ધિકરણ પ્રણાલી, જળ સંગ્રહ, પાણીનું મીટરીંગ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

'નિર્મળ જલ પ્રયાસ' પહેલ વિશે

- નિર્મળ જલ પ્રયાસ એ વાર્ષિક 500 કરોડ લિટર પાણી બચાવવા માટે NAREDCO MAHI ની પહેલ છે. તેનો ઉદ્દેશ્ય પાણી બચાવવા અંગે જાગૃતિ લાવવાનો છે. ઉદાહરણ તરીકે, તે બિલ્ડરોને 'નેટ ઝીરો વોટર' તરફ આગળ વધવા પ્રોત્સાહિત કરવાનું કામ કરશે.

જળ સંરક્ષણ માટે ભારત સરકારની અન્ય પહેલો

- જલ શક્તિ મંત્રાલય અને જલ જીવન મિશન : જળશક્તિ મંત્રાલયની રચના પાણીની સમસ્યાને સર્વગ્રાહી રીતે ઉકેલવા

માટે કરવામાં આવી હતી. જલ જીવન મિશનનો ઉદ્દેશ્ય વર્ષ 2024 સુધીમાં તમામ ગ્રામીણ પરિવારોને પાઈપ વડે પાણી પૂરું પાડવાનું છે.

- **Atal Mission for Rejuvenation and Transformation (AMRUT)** : આ મિશનનો ઉદ્દેશ્ય એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે દરેક ઘરમાં પાણીનું ખાતરીપૂર્વક પુરવઠા અને ગટર જોડાણ સાથે નળનું જોડાણ કરેલું હોય.
- **AMRUT 2.0** : આ મિશનનો ઉદ્દેશ્ય લગભગ 4,700 ULB (શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ)માં તમામ ઘરોને પાણી પુરવઠાનું 100% કવરેજ પૂરું પાડવાનો છે. તે સ્ટાર્ટઅપ્સ અને આંત્રપ્રિન્યોર્સ (જાહેર ખાનગી ભાગીદારી)ને પ્રોત્સાહિત કરીને આત્મનિર્ભર ભારતને પ્રોત્સાહન આપવાનો પણ પ્રયાસ કરે છે.
- **જલ ક્રાંતિ અભિયાન**: બ્લોક-લેવેલે જળ સંરક્ષણ યોજનાઓ દ્વારા ગામડાઓ અને શહેરોમાં ક્રાંતિ લાવવાના સક્રિય પ્રયાસો. ઉદાહરણ તરીકે, તેના હેઠળની જલ ગ્રામ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય જળ સંચય અને જાળવણી માટે પાણીના અભાવવાળા વિસ્તારોમાં બે મોડેલ ગામોનો વિકાસ કરવાનો છે.

ભારતનો પ્રથમ ગ્રીનફિલ્ડ અનાજ આધારિત ઇથેનોલ પ્લાન્ટ

- તાજેતરમાં બિહારના મુખ્યમંત્રી દ્વારા બિહારમાં ગ્રીનફિલ્ડ અનાજ આધારિત ઇથેનોલ પ્લાન્ટનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું. ઇથેનોલનું ઉત્પાદન પેટ્રોલની કિંમત ઘટાડવામાં અને રોજગારી પેદા કરવામાં મદદ કરશે.
- આ પ્લાન્ટનું નિર્માણ ઈસ્ટર્ન ઈન્ડિયા બાયોફ્યુઅલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ નામની કંપની દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે.
- ભારતે પેટ્રોલમાં 9% ઇથેનોલ મિશ્રણ હાંસલ કર્યું છે. વર્ષ 2025 સુધીમાં પેટ્રોલમાં 20% ઇથેનોલ મિશ્રણ કરવાનો લક્ષ્યાંક નક્કી કરવામાં આવ્યો છે.

ઇથેનોલ પ્લાન્ટ વિશે

- આ ઇથેનોલ પ્લાન્ટ ઝીરો-લિક્વિડ ડિસ્ચાર્જ (ZLD) પ્લાન્ટ છે.
- કેન્દ્ર દ્વારા બિહારની ઇથેનોલ ઉત્પાદન અને પ્રમોશન પોલિસી-2021ને મંજૂરી આપવામાં આવી ત્યારથી આ પહેલો પ્લાન્ટ છે.
- આ પ્લાન્ટ 15 એકર જમીન પર બાંધવામાં આવ્યો છે અને દરરોજ 150 ટન મકાઈ અને ચોખાનો ઉપયોગ કરીને 65,000 લિટર ઇથેનોલનું ઉત્પાદન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.
- તે બાય-પ્રોડક્ટ તરીકે DDGS (Distillers' dried grain with

- solubles)નું પણ ઉત્પાદન કરશે, જે પશુ આહાર માટે વેચાશે.
- ઈન્ડિયન ઓઇલ, ભારત પેટ્રોલિયમ અને હિન્દુસ્તાન પેટ્રોલિયમ જેવી ઓઇલ માર્કેટિંગ કંપનીઓ સાથે 10-વર્ષના લાંબા ગાળાના ઇથેનોલ ખરીદી કરાર કરવામાં આવ્યા છે.

ઇથેનોલ વિશે

- ઇથેનોલ એક સ્પષ્ટ, રંગહીન કાર્બનિક પ્રવાહી છે. તેનો ઉપયોગ વૈકલ્પિક બળતણ સ્ત્રોત હોવા ઉપરાંત રાસાયણિક દ્રાવક તરીકે અને કાર્બનિક સંયોજનોના સંશ્લેષણમાં થાય છે. ઇથેનોલને બાયોમાસ (છોડની સામગ્રી)ના આથામાંથી અથવા પેટ્રોકેમિકલ પ્રક્રિયાઓ જેમ કે ઇથિલિન હાઇડ્રેશન દ્વારા ઉત્પન્ન કરી શકાય છે.

બાયોઇથેનોલ શું છે?

- બાયોમાસમાંથી ઉત્પાદિત ઇથેનોલને 'બાયોઇથેનોલ' પણ કહેવામાં આવે છે. તે સ્ટાર્ચ- અથવા ખાંડ-આધારિત ફીડસ્ટોક્સ, જેમ કે મકાઈ, શેરડી અને અન્ય છોડની સામગ્રીમાંથી ઉત્પન્ન કરી શકાય છે.

ઝીરો-લિક્વિડ ડિસ્ચાર્જ (ZLD)

- ઝીરો લિક્વિડ ડિસ્ચાર્જ (ZLD) એ ગંદાપાણીના વ્યવસ્થાપન માટેની વ્યૂહરચના છે, જે પ્રવાહી કચરાને દૂર કરે છે અને પાણીના વપરાશની કાર્યક્ષમતામાં વધારો કરે છે.

ભારત માટે ઇથેનોલનું મહત્વ

- દેશમાં ઉર્જાની વધતી જતી માંગને પહોંચી વળવા.
- ફૂડ ઓઇલની આયાત પર નિર્ભરતા ઘટાડવા માટે, જેનાથી ભારતની ઉર્જા સુરક્ષામાં વધારો થશે.
- પર્યાવરણીય પ્રદૂષણ ઘટાડવા અને આબોહવા લક્ષ્યોને પૂર્ણ કરવા.
- ઇથેનોલ ઉત્પાદન પ્લાન્ટ દ્વારા રોજગારીનું સર્જન કરવું.
- મેક ઈન ઈન્ડિયાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે.
- ખેડૂતોની આવક વધારવામાં મદદ કરવા.
- વેસ્ટ ટુ વેલ્થ જનરેશનને પ્રોત્સાહન આપવું.

બાયોફ્યુઅલ પરની રાષ્ટ્રીય નીતિ શું છે

- ભારતમાં બાયો-ઇથેનોલ સહિતના બાયોફ્યુઅલના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 2018માં બાયોફ્યુઅલ પરની રાષ્ટ્રીય નીતિ જાહેર કરાઈ હતી. જેમાં B-હેવી મોલાસીસ, શેરડીના રસ, અને માનવ વપરાશ માટે અયોગ્ય એવા ઘઉં, તૂટેલા ચોખા વગેરે જેવા ક્ષતિગ્રસ્ત ખાદ્યપદાર્થોમાંથી ઇથેનોલનું ઉત્પાદન કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

શિગેલા બેક્ટેરિયા (Shigella Bacteria)

- તાજેતરમાં કેરળ રાજ્યના કસારગોડા જિલ્લામાં શિગેલા બેક્ટેરિયાનો પ્રકોપ ફેલાયો હતો. ડૉક્ટરો દ્વારા ફૂડ પોઈઝનિંગની ઘટના પાછળ શિગેલા નામના બેક્ટેરિયાની ઓળખ કરવામાં આવી છે. જેના કારણે જિલ્લામાં ભંયકર ફૂડ પોઈઝનિંગના કેસો નોંધાયા છે.

શિગેલા બેક્ટેરિયા વિશે

- શિગેલા રોગ (શિગેલોસિસ)એ આંતરડાનો રોગ છે, જે શિગેલા બેક્ટેરિયાના પરિવારનો ભાગ છે. આ રોગનું મુખ્ય લક્ષણ બ્લડ ડાયરિયાનું છે. શિગેલા રોગ એન્ટેરોબેક્ટર (Enterobacter) નામના બેક્ટેરિયાના પરિવારને કારણે થાય છે. સામાન્ય રીતે તે આંતરડામાં રહે છે, પરંતુ તે બધા માણસોમાં રોગનું કારણ પેદા કરતા નથી.
- શિગેલા ખૂબ જ ચેપીજન્ય રોગ છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અન્ય ચેપગ્રસ્ત વ્યક્તિના સંપર્કમાં આવે છે અથવા તેને સ્પર્શ કરે છે ત્યારે આ બેક્ટેરિયાના માધ્યમથી ચેપ લાગે છે.
- શિગેલા એ વિશ્વભરમાં ડાયરિયા થવાના પ્રમુખ બેક્ટેરિયલ કારણોમાંનું એક છે. દર્દીના મળમૂત્ર સાથે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે સંપર્કમાં અવવાથી આ રોગ ઝડપી ફેલાય છે.

કારણો

- સ્પર્શથી ફેલાવો :** વ્યક્તિ-થી-વ્યક્તિના સીધો સંપર્ક દ્વારા રોગ ફેલાય છે.
- દૂષિત ખોરાક :** ચેપગ્રસ્ત વ્યક્તિ દ્વારા ખોરાકના માધ્યમથી ફેલાય છે અને અન્ય લોકો સુધી બેક્ટેરિયાનો ફેલાવો કરે છે.
- દૂષિત પાણી :** પાણીના માધ્યમથી (પીવું અથવા ન્હાવું) શિગેલા બેક્ટેરિયાનું સંક્રમણ ફેલાય છે.

શિગેલા રોગના લક્ષણો

- શિગેલા રોગના લક્ષણો સામાન્ય રીતે શિગેલા બેક્ટેરિયાના સંપર્ક પછી એક કે બે દિવસમાં શરૂ થાય છે. પરંતુ તેને વિકસવામાં એક સપ્તાહ જેટલો સમય પણ લાગી શકે છે. જેમાં ઝાડા (ઘણી વખત લોહી પડે છે), તાવ, પેટમાં દુખાવો અથવા ખેંચાણ, થાક, ઉબકા અથવા ઉલટી જેવા લક્ષણોનો સમાવેશ થાય છે

સારવાર

- હાઈડ્રેશન :** શિગેલા સારવારમાં હાઈડ્રેશન અને ઇલેક્ટ્રોલાઈટના સંતુલનની જાળવણી મુખ્ય છે. WHO દ્વારા નિર્ધારિત શ્રેણીની સારવારમાં નાના બાળકો માટે ઓછા ઓસ્મોલેરિટી સોલ્યુશન સાથે ઓરલ રીહાઈડ્રેશન અમુક

ડિહાઈડ્રેશનની માટે સૂચવવામાં આવે છે.

- એન્ટિબાયોટિક્સનો ઉપયોગ :** શિગેલોસિસ મુખ્યત્વે સ્વ રીતે (જાતે) અટકતો હોવા છતાં, બીમારી ઘટાડવા અને સંક્રમણને રોકવા માટે એન્ટિબાયોટિક્સનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- સાર્વજનિક સ્વચ્છતા :** શિગેલાનું ટ્રાન્સમિશન હાથની સફાઈ કરવાથી 70% જેટલું ઘટી શકે છે. જાહેર આરોગ્ય નિયંત્રણ પગલાં લઈ શિગેલોસિસના ચેપમાં ઘટાડો કરી શકાય છે.

ધ ઇન્ડિયા હાઈપરટેન્શન કંટ્રોલ ઇનિશિયેટિવ

- ઇન્ડિયા હાઈપરટેન્શન કંટ્રોલ ઇનિશિયેટિવ (IHCI) નામના પ્રોજેક્ટમાં જાણવા મળ્યું છે કે 2.1 મિલિયન ભારતીયોમાંથી લગભગ 23% લોકો અનિયંત્રિત બ્લડ પ્રેશર ધરાવે છે.

ભારત હાઈપરટેન્શન નિયંત્રણ પહેલ શું છે?

- ભારતમાં હાયપરટેન્શનની વધતી જતી ગંભીર આરોગ્ય સમસ્યાને નિયંત્રિત કરવાના WHO અને ભારત સરકારે નવેમ્બર 2017 માં હાયપરટેન્શનની દેખરેખ અને સારવાર માટે પાંચ વર્ષ માટેની પહેલ શરૂ કરી.
- ભારત '25 બાય 25' ધ્યેય માટે પ્રતિબદ્ધ છે, જેનો ઉદ્દેશ્ય વર્ષ 2025 સુધીમાં બિન-સંચારી રોગો (NCDs) ના કારણે અકાળ મૃત્યુદરમાં 25% ઘટાડો કરવાનો છે. નવ સ્વૈચ્છિક લક્ષ્યોમાંથી એકમાં વર્ષ 2025 સુધીમાં હાઈ બ્લડપ્રેશરનો વ્યાપ 25% ઘટાડવાનો છે.
- પ્રથમ વર્ષમાં, IHCI એ પાંચ રાજ્યો - પંજાબ, કેરળ, મધ્યપ્રદેશ, તેલંગાણા અને મહારાષ્ટ્રના 26 જિલ્લાઓને આવરી લીધા હતા. ત્યારબાદ ડિસેમ્બર 2020 સુધીમાં IHCIનું દસ રાજ્યોના 52 જિલ્લાઓમાં વિસ્તરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

હાયપરટેન્શન

- બ્લડ પ્રેશર એ શરીરની મુખ્ય રક્તવાહિનીઓ, શરીરની ધમનીઓની દિવાલો પર લોહીના પરિભ્રમણ દરમિયાન લાગુ થતું બળ છે. જ્યારે બ્લડ પ્રેશર ખૂબ ઊંચું હોય ત્યારે હાયપરટેન્શન થાય છે.
- હાઈ બ્લડપ્રેશર (હાયપરટેન્શન) એ એક સામાન્ય સ્થિતિ છે, જેમાં ધમનીની દિવાલો સામે લોહીનું લાંબા ગાળાનું બળ એટલું ઊંચું હોય છે કે તે આખરે હૃદય રોગ જેવી સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓનું કારણ બની શકે છે.
- હાયપરટેન્શન અથવા એલિવેટેડ બ્લડ પ્રેશર એક ગંભીર તબીબી સ્થિતિ છે જે હૃદય, મગજ, કિડની અને અન્ય રોગોના જોખમોને નોંધપાત્ર રીતે વધારે છે.

- બ્લડ પ્રેશરને બે નંબર તરીકે લખવામાં આવે છે. પ્રથમ (સિસ્ટોલિક) નંબર રક્ત વાહિનીઓમાં એ દબાણ દર્શાવે છે, જ્યારે હૃદય સંકોચન કરે છે અથવા ઘબકારા કરે છે. જ્યારે બે ઘબકારા વચ્ચેના ગાળા દરમિયાનનું નળીઓમાં દબાણ બીજી (ડાયસ્ટોલિક) સંખ્યા દ્વારા દર્શાવવામાં આવે છે.
- બે અલગ-અલગ દિવસોમાં બ્લડ પ્રેશર માપવામાં આવે છે ત્યારે બંને દિવસોમાં સિસ્ટોલિક બ્લડ પ્રેશર રીડિંગ >140 mmHg અને/અથવા બંને દિવસોમાં ડાયસ્ટોલિક બ્લડ પ્રેશર રીડિંગ >90 mmHg હોય તો તેવી પરિસ્થિતિને 'હાઈપરટેન્શન' તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.

હાયપરટેન્શનનો બોજ કેવી રીતે ઘટાડી શકાય?

- હાયપરટેન્શન ઘટાડવાથી હાર્ટ એટેક, સ્ટ્રોક અને કિડનીને થતા નુકસાન તેમજ અન્ય સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ દૂર થાય છે.
- મીઠાનું સેવન ઘટાડવું. (દરરોજ 5 ગ્રામ કરતા ઓછું)
- વધુ ફળ અને શાકભાજી ખાવા જોઈએ.
- નિયમિતપણે શારીરિક રીતે સક્રિય રહેવું.
- તમાકુનો ઉપયોગ ટાળવો.
- દારૂનો વપરાશ ઘટાડવો.
- સંતૃપ્ત ચરબીવાળા ખોરાકના સેવનને મર્યાદિત કરો.
- ખોરાકમાંથી ટ્રાન્સ ચરબી દૂર કરવી/ઘટાડી કરવી.

હાયપરટેન્શનનું સંચાલન

- તણાવ ઘટાડવો અને તેનું સંચાલન કરવું.
- નિયમિતપણે બ્લડ પ્રેશર તપાસવું.
- હાઈ બ્લડ પ્રેશરની સારવાર.
- અન્ય તબીબી પરિસ્થિતિઓનું સમયસર સંચાલન.

બ્રહ્મોસનું પ્રથમ વિસ્તૃત ક્ષમતાયુક્ત સંસ્કરણ

- ભારતીય વાયુસેના દ્વારા બંગાળની ખાડીના પ્રદેશનાં નિર્ધારિત લક્ષ્ય પર સુખોઈ Su30 MKI ફાઈટર જેટથી બ્રહ્મોસ સુપરસોનિક ક્રૂઝ મિસાઈલ (એક લોન્ચ સંસ્કરણ) ના પ્રથમ વિસ્તૃત ક્ષમતાયુક્ત સંસ્કરણનું સફળતાપૂર્વક પરિક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ મિસાઈલને સુખોઈ Su30 MKI ફાઈટર જેટના ફ્યુઝલેજ (વિમાનનો મુખ્ય ભાગ) માંથી ગુરૂત્વાકર્ષણ બળ દ્વારા છોડવામાં આવે છે, ત્યારબાદ મિસાઈલના બે તબક્કાવાળા એન્જિનને ફાયર કરવામાં આવે છે અને તે સમુદ્રમાં ઈચ્છિત લક્ષ્ય તરફ આગળ વધે છે.

બ્રહ્મોસ મિસાઈલના પ્રથમ વિસ્તૃત ક્ષમતાયુક્ત સંસ્કરણ સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- બ્રહ્મોસ મિસાઈલના પ્રથમ વિસ્તૃત ક્ષમતાયુક્ત સંસ્કરણની રેન્જ તેની મૂળ 290 કિલોમીટરથી વધીને 350 કિ.મી. જેટલી થઈ ગઈ છે.
 - આ પરિક્ષણ દરમિયાન બ્રહ્મોસ મિસાઈલને 2.8 મેકની સુપરસોનિક ઝડપ અથવા ધ્વનિની ઝડપ કરતા લગભગ ત્રણ ગણી ઝડપ પ્રાપ્ત કરી હતી.
 - બ્રહ્મોસ મિસાઈલના આ સંસ્કરણની સિદ્ધિ ભારતીય વાયુસેના, ભારતીય નૌકાદળ, સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO), બ્રહ્મોસ એરોસ્પેસ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ (BAPL) અને હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL)ના સમર્પિત પ્રયાસોને આભારી છે.
- ### બ્રહ્મોસનું અધતન સંસ્કરણ
- બ્રહ્મોસ મિસાઈલને શરૂઆતમાં 290 કિ.મી. ની રેન્જ સાથે વિકસાવવામાં આવી હતી.
 - મિસાઈલ ટેકનોલોજી કંટ્રોલ રિજીમ (MTCR) દિશા - નિર્દેશો અનુસાર આ મિસાઈલની રેન્જ મૂળરૂપે 290 કિ.મી.ની હતી.
 - જો કે, જૂન 2016 માં MTCR કલબમાં ભારતના ભારતમા પ્રવેશને પગલે આ સીમા 450 કિ.મી. અને ત્યારબાદના તબક્કે 600 કિ.મી. સુધી વિસ્તારીત કરવાની યોજના છે.

બ્રહ્મોસ મિસાઈલ વિશે

- બ્રહ્મોસ મિસાઈલ ભારતના DRDO અને રશિયાના NPOM વચ્ચેનું સંયુક્ત સાહસ છે તથા તેનું નામ ભારતની બ્રહ્મપુત્ર અને રશિયાની મોસ્કવા નદી પરથી રાખવામાં આવ્યું છે.
- આ બે તબક્કાવાળી મિસાઈલ છે, જેના પ્રથમ તબક્કામાં સોલિડ પ્રોપેલન્ટ એન્જિન અને બીજા તબક્કામાં લિક્વિડ રેમજેટ એન્જિનનો ઉપયોગ થાય છે.
- આ એક મલ્ટિ પ્લેટફોર્મ મિસાઈલ છે એટલે કે તેને જમીન, હવા અને સમુદ્રમાંથી લોન્ચ કરી શકાય છે. આ મિસાઈલ 'Fire and Forgets' ના સિદ્ધાંત પર કાર્ય કરે છે, એટલે કે તેને લોન્ચ કર્યા પછી દિશા નિર્દેશની જરૂર પડતી નથી.
- બ્રહ્મોસ મિસાઈલ હાલમાં 2.8 મેક (ધ્વનિની ગતિ કરતા લગભગ 3 ગણી વધુ ઝડપી) ની ઝડપ સાથે વિશ્વની સૌથી ઝડપી ક્રૂઝ મિસાઈલ છે. બ્રહ્મોસ મિસાઈલ ધ્વનિની ગતિ કરતા લગભગ 3 ગણી વધુ ઝડપ ધરાવતી હોવાથી ભારતના દુશ્મન પાડોશી દેશ સામે વ્યૂહાત્મક વાયુશક્તિ પ્રદાન કરે છે.

અન્ય

ઉન્નત ભારત અભિયાન 2.0ના ચાર વર્ષ

- 25મી એપ્રિલ 2022ના રોજ ઉન્નત ભારત અભિયાન 2.0 (UBA 2.0)ના ચાર વર્ષ પૂર્ણ થયા છે. વર્ષ 2018માં આ દિવસે UBA 2.0ની શરૂઆત ગ્રામીણ વિકાસમાં પરિવર્તનશીલ ફેરફારો લાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે કરવામાં આવી હતી.

ઉન્નત ભારત અભિયાન વિશે

- ઉન્નત ભારત અભિયાન એ માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલયનો મુખ્ય કાર્યક્રમ છે.
- હેતુ : દેશની ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓનું ઓછામાં ઓછા પાંચ ગામડાઓ સાથે જોડાણ કરવું જેથી આ ઉચ્ચ સંસ્થાઓ તેમના જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરીને આ ગામડાઓના સમુદાયોના આર્થિક અને સામાજિક સુધારણામાં યોગદાન આપી શકે. ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી દિલ્હી (IIT દિલ્હી) ઉન્નત ભારત અભિયાન પ્રોગ્રામની રાષ્ટ્રીય સંકલન સંસ્થા છે.

યોજનાના ઉદ્દેશ્ય

- દેશની ગ્રામીણ વાસ્તવિકતાઓને સમજવા માટે ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓના શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને જોડવા.
- હાલની નવીન તકનીકોની ઓળખ કરી ટેકનોલોજીના કસ્ટમાઈઝેશનને સક્ષમ કરવું.
- ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને વિવિધ સરકારી કાર્યક્રમોના સરળ અમલીકરણ હેતુથી પ્રણાલી ઘડવામાં યોગદાન આપવા માટે પરવાનગી આપવી.

સર્વગ્રાહી વિકાસ માટે ડોમેન્સ

- UBA હેઠળ ગામડાઓના સર્વગ્રાહી વિકાસ માટેના બે મુખ્ય ક્ષેત્રો આવરી લેવામાં આવ્યા છે :
- માનવ વિકાસ
- એકીકૃત રીતે સમગ્ર (આર્થિક) વિકાસ

UBA 2.0 વિશે

- UBA 2.0 એ UBA 1.0 નું અપગ્રેડેડ વર્ઝન છે અને તે વર્ષ 2018માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. UBA 1.0 માં સહભાગી સંસ્થાઓને આ યોજનાનો ભાગ બનવા માટે આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા જ્યારે UBA 2.0 માં HEI એ સ્વેચ્છાએ ઓછામાં ઓછા 5 ગામો દત્તક લેવા જરૂરી છે.

અનન્ય વિકલાંગતા ID યોજના

(Unique Disability ID Scheme)

- તાજેતરમાં, સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલયે રાજ્યોને 75 જિલ્લાઓમાં પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટીઝ (PWD) માટે અનન્ય વિકલાંગતા ID (UDID) યોજનાના અમલીકરણને ઝડપી બનાવવા જણાવ્યું છે.
- ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલયે આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ હેઠળ ભારતના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના અગમ્ય નાયકોના આધારે પસંદ કરેલ જિલ્લાઓમાં તેના 90-દિવસીય અભિયાનના ભાગ રૂપે UDID પ્રોગ્રામની પસંદગી કરી છે.
- આ અભિયાનનો હેતુ 75 જિલ્લાઓમાં 17 કેન્દ્રીય યોજનાઓના 100% કવરેજનો હતો.

અનન્ય વિકલાંગતા ID યોજના (Unique Disability ID Scheme)

- તેની શરૂઆત અપંગ વ્યક્તિઓના સશક્તિકરણ વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- અનન્ય ID પ્રોજેક્ટ વિકલાંગ વ્યક્તિઓનો માટે રાષ્ટ્રીય ડેટાબેઝ બનાવવા અને દરેક વિકલાંગ વ્યક્તિને અનન્ય વિકલાંગતા ઓળખ કાર્ડ આપવાના હેતુથી અમલમાં મૂકવામાં આવી રહ્યો છે.
- આ પ્રોજેક્ટનો ઉદ્દેશ્ય વિકલાંગ વ્યક્તિઓને નવા UDID કાર્ડ/વિકલાંગતા પ્રમાણપત્ર મેળવવા માટે સક્ષમ બનાવવાનો છે, જેથી સરકાર દ્વારા તેના વિવિધ મંત્રાલયો અને તેમના વિભાગો દ્વારા આપવામાં આવતી યોજનાઓ અને લાભો મેળવી શકે.
- આ પ્રોજેક્ટ અમલીકરણના તમામ સ્તરે (ગ્રામ્ય સ્તર, બ્લોક સ્તર, જિલ્લા સ્તર, રાજ્ય સ્તર અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે) લાભાર્થીઓની ભૌતિક અને નાણાકીય પ્રગતિના ટ્રેકિંગને સ્ટ્રીમ-લાઇન કરવામાં મદદ કરે છે.

અરુણાચલ પ્રદેશ-આસામ સરહદ વિવાદ

- તાજેતરમાં અરુણાચલ પ્રદેશ અને આસામના મુખ્યમંત્રી દ્વારા તેમના આંતર-રાજ્ય સરહદ વિવાદોના સમાધાન માટે જિલ્લા-સ્તરની સમિતિઓ બનાવવાનો નિર્ણય કરાયો છે.
- ઐતિહાસિક પરિપ્રેક્ષ્ય, વંશીયતા, સુસંગતતા, લોકોની ઈચ્છા અને બંને રાજ્યોની વહીવટી સગવડના આધારે લાંબા સમયથી પડતર મુદ્દાના કાયમી ઉકેલો શોધવા માટે જિલ્લા સમિતિઓ વિવાદિત વિસ્તારોમાં સંયુક્ત સર્વેક્ષણ હાથ ધરશે.
- અગાઉ કેન્દ્ર સરકારે આસામ-મેઘાલય સરહદ પરના વિવાદિત ક્ષેત્રોને આંશિક (partially) રીતે ઉકેલવા માટેના કરારને મંજૂરી આપી હતી.

આસામ-અરુણાચલ પ્રદેશ સરહદ વિવાદ વિશે

- આસામ તમામ ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યો કે જે પહેલા આસામ રાજ્યનો જ એક ભાગ હતા તેમની સાથે સીમા વિવાદો ધરાવે છે.
- અરુણાચલ પ્રદેશ અને મિઝોરમને વર્ષ 1972માં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ તરીકે અને પાછળથી વર્ષ 1987માં રાજ્યોની દરજ્જો આપીને આસામમાંથી અલગ કરવામાં આવ્યા હતા.
- આદિવાસી હિસ્સેદારોની સલાહ લીધા વિના અવિભાજિત આસામના પક્ષપાતી વહીવટીતંત્ર દ્વારા સીમાઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી અને આ બંધારણીય સીમાનો કોઈપણ નવા રાજ્યોએ સ્વીકાર કર્યો નથી.
- આસામ અરુણાચલ પ્રદેશ સાથે 804.10 કિમીની આંતર-રાજ્ય સીમા ધરાવે છે અને એવા અંદાજે 1200 પોર્ટન્ટ્સ શોધી કાઢવામાં આવ્યા છે જેના કારણે વિવાદ પેદા થાય છે.
- વર્ષ 1987માં રાજ્યનો દરજ્જો મળ્યા બાદ અરુણાચલ પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા એવે દલીલ કરવામાં આવે છે કે કેટલીક જમીન જે પરંપરાગત રીતે તેના રહેવાસીઓની હતી તે આસામને આપવામાં આવી છે.
- બાદમાં રચાયેલ એક ત્રિપક્ષીય સમિતિએ ભલામણ કરી હતી કે અમુક પ્રદેશોને આસામમાંથી અરુણાચલમાં તબદીલ કરવામાં આવે. ત્યારથી બંને રાજ્યો આ મુદ્દે કોર્ટમાં લડી રહ્યા છે.
- સર્વોચ્ચ અદાલતે વર્ષ 2006માં તેના એક નિવૃત્ત ન્યાયાધીશની અધ્યક્ષતામાં સ્થાનિક સીમા પંચની નિમાણૂક કરી હતી.
- આ કમિશને સપ્ટેમ્બર 2014ના અહેવાલમાં ભલામણ કરી હતી કે અરુણાચલ પ્રદેશને વર્ષ 1951માં સ્થાનાંતરિત કરાયેલા કેટલાક વિસ્તારો પાછા મળવા જોઈએ ઉપરાંત બંને રાજ્યોને ચર્ચા દ્વારા મધ્યમ માર્ગ શોધવાની સલાહ આપવામાં આવી હતી. પણ હજુ સુધી વિવાદ ઉકેલાયો ન હતો.

ભારત - કાન્સ માર્ચે ડુ ફિલ્મ (Cannes Marche' Du Film)માં 'કન્ઢ્રી ઓફ ઓનર'

- તાજેતરમાં ફ્રાન્સમાં યોજાયેલ 75મા કાન્સ ફિલ્મ ફેસ્ટિવલમાં ભારતને 'કન્ઢ્રી ઓફ ઓનર' તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે.
- માર્ચે ડુ ફિલ્મમાં અધિકૃત દેશનું સન્માન હોય અને ભારતને પ્રથમ દેશ તરીકે પસંદ કરવામાં આવે તે પ્રથમ વખત છે. આ એવા સમયે આવ્યું છે જ્યારે ફ્રાન્સ અને ભારત તેમના રાજદ્વારી સંબંધોને 75 વર્ષ પૂરા કરી રહ્યા છે.
- 'કેન્સ નેક્સ્ટ'માં પણ ભારત ઓનર દેશ છે, જે અંતર્ગત 5 નવા સ્ટાર્ટ-અપ્સને ઓડિયો-વિઝ્યુઅલ ઉદ્યોગમાં આગળ વધવાની તક આપવામાં આવશે.

માર્ચે ડુ ફિલ્મ

- માર્ચે ડુ ફિલ્મ (શાબ્દિક અર્થ ફિલ્મ બજાર) એ કાન્સ ફિલ્મ ફેસ્ટિવલની વ્યાવસાયિક સમકક્ષ જેવો છે અને વિશ્વના સૌથી મોટા ફિલ્મ બજારોમાંનું એક છે.
- તેની સ્થાપના વર્ષ 1959માં કરવામાં આવી હતી અને અને તે કાન્સ ફિલ્મ ફેસ્ટિવલ સાથે મળીને દર વર્ષે યોજાય છે.

ભારત માટે 'કન્ઢ્રી ઓફ ઓનર'નું મહત્વ

- તે માર્ચે ડુ ફિલ્મની ઓપનિંગ નાઈટમાં ફોકસ કન્ઢ્રી તરીકે ભારતની હાજરી સુનિશ્ચિત કરશે. ભારતના સિનેમા અને તેના સમૃદ્ધ સાંસ્કૃતિક વારસા પર પ્રકાશ પાડવામાં આવશે. લોક સંગીતની સાથે ભારતીય ગાયક કલાકારો દ્વારા વિશેષ પર્ફોર્મન્સ આપવામાં આવશે.

'ગોઝ ટુ કેન્સ સેક્શન' માટે કઈ ભારતીય ફિલ્મો પસંદ કરવામાં આવી છે?

- ભારતને "ગોઝ ટુ કેન્સ સેક્શન"માં નીચેની 5 ફિલ્મોને નોમીનેટ કરી છે:
- બાગજન - આસામી, મોરાન
- બૈલાદિલા - હિન્દી, છત્તીસગઢી
- એક જગહ અપની - હિન્દી
- અનુયાયી - મરાઠી, કન્નડ, હિન્દી.

કાન્સ ફિલ્મ ફેસ્ટિવલ

- કાન્સ ફેસ્ટિવલ એ કાન્સ, ફ્રાન્સમાં આયોજિત વાર્ષિક ફિલ્મ ફેસ્ટિવલ છે, જે વિશ્વભરની નવી ફિલ્મોનું પૂર્વાવલોકન કરે છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1946માં કરવામાં આવી હતી.

ઇન્ટરનેશનલ કોએલિશન ફોર ડિઝાસ્ટર રેઝિલિયન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર

- તાજેતરમાં નવી દિલ્હી ખાતે 4 થી 6 મે 2022 દરમિયાન ઇન્ટરનેશનલ કોએલિશન ફોર ડિઝાસ્ટર રેઝિલિયન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (CDRI)ની ચોથી આવૃત્તિનું આયોજન યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ એજન્સી ફોર ઇન્ટરનેશનલ ડેવલપમેન્ટ (USAID) સાથેની ભાગીદારીમાં હાઈબ્રિડ ફોર્મેટમાં કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં ભારત સહિત CDRIના સભ્ય દેશોના વડાઓએ હાજરી આપી હતી.

ડિઝાસ્ટર રેઝિલિયન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (ICDRI) પર આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ

- આપત્તિ સ્થિતિસ્થાપક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પર આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ (ICDRI) એ આપત્તિ અને સ્થિતિસ્થાપક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટેના ગઠબંધન (CDRI)ની વાર્ષિક પરિષદ છે.
- તે સભ્ય દેશો અને વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય અને રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓને આપત્તિ અને આબોહવા સ્થિતિસ્થાપક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પર વૈશ્વિક ચર્ચાને મજબૂત કરવા માટે એકસાથે લાવે છે.
- વર્ષ 2018 અને 2019માં ડિઝાસ્ટર રેઝિલિયન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પર પ્રથમ અને બીજી આંતરરાષ્ટ્રીય વર્કશોપ નવી દિલ્હી, ભારતમાં યોજાઈ હતી, જ્યારે વર્ષ 2021માં ત્રીજી આવૃત્તિ વર્ચ્યુઅલ રીતે હોસ્ટ કરવામાં આવી હતી.

ડિઝાસ્ટર રેઝિલિયન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે ગઠબંધન (CDRI)

- CDRIની શરૂઆત ભારતના વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ન્યુયોર્કમાં આયોજિત 2019 UN ક્લાઈમેટ સમિટમાં કરવામાં આવી હતી.
- CDRI વિવિધ દેશો, યુએનની એજન્સીઓ, બહુપક્ષીય વિકાસ બેંકો, ખાનગી ક્ષેત્ર અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓનું આંતરરાષ્ટ્રીય ગઠબંધન છે.
- ઉદ્દેશ્ય : ઉદ્દેશ ટકાઉ વિકાસના સમર્થનમાં આબોહવા અને આપત્તિના જોખમો માટે નવી અને હાલની ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સિસ્ટમ્સની સ્થિતિસ્થાપકતાને પ્રોત્સાહન આપવું.
- CDRI ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકોને પ્રતિસાદ આપવા માટે સ્થિતિસ્થાપક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરના ઝડપી વિકાસને પ્રોત્સાહન આપે છે. તે જ્ઞાન નિર્માણ અને વિનિમય માટેનું પ્લેટફોર્મ છે અને દેશ-વિશિષ્ટ તેમજ વૈશ્વિક યોજનાઓ પણ વિકસાવશે.
- CDRI એ આપત્તિઓથી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર નુકસાનમાં માપી શકાય તેવા ઘટાડાને લક્ષ્યાંક બનાવે છે.

- CDRI એ રાષ્ટ્રીય સરકારો અને અન્ય એજન્સીઓ વચ્ચેની ભાગીદારી છે અને અધિકારો અને જવાબદારીઓ પર આધારિત નથી. આ ગઠબંધનના નિર્ણયો, નીતિઓ અને ધોરણો સભ્યદેશોને બંધનકર્તા નથી.
- મુખ્યમથક : નવી દિલ્હી, ભારત (વચગાળાનું સચિવાલય)
- ભારત સહિત 31 દેશો તેના સભ્યો છે. (મે 2022ની સ્થિતિએ)

નીચેની છ સંસ્થાઓ સહાયક ભાગીદારો છે

- વિશ્વ બેન્ક જૂથ
- એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેંક
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર વિકાસ કાર્યક્રમ (UNDP)
- યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓફિસ ફોર ડિઝાસ્ટર રિસ્ક રિડક્શન (UNDRR)
- ધ પ્રાઈવેટ સેક્ટર એલાયન્સ ફોર ડિઝાસ્ટર રેઝિલિયન્સ સોસાયટીઝ (ARISE)
- ક્લાઈમેટ રેઝિલિયન્સ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ માટે ગઠબંધન (CCRI).

રેસિલિયન્સ આઈલેન્ડ સ્ટેટ (IRIS) માટે ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર શું છે?

- ધી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફોર રેસિલિયન્સ આઈલેન્ડ સ્ટેટ (IRIS) એ કોએલિશન ફોર ડિઝાસ્ટર રેસિલિયન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (CDRI) હેઠળની પહેલ છે.
- IRIS એ ભારતની કોએલિશન ફોર ડિઝાસ્ટર રેસિલિયન્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (CDRI) હેઠળ પ્રથમ મોટી પહેલ છે.
- IRISનો ઉદ્દેશ્ય એક આપત્તિ-સ્થિતિસ્થાપક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવવાનો છે જે વિવિધ આફતો દરમિયાન નાના ટાપુ દેશોના માનવ અને આર્થિક નુકસાનને ઘટાડી શકે છે.
- ભંડોળ: ઓસ્ટ્રેલિયા, ભારત અને યુકેએ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફોર રેસિલિયન્સ આઈલેન્ડ સ્ટેટ (IRIS) હેઠળ 10 મિલિયન ડોલરનું ભંડોળ ભેગું કરવાની પ્રતિબદ્ધતા વ્યક્ત કરી છે. જાપાન જેવા વધુ દેશો તેમાં જોડાય તેવી અપેક્ષા છે.
- ISRO સ્મોલ આઈલેન્ડ ડેવલપિંગ સ્ટેટ્સ (SIDS) માટે તેમને સેટેલાઈટ દ્વારા ચક્રવાત, કોરલ-રીફ મોનિટરિંગ, કોસ્ટ-લાઈન મોનિટરિંગ વગેરે વિશે સમયસર માહિતી પ્રદાન કરવા માટે એક વિશેષ ડેટા વિન્ડો બનાવશે.

SCOની 'રિજિઓનલ એન્ટી ટેરરિસ્ટ સ્ટ્રક્ચર (RATS)' મીટિંગ

- તાજેતરમાં નવી દિલ્હી ખાતે શાંઘાઈ કોઓપરેશન ઓર્ગનાઈઝેશન (SCO)ના પ્રાદેશિક આતંકવાદ વિરોધી માળખા (RATS)ની ત્રણ દિવસીય બેઠક યોજાઈ હતી.

SCO RATS અને તેનો હેતુ

- પ્રાદેશિક આતંકવાદ વિરોધી માળખું (RATS) એ SCOની કાયમી સંસ્થા છે.
- ઉદ્દેશ્ય : પ્રદેશમાં ઉગ્રવાદ, આતંકવાદ અને અલગતાવાદનો સામનો કરવાનો છે. તેનું મુખ્ય મથક તાશકંદ, ઉઝબેકિસ્તાનમાં છે.

RATS બેઠકમાં ભાગ લેનાર દેશ

- પાકિસ્તાન, રશિયા, ચીન અને શાંઘાઈ કોઓપરેશન ઓર્ગનાઈઝેશન (SCO) ના અન્ય સભ્ય દેશોના અધિકારીઓએ આ બેઠકમાં હાજરી આપી હતી.
- રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ અને વાસ્તવિક નિયંત્રણ રેખા (LAC) પર ચીનના ઉલ્લંઘન પછી ભારતમાં આ પ્રથમ બેઠક છે.

RATS વિશે

- RATS એ શાંઘાઈ કોઓપરેશન ઓર્ગનાઈઝેશન (SCO)ની કાયમી સંસ્થા છે. તેનો ઉદ્દેશ્ય સભ્ય દેશોને લડાઈ, ઉગ્રવાદ, આતંકવાદ અને અલગતાવાદ સામે લડવામાં મદદ કરવાનો છે. RATS ના વડા ત્રણ વર્ષની મુદત માટે ચૂંટાય છે. ભારત 28

ઓક્ટોબર, 2021થી SCO RATS કાઉન્સિલનું અધ્યક્ષ છે.

- RATSની રચના વર્ષ 2004માં SCOની તાશકંદ (ઉઝબેકિસ્તાન) ખાતે યોજાયેલ બેઠક દરમિયાન કરવામાં આવી હતી. RATS આતંકવાદ, સુરક્ષા, માદક દ્રવ્યોની હેરાફેરી, અપરાધ અને સાયબર યુદ્ધની ચિંતાઓ પર સભ્ય દેશો વચ્ચે સહયોગ અને સંબંધોને આગળ વધારવાનું કાર્ય કરે છે.
- વર્ષ 2017માં સામયિક 'ઘ ડિપ્લોમેટ' એ અહેવાલ આપ્યો હતો કે RATS દ્વારા 600 જેટલા આતંકવાદી કાવતરાંઓને નિષ્ફળ કરાયાં હતાં અને 500 આતંકવાદીઓના પ્રત્યાર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા.

શાંઘાઈ કોઓપરેશન ઓર્ગનાઈઝેશન (SCO) વિશે

- તે એક આર્થિક અને સુરક્ષા જૂથ છે અને તેના સભ્યો રશિયા, ચીન, ભારત, પાકિસ્તાન, કિર્ગિસ્તાન, કઝાકિસ્તાન, તાજિકિસ્તાન અને ઉઝબેકિસ્તાન છે. અફઘાનિસ્તાન SCOના નિરીક્ષક દેશોમાંનો એક છે.
- મધ્ય એશિયાઈ દેશ તુર્કમેનિસ્તાન તેની 'સકારાત્મક તટસ્થતા'ની નીતિને કારણે SCOમાં જોડાયું નથી. વર્ષ 2023માં SCO ની સમિટનું આયોજન ભારત કરશે.

પુલિત્ઝર પ્રાઇઝ 2022

- 9 મે 2022 ના રોજ નાટક, પત્રકારત્વ, સંગીત અને પુસ્તકોમાં પુલિત્ઝર પુરસ્કાર 2022 ના વિજેતાઓના 106મા વર્ગની જાહેરાત કરવામાં આવી. પુલિત્ઝર પુરસ્કાર એ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં અખબાર, મેગેઝિન, ઓનલાઇન પત્રકારત્વ, સાહિત્ય અને સંગીત રચનામાં સિદ્ધિઓ માટેનો પુરસ્કાર છે.
- વિજેતાઓમાં પત્રકારત્વની શ્રેણીમાં ભારત તરફથી ઈર્શાદ મટ્ટો, અમિત દવે, અદનાન આબિદી અને રોઈટર્સ સમાચાર એજન્સીના દિવંગત ડેનિશ સિદ્દીકીનો સમાવેશ થાય છે. તેમણે સંયુક્ત રીતે ભારતમાં કોવિડ -19 કટોકટીના કવરેજ માટે ફીચર ફોટોગ્રાફી માટે વર્ષ 2022ના પુલિત્ઝર પુરસ્કાર જીત્યા છે.
- યુક્રેનના પત્રકારો કે જેઓ ચાલુ યુદ્ધના અહેવાલો બહાર લાવવા માટે પ્રયાસોથી કામ કરી રહ્યા છે તેઓને વિશેષ પ્રશસ્તિપત્ર સાથે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવ્યા હતા.
- 2020 માં ચન્ની આનંદ, મુખ્તાર ખાન અને એસોસિએટેડ પ્રેસના દાર યાસીને ફીચર ફોટોગ્રાફી કેટેગરીમાં પુલિત્ઝર જીત્યો હતો.

પુલિત્ઝર એવોર્ડ

- પુલિત્ઝર પુરસ્કારની સ્થાપના 1917માં કરવામાં આવી હતી, જેનું નામ અખબારના પ્રકાશક જોસેફ પુલિત્ઝરના માનમાં રાખવામાં આવ્યું હતું. તે કોલંબિયા યુનિવર્સિટી દ્વારા સંચાલિત થાય છે અને ઈનામો દર વર્ષે 21 કેટેગરીમાં આપવામાં આવે છે.
- દરેક વિજેતાને પ્રમાણપત્ર અને 15,000 ડોલરનો રોકડ પુરસ્કાર આપવામાં આવે છે. જાહેર સેવા શ્રેણીમાં વિજેતાને સુવર્ણ ચંદ્રક આપવામાં આવે છે.

અગાઉ પુલિત્ઝર એવોર્ડ મેળવનાર ભારતીયો

- ગોવિંદ બિહારી લાલ (વર્ષ 1937માં પત્રકારત્વ માટે પુલિત્ઝર પુરસ્કાર જીતનાર સૌપ્રથમ ભારતીય હતા. તેઓ અમેરિકામાં ગદર પાર્ટીના સભ્ય હતા) ગીતા આનંદ, સંઘમિત્રા કલિતા, સિદ્ધાર્થ મુખર્જી.

NATIONAL FAMILY HEALTH SURVEY, INDIA

કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રીએ વડોદરા, ગુજરાત ખાતે યોજાયેલા 'સ્વાસ્થ્ય ચિંતન શિબિર'માં નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વે (NFHS-5)ના પાંચમા રાઉન્ડનો રાષ્ટ્રીય અહેવાલ બહાર પાડ્યો.

NFHS સર્વે

- આ સર્વે વસ્તીની લાક્ષણિકતાઓ, પ્રજનન ક્ષમતા, કુટુંબ નિયંત્રણની પ્રથા, શિશુ અને બાળ મૃત્યુદર, માતા અને બાળ આરોગ્ય, પોષણ, પ્રજનન સ્વાસ્થ્ય, એનિમિયા, આરોગ્ય અને કુટુંબ આયોજન સેવાઓનો ઉપયોગ અને ગુણવત્તા અંગે રાજ્ય અને રાષ્ટ્રીય માહિતી પ્રદાન કરે છે.
- અત્યાર સુધીમાં નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વેના કુલ પાંચ રાઉન્ડ સર્વે કરવામાં આવ્યા છે.
- NFHSના ક્રમિક રાઉન્ડનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ભારતમાં સ્વાસ્થ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ અને અન્ય ઉભરતા ક્ષેત્રો સંબંધિત વિશ્વસનીય અને તુલનાત્મક ડેટા પ્રદાન કરવાનો છે.
- આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય દ્વારા રાષ્ટ્રીય, રાજ્ય અને જિલ્લા સ્તરે સમયસર અને યોગ્ય ડેટા માટે વિકસતી જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે 2015-16 થી વિવિધ સર્વેક્ષણોના બદલે ત્રણ વર્ષનાં સમયાંતરે સંકલિત NFHS હાથ ધરવાનું નક્કી કરાયું છે.
- તમામ NFHS ભારત સરકારના આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય હેઠળ, નોડલ એજન્સી તરીકે સેવા આપતા ઈન્ટરનેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર પોપ્યુલેશન સાયન્સ (IIPS) મુંબઈ સાથે હાથ ધરવામાં આવ્યા છે. IIPS એ સર્વેક્ષણના સફળ સંચાલન માટે નીચેની આંતરરાષ્ટ્રીય એજન્સીઓ સાથે સહયોગ કર્યો છે.
- ORC, મેક્રો, મેરીલેન્ડ, USA
- પૂર્વ-પશ્ચિમ કેન્દ્ર, હોનોલુલુ, હવાઈ, USA
- નોંધ : NFHS-4 અને NFHS-5 માં, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ એજન્સી ફોર ઈન્ટરનેશનલ ડેવલપમેન્ટ (USAID), સંયુક્ત રાષ્ટ્ર ચિલ્ડ્રન્સ ફંડ, DFID, બિલ એન્ડ મેલિન્ડા ગેટ્સ ફાઉન્ડેશન, યુનાઈટેડ નેશન્સ પોપ્યુલેશન ફંડ, અને મેકઆર્થર ફાઉન્ડેશન, તેમજ ભારત સરકારે પણ મોટા પાયે સર્વેને ટેકો આપ્યો હતો. ઉપરાંત મંત્રાલય દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ ડેટાનો ઉપયોગ WHO, વિશ્વ બેન્ક અને

યુનિસેફ દ્વારા પણ કરવામાં આવે છે.

- અત્યાર સુધીમાં પાંચ NFHS થયેલા છે.

ક્રમ	વર્ષ
1	1992-93
2	1998-99
3	2005-06
4	2015-16
5	2018-19

NFHS-5માં ઉમેરવામાં આવેલ નવા પરિમાણો

- સર્વેક્ષણના અગાઉના રાઉન્ડ (NFHS-4)ના સંદર્ભમાં નવા પરિમાણો ઉમેરીને NFHS-5 નો વ્યાપ વિસ્તારવામાં આવ્યો છે. ઉમેરવામાં આવેલા પરિમાણો નીચે મુજબ છે:
- મૃત્યુ નોંધણી
- પૂર્વ-શાળા શિક્ષણ
- બાળ રસીકરણના વિસ્તૃત ડોમેન
- બાળકો માટે સૂક્ષ્મ પોષકતત્ત્વોના ઘટકો
- માસિક સાવની સ્વચ્છતા
- બિન-સંચારી રોગોના વધારાના ઘટકો (NCDs)
- 15 વર્ષ અને તેથી વધુ વયના લોકોમાં હાઈપરટેન્શન અને ડાયાબિટીસને માપવા માટે વિસ્તૃત વય શ્રેણી
- આ પરિમાણો હાલના કાર્યક્રમોનું નિરીક્ષણ કરી તેને મજબૂત કરવા અને નીતિ ફેરફારો માટે નવી વ્યૂહરચના વિકસાવવા માટે જરૂરી ઈનપુટ્સ આપશે. આમ, NFHS-5 મહત્વપૂર્ણ સૂચકાંકો પર માહિતી પ્રદાન કરે છે, જે દેશમાં ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યો (SDGs) ની પ્રગતિને ટ્રેક કરવામાં મદદરૂપ થાય છે.
- NFHS-4 (2015-16) અંદાજોનો ઉપયોગ મોટા પ્રમાણમાં SDG સૂચકાંકો માટે આધાર મૂલ્યો તરીકે કરવામાં આવ્યો હતો અને NFHS-5 વિવિધ સ્તરો પર લગભગ 34 SDG સૂચકાંકો માટે ડેટા પ્રદાન કરશે.

NFHS-5 રિપોર્ટનાં મુખ્ય તારણો

- કુલ પ્રજનન દર (TFR)
- NFHS-4 અને NFHS-5 વચ્ચે રાષ્ટ્રીય સ્તરે TFR 2.2 થી ઘટીને 2.0 સુધી પહોંચ્યો છે. ભારતમાં માત્ર પાંચ રાજ્યો ((બિહાર (2.98), મેઘાલય (2.91) ઉત્તર પ્રદેશ (2.35), ઝારખંડ (2.26) મણિપુર (2.17)) એવાં છે, જે પ્રજનન ક્ષમતાના 2.1ના રિપ્લેસમેન્ટ સ્તરથી ઉપર છે.
- સગીર વયના લગ્નો : સગીર વયના લગ્નની રાષ્ટ્રીય સરેરાશ ઘટી છે.
- NFHS-5 અનુસાર સર્વેક્ષણમાં સામેલ 23.3% મહિલાઓએ 18 વર્ષની કાયદેસરની ઉંમર સુધી પહોંચતા પહેલા લગ્ન કરી લીધા હતા, જે NFHS-4 માં નોંધાયેલા 26.8% થી ઓછું છે.
- NFHS-5 અનુસાર પુરૂષોમાં સગીર વયના લગ્નનો આંકડો 17.7% છે જે NFHS-4 અનુસાર 20.3% હતો.
- સગીર વયના લગ્નનો સૌથી નીચો દર ધરાવતા રાજ્યો : J&K, લક્ષદ્વીપ, લદ્દાખ, હિમાચલ પ્રદેશ, ગોવા, નાગાલેન્ડ, કેરળ, પુડુચેરી અને તમિલનાડુ.
- સગીર વયના લગ્નનો સૌથી વધુ દર ધરાવતા રાજ્યો : બિહાર, પશ્ચિમ બંગાળ
- કિશોરવયની ગર્ભાવસ્થા : કિશોરવયની ગર્ભાવસ્થા 7.9% થી ઘટીને 6.8% થઈ છે.
- ગર્ભનિરોધક પદ્ધતિનો ઉપયોગ : નોકરી કરતી 66.3% મહિલાઓ આધુનિક ગર્ભનિરોધક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરે છે. જે સમુદાયો અને પ્રદેશોમાં વધુ સામાજિક-આર્થિક પ્રગતિ જોવા મળી છે, ત્યાં ગર્ભનિરોધકનો ઉપયોગ વધ્યો છે.
- મહિલાઓ સામે ઘરેલુ હિંસા : એકંદરે ઘરેલુ હિંસા 2015-16માં 31.2% થી ઘટીને 2019-21 માં 29.3% થઈ ગઈ છે.
- મહિલાઓ સામે સૌથી વધુ ઘરેલુ હિંસામાં ક્ષાર્ટક (48%) અને ત્યારબાદ ક્રમશઃ બિહાર, તેલંગાણા, મણિપુર અને તમિલનાડુ આવે છે.
- સૌથી ઓછી ઘરેલુ હિંસા લક્ષદ્વીપ (2.1%) નોંધાઈ છે.
- સંસ્થાકીય પ્રસૂતિ : ભારતમાં એકંદરે સંસ્થાકીય જન્મ 79% થી વધીને 89% થયો છે.
- ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં પણ લગભગ 87% અને શહેરી વિસ્તારોમાં 94% સંસ્થાકીય જન્મનું પ્રમાણ છે.
- અરુણાચલ પ્રદેશમાં સંસ્થાકીય જન્મોમાં મહત્તમ 27%નો વધારો થયો છે.
- રસીકરણ : NFHS-5 માં 12-23 મહિનાની ઉંમરના ત્રણ-ચતુર્થાંશ (77%) કરતાં વધુ બાળકોને સંપૂર્ણ રસીકરણ

કરવામાં આવ્યું હતું. (NFHS-4 માં રસીકરણનું પ્રમાણ 62% હતું)

- સ્ટેટિંગ(નબળી વૃદ્ધિ અને વિકાસ) : છેલ્લા ચાર વર્ષથી ભારતમાં 5 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકોમાં સ્ટેટિંગનું સ્તર 38 થી 36 ટકા જેટલું નજીવું ઘટ્યું છે.
- 2019-21માં શહેરી વિસ્તારો (30%) કરતાં ગ્રામીણ વિસ્તારો (37%)ના બાળકોમાં સ્ટેટિંગનું પ્રમાણ વધુ છે.
- સૌથી ઓછું સ્ટેટિંગ પુડુચેરીમાં (20%) અને સૌથી વધુ સ્ટેટિંગ મેઘાલયમાં (47%) નોંધાયું છે.
- વધારે વજન અને સ્થૂળતા : NFHS-4ની સરખામણીમાં, NFHS-5માં મોટાભાગનાં રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં વધારે વજન અથવા સ્થૂળતાનો વ્યાપ વધ્યો છે.
- રાષ્ટ્રીય સ્તરે, તે સ્ત્રીઓમાં 21% થી વધીને 24% અને પુરૂષોમાં 19% થી 23% થઈ ગયું છે.
- SDG લક્ષ્યાંક : NFHS-5 તમામ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો (UTs) માં ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકોના સૂચકાંકોમાં એકંદરે સુધારો દર્શાવે છે.
- પરિણીત મહિલાઓ સામાન્ય રીતે ઘરના નિર્ણયોમાં ભાગ લે છે, તે દર્શાવે છે કે નિર્ણય લેવામાં તેમની ભાગીદારી વધી છે.
- ઘરગથ્થુ નિર્ણયોમાં પોતાના માટે સ્વાસ્થ્ય સંભાળ, ઘરની મોટી ખરીદી કરવી, તેના પરિવાર અથવા સંબંધીઓની મુલાકાત લેવાનો સમાવેશ થાય છે.
- નિર્ણય લેવામાં ભાગીદારી લદ્દાખમાં 80% તેમજ નાગાલેન્ડ અને મિઝોરમમાં 99% સુધી વધી છે.
- ગ્રામીણ (77%) અને શહેરી (81%) તફાવતો નજીવો જોવા મળે છે.
- બેન્ક અથવા સેવિંગ્સ એકાઉન્ટ ધરાવતી મહિલાઓનો વ્યાપ છેલ્લા ચાર વર્ષમાં 53% થી વધીને 79% થયો છે.

NFHS 6

- NFHS-6, જે વર્ષ 2023-24 દરમિયાન હાથ ધરવામાં આવનાર છે, તેમાં વિવિધ નવા ડોમેન ક્ષેત્રોને આવરી લેવાનો પ્રસ્તાવ છે જેમાં COVID-19 વિશેનો ડેટા, વિવિધ કલ્યાણ યોજનાઓ હેઠળ ડાયરેક્ટર બેનિફિટ ટ્રાન્સફર (DBT), સ્થળાંતર, ડિજિટલ સાક્ષરતા, વૈવાહિક પસંદગી નાણાકીય સમાવેશન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- અગાઉના રાઉન્ડથી વિપરીત, NFHS-6 શહેરી વિસ્તાર માટે નમૂનારૂપ ફ્રેમ તરીકે NSO, MoSPI ના અર્બન ફ્રેમ સર્વે (UFS, 2012-17) અપનાવશે.

ભારત - મુખ્ય સૂચકાંકો (NFHS)	NFHS 5	NFHS 4	ગુજરાત - મુખ્ય સૂચકાંકો (NFHS)	NFHS 5	NFHS 4
15 વર્ષથી નીચેની વસ્તી (%)	26.5	28.6	કુલ વસ્તીનો લિંગ ગુણોત્તર (1,000 પુરૂષ દીઠ સ્ત્રીઓ)	965	950
કુલ વસ્તીનો લિંગ ગુણોત્તર (1,000 પુરૂષ દીઠ સ્ત્રીઓ)	1,020	991	છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં જન્મેલા બાળકો માટે જન્મ સમયે લિંગ ગુણોત્તર (1,000 પુરૂષ દીઠ સ્ત્રીઓ)	955	906
છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં જન્મેલા બાળકો માટે જન્મ સમયે લિંગ ગુણોત્તર (પ્રતિ 1,000 પુરૂષોએ સ્ત્રીઓ)	929	919	મહિલાઓમાં સાક્ષરતા (%)	73.5	-
મહિલાઓમાં સાક્ષરતા (%)	71.5	-	પુરૂષોમાં સાક્ષરતા (%)	87.4	-
પુરૂષોમાં સાક્ષરતા (%)	84.4	-	કુલ પ્રજનન દર (સ્ત્રી દીઠ બાળકો)	1.9	2.0
કુલ પ્રજનન દર (સ્ત્રી દીઠ બાળકો)	2.0	2.2	નવજાત મૃત્યુ દર (NNMR)	21.8	26.8
નવજાત મૃત્યુ દર (NNMR)	24.9	29.5	શિશુ મૃત્યુ દર (IMR)	31.2	34.2
શિશુ મૃત્યુ દર (IMR)	35.2	40.7	પાંચ વર્ષથી ઓછી ઉંમરનો મૃત્યુદર (U5MR)	37.6	43.5
પાંચ વર્ષથી ઓછી ઉંમરનો મૃત્યુદર (U5MR)	41.9	49.7	સંસ્થાકીય પ્રસૂતિ (%)	94.3	88.5
સંસ્થાકીય પ્રસૂતિ (%)	88.6	78.9			

WHOની બીજી વૈશ્વિક કોવિડ વર્ચ્યુઅલ સમિતિ

- તાજેતરમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, બેલીઝ, જર્મની, ઈન્ડોનેશિયા અને સેનેગલ દ્વારા સંયુક્ત રીતે WHO ની બીજી વૈશ્વિક કોવિડ વર્ચ્યુઅલ સમિટનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- વડા પ્રધાને વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (WHO)ની બીજી વૈશ્વિક કોવિડ વર્ચ્યુઅલ સમિટને સંબોધિત કરી, જ્યાં તેમણે WHOમાં સુધારા પર ભાર મૂક્યો હતો અને વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (WHO) માં સ્થિતિસ્થાપક વૈશ્વિક આરોગ્ય સુરક્ષા માળખું બનાવવા માટે સુધારાની હાકલ કરી.
- થીમ : Preventing Pandemic Fatigue and Prioritizing Preparedness

COVID-19 પર બીજી વૈશ્વિક સમિટના ઉદ્દેશ્યો

- વૈશ્વિક રસી કવરેજ વધારવાના પ્રયાસોને વેગ આપવા.
- પરીક્ષણો અને સારવારની ઍક્સેસ વધારવી.
- આરોગ્ય કર્મચારીઓની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી.

- ભવિષ્યની આરોગ્ય કટોકટી માટે આરોગ્ય સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી.

સમીટ દરમિયાન કરવામાં આવેલી પ્રતિબદ્ધતાઓ

- ભારત :** લાયક વસ્તી સુધી COVID-19 બૂસ્ટર ડોઝના કવરેજને વિસ્તારવું અને ભારતની પૂર્ણ વસ્તી માટે સંપૂર્ણ રસીકરણ કવરેજ તરફ પ્રયાસ વધારવા
- સંકલિત જાહેર આરોગ્ય પ્રયોગશાળાઓ તેમજ બાયો-સેફ્ટી લેબની સંખ્યામાં વધારો કરવો.
- પડોશી દેશોને રસી સપ્લાય કરવી અને કોવિડ-19 જીનોમિક ડેટા શેર કરવો
- USA :** WHO દ્વારા કોવિડ-19 રસી બનાવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી ટેકનોલોજી શેર કરવામાં આવશે.
- વૈશ્વિક સ્વાસ્થ્ય ભંડોળમાં વધારાના \$200 મિલિયનનું યોગદાન આપવું.

થોમસ કપ 2022

- તાજેતરમાં બેંગકોક (થાઈલેન્ડ) ખાતે યોજાયેલી 32મી બેડમિન્ટન વર્લ્ડ મેન્સ ટીમ ચેમ્પિયનશીપ- આંતરરાષ્ટ્રીય બેડમિન્ટન ટુર્નામેન્ટમાં ભારતે 14 વખત ચેમ્પિયન રહી ચૂકેલા ઈન્ડોનેશિયાને 3-0 થી હરાવીને પોતાનો સૌપ્રથમ થોમસ કપ જીત્યો હતો.
- ટુર્નામેન્ટના સમાપન સમયે ભારતીય ખેલાડીઓને ગોલ્ડ મેડલ, ઈન્ડોનેશિયાના ખેલાડીઓને સિલ્વર મેડલ અને ડેન્માર્ક તથા જાપાનના ખેલાડીઓને બ્રોન્ઝ મેડલ એનાયત કરાયા હતા.
- આ ઐતિહાસિક જીત સાથે જ અત્યાર સુધીમાં થોમસ કપ જીતનાર માત્ર 6 દેશોમાં ભારતનું નામ સામેલ થયું છે.
- થોમસ કપ જીતનાર દેશોમાં ઈન્ડોનેશિયા, ચીન, મલેશિયા, ડેન્માર્ક, જાપાન અને ભારતનો સમાવેશ થાય છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય બેડમિન્ટન ટુર્નામેન્ટની પુરુષો માટેની આવૃત્તિને 'થોમસ કપ' અને મહિલાઓ માટેની આવૃત્તિને 'ઉબેર કપ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. બંનેનું આયોજન વર્ષ 1984થી એક સાથે જ કરવામાં આવે છે.

થોમસ કપ 2022: ઝાંખી

- વર્ષ 2022ના થોમસ કપનું આયોજન થાઈલેન્ડના બેંગકોક ખાતે આવેલા ઈમ્પેક્ટ એરેનામાં થયું હતું.
 - ભારતે ટુર્નામેન્ટના પ્રથમ દિવસે જર્મનીને 5-0 થી અને બીજા દિવસે કેનેડાને 5-0 થી હરાવીને શાનદાર શરૂઆત કરી હતી.
 - ફાઈનલ મેચ દરમિયાન સતત ત્રણ સેટ જીતીને ભારતે પોતાનો પ્રથમ થોમસ કપ જીત્યો હતો. જે દરમિયાન;
1. લક્ષ્ય સેને પ્રતિસ્પર્ધી એન્થોની સિન્સુકા ગિંટીંગ સામે પ્રથમ મેચ જીતી હતી.
 2. બીજી મેચમાં સાત્વિકસાઈરાજ રેંકીરેડ્ડી અને ચિરાગ શેટ્ટીએ ઈન્ડોનેશિયાની મોહમદ અહેસાન અને કેવિન સંજય સુકામુલજોની જોડીને હરાવી હતી.
 3. ત્રીજી મેચમાં કિદામ્બી શ્રીકાંતે જોનાથન ફિરટીને પરાજય આપ્યો હતો.
- ઉલ્લેખનીય છે કે આ ટુર્નામેન્ટમાં કિદામ્બી શ્રીકાંતે રમેલી તમામ છ મેચોમાં જીત મેળવી હતી.
 - થોમસ કપ (અને ઉબેર કપ)ના જે તે રાઉન્ડમાં સિંગલ્સના ત્રણ અને ડબલ્સના બે એમ કુલ પાંચ સેટ માંથી ત્રણ સેટ જીતનાર ટીમને વિજેતા ઘોષિત કરાય છે.
 - ફાઈનલ દરમિયાન ભારતીય ખેલાડીએ પ્રથમ ત્રણ સેટમાં સતત જીત મેળવી હોવાથી ટુર્નામેન્ટના નિયમ અનુસાર આગળના ચોથા અને પાંચમા સેટની રમતો રમ્યા વગર

સંપૂર્ણ ટીમને વિજેતા જાહેર કરી દેવામાં આવી હતી.

- પરિણામે પ્રણોય એચ. એસ.ની સિંગલ્સ અને એમ.આર. અર્જુન તથા ધ્રુવ કપિલાની જોડીની ડબલ્સની રમતો રમવામાં આવી ન હતી.

થોમસ કપ 2022 માટે ભારતીય ટીમના ખેલાડીઓ

એમ.આર. અર્જુન	પ્રણોય એચ. એસ.
કૃષ્ણ પ્રસાદ ગરાગા	પ્રિયાંશુ રાજાવત
લક્ષ્ય સેન	સાત્વિકસાઈરાજ રેંકીરેડ્ડી
કિદામ્બી શ્રીકાંત	ધ્રુવ કપિલા
વિષ્ણુવર્ધન ગૌડ પંજલા	ચિરાગ શેટ્ટી

થોમસ કપ: ઇતિહાસ

- વર્ષ 1948-49 દરમિયાન ઈંગલેન્ડના પ્રિન્સ્ટન ખાતે યોજાયેલી પ્રથમ ટુર્નામેન્ટમાં મલયા દેશ ચેમ્પિયન બન્યો હતો.
- આ પ્રથમ ટુર્નામેન્ટ પછી દર ત્રણ વર્ષે તેનું આયોજન કરવામાં આવતું હતું, જેમાં સુધારો કરીને વર્ષ 1982 થી આ ચેમ્પિયનશીપ દર બે વર્ષે યોજવામાં આવે છે.
- થોમસ કપ ટુર્નામેન્ટમાં ઈન્ડોનેશિયા સૌથી સફળ દેશ રહ્યો છે, જેણે અત્યાર સુધીમાં 14 વખત થોમસ કપ જીત્યો છે. ત્યારબાદ 10 ટાઈટલ સાથે બીજા ક્રમે ચીન અને 5 ટાઈટલ સાથે મલેશિયા ત્રીજા ક્રમે આવે છે.
- જાપાન, ડેન્માર્ક અને ભારત દ્વારા એક એક વખત ટાઈટલ જીતવામાં આવ્યું છે.
- હાલમાં થોમસ કપની ટુર્નામેન્ટમાં 16 દેશો દ્વારા ભાગ લેવામાં આવે છે.(જે પૈકી અત્યાર સુધીમાં માત્ર 6 દેશો જ ચેમ્પિયન બન્યા છે.)

ટ્રોફી

- તે વર્લ્ડ મેન્સ ટીમ ચેમ્પિયનશીપ માટે આપવામાં આવતી ટ્રોફી છે, જે બેડમિન્ટનની રમતમાં જે તે ચેમ્પિયન દેશની સર્વોચ્ચતા દર્શાવે છે.
- 71 સેન્ટિમીટર ઊંચાઈ ધરાવતી આ ટ્રોફીની ડિઝાઈન લાંડનના એટકીન બ્રધર્સ દ્વારા કરવામાં આવી હતી, જેમાં સિલ્વર ટ્રોફીની પ્લિન્ય પર કપ અને તેના ઢાંકણની ઉપર એક ખેલાડીની આકૃતિ હોય છે.
- ઈન્ટરનેશનલ બેડમિન્ટન ફેડરેશન જે હવે બેડમિન્ટન વર્લ્ડ ફેડરેશન તરીકે ઓળખાય છે, તેના સ્થાપક સર જ્યોર્જ થોમસના સન્માનમાં આ ટ્રોફી થોમસ કપ તરીકે ઓળખાય છે.

- ટેનિસની રમતમાં અપાતાં ડેવિસ કપથી પ્રેરણા લઈ તેમણે બેડમિન્ટનની રમતમાં પણ એક પ્રસિદ્ધ ટ્રોફી આપવામાં આવે તે અનુસંધાને સૌપ્રથમ વિચાર રજૂ કર્યો હતો.

થોમસ કપ અને ભારત

- થોમસ કપ (અને ઉબેર કપ)ની ટુર્નામેન્ટનું ભારતમાં માત્ર એક વાર આયોજન વર્ષ 2014માં થયું હતું. જે દરમિયાન થોમસ કપમાં જાપાન અને ઉબેર કપમાં ચીન વિજેતા બન્યા હતા.
- નોંધનીય છે કે ભારત દેશ વર્ષ 1952, 1955 અને 1979માં થોમસ કપની સેમિફાઇનલમાં પહોંચ્યો હતો.
- વર્ષ 1948-49માં પ્રથમ થોમસ કપ ટુર્નામેન્ટ રમાઈ હતી ત્યારથી અત્યાર સુધીના 74 વર્ષના સમયગાળામાં ભારત દેશ માત્ર વર્ષ 2022 દરમિયાન એટલે કે એક જ વાર વિજેતા બન્યું છે.
- આ ઐતિહાસિક જીત માટે બેડમિન્ટન એસોસિએશન ઓફ ઈન્ડિયા (BAI) ના પ્રમુખ હિમંતા બિસવા સરમાં દ્વારા થોમસ કપ વિજેતા ટીમ માટે 1 કરોડ રૂપિયા અને સપોર્ટ સ્ટાફને 20 લાખ રૂપિયાની ઈનામી રકમની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

બેડમિન્ટન વર્લ્ડ ફેડરેશન (BWF)

- બેડમિન્ટન વર્લ્ડ ફેડરેશન એ આંતરરાષ્ટ્રીય ઓલિમ્પિક સમિતિ (IOC) દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત બેડમિન્ટનની રમતની આંતરરાષ્ટ્રીય સંચાલક સંસ્થા છે.
- સ્થાપના: 1934
- મુખ્યાલય: કુઆલાલંપુર, મલેશિયા
- પ્રેસિડેન્ટ: પૌલ-એરિક હેયર લાર્સન (મે 2022ની સ્થિતિએ) (ડેન્માર્કના પ્રસિદ્ધ ભુતપૂર્વ બેડમિન્ટન ખેલાડી)

બેડમિન્ટન એસોસિએશન ઓફ ઈન્ડિયા

- સોસાયટી અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલ બેડમિન્ટન

એસોસિએશન ઓફ ઈન્ડિયા; ભારતમાં બેડમિન્ટન રમત માટેની મુખ્ય સંચાલક સંસ્થા છે, જે વર્ષ 1936થી ભારતમાં રાષ્ટ્રીય સ્તરની બેડમિન્ટન ટુર્નામેન્ટનું આયોજન કરે છે.

- સ્થાપના: 1934
- મુખ્યાલય: નવી દિલ્હી
- પ્રેસિડેન્ટ: ડો. હેમંત બિસ્વા સરમાં (મે 2022 ની સ્થિતિએ)

ઉબેર કપ

- ઉબેર કપની સૌપ્રથમ ટુર્નામેન્ટ વર્ષ 1957 દરમિયાન ઈંગ્લેન્ડ ખાતે રમવામાં આવી હતી, જેમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ચેમ્પિયન બન્યું હતું.
- આ કપનું નામ બ્રિટિશના ભૂતપૂર્વ મહિલા બેડમિન્ટન ખેલાડી બેટી ઉબેરના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે, જેમણે વર્ષ 1950માં પુરુષોની જેમ જ મહિલાઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય બેડમિન્ટન ટુર્નામેન્ટનું આયોજન કરવાનો વિચાર રજૂ કર્યો હતો.
- 45.7 સેન્ટિમીટર ઊંચાઈ ધરાવતી ઉબેર ટ્રોફીમાં સિલ્વર સ્ટેન્ડ ઉપર પૃથ્વીનો ગોળો અને તેની ઉપર મહિલા બેડમિન્ટન ખેલાડીની આકૃતિ આવેલી હોય છે.
- તાજેતરમાં થાઈલેન્ડના બેંગકોક ખાતે આવેલા ઇમ્પેક્ટ એરેનામાં થોમસ કપની સાથે યોજાયેલ ઉબેર કપની 29મી આવૃત્તિ (વર્ષ 2022ની આવૃત્તિ)ની ફાઇનલ મેચમાં ચીનને હરાવીને દક્ષિણ કોરિયા બીજી વખત ચેમ્પિયન બન્યું હતું.
- ઉલ્લેખનીય છે કે ઉબેર કપ ટુર્નામેન્ટમાં ચીન સૌથી સફળ દેશ રહ્યો છે, જેણે અત્યાર સુધીમાં 15 વખત ઉબેર કપ જીત્યો છે. ત્યારબાદ 6 ટાઈટલ સાથે બીજા ક્રમે જાપાન અને 3 ટાઈટલ સાથે ઈન્ડોનેશિયા ત્રીજા ક્રમે આવે છે.
- ભારત હજી સુધી એકપણ વખત ઉબેર કપ જીત્યું નથી.

ઇનકેડિબલ ઈન્ડિયા ઇન્ટરનેશનલ ક્રુઝ કોન્ફરન્સ 2022

- તાજેતરમાં મુંબઈ ખાતે ઇનકેડિબલ ઈન્ડિયા ઇન્ટરનેશનલ ક્રુઝ કોન્ફરન્સ-2022નું આયોજન કરાયું હતું.
- આ કાર્યક્રમમાં મેસ્કોટ 'Captain Cruzo' અને www.iiiicc2022.in નું પણ અનાવરણ કરાયું હતું.
- આ ઇવેન્ટનો ઉદ્દેશ્ય ભારતને ક્રુઝ હબ તરીકે વિકસાવવા અંગે ચર્ચા કરવાનો છે.
- જેનું આયોજન પોર્ટસ, શિપિંગ અને જળમાર્ગ મંત્રાલય, ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયન ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રી (FICCI) અને મુંબઈ પોર્ટ એથોરિટી દ્વારા કરવામાં આવશે.
- માર્ચ 2021માં મેરીટાઈમ ઈન્ડિયા વિઝન (MIV) 2030, લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- તેના દસ વર્ષની વૃદ્ધિ માટેના આયોજનમાં મહાસાગર, દરિયાકાંઠા અને નદી ક્રુઝને પ્રોત્સાહન આપવાની સાથે દીવાદાંડીના વિકાસ પર નોંધપાત્ર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.
- આ દૂરદર્શિતાથી બે લાખથી વધુ નવી નોકરીઓનું સર્જન થવાનો અને ક્રુઝ મુલાકાતીઓ અને ક્રુઝ ઉદ્યોગની અપેક્ષાઓ પૂર્ણ થવાનો અંદાજ છે, તેમજ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર વિકાસને પણ વેગ પ્રદાન થશે.

6ઠ્ઠો ભારત-જર્મની આંતર-સરકારી પરામર્શ

- તાજેતરમાં ફેડરલ રિપબ્લિક ઓફ જર્મની અને ભારત દ્વારા ઈન્ટર ગવર્નમેન્ટલ કન્સલ્ટેશનનો 6ઠ્ઠો રાઉન્ડ યોજવામાં આવ્યો હતો.
- બંને દેશોએ નીચે મુજબના સહયોગ માટે કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા:
 - ગ્રીન એન્ડ સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ પાર્ટનરશિપ
 - અન્ય દેશોમાં ત્રિકોણીય વિકાસ સહકાર પ્રોજેક્ટ્સનું અમલીકરણ
 - રિન્યુએબલ એનર્જી પાર્ટનરશિપ અંગે ઈન્ડો-જર્મન ડેવલપમેન્ટ કોઓપરેશન
 - વ્યાપક સ્થળાંતર અને ગતિશીલતા ભાગીદારી પરના કરારની શરૂઆત
 - ભારતમાંથી કોર્પોરેટ એક્ઝિક્યુટિવ્સ અને જુનિયર એક્ઝિક્યુટિવ્સની અદ્યતન તાલીમના ક્ષેત્રમાં સહકાર ચાલુ રાખવો
 - એગ્રોઇકોલોજી
 - ફોરેસ્ટ લેન્ડસ્કેપ રિસ્ટોરેશન
 - ઈન્ડો - જર્મન ગ્રીન હાઇડ્રોજન ટાસ્ક ફોર્સ

ભારત - જર્મન ગ્રીન હાઇડ્રોજન ટાસ્ક ફોર્સ પર સંયુક્ત ઉદ્દેશ્યની ઘોષણા

- આ કરાર હેઠળ બંને દેશો ભારત-જર્મન ગ્રીન હાઇડ્રોજન ટાસ્ક ફોર્સની સ્થાપના કરશે.
- તે પ્રોજેક્ટ્સ માટેના નિયમો અને ધોરણો, વેપાર, સંયુક્ત સંશોધન અને વિકાસ (R&D) પ્રોજેક્ટ્સ માટે સક્ષમ માળખાના નિર્માણ દ્વારા ગ્રીન હાઇડ્રોજનના ઉત્પાદન, ઉપયોગ, સંગ્રહ અને વિતરણમાં પરસ્પર સહકારને મજબૂત કરશે.

ભારત અને જર્મનીની હાઇડ્રોજન વ્યૂહરચના

- ભારતને ગ્રીન હાઇડ્રોજન ઉત્પાદન અને નિકાસનું વૈશ્વિક હબ બનાવવાના ધ્યેય સાથે ભારત સરકારે નેશનલ ગ્રીન હાઇડ્રોજન મિશન શરૂ કર્યું છે.
- જર્મનીએ હાઇડ્રોજન ટેકનોલોજીમાં વૈશ્વિક નેતૃત્વ પ્રાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે મહત્વાકાંક્ષી રાષ્ટ્રીય હાઇડ્રોજન વ્યૂહરચના પણ વિકસાવી છે.
- પુનઃ પ્રાપ્ય ઉર્જાની સંભાવના અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા પ્રોજેક્ટના અમલીકરણના પુષ્કળ અનુભવથી ભારત ઉદ્યોગ ક્ષેત્રોની શ્રેણીને ક્રમશઃ ડીકાર્બોનાઇઝ કરવા માટે ઓછા ખર્ચે ગ્રીન

હાઇડ્રોજનનું ઉત્પાદન કરી શકે છે અને વૈશ્વિક માંગને પહોંચી વળવા તેની નિકાસ પણ કરી શકે છે.

- નવીનતા અને ઉત્પાદનની સાથે જર્મની પહેલાથી જ અસંખ્ય હાઇડ્રોજન પ્રોજેક્ટ્સ અમલમાં મૂકી રહ્યું છે.

ભારત-જર્મની સંબંધોની પૃષ્ઠભૂમિ

- ભારત વર્ષ 1951માં જર્મની સાથે યુદ્ધની સ્થિતિનો અંત લાવનાર પ્રથમ દેશ હતો અને તેથી ફેડરલ રિપબ્લિક ઓફ જર્મનીને રાજદ્વારી માન્યતા આપનાર પ્રથમ દેશોમાં સામેલ હતો.
- જર્મનીએ વર્ષ 1951માં મુંબઈમાં કોન્સ્યુલેટ જનરલની સ્થાપના કરી, જેના કારણે વર્ષ 1952માં નવી દિલ્હીમાં દૂતાવાસની સ્થાપના થઈ.
- ભારત અને જર્મનીએ વર્ષ 2000-01થી 'વ્યૂહાત્મક ભાગીદારી' જાળવી રાખી છે.
- મે 2000 માં બંને દેશોએ '21મી સદીમાં ભારત-જર્મન ભાગીદારી માટેનો એજન્ડા' અપનાવ્યો, જેમાં બંને સરકારના વડાઓની નિયમિત બેઠકો તેમજ વિદેશ પ્રધાનોની વાર્ષિક બેઠકોનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતની મહત્વાકાંક્ષા

- ઉર્જા સંક્રમણમાં ભારતની મોટી મહત્વાકાંક્ષા છે.
- તે 2030 સુધીમાં 500GW બિન-અશ્મિભૂત ઈંધણ ક્ષમતા અપનાવશે.
- ભારત ગ્રીન હાઇડ્રોજન ક્ષેત્રે ઝડપથી ઊભરી રહ્યું છે.

ભારત-બાંગ્લાદેશ સરહદ પર 3 ફ્લોટિંગ બોર્ડર પોસ્ટનું ઉદ્ઘાટન

- તાજેતરમાં ભારતના ગૃહ અને સહકાર મંત્રી (અમિત શાહ) દ્વારા ભારત-બાંગ્લાદેશ સરહદ પર સુંદરવનના દુર્ગમ વિસ્તારોની સુરક્ષા માટે સતલજ, કાવેરી અને નર્મદા એમ ત્રણ ફ્લોટિંગ બોર્ડર આઉટપોસ્ટ્સ (BOP)નું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું છે.
- કોચીન શિપયાર્ડ દ્વારા સતલજ, કાવેરી અને નર્મદા ફ્લોટિંગ બોર્ડર આઉટપોસ્ટ્સ બનાવવામાં આવી છે. જે આધુનિક સુવિધાઓ અને સુરક્ષા સાધનોથી સજ્જ છે.
- BOPનો આગળનો ભાગ જવાનોની સુરક્ષા માટે બુલેટ પ્રૂફ છે.
- એક BOP સાથે 6 નાની બોટ છે અને તેમાં ઘૂસણખોરી અને દાણચોરી બંનેને રોકવા માટે પૂરતી વ્યવસ્થા છે.
- આ BOP એક મહિના સુધી બળતણ રિફિલ કર્યા વિના તરતી રહી શકે છે અને ભારત અને બાંગ્લાદેશ વચ્ચેની 80 કિમીની નદી સરહદની રક્ષા કરશે.

ડેફલિમ્પિક્સ (Deaflympics) 2021

- 1 થી 15 મે, 2022 દરમિયાન બ્રાઝિલના કાક્સિયાસ ડો સુલ (Caxias do Sul, Brazil) ખાતે સમર ડેફલિમ્પિક્સ 2021નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ વર્ષે યોજાયેલ ડેફલિમ્પિક્સ એ આ ઇવેન્ટની 24મી આવૃત્તિ છે.
- બ્રાઝિલના ફર્સ્ટ લેડી મિશેલ બોલ્સોનારો દ્વારા આ ઇવેન્ટનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું. વર્ષ 2021ની સમર ડેફલિમ્પિક્સને 2022 સુધી સ્થગિત કરવામાં આવી હતી.
- ઈન્ટરનેશનલ કમિટી ઓફ સ્પોર્ટ્સ ફોર ધ ડેફ (ICSD) એ ડેફલિમ્પિક્સ અને અન્ય વર્લ્ડ ડેફ ચેમ્પિયનશિપનું મુખ્ય સંચાલક મંડળ છે.
- પ્રથમ વખત જ કોઈ લેટિન દેશમાં ડેફલિમ્પિક્સનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં તેનું ત્રીજું વખત આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. આ અગાઉ વર્ષ 1989માં ક્રાઈસ્ટચર્ચ (ન્યુઝીલેન્ડ) અને વર્ષ 2005માં મેલબોર્ન(ઓસ્ટ્રેલિયા) ખાતે તેનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ સમર ડેફલિમ્પિક્સની 24મી આવૃત્તિમાં ભારતે તમામ દેશોમાં નવમું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જ્યારે યુકેને પ્રથમ ક્રમાંક હાંસલ કર્યો છે.

ડેફલિમ્પિક્સ 2021 નું સૂત્ર

- સૂત્ર(Motto) - 'Sports Comes from the our hearts'

શુભંકર (Mascot)

- 'નીનો' - જેનો અર્થ અમૂલ્ય, પ્રશંસાને પાત્ર, ખુશખુશાલ, ખૂબ નસીબદાર, અથવા શુભ એવો થાય છે.
- વિશેષ:- 'નીનો' એ એક રિંગટેલ્ડ કોટી (નોબિયા જેવું એક પ્રાણી) છે. આ ફ્લોક કોટી અથવા દક્ષિણ અમેરિકન કોટી (નાસુઆ નાસુઆ) દક્ષિણ અમેરિકાના ઉષ્ણકટિબંધીય અને ઉપઉષ્ણકટિબંધીય ક્ષેત્રોના વનાચ્છાદિત ક્ષેત્રોમાં રહે છે.
- કુલ 17 મેડલો જીતીને ભારત વિશ્વમાં 9 માં ક્રમાંકે રહ્યું હતું.
- ભારત તરફથી કુલ 65 ખેલાડીઓએ ડેફલિમ્પિક્સ 2021માં વિવિધ 11 રમતોમાં ભાગ લીધો હતો. જેમાંથી ભારતે કુલ 17 મેડલો મેળવીને વિશ્વમાં નવમો ક્રમાંક પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

ડેફલિમ્પિક્સ

- ડેફલિમ્પિક્સ એ મૂકબધિર ખેલાડીઓ માટેની આંતરરાષ્ટ્રીય સ્પર્ધા છે. તેની પ્રથમ આવૃત્તિનું આયોજન ફ્રાન્સની રાજધાની પેરિસ ખાતે વર્ષ 1924 માં કરવામાં આવ્યું હતું. આ ગેમ્સ 'ઈન્ટરનેશનલ સાયલન્ટ ગેમ્સ' તરીકે જાણીતી બની હતી.

ડેફલિમ્પિક્સ 2021 ખાતે ભારતીય રમતવીરોનું પ્રદર્શન

ખેલાડીનું નામ	રમત/ઇવેન્ટ	મેડલ
ધનુષ શ્રીકાંત	મેન્સ 10 મીટર એર રાઈફલ	ગોલ્ડ
અભિનવ દેશવાલ	મેન્સ 10 મીટર એર પિસ્ટલ	ગોલ્ડ
ધનુષ શ્રીકાંત & પ્રિયેશા દેશમુખ	મિક્સ ટીમ 10 મીટર એર રાઈફલ	ગોલ્ડ
બેડમિન્ટન ટીમ	મિક્સ ટીમ બેડમિન્ટન	ગોલ્ડ
જર્લિન જયરત્વંગન	મહિલા સિંગલ્સ બેડમિન્ટન	ગોલ્ડ
દિક્ષા ડાગર	મહિલા ગોલ્ફ	ગોલ્ડ
જર્લિન જયરત્વંગન & અભિનવ શર્મા	મિક્સ ડબલ્સ બેડમિન્ટન	ગોલ્ડ
સુમિત દહિયા	મેન્સ ફ્રીસ્ટાઇલ 97 kg (રેસલિંગ)	ગોલ્ડ
પૃથ્વી શેખર અને ધનંજય દૂબે	મેન્સ ડબલ્સ ટેનિસ	ગોલ્ડ
શૌર્ય સોની	મેન્સ 10 મીટર એર રાઈફલ	સિલ્વર
વેદિકા શર્મા	વિમેન્સ 10 મીટર એર પિસ્ટલ	બ્રોન્ઝ
અભિનવ શર્મા	મેન્સ સિંગલ્સ બેડમિન્ટન	બ્રોન્ઝ
પૃથ્વી શેખર	મેન્સ સિંગલ્સ ટેનિસ	બ્રોન્ઝ
પૃથ્વી શેખર & જાફરીન રોઈક	મિક્સ ડબલ્સ ટેનિસ	બ્રોન્ઝ
વિરેન્દ્ર સિંહ	મેન્સ ફ્રી સ્ટાઇલ 74 Kg (રેસલિંગ)	બ્રોન્ઝ
અમિત ક્રિષ્ન	મેન્સ ફ્રી સ્ટાઇલ 86 Kg	બ્રોન્ઝ

- આ ગેમ્સનું આયોજન 'Comite International des Sports des Sourds', CISS (The International Committee of Sports for the Deaf) દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- સમર ડેફલિમ્પિક્સનું આયોજન દર 4 વર્ષે કરવામાં આવે છે.
- ઈન્ટરનેશનલ કમિટી ઓફ ધ સ્પોર્ટ્સ ફોર ધ ડેફ (ICSD) ના અધ્યક્ષ ગુસ્તાવો ડી અરજો પેરાજોલો છે.)
- ડેફલિમ્પિક 2017 નું આયોજન તુર્કી ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.

ડેફલિમ્પિક 2021 ના ટોચના વિજેતા દેશો

રેન્ક	દેશ	ગોલ્ડ મેડલ	સિલ્વર મેડલ	બ્રોન્ઝ મેડલ	કુલ મેડલો
1	યુક્રેન	62	38	38	138
2.	અમેરિકા	20	11	24	55
3.	ઈરાન	14	12	14	40
9.	ભારત	8	1	8	17

જન સુરક્ષા યોજના

- પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા 9 મે, 2015ના રોજ કોલકાતા (પશ્ચિમ બંગાળ) ખાતેથી શરૂ કરવામાં આવેલી 'જન સુરક્ષા યોજના'એ તાજેતરમાં સામાજિક સુરક્ષા પ્રદાનકર્તા તરીકે સફળતાપૂર્વક 7 વર્ષ પૂર્ણ કર્યા હતા.
- નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી આ જન સુરક્ષા યોજનામાં નીચે મુજબની ત્રણ યોજનાનો સમાવેશ થાય છે :
 1. પ્રધાનમંત્રી જીવન જ્યોતિ વીમા યોજના (PMJJBY)
 2. પ્રધાનમંત્રી સુરક્ષા વીમા યોજના (PMSBY)
 3. અટલ પેન્શન યોજના (APY)
- આ જન સુરક્ષા યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ માનવજીવનને જોખમ અને આર્થિક અનિશ્ચિતતાથી બચાવવાની જરૂરિયાતને ઓળખવાનો છે.
- જન સુરક્ષા યોજના અંતર્ગત દેશના અસંગઠિત વર્ગના લોકો માટે આર્થિક સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે સરકાર દ્વારા પ્રધાનમંત્રી જીવન જ્યોતિ વીમા યોજના અને પ્રધાનમંત્રી સુરક્ષા વીમા યોજનાની શરૂઆત કરવામાં આવી, જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થામાં આવશ્યકતાઓને આવરી લેવા માટે અટલ પેન્શન યોજનાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.

પ્રધાનમંત્રી જીવન જ્યોતિ વીમા યોજના

- આ એક જીવન વીમા યોજના છે.
- આ યોજના માટેની ન્યૂનતમ વય મર્યાદા 18 વર્ષ અને મહત્તમ વય મર્યાદા 50 વર્ષ છે.
- આ યોજના માટેનું વાર્ષિક પ્રિમિયમ રૂ. 330 છે.
- આ યોજના મુજબ મૃત્યુના કારણને ધ્યાનમાં લીધા વિના વીમાધારકના મૃત્યુ માટે રૂ. 2 લાખનું વીમા કવર આપવામાં આવે છે. વીમાધારકના મૃત્યુના કિસ્સામાં નોમિનીને પૈસા

ચૂકવવામાં આવે છે.

પ્રધાનમંત્રી સુરક્ષા વીમા યોજના (PMSBY)

- આ એક અકસ્માત વીમા યોજના છે.
- આ યોજના માટેની ન્યૂનતમ વય મર્યાદા 18 વર્ષ અને મહત્તમ વય મર્યાદા 70 વર્ષ છે.
- આ યોજના માટેનું વાર્ષિક પ્રિમિયમ રૂ. 12 છે.
- આ યોજના અકસ્માતમાં મૃત્યુ અથવા અપંગતા માટે રૂ. 2 લાખનું વીમા કવર પૂરું પાડે છે. વીમાધારકના મૃત્યુના કિસ્સામાં નોમિનીને પૈસાની ચૂકવણી કરવામાં આવે છે. (આંશિક વિકલાંગતાના કિસ્સામાં રૂ. 1 લાખનું વીમા કવર પૂરું પાડવામાં આવે છે.)

અટલ પેન્શન યોજના (APY)

- અટલ પેન્શન યોજના એ તમામ ભારતીયો, ખાસ કરીને ગરીબો, વંચિતો અને અસંગઠિત ક્ષેત્રના કામદારો માટે સાર્વત્રિક સામાજિક સુરક્ષા વ્યવસ્થા સ્થાપવા માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજનામાં 18 થી 40 વર્ષની વય જૂથના તમામ બેન્ક ખાતાધારકો અરજી કરી શકે છે.
- આ યોજનામાં જોડાયા બાદ અરજીકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલા યોગદાનના આધારે, અરજીકર્તાને 60 વર્ષની ઉંમરથી રૂ. 1,000 થી 5,000 સુધીનું બાહેધરીકૃત માસિક પેન્શન મળવાપાત્ર છે.
- આ યોજનાનું નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમ (NPS) દ્વારા પેન્શન ફંડ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (PFRDA) વડે સંચાલન કરવામાં આવે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ધાર્મિક સ્વતંત્રતા રિપોર્ટ 2022

સમાચારમાં શા માટે ?

- અમેરિકી આંતરરાષ્ટ્રીય ધાર્મિક સ્વતંત્રતા આયોગ (USCIRF)ના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં ભારતને 2021માં પણ ધાર્મિક સ્વતંત્રતાનું સર્વાધિક ઉલ્લંઘન કરવા માટે “પ્રમુખ ચિંતાવાળા દેશો” ની શ્રેણીમાં સૂચિબદ્ધ કરવાની ભલામણ કરાઈ હતી. આના પહેલા અમેરિકી વિદેશ વિભાગે વર્ષ 2021માં ભારતમાં માનવાધિકારો પર એક આલોચનાત્મક રિપોર્ટ બહાર પાડ્યો હતો.

રિપોર્ટ ની વિશેષતાઓ

- રિપોર્ટનો ફોકસ દેશોના બે સમૂહો પર છે :

 - વિશેષ ચિંતાવાળા દેશ: જે આંતરરાષ્ટ્રીય ધાર્મિક સ્વતંત્રતા અધિનિયમ 1998 અંતર્ગત ધાર્મિક સ્વતંત્રતાના ઉલ્લંઘનના આધાર પર દેશોને વિશેષ ચિંતાવાળા દેશમાં નામાંકિત કરવા માટે અમેરિકી વિદેશ વિભાગના સચિવને ભલામણ કરે છે.
 - વિશેષ દેખરેખ વાળા દેશ: તેમાં એવા દેશોને શામેલ કરાય છે, જે દેશોની સરકારો દ્વારા ગંભીર રૂપે ધાર્મિક સ્વતંત્રતાનું ઉલ્લંઘન કરાતું હોય અથવા જેના પર આવું કરવાનો આરોપ હોય.

વિશેષ ચિંતાવાળા દેશ માટેની યાદી

- ભારત ઉપરાંત આ યાદી માટે અફઘાનિસ્તાન, નાઈજીરિયા, સિરીયા અને વિયેતનામને શામેલ કરાયા છે.
- વિશેષ ચિંતાવાળા દેશના રૂપમાં મ્યાનમાર, ચીન, ઈરિટ્રિયા, ઈરાન, ઉત્તર કોરિયા, પાકિસ્તાન, રશિયા, સાઉદી અરબ, તાજિકિસ્તાન અને તુર્કમેનિસ્તાનને ફરીથી શામેલ કરવાની ભલામણ કરાઈ છે.

ખાસ દેખરેખ યાદી માટે

- અલજિરિયા, ક્યુબા અને નિકારાગુઆને વર્ષ 2021માં આ યાદીમાં રાખવામાં આવ્યા. અન્ય દેશોમાં અઝરબૈજાન, CAR (Central African Republic), મિસ, ઈન્ડોનેશિયા, ઈરાક, કઝાકિસ્તાન, મલેશિયા, તુર્કી અને ઉજબેકિસ્તાન શામેલ છે.

ભારત માટે ચિંતાઓ

- રિપોર્ટમાં એ વાત પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે કે સરકારે વિશેષ રૂપથી અલ્પસંખ્યક સમુદાયો અને તેના પર રિપોર્ટિંગ કરનાર વ્યક્તિઓની વાણીસ્વતંત્રતાને બાધિત કરી છે.
- આમાં કાશ્મીરમાં માનવાધિકાર કાર્યકર્તા ખુરાન પરવેઝની ધરપકડ અને જુલાઈ 2021 માં ઓક્ટોબરીયન ફાધર સ્ટેન સ્વામીના મોતનો ઉલ્લેખ છે, જેમની ‘ગૈરકાનૂની ગતિવિધિ રોકથામ અધિનિયમ 1967’ અંતર્ગત ઓક્ટોબર 2020 માં

ધરપકડ કરાઈ હતી.

ભારતમાં ધાર્મિક સ્વતંત્રતા અને બંધારણ

- ભારતીય બંધારણમાં અનુચ્છેદ 25-28 સુધી ધાર્મિક સ્વતંત્રતાના મૂળ અધિકારનો ઉલ્લેખ કરાયો છે.
- અનુચ્છેદ 25 : અંત: કરણની સ્વતંત્રતા તથા ધર્મને કોઈ બાધા વગર આચરણ કરવા અને પ્રચાર કરવાની સ્વતંત્રતા
- અનુચ્છેદ 26 : ધાર્મિક કાર્યોના સંચાલનની સ્વતંત્રતા
- અનુચ્છેદ 27 : કોઈ વિશેષ ધર્મની અભિવૃદ્ધિ માટે કરની ચૂકવણી અંગે સ્વતંત્રતા
- અનુચ્છેદ 28 : અમુક વિશેષ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષા અથવા ધાર્મિક ઉપાસનામાં હાજર રહેવાની સ્વતંત્રતા

USCIRF (United States Commission on International Religious Freedom)

- આ એક અમેરિકી સંદીય સરકારી આયોગ છે, જે વિદેશોમાં ધર્મ અથવા વિશ્વાસની સ્વતંત્રતાના સાર્વભૌમિક અધિકારની રક્ષા માટે સમર્પિત છે. તે અમેરિકી પ્રશાસન માટે એક સલાહકારી આયોગ છે.
- તેનું મુખ્યમથક વોશિંગ્ટન ડીસીમાં છે.
- ભારત USCIRFના દૃષ્ટિકોણને માન્યતા નથી આપતો.

વિશ્વ પ્રેસ સ્વતંત્રતા સૂચકાંક

- તાજેતરમાં World Press Freedom Day (3 મે) ના રોજ રિપોર્ટર્સ વિધાઉટ બોર્ડર્સ દ્વારા The World Press Freedom Index - 2022 (20th edition) જાહેર કરવામાં આવ્યો છે.
- આ રિપોર્ટ મીડિયાના ધૃવીકરણમાં થયેલા 2 ગણા વધારા તરફ નિર્દેશ કર્યો, જેના કારણે દેશોની અંદર અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે દેશો વચ્ચે વિભાજન ઊભું થઈ રહ્યું છે.

World Press Freedom Index

- વર્ષ 2022થી દર વર્ષે Reporters sans Frontiers અથવા reporters without borders દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.
- પેરિસમાં આવેલ RSF એ એક સ્વતંત્ર NGO છે, જે UN, UNESCO, The Council of Europe અને The International Organization of the Francophonie સાથે પરામર્શકારી દરજ્જો ધરાવે છે.
- આ ઈન્ડેક્સ વિવિધ દેશોના પત્રકારોને ઉપલબ્ધ સ્વતંત્રતાની માત્રાના આધાર પર રેન્ક આપે છે. આમ છતાં, તે પત્રકારત્વની

ગુણવત્તાનું નિર્દેશક નથી.

- વર્લ્ડ પ્રેસ ફ્રીડમ ઇન્ડેક્સનો હેતુ 180 દેશો અને પ્રદેશોમાં પત્રકારો અને મીડિયાની પ્રેસ સ્વતંત્રતાના સ્તરની તુલના કરવાનો છે.
- ઇન્ડેક્સનું રેન્કિંગ 0 થી 100 સુધીના સ્કોર પર આધારિત છે, જેમાં 100 શ્રેષ્ઠ શક્ય સ્કોર (પ્રેસની સ્વતંત્રતાનું ઉચ્ચતમ સ્તર) અને 0 સૌથી ખરાબ છે.
- દરેક દેશ અથવા પ્રદેશના સ્કોરનું મૂલ્યાંકન પાંચ સંદર્ભ સૂચકાંકોનો ઉપયોગ કરીને કરવામાં આવે છે, જે તેની તમામ જટિલતાઓમાં પ્રેસ સ્વતંત્રતાની સ્થિતિને પ્રતિબિંબિત કરે છે: રાજકીય સંદર્ભ, કાનૂની માળખું, આર્થિક સંદર્ભ, સામાજિક સાંસ્કૃતિક સંદર્ભ અને સલામતી.

ભારતનું પ્રદર્શન

- વર્ષ 2022માં 180 દેશોમાંથી ભારતનું સ્થાન 142 થી ઘટીને 150મું રહ્યું. રિપોર્ટ મુજબ 'પત્રકારો સામે હિંસા' અને 'રાજકીય રીતે પક્ષપાતી મીડિયા'માં થયેલા વધારાને કારણે ભારતનો રેન્ક ઘટ્યો છે. આ કારણોસર વિશ્વની સૌથી મોટી લોકશાહીમાં પ્રેસ સ્વતંત્રતાની સ્થિતિ સંકટની સ્થિતિમાં મૂકાઈ છે.
- અન્ય દેશોની સાપેક્ષ વધુ લોકતાંત્રિક તરીકે નામાંકિત ભારતની મીડિયા વધતી આપખુદશાહી કે રાષ્ટ્રવાદી સરકાર તરફથી વધુ દબાણ અનુભવે છે.
- સરકારની વિવેચના કરનારા પત્રકારો પર બદનક્ષી, રાજદ્રોહ, ન્યાયાલયનો અનાદર અને રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા સામે ભય જેવી બાબતો ઉપરના આરોપો પત્રકારો પર લગાવાય છે.

અન્ય દેશોનું પ્રદર્શન

- નોર્વે - પ્રથમ
- ડેન્માર્ક - દ્વિતીય
- સ્વીડન - તૃતીય
- ઈસ્ટોનિયા - ચતુર્થ
- ફિનલેન્ડ - પાંચમું
- ઉત્તર કોરિયા 180 મા ક્રમે રહ્યું, જ્યારે રશિયા 155મા ક્રમે રહ્યું.

ભારતના પાડોશી દેશો.

- નેપાળ પોતે 30 ક્રમ સુધીને 76મા રેન્ક પર રહ્યું
- પાકિસ્તાન 157મા ક્રમે, શ્રીલંકા 146 મા ક્રમે, બાંગ્લાદેશ 162 મા ક્રમે અને મ્યાનમાર 176મા ક્રમે રહ્યું, જ્યારે ચીન 175મા ક્રમે રહ્યું.

World Press Freedom Day

- વર્ષ 1991માં મળેલી UNESCOની સામાન્ય પરિષદની ભલામણના આધારે UN સામાન્ય સભા દ્વારા વર્ષ 1993માં વિશ્વ પ્રેસ સ્વતંત્રતા દિવસ ઉજવવાની જાહેરાત કરાઈ હતી.
- આ દિવસ UNESCO એ અપનાવેલા વિન્ડહોક ડિક્લેરેશન 1991 ને પણ અંકિત કરે છે.
- તેનો ધ્યેય 'મફત, સ્વતંત્ર અને બહુવાદી પ્રેસ'ની સ્થાપના કરવાનો છે.

ઓપરેશન સતર્ક

સમાચારમાં શા માટે ?

- રાષ્ટ્રીય રેલવે સુરક્ષા દળે 5મી એપ્રિલથી 30મી એપ્રિલ, 2022 દરમિયાન 'ઓપરેશન સતર્ક' હેઠળ કેન્દ્રિત પ્રયાસો શરૂ કર્યા હતા.
- હેતુ : રેલવેનો ઉપયોગ કરીને થતી ગેરકાયદેસર વસ્તુઓ જેવી કે દાણચોરી અને બંદૂકના પરિવહનને રોકવું.
- રેલવે સુરક્ષા દળ દ્વારા ઓપરેશન સતર્ક અંતર્ગત 5 થી 30 એપ્રિલ વચ્ચે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં રેલવેમાંથી ગેરકાયદેસર જથ્થો જપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

ઓપરેશન સતર્કનો ઉદ્દેશ્ય

- ભારતીય રેલવે, રાષ્ટ્રનું પ્રાથમિક ટ્રાન્સપોર્ટર હોવાને કારણે, કરચોરી કરનારાઓ, દાણચોરી, બંદૂક ચલાવનારાઓ અને રાષ્ટ્ર માટે દુશ્મનાવટ ધરાવતા દળો દ્વારા તેમની નાપાક યોજનાઓ પર કામ કરવા માટે ગેરકાયદેસર વસ્તુઓને દેશના વિવિધ ભાગોમાં પરિવહન કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય તેવી શક્યતા છે.
- રેલવે સુરક્ષા દળ આ માટે સજાગ છે અને તેણે ગેરકાયદેસર દાણ /ગેરકાયદેસર તમાકુ ઉત્પાદનો/બિનહિસાબી સોનું/રોકડ/કિંમતી વસ્તુઓ/કોઈપણ અન્ય વસ્તુઓ જેવા હેતુ માટે રેલવે નેટવર્ક દ્વારા વહન કરવામાં આવે છે તેની સામે પગલાં લેવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે તાજેતરમાં 'ઓપરેશન સતર્ક' શરૂ કર્યું છે.

ઓપરેશન સતર્કની સફળતા

- રેલવે સુરક્ષા દળએ 5 એપ્રિલથી 30 એપ્રિલ સુધી ગેરકાયદેસર રીતે રેલવે નેટવર્કના મધ્યમથી થતા તમાકુ ઉત્પાદનોના પરિવહનના કેસ શોધી કાઢ્યા છે.
- જેમાં 44 લાખથી વધુની કિંમતની તમાકુનો જથ્થો જપ્ત કરવામાં આવ્યો છે અને 14 આરોપીઓની ધરપકડ પણ કરવામાં આવી છે.

- ઓપરેશન સતર્કને કારણે ગેરકાયદેસર દાડના પરિવહનના કેસો અટકાવવામાં આવ્યા છે.
- રેલવે પોલીસ ફોર્સએ બિનહિસાબી રોકડ/સોના/ચાંદીના પરિવહનના કેસો પણ અટકાવ્યા છે.
- રેલવે સુરક્ષા દળએ ગેરકાયદેસર શસ્ત્રો અને દાડગોળો લઈ જતા ઓપરેશન સતર્ક અંતર્ગત લોકોની ધરપકડ કરી હતી. રેલવે સુરક્ષા દળએ કરચોરીના કેસો શોધી કાઢ્યા છે અને લગભગ રૂ. 2.60 કરોડની કિંમતની બિનહિસાબી રોકડ/સોનું/ચાંદી સંબંધિત કરચોરી પકડી પાડ્યું છે.

રેલવે સુરક્ષા દળ(Railway Protection Force)

- રેલવે સુરક્ષા દળ(RPF) ની રચના રેલવે સુરક્ષા દળ એક્ટ-1957 અંતર્ગત કરવામાં આવી છે.
- જેનો મુખ્ય હેતુ રેલવે મિલકત, મુસાફરો, રેલવેની સાથે જોડાયેલ સંપત્તિ અને રેલવે સાથે જોડાયેલ અન્ય બાબતોની વધુ સારી સુરક્ષા અને રક્ષણ કરવાનો છે.
- રેલવે સુરક્ષા દળ એ રેલવે મંત્રાલય અંતર્ગત કાર્ય કરે છે.
- મુખ્યાલય : નવી દિલ્હી
- સૂત્ર : યશો લભસ્વ (Attains Honour)
- રેલવે સુરક્ષા દળને રેલવે મિલકત (ગેરકાયદેસર કબજા) અધિનિયમ, 1966 અંતર્ગત રેલવે સંપત્તિની ચોરી, અપ્રમાણિક રીતે ઉપયોગ અને રેલવેના ગેરકાયદેસર કબજા સાથે સંબંધિત ગુનાઓનો સામનો કરવા માટે સત્તા આપવામાં આવી છે.
- રેલવે સુરક્ષા દળને રેલવે અધિનિયમ 1989 અંતર્ગત ડબ્બાની છત પર મુસાફરી, અનધિકૃત રીતે મહિલાઓના ડબ્બામાં પ્રવેશ વગેરે ગુનામાં ધરપકડની સત્તા.

આશા વર્કર્સ - ASHA

- તાજેતરમાં ભારતના 10 લાખ ઓલ-વુમન એકેડિટેડ સોશિયલ હેલ્થ એક્ટિવિસ્ટ્સ (ASHA) વર્કર્સને વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગનાઈઝેશન (WHO)ના ગ્લોબલ હેલ્થ લીડર્સ એવોર્ડ 2022થી સન્માનિત કરવામાં આવ્યા છે. આશા કાર્યકરોના સમગ્ર સમુદાયને આરોગ્ય સંભાળ સાથે જોડવામાં અને ખાસ કરીને કોવિડ-19 રોગચાળા દરમિયાન તેમણે આરોગ્ય સંભાળ ક્ષેત્રે નિભાવેલી મુખ્ય ભૂમિકા માટે સન્માનિત કરવામાં આવ્યા હતા.

આશા કાર્યકર

- રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ આરોગ્ય મિશન (NRHM) અંતર્ગત સૌપ્રથમ વર્ષ 2005માં આશા કાર્યકરની જોગવાઈ કરાઈ

હતી. તેઓ આરોગ્ય પ્રત્યે જાગૃતિ લાવે છે અને સમુદાયને સ્થાનિક આરોગ્ય આયોજન તરફ ગતિશીલ બનાવે છે. ભારતમાં લગભગ દસ લાખ આશા કાર્યકરો છે.

ભૂમિકાઓ અને જવાબદારીઓ

- આરોગ્ય સંભાળ સેવાઓની એક્સેસની સુવિધા, ખાસ કરીને ગરીબો અને હાંસિયામાં ઘડેલાઈ ગયેલા લોકોમાં આરોગ્ય સંભાળના અધિકારો વિશે જાગૃકતા ઉભી કરવી, તંદુરસ્ત વર્તણૂકોને પ્રોત્સાહન આપવું અને સારા સ્વાસ્થ્ય પરિણામો માટે સામૂહિક પગલાં માટે ગતિશીલ થવું.

વેતન

- ASHA કાર્યકર મુખ્યત્વે 'માનદ સ્વયંસેવક' છે, પરંતુ તેને ચોક્કસ પરિસ્થિતિઓમાં તેના સમય માટે વળતર આપવામાં આવે છે (જેમ કે તાલીમ હાજરી, માસિક સમીક્ષાઓ અને અન્ય મીટિંગો).
- ASHA અને ASHA સુવિધાકર્તા પ્રધાનમંત્રી સુરક્ષા વીમા યોજના (જીવન વીમા) હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે. પ્રતિ લાભાર્થી 12 રૂપિયાનું વાર્ષિક પ્રીમિયમ કેન્દ્ર સરકાર ચૂકવશે.

ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં લાયકાત

- આશા કાર્યકરો પ્રાથમિક રીતે 25 થી 45 વર્ષની વય જૂથમાં પરિણીત/વિધવા/છૂટાછેડા લીધેલ ગામની રહેવાસી મહિલા હોવી જોઈએ.
- 10 ધોરણ સુધી લાયકાત ધરાવતા લોકોની પસંદગીમાં યોગ્ય પ્રાધાન્ય સાથે તેણી સાક્ષર મહિલા હોવી જોઈએ. જો આ લાયકાત ધરાવનાર કોઈ યોગ્ય વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય તો જ તેમાં રાહત મળી શકે છે.
- આશાની પસંદગી વિવિધ સમુદાય જૂથો, સ્વ-સહાય જૂથો, આંગણવાડી સંસ્થાઓ, બ્લોક નોડલ અધિકારી, જિલ્લા નોડલ અધિકારી, ગ્રામ્ય આરોગ્ય સમિતિ અને ગ્રામસભાને સમાવિષ્ટ પસંદગીની પ્રક્રિયા દ્વારા કરવામાં આવશે.

શહેરી વિસ્તારોમાં

- ASHA એ 'ઝૂંપડપટ્ટી/સંવેદનશીલ કલસ્ટરો' ની મહિલા રહેવાસી હોવી જોઈએ અને તે ચોક્કસ સંવેદનશીલ જૂથને શહેર/જિલ્લા આરોગ્ય સોસાયટી દ્વારા ASHAની પસંદગી માટે માન્ય કરવામાં આવ્યાં હોય. તેણી 'પરિણીત/વિધવા/છૂટાછેડા/અલગ થયેલ' અને 25 થી 45 વર્ષની વય જૂથમાં હોવી જોઈએ.
- તે ઓછામાં ઓછી દસમા ધોરણની ઔપચારિક શિક્ષણ ધરાવતી સાક્ષર મહિલા હોવી જોઈએ. જો બારમા ધોરણની મહિલાઓ હોય તો તેમને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.

યુરોપિયન યુનિયન - ઈન્ડિયા : ટ્રેડ એન્ડ ટેકનોલોજી કાઉન્સિલ

- યુરોપિયન યુનિયન અને ભારત ઝડપી ભૌગોલિક રાજકીય ફેરફારોને અનુરૂપ સુરક્ષા અને વિશ્વસનીય ટેકનોલોજી સુનિશ્ચિત કરવાના પડકારોનો સામનો કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે વેપાર અને તકનીકી પરિષદની (Trade and Technology Council) સ્થાપના કરવા સંમત થયા છે.
- આ પ્રકારની કાઉન્સિલની સ્થાપના કરવાનો નિર્ણય ભારત માટે તેના કોઈપણ ભાગીદાર રાષ્ટ્રો સાથે પ્રથમ વાર છે.
- યુરોપિયન યુનિયન પહેલાથી જ યુએસ સાથે આવી કાઉન્સિલની સ્થાપના કરી ચૂક્યું છે અને તેના દ્વારા બીજી કાઉન્સિલ ભારત સાથે સ્થાપશે.
- આ પ્રકારની કાઉન્સિલની રચના માટેનો કરાર વડાપ્રધાન નરેન્દ્રમોદી અને યુરોપિયન કમિશનના પ્રમુખ ઊર્સુલા વોન ડેર

લેયન (Ursula von der Leyen) વચ્ચે યોજાયેલી બેઠકમાં થયો હતો.

ટ્રેડ એન્ડ ટેકનોલોજી કાઉન્સિલની જરૂરિયાત

- બંને પક્ષો સંમત થયા છે કે સમગ્ર વિશ્વમાં વર્તમાન ભૌગોલિક રાજકીય વાતાવરણમાં ઝડપથી ફેરફારો થઈ રહ્યા છે અને આ માટે સંયુક્ત ઊડાણપૂર્વકની વ્યૂહાત્મક જોડાણની જરૂરિયાત છે.
- વેપાર અને તકનીકી પરિષદ તકનીકી કાર્યનું સંકલન કરવા, રાજકીય નિર્ણયોને ચલાવવા અને રાજકીય સ્તરે અહેવાલ આપવા માટે જરૂરી માળખું પ્રદાન કરશે, જેથી કરીને બંનેના અર્થતંત્રમાં ટકાઉ વિકાસ માટે મહત્વપૂર્ણ એવા ક્ષેત્રોમાં તેના અમલીકરણની ખાતરી કરી શકાય.

કિસાન ભાગીદારી, પ્રાથમિકતા હમારી

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રી દ્વારા 'કિસાન ભાગીદારી પ્રાથમિકતા, હમારી અભિયાન' અંતર્ગત ખેડૂત કલ્યાણ માટે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- કિસાન ભાગીદારી પ્રાથમિકતા હમારી અભિયાનનું આયોજન 25 થી 30 એપ્રિલ દરમિયાન 'આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ'ના ભાગરૂપે કરવામાં આવ્યું હતું.

ઉદ્દેશ્યો

- આ અભિયાન અંતર્ગત કૃષિ મંત્રાલયની વિવિધ વર્તમાન યોજનાઓ અને સુવિધાની જાણકારી ખેડૂતોને આપવામાં આવશે. કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય બીજા અન્ય કૃષિ સંલગ્ન મંત્રાલય સાથે મળી ખેડૂતોમાં જાગૃતિ અને માહિતીમાં વધારો કરશે.
- આ અભિયાનમાં કૃષિ સંલગ્ન મંત્રાલયો જેમકે ખાદ્ય પ્રક્રિયા ઉદ્યોગ મંત્રાલય, પશુપાલન મંત્રાલય, ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલય અને સહકાર મંત્રાલયનું પૂરતું સમર્થન છે.
- અભિયાન અંતર્ગત કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રો પર આખા દિવસ સુધી 'કૃષિ ટેકનોલોજી નિયમન એજન્સી' (ATMA)ની ભાગીદારીમાં 'કિસાન મેળા' નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. જ્યાં કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની વિવિધ નવીન પહેલો વિશે યોગ્ય માહિતી આપવામાં આવશે.
- પ્રગતિશીલ અને ઉદ્યોગસાહસિક ખેડૂતોનું સન્માન કરવામાં આવશે. નાના

અને મધ્યમ ખેડૂતો, મહિલાઓ, કૃષિ વૈજ્ઞાનિકો વગેરે સાથે વાર્તાલાપ કરી કુદરતી ખેતી ક્ષેત્રે પ્રદર્શનો યોજવામાં આવશે.

- સંકલિત પોષક વ્યવસ્થાપન, પાક વિભાગ, રાષ્ટ્રીય કૃષિ વિકાસ યોજના, કૃષિ માર્કેટીંગ, બાગાયત, રાષ્ટ્રીય હરિત કૃષિ વગેરે વિશે ઊડાણપૂર્ણ માહિતી આપવામાં આવશે.

રોડમેપ

- કૃષિ મંત્રાલયે 'આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ'ના ભાગરૂપે વિવિધ ખેડૂત-કેન્દ્રીત ઝુંબેશ, તાલીમ, વર્કશોપ, કાર્યક્રમો, વેબિનાર્સ અને સેમિનારનું આયોજન કરવા માટેનો રોડમેપ તૈયાર કર્યો છે.
- મુખ્યત્વે પ્રાકૃતિક ખેતી પર ધ્યાન કેન્દ્રીત કરવામાં આવશે, કારણકે તે સંભવિત કૃષિપ્રથા તરીકે ઊભરી આવી છે. જેનો ઘણો મોટો ફાયદો થશે, ઉપરાંત ખેડૂતોની આવક વધારવામાં પ્રતિબદ્ધતા પૂરી પાડશે.
- 'કિસાન ભાગીદારી, પ્રાથમિકતા હમારી' અભિયાનમાં હરિયાણી ક્રાંતિ સહિત ભારતીય આઝાદીના 75 વર્ષમાં કૃષિ વિકાસના સીમાચિહ્નો પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે.
- જેમાંથી કેટલાંક રોડમેપમાં અનાજના ઉત્પાદનમાં આત્મનિર્ભરતા, કૃષિમાં બાયોટેકનોલોજીનો ઉપયોગ, રિમોટ સેન્સીંગ (GIS), ડ્રોનનો ઉપયોગ, કૃષિમાં ICTનો ઉપયોગ, ફાર્મ મિકેનાઈઝેશન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉત્કર્ષ સમારોહ

- તાજેતરમાં ભારતના વડાપ્રધાન દ્વારા ગુજરાતના ભરૂચ ખાતે આયોજિત 'ઉત્કર્ષ સમારોહ'ને વર્ચ્યુઅલ રીતે સંબોધિત કરવામાં આવ્યું હતું. જિલ્લામાં રાજ્ય સરકારની ચાર મુખ્ય યોજનાઓનું 100% કવરેજ થવા નિમિત્તે આ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

ઉત્કર્ષ સમારોહ વિશે

- ભરૂચ જિલ્લા વહીવટીતંત્રે આ પહેલ અંતર્ગત 1 જાન્યુઆરીથી 31 માર્ચ 2022 સુધી આ જિલ્લાના વૃદ્ધો, વિધવાઓ અને ગરીબ નાગરિકો માટેની ચાર યોજનાઓનું સંપૂર્ણ કવરેજ પ્રદાન કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે હાથ ધરવામાં આવી હતી.
- ભરૂચ જિલ્લામાં ઉત્કર્ષ શિબિરોની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી, જેમાં કોઈપણ અરજદારો જરૂરી દસ્તાવેજો રજૂ કરે તો તેમને ચાર યોજનાઓ હેઠળ તાત્કાલિક મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- ચાર યોજનાઓ હેઠળ કુલ 12,854 લાભાર્થીઓની ઓળખ કરવામાં આવી હતી. (ઈન્દિરા ગાંધી વૃદ્ધ સહાય યોજના, ગંગા સ્વરૂપ આર્થિક સહાય યોજના, રાષ્ટ્રીય કુટુંબ સહાય યોજના અને નિરાધાર વૃદ્ધ આર્થિક સહાય યોજના)
- જિલ્લા વહીવટીતંત્રે તાલુકાવાર વોટ્સએપ હેલ્પલાઇનની સ્થાપના કરી હતી, જેથી આ જિલ્લાના તમામ લોકોનો ડેટા એકત્રિત કરી શકાય કે જેઓ આ ચાર રાજ્ય સરકારની યોજનાઓનો લાભ લઈ શક્યા નથી.
- આ વર્ષે જાન્યુઆરીથી માર્ચ સુધીની ઝુંબેશ દરમિયાન, યોજનાનો લાભ ન મેળવનારાઓની માહિતી એકત્રિત કરવા માટે તાલુકાવાર Whatsapp હેલ્પલાઇન નંબરો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.
- જિલ્લાના તમામ ગામો અને નગરપાલિકા વિસ્તારના વોર્ડમાં ઉત્કર્ષ શિબિરોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં સ્થળ પર જ મંજૂરી માટે જરૂરી દસ્તાવેજો એકત્ર કરવામાં આવ્યા હતા. ઉત્કર્ષ સહાયકોને આ પહેલને વધુ સરળ બનાવવા માટે પ્રોત્સાહનો પણ આપવામાં આવ્યા હતા.

ગુજરાત ગંગા સ્વરૂપ આર્થિક સહાય યોજના

- રાજ્યની જે મહિલાઓએ તેમના પતિ ગુમાવ્યા છે તેમને મદદ કરવા માટે આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ યોજના હેઠળ મહિલાઓને આર્થિક મદદ કરવામાં આવી રહી છે જેથી તેઓ તેમના પરિવારનું ધ્યાન રાખી શકે.

ઈન્દિરા ગાંધી વૃદ્ધ સહાય યોજના

- આ યોજના એવા તમામ લાભાર્થીઓને મદદ કરવા માટે શરૂ

કરવામાં આવી હતી કે જેઓ 60 વર્ષ અને તેથી વધુ વયના છે અને ગરીબી રેખા નીચેની શ્રેણી (BPL)માં છે.

નિરાધાર વૃદ્ધ આર્થિક સહાય યોજના

- રાજ્યના નિરાધાર વિકલાંગ વ્યક્તિઓ તેમજ નિરાધાર વૃદ્ધોને આર્થિક મદદ પૂરી પાડીને સન્માનપૂર્વક જીવન જીવવા માટે આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

રાષ્ટ્રીય કુટુંબ સહાય યોજના

- જ્યારે ગરીબી રેખા નીચે જીવતા પરિવારના મુખ્ય મોભીનું મૃત્યુ થાય છે ત્યારે પરિવારના સભ્યો આ યોજના હેઠળ નાણાકીય લાભો માટે પાત્ર છે.

આદિવાસી આરોગ્ય ઓબ્ઝર્વેટરી

- તાજેતરમાં ઓડિશા રાજ્યમાં દેશની પ્રથમ આદિવાસી આરોગ્ય ઓબ્ઝર્વેટરી (TriHOB) શરૂ કરવાની ઘોષણા કરવામાં આવી છે. જેના માટે ST અને SC વિકાસ વિભાગ અને પ્રાદેશિક આરોગ્ય સંશોધન પરિષદ (RMRC) વચ્ચે MOU(Memorandum of Understanding) કરવામાં આવ્યા છે.

આદિવાસી આરોગ્ય ઓબ્ઝર્વેટરી શું છે ?

- આ ઓબ્ઝર્વેટરી એક પ્રકારનો માહિતી ભંડાર છે જે રાજ્યની તમામ આદિવાસી વસ્તીની આરોગ્ય સંબંધિત માહિતી સંગ્રહિત કરવામાં મદદ કરશે.
- આ ઓબ્ઝર્વેટરી અંતર્ગત નીતિલક્ષી, પુરાવા-આધારિત અને વર્ચ્યુઅલ રીતે સ્થાપિત એક કેન્દ્રીય માળખું બનાવવામાં આવશે.
- જે ઓડિશાના આદિવાસીઓની સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત સમસ્યાઓ જેવી કે આરોગ્ય તપાસની જાણકારી, રોગનો ઈલાજ અને હેલ્થકેર ડિલિવરી સિસ્ટમ જેવા મુદ્દાઓ પર વ્યવસ્થિત નિરીક્ષણ કરશે.
- આ ઓબ્ઝર્વેટરીની ઘોષણા સાથે 'ઓડિશા આદિજાતિ કુટુંબ આરોગ્ય સર્વે' લોન્ચ કરવામાં આવ્યો.
- ભારતમાં આ પ્રકારનું આદિવાસી સમુદાયોનું પ્રથમ સર્વેક્ષણ છે. આ સર્વેક્ષણમાં આરોગ્ય અને વસ્તી વિષયકના ડેટા એકત્રિત કરવામાં આવશે અને તે ડેટાનો ઉપયોગ કરીને વિવિધ નીતિઓ બનાવવામાં થશે.
- આ સર્વેક્ષણ રાજ્યના આદિવાસી વિસ્તારોમાં વિવિધ નીતિઓ અને આરોગ્ય કાર્યક્રમોની પહોંચ અંગે સમીક્ષા કરશે અને કોઈપણ સ્તરે સુધારણાની જરૂર પડશે તો તે સૂચવવામાં પણ મદદ કરશે.

વિશ્વ બેન્ક દ્વારા ગુજરાતને 'SRESTHA' પ્રોજેક્ટના અમલીકરણ માટે નાણા સહાય

- તાજેતરમાં વિશ્વ બેન્ક દ્વારા ગુજરાતને 'SRESTHA (સિસ્ટમ રિફોર્મ એન્ડેવર્સ ફોર ટ્રાન્સફોર્મ હેલ્થ એચિવમેન્ટ)' પ્રોજેક્ટના અમલીકરણ માટે 350 બિલિયન યુએસ ડોલરની સહાય મંજૂર કરવામાં આવી છે.
- શ્રેષ્ઠ-ગુજરાત પ્રોજેક્ટ હેઠળ, સરકાર ગ્રામીણ અને શહેરી લોકો સુધી આરોગ્ય સેવાઓનો વિસ્તાર કરવા અને રાજ્યની રોગચાળા નિવારણ પ્રણાલીને મજબૂત બનાવવાની પહેલ કરશે.
- આ પ્રોજેક્ટનો પાંચ વર્ષનો કુલ ખર્ચ આશરે USD 500 બિલિયન હશે, જેમાંથી USD 350 બિલિયન વિશ્વ બેન્ક દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવશે જ્યારે બાકીનો ખર્ચ રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવશે.

SRESTHA વિશે

- ગુજરાત સરકાર આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ (HFWD) દ્વારા આ કાર્યક્રમનો અમલ કરાશે.

ઉદ્દેશ્ય

- પ્રાથમિક આરોગ્ય સંભાળની ગુણવત્તા, સમાનતા અને વ્યાપકતામાં સુધારો, કિશોરીઓ માટે સેવા વિતરણ મોડલ્સમાં સુધારો કરીને અને રોગ દેખરેખ સિસ્ટમની ક્ષમતામાં વધારો કરીને ગુજરાતમાં સેવા વિતરણમાં સુધારો કરવાનો છે.
- વિવિધ આરોગ્ય અને તબીબી સંભાળના પગલાં દ્વારા આયુષ્ય વધારવા માટે ગુજરાતના માનવ વિકાસ સૂચકાંકમાં વિકસિત દેશોની સમકક્ષ સ્તરે એકંદર સુધારણામાં યોગદાન આપવું.

વિશ્વ બેંક

- ઇન્ટરનેશનલ બેન્ક ફોર રિકન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (IBRD) અને ઇન્ટરનેશનલ ડેવલપમેન્ટ એસોસિએશન (IDA) મળીને વિશ્વ બેન્ક બનાવે છે.
- વિશ્વ બેન્ક જૂથમાં પાંચ વિકાસ સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે: IBRD, IDA, ઇન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન (IFC), બહુપક્ષીય રોકાણ ગેરંટી એજન્સી (MIGA) અને ઇન્ટરનેશનલ સેન્ટર ફોર સેટલમેન્ટ ઓફ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ડિસ્પ્યુટ્સ (ICSID).
- વિશ્વ બેન્ક જૂથના હાલના પ્રમુખ - ડેવિડ માલપાસ
- સ્થાપના - 1944
- મુખ્ય મથક - વોશિંગ્ટન, ડીસી, USA

ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયા

સમાચારમાં શા માટે ?

- રશિયા - યુક્રેન યુદ્ધ શરૂ થયાના બે મહિના થયા છે, આ દરમિયાન મોલ્ડોવાથી છૂટું પડેલ નાનું ક્ષેત્ર ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાને પણ સંઘર્ષમાં જોડાવાનું જોખમ ઉત્પન્ન થઈ ગયું છે. ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયા વાસ્તવમાં એક રાજ્ય છે, જે મોલ્ડોવાના પશ્ચિમમાં અને યુક્રેનના પૂર્વમાં સ્થિત છે.

ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાનો ઇતિહાસ

- ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાને સોવિયત યુનિયનના અવશેષ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. જ્યારે 1990-1992 માં મોલ્ડોવના સૈનિકોએ પ્રદેશ પર કબજો કરવાનો પ્રયાસ કર્યો, ત્યારે ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયામાં સ્થિત રશિયન સૈનિકોને કારણે ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયા તેમનો પ્રતિકાર કરવામાં સક્ષમ રહ્યું, ત્યારથી તે મોલ્ડોવાના નિયંત્રણથી મુક્ત રહ્યું છે.
- જો કે, મોટા ભાગના દેશો ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાને મોલ્ડોવાનો ભાગ ગણે છે. રશિયા દ્વારા પણ તેને સ્વતંત્ર રાજ્ય તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી નથી.
- મોટાભાગના ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાનો પાસે રશિયા અને ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાની બેવડી નાગરિકતા છે અથવા મોલ્ડોવા, ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયા અને રશિયાની ટ્રિપલ નાગરિકતા છે.
- વર્ષ 2006માં યોજાયેલા લોકમતમાં 97%થી વધુ ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાનોએ રશિયા સાથે ભાવિ એકીકરણ માટે મત આપ્યો અને ક્રિમીયાના જોડાણ બાદ રશિયા સાથે જોડાવાની પ્રક્રિયામાં વધારો થયો.

રશિયા માટે ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાનું વ્યૂહાત્મક મહત્વ

- પશ્ચિમી દેશો અને યુક્રેનમાં એવી આશંકા છે કે રશિયા અને યુક્રેન વચ્ચેના સંઘર્ષમાં ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાનો ઉપયોગ સ્ટેજીક ગ્રાઉન્ડ તરીકે થઈ શકે છે.
- રશિયા યુક્રેનના દક્ષિણ - પશ્ચિમ ખૂણાને કબજે કરવા માટે ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયાનો ઉપયોગ કરી શકે છે. જે મોલ્ડોવામાં સીધા રશિયન હસ્તક્ષેપ તરફ દોરી જાય છે.
- જો ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયા રશિયન નિયંત્રણ હેઠળ આવે છે, તો કાળા સમુદ્રના કિનારે રશિયન - નિયંત્રિત કોરિડોર બનાવવા માટે સમક્ષ બનાવશે. જો રશિયા ઓડેસાના બ્લેક સી બંદરને ટ્રાંસનિસ્ટ્રિયા સાથે જોડવામાં સફળ થાય છે, તો યુક્રેન સંપૂર્ણપણે લેન્ડલોક થઈ જશે.
- મોલ્ડોવા યુરોપિયન યુનિયન અને નોર્થ એટલાન્ટિક ટ્રીટી ઓર્ગનાઈઝેશન (NATO)નો સભ્ય નથી. તેથી નાટો તેના બચાવમાં આવે તેવી શક્યતા ઓછી છે.

RE PowerEU પ્લાન

સમાચારમાં શા માટે ?

- તાજેતરમાં યુરોપિયન આયોગ દ્વારા વર્ષ 2030 સુધીમાં યુરોપની રશિયા ઉપરની તેલની નિર્ભરતા ઘટાડવા માટે 'RE PowerEU' પ્લાન રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

RE PowerEU વિશે

- RE PowerEU અંતર્ગત વર્ષ 2030 સુધી 300 બિલિયન પાઉન્ડના ખર્ચની રૂપરેખા રજૂ કરાઈ છે.
- રિકવરી અને રેઝિલિયન્સ ફેસિલિટી (RRF) એ RE PowerEU પ્લાન માટે આંતર સીમા અને રાષ્ટ્રીય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર તેમજ ઊર્જા પ્રોજેક્ટ્સ અને સુધારાઓને સંકલિત આયોજન કરશે અને ધિરાણને વેગ આપશે.
- રશિયન ઈંધણ પરની નિર્ભરતાને ઝડપથી ઘટાડવા અને ગ્રીન ટ્રાન્ઝિશનને આગળ વધારવા માટેના પગલાંનું સંકલન કરે છે.

REPowerEU પ્લાનના મુખ્ય મુદ્દા

- 1) ઊર્જા સંરક્ષણ
- 2) નવીનીકરણ ઊર્જાને વેગ આપવો
- 3) ઊર્જા જરૂરિયાતોમાં વૈવિધ્યકરણ અને આંતરરાષ્ટ્રીય ભાગીદારોને સમર્થન આપવું

સ્માર્ટ નિવેશ

- યુરોપિયન યુનિયન ઊર્જાની જરૂરિયાત માટે રશિયા ઉપર મોટા પ્રમાણમાં નિર્ભર છે. રશિયા યુરોપિયન યુનિયનમાં 40% ગેસ અને 27% ઓઇલની નિકાસ કરે છે.
- RE PowerEU યુરોપિયન યુનિયનને વધુ ઊર્જા બચત, અશ્મિભૂત ઈંધણના તબક્કાવાર વેગને ઘટાડા અને નવા સ્કેલ પર રોકાણ શરૂ કરવામાં મદદ કરશે.
- ઊર્જા ખર્ચ ઘટાડવા માટે વર્ષ 2030 સુધી યુરોપિયન યુનિયન(EU) દ્વારા ઊર્જા કાર્યક્ષમતાનો લક્ષ્યાંક 9% થી વધારીને 13% કરવામાં આવશે અને પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જાનો લક્ષ્યાંક 40% થી વધારીને 45% કરવામાં આવશે.
- ટ્રાન્સ-યુરોપિયન એનર્જી નેટવર્ક્સ (TEN-E) એ યુરોપિયન યુનિયન ગેસ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવવામાં મદદ કરી છે.
- યુરોપિયન યુનિયન(EU) સસ્તી, સુરક્ષિત અને ટકાઉ ઊર્જા મેળવી અન્ય દેશ ઉપરની નિર્ભરતા ઘટાડી શકશે.

યુરોપિયન આયોગ

- યુરોપિયન આયોગ એ યુરોપિયન યુનિયન(EU)ની કારોબારી સંસ્થા છે. જે કાયદાની દરખાસ્ત કરવા, નિર્ણયો અમલમાં મૂકવા, યુનિયનના રોજિંદા કાર્યોનું સંચાલન કરવા માટે જવાબદાર છે.
- યુરોપિયન આયોગમાં કુલ EUના 28 સભ્યદેશો છે.

- મુખ્યાલય : બ્રસેલ્સ (Brussels)
- આયોગ 28 સભ્યો સાથે કેબિનેટ સરકાર તરીકે કાર્ય કરે છે. દરેક સભ્યરાજ્ય દીઠ એક સભ્ય હોય છે. આ સભ્યોને સભ્યદેશો દ્વારા પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવે છે અને યુરોપિયન સંસદ તેમના પર અંતિમ મંજૂરી આપે છે.
- 28 સભ્યોદેશો માંથી એક યુરોપિયન કાઉન્સિલ દ્વારા પ્રસ્તાવિત અને યુરોપિયન સંસદ દ્વારા ચૂંટાયેલા સભ્ય આયોગનો અધ્યક્ષ બને છે.
- વર્તમાન અધ્યક્ષ વોન ડેર લેયન (Von Der Leyen) છે.

ગુજરાત જાહેર સલામતી અમલીકરણ વિધેયક

- ગુજરાત વિધાનસભા દ્વારા તેના બજેટ સત્ર દરમિયાન ગુજરાત જાહેર સલામતી (પગલાં) અમલીકરણ વિધેયક, 2022 પસાર કર્યા બાદ હવે ટૂંક સમયમાં આ કાયદા સંદર્ભે ડ્રાફ્ટ નોટિફિકેશન બહાર પાડવામાં આવશે. આ ડ્રાફ્ટ નોટિફિકેશન બહાર પાડ્યાના 30 દિવસ બાદ આ કાયદાનો અમલ શરૂ થશે.

કાયદા વિશે

- થિયેટર, મોલ, વાણિજ્યિક-ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓ, હોસ્પિટલો, સ્પોર્ટ્સ સંકુલો, બસ સ્ટેન્ડ અને રેલવે સ્ટેશનો વગેરે ખાતે ફરજિયાત CCTV કેમેરા લગાવવા.
- વિધેયક પસાર થયું ત્યારે દૈનિક 200 માણસોની અવર-જવરવાળા એકમોમાં ફરજિયાત CCTV કેમેરા લગાડવાનું વિચારાયું હતું, પણ હવે રોજ 500 કે 1000 લોકોની અવર-જવરવાળા એકમોમાં કેમેરા લગાડવા બાબતે નિર્ણય રાજકીય કક્ષાએ વિચારાઈને છે.
- આ કાયદાનો પ્રથમ તબક્કામાં 8 મહાનગરોમાં (રાજકોટ, જૂનાગઢ, ભાવનગર, અમદાવાદ, જામનગર, સુરત, ગાંધીનગર, વડોદરા) અમલ કરવામાં આવશે.
- કાયદાના અમલ અને દેખરેખ માટે દરેક જિલ્લામાં પબ્લિક સેફ્ટી કમિટીની રચનાની પણ જોગવાઈ કરાઈ છે.
- આ પબ્લિક સેફ્ટી કમિટી દ્વારા કઈ જગ્યાએ CCTV કેમેરા લગાવવા તે માટેના સ્થાનો (Locations) નક્કી કરવામાં આવશે અને ત્યારબાદ માલિકો/સત્તાવાળાઓએ ચોક્કસ પ્રકારના ટેકનોલોજીવાળા કેમેરા જે-તે એકમના એન્ટ્રી અને એક્ઝિટ પોઈન્ટ ઉપર ફિટ કરવાના રહેશે. માલિકો/સત્તાવાળાઓએ ફરજિયાતપણે 1 માસનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ રાખવાનું રહેશે અને પોલીસ દ્વારા માંગણી થયે તેમને સોંપવાનું રહેશે.
- માલિકો/સત્તાવાળાઓને નિયમનું પાલન ન કરવા બદલ પ્રથમ વાર માટે રૂ.10,000 અને ત્યારબાદ બીજીવાર નિયમનો ભંગ કરવા બદલ રૂ.25,000ના દંડની જોગવાઈ કરવામાં આવશે.

અભારી ટેલિગ્રામની ચેનલ સાથે જોડાવા માટે નીચેનો QR Code સ્કેન કરો.

For Prelim

For Mains

QR Code for GPSC 360° Gist

વર્તમાન પ્રવાહોના અગત્યના મુદ્દાઓ જે GPSC 360°માં
સમાવિષ્ટ ન થઈ શક્યા હોય તેમની PDF સ્વરૂપે પ્રસ્તુતિ

આ PDFમાં ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો, બંધારણ અને
રાજ્યવ્યવસ્થા, અર્થતંત્ર અને આયોજન, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી,
પર્યાવરણ અને ભૂગોળ તથા આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાનો સમાવેશ
કરવામાં આવ્યો છે

GPSC 360° મેગેઝીન અને PDF અંતર્ગત
સંપૂર્ણ મહિનાના દરેક ટોપીકનું કવરેજ

મુખ્ય પરીક્ષા

સામાન્ય અભ્યાસ - 1

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો..... 107

ભૂગોળ 113

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 118

લોક પ્રશાસન અને શાસન134

નીતિશાસ્ત્ર137

સામાન્ય અભ્યાસ - 3

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી 142

અર્થતંત્ર અને આયોજન 159

અન્ય સાંપ્રત ઘટનાઓ 169

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો

ભારતીય પુનઃજાગરણ (Renaissance)ના પિતામહ : રાજા રામમોહન રાય

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં ભારતીય પુનઃજાગૃતિના પિતા તરીકે ઓળખાતા રાજા રામમોહન રાયની 250મી જન્મજયંતી ઉજવણી કરવામાં આવી છે. તેમની જન્મજયંતી દરમિયાન તેમના ભવ્ય સામાજિક અને આર્થિક વારસાને સમગ્ર દેશમાં યાદ કરવામાં આવ્યો છે.

• રાજા રામ મોહન રાયની 250મી જન્મજયંતિની દેશના વિવિધ ભાગોમાં વર્ષભર ઉજવણી કરવામાં આવશે. કોલકાતામાં સાધારણ બ્રહ્મો સમાજે 22 મે થી 24 મે સુધી ત્રણ દિવસીય ઉદ્ઘાટન કાર્યક્રમનું આયોજન કર્યું હતું જેમાં રાજા રામમોહન રાયને સંગીતમય શ્રદ્ધાંજલિ આપવામાં આવી.

- રાજા રામમોહન રાય ભારતના પ્રથમ ઉદારવાદીઓમાંના એક હતા. તેઓ સુધારાત્મક પ્રથાઓમાં માનતા હતા. તેમણે વિશ્વના લગભગ દરેક ધર્મોનો ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો હતો.
- રાજા રામ મોહન રાયનું દેશના સામાજિક, શિક્ષણાત્મક અને ધાર્મિક સુધારામાં અજોડ યોગદાન છે.

1 રાજા રામ મોહન રાય વિશે

ઈતિહાસકાર રામચંદ્ર ગુહા લખે છે કે 'રાજા રામ મોહન રાય ભારતીય ઉપખંડમાં નિ:શંકપણે પ્રથમ વ્યક્તિ હતા જેઓએ આધુનિકતા સાથે પરંપરાગત સામાજિક માળખા અને જીવન જીવવાની રીતો સાથે સંકળાયેલા પડકારોને દૂર કરવા યોગદાન આપ્યું હોય. તેઓ એવા પ્રથમ ભારતીયોમાંના પણ એક હતા કે જેમના વિચાર અને વ્યવહાર જાતિ અને ધર્મના બંધનોથી ઘેરાયેલા ન હતા.'

1 પ્રારંભિક જીવન

- 1 તેમનો જન્મ 22 મે, 1772ના રોજ પશ્ચિમ બંગાળના મુર્શિદાબાદ જિલ્લાના રાધાનગર ગામમાં એક હિન્દુ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયો હતો.
- 2 રાજા મોહન રાય તેમના સમયની રૂઢિચુસ્ત જાતિ પ્રથાઓના માળખામાં ઉછર્યા હતા; જેમાં ઉચ્ચ જાતિઓમાં બાળ-લગ્ન, બહુપત્નીત્વ અને દહેજપ્રથા પ્રચલિત હતી. તેમની કુટુંબની સમૃદ્ધિના કારણે તેમને શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ મળ્યું હતું.
- 3 તેમને બંગાળી ભાષાનું જ્ઞાન હતું. ત્યારબાદ તેમણે સંસ્કૃતની સાથે ફારસી અને અરબીનો પણ અભ્યાસ કર્યો, જેણે ભગવાન વિશેના તેમના વિચારોને પ્રભાવિત કર્યા.
- 4 તેઓએ પાછળથી અંગ્રેજીનો અભ્યાસ પણ કર્યો હતો. તેમણે ઉપનિષદો, વેદ અને કુરાન વાંચ્યા અને ઘણા બધા ગ્રંથોનો અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કર્યો.
- 5 તેમણે વર્ષ 1809 થી 1814 સુધી કલકત્તામાં નાણા ધીરનાર તરીકે કામ કર્યું અને ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીના મહેસૂલ વિભાગમાં પણ સેવા આપી હતી.
- 6 તેમને મુઘલ સમ્રાટ અકબર II દ્વારા 'રાજા'નું બિરુદ આપવામાં આવ્યું હતું.
- 7 ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલેએ તેમને 'ફાધર ઓફ મોડર્ન ઈન્ડિયા' તરીકે ઓળખાવ્યા હતા. કેટલાક ઈતિહાસકારો તેમને ભારતીય પુનઃજાગરણના પ્રણેતાઓમાંના એક માને છે.

I ઉદારવાદીઓમાં પ્રથમ : રાજા મોહન રાય

1 રાજા રામ મોહન રાય ભારતના પ્રથમ ઉદારવાદીઓમાંના એક હતા. તેઓ સુધારાત્મક પ્રથાઓમાં માનતા હતા.

2 તેમનું મન વિશાળ શ્રેણીઓમાં રુચિઓ પ્રગટ કરતું હતું, જે ભારતીય વિચારના ઇતિહાસમાં ભાગ્યે જ જોવા મળ્યું છે. તે એક સાથે ધર્મ, રાજકારણ, કાયદો અને ન્યાયશાસ્ત્ર, વાણિજ્ય અને કૃષિ ઉદ્યોગ, બંધારણ અને નાગરિક અધિકારો, મહિલાઓ સાથે અન્યાયી વર્તન અને ભારતીય ગરીબોની ભયજનક સ્થિતિ વગેરે જેવા વિષયોમાં રસ ધરાવતા હતા.

3 તેમણે માત્ર અમૂર્ત અથવા શૈક્ષણિક એકાંતમાં નહીં, પરંતુ માનવ સુખ અને સ્વતંત્રતા સુરક્ષિત કરવાના વ્યવહારના ઉદ્દેશ્ય સાથે અભ્યાસ કર્યો જેનાથી તે આધુનિક માણસ બન્યા.

I સામાજિક સુધારણા અને વિચારધારા

- તેમણે અંધશ્રદ્ધાળુ પ્રથાઓ, સતી પ્રથા, બહુપત્નીત્વ, બાળ લગ્ન, જાતિ પ્રથાની કઠોરતા અને તેના અતિરેકનો વિરોધ કર્યો.
- તેમણે સ્ત્રીઓ માટે મિલકત વારસાના અધિકારોની માંગ કરી હતી. તેઓ આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો, સ્ત્રી શિક્ષણ અને વિધવા પુનઃ વિવાહના પક્ષમાં હતા.
- વર્ષ 1814માં, તેમણે આત્મીય સભા (મૈત્રીપૂર્ણ સોસાયટી)ની રચના કરી હતી. આત્મીય સભાએ સમાજમાં સામાજિક અને ધાર્મિક સુધારાઓની શરૂઆત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.
- વર્ષ 1828માં તેમણે બ્રહ્મો સમાજની સ્થાપના કરી હતી. જે હિંદુ ધર્મની એક સુધારાવાદી ચળવળ હતી, જેનો ઉદ્દેશ સમાજમાં પ્રચલિત સામાજિક દૂષણો સામે લડવાનો હતો.
- તેમણે સતી પ્રથાનો સક્રિયપણે વિરોધ કર્યો હતો. સતી પ્રથા સામેની લડાઈમાં તેમની સખત મહેનતના પરિણામે તત્કાલીન બંગાળ પ્રેસિડેન્સીના ગવર્નર લોર્ડ વિલિયમ બેન્ટિકે વર્ષ 1829માં ઔપચારિક રીતે સતી પ્રથા પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો.

I બ્રહ્મો સમાજ

રાજા રામ મોહન રાયે વર્ષ 1828માં બ્રહ્મો સભાની સ્થાપના કરી, જેનું પાછળથી નામ બદલીને બ્રહ્મો સમાજ રાખવામાં આવ્યું.

I ઉદ્દેશ્ય

- તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ શાશ્વત ભગવાનની ઉપાસના કરવાનો હતો. તે પુરોહિત, ધાર્મિક વિધિઓ અને બલિદાનની વિરુદ્ધ હતા.
- તે પ્રાર્થના, ધ્યાન અને શાસ્ત્રોના વાંચન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
- તે તમામ ધર્મોની એકતામાં માનતા હતા.
- આધુનિક ભારતમાં તે સૌપ્રથમ બૌદ્ધિક સુધાર ચળવળ (intellectual reform movement) હતી.
- તે ભારતને બુદ્ધિવાદ અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિના ઉદ્દભવ તરફ દોરી ગયા. જેણે રાષ્ટ્રવાદી ચળવળમાં પરોક્ષ રીતે યોગદાન આપ્યું.
- તે આધુનિક ભારતની તમામ સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય ચળવળોમાં અગ્રદૂત હતા.

વર્ષ 1866માં બ્રહ્મો સમાજ બે ભાગમાં વિભાજિત થઈ ગયો હતો. રાજા રામ મોહન રાયના અવસાન (વર્ષ 1843) પછી દેવેન્દ્રનાથ ટાગોરે બ્રહ્મોસમાજની આગેવાની લીધી. કેશવચન્દ્ર સેનને દેવેન્દ્રનાથ ટાગોર સાથે મતભેદ થતાં વર્ષ 1866માં તેમણે 'ધી બ્રહ્મોસમાજ ઓફ ઈન્ડિયા' નામના નવા બ્રહ્મોસમાજની સ્થાપના કરી અને મૂળ સંસ્થા 'આદિ બ્રહ્મોસમાજ' તરીકે ચાલુ રહી.

શૈક્ષણિક સુધારણા

- તેમણે અંગ્રેજી, વિજ્ઞાન, વેસ્ટર્ન મેડિસિન અને ટેકનોલોજીના અભ્યાસની હિમાયત કરી હતી.
- તેમણે ભારતમાં આધુનિક શિક્ષણ પ્રણાલીને લોકપ્રિય બનાવવા માટે સંખ્યાબંધ શાળાઓની સ્થાપના કરી.
- તેમણે ડેવિડ હાયર સાથે મળીને વર્ષ 1817માં કલકત્તામાં હિંદુ કોલેજની સ્થાપના કરી હતી. તેના સહિત અનેક શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ સ્થાપવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી હતી. વર્ષ 1822માં એંગ્લો-હિંદુ શાળા અને હિંદુ એકેશ્વરવાદના તેમના ઉપદેશો ફેલાવવા માટે 'વેદાંત કોલેજ'ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- તેમણે 1830માં સ્કોટિશ ચર્ચ કોલેજની સ્થાપના કરવામાં પણ મદદ કરી હતી.

આર્થિક અને રાજકીય સુધારા

- તેમણે લોકોને આપેલી નાગરિક સ્વતંત્રતાઓ માટેની બંધારણીય સરકારની બ્રિટિશ સિસ્ટમની પ્રશંસા કરી હતી. તેઓ બ્રિટિશ સરકારની તે વ્યવસ્થાના લાભો ભારતીય લોકો સુધી પહોંચાડવા માંગતા હતા.
- તેમણે ભારતમાં 'મુક્ત પ્રેસની ચળવળ'ને સમર્થન આપ્યું હતું.

કરવેરા અને વહીવટ સુધારા

રાજા રામ મોહન રાયે બંગાળી જમીનદારોની દમનકારી પ્રથાઓની નિંદા કરી અને જમીન પર લઘુત્તમ ભાડું નક્કી કરવાની માંગ કરી હતી. તેમણે કરમુક્ત જમીનો પરનો વેરો નાબૂદ કરવાની પણ માંગ કરી હતી.

તેમણે વિદેશમાં ભારતીય માલસામાન પરનો નિકાસ કર ઘટાડવા અને ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીના વેપારી અધિકારોને નાબૂદ કરવાની પણ હાકલ પણ કરી હતી.

મૃત્યુ

1 તેઓ બ્રિટનની મુલાકાતે હતા ત્યારે 27 સપ્ટેમ્બર, 1833ના રોજ બ્રિસ્ટોલ નજીક સ્ટેપલટનમાં મેનિન્જાઈટિસના કારણે તેમનું અવસાન થયું હતું.

2 બ્રિટિશ સરકારે રાયની યાદમાં બ્રિસ્ટોલમાં એક ગલીનું નામ 'રાજા રામમોહન વે' રાખ્યું હતું.

આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવની ઊજવણી પ્રસંગે રાજા રામમોહન રાયની 250મી જન્મજયંતિ પર તેમને સમગ્ર દેશ દ્વારા શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરવામાં આવી છે. ભારત બદલાતા સામાજિક અને ધાર્મિક સંજોગો સાથે વધુને વધુ ઝઝૂમી રહ્યું છે. આજે રાજા રામમોહન રાયના કાર્યો મહિલા મુક્તિ, શિક્ષણનું આધુનિકરણ અને ધાર્મિક રૂઢિચુસ્તતામાં ફેરફારો લાવવા માટે નવી સુસંગતતાથી રજૂ કરવાં જોઈએ. રાજા રામમોહન રાય તેમના સુધારાવાદી અને સમાનતાવાદી પગલાંને કારણે ભારતના પુનઃ-જાગૃતિવાદના પિતામહ તરીકે ઓળખાય છે.

સમાચારમાં કેમ ?

દેશમાં ઉજવાઈ રહેલા 'આઝાદીના અમૃત મહોત્સવ'ના ભાગરૂપે કેન્દ્ર સરકારના સાંસ્કૃતિક બાબતોના મંત્રાલય, રાજ્ય સરકારના રમત-ગમત, યુવા સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિ વિભાગ અને સંગ્રહાલય નિયામકના સહયોગથી 18 મે (વર્લ્ડ મ્યુઝિયમ ડે)થી 20 મે, 2022 ત્રિ દિવસીય 'વડનગર ઇન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ' નો મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલે ગાંધીનગરના મહાત્મા મંદિરથી પ્રારંભ કરાવ્યો હતો.

I કોન્ફરન્સની મુખ્ય બાબતો

- ગુજરાતના પ્રાચીન વારસા-વિરાસતના રક્ષણ, સંવર્ધન માટે વડનગરમાં આકાર પામી રહેલું આર્કિયોલોજીકલ એક્સપેરિમેન્ટલ મ્યુઝિયમ વિશેષતા બની રહેશે.
- વડનગરમાં બૌદ્ધ મઠ મળી આવ્યા છે, કુશીનગર, સારનાથ અને ગયાની જેમ વડનગર પર બુદ્ધિસ્ટ સર્કિટનો એક ભાગ છે.
- ગુજરાતની આગવી ઓળખ ધરાવતા વડનગરના 'તાનારીરી મહોત્સવ' ને હવે કેન્દ્ર સરકારના સહયોગથી રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય મહોત્સવ તરીકે ઉજવવાની જાહેરાત કેન્દ્ર સરકારના સાંસ્કૃતિક રાજ્યમંત્રી મીનાક્ષી લેખીએ કરી હતી.
- વડનગર શહેરના ભવ્ય વારસાને વિશ્વ સમક્ષ ઉજાગર કરવા માટે આ પ્રથમ ત્રિ-દિવસીય વડનગર ઇન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સનું આયોજન થયું હતું. તત્કાલીન મુખ્યમંત્રી અને હાલના પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીના 'બિલ્ટ નોલેજ ફોર સસ્ટેઈનેબલ ડેવલપમેન્ટ' ના વિઝનને આગળ ધપાવવા આ કાર્યક્રમથી સફળતા મળશે.
- મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલના હસ્તે તેમજ મહાનુભાવોની ઉપસ્થિતિમાં 'વડનગર કોફી ટેબલ બુક' નું વિમોચન કરવામાં આવ્યું હતું.

I આગામી વર્ષથી પ્રતિવર્ષ ત્રિ-દિવસીય 'વડનગર ઉત્સવ' ઉજવણી કરાશે.

- ગુજરાતના ઐતિહાસિક નગર વડનગર ખાતે આગામી વર્ષથી પ્રતિવર્ષ ત્રિ-દિવસીય 'વડનગર ઉત્સવ'ની ભવ્ય ઉજવણી કરવામાં આવશે. તેમ ગુજરાતના મુખ્ય સચિવ પંકજ કુમારે મહાત્મા મંદિર ખાતે 'વડનગર ઇન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ - 2022'ના સમાપન સત્રમાં જાહેરાત કરતાં કહ્યું હતું.

I વડનગર : ગુજરાતનો અતુલ્ય વારસો

વિશ્વના પ્રાચીનતમ નગરોમાં જેની ગણના થાય છે તેવા વડનગરની પ્રાચીનતા અદ્ભુત છે. એક નહીં, બે નહીં પણ સાત-સાત નગરોના અવશેષો પર અખંડિત ઉભેલું વડનગર એ પુરાતત્વની એક અજાયબી છે અને વિશ્વના સંશોધકોને આકર્ષિત કરનારું છે.

પુરાતત્વ અને ઇતિહાસનો અભ્યાસ કરનાર સૌના માટે વડનગર એક મુક્ત વિશ્વ વિદ્યાલય સમાન છે. સૌથી અગત્યનું એ છે, કે આ નગર કોઈ એક ધર્મ, શાસન કે શાસકના ઇતિહાસ અને પુરાતત્વીય મહત્વ સાથે સંકળાયેલું નથી, પરંતુ અનેક વૈવિધ્યપૂર્ણ શાસકો, સ્થાપત્યો, શિલ્પો, સાહિત્ય અને ધર્મો ઉપર માનવ સાંસ્કૃતિક ધરોહરનો પ્રકાશ પાડે છે.

શહેરનું સોલંકીકાળનું કીર્તિતોરણ ગુજરાતની અસ્મિતાની ઓળખ સમું અડીખમ છે. આ ઉપરાંત, શહેરનો પ્રાચીન કોટ, પ્રવેશદ્વાર, જળ સ્થાપત્યો, તાના-રીરી સ્મારક, નગરના કલાત્મક કોતરણીયુક્ત ભવનો, મંદિરો, બૌદ્ધ સ્તુપો અને ધાર્મિક ઉપાસના સ્થળો આ શહેરની આગવી ઓળખ છે.

૧ ઐતિહાસિક મહત્વ

૧ ઈ.પૂ. ત્રીજી - ચોથી સદીથી જ વડનગર કિલ્લેબંધીવાળી માનવ વસાહત ધરાવતાં નગરોમાંથી એક નગર રહ્યું છે. સમયે સમયે વડનગરના નામ અને સંદર્ભો બદલાતા રહ્યા છે. અનર્તપુર આનંદપુર, ચમત્કારપુર, સ્કંદપુર અને નગરક જેવાં પ્રાચીન નામ ધરાવે છે. મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામનના બીજી સદીના શિલાલેખો અને સ્કંદપુરાણમાં એ ચમત્કારપુર છે, તો મહાભારતમાં તેનો ઉલ્લેખ ગુજરાત રાજ્યના ઉત્તર ભાગમાં આવેલ આનર્ત રાજ્ય, અનર્તપુર તરીકે છે.

૨ સદીઓથી વડનગર માળવા, સૌરાષ્ટ્ર, રાજપુતાના અને દખ્ખણના પ્રદેશો સાથે જોડાયેલું એક મહત્વનું સાંસ્કૃતિક અને વ્યાપારિક કેન્દ્ર બની રહ્યું છે. હ્યુ-એન-ત્સાંગ જેવા ચીની પ્રવાસીઓએ સાતમી સદીમાં વડનગરને બૌદ્ધ ધર્મની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓના મુખ્ય શહેર કેન્દ્ર આનંદપુર તરીકે વર્ણન કર્યું છે. પરંપરાગત રીતે જ વડનગરને પશ્ચિમ ભારતનું મહત્વનું વ્યાપાર કેન્દ્ર, ભૂમિ બંદર અને બૌદ્ધ ધર્મ પ્રશિક્ષણનું મહત્વનું કેન્દ્ર માનવામાં આવ્યું છે.

૧ પુરાતત્વીય શોધ

૧ વડનગર પશ્ચિમ ભારતના સૌથી પ્રાચીન નગરોમાંથી એક છે. છેલ્લા દાયકાથી વધુ સમયના પુરાતત્વીય ઉત્ખનન, શિલાલેખની સંધિઓ અને સંસ્કૃતિથી ઘબકતી સમૃદ્ધ માનવ વસાહતો એ જ વાતનો પુરાવો છે.

૨ ઉત્ખનનમાં અવશેષોના તબક્કાવાર અવશેષો મળી આવ્યા છે, જે લગભગ 25 મીટર જેટલી જાડાઈની સાંસ્કૃતિક થાપણ છે. કિલ્લેબંધીનું જ્ઞાન, નગર આયોજન, બાંધકામ અને ઈમારતની સમજ, વાણિજ્ય અને રોજીંદા ઉપયોગની વસ્તુઓ, કોડીબંગડી, જડતર કળા, મણકા, વીંટી, અખરોટ આકારની માળા, હાડકેન્દ્ર, હાથીદાંતના કાંસકા, ટેરાકોટાથી નિર્મિત બળદ, કાચબાની મૂર્તિઓ, ચક્રો, પેન્ડન્ટ વગેરે પ્રાચીનકાળમાં પ્રાસંગિકતા ધરાવતી અસંખ્ય કલાકૃતિઓ, સિરામિક્સ, છીપ, સિક્કા, ટેરાકોટા, ઘાતુ, હાડકાં, કાચ અને કિંમતી પથ્થરોથી બનેલી અસંખ્ય સામગ્રીમાં વડનગર પાસે રહેલા જ્ઞાનની થાપણ સમાયેલી છે.

૩ અહીંથી ત્રીજીથી સાતમી સદી દરમિયાન મેસોપોટેમિયા મોકલાતા હેન્ડલ જાર જેવા મોટા અંડાકાર આકારના ટોર્પિડો જાર પણ મળી આવ્યા છે. વધુમાં અહીંયાથી વેલેન્ટિનિયન-1 (364-367 CE) સાથે જોડાયેલા રોમન સિક્કાઓની છાપ પણ ટેરાકોટા સીલિંગ પરથી મળી આવી છે, જેના પર બ્રાહ્મી દંતકથા કંડારાઈ છે એ સૌથી વધુ રસપ્રદ વિષય પણ છે. વિદેશી મૂળની આ ચીજવસ્તુઓ દર્શાવે છે કે, વડનગર એક સમયે વાણિજ્યિક રીતે સમગ્ર વિશ્વ સાથે જોડાયેલું રહ્યું હશે.

૧ બૌદ્ધ ધર્મનો ગઢ

• વડનગરમાં પકવેલી ઈંટની સંરચના મળી આવી છે. આ રચના સૌથી વધુ નોંધનીય એટલા માટે છે કેમ કે, તેની ઓળખ એક બૌદ્ધ મઠ તરીકે કરવામાં આવી છે. રસપ્રદ બાબત એ પણ છે કે, આ મઠ વર્તમાન વડનગરના ઘસકોલ દરવાજા પાસેના કિલ્લેબંધીવાળા વિસ્તારમાં જ સ્થિત છે. 14.04 X 14.04 મીટર માપનો ચતુષ્કોણ આકારનો આ મઠ ચારેબાજુ નાની ઓરડીથી ઘેરાયેલા આંગણાવાળી સંરચના છે. એ પણ જોવા મળે છે કે, અહીંયા શરૂઆતમાં માત્ર નવ ઓરડીઓ જ હતી, જે સ્વસ્તિક જેવો આકાર બનાવતી હતી અને આવી ગોઠવણના કારણે ખૂણા પરની ઓરડીઓ સુધી સરળતાથી પહોંચી શકવું શક્ય હતું. મધ્ય ભારતના સાંચી અને સિરપુર તેમજ પાકિસ્તાનના તક્ષશિલા જેવા કેટલાક બૌદ્ધ મઠની સંરચના આ મઠ જેવી જ છે. અહીંયાના ચળકાટ ધરાવતાં વાસણો સામાન્ય યુગીન વાસણો જેવી જ સિરામિકની બનાવટનાં છે, જે એ વાતના સાક્ષી છે કે, આ મઠ પહેલી સદીથી સાતમી સદી સુધી અસ્તિત્વમાં હશે. ત્યાં બે સ્તૂપ અને બોધિસત્વની પ્રતિમા પ્રાપ્ત થયેલ છે.

૧ વાસ્તુકલાનો ઉત્તમ નમૂનો

વડનગરનો કિલ્લો

• વડનગરનો કિલ્લો ભારતની પ્રાચીન સંરચના છે. આ કિલ્લા પર દેવી મહાકાળી, ભગવાન ગણેશ અને ભૈરવની છબીઓ એ વાતનું પ્રમાણ છે કે, આ કિલ્લો ભારતમાં ઈસ્લામ યુગની પણ પહેલા પૂર્ણ શાસ્ત્રોક્ત હિન્દુ પરંપરા અનુસાર બાંધવામાં આવ્યો છે. કિલ્લામાં છ દ્વાર છે - અર્જુન બારી દ્વાર, નડીઓલ, આમતોલ દ્વાર, ઘસકોલ, પથોરી દ્વાર અને અમરથોલ દ્વાર.

કીર્તિ તોરણ

- કીર્તિ તોરણ એટલે શિલ્પ અને સ્થાપત્યનું અદ્ભુત પ્રતીક અને વડનગરના ભવ્ય સાંસ્કૃતિક વારસાનું પ્રમાણ. સોલંકી યુગમાં સુશોભિત દ્વાર અને તોરણ બનાવવાની પરંપરા ખૂબ જ પ્રચલિત હતી અને સોલંકી રાજવીઓની શાનને બિરદાવવા માટે આશરે ઇસુ પૂર્વ 942-1242માં કીર્તિ તોરણનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- સિમેન્ટ વગર બનાવવામાં આવેલું આ તોરણ સોલંકી રાજવંશની શાનનું જીવંત જાગતું પ્રતીક છે. લાલ અને પીળા પથ્થરોના બનેલા તોરણના પાયા શક્ય એટલા ઊંડા રાખીને તોરણની લાંબી આવરદા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવી છે. બે વિશાળ અને અદ્ભુત કોતરણી સાથેના સ્તંભોની ઊંચાઈ 13 મીટર છે જેમાં પથ્થરના વિશાળ બીમ પણ છે.

શર્મિષ્ઠા તળાવ

- શહેરના મધ્યમાં શર્મિષ્ઠા તળાવ છે. રમણીય અને 45000 વર્ષના ઇતિહાસનું સાક્ષી આ તળાવ વરસાદી પાણીના સંગ્રહ, હાઇડ્રોલિક એન્જિનિયરિંગ અને ભૂગર્ભજળ સંરક્ષણનું અદ્ભુત ઉદાહરણ છે. અરવલ્લીની ગિરિમાળાઓમાંથી વહી આવતી કપિલા નદી આ તળાવને ભરતી હતી. આ તળાવમાં નાગધરો ખાતેના પ્રવેશમાર્ગ દ્વારા તારંગાની પહાડીઓમાંથી પાણી આવે છે.
- નાગધરો ઝીણવટપૂર્વક બનાવાયેલી ખડકાળ ટાંકી જેવી રચના છે, જેની દીવાલો પર કેટલાક સુંદર શિલ્પ અને કોતરણીકામ છે. નાગરખંડ મુજબ તળાવની નજીકમાં જ મહર્ષિ વિશ્વામિત્રનો આશ્રમ પણ આવેલો હોવાનો ઉલ્લેખ છે.

હાટકેશ્વર મંદિર

- મુઘલ ઇતિહાસકાર અબુલ ફઝલે આઈન-એ-અકબરીમાં (1590 AD) 3000 મંદિરો અને દરેક મંદિરની પાસે પાણીની ટાંકીવાળા આ નગરને બ્રાહ્મણોના નગર તરીકે વર્ણવ્યું છે. આ વર્ણન એ વાતનું પ્રમાણ છે કે, 16મી સદીમાં પણ અહીં હજારો મંદિરો હતાં, જેનો નાશ મુસ્લિમ શાસકોએ કરી નાંખ્યો તથા વડનગર અને તેની આસપાસના હિન્દુ મંદિરોના અવશેષોને પણ વિફૂત કર્યાં.
- સોલંકીયુગમાં નિર્માણ પામ્યું હોવાનું માનવામાં આવે છે એવું શ્રી હાટકેશ્વર મહાદેવનું મંદિર સોલંકી રાજવંશના શિખરને લઈને આજે પણ જીવંત ઉભું છે. નાગર બ્રાહ્મણોના કુળદેવ સ્વયંભૂ શ્રી હાટકેશ્વર મહાદેવનો સંદર્ભ તો સ્કંદ પુરાણના નગરખંડમાં પણ જોવા મળે છે.

ગૌરી કુંડ

- પથ્થરને કંડારીને સુંદર અને કલાત્મક જળ સંરચનાઓ એ ગુજરાતી સ્થાપત્ય કલાની અદ્ભુત પરંપરા રહી છે. આખા ગુજરાતમાં જેમ કુંડ અને વાવ જોવા મળે છે, એમ જ ગૌરી કુંડ, પશ્ચિમ મહેતાની વાવ, રણઝણિયો કુવો અને સપ્તર્ષિ ઓવારો જેવા અનેક સ્મારકો થકી વડનગર પણ ગૌરવાન્વિત છે.

તાના-રીરી સ્મારક

- તાના - રીરી સ્મારક એટલે ગુજરાતના ભવ્ય સંગીત વારસાનું પ્રતીક. વડનગરની બે બહેનો તાના અને રીરીના અદ્ભુત સંગીતનું સ્મારક. એ બહેનો જેમણે સંગીત સમ્રાટ તાનસેનના બળતા શરીરને મલ્હાર રાગ ગાઈને શાંત કર્યું હતું. આ બંને બહેનોની સ્મૃતિમાં વર્ષ 2003માં વિશેષ તાના-રીરી મહોત્સવની શરૂઆત કરાઈ હતી, ત્યારથી આજ સુધી ગુજરાત પ્રવાસન નિગમ લિમિટેડ દ્વારા દર વર્ષે વિશેષ તાના-રીરી મહોત્સવનું આયોજન કરવામાં આવે છે, જેમાં દેશવિદેશના પ્રખ્યાત સંગીતકારો અને કલાકારો પોતાની અદ્ભુત કળા રજૂ કરે છે. સંગીત ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલા કલાકારોને દર વર્ષે 'તાના-રીરી એવોર્ડ'થી સન્માનિત કરવામાં આવે છે.

। નિષ્કર્ષ

- વર્તમાનનું વડનગર છેલ્લા 2300-2400 વર્ષમાં થયેલા અવિરત સાંસ્કૃતિક વિનિમયની એક મોટી સમૃદ્ધ ધરોહર પર સ્થિત છે. આજે પણ અહીંની પ્રાચીન કિલ્લાની દીવાલોમાં, પ્રાચીન દરવાજામાં અને પ્રાચીન કિલ્લેબંધીમાં જ વસતુ વડનગર ઘબકતું અને જીવંત દીસે છે.

ટ્વીન (જોડિયા) ચક્રવાત (Twin Cyclones)

ચર્ચામાં ક્રમ:

તાજેતરમાં ભારત નજીક ટ્વીન ચક્રવાતનો ખતરો ઉદભવ્યો છે. ભારતીય હવામાન વિભાગના જણાવ્યા અનુસાર બંગાળની ખાડી વિસ્તારમાં વિષુવવૃત્તની ઉત્તરે 'અસાની ચક્રવાત' અને દક્ષિણ હિંદ મહાસાગરમાં 'કરીમ ચક્રવાત' નામના ઉષ્ણકટિબંધીય ટ્વીન ચક્રવાત ઊભા થયા છે.

I ટ્વીન ચક્રવાત એટલે શું?

- જ્યારે કોઈ દરિયાઈ વિસ્તારમાં એક સાથે બે ચક્રવાત ઉદ્ભવે તેને 'ટ્વીન ચક્રવાત' કહેવાય છે. તાજેતરમાં બંગાળની ખાડીમાં ઉદ્ભવેલ 'અસાની ચક્રવાત' અને દક્ષિણ હિંદ મહાસાગરમાં 'કરીમ ચક્રવાત' ને ટ્વીન ચક્રવાત તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય.
- પૃથ્વીની આબોહવાકીય પ્રણાલી સાથે પવન અને ચોમાસાની પ્રક્રિયાનું આંતર સંકલન ટ્વીન ચક્રવાતના ઉદ્ભવ માટે જવાબદાર છે. આમ ટ્વીન ચક્રવાતનું નિર્માણ વાસ્તવમાં ખૂબ દુર્લભ પણ નથી.
- ટ્વીન ચક્રવાતના ઉદ્ભવ માટે વિષુવવૃત્તીય રોસબી તરંગો (Rossby Waves) જવાબદાર છે.
- રોસબી તરંગો (Rossby waves) લગભગ 4000-5000 કિલોમીટરની તરંગલંબાઈ ધરાવતા સમુદ્રમાંના વિશાળ તરંગો છે. જેના કારણે સમુદ્રમાં ઉત્તર ગોળાર્ધ અને દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં વમળ (vortex) ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રણાલી ઉત્તર ગોળાર્ધમાં દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં એક વમળ ઉત્પન્ન કરે છે આ એકબીજાના પ્રતિબિંબ હોય છે.
- ઉત્તરમાં વમળ ઘડિયાળના કાંટાની વિરુદ્ધ દિશામાં ફરે છે અને તે હકારાત્મક સ્પિન ધરાવે છે, જ્યારે દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં વમળ ઘડિયાળની દિશામાં ફરે છે અને તેથી તે નકારાત્મક સ્પિન ધરાવે છે.
- આ રોસબી તરંગોમાંથી ઘણી વાર જોડિયા ચક્રવાત રચાય છે. જેને ટ્વીન ચક્રવાત તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

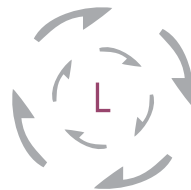
રોસબી તરંગોનું નામ પ્રખ્યાત હવામાનશાસ્ત્રી કાર્લ-ગુસ્ટાફ રોસબીના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે, જેમણે સૌ પ્રથમ સમજાવ્યું હતું કે આ તરંગો પૃથ્વીના પરિભ્રમણને કારણે ઉદ્ભવ્યા હતા.

ચક્રવાત આસાનીનું નામ શ્રીલંકાએ આપ્યું છે. તે ભીષણ (severe) ઉષ્ણકટિબંધીય ચક્રવાત છે.

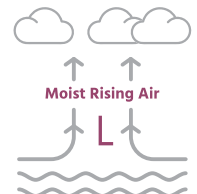
કરીમ નામ સેશેલ્સ દ્વારા આપવામાં આવ્યું હતું.

I ચક્રવાત એટલે શું?

- ચક્રવાત એટલે નિમ્ન આબોહવાકીય દબાણના મજબૂત કેન્દ્રની આજુબાજુ વિશાળ વાયુસમુચ્ચય (Air mass) નું ભ્રમણ, જેની ઝડપ ખૂબ વધુ હોય છે.
- ચક્રવાતનો ઉદભવ
 - તાપમાન વધવાની સાથે હવા ધીમે- ધીમે સહેજ ઉપર જાય છે, ત્યારે તાપમાન સાથે ઊંચે ઉઠેલી પાણીની વરાળના વાદળો બનવા માટે ઘટ્ટ થતા જાય છે. આ ઘટ્ટ બનેલા વાદળો બાષ્પીભવનની સુપ્ત ગરમીને બહાર જવા દે છે. વાતાવરણ ગરમ થવાથી હવા ઉપર ચઢે છે, જે ચક્રવાતના નિર્માણનો સંકેત આપે છે.
 - હવા ઉપર ચઢવાની પ્રક્રિયા થવાથી વાદળોનું નિર્માણ ઝડપી બને છે. જેના કારણે વાતાવરણમાં ભેજનું પ્રમાણ વધતું થાય છે. જે ચક્રવાતની સ્થિતિ સર્જે છે. ચક્રવાતના નિર્માણ માટે સમુદ્રની સપાટીનું તાપમાન 27 ડિગ્રી અથવા તેનાથી વધારે હોવું જોઈએ. જ્યારે વાતાવરણમાં પવનોનું દબાણ ખૂબ જ ઊંચું હોવું જોઈએ.
 - તે પવનની અનિયમિત હિલચાલ છે, જેમાં નીચા દબાણના કેન્દ્રની આસપાસ હવાના પરિભ્રમણનો સમાવેશ થાય છે. આ હવાનું પરિભ્રમણ (વર્લિંગ ગતિ) એ ગરમ હવાની ઉપર તરફની ઝડપી ગતિનું પરિણામ છે, જે કોરિઓલિસ બળને આધીન છે.
 - ચક્રવાતી પવનની ગતિ ઉત્તર ગોળાર્ધમાં ઘડિયાળના કાંટાની દિશામાં અને દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં ઘડિયાળના કાંટાની દિશાની વિરુદ્ધ હોય છે (આ કોરિઓલિસ બળને કારણે છે).

View from Above

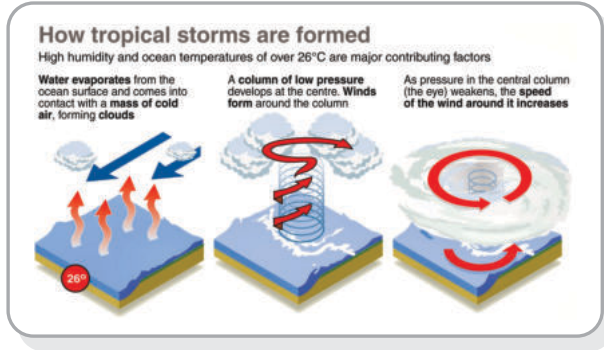
View from Side

1 ચક્રવાતના પ્રકાર (ઉત્પત્તિના ક્ષેત્રના આધારે)

01 ઉષ્ણકટિબંધના ચક્રવાત (Tropical Cyclone)

- ઉષ્ણકટિબંધના ચક્રવાત એક તોફાની ચક્રાકાર વાવાઝોડું છે. જે નીચા હવાના દબાણ, તીવ્ર પવનો અને ભારે વરસાદ સાથે ગરમ ઉષ્ણકટિબંધીય દરિયાઈ પાણીની ઉપર રચાય છે.
- તે ઉત્તરી અને દક્ષિણી ગોળાર્ધમાં લગભગ 5° થી 30° અક્ષાંશો વચ્ચે ઉત્પન્ન થાય છે.
- ભૂમધ્ય રેખાની નજીક બંને ગોળાર્ધોના વ્યાપારી પવનો આવીને મળે છે, જેને આંતર-ઉષ્ણ કટિબંધીય અભિસરણ ક્ષેત્ર કહે છે. ઉનાળાની ઋતુમાં તે ભૂમધ્ય રેખાથી ઘણું દૂર હોય છે, આથી અહીં મળતી હવાઓ કોરિયોલિસ બળના કારણે વમળ આકારે ગતિ કરે છે.

ઉષ્ણકટિબંધીય ચક્રવાતની રચના માટે અનુકૂળ પરિસ્થિતિઓ

- 27° સે કરતા વધુ તાપમાન સાથે વિશાળ સમુદ્ર સપાટી,
- પૂરતા પ્રમાણમાં કોરિયોલિસ બળની હાજરી,
- પવનની ઊર્ધ્વ ગતિમાં ખૂબ ઓછા ફેરફારો,
- પૂર્વ-અસ્તિત્વમાં રહેલા નબળા નીચા-દબાણ વિસ્તાર અથવા નીચા-સ્તરના-ચક્રવાત પરિભ્રમણ,
- વાતાવરણમાં ઊંચાઈ પર અપસરણ (divergence),

આકાર અને વિસ્તાર

- ઉષ્ણકટિબંધના ચક્રવાત મધ્ય અક્ષાંશ (mid latitude cyclone)ના ચક્રવાતો કરતાં નાના છે. તે આશરે 150 થી 1000 કિ.મી નો વ્યાસ ધરાવતા હોય છે. કેટલાક તોફાની ચક્રવાતોનો વ્યાસ આશરે 30 કિમી જેટલો હોય છે.
- આ ચક્રવાતનો વેગ 100 થી 300 કિ.મીની ઝડપ વચ્ચે હોય છે. જે મોટાભાગે દરિયાકિનારાના પ્રદેશ ઉપર જ ટ્રાટકે છે.

ગતિ અને હવામાન

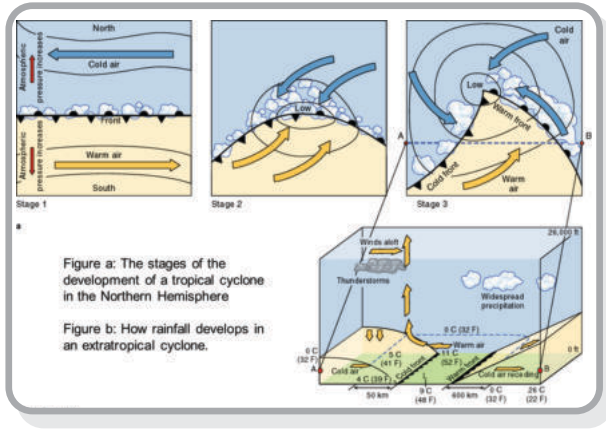
- એક જ ચક્રવાતમાં વિભિન્ન ભાગોમાં પવનોનો વેગ અલગ અલગ હોય છે. ચક્રવાતના અગ્ર ભાગ અને પાછળના ભાગમાં પવનોનો વેગ સૌથી વધુ હોય છે. તેની આંખ કહેવાતા મધ્ય ભાગમાં સૌથી ઓછો વેગ હોય છે.
- ઉષ્ણકટિબંધના ચક્રવાતમાં સૌથી અગત્યનો ભાગ તેની 'આંખ (મધ્ય ભાગ) છે. જેનો વ્યાસ 10 થી 50 કિ.મી જેટલો હોય છે. જેમાં હવામાન શાંત અને ચોખ્ખું રહે છે.

જાણવા જેવું

વિશ્વમાં ઉષ્ણકટિબંધીય ચક્રવાત વિવિધ નામે ઓળખાય છે. જેમ કે, દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા અને ચીનમાં ટાયફૂન, દક્ષિણ-પશ્ચિમ પેસિફિક અને હિંદ મહાસાગરમાં 'સાયક્લોન (cyclone) અને ઓસ્ટ્રેલિયામાં વિલી-વિલી.

02 મધ્ય અક્ષાંશના ચક્રવાત (mid latitudes or temperate Cyclone)

- મધ્ય અક્ષાંશ ચક્રવાતનું નિર્માણ ઠંડા વાતાગ્ર (cold front) અને ગરમ વાતાગ્ર (warm front)થી થાય છે.
- મધ્ય અક્ષાંશમાં ઉદ્ભવતા ચક્રવાતો કદ અને ગતિથી વિવિધતા ધરાવે છે. મધ્ય અક્ષાંશ ચક્રવાતના મધ્યમાં હલકું દબાણ અને ચારેબાજુ બહાર જતાં દબાણ વધે છે.
- આ ચક્રવાતો અંડાકાર અને સરેરાશ 800 થી 1500 કી.મી નો વ્યાસ ધરાવે છે.
- મધ્ય અક્ષાંશ ચક્રવાતની ગતિ 50 થી 70 કી.મી જેટલી હોય છે. જેમાં ઉનાળા કરતાં શિયાળામાં ગતિ વધારે હોય છે.
- મધ્ય અક્ષાંશ ચક્રવાત એક દિવસમાં આશરે 800 થી 1100 કી.મી જેટલું અંતર કાપે છે.
- આ પ્રકારના ચક્રવાતો મોટાભાગે યુરોપ અને મધ્ય અક્ષાંશના વિસ્તારમાં જોવા મળે છે.

પ્રતિચક્રવાત (Anticyclone)

પ્રતિચક્રવાત ભૂ-સપાટીઓ પર પ્રમાણમાં ઊંચા દબાણવાળા વિસ્તારો છે, જેની આસપાસ હવા ઉત્તર ગોળાર્ધમાં ઘડિયાળનના કાંટા ફરવાની દિશામાં અને દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં ઘડિયાળના કાંટાની વિરુદ્ધ દિશામાં ફરે છે.

મધ્ય અક્ષાંશોમાં પ્રતિચક્રવાતો પણ ગતિ કરતાં જોવા મળે છે. તેઓ ચક્રવાતથી વિરુદ્ધ લક્ષણો ધરાવે છે.

પ્રતિચક્રવાતના મધ્યમાં ભારે દબાણ હોય છે અને તેની ચારે બાજુ તરફ બહાર જતાં હલકું દબાણ હોય છે.

જેમાં પવાનોની ગતિ ધીમી હોય છે મધ્ય અક્ષાંશમાં હવા ઉપરથી નીચે તરફ ઉતરે છે તેથી ભેજનું ઘનીભવન થતું નથી તેથી હવામાન વાદળ વગરનું સ્વચ્છ રહે છે.

Cyclone

Low Pressure

Rising warm, Moist air,
Cloudy weather

Anticyclone

High Pressure

Descending cool, dry air
Clear weather

ચક્રવાતની અસર

1 માનવ સ્થળાંતર :
દરિયાઈ વિસ્તારમાં ચક્રવાતના કારણે જાનમાલનું ભીષણ નુકસાન થાય છે. જેના કારણે લાખો લોકોના જીવનનું રક્ષણ કરવા માટે સ્થળાંતર કરાવવું પડે છે.

2 આંતરમાળખાનું નુકસાન :
ચક્રવાતના તેજ પવનો અને ભારે વરસાદના પરિણામે રોડ, રેલ્વે, વીજળીના થાંભલા વગેરે આંતરમાળખાને નુકસાન થાય છે.

3 જંગલ વિસ્તારમાં ઘટાડો :
ભારતમાં ચક્રવાત અમ્ફાનને કારણે સુંદરવનના જંગલને કુલ પાંચ ટકા જેટલું નુકસાન થયું હતું.

4 માનસિક અસરો :
ચક્રવાતને કારણે લોકોને માનસિક રીતે ખરાબ અસર થાય છે. જેથી લોકોની સુખાકારીમાં ઘટાડો નોંધાય છે.

5 જરૂરી સેવાઓ અટકવી :
કોરોના મહામારીમાં 'તાઉતે વાવાઝોડા'ને કારણે હોસ્પિટલમાં વીજળીના સંકટને કારણે ઓક્સિ-જનના સપ્લાઈ ઉપર જોખમ ઊભું થયું હતું. તે ઉપરાંત પરિવહન, વેપાર, ઉદ્યોગો વગેરેને પણ નુકસાન થાય છે.

6 આર્થિક વિકાસ :
ચક્રવાતને કારણે આર્થિક સપ્લાય ચેઇન ખોરવાવાથી ઉદ્યોગો અને રોજગારી ક્ષેત્રે મહત્તમ અસર થાય છે.

I ચક્રવાત સામે પગલાં

પૂર્વ ચેતવણીની સિસ્ટમ :

- તોફાની ચક્રવાતો, પૂર વગેરે જેવી કુદરતી આપત્તિઓ સામે રિઅલ-ટાઈમના આધારે આગોતરી જાણકારી મેળવી જાનહાનિ અને થતું બીજું અન્ય નુકસાન રોકી શકાય તે માટે ભારતીય હવામાન વિભાગે (IMD) ઈન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગેનાઈઝેશન (ISRO) સાથે સહકાર બનાવી ચોક્કસ ચેતવણી સિસ્ટમ (early warning system) વ્યવસ્થા ઊભી કરી છે.

કૃત્રિમ કાંઠો :

- દરિયા કિનારા નજીક કૃત્રિમ કાંઠાના નિર્માણથી ચક્રવાતની સીધી અસરને રોકી શકાય છે.

મેન્યુવનું વાવેતર :

- દરિયાઈ સપાટી નજીક મેન્યુવના વાવેતરને કારણે ચક્રવાતની અસરને ઓછી બનાવી શકાય છે. જે તટિય પ્રદેશોનું ધોવાણ પણ અટકાવે છે.

I સરકારી પહેલો

1 નેશનલ સાયકલોન રિસ્ક મિટિગેશન પ્રોજેક્ટ : આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ચક્રવાત સામે માળખાકીય અને બિન-માળખાકીય પહેલો સ્વરૂપે પગલાં લેવામાં આવે છે. જેનું અમલીકરણ રાષ્ટ્રીય આપદા પ્રબંધન ઓથોરિટી દ્વારા કરવામાં આવે છે.

3 કોલિએશન ફોર રિસ્ક ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ : આંતરરાષ્ટ્રીય સહકાર સાથે ડિઝાસ્ટર સામે રક્ષણ મેળવા માટેનું આંતરમાળખું તૈયાર કરવું.

- ભારત એ ચક્રવાત પ્રભાવિત દેશ છે. જ્યાં વર્ષમાં બે થી વધારે ચક્રવાતની સ્થિતિ સર્જાય છે. ચક્રવાતના નુકસાનની અસર ઘટાડવા માટે સરકાર પ્રતિબદ્ધ રહે છે. તકનીક, નિવેશ, સહકાર વગેરેના માધ્યમથી ચક્રવાત જેવા આપદા પ્રબંધનના નુકસાનને ઓછું કરી શકાય છે. જેથી દેશને કુદરતી આફતો સામે રક્ષણ આપી શકાય.

જંગલ વિસ્તારમાં વધારો :

- ચક્રવાતની અસરને અટકાવવામાં જંગલ વિસ્તારનો મોટો ફાળો છે. ભારતમાં સુંદરવન જંગલો ચક્રવાતની અસરને 5-10% જેટલી ઘટાડે છે.

ચક્રવાતલક્ષી મકાનો :

- દ્વિતીય વહીવટી સુધાર આયોગના રિપોર્ટ (ARC-2)ના જણાવ્યા મુજબ તટીય વિસ્તારની બાજુમાં ચક્રવાતલક્ષી મકાનોનું નિર્માણ કરવું, જેથી લોકોના સ્થળાંતરને અટકાવી શકાય અને જાનમાલનું નુકસાન પણ ઘટાડી જાય છે.

જાહેર જનતામાં જાગૃતિ :

- સરકારી માધ્યમમાં તેમજ સોશિયલ મિડિયાના માધ્યમથી જનતામાં જાગૃતિ ફેલાવવી જરૂરી છે.

આપદા પ્રબંધનની તકેદારી :

- રાષ્ટ્રીય આપદા પ્રબંધન ઓથોરિટીની મદદથી ચક્રવાત પ્રભાવિત વિસ્તારોમાં ઝડપી સુરક્ષા પ્રદાન કરવી.

2 IMD ના ચક્રવાતના કલર કોડ : જેના કારણે ચક્રવાતની ગંભીરતા અને તીવ્રતાનું અનુમાન લગાવી શકાય.

4 ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ : IMD દ્વારા ચક્રવાતની પૂર્વ ચેતવણી આપવા માટે એપ્લિકેશન શરૂ કરવામાં આવી.

5 બજેટમાં વૃદ્ધિ : આપદા પ્રબંધન માટે જરૂરી સામગ્રી અને સુરક્ષા યંત્રોની ખરીદી માટે બજેટની ફાળવણીમાં વૃદ્ધિ.

તોફાનની તીવ્રતા, અપેક્ષિત નુકસાન અને સૂચિત ક્રિયાઓ

તીવ્રતા	અપેક્ષિત નુકસાન	પગલાં
નીચા દબાણનો વિસ્તાર 17 નોટ્સ (<31 kmph) કરતાં વધુ નહીં	-	-
ડિપ્રેશન 17 થી 27 નોટ્સ (31-49 kmph)	-	-
ડીપ ડિપ્રેશન (DD) 50 - 61 કિમી પ્રતિ કલાક (28-33 નોટ્સ)	છૂટક અને અસુરક્ષિત માળખાને નજીવું નુકસાન	માછીમારોને દરિયામાં ન જવાની સલાહ આપવામાં આવે છે.
ચક્રવાતી તોફાન (CS) 62 - 88 કિમી પ્રતિ કલાક (34-47 નોટ્સ)	ઝૂંપડીઓને નુકસાન. વૃક્ષોની ડાળીઓ તૂટી જવી પાવર અને કોમ્યુનિકેશન લાઇનને નજીવું નુકસાન પહોંચાડે છે.	માછીમારીની કામગીરી સંપૂર્ણ બંધ.
ગંભીર ચક્રવાતી તોફાન (SCS) 89-117 કિમી પ્રતિ કલાક (48-63 નોટ્સ)	કાચી છત અને ઝૂંપડીઓને વ્યાપક નુકસાન. મોટા વૃક્ષો ઉખડી જવાને કારણે પાવર અને કોમ્યુનિકેશન લાઇનને નુકસાન.	માછીમારીની કામગીરી સંપૂર્ણ બંધ. કોસ્ટલ હટમેન્ટ (દરિયા કિનારાની ઝૂંપડપટ્ટી) રહેવાસીઓને સુરક્ષિત સ્થળોએ ખસેડવામાં આવે.
ખૂબ જ ગંભીર ચક્રવાત તોફાન (VSCS) 118-167 કિમી પ્રતિ કલાક (64-90 નોટ્સ)	કાચા મકાનોને વ્યાપક નુકસાન. પાવર અને કોમ્યુનિકેશન લાઇનને આંશિક નુકસાન. રેલ અને માર્ગ વાહનવ્યવહારમાં મામૂલી વિક્ષેપ. ઉડતા કાટમાળથી સંભવિત ખતરો.	માછીમારીની કામગીરી સંપૂર્ણ બંધ. દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાંથી ઝડપી સ્થળાંતર કરાવવું.
અત્યંત ગંભીર ચક્રવાતી તોફાન (ESCS) 168-221 કિમી પ્રતિ કલાક (91-119 નોટ્સ)	કાચા મકાનોને વ્યાપક નુકસાન. જૂની ઈમારતોને નુકસાન. પાવર અને સંચારમાં મોટા પાયે વિક્ષેપ. રેલ અને માર્ગ વાહન- વ્યવહારમાં વિક્ષેપ. ઉડતા કાટમાળથી સંભવિત ખતરો.	માછીમારીની કામગીરી સંપૂર્ણ બંધ. દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાંથી વ્યાપક સ્થળાંતર. રેલ અને માર્ગ વાહનવ્યવહાર ડાઈવર્ઝન કે સસ્પેન્શન.
સુપર સાયકલોન (SuCS) 222 kmph અને વધુ (120 નોટ્સ અને વધુ)	રહેણાક અને ઔદ્યોગિક ઈમારતોને વ્યાપક માળખાકીય નુકસાન. સંદેશાવ્યવહાર અને વીજ પુરવઠામાં સંપૂર્ણ વિક્ષેપ. પુલને વ્યાપક નુકસાન રેલ અને માર્ગ વાહનવ્યવહારમાં મોટા પાયે વિક્ષેપ પેદા કરે છે. મોટા પાયે પૂર.	માછીમારીની કામગીરી સંપૂર્ણ બંધ. દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાંથી વ્યાપક સ્થળાંતર. રેલ અને માર્ગ વાહનવ્યવહાર સંપૂર્ણ બંધ.

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા

જમ્મુ - કાશ્મીર સીમાંકન પંચ

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં જસ્ટીસ રંજના દેસાઈ (નિવૃત્ત)ની અધ્યક્ષતાવાળા જમ્મુ-કાશ્મીર સીમાંકન પંચે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં વિધાનસભા મતક્ષેત્રોને પુનઃગોઠવવા માટેના આખરી હુકમ પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે.

- માર્ચ 2020 માં, ભારત સરકારે એક વર્ષની અંદર સીમાંકન કવાયત પૂર્ણ કરવા માટે સુપ્રીમ કોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ રંજના પ્રકાશ દેસાઈની અધ્યક્ષતામાં એક સીમાંકન પંચની રચના કરી અને બાદમાં તેની સમય-મર્યાદા માર્ચ 2022 સુધી લંબાવવામાં આવી હતી.
- આ આયોગની રચના સીમાંકન કાયદો-2002 અંતર્ગત કરવામાં આવી હતી.

1 રિપોર્ટના નોંધપાત્ર મુદ્દા

સીમાંકનના હેતુઓ માટે જમ્મુ અને કાશ્મીરને એક જ એન્ટિટી તરીકે ગણવામાં આવી છે.

તમામ વિધાનસભા મતવિસ્તારો સંબંધિત જિલ્લાની હદમાં જ રહેશે.

સીમાંકન પંચે પણ કેન્દ્ર સરકારને વિધાનસભામાં કાશ્મીરી સ્થળાંતર કરનારા સમુદાયમાંથી ઓછામાં ઓછા બે સભ્યોની જોગવાઈ (તેમાંથી એક મહિલા હોવી જોઈએ) અને આવા સભ્યોને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પુઠુચેરીની વિધાનસભાની નામાંકિત સભ્યોની શક્તિની સમાન સત્તા આપવાની અને કેન્દ્ર સરકાર પાકિસ્તાન અધિકૃત જમ્મુ અને કાશ્મીરના વિસ્થાપિત વ્યક્તિઓના પ્રતિનિધિઓના નામાંકન દ્વારા જમ્મુ અને કાશ્મીર વિધાનસભામાં પ્રતિનિધિત્વ આપવાનું વિચારી શકે છે તેવી ભલામણ કરી છે.

90 વિધાનસભા ક્ષેત્રોમાંથી 43 જમ્મુ વિસ્તારનો ભાગ હશે અને બાકીના 47 કશ્મીર વિસ્તારનો ભાગ હશે. તમામ વિધાનસભા મતક્ષેત્રો સંબંધિત જિલ્લાની સીમામાં આવેલા હશે.

જમ્મુ અને કાશ્મીરના કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને ફાળવવામાં આવનાર લોકસભાની કુલ બેઠકોની સંખ્યા પાંચ (5) જેમાંથી અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જન જાતિ માટે કોઈ બેઠક અનામત રાખવામાં આવી નથી.

કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશની વિધાનસભાને મળેલી કુલ બેઠકોની સંખ્યા નેવું (90) જેટલી છે, જેમાંથી સાત (7) બેઠકો અનુસૂચિત જાતિ માટે અને નવ (9) બેઠકો અનુસૂચિત જનજાતિ માટે અનામત રહેશે (6 જમ્મુમાં અને 3 કશ્મીરમાં);

સીમાંકન પંચે જમ્મુ અને કાશ્મીર પ્રદેશને એક જ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ તરીકે ગણ્યો છે. તેથી, ખીણમાં અનંતનાગ પ્રદેશ અને જમ્મુ ક્ષેત્રના રાજૌરી અને પૂંછને જોડીને એક સંસદીય મતવિસ્તાર બનાવવામાં આવ્યો છે. આ પુનર્ગઠન દ્વારા દરેક સંસદીય મતવિસ્તારમાં 18 વિધાનસભા મતવિસ્તારોની સમાન સંખ્યા હશે.

કમિશન દ્વારા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવ્યું કે દરેક વિધાનસભા મતવિસ્તાર સંપૂર્ણપણે એક જિલ્લામાં સમાવિષ્ટ રહેશે અને સૌથી નીચા વહીવટી એકમો એટલે કે પટવાર વર્તુળો (જમ્મુ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના વોર્ડ)ને તોડવામાં આવ્યા નથી અને એક જ વિધાનસભા મતવિસ્તારમાં રાખવામાં આવ્યા છે.

13 વિધાનસભા સિટોનું નવું નામકરણ કરવામાં આવ્યું જ્યારે 21 વિધાનસભા મતક્ષેત્રોમાં નજીવા ફેરફાર કરવામાં આવ્યા.

સીમાંકન પંચે પુઠુચેરી વિધાનસભાના નિયુક્ત સભ્યો જેવી જ સત્તા ધરાવતા કાશ્મીરી સ્થળાંતરિત સમુદાયના ઓછામાં ઓછા બે સભ્યો (એક મહિલા સહિત)ની જોગવાઈની ભલામણ કરી છે. આ ઉપરાંત તેમણે POKના વિસ્થાપિત સભ્યને પ્રતિનિધિત્વ આપવાની માંગણી કરી છે.

જમ્મુ અને કાશ્મીરનો અત્યાર સુધીનો સીમાંકન ઇતિહાસ

- જમ્મુ અને કાશ્મીર પુનર્ગઠન અધિનિયમ, 2019 હેઠળ, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં મતવિસ્તારોની સંખ્યા 107 થી વધારીને 114 કરવાની છે. પરંતુ આ પાકિસ્તાન-અધિકૃત કાશ્મીર (POK) હેઠળ આવતી 24 બેઠકોને પણ ધ્યાનમાં લે છે. આ 24 મત-વિસ્તારોને બાદ કરતાં, જમ્મુ અને કાશ્મીર વિધાનસભાની અસરકારક સંખ્યા 90 થઈ જશે, જે અગાઉ 83 હતી.
- 2019 માં જમ્મુ અને કાશ્મીરનો વિશેષ દરજ્જો રદ કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં, તેનું સીમાંકન ભારતીય બંધારણ અને સંસદ દ્વારા નિર્ધારિત સીમાંકન કાયદા દ્વારા નહીં, પરંતુ જમ્મુ અને કાશ્મીર બંધારણ અને જમ્મુ અને કાશ્મીર પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, 1957 દ્વારા થતું હતું.
- જો કે, બંને માટેની પ્રક્રિયાઓ સમાન હતી. વાસ્તવમાં, એ જ સીમાંકન પંચ કે જે બાકીના ભારત માટે રચવામાં આવ્યું હતું તે જમ્મુ અને કાશ્મીર દ્વારા 1963 અને 1973 માં અપનાવવામાં આવ્યું હતું.
- જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં છેલ્લી વખત સીમાંકન કવાયત 1995માં થઈ હતી, તે સમયે જ્યારે રાજ્ય રાષ્ટ્રપતિ શાસન હેઠળ હતું. તે પહેલાં, 1993 માં રાજ્યપાલ જગમોહન દ્વારા કામચલાઉ ધોરણે સીમાંકન કરવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે રાજ્યને 87 વિધાનસભા મતવિસ્તારોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યું હતું.
- સમગ્ર દેશમાં 2002-08માં જે સીમાંકન પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવી હતી, ત્યારે જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં આ પ્રક્રિયા કરી ન હતી.
- જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં છેલ્લી વખત 1995માં મતવિસ્તારની સીમાઓ ફરીથી નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી.
- તે 1981ની વસ્તી ગણતરી પર આધારિત હતું. વિદ્રોહ અને આતંકવાદની સ્થિતિને કારણે 1991માં જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં વસ્તી ગણતરી થઈ શકી ન હતી.
- 2001ની વસ્તી ગણતરી બાદ, જમ્મુ અને કાશ્મીર વિધાનસભાએ 2026 સુધી સીમાંકન પર રોક લગાવતો કાયદો પસાર કર્યો હતો.
- ફારુક અબ્દુલ્લા સરકારે 2002 માં રાજ્યના બંધારણમાં સુધારો કર્યો હતો અને 2026 સુધી સીમાંકન સ્થિર કર્યું હતું. આનાથી J&K ને સીમાંકન કવાયતના સંદર્ભમાં ભારતના અન્ય રાજ્યોની સમકક્ષ લાવ્યા.

2019 પછી J&Kમાં સીમાંકન પર વિકાસ

- J&K વિધાનસભા પહેલા 87 બેઠકો ધરાવતી હતી. કાશ્મીરમાં 46, જમ્મુમાં 37 અને લદ્દાખમાં 4. પાકિસ્તાન અધિકૃત કાશ્મીર માટે ચોવીસ જેટલી બેઠકો અનામત રાખવામાં આવી હતી.
- 2019 માં J&K નો વિશેષ દરજ્જો નાબૂદ કર્યા પછી નવા બનેલા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં લોકસભા અને વિધાનસભા બેઠકોનું સીમાંકન ભારતીય બંધારણની અનુસાર થાય તેવી જોગવાઈ કરવામાં આવી.
- 6 માર્ચ, 2020ના રોજ સરકારે સુપ્રીમ કોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ રંજના પ્રકાશ દેસાઈના નેતૃત્વમાં સીમાંકન પંચની રચના કરી, જેને J&Kમાં એક વર્ષમાં સીમાંકન સમાપ્ત કરવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. જમ્મુ અને કાશ્મીર પુનર્ગઠન બિલ મુજબ, J&K માં વિધાનસભા બેઠકોની સંખ્યા 107 થી વધીને 114 થશે.
- દેસાઈ ઉપરાંત ચૂંટણી કમિશનર સુશીલ ચંદ્રા અને J&K રાજ્યના ચૂંટણી કમિશનર કે. કે. શર્મા સીમાંકન પેનલના હોદ્દા સભ્યો છે.
- તે સિવાય, પેનલમાં પાંચ સહયોગી સભ્યો - નેશનલ કોન્ફરન્સના સાંસદો ફારુક અબ્દુલ્લા, મોહમ્મદ અકબર લોન અને હસનેન મસૂદી, વડાપ્રધાન કાર્યાલયમાં કેન્દ્રીય રાજ્ય મંત્રી ડૉ જોતેન્દ્ર સિંહ અને ભાજપના જુગલ કિશોર શર્મા હતા.
- જમ્મુ અને કાશ્મીર (J&K) ની સીમાંકનની કવાયત 2011 ની વસ્તી ગણતરીમાં નોંધાયેલી વસ્તીના આંકડાઓના આધારે થઈ છે અને હાલ પૂરતો દેશનો એકમાત્ર પ્રદેશ છે જ્યાં 2011 ની વસ્તી ગણતરીના આધારે સીમાંકન થયું હોય.
- અન્ય રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં મતવિસ્તારોની સીમાઓની નવીનતમ પુનઃ ગોઠવણ 2001ની વસ્તી ગણતરીના આધારે કરવામાં આવી છે અને ભવિષ્યમાં તે 2031ની વસ્તી ગણતરી અનુસાર હાથ ધરવામાં આવશે.
- J&K પુનઃસંગઠન અધિનિયમ, 2019 માં રજૂ કરાયેલા સુધારા દ્વારા J&K માટે આ અનન્ય જોગવાઈ સક્ષમ કરવામાં આવી હતી. J&K એક UT છે અને 2001ની વસ્તીગણતરી વાળી જોગવાઈ રાજ્યોને લાગુ પડે છે.

I સીમાંકન પ્રક્રિયાના કારણે અસંતોષ

- જમ્મુ અને કાશ્મીર સીમાંકન આયોગના રિપોર્ટ તમામ ચિંતાઓને શાંત કરી નથી. J&K પુનર્ગઠન અધિનિયમ 2019 જે સુપ્રીમ કોર્ટમાં બંધારણીય છે કે નહીં તે અંગે નિર્ણયાધીન છે, તેમાં સીમાંકન માટે નવા પરિમાણો પ્રદાન કરાયાં છે જે દેશમાં બીજે ક્યાંય લાગુ થતા નથી. જેમ કે, 'ભૌતિક લક્ષણો, વહીવટી એકમોની હાલની સીમાઓ, સંદેશાવ્યવહારની સુવિધાઓ અને જનતા માટે સગવડ'.
- બાકીના ભારતની જેમ માત્ર વસ્તી જ માપદંડ હોત તો કાશ્મીરને તેની વધુ વસ્તીના કારણે (2011ની વસ્તી ગણતરી મુજબ, જેનો કમિશને ઉપયોગ કર્યો હતો) હાલ મળેલી બેઠકો કરતાં માત્ર એક વધુ બેઠકો મળી હોત.
- પરંતુ તે સ્પષ્ટ નથી કે અગાઉના જમ્મુ સંસદીય મતવિસ્તારના ભાગ પૂંછ અને રાજૌરી જિલ્લાઓને કાશ્મીરની અનંતનાગ સંસદીય બેઠક સાથે શા માટે જોડાયા છે.
- તેઓ માત્ર ભાષાકીય રીતે જ નહીં પરંતુ ભૌગોલિક રીતે પણ પર્વતમાળાથી અલગ પડે છે અને તેમને જોડતો રસ્તો શિયાળામાં હિમવર્ષાને કારણે દુર્ગમ હોય છે.
- આથી આ અંતિમ અહેવાલમાં રાજકીય ફાયદા માટે ચેડા થયાનો ભય ઊભો થયાનું ખીણ વિસ્તારમાં મનાઈ રહ્યું છે.
- સીમાંકનના ટીકાકારોએ કહે છે કે ક્વાયત 2021 ની વસ્તી ગણતરી પૂર્ણ થયા પછી હાથ ધરવામાં આવવી જોઈએ.
- 2011ની વસ્તીગણતરીનો ડેટા સીમાંકન પ્રક્રિયા માટે ઉપયોગમાં લેવાયો છે, ત્યારે એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે જમ્મુ વિભાગ અને ખીણ વચ્ચે બેઠકોની વહેંચણીમાં કોઈ મેળ નથી. સૂચિત સીમાંકન કાશ્મીરમાં દરેક વિધાનસભા મતવિસ્તારમાં લગભગ 1.5 લાખ મતદારો છે, પરંતુ જમ્મુ વિભાગની દરેક બેઠક પર મતદારોની સંખ્યા લગભગ 1.25 લાખ છે.
- રિપોર્ટ પર અસંતોષના મુખ્ય કારણોમાં સીમાંકન આયોગ દ્વારા લોકસભા મતવિસ્તારો નક્કી કરવા સંપૂર્ણ પ્રદેશને એક એકમ તરીકે ધ્યાનમાં લેવાનો છે જેનાથી જમ્મુ અને કાશ્મીર બંનેની પ્રાદેશિક ભિન્નતા ભૂંસાઈ જવાનો ભય છે.
- બીજી બાબત જે રીતે અનુસૂચિત જાતિ માટેના મતવિસ્તારોને અનામત અને બિનઅનામત કરવામાં આવ્યા છે તેની છે અથવા એવું માનવું છે કે અન્ય રાજકીય પક્ષોના મજબૂત દાવેદારોને તકથી વંચિત રાખવા માટે કેટલાક મતવિસ્તારોને રદ કરવામાં આવ્યા છે.
- એવા પણ દાવા છે કે જમ્મુ અને કાશ્મીર પુનર્ગઠન અધિનિયમ, 2019 ની બંધારણીયતા પર કેસ સુપ્રીમ કોર્ટમાં છે ત્યારે તે કાયદાનો ઉપયોગ કરીને આ આયોગની પ્રક્રિયા પર સવાલ ઊભા કર્યા છે.

I સીમાંકન

સીમાંકનનો શાબ્દિક અર્થ થાય છે એક દેશ અથવા કાયદાકીય સંસ્થા ધરાવતા પ્રાંતમાં પ્રાદેશિક મતવિસ્તારની મર્યાદાઓ અથવા સીમાઓ નક્કી કરવાની ક્રિયા અથવા પ્રક્રિયા.

સીમાંકનનું કામ ઉચ્ચ શક્તિ ધરાવતી સંસ્થાને સોંપવામાં આવે છે. આવી સંસ્થાને સીમાંકન પંચ અથવા સીમા પંચ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

ઉદ્દેશ્ય એવી રીતે (છેલ્લી વસ્તી ગણતરીના ડેટાના આધારે) સીમાઓ ફરીથી નિર્ધારિત કરવાનો છે, કે જેથી કરીને શક્ય હોય ત્યાં સુધી તમામ બેઠકોની વસ્તી સમગ્ર રાજ્યમાં સમાન હોય.

સીમાંકન એ વિધાનસભા કે લોકસભા મતક્ષેત્રની સીમાને પુનઃ નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા છે.

સીમાંકન દ્વારા SC અને ST સમુદાય માટે વિધાનસભા કે લોકસભામાં અમુક સીટો અનામત રાખવામાં આવે છે.

રાજ્ય/UT કે રાષ્ટ્રીય સ્તરે આવેલા વસ્તી વિષયક ફેરફારને સમાવવા માટે સીમાંકન કરવામાં આવે છે.

1 સીમાંકનની બંધારણીય જોગવાઈ

1 બંધારણના અનુચ્છેદ 82 મુજબ દરેક વસ્તી ગણતરી પૂરી થયે, રાજ્યોને ફાળે આવતી લોકસભાની બેઠકોની અને દરેક રાજ્યના પ્રાદેશિક મતદાર મંડળોમાં વિભાજનની, કાયદાથી સંસદ ઠરાવે તેવા સત્તાધિકારી વડે અને તે રીતે, ફેરગોઠવણી કરવામાં આવશે, પરંતુ આ ફેરગોઠવણી વિદ્યમાન ગૃહનું વિસર્જન ન થાય ત્યાં સુધી અસર કરશે નહીં અને રાષ્ટ્રપતિ દુકમથી નિર્દિષ્ટ ન કરે ત્યાં સુધી ગૃહની કોઈપણ ચૂંટણી ફેરગોઠવણી પહેલાં વિદ્યમાન મતદાર મંડળોના ધોરણે થાય છે.

2 અહીં ઈ.સ. 2026 પછીની પ્રથમ વસ્તી ગણતરીને લગતા આંકડા પ્રસિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી, લોકસભા કે રાજ્યોના વિધાન મંડળોની બેઠકો 1971 ની વસ્તી ગણતરીના આધારે અને દરેક રાજ્યોનું પ્રાદેશિક મતદાર મંડળોમાં વિભાજન 2001 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ થશે. (2001 નું વર્ષ 87 માં બંધારણીય સુધારા, 2003 દ્વારા સુધારવામાં આવ્યું હતું.

1 સીમાંકન આયોગ

- તેની રચના સંસદના કાયદા દ્વારા થઈ શકે છે. 2002ના સીમાંકન કાયદા મુજબ સીમાંકન આયોગમાં 3 સદસ્યો રહેશે :

એક સભ્ય, જે એવી વ્યક્તિ હશે કે જે સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ હોય અથવા રહી ચૂકી હોય, જેની નિમણૂક કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે, જે કમિશનના અધ્યક્ષ રહેશે.

મુખ્ય ચૂંટણી કમિશનર અથવા મુખ્ય ચૂંટણી કમિશનર દ્વારા નામાંકિત ચૂંટણી કમિશનર.

સંબંધિત રાજ્યના રાજ્ય ચૂંટણી કમિશનર.

1 2002ના કાયદા મુજબ કમિશનની ફરજો

- સીમાંકન અધિનિયમ, 1972 ની કલમ 3 હેઠળ રચાયેલા સીમાંકન આયોગ દ્વારા વર્ષ 1971 માં યોજાયેલી વસ્તી ગણતરીમાં નિશ્ચિત કરાયેલા વસ્તી ગણતરીના આંકડાઓના આધારે કરવામાં આવેલ પુનઃ ગોઠવણ મુજબ રાજ્યોને લોકસભામાં બેઠકોની ફાળવણી અને દરેક રાજ્યની વિધાનસભામાં બેઠકોની કુલ સંખ્યાને આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે કમિશન દ્વારા કરવામાં આવેલ પુનઃ ગોઠવણ તરીકે ગણવામાં આવશે.
- ભારતમાં, આવા સીમાંકન કમિશનની રચના 4 વખત કરવામાં આવી છે :

1 1952માં સીમાંકન કમિશન એક્ટ, 1952 હેઠળ,

2 1963માં સીમાંકન કમિશન એક્ટ, 1962 હેઠળ,

3 1973માં સીમાંકન અધિનિયમ, 1972 હેઠળ,

4 2002માં સીમાંકન અધિનિયમ, 2002 હેઠળ.

- આ આયોગ ભારતમાં એક ઉચ્ચ સત્તા સંસ્થા છે, જેના આદેશોમાં કાયદાનું બળ હોય છે અને તેને કોઈપણ કોર્ટ સમક્ષ પડકારી શકાય નહીં. તેના આદેશોની નકલો સંબંધિત ગૃહ અને રાજ્ય વિધાનસભા સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે, પરંતુ તેમના દ્વારા તેમાં કોઈ ફેરફાર કરવાની મંજૂરી નથી.
- છેલ્લી રાષ્ટ્રવ્યાપી સીમાંકન કવાયત 2002 સીમાંકન કમિશન દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતી, જે 2001ની વસ્તી ગણતરી પછી રચવામાં આવી હતી. સુપ્રીમ કોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ કુલદિપ સિંહની આગેવાની હેઠળના પંચની ભલામણો 2008માં લાગુ કરવામાં આવી હતી.
- તેણે 1972 થી લોકસભા મતવિસ્તારોની સંખ્યાને સુધારી નથી. 2002 માં તેને 2026 સુધી 543 પર સ્થિર કરી દેવાઈ હતી.

1 સીમાંકન કેવી રીતે કરવામાં આવે છે?

- બંધારણના અનુચ્છેદ 82 મુજબ દર 10 વર્ષે યોજાતી વસ્તી ગણતરી પછી સંસદ સીમાંકન કાયદો ઘડે છે.
- ત્યારબાદ કેન્દ્ર સરકાર સુપ્રીમ કોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશની આગેવાની હેઠળ સીમાંકન પંચની રચના કરે છે.
- પંચ વસ્તી ડેટા, હાલના મતવિસ્તારો, વિશ્લેષણ કરવાની બેઠકોની સંખ્યાની તપાસ કરે છે, તમામ હિતધારકો સાથે બેઠકો યોજે છે અને સરકારને તેની ભલામણ સબમિટ કરે છે.

સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા દેહવ્યાપારને વ્યવસાય તરીકે માન્યતા

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયે એક મહત્વપૂર્ણ આદેશમાં દેહવ્યાપારને વ્યવસાય તરીકે માન્યતા આપી અને આ વ્યવસાયમાં જોડાયેલ લોકો પણ ગરિમાપૂર્ણ જીવન જીવવાના અધિકાર અને કાયદાના રક્ષણના હકદાર હોવાનું જાહેર કર્યું હતું.

ઉલ્લેખનીય છે કે, 2020માં રાષ્ટ્રીય માનવ અધિકાર આયોગ (NHRC) દ્વારા સેક્સ વર્કર્સને અનૌપચારિક કામદારો (informal workers) તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી હતી.

I પૃષ્ઠભૂમિ

- સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયે ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ 142 અંતર્ગત પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી, દેહવ્યાપારને વ્યવસાય તરીકે માન્યતા આપતો આદેશ આપ્યો હતો.
- નોંધનીય છે કે અગાઉ ભારતમાં અનૈતિક વ્યાપાર(પ્રિવેન્શન) અધિનિયમ અંતર્ગત દેહવ્યાપાર અને તે સંબંધી અન્ય વ્યાપારી કાર્યો પર નિયંત્રણ રખાયું હતું.
- અનુચ્છેદ 142ની જોગવાઈઓ અનુસાર, સંપૂર્ણ ન્યાય કરવાની નીતિ વડે સર્વોચ્ચ અદાલત પોતાના અધિકારક્ષેત્રમાં તેની પાસે રહેલી કોઈ બાબતમાં ચુકાદો આપી શકે છે.

I ન્યાયાલયનો હુકમ

- જસ્ટિસ એલ. નાગેશ્વર રાવની આગેવાની હેઠળની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચે એક આદેશમાં નિર્દેશ કર્યો હતો જે પછી પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.
- ન્યાયાલયે દર્શાવ્યું હતું કે પોતાની સહમતિથી દેહવ્યાપાર કરનાર પુખ્તવયની વ્યક્તિ પોતાનું કામ કરી રહી છે અને તેના ગરિમાપૂર્ણ જીવન જીવવાના અધિકારનું પોલીસ દ્વારા થતી અપરાધિક કાર્યવાહી અને હસ્તક્ષેપના કારણે ઉલ્લંઘન થાય છે.
- જ્યારે તે સ્પષ્ટ છે કે સેક્સ વર્કર પુખ્ત છે અને સંમતિથી ભાગ લઈ રહી છે, ત્યારે પોલીસે દખલગીરી અથવા કોઈપણ ફોજદારી પગલાં લેવાથી દૂર રહેવું જોઈએ.
- વળી કોઈ સગીર(Minor) વ્યક્તિ કે બાળક આવા વિસ્તારોમાંથી મળી આવે તો તેની તસ્કરી જ થઈ હશે તેવું ધારી લેવાશે નહિ, શક્યતા છે કે તે કોઈ દેહવ્યાપારી વ્યક્તિનું સંતાન હોઈ શકે છે અને તેવા બાળકો-સગીરોને પણ અનુચ્છેદ 21 અંતર્ગત ગરિમાપૂર્ણ જીવન જીવવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયેલો છે.
- કોઈ દેહવ્યાપાર (Sex Worker) કરતી વ્યક્તિના બાળકને માત્ર એ આધાર પર તેની માતાથી અલગ ન કરી શકાય કે તે દેહવ્યાપાર સાથે જોડાયેલ છે.
- સેક્સ વર્કર કાયદાના સમાન રક્ષણ માટે હકદાર છે.
- કોઈ સેક્સ વર્કર દાવો કરે કે જે તે સગીર વ્યક્તિ કે બાળક તેનું સંતાન છે તો તેનું તથ્ય ચકાસવા પરીક્ષણ કરી શકાશે પણ સગીર કે બાળકને બળજબરીથી અલગ ન કરવું જોઈએ.
- ફોજદારી કાયદો 'ઉંમર' અને 'સંમતિ'ના આધારે તમામ કેસોમાં સમાનરૂપે લાગુ થવો જોઈએ.
- કોર્ટે પોલીસને ફોજદારી ફરિયાદ નોંધાવનાર સેક્સ વર્કર્સ સાથે ભેદભાવ ન કરવાનો આદેશ આપ્યો છે, ખાસ કરીને જો તેમની સામે કરવામાં આવેલ ગુનો જાતીય પ્રકૃતિનો હોય.
- જાતીય હુમલાનો ભોગ બનેલી સેક્સ વર્કરોને તાત્કાલિક દાક્તરી સંભાળ સહિત દરેક સુવિધા પૂરી પાડવી જોઈએ.

- “એ નોંધવામાં આવ્યું છે કે સેક્સ વર્કર્સ પ્રત્યે પોલીસનું વલણ ઘણીવાર દુર અને હિંસક હોય છે. એવું લાગે છે કે તેઓ એક એવો વર્ગ છે જેમના અધિકારોને માન્યતા નથી.” - સુપ્રિમ કોર્ટ
- ઉપરાંત મીડિયા દ્વારા સેક્સ વર્કરો સાથે ગ્રાહકોની તસ્વીરો, નામો કે તેમની ઓળખ છતી થાય તેવું કોઈપણ કાર્ય કરવું એ ભારતીય ઇન્ડ સંહિતાની કલમ 354 C હેઠળ અપરાધ માનવામાં આવશે તથા તે સંબંધે કાનૂની કાર્યવાહી કરાશે.

- કેન્દ્ર અને રાજ્યોએ કાયદામાં સુધારા માટે સેક્સ વર્કર્સ અથવા તેમના પ્રતિનિધિઓને સામેલ કરવા જોઈએ, એમ કોર્ટે સૂચવ્યું.
- બચાવેલ સેક્સ વર્કરોને ઓછામાં ઓછા 2-3 વર્ષ માટે સુધારક ગૃહોમાં મોકલવા જોઈએ.
- કોર્ટે કહ્યું કે જો મેજિસ્ટ્રેટ નક્કી કરે કે સેક્સ વર્કર પોતાની સંમતિથી જવા તૈયાર છે, તો તેમને સુધારક ઘર છોડવાની મંજૂરી આપી શકાય છે.

I સંબંધિત જોગવાઈઓ / સુપ્રિમ કોર્ટના મંતવ્યો

અનૈતિક વ્યાપાર(પ્રિવેન્શન) અધિનિયમ હેઠળ અગાઉ દેહવ્યાપારને નિયંત્રિત કરવામાં આવતો તેમજ સમયાંતરે મહિલા અને બાળકોમાં અનૈતિક દમન અને તસ્કરી સંબંધે 1956 માં The Suppression of immoral traffic in woman & children act, 1956 ઘડવામાં આવ્યો.

વર્ષ 2012-13 માં રજૂ કરવામાં આવેલા જસ્ટિસ વર્મા કમિશનમાં પણ જાતીય શોષણ માટે તસ્કરી કરવામાં આવતી મહિલાઓ કે પુખ્ત વયની વ્યક્તિઓ અને પોતાની મરજીથી દેહવ્યાપાર કરતી મહિલાઓ વચ્ચે તફાવત હોવાનું માન્ય રાખવામાં આવ્યું હતું.

આ કાયદા હેઠળ સાર્વજનિક સ્થળો પર અયોગ્ય આચરણ (દેહ વ્યાપાર સંબંધે), વેશ્યાલયો, દેહવ્યાપાર કરી ગુજરાન ચલાવવાની આદતો વગેરે જેવી બાબતો પર પ્રતિબંધ મૂકવા કે ઇન્ડ કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયે બુધદેવ કર્મસ્કર વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (2011) કેસમાં દેહ વ્યાપાર કરતી વ્યક્તિને પણ ગૌરવપૂર્વક જીવન જીવવાનો અધિકાર છે તેવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

I ભારતમાં વેશ્યાવૃત્તિ એ સંપૂર્ણ ગુનો નથી

- "ભારતમાં વેશ્યાવૃત્તિ એ સંપૂર્ણ ગુનો નથી, કારણ કે બે પુખ્ત વયના લોકો સહમતિથી સંબંધ રાખી શકે છે,"
- કેટલીક બાબતો એવી છે જે ગુનાના દાયરામાં આવે છે.
- જાહેર સ્થળે કોઈને લલચાવવું, સંગઠિત વેશ્યાવૃત્તિ, સગીર લોકોની વેશ્યાવૃત્તિ, જાહેર સ્થળે અશલીલતા એ ગુનો છે.
- અનમોરલ ટ્રાફિક (પ્રિવેન્શન) એક્ટ 1986 મુજબ, કોઈ પણ સેક્સ વર્કર કોઈને શારીરિક સંબંધ બાંધવા માટે ઉશ્કેરી શકે નહીં, તે સજાપાત્ર ગુનો છે.
- આ ઉપરાંત, સેક્સ વર્કર પોતાનો ફોન નંબર જાહેરમાં ફેલાવી કરી શકે નહીં, આમ કરવાથી 6 મહિનાની જેલ અને ઇન્ડ થઈ શકે છે.

- તેમજ કોઈપણ જાહેર સ્થળે વેશ્યાવૃત્તિ કરવા માટે 3 મહિનાની જેલ અને ઇન્ડની જોગવાઈ છે.
- "વેશ્યાવૃત્તિ પર સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્ણય વચગાળાનો આદેશ છે, પરંતુ તે અંતિમ આદેશ નથી, કોર્ટના નિર્દેશો ત્યાં સુધી લાગુ રહેશે જ્યાં સુધી સરકાર તેના પર કાયદો નહીં બનાવે."
- સુપ્રીમ કોર્ટે 2010ના એક કેસની સુનાવણી દરમિયાન આ આદેશ આપ્યો છે, જે માનવ તસ્કરી અને સેક્સ વર્કરોના પુનઃવસન સાથે સંબંધિત છે.
- સુપ્રીમ કોર્ટે આ ચુકાદામાં કલમ 21, 14 અને 19 હેઠળ બે મુખ્ય મુદ્દા રજૂ કર્યા છે, જેમાં દરેક વ્યક્તિને જીવન જીવવાનો અધિકાર છે અને દરેક વ્યક્તિને ગૌરવપૂર્ણ જીવનનો અધિકાર છે.
- પ્રતિષ્ઠિત જીવન હેઠળ રોજગાર મેળવવાનો અધિકાર પણ છે.

1 આ દેશોમાં વેશ્યાવૃત્તિને કાનૂની દરજ્જો મળ્યો છે

- 1 જર્મની**
જર્મનીમાં વેશ્યાવૃત્તિ પણ કાનૂની વ્યવસાય છે. અહીં તમામ સેક્સ વર્કર પાસે ટેક્સ આઈડી નંબર હોવો જરૂરી છે, કારણ કે અન્ય કર્મચારીઓની જેમ તેમને પણ તેમની આવક પર ટેક્સ ચૂકવવો પડશે.
જો કે, વેશ્યાવૃત્તિને અંકુશમાં લેવા માટે કડક નિયમો છે.
કેટલાક જર્મન શહેરોમાં સેક્સ વર્કરોને ગ્રાહકો શોધવા માટે શેરીઓમાં ઊભા રહેવાની મંજૂરી નથી.
- 2 ગ્રીસ**
વેશ્યાવૃત્તિ ગ્રીસમાં કાનૂની વ્યવસાય છે, અન્ય લોકોની જેમ, સેક્સ વર્કરોને પોતાનો તબીબી વીમો હોવો જરૂરી છે.
- 3 તુર્કી**
અહીં પણ વેશ્યાવૃત્તિ એક કાનૂની વ્યવસાય છે. અહીં સેક્સ વર્કરોએ પોતાનું રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું અને આઈડી કાર્ડ મેળવવું ફરજિયાત છે.
- 4 બ્રિટન**
યુકેમાં પણ સેક્સ વર્કરોને અધિકારો છે. એનજીઓના વિરોધને કારણે સમયાંતરે કેટલાક નિયમોમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે. ઉદાહરણ તરીકે, સેક્સ વર્કરની શોધમાં રેડ લાઈટવાળા વિસ્તારોમાં ધીમી ડ્રાઈવિંગની મંજૂરી નથી.
- 5 સ્પેન**
સ્પેનમાં અન્ય વ્યક્તિને દેહ વેપારમાં દબાણ કરવું અથવા તેમાંથી નફો મેળવવો એ ગુનો છે.
વ્યક્તિ પોતાની ઈચ્છા મુજબ આ વ્યવસાયમાં જોડાઈ શકે છે.
અહીં પણ વેશ્યાવૃત્તિ એક કાનૂની વ્યવસાય છે.
- 6 મેક્સિકો અને બ્રાઝિલ**
લગભગ તમામ લેટિન અમેરિકન દેશોમાં વેશ્યાવૃત્તિની પરવાનગી છે.
જો કે વ્યવસ્થિત રીતે સેક્સ રેકેટ ચલાવવું એ ગુનો છે, પરંતુ તેમ છતાં અહીં તે સામાન્ય છે.
- 7 ન્યુઝીલેન્ડ અને ઓસ્ટ્રેલિયા**
જ્યારે સમગ્ર ન્યુઝીલેન્ડમાં વેશ્યાવૃત્તિની પરવાનગી છે, ત્યારે પડોશી ઓસ્ટ્રેલિયાના જુદા જુદા ભાગોમાં જુદા જુદા કાયદા છે.
ન્યુઝીલેન્ડમાં, 2003 માં કાયદો બદલાયો ત્યારથી આ વેપાર પુખ્ત વયના લોકો માટે કાયદેસર બની ગયો છે.
- 8 નેધરલેન્ડ**
એમ્સ્ટર્ડમનો રેડ લાઈટ એરિયા કદાચ દેહ વેપારમાં વિશ્વનો સૌથી પ્રખ્યાત વિસ્તાર છે.
અન્ય દેશોથી વિપરીત, જ્યાં લોકો છુપાઈને રેડ લાઈટ એરિયામાં જાય છે, એમ્સ્ટર્ડમમાં પ્રવાસીઓ ખાસ કરીને આ વિસ્તાર જોવા આવે છે.
- 9 અમેરિકા**
અમેરિકાના નેવાડા સિવાય મોટાભાગના રાજ્યોમાં વેશ્યાવૃત્તિ ગેરકાયદેસર છે.
યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં નેવાડા એકમાત્ર રાજ્ય છે, જે વેશ્યાવૃત્તિને કાયદેસર બનાવે છે.
જો કે, નેવાડાની ઘણી કાઉન્ટીઓમાં પણ વેશ્યાવૃત્તિ ગેરકાયદેસર છે.

પડકારો

- સામાજિક દૃષ્ટિએ દેહવ્યાપારી મહિલાઓ અને અન્ય વ્યક્તિઓ કોઈ ગુનાહિત કૃત્ય કરે છે તથા તેમના અધિકારો અસ્તિત્વ ધરાવતા નથી, પરિણામે આવા વ્યવસાયમાં જોડાયેલ વ્યક્તિએ ભેદભાવનો સામનો કરવો પડે છે.
- તેમનું વૈયક્તિક મૂલ્ય અને સમાજમાં સ્થાન અત્યંત નિમ્ન ગણવામાં આવતું હોવાથી અન્ય લોકો અને પોલીસ દ્વારા પણ તેમની જોડે કઠોર વર્તન કરવામાં આવે છે.
- વળી અન્ય કામદારોની જેમ તેમને પોતાનો વ્યવસાય બદલવા સમયે પણ ભેદભાવનો સામનો કરવો પડે છે.
- વર્તમાન સમયે આ પ્રકારે દેહવ્યાપારમાં જોડાયેલી વ્યક્તિઓના અધિકારો, સ્વાસ્થ્ય અને જીવનના રક્ષણ સંદર્ભે કોઈ ઠોસ કાયદો અસ્તિત્વ ધરાવતો નથી, જેથી આવી વ્યક્તિઓનું દમન અને શોષણ થવા છતાં કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવતી નથી.
- તેમને પોતાના જ ગ્રાહકો, પરિવારના સભ્યો, સામાજિક સમુદાયો અને લોકો તરફથી હેરાનગતિ, દુર્વ્યવહાર, શારીરિક અને માનસિક હુમલાઓનો સામનો કરવો પડે છે.

ગરિમાપૂર્ણ જીવન જીવવાનો અધિકાર

- માનવીય ગૌરવ સાથે જીવવાનો અધિકાર એ ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ 21 હેઠળ રજૂ કરવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારો પૈકી એક છે.
- તેનો અર્થ છે કે દરેક વ્યક્તિ, જેમાં દેશના નાગરિકો તથા વિદેશી વ્યક્તિઓને પણ વૈયક્તિક ભેદભાવ વિના ગૌરવપૂર્ણ જીવન જીવવાનો અવિભાજ્ય અધિકાર છે.
- આ સંબંધે નાગરિકો તથા અન્ય વ્યક્તિઓ પોતાની સાથે યોગ્ય વ્યવહાર અને સમાન સન્માનનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે.
- મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, 1978ના ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ ન્યાયલય પ્રમાણે અનુચ્છેદ 21માં રહેલ 'જીવન' એ ફક્ત શ્વાસ લેવાની ભૌતિક પ્રક્રિયા જ નથી. ભારતીય દર્શનશાસ્ત્ર પ્રમાણે જીવન ઘણા સ્તર પર હોઈ શકે છે. તેથી જીવનના અધિકારમાં 'માનવીય ગૌરવ' સાથે જીવન જીવવાનાં અધિકારનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- તેથી અનુચ્છેદ 21ની અંદર બીજા ઘણા અધિકારો ગર્ભિત છે. ગર્ભિત અધિકારો એટલે એવા અધિકારો જેનો ઉલ્લેખ બંધારણના ભાગ - 3 અથવા અન્યત્ર ક્યાંય પણ ન કરવામાં આવ્યો હોય પરંતુ મૂળભૂત અધિકારોના લાગુ થવા માટે તે જરૂરી હોય તેમને પણ મૂળભૂત અધિકાર તરીકે ગણવામાં આવે છે.

સર્વોચ્ચ અદાલતે તેમના અલગ અલગ ચૂકાદાઓમાં નીચેના ગર્ભિત મૂળભૂત અધિકારોને માનવ અધિકારો માટે મહત્વના ગણાવ્યા છે

સ્વસ્થતા પૂર્ણ પર્યાવરણના અધિકારમાં સ્વચ્છ જળ અને હવા તથા જોખમી ઉદ્યોગો સામે રક્ષણનો

14 વર્ષની ઉંમર સુધી મફત શિક્ષણ

ખાનગીપણાનો (Privacy) નો અધિકાર

સ્વાસ્થ્યનો અધિકાર

સરકારી હોસ્પિટલોમાં સમય પર યોગ્ય સારવારનો અધિકાર

અમાનવીય વ્યવહાર વિરુદ્ધ અધિકાર

આજીવિકા મેળવવાનો અધિકાર

માનવીય ગૌરવ સાથે જીવવાનો અધિકાર

નિશુલ્ક કાયદાકીય સહાય મેળવવાનો અધિકાર

આશ્રયનો અધિકાર

મફત કાનૂની સહાય મેળવવાનો અધિકાર

હાથકડી લગાવવા વિરુદ્ધનો અધિકાર

મહિલાઓ સાથે આદર અને સન્માનપૂર્વક વ્યવહાર કરવાનો અધિકાર

આમ, અનુચ્છેદ -21 એ સતત વિસ્તૃત થતો રહ્યો છે. તેના કારણે 'કુદરતી ન્યાય' અને 'જાહેર વિશ્વાસ' જેવા સિધ્ધાંતો અસ્તિત્વમાં આવ્યા.

લાભનું પદ (Office-of-Profit)

અર્થાત્ ક્રેમ:

તાજેતરમાં ચૂંટણી પંચ દ્વારા ઝારખંડના મુખ્યમંત્રીને નોટિસ મોકલવામાં આવી છે. જેમાં આરોપ લગાવાયો છે કે, મુખ્યમંત્રીએ લાભના પદ હેઠળ પોતાના માટે ખાણકામ લીઝની ફાળવણી કરી છે.

I વિવાદ વિશે

- ચૂંટણી પંચે ઝારખંડના મુખ્યમંત્રી પાસેથી 'લાભના પદ' ચાર્જ પર ખુલાસો માંગ્યો છે.
- ચૂંટણી પંચે જણાવ્યું છે કે, મુખ્યમંત્રી દ્વારા લાભનું પદ ગ્રહણ કરવું એ લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, 1951ની કલમ 9A (સરકારી કરારો માટે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને ગેરલાયક ઠેરવવા સાથે સંબંધિત)નું ઉલ્લંઘન ગણાશે.
- આ બાબત અંગે અગાઉ ઝારખંડના વિપક્ષના સદસ્યો દ્વારા રાજ્યપાલને રજૂઆત કરતા રાજ્યપાલે બંધારણના અનુચ્છેદ 192 હેઠળ તેમને અપાયેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ઉપરોક્ત બાબત અંગેની ચૂંટણી પંચને જાણ કરી હતી.
- અનુચ્છેદ 192 હેઠળ રાજ્યપાલ ચૂંટણી પંચના અભિપ્રાય પર રાજ્ય વિધાનસભાના ચૂંટાયેલા સભ્યને ગેરલાયક ઠેરવવાનો નિર્ણય લઈ શકે છે.
- મૂળભૂત વિચાર એ હતો કે ધારાસભ્યો કારોબારી દ્વારા આપવામાં આવતાં પ્રલોભનો પ્રત્યે સંવેદનશીલ ન રહે. બંધારણના ઘડવૈયાઓએ વિચારપૂર્વક અનુચ્છેદ 102 (1) અને 191(1)નો સમાવેશ કર્યો હતો, જેમાં કેન્દ્ર અને રાજ્ય સ્તરે લાભના પદ પર પ્રતિબંધો સૂચવવામાં આવ્યા હતા.

I Office of Profit - લાભનું પદ

- લાભના પદ ધારકોને ગેરલાયક ઠેરવવા એ પણ ધારાસભ્યોની સ્વતંત્રતાના રક્ષણ માટે આ દિશામાં એક પ્રયાસ છે. જો સરકાર તેના પર પ્રભાવ પાડવાની સ્થિતિમાં હોય તો તે વ્યક્તિ ધારાસભ્ય તરીકે તેના કાર્યો અને સરકારની ટીકા કરી શકશે નહીં. આ સમજને કારણે આ વિભાવનાનો વિકાસ થયો છે.
- આ ખ્યાલ બ્રિટિશ સંસદીય મોડલમાંથી વિકસિત થયો છે. આ મુદ્દા પરનો સૌથી પહેલો કાયદો 1700માં ઘડવામાં આવેલ સેટલમેન્ટનો અંગ્રેજી કાયદો હતો.
- ભારતમાં લાભના પદની જોગવાઈ બ્રિટનમાંથી લેવામાં આવી હતી અને 1909ના મોર્લે-મિન્ટો સુધારામાં તેનો સૌપ્રથમ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.
- બંધારણ કે કાયદો સ્પષ્ટપણે વ્યાખ્યાયિત કરતું નથી કે લાભનું પદ શું છે પરંતુ આ વ્યાખ્યા કોર્ટના વિવિધ ચુકાદાઓમાં કરવામાં આવેલા અર્થઘટન સાથે વિકસિત થઈ છે.
- લાભના પદનું એવી રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે જે ઓફિસ ધારકને અમુક નાણાકીય આવક અથવા ફાયદો અથવા લાભ અપાવે છે.
- 1964માં સર્વોચ્ચ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે વ્યક્તિ લાભનું પદ ધરાવે છે કે કેમ તે ચકાસવા માટે નિમણૂકની કસોટી જરૂરી છે. આ નિર્ધારણમાં ઘણા પરિબળોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે જેમ કે :

01 નિમણૂક કરનાર સત્તા સરકાર છે કે કેમ ?

02 સરકાર પાસે નિમણૂક સમાપ્ત કરવાની સત્તા છે કે કેમ ?

03 શું સરકાર મહેનતાણું નક્કી કરે છે ?

04 મહેનતાણાનો સ્રોત શું છે ?

05 પદ સાથે આવતી શક્તિ શું છે ?

લાભના પદનો હેતુ

બંધારણમાં આ જોગવાઈઓ દાખલ કરવાનો હેતુ સંસદ સભ્યો અથવા વિધાનસભ્યોને કોઈ પણ દબાણથી મુક્ત રાખવાનો હતો, કારણ કે જો લાભના પદે કોઈ સંસદ સભ્ય અથવા વિધાનસભ્ય હોય તો પોતાના જ લાભ માટે નિર્ણય લેશે.

બંધારણ અનુસાર સંસદ સરકારને નિયંત્રિત કરે છે. પરંતુ આ નિયંત્રણને થોડું ઓછું કરવા તથા સંસદ સભ્યો અથવા વિધાનસભ્યોને ખુશ રાખવા તેમને લાભના પદ ઉપર બેસાડવામાં આવે છે. તેથી સંસદ અને કારોબારી વચ્ચે સત્તાના પૃથક્કરણ (Separation of powers) નો સિદ્ધાંત નબળો પડે છે.

લાભના પદ ધારણ કરનારને ગેરલાયક ઠેરવવા પાછળનો તર્ક

- અનુચ્છેદ 102(1)(a) અને 191(1)(a) ને અમલમાં મૂકવાનો ઉદ્દેશ એ છે કે ચૂંટાયેલા સભ્યની ફરજો અને હિતો વચ્ચે કોઈ સંઘર્ષ ન હોવો જોઈએ અને તે જોવાનું છે કે આવા ચૂંટાયેલા સભ્ય ફરજોનું વહન મુક્તપણે કરી શકે અને કોઈપણ પ્રકારના સરકારી દબાણને આધીન થયા વિના નિર્ભયપણે પોતાની ફરજો બજાવી શકે.
- બીજો ચર્ચાનો મુદ્દો છે સત્તાનું વિભાજન. અનુ. 102(1)(a) સત્તાના વિભાજનના સિદ્ધાંતનો સમાવેશ કરે છે. તે સિદ્ધાંતને અમલમાં મૂકવાનો પ્રયાસ કરે છે કે એક જ વ્યક્તિએ એક સાથે સંસદ (એટલે કે ધારાસભા) ના સભ્ય ન હોવા જોઈએ અને ભારત સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્યની સરકાર (એટલે કે કારોબારી) હેઠળ લાભનું પદ ધરાવવું જોઈએ નહીં.
- તેનો અર્થ એવો થાય છે કે જો આવી ચૂંટાયેલી વ્યક્તિ કોઈ હોદ્દો ધરાવે જેનાથી તેને સરકાર દ્વારા મહેનતાવું મળતું હોય અને જો સરકાર તેના કાર્યોમાં દખલ કરી શકે તો આવી વ્યક્તિઓ સરકારની ઈચ્છાઓને વશ થવાની સંભાવના રહે છે.
- સરકારનું સંસદીય સ્વરૂપમાં કારોબારી ચૂંટાયેલી ધારાસભાને જવાબદાર હોય છે. આવી પ્રણાલીમાં સંસદના મુખ્ય કાર્યોમાંનું એક કેબિનેટ/કાર્યપાલિકાને નિયંત્રિત કરવાનું છે. જો કે, સરકારી સમર્થન પર મોટી સંખ્યામાં સાંસદોની નિર્ભરતા કારોબારીની સામે સંસદની સ્થિતિને નબળી પાડશે, કારણ કે આવા સભ્યો ખુલ્લા મનથી કોઈપણ સમસ્યાને ધ્યાનમાં લીધા વિના સરકારને ટેકો આપવા માટે લલચાઈ શકે છે.

લાભના પદ અંગે બંધારણીય અને કાયદાકીય જોગવાઈઓ

- બંધારણના અનુચ્છેદ 102 (1) અને 191 (1) ની જોગવાઈઓ હેઠળ, સાંસદ અથવા ધારાસભ્ય (અથવા MLC)ને કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકાર હેઠળ લાભનું કોઈ પણ પદ ધારણ કરવા પર પ્રતિબંધ છે.
- અનુચ્છેદ સ્પષ્ટ કરે છે કે કોઈ વ્યક્તિ ભારત સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્યની સરકાર હેઠળ મંત્રીનું પદ ધારણ કરે છે એટલા કારણથી તે લાભનું પદ ધરાવે છે તેવું માનવામાં આવશે નહીં. બંધારણ સ્પષ્ટ કરે છે કે મુખ્યમંત્રી સહિત મંત્રીઓની સંખ્યા એસેમ્બલીના કુલ સભ્યોની સંખ્યાના 15% (દિલ્હીના કિસ્સામાં 10%, જે વિધાનસભા સાથે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ છે)ની અંદર હોવી જોઈએ.
- અનુચ્છેદ 102 અને 191 ની જોગવાઈઓ સરકારી હોદ્દા પર બિરાજમાન વિધાન મંડળના સભ્યના સંબંધિત પદને જો કાયદા દ્વારા ગેરલાયક ઠેરવાથી મુક્ત કરવામાં આવ્યું હોય તો તે પદ લાભનું પદ ગણાશે નહીં.
- તાજેતરના ભૂતકાળમાં ઘણી રાજ્ય વિધાનસભાઓએ અમુક પદોને લાભના પદમાંથી મુક્તિ આપતા કાયદા ઘડ્યા છે.
- એક વ્યાપક કાયદાના અભાવને સંબોધવા માટે 1954માં પં. ઠાકુર દાસ ભાર્ગવની અધ્યક્ષતામાં ભાર્ગવ સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી. સમિતિએ સંસદ (અયોગ્યતા નિવારણ) અધિનિયમને લાગુ કરવાની ભલામણ કરી હતી. આ કાયદો 1959 માં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે હાલમાં ભારતમાં લાભના પદના કાયદાનું સંચાલન કરે છે. આ કાયદો સ્પષ્ટ કરે છે કે કયા પદો તેમના ધારકોને ગેરલાયક ઠેરવશે નહીં.

કેટલા પદોને મુક્તિ આપી શકાય તેના પર કોઈ સીમા છે?

- કાયદાના દાયરામાં કેટલા પદોને મુક્તિ આપી શકાય તેના પર કોઈ સીમા નથી.
- 2015માં એવું નોંધાયું હતું કે નાગાલેન્ડ વિધાનસભાના તમામ 60 ધારાસભ્યો શાસક ગઠબંધનમાં જોડાયા હતા. નાગાલેન્ડના મુખ્યમંત્રીએ જુલાઈ 2017માં સંસદીય સચિવ તરીકે 26 ધારાસભ્યોની નિમણૂક કરી હતી.
- 40 ધારાસભ્યોની એસેમ્બલી ધરાવતા ગોવાએ બહાર પાડવામાં આવેલા વટહુકમ દ્વારા 50 થી વધુ પદોને મુક્તિ આપી હતી.
- 33 ધારાસભ્યોની એસેમ્બલી પુડુચેરીએ 2009 માં સુધારો બિલ પસાર કરીને 60 થી વધુ પદોને મુક્તિ આપી હતી.
- આ એક મહત્વપૂર્ણ ચિંતા ઉભી કરે છે કે જો આ રીતે પદો પર મોટી સંખ્યામાં ધારાસભ્યોની નિમણૂક કરવામાં આવે તો સરકારના કામકાજની તપાસમાં તેમની ભૂમિકા નબળી પડી શકે છે. આમ, તે બંધારણના અનુચ્છેદ 102 અને 191ની ભાવનાનું ઉલ્લંઘન કરી શકે છે.

સંસદીય સચિવોની નિમણૂક કરવા વિશે શું ચર્ચા છે?

- ઘણા રાજ્યોમાં સંસદીય સચિવ પદને લાભના પદ કાયદાના કાર્યક્ષેત્રમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી હોવા છતાં સંસદીય સચિવ તરીકે ધારાસભ્યોની નિમણૂક અદાલતો દ્વારા ગેરકાયદાકીય જાહેર કરવામાં આવી છે.
- સંસદીય સચિવ તરીકેની નિમણૂક અદાલત દ્વારા શા માટે રદ કરવામાં આવી.
- આ પ્રશ્નનો જવાબ 2015 માં કલકત્તા હાઈકોર્ટના ચુકાદામાં આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે આ પદ ધારાસભ્યને જુનિયર મંત્રીનો દરજ્જો આપી શકે છે, તેથી સંસદીય સચિવ તરીકે ધારાસભ્યોની નિમણૂક એ રાજ્ય સરકારો દ્વારા મંત્રીઓની સંખ્યાની બંધારણીય મર્યાદાને બાયપાસ કરવાનો પ્રયત્ન હતો.
- 2009માં બોમ્બે હાઈકોર્ટે એવું પણ ઠરાવ્યું હતું કે કેબિનેટ મંત્રીના દરજ્જાના સંસદીય સચિવોની નિમણૂક કરવી એ બંધારણના અનુચ્છેદ 164 (1A)નું ઉલ્લંઘન છે.
- આ અનુચ્છેદ સ્પષ્ટ કરે છે કે મુખ્યમંત્રી સહિત મંત્રીઓની સંખ્યા વિધાનસભાના કુલ સભ્યોની સંખ્યાના 15% થી વધુ ન હોવી જોઈએ.

લાભના પદ અંગે સંયુક્ત સમિતિ

લાભના પદ પરની સંયુક્ત સમિતિ એ સંસદની સ્થાયી સમિતિ છે, જેનું કાર્ય સંસદ (અયોગ્યતા નિવારણ) અધિનિયમ હેઠળ ગેરલાયકાતમાંથી મુક્તિ આપવી જોઈએ તેવા પદોની તપાસ કરવાનો છે. આ સમિતિ દરેક લોકસભા કાર્યકાળમાં તેની અહેવાલ સુપરત કરે છે.

ગેરલાયક ઠરવામાંથી મુક્તિ હોય તેવાં કેટલાક પદો (સંસદ (અયોગ્યતા નિવારણ) અધિનિયમ અંતર્ગત)

સંસદમાં વિરોધ પક્ષના નેતા

સંસદમાં ચીફ વ્હીપ, ડેપ્યુટી ચીફ વ્હીપ અથવા વ્હીપ

રાષ્ટ્રીય લઘુમતી આયોગ, અનુસૂચિત જાતિ માટે રાષ્ટ્રીય આયોગ, અનુસૂચિત જનજાતિ માટે રાષ્ટ્રીય આયોગના અધ્યક્ષ

1 મહત્વના કેસ

1 Jaya Bachchan Vs. Union of India 2004

જયા બચ્ચન રાજ્યસભાના સભ્ય હોવા છતાં ઉત્તરપ્રદેશ ફિલ્મ ડેવલોપમેન્ટ કાઉન્સિલમાં નિમણુક પામ્યા હતા. સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા Office of Profit અંતર્ગત તેમને અયોગ્ય જાહેર કરાયા હતા.

2 હેમંત સોરેન (CM of Jharkhand) Vs. Union of India

હેમંત સોરેન ઝારખંડના મુખ્યમંત્રી છે. ઉપરાંત તેઓ ખાણ કંપનીના હેડ છે. જેથી તેઓ Office of Profit અનુસાર અયોગ્ય જાહેર થઈ શકે છે.

1 સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા Office of Profit ને વ્યાખ્યાયિત કરવા આપવામાં આવેલ દિશા-નિર્દેશો (વર્ષ 1964) જો નીચેની 5 શરતો પરિપૂર્ણ થતી હોય તો તેને office of profit માનવામાં આવશે :

01

નિયુક્તિનો અધિકાર સરકાર પાસે છે ?

02

હટાવવાનો અધિકાર સરકાર પાસે છે?

03

પગાર ભથ્થા સરકાર નક્કી કરે છે?

04

ભગાર પથ્થા સરકાર પાસેથી આવે છે?

05

પરિજનોને Profit આપે છે?

ધાર્મિક સ્વતંત્રતાનો અધિકાર

અર્થમાં કેમ?

તાજેતરમાં અલાહાબાદ ઉચ્ચ ન્યાયાલયમાં મસ્જિદમાં અઝાન કરવા લાઉડસ્પીકરનો ઉપયોગ કરવા પર રોક લગાવવાના ઉત્તરપ્રદેશ સરકારના આદેશને પડકારવામાં આવ્યો હતો. દાખલ પિટિશન અનુસાર આ આદેશ મસ્જિદમાં લાઉડસ્પીકરનો ઉપયોગ કરવામાં પ્રતિબંધ એ મૂળભૂત અધિકારનું હનન છે.

1 પૃષ્ઠભૂમિ

- અલ્લાબાદ ઉચ્ચ ન્યાયાલયે આ પિટિશન રદખાતલ કરીને કહ્યું કે મસ્જિદમાં લાઉડ સ્પીકરનો ઉપયોગ એ મૂળભૂત અધિકાર નથી.
- કોર્ટનું આ અવલોકન ઉત્તર પ્રદેશના બુદ્ધિન જિલ્લાના એક વ્યક્તિ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીના જવાબમાં આવ્યું છે, જેમાં મસ્જિદમાં લાઉડસ્પીકરનો ઉપયોગ કરીને અઝાન વગાડવાની પરવાનગી માંગી હતી.
- અરજદારે બિસૌલી સબડિવિઝનલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ડિસેમ્બર 2021ના એ આદેશને રદ કરવાની અરજી સાથે કોર્ટમાં અરજી કરી હતી જેમાં અઝાન આપવા માટે મસ્જિદમાં લાઉડસ્પીકરનો ઉપયોગ કરવાની વિનંતીને નકારી કાઢવામાં આવી હતી.
- અરજદારના વકીલે દલીલ કરી હતી કે બિસૌલી સબડિવિઝનલ મેજિસ્ટ્રેટના આદેશથી અરજદારના મસ્જિદમાં લાઉડસ્પીકરનો ઉપયોગ કરવાના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન થાય છે.
- ત્યારબાદ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે અઝાન ઈસ્લામનો અભિન્ન અંગ હોવા છતાં લાઉડસ્પીકર દ્વારા અઝાન પઢવી એ ધર્મનું અભિન્ન અંગ નથી.

I ધર્મની સ્વતંત્રતાનો અધિકાર

- ભારતનું બંધારણ અમુક મૂળભૂત અધિકારોના રક્ષણની બાંધધરી આપે છે. તે અનુચ્છેદ 12 થી 35 માં આપવામાં આવ્યા છે, તેમાંથી અનુચ્છેદ 25 અને 26 ધાર્મિક સ્વતંત્રતાની બાંધધરી આપતા બે કેન્દ્રીય અનુચ્છેદો છે.

અનુચ્છેદ 25 :

જાહેર વ્યવસ્થા, નૈતિકતા અને આરોગ્યને આધીન અને ભાગ 3ની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન, તમામ વ્યક્તિઓને અંતરાત્માની સ્વતંત્રતા અને મુક્તપણે ધર્મનો ઉપદેશ, આચરણ અને પ્રચાર કરવાનો સમાન અધિકાર છે.

આ અનુચ્છેદ ધાર્મિક પ્રથાની કોઈપણ આર્થિક, નાણાકીય, રાજકીય અથવા અન્ય બિનસાંપ્રદાયિક પ્રવૃત્તિનું નિયમન અથવા પ્રતિબંધ મૂકતાં કે સામાજિક કલ્યાણ અને સુધારણા માટે હિન્દુઓના તમામ વર્ગો માટે જાહેર હિન્દુ ધાર્મિક સંસ્થાઓ ખુલ્લી મૂકવા પર રાજ્યને પ્રતિબંધ રહેશે નહીં.

અનુચ્છેદ 26 :

અનુચ્છેદ 26 ધાર્મિક સંસ્થાઓ સ્થાપવાનો અને તેની જાળવણીનો તથા પોતાની બાબતોના સંચાલનનો અધિકાર આપે છે.

આનો અર્થ એ છે કે ધાર્મિક સંપ્રદાયનો તેની ધાર્મિક બાબતોનું સંચાલન કરવાનો અધિકાર એ બંધારણ દ્વારા સુરક્ષિત મૂળભૂત અધિકાર છે. આરોગ્ય, નૈતિકતા અને જાહેર વ્યવસ્થા સિવાય કોઈ કાયદો તેનું ઉલ્લંઘન કરી શકે નહીં પરંતુ ધર્મ સાથે સંકળાયેલી મિલકતનો વહીવટ કરવાનો અધિકારનો ઉપયોગ ફક્ત 'કાયદા અનુસાર' કરી શકાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો રાજ્ય માન્ય રીતે ઘડવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા ધાર્મિક સંપત્તિના વહીવટનું નિયમન કરી શકે છે.

I ધર્મની સ્વતંત્રતાના અધિકારની વ્યાપક ધારણા

- બંધારણમાં 'ધર્મ' શબ્દની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી નથી. સુપ્રીમ કોર્ટે સંખ્યાબંધ કેસોમાં તેની વ્યાખ્યા કરી છે. ધર્મ ચોક્કસપણે વિશ્વાસનો વિષય છે અને જરૂરી નથી કે આસ્તિક હોય.
- આ વ્યાખ્યા મુજબ ધર્મનો આધાર એવી માન્યતાઓ અથવા સિદ્ધાંતોની એક પ્રણાલીમાં છે જે તે ધર્મને માનનારાઓ દ્વારા માનવામાં આવે છે, પરંતુ તે કહેવું યોગ્ય નથી કે ધર્મ એ એક સિદ્ધાંત અથવા માન્યતા સિવાય બીજું કંઈ નથી.
- અનુચ્છેદ ૨૬ ની પ્રથાઓ સુરક્ષિત છે તે અદાલતો દ્વારા ચોક્કસ ધર્મના સિદ્ધાંતના સંદર્ભમાં નક્કી કરવામાં આવે છે અને તેમાં સમુદાય દ્વારા તેના ધર્મના ભાગ તરીકે ગણવામાં આવતી પ્રથાઓનો સમાવેશ થાય છે.
- ધાર્મિક સ્વતંત્રતાનો અધિકાર માત્ર ભારતના નાગરિકોને જ નહીં પરંતુ તમામ વ્યક્તિઓને આપવામાં આવે છે.
- જો કે આનો અર્થ એ નથી કે આ અધિકાર પર કોઈ પ્રતિબંધ નથી અને રાજ્ય તેના માટે કોઈ નિયમન કરી શકતું નથી.
- આ અનુચ્છેદ અને અધિકાર નિરપેક્ષ નથી અને રાજ્યને વાજબી પ્રતિબંધો મૂકવાની અને ચોક્કસ ધર્મની પ્રથાને નિયંત્રિત કરવાની પરવાનગી છે.
- હવે પ્રશ્ન એ ઊભો થાય કે કયા પ્રકારની પ્રથાઓને મંજૂરી આપવી જોઈએ અને કોને નહીં. બીજો પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે બે પ્રકારની પ્રથાઓ વચ્ચે આવો ભેદ કરવાની કોને પરવાનગી હોવી જોઈએ અને કયા આધારે હોવી જોઈએ.
- આ વિવાદને કારણે 'આવશ્યક ધાર્મિક પ્રેક્ટિસ ટેસ્ટ' જે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા વિકસિત કરવામાં આવી હતી તે અસ્તિત્વમાં આવી.

તમને સરકારી અધિકારી બનાવવા માટે આવી
રહી છે ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

GPSC CLASS 1/2

Date 31-01-2023

Time 10:30 to 12:30

Fees 50000 (~~65000~~)

(Offer Valid till 31 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

આવશ્યક ધાર્મિક પ્રેક્ટિસનો સિદ્ધાંત :

1 આ સિદ્ધાંત મુજબ ફક્ત તે જ પ્રથાઓ જે ધર્મનું મૂળ હોય અને તેનો આધાર બનાવે છે તેને જ ધ્યાનમાં લેવાની અને રક્ષણ મળવું જોઈએ. જે વસ્તુઓ ધર્મનો સાર નથી બનાવતી તે નોંધપાત્ર મૂલ્ય ધરાવતી નથી અને તેને બંધારણીય રક્ષણ મળવું જોઈએ નહીં.

2 'આવશ્યકતા' ના સિદ્ધાંતની શોધ 1954માં 'શિરુર મટ્ટ' કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની સાત જજની બેંચ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે 'ધર્મ' શબ્દ તમામ ધાર્મિક વિધિઓ અને પ્રથાઓને 'અભિન્ન' અંગ તરીકે આવરી લેશે અને ધર્મની આવશ્યક અને બિન-આવશ્યક પ્રથાઓ નક્કી કરવાની જવાબદારી પોતાના પર લીધી.

પછીના વર્ષોમાં સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કેવી રીતે થયો?

શરૂઆતમાં એ પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો કે શું અસ્પૃશ્યતા 'હિંદુ ધર્મનો આવશ્યક ભાગ' છે? હિંદુ ગ્રંથોની તપાસ કર્યા પછી કોર્ટે તે નિષ્કર્ષ પર આવી કે અસ્પૃશ્યતા એ આવશ્યક હિંદુ પ્રથા નથી.

બંધારણીય બેંચે 1994માં એક કેસમાં ચુકાદો આપ્યો હતો કે, મસ્જિદ એ ઈસ્લામ ધર્મની પ્રેક્ટિસનો આવશ્યક ભાગ નથી અને મુસ્લિમો દ્વારા નમાઝ (નમાઝ) ગમે ત્યાં, ખુલ્લામાં પણ અદા કરી શકાય છે.

પ્રથમ આનંદ માર્ગી કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માનવા માટે પૂર્વવર્તી સિદ્ધાંત પર આધાર રાખ્યો હતો કે તાંડવ નૃત્ય આનંદ માર્ગી આસ્થાની આવશ્યક પ્રથા નથી. તેમાં જણાવાયું હતું કે સંપ્રદાય 1955 માં અસ્તિત્વમાં આવ્યો હતો, જ્યારે તાંડવ નૃત્ય 1966 માં અપનાવવામાં આવ્યું હતું, તેથી આ પ્રથા વિના પણ સંપ્રદાય અસ્તિત્વમાં હતો એટલે આ પ્રથાને સંપ્રદાયના આવશ્યક લક્ષણ તરીકે સ્વીકારી શકાય નહીં.

ચુકાદાના પક્ષમાં તર્ક

1 ભારતીય બંધારણના અનુ. 25(1) અંતર્ગત દરેક નાગરિકને પોતાના ધર્મના આચરણનો, માનવાનો અને પ્રચાર કરવાનો અધિકાર છે. પરંતુ આ અધિકાર અબાધિત (સંપૂર્ણ) નથી. અનુ.25(1) ને અનુ.19(1)(4)ની સાથે વાંચવો જરૂરી છે. જે મુજબ નાગરિકે પોતાને ન ગમતું સાંભળવું (અભિવ્યક્તિ અને વાણીની સ્વતંત્રતા) જરૂરી નથી. જો કોઈને અઝાન સાંભળવી નથી તો પણ લાઉડ સ્પીકર દ્વારા તેને ફરજિયાત સંભળાવી ના શકાય.

2 મૌલાના મુફિત બરકત વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય ચુકાદા અનુસાર અઝાન એ ઈસ્લામનો ભાગ છે, પરંતુ માઈક્રોફોન અને લાઉડ સ્પીકર નહીં.

3 ચર્ય ઓફ ગોડ ઈન ઈન્ડિયા વિ. કે. મેજેસ્ટીક (2000) ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયે જણાવ્યું કે ધાર્મિક ક્રિયા માટે કે ઉત્સવો ઉજવવા લાઉડ સ્પીકર અને અન્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરવો એ અનુ.25 નો ભાગ નથી. પરંતુ, આવા સાધનોનાં ઉપયોગ દ્વારા ધ્વનિ પ્રદૂષણ ફેલાવવું એ અનુ.21 (જીવનનો અધિકાર) અને ધ્વનિ પ્રદૂષણ નિયમોનું ઉલ્લંઘન છે.

4 ધ્વનિ પ્રદૂષણ (નિયમન અને નિયંત્રણ) નિયમ, 2000 મુજબ લાઉડ સ્પીકરનો ઉપયોગ કરવા કાયદાકીય સંસ્થાની લેખિત મંજૂરી લેવી જરૂરી છે.

■ અલ્હાબાદ ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ચુકાદાનું મહત્વ

1. નાગરિકોના સાંભળવાના, ઊંઘવાના અને અન્ય સાથેના વાતચીતના અધિકારોનું સંરક્ષણ થશે, જે લાઉડસ્પીકર દ્વારા જોખમાયા હતા.
2. નર્વસ ડિસઓર્ડરથી પીડાતા દર્દીઓને ધ્વનિ પ્રદૂષણથી રાહત મળશે.
3. વિવિધ રાજકીય પક્ષો દ્વારા કરાતું 'લાઉડસ્પીકર પોલિટિક્સ' નાબૂદ થતાં દેશમાં સામાજિક સૌહાર્દ જળવાશે.
4. અન્યના અધિકારોને અનુ.25 હેઠળ ધાર્મિક સ્વતંત્રતાનાં અધિકારનાં નામે છિનવી ના શકાય.
5. ટેકનોલોજીએ અધિકારનો ઉપયોગ કરવાનું સાધન માત્ર છે, તેને અધિકાર ગણી ના શકાય. આ સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન થશે.

■ આગળનો માર્ગ

અદાલતના ચુકાદાનું પ્રશાસનિક સંસ્થાને સંપૂર્ણ નિષ્ઠાથી પાલન કરાવી દરેક જાહેર સ્થળોએથી લાઉડસ્પીકર દૂર કરાવવા જોઈએ.

ધ્વનિ પ્રદૂષણ (નિયમન & નિયંત્રણ) નિયમો, 2000 હેઠળ લેખિત મંજૂરી વગર લાઉડસ્પીકરનો જાહેર સ્થળે ઉપયોગ કરનાર વિરૂદ્ધ કાર્યવાહી કરવી જોઈએ.

જ્ઞાનવાપી મસ્જિદ અને પૂજા સ્થળ અધિનિયમ, 1991

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં જ્ઞાનવાપી મસ્જિદનું સર્વેક્ષણ કરવાનાં વારાસણી અદાલતનાં આદેશને પૂજાસ્થળ અધિનિયમ, 1991નું ઉલ્લંઘન માનીને સર્વોચ્ચ અદાલતમાં સમગ્ર મુદ્દાને પડકારાયો છે.

■ Places of Worship Act, 1991

પૂજા સ્થળ અધિનિયમ, 1991 કહે છે કે ધાર્મિક સ્થળના પાત્રને તે 15 ઓગસ્ટ, 1947 ના રોજ હતું તેનાથી બદલી શકાતું નથી. તેથી, જો 15 ઓગસ્ટ, 1947 ના રોજ કોઈ ઇમારતનો મંદિર તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો હોય, તો તેને મસ્જિદ, ચર્ચ અથવા ગુરુદ્વારામાં ફેરવી શકાય નહીં.

અધિનિયમની કલમ 4(2) મુજબ, 15 ઓગસ્ટ, 1947 ના રોજ અસ્તિત્વમાં રહેલા કોઈપણ પૂજા સ્થળના ધાર્મિક સ્વરૂપના રૂપાંતર સંબંધી કોઈપણ દાવો અથવા કાનૂની કાર્યવાહી, કોઈપણ કોર્ટ સમક્ષ પેન્ડિંગ છે, તે રદ થશે અને કોઈ નવો દાવો અથવા કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે નહીં.

■ આ અધિનિયમ કેવી રીતે અસ્તિત્વમાં આવ્યો?

ભારત 1991 માં રામજન્મભૂમિ ચળવળની ટોચ પર હતું અને પીવી નરસિંહા રાવ વડા પ્રધાન હતા, ત્યારે પૂજા સ્થળને કારણે ઉદ્ભવતા ભાવિ વિવાદો પર અટકાવવા માટે કાયદો રજૂ કરવામાં આવ્યો.

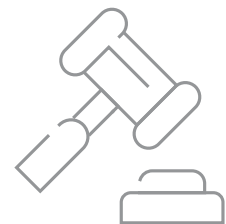
સંસદમાં બિલની રજૂઆત દરમિયાન, તત્કાલીન ગૃહ પ્રધાન એસ બી ચૃલાણે કહ્યું હતું કે આ અધિનિયમના અમલીકરણથી કોઈ પણ પૂજા સ્થળના રૂપાંતર અંગેના કોઈપણ નવા વિવાદોને અટકાવવામાં આવશે.

■ કાયદા હેઠળની જોગવાઈઓ

કલમ - 3 કાયદા હેઠળ ધર્મસ્થળના ચરિત્રને આંશિક કે સંપૂર્ણ રીતે બદલી ના શકાય. ધર્મસ્થળને એક ધર્મમાંથી બીજા ધર્મમાં કે એક સંપ્રદાયથી અન્ય સંપ્રદાયમાં રૂપાંતરિત કરવું પ્રતિબંધિત છે.

કલમ - 4 (1)

કાયદો જાહેર કરે છે કે જે તે ધર્મસ્થળની પ્રકૃતિ 15 ઓગસ્ટ, 1947 સમયે જે હશે તે સમાન રહેશે.

કલમ - 4(2) ધર્મસ્થળનાં સ્વરૂપને રૂપાંતરિત કરી દેવાનાં દરેક કેસ રદ કરવામાં આવશે અને કોઈ નવા કેસ શરૂ કરવામાં નહીં આવે.

કલમ - 5 આ કાયદો રામજન્મભૂમિ - બાબરી મસ્જિદ કેસ અને તે સાથે જોડાયેલા અન્ય કેસમાં લાગુ નહીં પડે. આમ, કાયદામાં અપવાદ આપવામાં આવ્યો છે.

કલમ - 6 કાયદાના ઉલ્લંઘન બદલ મહત્તમ 3 વર્ષની સજાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

કાયદાના અપવાદો

અયોધ્યા રામજન્મ ભૂમિ કેસને કાયદામાંથી છૂટ.

ઐતિહાસિક ધરોહર ધરાવતાં પૂજાસ્થળ કે જે પ્રાચીન સ્મારકો અને પુરાતત્વીય સ્થળો અને અવશેષો અધિનિયમ, 1958નો ભાગ છે તેના પર કાયદો લાગુ નહીં પડે.

કાયદો લાગુ થયા પહેલાં જે ધર્મસ્થળનાં વિવાદ સંબંધિત કેસ સમાપ્ત થઈ ગયા છે તેને પણ છૂટ અપાઈ.

કાયદાનું મહત્વ

- સંસદ દ્વારા કાયદો બનાવીને દરેક ધાર્મિક સમૂહોના ધર્મસ્થળોનું સંરક્ષણ કરવાની બાંહેધરી આપીને ભૂતકાળના અન્યાયમાંથી મુક્તિ આપી છે.
- કાયદો બનાવીને સંસદે બધા જ ધર્મો વચ્ચે સમાનતાપૂર્ણ વર્તવાના બંધારણીય નિયમોનું અમલીકરણ કર્યું છે.
- ભારતીય બંધારણની ધર્મનિરપેક્ષતા સ્થાપિત કરવાની બાંહેધરીનું કાયદા દ્વારા અમલીકરણ કરીને ભારતીય રાજ્ય-વ્યવસ્થાનું ધર્મનિરપેક્ષ ચરિત્ર સ્થાપિત કર્યું છે.
- ધર્મસ્થળના વિવાદો દેશમાં તણાવ પેદા કરે છે. તેમાંથી મુક્તિ આપીને રાષ્ટ્રવિકાસની દિશામાં આગળ વધવાનું કાયદો સૂચવે છે.
- સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયે અયોધ્યા ચુકાદામાં કાયદાની બંધારણીયતા ચકાસી ન હતી, પરંતુ કાયદો રાષ્ટ્રહિતમાં જરૂરી હોવાનું અને બંધારણનાં મૂળ ઢાંચામાં ધર્મનિરપેક્ષતાના સત્યને હાંસિલ કરતો હોવાનું કહ્યું હતું.

નિષ્કર્ષ

- સર્વોચ્ચ અદાલતે ધાર્મિક સ્થળ અધિનિયમ, 1991નું બંધારણીય દૃષ્ટિએ મૂલ્યાંકન કરવું જરૂરી છે. કાયદાનું શાસન સ્થાપિત કરવા માટે ન્યાયનું શાસન લાવવું એ પૂર્વ શરત છે. આથી કાયદાની ન્યાયિકતા ચકાસવી જોઈએ.

કાયદાની નકારાત્મક બાજુઓ

- કાયદો પોતે જ ધર્મનિરપેક્ષતાનું ઉલ્લંઘન કરી રહ્યો છે. અયોધ્યા કેસને છૂટ આપવી અને અન્યને નહીં તે પક્ષપાત દર્શાવે છે.
- કાયદા દ્વારા ન્યાયાલયના ન્યાયિક સમીક્ષાના અધિકારને છીનવી લેવાયો છે, જ્યારે ન્યાયિક સમીક્ષા એ બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો ભાગ છે.
- 15 ઓગસ્ટ, 1947ની તારીખ રાખવી એ “સ્વચ્છંદી, અતાર્કિક અને પૂર્વદર્શી” છે, જે હિંદુ, જૈન, બૌદ્ધ અને શીખ ધર્મના લોકોનો પોતાના મૂળ ધર્મસ્થળો પર પુનઃદાવો કરવાનો અધિકાર છીનવી લે છે.
- તીર્થસ્થાનો અને સ્મશાન સ્થળો એ રાજ્યચાલીનો વિષય છે, તેથી અનુસૂચિ 7 અનુસાર સંસદ આ વિષયની બાબતનો કાયદો ઘડી ના શકે તેવી ટીકા થઈ રહી છે.
- કટ ઓફ તારીખ એ આઝાદીનાં દિવસની રાખવી એ દર્શાવે છે કે ધર્મસ્થાનોની જે સ્થિતિ ઉપનિવેશી બ્રિટિશ સરકારે નક્કી કરી હતી તેને જ માન્ય રાખી દેવામાં આવી છે.
- કાયદા દ્વારા ધર્મનિરપેક્ષતા અને સાંપ્રદાયિક શાંતિનાં નામે તથ્યો, તર્ક અને કાયદાને આધારે સંપત્તિ પર દાવો કરીને ઐતિહાસિક ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવાનો અધિકાર છિનવી લેવાયો છે.
- ભારતીય બંધારણનો મુખ્ય હેતુ “ન્યાય” નો છે. ન્યાયનો આધાર સત્ય હોય છે અને જ્યાં સુધી સત્ય સ્થાપિત ન થાય ત્યાં સુધી શાંતિ સ્થાપિત કરવી શક્ય નથી.

ડ્રાફ્ટ નેશનલ યુથ પોલિસી (NYP)

અર્થમાં કેમ?

તાજેતરમાં રમતગમત અને યુવા બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા નવી નેશનલ યુથ પોલિસીના ડ્રાફ્ટને સહભાગીદારોના સૂચનો પ્રાપ્ત કરવા માટે મૂકવામાં આવ્યો છે. નેશનલ યુથ પોલિસીનો ડ્રાફ્ટ જૂની નેશનલ યુથ પોલિસી -2014ની સમીક્ષા બાદ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

નેશનલ યુથ પોલિસી

ભારત સરકારે યુવાવર્ગના સર્વાંગી વિકાસ માટે નેશનલ યુથ પોલિસીને પ્રાર્થ આપ્યું છે. જેનો હેતુ ભારતના યુવાવર્ગનો સમાવેશી વિકાસ કરી દેશના સામાજિક, આર્થિક, રાજકીય અને નૈતિક વિકાસમાં મદદરૂપ થવાનો છે. યુવાવર્ગ દેશની સંપત્તિ છે, તેથી તેમની ક્ષમતાનો સકારાત્મક ઉપયોગ દેશના સર્વાંગી વિકાસ માટે મહત્વપૂર્ણ છે.

પોલિસીનું વિઝન

- નેશનલ યુથ પોલિસીનું વિઝન વર્ષ 2030 સુધીમાં ભારતમાં સર્વાંગી યુવા વિકાસ હાંસલ કરવાનું છે.
- નેશનલ યુથ પોલિસી યુવાઓમાં રહેલી ઉચ્ચ ક્ષમતાને ઉજાગર કરવાનો ઉદ્દેશ્ય રાખે છે. જે સાતત્યપૂર્ણ વિકાસ લક્ષ્યાંક (SDG) સાથે સંરેખિત છે.
- નેશનલ યુથ પોલિસીએ આગામી દશકો અને દરેક અગ્રતા ધરાવતા ક્ષેત્રની અંદરની ક્રિયાનું વર્ણન કરે છે. જે યુવા નીતિના વિઝનને વિગતવાર પામવાનો રોડમેપ તૈયાર કરે છે.
- આ નીતિ યુવાન લોકોમાં શિક્ષણ અને કૌશલ્યને કારકિર્દીલક્ષી બનાવવાનું વિઝન ધરાવે છે.
- નીતિ યુવાનોને સાતત્યપૂર્ણ જીવનની તકો આપે છે, જેથી ગ્રામીણ અર્થવ્યવસ્થા, રોજગારી, ઉદ્યોગસાહસિકતા, સામાજિક ઉદ્યોગ- સાહસિકતા મેળવવામાં મદદરૂપ થાય છે.
- નેશનલ યુથ પોલિસી ભારતના યુવાન છોકરીઓ અને છોકરાઓ બંનેને 'ભવિષ્યના લીડર' બનવા તરફ પ્રેરિત કરે છે. જે તેમના તેજસ્વી ભવિષ્યનું ઘડતર કરે છે.
- આ નીતિ વડે યુવાનોને સામાજિક ન્યાયની યોગ્ય વ્યવસ્થા ઊભી કરવામાં મદદ મળશે. જે વંચિત અને હાંસિયામાં ધકેલાયેલા યુવાઓના ઉત્થાનમાં મદદ કરશે.

પોલિસીના મુખ્ય મુદ્દાઓ

શિક્ષણ :

- યુવાનો માટે શિક્ષણ પ્રણાલીને સુસંગત બનાવવા માટે 21મી સદીના કૌશલ્ય અને મૂલ્યો આધારિત શિક્ષણ-રોજગાર પૂરું પાડવું.
- જે યુવાનોને શિક્ષણ, રોજગાર અથવા તાલીમની તકો ન મળી હોય, તેમને ભૌતિક અને ઓનલાઇન શિક્ષણ ઉપલબ્ધ કરાવવું, લક્ષિત શિક્ષણ કાર્યક્રમોનું પુનઃ સંકલન કરવા પ્રયાસ કરવો.
- વંચિત અને હાંસિયામાં ઘટેલાયેલા યુવાનો માટે સર્વસમાવેશી શિક્ષણ પ્રણાલી વિકસાવવા માટે લક્ષિત યોજનાઓ, સમાવિષ્ટ સંસાધનો, સલાહકારો અને શિક્ષણ વિદ્વાનોની મદદ લેવી.

રોજગારી અને ઉદ્યોગસાહસિકતા :

- ગ્રામીણ અર્થવ્યવસ્થા પુનર્જીવિત કરી યુવાનો માટે કૃષિ ક્ષેત્ર અને કૃષિ સંલગ્ન ક્ષેત્રમાં નવી તકોનું સર્જન કરવું.
- સૂક્ષ્મ-લઘુ ઉદ્યોગો, રાજ્ય-જિલ્લા આધારિત ઉદ્યોગોના માધ્યમથી વધુ પ્રમાણમાં શહેરી વિસ્તારમાં રોજગારી પેદા કરવી.

યુવા ઉદ્યોગસાહસિકતા :

- શિક્ષણ, નિવેશ, માર્ગદર્શન, સામાજિક ઉદ્યોગસાહસિકતા વડે યુવાનોને પ્રેરિત કરવા. ગીંગ (Ging) અર્થવ્યવસ્થાને યુવાઓમાં પ્રચલિત કરી તેમા ઉદ્યોગસાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપવું.

યુવા નેતૃત્વ અને વિકાસ :

- યુવા સ્વયંસેવક ઇકોસિસ્ટમમાં વધારો કરવો.
- વન-સ્ટોપ યુવા સક્ષમ પ્લેટફોર્મનું નિર્માણ કરવું.
- વંચિત યુવાનોમાં ક્ષમતા વિકાસ કરી તેમનામાં નેતૃત્વનો વિકાસ કરવો.
- રોકાણ, લક્ષ્યાંકિત કાર્યક્રમ, નીતિ અને યોજનાઓ લાગુ કરવી.

સ્વાસ્થ્ય અને તંદુરસ્તી :

- યુવાનોમાં નિવારક આરોગ્ય સિસ્ટમને મજબૂત બનાવવી.
- માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ અને જાતીય આરોગ્ય સંભાળને મજબૂત બનાવવા.
- યુવાઓમાં આરોગ્યની ગુણવત્તા સુધારવા માટે ડેટા અને ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવો.
- યુવાનોમાં રમતગમત અને ફિટનેસનો અભિગમ પેદા કરવો.
- રમતગમત અને ફિટનેસ માટે વિશિષ્ટ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવું.

સામાજિક વ્યાય :

- ન્યાય પ્રણાલીને ઝડપી બનાવી યુવાનોનું પુનર્વસન મજબૂત કરવું.
- યુવાનો માટેની સામાજિક યોજનાની સમીક્ષા કરવી, જેથી વંચિત યુવાનોને લાભ મળી રહે.
- યુવાનોનું સશક્તિકરણ કરવું અને તેમને રક્ષણ આપવું, જેના માટે મૂલ્ય આધારિત શિક્ષણ સહિત સહાયક સેવાઓ, સલામત અધિકારો અને કાયદાકીય સહાયતા અંગે જાગૃતિમાં વધારો કરવો.
- સાયબર ક્રાઇમને અટકાવવા માટે ચોક્કસ પ્રયાસો કરવા.

Ministry of Youth
Affairs & Sports
Government of India

NATIONAL
YOUTH
POLICY

I નેશનલ યુવા પોલિસીની જરૂરિયાત

- તાજેતરમાં, વિશ્વમાં એક મહત્વપૂર્ણ વસ્તી વિષયક તરીકે યુવાનોની સંખ્યામાં વધારો થયો છે. યુવાનો પરિવર્તન અને પ્રગતિના શક્તિશાળી પ્રેરકબળ છે. તેમની પાસે યોજના અને નીતિને આકાર આપવાની શક્તિ છે.
- યુવાનોમાં સર્જનાત્મક રીતે વિચારવાની અને સમાજ, ઉદ્યોગ અને સંસ્કૃતિમાં હકારાત્મક પરિવર્તન લાવવાની શક્તિ છે.
- ભારતમાં ચાર વ્યક્તિમાંથી એક વ્યક્તિ 15 થી 29 વર્ષની વય ધરાવતો યુવાન છે. ભારતમાં મોટા પ્રમાણમાં યુવા વસ્તી છે.
- ભારતમાં કુલ વસ્તીના 34% વસ્તી યુવાવયની છે, જે વિશ્વની સૌથી યુવા વસ્તી ધરાવતો દેશ છે. વર્ષ 2030 સુધીમાં ભારતની યુવા વસ્તી ઘટીને 24% ની આસપાસ થઈ જશે તેવું અનુમાન છે.
- જેથી નેશનલ યુવા પોલિસીના માધ્યમ દ્વારા યુવા વસ્તી વિષયકનો લાભ ભારત પોતાના વિકાસમાં સુનિશ્ચિત કરી શકે.
- યુવા નીતિ માત્ર આર્થિક વિકાસ ઉપર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાને બદલે શિક્ષણ, સ્વાસ્થ્ય, રમતગમત અને સામાજિક ન્યાયને પણ સમાન દરજ્જો આપે છે.
- આધુનિક યુગમાં ટેકનોલોજીનો મહત્વ ઉપયોગ કોઈ પણ દેશને વિકાસની હરોળમાં આગળ રાખશે. નવી નેશનલ યુવા પોલિસી ટેકનોલોજી અને શિક્ષણ આધારિત વ્યવસાયો ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
- દેશમાં યુવાનોના સર્વાંગી વિકાસને ઝડપી બનાવવા એક સંકલિત યુવા નીતિની જરૂરિયાત છે.
- ભારતની ત્રિ-સ્તરીય સુશાસનની પદ્ધતિથી યુવાનોનો સમાવેશી વિકાસ થાય તે માટે નેશનલ યુવા પોલિસી રોડમેપ તૈયાર કરવાની વ્યવસ્થા પૂરી પાડશે.
- નેશનલ યુવા પોલિસી યુવાનો માટે સરકારની વિવિધ યોજના અને પહેલોને સુબદ્ધ બનાવે છે, જેથી તેના લાભ છેવાડા અને હાંસિયામાં ઘડેલાયેલા યુવાનોને મળે.

I નેશનલ યુવા પોલિસીના ફાયદા

- નેશનલ યુવા પોલિસી યુવાનોમાં શિક્ષણ, કૌશલ્ય, રોજગાર, ઉદ્યોગસાહસિકતા, સામાજિક ન્યાય, આરોગ્ય, ફિટનેસ વધારવામાં મદદ કરશે.
- આ નીતિ માત્ર શહેરી વિસ્તારમાં રહેતા યુવાનો ઉપર જ ધ્યાન આપતી નથી, પરંતુ ગ્રામીણ વિસ્તાર, વંચિત, હાંસિયામાં ઘડેલાયેલ યુવાનોને પણ મહત્વ આપે છે.
- યુવાનોમાં શિક્ષણલક્ષી વ્યવસાયોની વૃદ્ધિ કરવા માટેનો યોગ્ય રોડમેપ સુનિશ્ચિત કરે છે.
- યુવાનોને નેતૃત્વની ભૂમિકા અર્પણ કરે છે, જેથી ભવિષ્યમાં ભારતના યુવાન વિશ્વકક્ષાએ પોતાની છાપ પાડી શકે.
- સરકારમાં યુવાનોના વિકાસ પાછળ થતાં ખર્ચ અને નિવેશને સુબદ્ધ બનાવવામાં મદદ કરશે.
- યુવાનોને આર્થિક વિકાસની સાથે સામાજિક વિકાસ તરફ દોરી જાય છે.
- સાતત્યપૂર્ણ વિકાસને સંરેખિત રાખીને યુવા વિકાસને આગળ વધારવામાં મદદરૂપ બનશે.
- આમ, ભારત સરકારે વર્તમાનના યુવાનોની જરૂરિયાતો, તકો, સફળતાના ઉદ્દેશ્યો સાથે વર્ષ 2014ની યુવા નીતિને બદલે નવી નેશનલ યુવા નીતિ ડ્રાફ્ટ કરી છે. ભારતમાં આગામી દશકમાં યુવાનોનો ફાળો દેશના વિકાસમાં ખૂબ જ જરૂરી છે. આથી ભારતે 10 વર્ષના વિઝન સાથે આ નીતિને તૈયાર કરી છે. જેનું સફળ અમલીકરણ ભારતને યુવા ઉદ્યમી દેશ તરીકે ગૌરવવંતું કરી શકે છે. યુવાનોનો વિકાસ આત્મનિર્ભર ભારતને પામવામાં પણ મદદરૂપ થઈ શકે છે.

ફાંસીની સજા : કાયદા અને નૈતિકતાની દૃષ્ટિએ કેટલી યોગ્ય/અયોગ્ય ?

ચર્ચામાં કેમ? હાલમાં જ બહુચર્ચિત સુરત ગ્રીષ્મા હત્યામાં આરોપીને ફાંસીની સજા ફરમાવવામાં આવી છે. જેણે ફાંસીની સજાની પ્રસ્તુતતા પર નવી ચર્ચા શરૂ કરી છે.

ફાંસીની સજા

- અપરાધ કર્યા પછી અપરાધીને કાયદાની અદાલત દ્વારા મોતની સજા આપવામાં આવે છે, તેને ફાંસીની સજા કહે છે. સામાન્ય રીતે આ સજા હત્યા, બળાત્કાર જેવા ખૂબ જ જઘન્ય કૃત્ય માટે આપવામાં આવે છે.
- જઘન્ય અપરાધ માટે ફાંસીની સજાને સૌથી વધુ યોગ્ય માનવામાં આવે છે. સજાના વિરોધીઓ તેને અમાનવીય માને છે. પરિણામે ફાંસીની સજા નૈતિક દૃષ્ટિએ ચર્ચામાં રહે છે.
- એકવીસમી સદીના નવા સંજોગોના પ્રકાશમાં મૃત્યુદંડની ચર્ચા એ સામાજિક રીતે મહત્વપૂર્ણ વિષય છે. ભારતમાં, મૃત્યુદંડ એ ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલીનું મૂળભૂત પાસું છે. માનવ અધિકાર ચળવળની વધતી જતી પ્રસિદ્ધિ સાથે મૃત્યુદંડના અસ્તિત્વ પર પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવી રહ્યો છે.
- 262મા કાયદા પંચના અહેવાલને “ઐતિહાસિક,” “સેમિનલ,” “નિર્ણાયક” અને વધુ હાયપરબોલિક સ્વરમાં, ભારતીય મૃત્યુદંડના ન્યાયશાસ્ત્રમાં “પેરાડાઈમ શિફ્ટ” તરીકે બિરદાવવામાં આવ્યો છે.
- તાજેતરના વર્ષોમાં મૃત્યુ દંડના મુદ્દાએ નોંધપાત્ર ધ્યાન મેળવ્યું છે. જ્યારે મૃત્યુદંડના સમર્થકો દલીલ કરે છે કે તે ફક્ત સૌથી ગંભીર ગુનાઓ પર જ લાગુ થવો જોઈએ, માનવ અધિકારના હિમાયતીઓ દલીલ કરે છે કે મૃત્યુદંડ વ્યક્તિના મૂળભૂત માનવ અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે.
- મૃત્યુદંડ એ કોઈ નવતર ખ્યાલ નથી; તે સંસ્કૃતિની શરૂઆતથી અસ્તિત્વમાં છે. મૃત્યુદંડની સજા (સામાન્ય રીતે જેમાં વ્યક્તિનું શિરચ્છેદ સામેલ છે) પ્રાચીન સમયમાં રાજા દ્વારા જારી કરાયેલ કોઈપણ આદેશ અથવા તે વ્યક્તિ પર લાદવામાં આવેલી કોઈપણ નૈતિક જવાબદારી તેના દ્વારા સ્પષ્ટપણે પાલન ન કરવા બદલ રાજા દ્વારા લાદવામાં આવતી હતી.
- આખરે તેને 1860 ના ભારતીય દંડ સંહિતામાં દાખલ કરવામાં આવ્યું, પરિણામે તેનો કાનૂની સમાવેશ થયો અને ત્યારથી તે ભારતમાં કાયદેસર છે. વીસમી સદીમાં મૃત્યુદંડને નાબૂદ કરવાની ઝુંબેશ ચાલી હતી, જેના કારણે ઘણા દેશોએ તેને અનુસરીને મૃત્યુદંડની સજાને નાબૂદ કરી હતી.
- જોકે, ભારતમાં મૃત્યુદંડની સજા યથાવત છે. માનવાધિકારના હિમાયતીઓએ મૃત્યુદંડ નાબૂદી માટે મજબૂત દલીલો રજૂ કરી છે, જેથી ઘણી ચર્ચા અને વિવાદ ઊભા થયા છે.

આઈપીસી હેઠળ મૃત્યુદંડ

મૃત્યુદંડ વિશ્વમાં ક્યાંય પણ અસ્તિત્વમાં રહેલા કોઈપણ ફોજદારી કાયદા હેઠળ ઉપલબ્ધ સજાનું સૌથી કઠોર સ્વરૂપ છે. ભારતીય બંધારણનો અનુચ્છેદ 21 કહે છે, “કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયાને અનુસર્યા સિવાય કોઈપણ વ્યક્તિને તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખવામાં આવશે નહીં.” જે દરેક નાગરિકને જીવનના મૂળભૂત અધિકારની ખાતરી આપે છે. આનો અર્થ એ છે કે જ્યાં સુધી તમે કાનૂની પ્રણાલીને અનુસરશો નહીં ત્યાં સુધી કોઈનો જીવનનો અધિકાર ક્યારેય પાસેથી છીનવી લેવામાં આવશે નહીં, જેનો અર્થ છે કે જો રાજ્ય કાનૂની પ્રક્રિયા દ્વારા યોગ્ય જણાય તો વ્યક્તિનું જીવન છીનવી શકે છે.

ભારતીય ઇંડ સંહિતા અને અન્ય અધિનિયમો અનુસાર, નીચે દર્શાવેલ ગુનાઓ મૃત્યુદંડને પાત્ર છે :

- ગુનાહિત ષડયંત્રના પક્ષકાર હોવા બદલ, ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવું અથવા યુદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો અથવા યુદ્ધ માટે પ્રેરિત કરવું, સશસ્ત્ર દળોમાં વિદ્રોહને પ્રોત્સાહન આપવું, બળવામાં સામેલ થવું, હત્યા, બળાત્કારના કિસ્સામાં પીડિતાનું મૃત્યુ થાય તેવા ગુનાઓમાં.

1 ફાંસીની સજાની તરફેણમાં તર્ક

1. મૃત્યુદંડ ભવિષ્યના ગુનાઓને અટકાવશે. સૌથી ભયંકર ગુનાઓ માટે સૌથી સખત સજા લાદીને ભવિષ્યના ગુનાઓને રોકવામાં મદદ મળી શકે છે.

2. સર્વોચ્ચ અદાલતે ફાંસીની સજાને બચ્ચન સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય (1980) ચુકાદામાં બંધારણીય માન્યતા આપી છે.

3. મૃત્યુદંડ એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે પીડિતને ઉચિત ન્યાય મળે. ભારતીય બંધારણની પ્રસ્તાવનાનો હેતુ અન્ય બાબતોની સાથે, તમામ ભારતીય નાગરિકો માટે ન્યાય પ્રાપ્ત કરવાનો છે.

4. અપરાધીને પોતાના અપરાધ અનુસાર સજા મળવી જરૂરી છે. હત્યા અને બળાત્કાર જેવા ગંભીર અપરાધો રોકવા ફાંસીની સજા જરૂરી છે.

5. આંતકવાદનો સામનો કરવા માટે ફાંસીની સજા જરૂરી છે, જે આંતકવાદ વિરોધમાં રાષ્ટ્રીય પ્રતિસાદ છે.

6. માનવાધિકારની આડમાં દોષિત ગુનેગારના સમાજ માટે સંભવિત જોખમ ટાળી શકાય નહીં.

7. સમાજ જઘન્ય કૃત્ય કરનારને મૃત્યુદંડની માંગ કરે છે. જો મૃત્યુદંડ નાબૂદ કરી દેવાય તો સમાજમાં તણાવ અને નિરાશાની ભાવના જન્મે. ઉ.દા. હૈદરાબાદ બળાત્કાર કેસમાં સામાન્ય લોકોમાં રહેલી ગુસ્સાની ભાવનામાં ફાંસીની સજાની સ્વિકૃતિ જોવા મળી હતી.

1 ફાંસીની સજાની વિરુદ્ધમાં તર્ક

1. સજાના કુલ 3 હેતુઓ હોય છે - પ્રતિશોધક, સુધારાત્મક અને ભય સુધારાત્મક. જેનો આશય અપરાધીને સુધરવાની તક આપવાનો છે, પરંતુ ફાંસીની સજાને લીધે આ હેતુ પાર પડતો નથી.

2. વર્મા સમિતિની ભલામણ અનુસાર ફાંસીની સજા પ્રતિગામી પગલું છે, તેનાથી કોઈ ભયની સ્થિતિ પેદા થતી નથી.

3. એક વિરોધ મુજબ અદાલતોને સ્વછંદી વિશેષાધિકાર મળે છે, જે બંધારણના મૂળભૂત અધિકાર (અનુ.21)નું હનન કરે છે.

4. ન્યાયાલયોના ચુકાદા એકસમાન નથી. કોઈ કેસમાં મૃત્યુદંડ આપે છે, તો સમાન પ્રકૃતિના કેસમાં કોઈ અન્ય સજા ફરમાવે છે.

5. ન્યાય વ્યવસ્થામાં ખામીના લીધે નિર્દોષને મૃત્યુદંડ મળવાનું જોખમ રહેલું છે અને વિડંબણા એ છે કે આ સજાને બદલી શકાતી નથી.

6. કાયદાપંચે (35 મો અહેવાલ) આતંક સિવાયનાં કેસોમાં ફાંસીની નાબૂદીની ભલામણો કરી છે, જે લાગૂ કરવી જોઈએ.

7. મૃત્યુને બદલે વર્ષોની જેલની સજામાં આરોપીએ વધુ પીડા સહન કરવી પડે છે, તેથી આજીવન કારાવાસ એ શ્રેષ્ઠ સજા છે.

8. મૃત્યુદંડ માનવ અધિકાર અને ગૌરવ સાથે અસંગત છે. મૃત્યુની સજા એ જીવનના અધિકારનું ઉલ્લંઘન છે, જે તમામ માનવ અધિકારોમાં સૌથી મૂળભૂત છે.

9. મૃત્યુદંડ માટે જનતાનો ટેકો હોય એટલે એ જરૂરી નથી કે રાજ્ય પાસે મનુષ્યનો જીવ લેવાનો અધિકાર છે.

1 ફાંસીની સજા બાબતે સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયનું વલણ

1 જગમોહન સિંઘ વિ. ઉત્તરપ્રદેશ રાજ્ય (1973) ચુકાદા અનુસાર કાયદાની પ્રક્રિયા દ્વારા કોઈનું જીવન છીનવી લેવું એ બંધારણીય છે.

2 બચ્ચન સિંઘ વિ. પંજાબ રાજ્ય ચુકાદામાં (1980) 'રેરેસ્ટ ઓફ રેર' કેસમાં જ મૃત્યુદંડ આપવાની વાત કરાઈ છે.

3 માછી સિંઘ વિ. પંજાબ રાજ્ય (1983) ચુકાદામાં કેસમાં 'રેરેસ્ટ ઓફ રેર' ગણવા માટેની પરિસ્થિતિઓ વર્ણવી છે. કેસના ચુકાદા મુજબ સૌથી ગંભીર સંજોગો સિવાય મૃત્યુદંડની જરૂર નથી. મૃત્યુદંડ એ અપવાદ છે, ધોરણ નહીં.

4 મો. ફિરોઝ વિ. મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય (2022) ચુકાદામાં બળાત્કારના અપરાધીને મૃત્યુદંડમાંથી મુક્ત કરીને આજીવન કારાવાસ સોંપતા કહ્યું કે "દરેક સંતને ભૂતકાળ અને દરેક અપરાધીને ભવિષ્ય હોય છે." આમ, આ કેસમાં અપરાધીને સુધરીને સમાજમાં યોગદાન આપવાની તક આપવામાં આવી હતી. જેની ભારે ટીકા થઈ હતી, કારણ કે સર્વોચ્ચ અદાલત પોતાના નિર્ણયોમાં સાતત્યતા જાળવતું નથી.

1 આગળનો માર્ગ

ફાંસીની સજાનો ખ્યાલ સદીઓ જૂનો છે અને સમગ્ર ઇતિહાસમાં દરેક સમુદાયમાં તેનો ઉપયોગ થતો આવ્યો છે. સમય બદલાયો છે અને સમાજ પ્રગતિ કરતો હોવા છતાં એકવીસમી સદીમાં આ પ્રથા ચાલી રહી છે. હત્યા, બળાત્કાર, યુદ્ધ અને આતંકવાદના કૃત્યો જેવા અત્યંત જઘન્ય ગુનાઓ માટે સૌથી ગંભીર પ્રકારની સજા એ મૃત્યુદંડ છે, જે ફક્ત ભાગ્યે જ લાગુ થાય તે ઈચ્છનીય છે.

ફાંસીની સજા અપરાધ કરવા સામે ભય ત્યારે જ ઉભો કરશે જો સજા નિશ્ચિત સમયસીમામાં મળે. આ માટે તપાસ વ્યવસ્થા અને ન્યાય વ્યવસ્થામાં સુધારા લાવવા જોઈએ કારણ કે કાયદાનું શાસન જરૂરી છે, પરંતુ ન્યાય પૂરો પાડવા તે પૂરતું નથી. પૂરતા સુધારા લાવીને જ ન્યાય મળવાની અને અનુભવવાની પરિસ્થિતિ ઊભી કરી શકાશે.

સિવિલ સેવામાં ભ્રષ્ટાચાર અને નૈતિક સંકટ

અર્થમાં કેમ?

ઝારખંડ કેડરમાં IAS પૂજા સિંઘલની ભ્રષ્ટાચાર કેસમાં ધરપકડ કરવામાં આવી છે. તેમની પાસેથી 20 કરોડથી વધુની બેનામી રકમ અને કરોડોની સંપત્તિ મળી આવી છે. ત્યારે અહીં સિવિલ સેવામાં નૈતિક મૂલ્યો પર પ્રશ્ન ઊભો થાય છે.

"ભ્રષ્ટાચાર સરકારી ખજાનાનો દુરપયોગ, પ્રશાસનિક અકુશળતા અને રાષ્ટ્રીય વિકાસમાં અડચણ ઊભી કરે છે." કૌટિલ્યનું આ કથન આજે પણ પ્રાસંગિક છે. ભ્રષ્ટાચાર બહુઆયામી સ્વરૂપે વ્યક્તિ અને રાષ્ટ્રને નુકશાન પહોંચાડે છે. ઉપરાંત સિવિલ સેવાનાં મૂલ્યોનું પણ હનન કરે છે.

1 સિવિલ સેવાનાં મૂલ્યો અને ભ્રષ્ટાચાર

પારદર્શિતા : સિવિલ સેવકો પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તેઓ સત્તા અને સંસાધનોનો પ્રયોગ જાહેર હિતમાં કરે. આ હેતુસર તેઓ પોતાના કાર્ય માટે જવાબદાર છે. ભ્રષ્ટાચાર દ્વારા તેઓ જાહેર હિતને બદલે સ્વહિતના કાર્યો કરીને અનૈતિકતા દાખવે છે.

કાયદેસરતા : સિવિલ સેવકોએ સરકાર અને સંસદ વતી કાયદાનું પાલન કરીને પ્રશાસન ચલાવવાનું છે, તેથી સત્તાનો ઉપયોગ સંપૂર્ણ નિષ્પક્ષતા સાથે કાયદેસર રીતે કરવો જરૂરી છે. ભ્રષ્ટાચાર દ્વારા પક્ષપાત કરવો એ આ મહત્વના મૂલ્યને ખંડિત કરવા સમાન છે.

પ્રતિભાવ : સરકાર અને સિવિલ સેવકોએ નાગરિકોને નિશ્ચિત સમયમાં ગુણવત્તાસભર સેવાઓ પૂરી પાડવાની હોય છે. કામમાં અનિયમિતતા દાખવી સમયસીમા ચૂકવી એ પણ ભ્રષ્ટાચાર જ છે.

અખંડિતતા : જાહેર સેવામાં લોકોનો વિશ્વાસ રહેલો છે, ત્યારે આ સેવાનો ઉપયોગ સ્વહિતમાં કરવો એ પોતાની ફરજ ચૂકવા સમાન છે.

વસ્તુનિષ્ઠતા : સિવિલ સેવકોએ માત્ર મેરિટને ધ્યાનમાં રાખીને પક્ષપાત મુક્ત નિર્ણયો લેવાના હોય છે. જો તે ભાઈ-ભત્રીજાવાદ ચલાવીને નાગરિકોના અધિકારોને જોખમાવે તો સિવિલ સેવાના સિદ્ધાંતોનું ધોવાણ થાય છે.

અસરકારકતા : જાહેર સંપત્તિ તિજોરીનો ઉચિત ઉપયોગ કરવો એ સિવિલ સેવકનો ધર્મ છે. જો અનુચિત ઉપયોગ કરીને બગાડ કરવામાં આવે તો સિવિલ સેવાની અસરકારકતા ક્ષીણ સાબિત થાય છે.

I ભ્રષ્ટાચારનાં કારણો

ઉપનિવેશવાદી વ્યવસ્થા :

- બ્રિટિશ સમયથી જ ભારતીય જાહેર સેવાનાં પદોને અનિયંત્રિત સત્તા મળી હતી, જે મૂળભૂત રીતે ભ્રષ્ટ અને અનૈતિક હતી. આઝાદી પછી ભારતીયોએ આ પદોમાં સ્થાન તો લીધું, પરંતુ અભિગમ ઉપનિવેશી જ રહ્યો અને ભ્રષ્ટાચારને અનૈતિક ગણવાનું ઘણા સિવિલ સેવકોએ ટાળ્યું.

રાજકીય ભ્રષ્ટવ્યવસ્થા :

- સિવિલ સેવકોની જવાબદેહી સુનિશ્ચિત કરતી રાજકીય વ્યવસ્થા જ ભ્રષ્ટ છે. પરિણામે રાજનેતા-અધિકારીઓનું ભ્રષ્ટાચારી ગઠબંધન બન્યું છે.

પારદર્શિતાનો અભાવ :

- મહત્વની બાબતો અને નિર્ણયોને ‘ગોપનીય’ ગણીને જાહેર કરવામાં આવતા નથી. પરિણામે માહિતીના અભાવે અપારદર્શિતા દર્શાવીને ભ્રષ્ટાચાર આચરવામાં આવે છે. ઘણા ભ્રષ્ટાચાર પારદર્શિતાને અભાવે જાહેર થઈ શકતા નથી.

વિશેષાધિકારોની અતિશયોક્તિ :

- સિવિલ સેવકોને કાયદાકીય રીતે વિશેષાધિકારો આપવાની સાથે જ જવાબદેહિતાનો લોપ કરવાથી ભ્રષ્ટાચારીઓને મોકળું મેદાન મળી ગયું છે.

કાયદાઓનું જાળું અને ભારપૂર્વકનું પ્રશાસન :

- અસંખ્ય કાયદા અને જડ પ્રશાસનને લીધે લાલ ફિતાશાહી (Red-Tapism) વધી છે. તેને ટાળવા પૈસા આપીને ઝડપથી કામ (Speed Money) કરાવવાની વૃત્તિનું પ્રમાણ પણ વધ્યું છે.

સામાજિક સ્વીકૃતિ :

- દ્વિતીય પ્રશાસનિક સુધાર આયોગ અનુસાર ભારતમાં સમાજના લોકોએ ભ્રષ્ટાચાર સ્વીકારી લીધો છે. ભ્રષ્ટાચારીને કડક સજા થવાનો કોઈ દાખલો ન હોવાથી ભ્રષ્ટાચારીઓની હિંમત ખૂલી ગઈ છે.

નબળી તાલીમ અને પસંદગી પ્રક્રિયા :

- સિવિલ સેવકોની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ક્યાંય નૈતિક ચરિત્રને ચકાસાતું નથી તથા તાલીમ વ્યવસ્થા પણ જરીપુરાણી અને વૈભવી (elite) છે. જે ભારતની વાસ્તવિકતાથી જોજનો દૂર છે.

I સિવિલ સેવામાં ભ્રષ્ટાચારની નૈતિક અસરો

- ફિલોસોફર કાન્તના મતે નૈતિકતાનો ‘વ્યક્તિના ઉદ્દેશ’ સાથે સંબંધ છે, નહીં કે તેના કાર્યના પરિણામો સાથે. જો કોઈ અધિકારીએ લાંચ લઈને સરકારી શાળા બનાવડાવી તો તેને શાળા બનાવવાના ભગીરથ કાર્યને આધારે બક્ષી ના શકાય. કારણ કે તેનો ઉદ્દેશ તો લાંચ લેવાનો (ભ્રષ્ટ) જ હતો.

- ભ્રષ્ટાચાર સમાજમાં નૈતિક અને સામાજિક માળખાને નબળું પાડે છે. પરિણામે સમાજમાં અપરાધ અને ગુનાખોરી વધે છે.

- ભ્રષ્ટાચારને લીધે વ્યવસ્થામાં અવિશ્વાસ વધે છે તથા ભ્રષ્ટાચાર એ ‘સામાજિક કરાર સિદ્ધાંત’નું હનન કરે છે.

- દેશ ટૂંકા સમય માટે આર્થિક પ્રગતિ કરે છે, જ્યારે લાંબા ગાળે પતન તરફ આગળ વધે છે. ઉ.દા. શ્રીલંકા.

સામાજિક કરાર સિદ્ધાંત : નાગરિકો શાસનની સત્તા શાસકોને સોંપે છે. બદલામાં પોતાની સામાજિક - આર્થિક સુરક્ષા મેળવે છે.

I સિવિલ સેવામાં મૂલ્યો સ્થાપિત કરવાના પ્રયત્નો

01 ભ્રષ્ટાચાર નિવારક અધિનિયમ - 1988, 2017

04 લોકપાલ & લોકાયુક્ત અધિનિયમ, 2013

02 મની લોન્ડરીંગ નિવારક અધિનિયમ, 2002

05 ફ્હિસલ બ્લોઅર સુરક્ષા અધિનિયમ, 2014

03 માહિતી અધિનિયમ, 2005

06 નાગરિક અધિકાર પત્ર

I આગળનો માર્ગ

A. નિવારક પગલા :

ભ્રષ્ટાચારનાં કારકોને નાબૂદ કરવા માટે ચૂંટણી સુધારા, સિવિલ સેવા પસંદગી પ્રક્રિયામાં સુધારા તદ્દુપરાંત પ્રશાસનિક વ્યવસ્થાના માળખાં, પ્રક્રિયા અને વર્તણૂકમાં સુધારા લાવવા નીચેના પ્રયત્નો કરવા પડશે.

- અપરાધીઓને ચૂંટણી લડવા પર કાયમી રોક.
- આચારસંહિતાને કાયદાકીય સ્વરૂપ આપી ચૂંટણી પંચને મજબૂત કરવું.
- તકેદારી સંસ્થાઓ (કેગ, CVC-કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગ, લોકપાલ) ને પૂરતાં સંસાધનો પૂરા પાડવાં.
- સિવિલ સેવા બોર્ડનું નિર્માણ કરીને પ્રશાસનને રાજકીય નિયંત્રણથી મુક્ત કરવી.
- સિવિલ સેવકો માટે 'નૈતિક સંહિતા' બનાવીને લોક સેવામાં મૂલ્યો સ્થાપિત કરવા જોઈએ.

B. શિક્ષાત્મક પગલાં :

'ભ્રષ્ટને સજા કરીને ભ્રષ્ટાચારીઓમાં ડરનું વાતાવરણ સર્જવું જરૂરી છે.'

- સિવિલ સેવકોને આપેલ બંધારણીય રક્ષણ (અનુ.310 અને 311)ને દ્વિતીય પ્રશાસનિક સુધાર આયોગની ભલામણ અનુસાર સમાપ્ત કરવું જરૂરી છે.
- ભ્રષ્ટાચારી અધિકારી વિરૂદ્ધ અપરાધિક કાયદાઓ હેઠળ સુનાવણી ચલાવવી.
- સેવાનો અધિકાર આપવા કાયદો બનાવવો જોઈએ. જેમ કે, રાજસ્થાન સામાજિક જવાબદેહિતા અધિનિયમ.

C. પ્રોત્સાહક પગલાં :

- સમાજ, રાજનીતિ અને પ્રશાસનમાં જરૂરી નૈતિક મૂલ્યોને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. મીડિયા, નાગરિક સમાજમાં ભ્રષ્ટાચાર વિરૂદ્ધ સામાજિક જાગૃતિ ફેલાવવી.
- ઈમાનદાર અધિકારીઓનું સન્માન કરવું અને તેમને પડતી અડચણો દૂર કરવી. જેમ કે, પૂર્વ કોલસા સચિવ પી. પરખ દ્વારા કોલસા ક્ષેત્રમાં વ્યાપ્ત ભ્રષ્ટાચાર બહાર લાવવા છતાં તેમને જ સરકારી તપાસ સંસ્થાઓ દ્વારા હેરાન કરવામાં આવ્યાં હતા.

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

UNCCD કોન્ફરન્સ ઓફ પાર્ટીઝ (COP 15)

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં કેન્દ્રીય પર્યાવરણ, જંગલ અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રીએ આબિદજાન, કોટ ડી' (આઈવરી કોસ્ટ, પશ્ચિમ આફ્રિકાના દક્ષિણ કાંઠે) ખાતે આયોજિત UNCCDની COP 15 (Conference of Parties)ની સભામાં હાજરી આપી હતી.

- યુનાઈટેડ નેશન્સ કન્વેન્શન ટુ કોમ્બેટ ડેઝર્ટિફિકેશન દ્વારા વધતા ડેઝર્ટિફિકેશનને રોકવા માટે વિશ્વના દેશોને એકજૂટ કરવા માટે કોન્ફરન્સ ઓફ પાર્ટીઝનું આયોજન કરવામાં આવે છે.

સમિટનાં મુખ્ય તારણો

વૈશ્વિક સંકલ્પ :

દુષ્કાળની સ્થિતિસ્થાપકતાને વેગ આપવા અને ભાવિ સમૃદ્ધિ માટે જમીન પુનઃજીવિત (Land Restoration) કરવા રોકાણ કરવું.

UNના સભ્ય રાષ્ટ્રનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વૈશ્વિક નેતાઓ વર્ષ 2022-2024 માટે દુષ્કાળ પર આંતર સરકારી કાર્યકારી જૂથની સ્થાપના કરવા માટે સંમત થયા છે.

જેથી વૈશ્વિક નીતિ અને પ્રાદેશિક નીતિના માળખાના સંભવિત વિકલ્પો પર ધ્યાન આપી શકાય. જેના કારણે પ્રતિક્રિયાશીલ (reactive)થી સક્રિય (proactive) દુષ્કાળ વ્યવસ્થાપનમાં પરિવર્તન લાવી શકાય.

COP 15 ના નોંધપાત્ર પરિણામોમાં ત્રણ મુખ્ય ઘોષણાઓનો સમાવેશ થાય છે:

1

આબિદજાન કોલ (Abidjan Call)

દેશોના વડાઓ અને સરકારો દ્વારા લાંબા ગાળાના પર્યાવરણીય ટકાઉપણાને વધારવા માટે જારી કરાયેલ છે.

2

આબિદજાન ઘોષણા (Abidjan Declaration)

લિંગ સમાનતા હાંસલ કરવા માટે સફળ જમીન પુનઃસ્થાપન (Land Restoration) પર આધાર રાખે છે.

3

COP15- જમીન, જીવન અને વારસો ઘોષણા : જે UNCCDના ફ્લેગશિપ રિપોર્ટ, ગ્લોબલ લેન્ડ આઉટલુક 2 ના તારણોનો પ્રતિભાવ આપે છે.

- COP15માં 12 મે, 2022ના રોજ પ્રકાશિત થયેલ રિપોર્ટ 'Drought in Numbers, 2022' એ વિશ્વમાં આગામી સમય માટે દુષ્કાળની તૈયારી અને સ્થિતિસ્થાપકતાને પ્રાધાન્ય આપવા રજૂ કરાયો છે.
- આ સંદર્ભમાં બીજી મહત્વપૂર્ણ વૈશ્વિક સર્વસંમતિ ઉભરી આવી છે, જે શુષ્ક ભૂમિના વિસ્તરણને ઓળખીને, રાષ્ટ્રીય નીતિઓમાં સુધારો કરીને અને પૂર્વ ચેતવણી આપીને દુષ્કાળની સ્થિતિસ્થાપકતાને વધારવા મદદરૂપ થશે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સભ્ય દેશો ડેટા એકત્રીકરણ અને ડેટા દેખરેખમાં સુધારો કરી જમીનને પુનઃ સ્થાપિત કરવાની પ્રતિબદ્ધતાઓની કામગીરી આંકવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

ડેટા

- સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સૌથી તાજેતરના અંદાજો અનુસાર આપણી પૃથ્વીની 40% જેટલી જમીન ક્ષીણ થઈ ગઈ છે. જે અડધી માનવજાતને સીધી અસર કરશે અને વૈશ્વિક GDPના લગભગ 50% અથવા લગભગ \$44 ટ્રિલિયન માટે જોખમી બનશે.
- વિશ્વ વર્ષ 2030 સુધીમાં 1 અબજ હેક્ટર ક્ષતિગ્રસ્ત જમીનને પુનઃસ્થાપિત કરવામાં વિશ્વની ધીમી ગતિ હોવાથી સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સભ્યો સંમત થયા છે અને વર્ષ 2030 સુધીમાં એક અબજ હેક્ટર ક્ષતિગ્રસ્ત જમીનના પુનઃ જીવનને વેગ આપવા માટે પ્રતિબદ્ધ બન્યા છે.
- ગ્રેટ ગ્રીન વોલના વર્ષ 2030ના ઉદ્દેશ્યોમાંથી માત્ર 18% લક્ષ્ય હાંસલ કરવામાં આવ્યો છે, એટલે ગ્રીન વોલ એક્સિલરેટર પ્રોગ્રામ અનુસાર 100 મિલિયનના લક્ષ્યમાંથી માત્ર 18 મિલિયન હેક્ટર જમીન પુનઃજીવિત કરવામાં આવી છે. આફ્રિકાના નેતૃત્વમાં COP 15 અંતર્ગત ગ્રેટ ગ્રીન વોલની પ્રાદેશિક પહેલ શરૂ કરવામાં આવી છે.

ડેઝર્ટિફિકેશન

1 UNCCD દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ ડેઝર્ટિફિકેશન એટલે શુષ્ક, અર્ધ-શુષ્ક અને શુષ્ક અર્ધ-ભેજવાળા વિસ્તારોમાં જમીનનું ડિગ્રેડેશન. જેને સામૂહિક રીતે શુષ્કભૂમિ (Drylands) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

2 જે માનવીય પ્રવૃત્તિઓ અને આબોહવાની પ્રવૃત્તિ સહિત અન્ય ઘણા પરિબલોને કારણે થાય છે.

3 છેલ્લા દાયકામાં કેટલાક શુષ્ક પ્રદેશોમાં ડેઝર્ટિફિકેશનની તીવ્રતા ઝડપથી વધી છે. શુષ્કભૂમિ હાલમાં વૈશ્વિક જમીન વિસ્તારના લગભગ 46.2% (±0.8%) આવરી લે છે અને 3 અબજ લોકોનો વસવાટ કરે છે.

COP 15 વિશે

- COP 15 એ પૃથ્વીના જતન, જમીનના રક્ષણ તેમજ વર્તમાન અને ભાવિ પેઢીઓ માટે જમીન રૂપી સંપત્તિની જાળવણી સુનિશ્ચિત કરે છે.
- COP 15 થીમ :**
- 'Land, Life, Legacy: From scarcity to prosperity'
- એજન્ડા :**
- COP 15 ના મુખ્ય એજન્ડામાં દુષ્કાળ, જમીનનું પુનઃસ્થાપન, જમીન અધિકારો, લિંગ સમાનતા અને યુવા સશક્તિકરણ છે.
- COP 15 વિશ્વભરમાં સરકારો, ખાનગી ક્ષેત્ર, સિવિલ સોસાયટીઝ અને અન્ય મુખ્ય સહભાગીદારોના નેતાઓને એકસાથે લાવશે, જેથી આપણી સૌથી કિંમતી સંપત્તિમાંની એક સંપત્તિ 'જમીન'નું રક્ષણ ભાવિ પેઢી માટે કરી શકાશે.
- COP 15 એ ડેઝર્ટિફિકેશન, જમીનનું અધઃપતન (Degradation) અટકાવવા, દુષ્કાળ સામે પ્રતિબદ્ધતા માટેનો મુખ્ય વર્તાલાપ છે.
- તે ગ્લોબલ લેન્ડ આઉટલૂકની બીજી આવૃત્તિના તારણો પર પ્રતિક્રિયા આપશે અને જમીનના ડિગ્રેડેશન, જળવાયુ પરિવર્તન અને જૈવવિવિધતા સામે પડકારોના નક્કર સૂચનો આપશે.

4 ડેઝર્ટિફિકેશનને કારણે પહેલા કરતાં કૃષિ ઉત્પાદકતા અને આવકમાં ઘટાડો થયો છે અને કેટલાક સૂકા પ્રદેશોમાં જૈવ- વિવિધતાના નુકસાનનું કારણ બને છે.

5 ડેઝર્ટિફિકેશનથી સૌથી વધુ અસરગ્રસ્ત વિસ્તારો દક્ષિણ અને પૂર્વ એશિયા, ઉત્તર આફ્રિકા સહિત સહારા પ્રદેશ અને અરબી દ્વીપકલ્પ સહિત મધ્ય પૂર્વ પ્રદેશ છે.

I ડેઝર્ટિફિકેશન માટે જવાબદાર કારણો

ડેઝર્ટિફિકેશન માટે મુખ્યત્વે બે કારણો જવાબદાર છે :

1 આબોહવાકીય કારણો

જળવાયુ પરિવર્તન : ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ બાદ પૃથ્વી પર જળવાયુ પરિવર્તનના કારણે આબોહવામાં બદલાવ જોવા મળી રહ્યો છે, જે ડેઝર્ટિફિકેશન માટે જવાબદાર છે.

જમીનનું ધોવાણ : શુષ્ક પ્રદેશોમાં ક્યારેક પાણી કે પવનના માધ્યમથી જમીનનું ધોવાણ થાય છે, જેના કારણે 'બેડલેન્ડ ટોપોગ્રાફી'ની સમસ્યા તે વિસ્તારમાં ઉત્પન્ન થાય છે, જે ડેઝર્ટિફિકેશન જેવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ કરે છે.

દુષ્કાળ : શુષ્ક અને અર્ધ-શુષ્ક વિસ્તારોમાં વધુ તાપમાન અને નિમ્ન વરસાદને કારણે દુષ્કાળ જેવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. જે ડેઝર્ટિફિકેશન માટે જવાબદાર છે.

2 માનવસર્જિત કારણો

નિર્વનીકરણ : બેજવાબદાર ઔદ્યોગિક વિકાસના કારણે આપણા કિંમતી વનોના પ્રમાણમાં ઘટાડો નોંધાયો છે, જેના કારણે જમીનના ધોવાણમાં વૃદ્ધિ થાય છે. વનોના વિસ્તારોમાં ઘટાડાથી શુષ્ક જમીનમાં વધારો જોવા મળે છે.

જમીન પર દબાણ : ફળદ્રુપ જમીન પર ધીમે ધીમે જન-સંખ્યામાં વધારાના કારણે જમીન અને અન્ય કુદરતી સ્ત્રોતો પર બિનજરૂરી દબાણને કારણે જમીનની ફળદ્રુપતામાં ઘટાડો થઈ ડેઝર્ટિફિકેશનમાં વધારો થાય છે.

કૃષિમાં વધારો : જમીન પર કૃષિના વાવેતરમાં પુષ્કળ વધારાને કારણે કોઈ વિસ્તારમાં જમીન ઉપર નકારાત્મક અસર ઉદ્ભવે છે. જેથી જમીનની ફળદ્રુપતા અને ભેજને અસર થાય છે. જે જમીનના ડિગ્રેડેશન માટે જવાબદાર છે.

ઉદ્યોગોમાં વધારો : દેશમાં પ્રાથમિક ક્ષેત્રની પ્રગતિ બાદ દ્વિતીય ક્ષેત્રમાં વધારો થયો છે. દ્વિતીય ક્ષેત્રમાં વધારાથી જમીનની ઉત્પાદકતા ઘટે છે અને જમીન ડિગ્રેડેશનની સમસ્યામાં વધારો થયો છે. આમ ડેઝર્ટિફિકેશનના વિસ્તારમાં વૃદ્ધિ નોંધાય છે.

I ડેઝર્ટિફિકેશનની અસરો

પર્યાવરણીય અસરો

જંગલોનો વિનાશ જમીનની ઉત્પાદકતાને અસર જમીનનું ડિગ્રેડેશન કુદરતી આફતો સામે નુકસાનમાં વધારો

જળ પ્રદૂષણ જૈવવિવિધતાનું નુકસાન અને પ્રજાતિઓનું લુપ્ત થવું

આર્થિક અસરો

કૃષિ ઉત્પાદકતા જોખમાય છે. પ્રતિકૂળ અસરો આવકમાં ઘટાડો કરે છે. અર્થતંત્રની એકંદર ઉત્પાદકતા ઘટે છે.

સામાજિક અસરો

ગરીબી અને અન્ય સામાજિક સમસ્યાઓમાં વધારો સામૂહિક સ્થળાંતરનું જોખમ ખાદ્ય સુરક્ષાની ચિંતા

I ભારતમાં ડેઝર્ટિફિકેશન

- ડેઝર્ટિફિકેશન એન્ડ લેન્ડ ડિગ્રેડેશન એટલાસ ઓફ ઈન્ડિયા અનુસાર, 2018-19 દરમિયાન ભારતના કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર 328.72 મિલિયન હેક્ટર (Mha) માંથી લગભગ 97.85 મિલિયન હેક્ટર (Mha) જમીનના ડિગ્રેડેશનથી ગ્રસ્ત છે.
- 2018-19માં લગભગ 83.69 મિલિયન હેક્ટરનું ડેઝર્ટિફિકેશન થયું હતું. જેમાં 2003-2005માં 81.48 મિલિયન હેક્ટર અને 2011-13માં 82.64 મિલિયન હેક્ટર કરતાં વધારો થયો છે.

- તાજેતરમાં યુનાઈટેડ નેશન્સ કન્વેન્શન ટુ કોમ્બેટ ડેઝર્ટિફિકેશન (UNCCD) સમક્ષ રજૂ કરાયેલ સરકારના ડેટા અનુસાર, ભારતે એક દાયકામાં 31% અથવા 5.65 મિલિયન હેક્ટર (Mha) ઘાસના મેદાનો ગુમાવ્યા છે.
- ભારતમાં ક્ષતિગ્રસ્ત જમીનનો વિસ્તાર 105 મિલિયન હેક્ટરથી વધુ અથવા ભારતના વિસ્તારોના લગભગ 32% જેટલો છે.
- ભારતમાં 2003-05 અને 2011-13 વચ્ચે 29 માંથી 26 રાજ્યોમાં ડેઝર્ટિફિકેશનના સ્તરમાં વધારો જોવા મળ્યો છે.

- દેશમાં 80% થી વધુ ડિહાઈડ્રેટેડ જમીન માત્ર નવ રાજ્યોમાં આવેલી છે.
- દેશના કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર સંદર્ભે જમીન ડિહાઈડ્રેટેડ હેઠળના વિસ્તારના આશરે 23.79 ટકા રાજસ્થાન, મહારાષ્ટ્ર, ગુજરાત, કર્ણાટક, લદ્દાખ, ઝારખંડ, ઓડિશા, મધ્યપ્રદેશ અને તેલંગાણામાં આવેલ છે.
- ભારતે ડેઝર્ટિફિકેશનમાં વર્ષ 2030 સુધીમાં 26 મિલિયન હેક્ટર વિસ્તાર ઘટાડવાનું લક્ષ્યાંક રાખેલ છે.

ડેઝર્ટિફિકેશન રોકવા માટે સરકારના પ્રયાસો

નેશનલ એક્શન પ્રોગ્રામ ટુ કોમ્બેટ ડેઝર્ટિફિકેશન

- આ પ્રોગ્રામની શરૂઆત વર્ષ 2001 માં પર્યાવરણ, વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રાલય દ્વારા કરવામાં આવી છે.
- મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય :** વધતા ડેઝર્ટિફિકેશનના મુદ્દાઓને ઉકેલવા અને તે બાબતે યોગ્ય પગલાં લેવા .

ડેઝર્ટિફિકેશન એન્ડ લેન્ડ ડિગ્રેડેશન એટલાસ ઓફ ઇન્ડિયા

- તે 2016 માં ISRO દ્વારા બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.
- ડેઝર્ટિફિકેશનના અને જમીનના ડિગ્રેડેશન (અધોપતન) સામે પગલાં લેવા એ તેના દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા દબાણ ક્ષેત્રોની સાચી માહિતી મેળવવી છે.

રાષ્ટ્રીય વનીકરણ કાર્યક્રમ

- કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ્ય ક્ષતિગ્રસ્ત જંગલની જમીનોમાં વનીકરણ વધારવાનો છે.

વર્ષ : 2000

મંત્રાલય : પર્યાવરણ, વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રાલય

સંકલિત વોટરશેડ મેનેજમેન્ટ પ્રોગ્રામ

- તેને વર્ષ 1989-90માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.
- ઉદ્દેશ્ય :** ગ્રામીણ રોજગારની રચના સાથે કુદરતી સંસાધનોનો ઉપયોગ, સંરક્ષણ અને વિકાસ કરીને પર્યાવરણીય સંતુલનને પુનઃ સ્થાપિત કરવું.
- તેને વર્ષ 2003માં 'હરિયાણી માર્ગદર્શિકા' તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું હતું.
- હવે તે પ્રધાનમંત્રી કૃષિ સિંચાઈ યોજના (2015-16 થી 2019-20) હેઠળ સમાવિષ્ટ છે.

જમીન એ આપણી સૌથી મૂલ્યવાન સંપત્તિ છે. જેનો ઉપયોગ આપણે દરેક પ્રાથમિક જરૂરિયાત માટે કરીએ છીએ. કૃષિ, કુદરતી સંસાધનો, યોગ્ય વસવાટ વગેરેમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. પરંતુ ડેઝર્ટિફિકેશનને કારણે આપણી અમૂલ્ય સંપત્તિને ઘણું મોટું નુકસાન થાય છે. સરકાર, ખાનગી ક્ષેત્ર, સિવિલ સોસાયટી વગેરે સાથે મળી COP 15 ના માધ્યમથી ડેઝર્ટિફિકેશનને રોકવા માટે ભવિષ્યની રણનીતિનું નિર્માણ કરે છે. જેનાથી આપણા અમૂલ્ય કુદરતી વારસાને બચાવી શકાય.

ઓપન નેટવર્ક ફોર ડિજિટલ કોમર્સ (ONDC)નો પ્રાયોગિક તબક્કો

સમાચારમાં શા માટે?

તાજેતરમાં વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય હેઠળના ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈ-ન્ટરપ્રાઇઝ એન્ડ ઈ-ન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) હેઠળ પાંચ શહેરો દિલ્હી, બેંગલુરુ, કોઈમ્બતુર, ભોપાલ અને શિલોંગ માં ઓપન નેટવર્ક ફોર ડિજિટલ કોમર્સ (ONDC)નો પાયલોટ પ્રોજેક્ટ શરુ કરવામાં આવ્યો. જેને આવનારા 6 મહિનામાં દેશના 100 શહેરો સુધી વિસ્તારવામાં આવશે.

I ઓપન નેટવર્ક ફોર ડિજિટલ કોમર્સ (ONDC) શું છે?

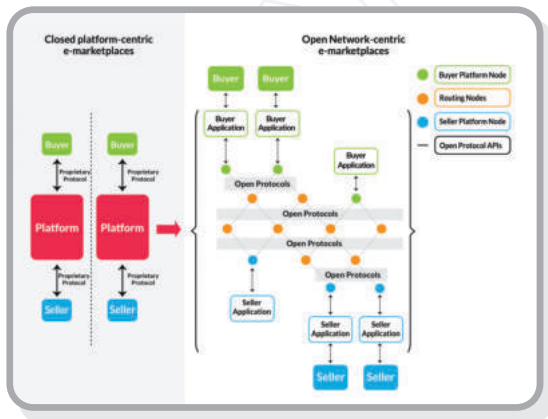
ઓપન નેટવર્ક ફોર ડિજિટલ કોમર્સ (ONDC) એ ઓપન પ્રોટોકોલ પર આધારિત નેટવર્ક છે અને તે કોઈપણ નેટવર્ક સક્ષમ એપ્લિકેશન દ્વારા ગતિશીલતા, કરિયાણા, ક્રૂડ ઓર્ડર અને ડિલિવરી, હોટેલ બુકિંગ અને મુસાફરી જેવા સેગમેન્ટમાં સ્થાનિક વાણિજ્યને સક્ષમ કરશે.

આ સિસ્ટમમાં, ONDC વિકેતાઓ અને ખરીદદારોને ડિજિટલી સક્ષમ બનાવવા અને ખુલ્લા નેટવર્ક દ્વારા વ્યવહાર કરવા સક્ષમ બનાવવાની યોજના ધરાવે છે, પછી ભલે તેઓ ગમે તે પ્લેટફોર્મ અથવા એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરે.

પ્લેટફોર્મ-આધારિત મોડલથી વિપરીત ONDC એક જ એન્ટિટી અથવા પ્લેટફોર્મ દ્વારા માલિકી અથવા નિયંત્રિત રહેશે નહીં.

I કેવી રીતે કામ કરે છે ?

- ONDC યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઈન્ટરફેસ (UPI) માં વપરાતા ફોર્મેટના સમાન ફોર્મેટ પર કામ કરશે. નેટવર્ક દ્વારા, વેપારીઓ તેમનો ડેટા સાચવી શકશે, ક્રેડિટ હિસ્ટ્રી બનાવી શકશે અને ગ્રાહકો સુધી પહોંચી શકશે.
- ONDC એ વર્તમાન પ્લેટફોર્મ-સેન્ટ્રીક ઈ-કોમર્સ સિસ્ટમ, જ્યાં ખરીદનાર અને વેચનાર બંનેએ બિઝનેસ ટ્રાન્ઝેક્શન કરવા માટે સમાન પ્લેટફોર્મ અથવા એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરવો પડે છે તેનાથી આગળનું એક પગલું છે.
- વ્યવસાયો અને ગ્રાહકો તેમની પસંદગીની કોઈપણ સુસંગત એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરીને ONDC પર વ્યવહારો કરી શકશે.
- આનાથી ગ્રાહકોને કોઈપણ સુસંગત એપ્લિકેશન અથવા પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરીને કોઈપણ વિકેતા, ઉત્પાદન અથવા સેવા પસંદ કરવાની પસંદગી મળશે.
- ડિજિટલ કોમર્સ માટેનો આ પ્રોજેક્ટ ઓનલાઇન પેમેન્ટ માટે જેમ UPI છે અને ઈન્ટરનેટ માટે https પ્રોટોકોલ છે, તે રીતનો છે.
- તેથી ONDC હેઠળ, એમેઝોન પર નોંધાયેલ ખરીદદાર, ફ્લિપકાર્ટ પર વેચાણ કરતા વિકેતા પાસેથી સીધો માલ ખરીદી શકે છે.

I 'ઓપન સોર્સ' નો અર્થ શું છે ?

પ્રક્રિયા અથવા સોફ્ટવેરને 'ઓપન સોર્સ' બનાવવાનો અર્થ એ છે, કે પ્રક્રિયા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી ટેકનોલોજી અથવા કોડ દરેકને ઉપયોગ કરવા, પુનઃવિતરિત કરવા અને સંશોધિત કરવા માટે મુક્તપણે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે.

દાખલા તરીકે, iOS ની ઓપરેટિંગ સિસ્ટમ બંધ સ્રોત છે (તે કાયદેસર રીતે સુધારી શકાતી નથી અથવા તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી), એન્ડ્રોઇડ ઓપરેટિંગ સિસ્ટમ ઓપન સોર્સ છે.

I ONDCના મુખ્ય હિતધારકો કોણ છે?

- 1 31 ડિસેમ્બર, 2021ના રોજ ભારતમાં ઈ-કોમર્સનું લોકશાહીકરણ કરવા અને માલિકીની ઈ-કોમર્સ સાઈટ્સના વિકલ્પો ઓફર કરવા માટે ONDC ને ખાનગી ક્ષેત્રની બિન-લાભકારી (સેક્શન-8) કંપની તરીકે સામેલ કરવામાં આવી હતી.
- 2 ONDCને ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા ખાતે ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) દ્વારા ઈન્ક્યુબેટ કરવામાં આવ્યું હતું.
- 3 વીસ સરકારી અને ખાનગી સંસ્થાઓએ INR 2.55 બિલિયનના રોકાણની પુષ્ટિ કરી છે. HDFC, કોટક મહિન્દ્રા, એક્સિસ બેંક, સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (SBI) અને પંજાબ નેશનલ બેંક (PNB) જેવી કેટલીક જાહેર અને ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકોએ ONDCમાં હિસ્સો લીધો છે.

I મહત્વ

- ONDC સમગ્ર મૂલ્ય શૃંખલાને ડિજિટાઇઝ કરે, કામગીરીને પ્રમાણિત કરે, સપ્લાયર્સનો સમાવેશ કરે, લોજિસ્ટિક્સમાં કાર્યક્ષમતા લાવે અને ગ્રાહકો માટે મૂલ્યમાં વધારો કરે તેવી અપેક્ષા છે.
- એકવાર ONDC લાગુ થઈ જાય અને ફરજિયાત થઈ જાય એટલે ભારતમાં તમામ ઈ-કોમર્સ કંપનીઓએ બ્રાન્ડને ધ્યાનમાં લીધા વિના, સમાન પ્રક્રિયાઓનો ઉપયોગ કરીને સંચાલન કરવું પડશે.
- તે નાના ઓનલાઇન રિટેલર્સ તેમજ નવા પ્રવેશકર્તાઓને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડશે. તે રિટેલ, ફૂડ અને મોબિલિટી જેવા ક્ષેત્રોમાં નવીનતા લાવવા અને વ્યવસાયોને પરિવર્તિત કરવા વિશાળ પ્લેટફોર્મના એકાધિકારને તોડીને સપ્લાયર્સ અને ગ્રાહકોને સશક્ત કરશે.
- વ્યવસાયોને પારદર્શક નિયમો, ઓછા મૂલ્યના રોકાણ અને વ્યવસાય સંપાદનની ઓછી કિંમતથી લાભ થવાની અપેક્ષા છે.
- એકલા એમેઝોન અને ફ્લિપકાર્ટ તેમના આક્રમક ડિસ્કાઉન્ટ દ્વારા અને પસંદગીના વિક્રેતાઓને પ્રોત્સાહન આપીને ભારતીય ઈ-કોમર્સ માર્કેટનો 80 ટકા કબજો મેળવવા માટે સંચિત યુએસ \$24 બિલિયન ઠાલવ્યા છે. રિલાયન્સ અને ટાટા જેવી ભારતીય રિટેલ જાયન્ટ્સે પણ રિટેલ પ્લેટફોર્મ અને શોપિંગ એપ્સ અને સુપર એપ્સ લોન્ચ કરી છે.

I ONDC હેઠળ વાણિજ્યના કયા વિભાગોને આવરી લેવામાં આવ્યા છે?

ONDC તમામ સેગમેન્ટમાં સ્થાનિક વાણિજ્યને સક્ષમ કરશે, જેમ કે ગતિશીલતા, કરિયાણા, ફૂડ ઓર્ડર અને ડિલિવરી, હોટેલ બુકિંગ અને મુસાફરી, જે કોઈપણ નેટવર્ક-સક્ષમ એપ્લિકેશન દ્વારા ઓપરેટ કરી શકાશે.

તે નાના વેપારીઓ અને ગ્રામીણ ગ્રાહકોને આવરી લેવા માટે ખરીદદારો અને વિક્રેતા બંને માટે પ્રાદેશિક ભાષાઓમાં એપ્લિકેશન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

■ આવશ્યકતા

- હાલમાં માત્ર બે મોટા ઈ-કોમર્સ પ્લેયર્સ (Amazon અને Flipkart) દેશના અડધાથી વધુ ઈ-કોમર્સ વેપારને નિયંત્રિત કરે છે.
- આ એકાધિકારનું સર્જન કરે છે અને બજારની મર્યાદિત પહોંચ, કેટલાક વિક્રેતાઓને પ્રેક્ટિશિયલ ટ્રીટમેન્ટ અને સપ્લાયર માર્જિન પર સ્ક્રિવેઝ જેવા મુદ્દાઓને જન્મ આપે છે. આવી સમસ્યાઓને રોકવા માટે ONDC શરૂ કરવામાં આવી રહી છે.

■ શું ખરીદદારો અને વિક્રેતાઓ વિવિધ એપ્લિકેશનોનો ઉપયોગ કરી શકે છે?

- હા, ONDC પ્લેટફોર્મ ખરીદદારો અને વિક્રેતાઓને એકબીજા સાથે ઓનલાઈન જોડાવા અને વ્યવહાર કરવાની મંજૂરી આપશે, પછી ભલે તેઓ કોઈપણ અન્ય એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરે. આમ, ખરીદદારો અને વેચાણકર્તાઓએ એક જ પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર નથી. તેઓ વિવિધ એપ્લિકેશનોનો ઉપયોગ કરી શકશે અને તેમ છતાં વ્યવસાયિક વ્યવહારો કરી શકે છે.

■ ફાયદા

વિક્રેતાઓ માટે :

- વધુ ખરીદદારોની એક્સેસ ડિજિટલી દૃશ્યમાન હોવાના બહુવિધ વિકલ્પોને કારણે શરતો પર સ્વાયત્તતા ધંધો કરવાની ઓછી કિંમત
- ઉત્પાદનની ઉચિત કિંમતો લોજિસ્ટિક્સ અને પરિપૂર્ણતા જેવી મૂલ્ય સાંકળ સેવાઓ માટે વધુ વિકલ્પો

ખરીદદારો માટે :

- વધુ વિક્રેતાઓની એક્સેસ અને તેથી વધુ પસંદગીઓ બહેતર ગ્રાહક અનુભવ
- હાઈપર-લોકલ રિટેલર્સની એક્સેસને કારણે બહેતર સેવા અને ઝડપી ડિલિવરી

ટેકનોલોજી પ્લેટફોર્મ માટે :

- નેટવર્કના વિવિધ ભાગોમાં નવીનતા લાવવા માટે સ્ટાર્ટ-અપ્સ માટે નવી તકો. માર્કેટ ટુ માર્કેટ અને ટાઈમ ટુ સ્કેલમાં ઘટાડો
- ખરીદનાર અને વિક્રેતા બાજુની એપ્લિકેશનો દ્વારા ડિજિટલ કોમર્સના વિકાસની એક્સેસ

જાણવા જેવું !

DIPP દ્વારા ઈ-કોમર્સ માટે FDI માર્ગદર્શિકા : કોમર્સ ક્ષેત્રમાં વિદેશી લોકોની ભાગીદારી વધારવા માટે, સરકારે ઈ-કોમર્સ માર્કેટપ્લેસ મોડેલમાં સીધા વિદેશી રોકાણ (FDI)ની મર્યાદા 100% સુધી વધારી છે. (B2B મોડેલો માટે)

ભારતનું ઈ-કોમર્સ બજાર કેટલું મોટું છે? : હાલમાં ભારતમાં 4,000થી વધુ નાની અને મોટી ઈ-કોમર્સ કંપનીઓ, સામાન્ય પહોંચાડવા માટે 500 લોજિસ્ટિક્સ કંપનીઓ અને ટ્રાવેલ અને હોટલ સહિત 20,000 થી વધુ એકમો છે જે ઈ-કોમર્સ દ્વારા સેવાઓ પૂરી પાડે છે. ભારતીય ઈ-કોમર્સ માર્કેટ 2026 સુધીમાં વધીને 200 બિલિયન ડોલર થવાની સંભાવના છે.

ટીકાકારો શું કહે છે ?

- ડિજિટલ વાણિજ્ય માટે ઓપન નેટવર્કના કથિત લાભો અત્યારે નિશ્ચિત નથી, કારણ કે, વેચાણકર્તાઓ પહેલાથી જ આજના પ્લેટફોર્મ-કેન્દ્રિત ઈ-કોમર્સ મોડલમાં પણ વિવિધ ઈ-કોમર્સ પ્લેટફોર્મ પર તેમના ઉત્પાદનો મૂકવા મુક્ત છે. ખરીદદારો પણ નિયમિતપણે પ્લેટફોર્મ પર ખરીદી કરે છે.
- વિવિધ ખાનગી વેબસાઈટ્સ દ્વારા ઓફર કરવામાં આવતી કિંમત-સરખામણી જેવી સેવાઓ છે, જે માહિતીના અંતરને દૂર કરે છે અને ખરીદદારોને વધુ સારા નિર્ણય લેવામાં મદદ કરે છે. તેથી એમેઝોન અને ફ્લિપકાર્ટ જેવા પ્લેટફોર્મ્સ દ્વારા ઈ-કોમર્સ માર્કેટ પરનું વર્ચસ્વ કદાચ કોઈ કેપ્ટિવ હોલ્ડને કારણે ન હોઈ શકે.
- આ નાના વેપારીઓ માટે IT પ્રક્રિયાઓ પૂર્ણ કરાવવાનો મોટો પડકાર છે.
- નેટવર્કની ગુણવત્તા ગ્રાહકોને આકર્ષિત કરશે. એમેઝોનની ટેકનોલોજી વિશ્વભરમાં કોઈપણ ખામી વિના ચાલે છે. "સરકારે કંઈક તુલનાત્મક બનાવવાની અથવા વધુ સારું બનાવવાની જરૂર છે, જો તે પ્રભાવશાળી ઈ-કોમર્સ પ્લેટફોર્મને પાછળ છોડવા માંગે છે.
- ખરીદદારો અને વેચાણકર્તાઓ માટે વળતર અને રિફંડ જેવી બાબતોને પ્રમાણિત અને સરળ બનાવવું અને એક ઓપન નેટવર્ક બનાવવું જ્યાં દરેકને ફાયદો થાય તે એક મોટો પડકાર છે.
- અમુક એવા પડકારો છે જેનો ONDCને સામનો કરવો પડશે. ઉદાહરણ તરીકે, વિક્રેતા દ્વારા વિતરિત કરવામાં આવેલ ઉત્પાદન અસલી છે કે નકલી? ખરીદનારનો ડિલિવરીનો અનુભવ કેવો રહ્યો? શું ગ્રાહકે તે જ વસ્તુ મેળવી છે જે તેણે ખરીદી હતી? એમેઝોન, ફ્લિપકાર્ટ અને અન્ય જેવા પ્લેટફોર્મ્સ તેમના પ્લેટફોર્મ પર આનો ટ્રેક રાખવા માટે લાખો ડોલરનું રોકાણ કરે છે.
- આ પ્લેટફોર્મ માલિકીની તકનીકો વિકસાવે છે, જે એવા વિક્રેતાઓને પ્રાથમિકતા આપે છે જેઓ ઓર્ડરને સૌથી વધુ અસરકારક રીતે પૂર્ણ કરી શકે છે.
- ઉપરોક્ત ચિંતાઓને ONDC પ્લેટફોર્મ ગેટવે દ્વારા કેવી રીતે સંબોધવામાં આવશે તે ડિજિટલ રિટેલ ટ્રાન્સફોર્મેશન માટેની વાસ્તવિક કસોટી છે.

શું ONDC પ્લેટફોર્મ સફળ થશે?

- ONDCની સફળતા સરકાર કેવી રીતે સીમલેસ પ્લેટફોર્મ બનાવે છે તેના પર આધાર રાખે છે કે તે કેટલું યુઝર-ફ્રેન્ડલી છે અને એમેઝોન અને ફ્લિપકાર્ટ જેવા વર્તમાન પ્રભાવશાળી ઈ-કોમર્સ પ્લેટફોર્મ કરતાં વધુ સારું શોપિંગ વાતાવરણ આપવા સક્ષમ છે. સરકારે વિવાદનું ઝડપી નિરાકરણ પણ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ.

નિષ્કર્ષ

લાખો નાના વિક્રેતાઓને ડિજિટલ વાણિજ્યના નવા ઉચ્ચ-વૃદ્ધિ ક્ષેત્રમાં સહભાગી બનાવવા સરળ રીતની જરૂર છે. આ બિનનફાકારક સિસ્ટમ જે ઓપન નેટવર્ક ફોર ડિજિટલ કોમર્સના નામે ઓળખાય છે, તે આ ચિંતાઓને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

આવો પ્રયાસ બીજે ક્યાંય થયો નથી, જેનો હેતુ નાના વેપારીઓ અને છૂટક વિક્રેતાઓને જોડવામાં અને મોટી કંપનીઓની પહોંચ અને અર્થવ્યવસ્થા સામે ઊભા રહેવાને સક્ષમ બનાવવાનો હોય.

જો સફળ થાય તો આ ઈ-કોમર્સ ગ્રીડ લાખો નાના વ્યવસાયોને ઓનલાઈન થવામાં મદદ કરી શકે છે અને વૈશ્વિક જાયન્ટ્સ વિશે તેમની ચિંતા ઓછી કરશે.

DEPA (ડેટા એમ્પાવરમેન્ટ પ્રોટેક્શન આર્કિટેક્ચર)

સમાચારમાં શા માટે?

તાજેતરમાં બેન્ક ફોર ઈન્ટરનેશનલ સેટલમેન્ટ્સ (BIS) દ્વારા ભારતના ડેટા એમ્પાવરમેન્ટ પ્રોટેક્શન આર્કિટેક્ચર (DEPA) સિસ્ટમના વખાણ કરવામાં આવ્યા છે.

BISના જણાવ્યા મુજબ ડેટા એમ્પાવરમેન્ટ પ્રોટેક્શન આર્કિટેક્ચર (DEPA) સિસ્ટમ દ્વારા ઓછા ટ્રાન્ઝેક્શન ખર્ચ સાથે ઉત્તમ સુવિધાઓ પૂરી પાડી શકાય છે.

I ડેટા એમ્પાવરમેન્ટ પ્રોટેક્શન આર્કિટેક્ચર વિશે

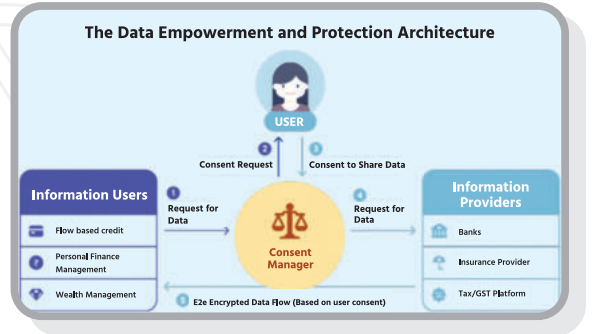
આધાર અને યુનિફાઈડ પેમેન્ટ્સ ઈન્ટરફેસ સેવાઓ બંને ઈન્ડિયાસ્ટેકનો ભાગ છે, જે એપ્લીકેશન પ્રોગ્રામિંગ ઈન્ટરફેસ (API) આધારિત ઉત્પાદનોના પ્રાથમિક ઉદાહરણો છે, જેણે ભારતમાં અનુક્રમે યુઝર ઓથેન્ટિકેશન અને રીઅલ-ટાઈમ ડિજિટલ પેમેન્ટ્સમાં ક્રાંતિ લાવી છે.

આ શ્રેણીમાં ડેટા એમ્પાવરમેન્ટ એન્ડ પ્રોટેક્શન આર્કિટેક્ચર (DEPA) ને આગામી તકનીકી-કાનુની ઉકેલ તરીકે જોવામાં આવે છે, જે વપરાશકર્તાઓને તેમના ડેટા પર નિયંત્રણ આપીને, તેમને સરળતાથી શેરિંગની મંજૂરી આપીને અને તેથી સ્પર્ધાને પ્રેરિત કરીને અને નવી સેવાઓને સક્ષમ કરીને સશક્ત કરશે.

DEPA એ સુધારેલ ડેટા ગવર્નન્સ અભિગમ માટે સંયુક્ત જાહેર-ખાનગી પ્રયાસ છે. તે એક ડિજિટલ ફ્રેમવર્ક બનાવે છે, જે વપરાશકર્તાઓને તેમની પોતાની શરતો પર તૃતીય-પક્ષ એન્ટિટી, કન્સેન્ટ મેનેજર્સ દ્વારા તેમનો ડેટા શેર કરવાની મંજૂરી આપે છે.

I કાર્યરીતિ

- ડેટાનો ઉપયોગ કરીને સેવા પ્રદાતા (આ વ્યક્તિગત નાણાકીય વ્યવસ્થાપન અથવા વ્યક્તિઓ/MSMEsને નાની ટિકિટ લોન જેવી સેવાઓ/ઉત્પાદનો પ્રદાન કરવા માટેની નાણાકીય માહિતી હોઈ શકે છે) સંમતિ મેનેજર (Consent Manager) પાસેથી ડેટાની વિનંતી કરી શકાય છે.
- પછી સંમતિ મેનેજર તેના ઇલેક્ટ્રોનિક સંમતિ ડેશબોર્ડ દ્વારા ડેટા એક્સેસ વિનંતીને ચેક કરે છે અને ડેટા પ્રિન્સિપાલ/ વિષય આવી વિનંતીને મંજૂર કરી શકે છે.
- ડેટા માટેની વિનંતી પછી ચિત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ માહિતી પ્રદાતા (નાણાકીય માહિતી પ્રદાતાઓ હોઈ શકે છે) ને મોકલવામાં આવે છે. ડેટાનો વાસ્તવિક પ્રવાહ સંમતિ આપવાના પ્રવાહથી અલગ છે, જે માહિતી પ્રદાતા અને માહિતી વપરાશકર્તાઓ વચ્ચે થાય છે. આ કિસ્સામાં સંમતિ મેનેજર પાસે કોઈ ડેટા હોતો નથી, તે માત્ર સંમતિ મેળવવાનું કાર્ય કરે છે.
- સંમતિ મેનેજરો માટેનું બિઝનેસ મોડલ સરળ છે. તેઓ ડેટા પ્રિન્સિપાલ પાસેથી નજીવી ફી લઈ શકે છે.

ડેટા શેરિંગના આ નવા મોડલને સરળ બનાવવા માટે DEPA માં ત્રણ બિલ્ડિંગ બ્લોક્સ છે.

- 1 નિયમોને સક્ષમ કરવા
- 2 નવા પ્રકારની જાહેર અને ખાનગી સંસ્થાઓ
- 3 અત્યાધુનિક ટેકનોલોજી ધોરણો

I સંમતિ સંચાલકો શું છે ?

- વ્યક્તિગત ડેટાને આર્થિક લાભ તરીકે ધ્યાનમાં રાખીને, નીતિ સંસ્થાઓના નવા વર્ગ ની રચના માટે હિમાયત કરે છે જેને 'સંમતિ મેનેજર્સ' કહેવાય છે, જે વ્યક્તિઓ (ડેટા પ્રિન્સિપાલો), સંસ્થાના કબજામાં રહેલી સંસ્થાઓ વચ્ચે કડી તરીકે કામ કરશે.
- DEPA નીતિ મુજબ આ સંમતિ સંચાલકો 'ડેટા બ્લાઈન્ડ' છે અને તેઓ ન તો વ્યક્તિગત ડેટાને જોઈ શકશે કે ન તો તેનો ઉપયોગ કરશે; તેના બદલે તેઓ એન્ક્રિપ્ટેડ ડેટા ફ્લો માટે કડી તરીકે સેવા આપશે.

I નીતિ આયોગની ડ્રાફ્ટ પોલિસી

- NITI આયોગ એક ડ્રાફ્ટ પોલિસી રજૂ કરી છે, જે વ્યક્તિઓને તેમના ડેટાને એકીકૃત અને સુરક્ષિત રીતે એક્સેસ કરવા અને તેને તૃતીય પક્ષ સંસ્થાઓ સાથે શેર કરવાની મંજૂરી આપે છે.
- ડેટા એમ્પાવરમેન્ટ એન્ડ પ્રોટેક્શન આર્કિટેક્ચર' (DEPA) શીર્ષકવાળી નવી ડ્રાફ્ટ પોલિસી મુજબ ભારતને વ્યક્તિગત ડેટા મેનેજમેન્ટમાં નમૂનારૂપ પરિવર્તનની જરૂર છે અને તે એક સંમતિ ફ્રેમવર્કની દરખાસ્ત કરે છે, જે લોકોને વ્યક્તિગત તૃતીય પક્ષ સંસ્થાઓ સાથે ડેટાને એક્સેસ, નિયંત્રણ અને શેર કરવાની મંજૂરી આપશે.
- આ નીતિ જે NITI આયોગ દ્વારા પ્રકાશિત કરાઈ છે તેમાં બેંકિંગ, સિક્યોરિટીઝ, વીમા અને પેન્શનના ચાર નિયમનકારો - RBI, SEBI, IRDAI, PFRDA અને નાણા મંત્રાલય આ મોડલને અમલમાં મૂકવા માટે એકસાથે આવ્યા છે.

II આ નીતિ શા માટે પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવી છે ?

- ડ્રાફ્ટ મુજબ સમસ્યા એ નથી કે કંપનીઓ વ્યક્તિઓના ડેટાથી લાભ મેળવી રહી છે; સમસ્યા એ છે કે વ્યક્તિઓ અને નાની કંપનીઓને તેનો ફાયદો થતો નથી.
- આ અહેવાલ એ બાબત પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે કે ડેટા મુખ્યત્વે આર્થિક વસ્તુ છે.
- જો કે બેંકો, NBFCs, વીમા કંપનીઓ, સરકારી વિભાગ વચ્ચે ડેટાના પ્રવાહની સરળતા સુનિશ્ચિત કરવા પગલાં લેવામાં આવે તો વ્યક્તિગત ડેટામાંથી મહત્તમ આર્થિક મૂલ્ય મેળવવાનો પ્રસ્તાવિત ધ્યેય શક્ય છે. આ માટે આ નીતિ પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવી છે.

I DEPA ડ્રાફ્ટ પોલિસીની મુખ્ય બાબતો

ડેટાનો નિયંત્રિત વપરાશ અને વ્યક્તિને સશક્ત કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે કાર્ય કરે છે.

ડિજિટલાઇઝેશનને પ્રોત્સાહન આપતા e-ટ્રાન્ઝેક્શન દ્વારા "ડેટા સમૃદ્ધ" બન્યા છે. આથી ડેટા પર નિયંત્રણ જરૂરી છે.

DEPA ની સ્થાપના એ આધાર પર કરવામાં આવી છે, કે વ્યક્તિઓ પોતે જ તેમના અંગત ડેટાના 'યોગ્ય' ઉપયોગના શ્રેષ્ઠ નિર્ણાયક છે.

સંમતિ સંચાલકોએ તમારા ડેટા અધિકારોનું રક્ષણ કરવા માટે પણ કામ કરવું જોઈએ. આ આર્કિટેક્ચર ખર્ચાળ અને બોજારૂપ ડેટા એક્સેસ અને શેરિંગ પ્રેક્ટિસને બદલે છે જે વ્યક્તિઓને નિષ્ક્રિય કરે છે, જેમ કે બલ્ક પ્રિન્ટઆઉટ નોટરાઇઝેશન અને ફિઝિકલ સબમિશન, સ્ક્રીન સ્કેપિંગ, યુઝરનેમ/પાસવર્ડ શેરિંગ, અને નિયમો અને શરતો ફોર્મ બ્લેન્કેટ સંમતિ પ્રદાન કરે છે.

I DEPA ના ફાયદા

1 ટ્રાન્ઝેક્શન ખર્ચમાં ઘટાડો અને સ્પર્ધામાં વધારો.

2 વપરાશકર્તાઓ કઈ માહિતીને ઓનલાઇન સેવા પ્રદાતાઓ સાથે શેર કરવા ઈચ્છે છે, તે માહિતી કયા સંજોગોમાં શેર કરવામાં આવશે અને તૃતીય પક્ષો તે માહિતીનો ઉપયોગ શેના માટે કરી શકે છે તે નક્કી કરવાની મંજૂરી આપીને ગોપનીયતાનું રક્ષણ કરે છે.

3 આ આર્કિટેક્ચરનો બીજો ફાયદો એ છે કે તે ડેટા ધારકને ડેટા વિનંતીકર્તાની ઓળખ જાણવાથી અટકાવે છે.

સમસ્યા

- ગોપનીયતા, પારદર્શિતા અને જવાબદારીના પરિપ્રેક્ષ્યમાંથી સંખ્યાબંધ ચિંતાઓ ઊભી થાય છે.
- વ્યક્તિગત ડેટાને સુરક્ષિત રાખતા કાયદાનો અભાવ.
- ખાનગી ખેલાડીઓની પારદર્શિતા અને જવાબદારી જેવા મુદ્દાઓને વિકાસ અવરોધે છે.
- ત્રીજું, વારંવાર આવતી સમસ્યા આવી નીતિઓના વિકાસ પહેલા તમામ સંબંધિત હિતધારકો સાથે પરામર્શનો અભાવ છે. જ્યારે DEPA વ્યક્તિઓને તેના અંગત ડેટા પર નિયંત્રણ સાથે સશક્ત બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, ત્યારે આ નીતિને આકાર આપવામાં લોકોનો અગાઉ કોઈ પરામર્શ ખૂબ જરૂરી છે.

ભવિષ્ય

- DEPA પાછળનો વ્યાપક કાયદાકીય આદેશ ડ્રાફ્ટ ડેટા પ્રોટેક્શન બિલ, 2019 માં ડેટા પોર્ટેબિલિટીના અધિકારમાં સમાવિષ્ટ છે.
- DEPAના ઉપયોગ માટે આ અધિકારને ટૂંક સમયમાં કાયદાના રૂપમાં સંકલિત કરવો જોઈએ.
- જ્યારે અનુમાનિત ડેટાની વહેંચણીમાં લાભો હોઈ શકે છે, ત્યારે તે અનુમાનિત ડેટામાં રોકાણ કરતી કંપનીઓના પ્રોત્સાહનોને પ્રતિકૂળ અસર કરી શકે છે.
- અંતે, DEPA ફ્રેમવર્કની સંસ્થાકીય દેખરેખ PDP બિલ, 2019 માં કલ્પના કરાયેલ ડેટા પ્રોટેક્શન ઓથોરિટી હેઠળ આવવી જોઈએ.

ડેટા નવું ઇંધણ

પાછલા એક દશકમાં સ્માર્ટફોનના વપરાશમાં જબરદસ્ત વૃદ્ધિ અને ઈન્ટરનેટ બેન્ડવિથમાં ઘટાડાથી વ્યક્તિગત ડેટા ઝડપથી ઉત્પન્ન થયો છે. જેથી ડેટાના મૂલ્યમાં પણ વૃદ્ધિ નોંધાઈ છે. ડેટા બે રીતે વર્ગીકૃત કરાય છે,

સ્ટ્રક્ચર્ડ ડેટા :

નાણાકીય માહિતી, કરવેરા, વ્યવસાય, ઉપયોગિતાઓ વગેરેની માહિતીનો સમાવેશ થાય છે.

અનસ્ટ્રક્ચર્ડ ડેટા :

સોશિયલ મીડિયાનો ઉપયોગ, મોબાઇલ ડેટા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ઘિરાણથી માંડીને પર્સનલ ફાઇનાન્સ મેનેજમેન્ટ, સરકારી સેવાઓથી સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ વગેરે સુધીના વિવિધ વ્યાવસાયિક ડેટાના ઉપયોગને નવા પરિમાણો આપ્યા છે. ડેટાનો આવો ઉભરતો વ્યાપ એ જણાવે છે કે ડેટા એ નવા ઇંધણની ગરજ સારે છે.

વધતા ડેટાના ઉપયોગને સુરક્ષિત કરવા માટે ભારત સરકાર પ્રતિબદ્ધ છે. ભારતમાં ડેટાને સ્થાનિક રીતે સંગ્રહિત કરવાની ભલામણો કરવા માટે બી.એન. શ્રીકૃષ્ણા સમિતીની રચના કરવામાં આવી હતી.

ભારતમાં વિશ્વનો સૌથી સસ્તો ડેટા ઉપલબ્ધ છે, જેથી દેશમાં સ્ટ્રક્ચર્ડ ડેટા અને અનસ્ટ્રક્ચર્ડ ડેટાના વપરાશમાં વૃદ્ધિ થઈ છે.

ડિજિટલ ભારત અભિયાન અને સુશાસનના માધ્યમથી ડેટાનો વપરાશ સામાન્ય થયો છે. જેથી ભારતની અર્થવ્યવસ્થામાં ડેટાનું મહત્વ વધતું જાય છે.

ભારત સરકાર ડેટાની સુરક્ષા માટે 'ડેટા સુરક્ષા કાનૂન'ની રચના કરી રહ્યું છે, જેથી ડિજિટલ અને આધુનિક યુગમાં ભારત ડેટા જેવા ઇંધણનો દેશના વિકાસમાં મહત્ત્વ ઉપયોગ કરી શકાય અને ડેટાની સુરક્ષામાં વધારો કરી શકાય.

અર્થમાં ક્રમ?

તાજેતરમાં દિલ્હીના મુંડકા મેટ્રો સ્ટેશન પાસેની એક બિલ્ડિંગમાં પ્રચંડ આગથી જાનમાલ અને સંપત્તિનું મોટું નુકસાન થયું છે. સરકારી સૂત્રોથી એવું જાણવા મળ્યું છે કે આ બિલ્ડિંગમાં આગ માટેનું NOC સર્ટિફિકેટ પણ ન હતું.

દેશમાં આગ જેવી માનવસર્જિત આપદાના બનાવો પાછલા કેટલાક વર્ષોથી વધી રહ્યા છે. જેના કારણે જાનમાલ, સંપત્તિ, સુખાકારી, જીવન વગેરેને નુકસાન થાય છે.

I આગ સંબંધિત આંકડા

- નેશનલ ફાઈમ રેકોર્ડ બ્યૂરો (NCRB)ના આંકડા મુજબ દેશમાં વર્ષ 2020માં કુલ આગના બનાવોને કારણે કોમર્શિયલ અને રહેવાસી બિલ્ડિંગમાં 18,430 લોકો અસરગ્રસ્ત થયા છે.
- જ્યારે સ્કૂલ બિલ્ડિંગમાં આગના બનાવોને કારણે બધા રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં 7 જેટલા લોકો અસરગ્રસ્ત થયા છે.
- જ્યારે કોમર્શિયલ બિલ્ડિંગમાં આ નંબર 208 જેટલો છે. રહેવાસી બિલ્ડિંગમાં સૌથી વધુ 5391 લોકો અસરગ્રસ્ત થયા છે.
- NCRBના વર્ષ 2015 અને 2020 ના આંકડાની સરખામણી કરતા આગના બનાવોમાં વૃદ્ધિના ડેટા પ્રાપ્ત થાય છે.

I બિલ્ડિંગોમાં આગ લાગવાનાં મુખ્ય કારણો

- 1 સંબંધિત સત્તાવાળાઓ તરફથી NOCનો અને ફાયર ક્લિયરન્સ તથા લેપ્સ મેન્યુફેક્ચરિંગ યુનિટ લાઇસન્સનો અભાવ.
- 2 ઇલેક્ટ્રીકલ ફોલ્ટને આગનું પ્રમુખ કારણ ગણી શકાય છે. તેથી નબળી સલામતી અને જાહેર ઈમારતોને આધુનિક આગ સુરક્ષા ટેકનોલોજીથી સજ્જ કરવામાં નિષ્ફળતા.
- 3 ગેરકાયદે બાંધકામો, બિનઆયોજિત આંતરમાળખું અને ખરાબ વેન્ટિલેશન સુવિધા.
- 4 બાંધકામમાં આગ સુરક્ષાના ધારાધોરણોનું પાલન કરવામાં ખોટ રહી જવી.
- 5 ઉનાળામાં ગરમીમાં વધારાના કારણે શોર્ટ સર્કિટના બનાવોને કારણે બિલ્ડિંગોમાં આગના બનાવો વધુ બને છે.

I બિલ્ડિંગમાં આગ અટકાયત માટેના પગલાં

- 1 સક્ષમ અધિકારીઓ દ્વારા ગેરકાયદેસર બાંધકામો અને બિનઆયોજિત આંતરમાળખાની તપાસ કરવાની જરૂર છે અને આગ સુરક્ષાના પગલાંનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવું તે અધિકારીઓની ફરજ છે.
- 2 શહેરી વિસ્તારોમાં ઈમારતોનું નિયમિત ઓડિટ અને લાગુ કરાયેલા નિયમોની ચકાસણી કરવી જોઈએ. બિલ્ડિંગ પેટા-નિયમોનું ઉલ્લંઘન ન કરવું જોઈએ અને ઉલ્લંઘન બદલ સખ્ત સજા કરવી જોઈએ.
- 3 અગ્નિશામન કાર્યમાં કર્મચારીઓની જવાબદારી તમામ સ્તરે નિશ્ચિત હોવી જોઈએ.
- 4 આગ સંભવિત શહેરી વિસ્તારોમાં ઈમરજન્સી ડિઝાસ્ટર ડ્રીલનું આયોજન કરવું જોઈએ.
- 5 કાર્યકારી પરિસ્થિતિઓ સુધારવા માટે રાજકીય ઈચ્છાશક્તિ મજબૂત બનાવવી.
- 6 લોકોમાં ડ્રીલ અને વર્કશોપના માધ્યમથી આપાતકાલિન પરિસ્થિતિ માટે જાગૃતિ ફેલાવવી.

I ભારતમાં અગ્નિશમન સુરક્ષા માટેની જોગવાઈઓ

- ભારતમાં અગ્નિશમન સેવાઓ બંધારણની 12મી અનુસૂચિ હેઠળ અનુચ્છેદ 243(W) ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવે છે. 12મી અનુસૂચિમાં વિવિધ સૂચિબદ્ધ કાર્યો નગરપાલિકાઓના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ આવે છે.
- ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા અગ્નિશમન સેવાઓને માળખાગત બનાવવા માટે સ્ટેન્ડિંગ ફાયર એડવાઈઝરી કમિટી (SFAC)નું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે.
- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અગ્નિશમન સેવાઓને કાનૂની મજબૂતી પૂરી પાડવા માટે નેશનલ બિલ્ડિંગ કોડ ઓફ ઇન્ડિયા (NBC), 2016ની રચના કરવામાં આવી છે.
- રાષ્ટ્રીય આપદા પ્રબંધન ઓથોરિટી અગ્નિશમન માટે દેશમાં યોગ્ય પ્રણાલીને વિકસાવી રહી છે, જેથી આગને કારણે થતા નુકસાનને ઘટાડી શકાય.
- ગુજરાત સરકાર દ્વારા ગુજરાત ફાયર પ્રિવેન્શન એન્ડ લાઈફ સેફ્ટી મેઝર્સ એક્ટ, 2013 અંતર્ગત અગ્નિના બનાવોથી સુરક્ષા અને પ્રતિબદ્ધતા માટે આ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો છે.
- લોકજાગૃતિના માધ્યમથી લોકોમાં આગરૂપી માનવસર્જિત આપદા સામે રક્ષણ માટે પગલાં લેવામાં આવી રહ્યા છે.

I નેશનલ બિલ્ડિંગ કોડ ઓફ ઇન્ડિયા (NBC) -2016

NBC નો ભાગ 4 અગ્નિ અને જીવન સુરક્ષા સંબંધિત જોગવાઈઓ આધારે છે.

NBCને બ્યૂરો ઓફ ઇન્ડિયન સ્ટાન્ડર્ડ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે, જે એક ભલામણ દસ્તાવેજની પ્રકૃતિ ધરાવે છે.

તે અગ્નિ નિવારણ, આગ સંબંધિત જીવન સલામતી અને ઇમારતોમાં અગ્નિ સંરક્ષણ માટેની આવશ્યકતાઓને આવરી લે છે.

આ કોડમાં વિવિધ ઉપયોગ મુજબ બિલ્ડિંગનું વર્ગીકરણ, બાંધકામના પાસાઓ, બહાર નીકળવાની જરૂરિયાતો અને સુરક્ષા માટેની સુવિધાઓનો ઉલ્લેખ કરાયો છે. જે આગથી જીવન અને મિલકતના જોખમ ઘટાડવા માટે જરૂરી છે.

કોડ આધારે તમામ હાલની અને નવી ઇમારતોને રહેણાક, શૈક્ષણિક, સંસ્થાકીય, વ્યાવસાયિક, ઔદ્યોગિક અને સંગ્રહ ઇમારતો તરીકે તેમના ઉપયોગના આધારે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.

I NBCની જોગવાઈઓ

આગ નિવારણ :

તે ઇમારતોની ડિઝાઈન અને બાંધકામ સંબંધિત આગ નિવારણના પાસા આવરી લે છે. તે વિવિધ પ્રકારની ઇમારતોની બાંધકામ સામગ્રી અને તેના ફાયર રેટિંગનું વર્ણન કરે છે.

આગ સુરક્ષા :

વિવિધ વર્ગીકરણ અને બિલ્ડિંગના પ્રકારના આધારે, બિલ્ડિંગના અગ્નિ સંરક્ષણ માટે યોગ્ય પ્રકારનાં સાધનો અને ઇન્સ્ટોલેશનની પસંદગી કરવા માટે નોંધપાત્ર ઉપકરણો (એસેસરીઝ) અને તેના સંબંધિત ઘટકો અને માર્ગદર્શિકા આવરી લે છે.

જીવન સલામતી :

તે આગ અને સમાન આપાતકાલીન સ્થિતિના કિસ્સામાં જીવન સલામતીની જોગવાઈઓ તેમજ મકાન અને રહેઠાણમાં ધૂમાડો અથવા આગના કારણે થતા જીવનના જોખમને ઘટાડવા માટે જરૂરી સુવિધાની માહિતી આપે છે.

આગ સંબંધિત શિક્ષણ :

નેશનલ બિલ્ડિંગ કોડ ઓફ ઇન્ડિયાના ભાગ 4માં ફાયર ફીલ અને ખાલી કરાવવા માટેની માર્ગદર્શિકા પણ ઉલ્લેખિત છે. તે નોંધપાત્ર વિસ્તારમાં યોગ્ય ફાયર ઓફિસર અને પ્રશિક્ષિત સ્ટાફની નિમણૂક ફરજિયાત કરે છે.

નેશનલ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટી (NDMA) અંતર્ગત અગ્નિશમન માટે કરવામાં આવેલ જોગવાઈઓ

- સલામત જગ્યાઓ, સુરક્ષિત સ્થળાંતર અને આપત્તિના સમયે ખાલી કરાવવામાં આવતી ક્વાયત માટેની માર્ગદર્શિકા NDMA દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે.
- NDMA દ્વારા ટ્રેન આગ, જંગલ આગ, મશીન આગ, બિલ્ડિંગ આગ વગેરે ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવે છે.
- અગ્નિશમન માટે સંબંધિત ઓથોરિટીની સંસ્થાગત અને તકનીકી ક્ષમતા વધારવા ધ્યાન આપવું.
- આગ બચાવ અને રક્ષણ માટેના પગલાં ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ. જેમાં ડ્રીલ અને વર્કશોપનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- આગના બનાવ દરમિયાન અને બાદની સુરક્ષાની ક્ષમતામાં વધારો કરવો. જેથી મિલકત, જાનમાલ વગેરેનું નુકસાન ઘટાડી પુનઃ વસાહત માટેના પગલાં વધારવા પ્રયાસ કરવો.

અગ્નિશમનમાં પડકારો

અગ્નિશામક સંબંધિત જરૂરી માર્ગ-દર્શિકાઓ માટે કેટલાક રાજ્યોમાં ફાયર સર્વિસનો અભાવ છે.

મોટાભાગના ફાયર વિભાગમાં તાલીમ અને કર્મચારીઓનો અભાવ.

અપૂરતા આધુનિક સાધનો.

મોટાભાગની આગનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવતું નથી.

મોટાભાગની ઈમારતોમાં અગ્નિ વીમાની સુવિધા ન હોવાથી તેને પહેલા જેવી બનાવવામાં તકલીફ ઊભી થાય છે.

તાજેતરમાં જ મહારાષ્ટ્ર, તમિલનાડુ અને કેરળ જેવા રાજ્યોમાં NBCનું ઉલ્લંઘન જોવા મળ્યું છે.

ઉપાયો

- NDMAના માર્ગદર્શન હેઠળ દેશમાં માળખાગત અગ્નિશમન સુવિધા બનાવવી. જેના માટે ફાયર સર્વિસ અને ફાયર સ્ટેશન બનાવવા.
- આગના બનાવોથી સુરક્ષા મેળવવા માટે ફાયર સેફ્ટી કોડનું દરેક સ્થળે પાલન કરાવવું.
- ફાયર સુરક્ષા માટે NOCને દર 6 માસે રિન્યુ કરાવવી જોઈએ. NOC મેળવવા માટે સિંગલ વિન્ડો ઓનલાઈન સિસ્ટમથી સરળ અને પારદર્શક વ્યવસ્થા વિકસાવવી.
- અગ્નિશમક દળમાં નવી તકનીકો અને સુવિધામાં વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ, જેથી આગના આકસ્મિક બનાવ ઉપર ઝડપથી નિયંત્રણ મેળવી શકાય.
- દરેક શહેરી આગના બનાવ બાદ એક સ્પેશિયલ તપાસ સમિતિ દ્વારા તેની સમીક્ષા કરવામાં આવે, જેથી ભવિષ્યમાં તેવા બનાવોથી બચી શકાય.
- કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર, જિલ્લા વહીવટમાં યોગ્ય સંકલન બનાવવું. તેમના વચ્ચે ક્ષમતા વૃદ્ધિ, તકનીકી, નિવેશ વગેરેમાં વધારો કરવો.

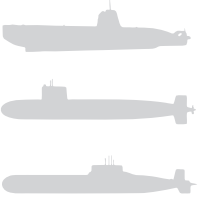
વિવિધ વિભાગો, સંસ્થાઓ અને અન્ય સહભાગીદારી સાથે મળી માનવસર્જિત આપદા 'આગ' સામે રક્ષણ મેળવવા માટે પ્રતિબદ્ધ બનવું જોઈએ. આગની આપદાથી મિલકત, જાનમાલ, સંપત્તિ, રોકાણ વગેરેને ઘણું મોટું નુકસાન આવે છે. જેથી આગ સામે સુરક્ષા મેળવવા માટે હંમેશા તૈયાર રહેવું જોઈએ.

QR Code for GPSC 360 Gist

વર્તમાન પ્રવાહોના અગત્યના મુદ્દાઓ જે GPSC 360માં સમાવિષ્ટ ન થઈ શક્યા હોય તેમની PDF સ્વરૂપે પ્રસ્તુતિ

એર ઇંડિપેન્ડન્ટ પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં ફ્રાન્સ નેવલ ગ્રુપ દ્વારા ભારતના પ્રોજેક્ટ - 75(P-75 I) અંતર્ગત નિર્માણ પામી રહેલ સબમરીન માટે ટેન્ડર ભરવાની ના પાડવામાં આવી. જેનું મુખ્ય કારણ એ છે, કે ફ્રાન્સ સબમરીન નિર્માણમાં નેવી એર ઇંડિપેન્ડન્ટ પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરતું નથી. ફ્રાન્સ નેવલ ગ્રુપ પાંચ શોર્ટ લિસ્ટેડ ઓરિજિનલ ઇક્વિપમેન્ટ મેન્યુફેચર્સ (OEM)માંથી એક હતું.

I એર ઇંડિપેન્ડન્ટ પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી (AIP)

એર ઇંડિપેન્ડન્ટ પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી(AIP) અથવા એર ઇંડિપેન્ડન્ટ પાવર એટલે મરીન પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી (દરિયામાં જહાજ અથવા સબમરીનને આગળ વધારવા શક્તિ આપતી ટેકનોલોજી).

AIP ટેકનોલોજીને ડિફેન્સ રિસર્ચ ડેવલોપમેન્ટ ઓર્ગનાઇઝેશન (DRDO) દ્વારા વિકસાવવામાં આવી છે.

ઉદ્દેશ્ય :

- AIPના ઉપયોગથી બિન-પરમાણુ સબમરીનને (ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીન) વારંવાર દરિયાની સપાટી ઉપર ઓક્સિજન લેવા આવવું પડતું નથી, પરિણામે સબમરીન પાણીની અંદર લાંબા સમય સુધી રહી શકે છે.
- AIP ટેકનોલોજી બિન-પરમાણુ સબમરીન (ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીન)ને એડવાન્સ બનાવવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.
- AIP ટેકનોલોજી કોઈપણ પરંપરાગત સબમરીન ટેકનોલોજીમાં સરળતાથી ગોઠવી શકાય છે. ભારત સરકાર તેના મહત્વાકાંક્ષી સબમરીન P-75 I પ્રોજેક્ટમાં આ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવાની મહત્વાકાંક્ષા ધરાવે છે.
- ભારતની પરંપરાગત સબમરીનનું ઝડપી આધુનિકીકરણ કરશે.

I ફ્યૂલ સેલ આધારિત AIP ટેકનોલોજી

- ફ્યૂલ સેલ આધારિત AIP ટેકનોલોજી એ હાઈડ્રોજન અને ઓક્સિજનના રિવર્સ ઇલેક્ટ્રોલિસિસ દ્વારા ઊર્જા ઉત્પન્ન કરે છે.
- ફ્યૂલ સેલ AIP ટેકનોલોજીથી રાસાયણિક પ્રક્રિયાને પરિણામે દરિયાની સપાટીની અંદર સબમરીનની બેટરીને ચાર્જ કરવા ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે.
- DRDO દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ ફ્યૂલ સેલ AIP ટેકનોલોજી 'નવી ફોસ્ફરિક એસિડ ફ્યૂલ સેલ તકનીક' પર આધારિત છે.
- ફોસ્ફરિક એસિડ સેલ ફ્યૂલ સેલ AIP વધુ કાર્યક્ષમતા અને લાંબુ આયુષ્ય ધરાવે છે.

I AIP ટેકનોલોજીના ફાયદાઓ

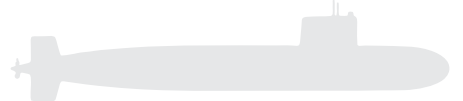
AIP ટેકનોલોજી ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીનની પાણીમાં ડૂબક શક્તિમાં અનેક ગણો વધારો કરે છે. AIP ટેકનોલોજીથી સબમરીનને અઠવાડિયામાં એકવાર જ ઓક્સિજનની જરૂર પડે છે.

દરિયાઈ યુદ્ધમાં ભારતની સબમરીન શક્તિને વધુ સશક્ત બનાવવામાં મદદરૂપ.

અન્ય તકનીકો કરતાં ફ્યૂલ સેલ AIP ટેકનોલોજી વધુ સારી કાર્યક્ષમતા ધરાવે છે.

ભારતની આત્મનિર્ભર તકનીકોમાં વધારો કરશે, જેથી ભવિષ્યમાં 'ડિફેન્સ એક્સપોર્ટ' વધારી શકાય.

વર્તમાનમાં 20થી વધારે દેશો પાસે AIP ટેકનોલોજી આધારિત સબમરીનો છે. ભારત પણ તેમાંનું એક છે. ભારતે AIP ટેકનોલોજીમાં વધારે સંશોધન કરી તેને અગામી સમય માટે વધારે પ્રતિબદ્ધ બનાવવી જોઈએ.

I ભારતમાં સબમરીન

- ભારત એ ભૌગોલિક રીતે દ્વીપકલ્પ પ્રદેશ છે, જે આશરે 7500 કિલોમીટર જેટલો લાંબો દરિયાકિનારો ધરાવે છે. જેથી દરિયાઈ સુરક્ષા ભારત માટે મહત્વપૂર્ણ બની જાય છે. આમ, ભારતમાં સબમરીન શક્તિનો વિકાસ થવો જરૂરી છે. ભારત પાસે વર્તમાન સમયમાં કુલ 16 સબમરીન છે. જેમાંથી 15 સબમરીન પરંપરાગત ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીન છે. જ્યારે એક સબમરીન ન્યુક્લિયર બેલેસ્ટિક સબમરીન છે.

I ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીન (SSK)

- ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીન એ ડીઝલ મોટર દ્વારા સંચાલિત ડીઝલ એન્જિનનો ઉપયોગ કરે છે. જેમાં હવા અને ઈંધણની જરૂરિયાત રહે છે. જેના કારણે તેમણે સમયાંતરે દરિયાઈ સપાટી ઉપર હવા લેવા આવવું પડે છે. આ સબમરીન ઝડપી રડારમાં આવી જાય છે. ડીઝલ - ઇલેક્ટ્રિક સબમરીનને 'SSK' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે.

ડીઝલ - ઇલેક્ટ્રિક સબમરીનમાં,

4 સબમરીન 'શીશુ' ક્લાસની છે. જેનું નિર્માણ જર્મની સાથે વર્ષ 1980થી શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું

8 સબમરીન 'કિલો' ક્લાસ અથવા 'સિંધુઘોષ' ક્લાસની છે, જેને રશિયાથી વર્ષ 1984 થી 2000 વચ્ચે લાવવામાં આવી હતી.

3 સબમરીન 'કલવરી' ક્લાસ સ્કોર્પિઅન સબમરીનનું ફ્રાન્સ સાથેની ભાગીદારીમાં મઝગાંવ ડોક લિમિટેડ દ્વારા નિર્માણ કરાયું છે.

નોંધ : પ્રોજેક્ટ P-75 અંતર્ગત 6 કલવરી ક્લાસ સબમરીનનું નિર્માણ થવાનું છે. આમ ભારતની કુલ ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીનની સંખ્યા આગામી સમયમાં 18 થશે.

I ન્યુક્લિયર - બેલેસ્ટિક મિસાઇલ સબમરીન (SSBN)

- આ શ્રેણીમાં સબમરીન ન્યુક્લિયર-બેલેસ્ટિક મિસાઇલનો સમાવેશ થાય છે. જેમાં ન્યુક્લિયર હથિયારોની પ્રણાલી હોય છે. જેનાથી દરિયાની સપાટીની નીચે પણ ન્યુક્લિયર હથિયારની ક્ષમતા વધારી શકાય.
- આ શ્રેણીમાં ભારતના સ્વદેશ નિર્મિત INS અરિહંતનો સમાવેશ થાય છે. ઉપરાંત આ શ્રેણીનું નવું અદ્યતન સબમરીન વર્ઝન 'INS અરીઘાટ' પણ થોડા સમયમાં ભારતીય નૌકાદળમાં સેવા આપશે.
- ન્યુક્લિયર - બેલેસ્ટિક મિસાઇલ સબમરીનને 'SSBN' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરાય છે. જેને 54 પણ કહેવાય છે.

I ન્યુક્લિયર - પાવર્ડ એટેક સબમરીન (SSN)

- ન્યુક્લિયર પાવર્ડ એટેક સબમરીન 'ન્યુક્લિયર ઊર્જાથી સંચાલિત સબમરીન' છે. જેના કારણે આ શ્રેણીની સબમરીન ખૂબ લાંબા (Indefinitely) સમયગાળા માટે દરિયાની સપાટી નીચે રહે છે.
- ભારતનો સમાવેશ વિશ્વના એવા છ દેશોમાં થાય છે, જેની પાસે ન્યુક્લિયર પાવર્ડ એટેક સબમરીન છે. ભારત સિવાય અમેરિકા, ચીન, રશિયા, ફ્રાન્સ અને યુ.કે.નો સમાવેશ થાય છે.
- ભારતે SSN સબમરીનમાં 'ચક્ર' શ્રેણીને રશિયા (પહેલા સોવિયત યુનિયન) પાસેથી ખરીદી હતી.
- ચક્ર - 3 વર્ષ 2025-26 સુધીમાં રશિયાથી ભારતના નૌકાદળમાં જોડાશે.
- આ શ્રેણીમાં એન્ટી-શિપ મિસાઇલ, ટોર્પિડો અન્ય હથિયારોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

1 ભારતમાં કેમ સબમરીનોનું આધુનિકીકરણ ધીમું છે ?

- ભારતમાં મોટાભાગની સબમરીનો 25 વર્ષ કરતાં પણ જૂની છે, જેનું આધુનિકીકરણ સરકાર દ્વારા તો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યું છે, પરંતુ ખૂબ ધીમી ગતિએ ચાલી રહ્યું છે. જેના માટે નીચે મુજબના પડકારો છે :

1 વધારે નિર્ભરતા :
ભારતના મોટાભાગના સબમરીન પ્રોજેક્ટ વિદેશી સહ-ભાગીદારો ઉપર નિર્ભર હોવાને કારણે ભારતીય સબમરીન પ્રોજેક્ટની ગતિ નિર્ધારિત સમય કરતાં ધીમી બને છે.

2 યોગ્ય ભાગીદારી :
ભારતે જર્મની, ફ્રાન્સ, રશિયા, સાઉથ કોરિયા વગેરે દેશો સાથે સબમરીન બાબતે ભાગીદારી કરી હતી, પરંતુ આ ભાગીદારીમાં ઘણા બધા પડકારો આવ્યા છે.

3 ઓછી પ્રતિસ્પર્ધા :
ભારતમાં સબમરીનના નિર્માણનું ભારણ સરકારી કંપની મઝગાંવ ડોક લિમિટેડ ઉપર વધારે છે. આ ક્ષેત્રમાં ખાનગી ભાગીદારોમાં સ્પર્ધાની ઉણપ છે.

4 તકનીકી અભાવ :
ભારતમાં ન્યુક્લિયર સબમરીન અને અન્ય સબમરીન આધારિત તકનીકોની અછત હોવાથી સબમરીનોના આધુનિકીકરણમાં ઉણપ વર્તાય છે.

5 ધીમું અમલીકરણ :
ભારતમાં પ્રોજેક્ટ 75 (P 75) અંતર્ગત 30 વર્ષમાં માત્ર 12 જેટલી સ્વદેશી સબમરીનોનું નિર્માણ થયું છે. જે સરકારના લક્ષ્ય કરતા ઓછું છે. જેની પાછળ ધીમું અમલીકરણ જવાબદાર છે.

6 બજેટનો અભાવ :
સંરક્ષણ ક્ષેત્રમાં વધુ બજેટ પેન્શન પાછળ ખર્ચ થતું હોવાથી હથિયારો અને સંરક્ષણના સાધનોનું આધુનિકીકરણ ધીમું બને છે.

1 આગળની રાહ

આત્મનિર્ભરતામાં વધારો :

- 'આત્મનિર્ભર ભારત મિશન' અંતર્ગત દેશમાં જ હવે ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરીન અને ન્યુક્લિયર સબમરીન બાનાવવા ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ. સબમરીનની તકનીક અને જરૂરી વસ્તુઓનું ઉત્પાદન દેશમાં કરવા પ્રતિબદ્ધ બનવું જોઈએ.

યોગ્ય માળખું :

- પ્રોજેક્ટ 75 અંતર્ગત જે સબમરીનના નિર્માણમાં વિલંબ થયો હોય, તેને યોગ્ય માળખા દ્વારા ફાસ્ટ ટ્રેક પર લાવી ઝડપથી ભારતીય નેવીમાં કાર્યરત કરવા જોઈએ.

સ્પર્ધામાં વધારો :

- સબમરીન નિર્માણમાં ખાનગીક્ષેત્રને રોકાણ, સંશોધન, તકનીક વગેરે માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ.

એડવાન્સ તકનીક :

- DRDO દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ એર પ્રોપલ્શન તકનીકથી પરંપરાગત સબમરીનનું દરિયાઈ સપાટી નીચે રહેવાનો સમય વધી જાય છે. આમ, આવી સ્વદેશી તકનીકમાં એડવાન્સ થવાથી ભારત સબમરીન સિસ્ટમમાં પણ એડવાન્સ બની શકે છે.

સબમરીનમાં વિવિધતા :

- ભારતે આજના સમય અને બનતી વૈશ્વિક ઘટનાઓ દ્વારા પોતાની દરિયાઈ સુરક્ષાની રચના કરવી જોઈએ. આજના બદલાતા જીઓ-પોલિટિક્સ અને ઈન્ડો પેસિફિકના મહત્વને કારણે પરંપરાગત અને ન્યુક્લિયર સબમરીનની શક્તિમાં પણ ભારતે વધારો કરવો જોઈએ.

1 નિષ્કર્ષ

- ભારતે પાછલા એક દશકમાં સબમરીન શક્તિ વધારવાનો પૂરતો પ્રયત્ન કર્યો છે. ભારતે પ્રોજેક્ટ 75 અંતર્ગત વિવિધ સબમરીનોનું નિર્માણ કર્યું છે. ઉપરાંત ભારતે સબમરીનના નિર્માણ માટે વિદેશી સરકારો અને સંસ્થાઓ સાથે સહકાર પણ વધાર્યો છે. સબમરીન ભારતીય દરિયાઈ સુરક્ષા માટે જરૂરી છે, જેના માટે સંરક્ષણ મંત્રાલય ભારતીય નૌકાદળમાં સબમરીન શક્તિ વધારવા માટે પ્રયાસ કરી રહ્યું છે.

ફાયદાઓ :

- 1 નિમ્ન દર**
NPS (નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમ)ને વિશ્વની સૌથી નિમ્ન દર ધરાવતી પેન્શન યોજના માનવમાં આવે છે. જેમાં વહીવટી ચાર્જ અને ફંડ મેનેજમેન્ટની ફી ઘણી ઓછી છે.
- 2 અરજીની સરળ રીત**
નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમમાં અરજી કરવી સરળ છે. બધા અરજદારો ભારતભરની તમામ મુખ્ય પોસ્ટ ઓફિસો દ્વારા ચલાવવામાં આવતા PoP (Points of Presence)માંથી ખાતું ખોલાવી શકે છે અને કાયમી નિવૃત્તિ એકાઉન્ટ નંબર (PRAN) મેળવી શકે છે.
- 3 લચીલું (flexible)**
વધુ સારું વળતર મેળવવા માટે અરજદાર પોતાની જાતે રોકાણનો વિકલ્પ અને પેન્શન ફંડ પસંદ કરી શકે છે અથવા ઓટો વિકલ્પ પણ પસંદ કરી શકે છે.
- 4 પોર્ટેબલ (Portable)**
અરજદાર દેશમાં ગમે ત્યાંથી ખાતું ઓપરેટ કરી શકે છે. જેથી કર્મચારીના અન્ય જગ્યાએ ટ્રાન્સફર બાદ કોઈ સમસ્યા ઉત્પન્ન થતી નથી.

ii. જૂની પેન્શન યોજના

- જૂની પેન્શન યોજના અથવા નિર્ધારિત પેન્શન લાભ યોજના એ સરકારી કર્મચારીઓને નિવૃત્તિ બાદ જીવે ત્યાં સુધી (lifelong) પેન્શનની સુવિધા પૂરી પાડતી યોજના હતી.
- જૂની પેન્શન યોજના અંતર્ગત સરકારી કર્મચારીના છેલ્લા પગારના 50% રકમ પેન્શન માટે પાત્ર બને છે.
- વ્યક્તિ જ્યાં સુધી જીવિત રહે અથવા તેમના જીવનસાથી જીવિત રહે ત્યાં સુધી યોજના અંતર્ગત તેમને પેન્શન મળવા પાત્ર થાય છે.
- આ યોજના અંતર્ગત પેન્શનનું તમામ ભારણ સરકાર દ્વારા વહન કરવામાં આવે છે. જેથી સરકાર ઉપર નાણાકીય બોજો પડે છે.
- સરકારી કર્મચારી જીવે ત્યાં સુધી પેન્શનના લાભને કારણે સરકાર ઉપર પેન્શનની ચૂકવણી માટે નાણાકીય બોજો વધે છે.
- સરકારે વર્ષ 2004 માં જૂની પેન્શન યોજના બંધ કરીને નવી પેન્શન સિસ્ટમ લાગુ કરી હતી.

જૂની પેન્શન યોજના કેમ બંધ કરવામાં આવી ?

- સરકાર પર ભારણ**
મોટી સંખ્યામાં પેન્શન ધારકોને કારણે સરકારની મોટી કરચુક્ત આવક પેન્શન પાછળ ખર્ચ થતી હતી, જેથી દેશનો વિકાસ ખર્ચ અપૂરતો રહેતો હતો.
- વિકાસમાં અડચણ**
સરકારનો એક મોટો હિસ્સો પેન્શનમાં ખર્ચ થતો હોવાથી દેશના જરૂરી વિકાસ કાર્યો માટે ફંડની તંગી થતી હતી.
- પેન્શનનું કાયમી ભારણ**
છેલ્લા પગારની નિશ્ચિત 50% રકમ પેન્શન સ્વરૂપે મળતી હોવાથી પેન્શનનું ટકાઉ ભારણ વધતું જતું હતું.
- નવી પેઢી ઉપર અસર**
ભારતમાં આવનાર પેઢી પર જૂની પેન્શન યોજનાને કારણે આર્થિક અને સામાજિક રીતે નકારાત્મક અસરો ઉત્પન્ન થતી હતી.
- વૃદ્ધ વસતિમાં વધારો**
દેશની વૃદ્ધ વસતીની સંખ્યામાં વધારો થવાના કારણે પેન્શનની પેન્શનનું ભારણ વધે છે.

નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમને વધારે લોકપ્રિય બનાવવાના પગલાં

- પાછલા કેટલાક સમયથી કેટલાક રાજ્યો જૂની પેન્શન પદ્ધતિને ફરીથી લાગુ કરી રહ્યા છે. જેની પાછળનું કારણ રાજનૈતિક પરિસ્થિતિઓ તેમજ NPSની ઓછી પ્રચલિતતા જવાબદાર છે. આથી, નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમ વધારે લોકો સુધી પહોંચે તેવી પ્રણાલી તૈયાર કરવી જોઈએ.
- પેન્શનને લગતી તમામ ફરિયાદોને હલ કરવા માટે ફરિયાદ નિવારણ પ્રણાલીને મજબૂત બનાવવી.
- નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમના ઉદ્દેશ્યનું યોગ્ય રીતે પાલન થાય તે માટે ઓડિટીંગ પ્રણાલીના માધ્યમથી પેન્શન ખાતાઓ, સરકારનું યોગદાન વગેરે બાબતોની ચકાસણી કરવામાં આવે.
- સરકારી કર્મચારીઓને નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમ દ્વારા તેમના પેન્શનની સારી અને નિશ્ચિત રકમ પ્રાપ્ત થશે તેવો વિશ્વાસ પેદા કરવો.
- વર્ષ 2018માં નિયંત્રક અને મહાલેખા પરીક્ષક દ્વારા NPSને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવવા માટે ભલામણ કરવામાં આવી હતી. જે નીચે મુજબ છે.
 - પેન્શન અરજદારોને પેન્શનની રકમની ચૂકવણીમાં વિલંબ થાય તો દંડ તેમજ યોગ્ય વળતરની જોગવાઈ કરવી,
 - પેન્શન માટેની તમામ બાબતોને સુનિશ્ચિત કરવા માટે એક ચુસ્ત વ્યવસ્થા પ્રણાલી વિકસાવવી,
 - PFRDA કાનૂન અંતર્ગત પેન્શન અરજદારોને ઝડપી વળતર આપવાની સિસ્ટમ વિકસાવવી, ઉપરાંત નિવૃત્તિ બાદ સામાજિક સુરક્ષા પૂરી પાડવી.
- વર્ષ 2019માં સરકારે 2004 થી 2012ના ગાળામાં પેન્શનની રકમ ચૂકવણીમાં મોડું થયું તેમને વળતરની ઘોષણા કરી હતી.

નિષ્કર્ષ

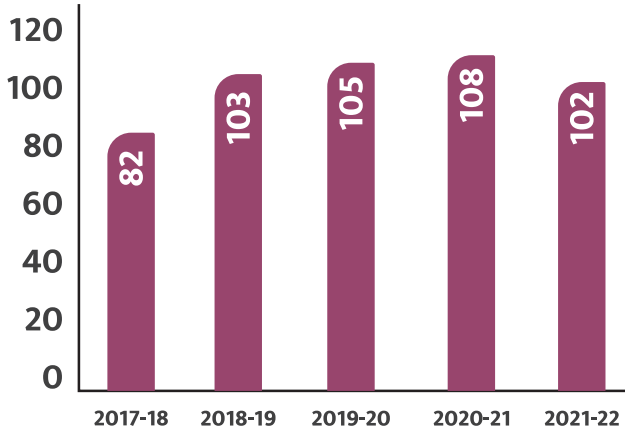
- સરકાર પોતાના કર્મચારીઓને મહત્તમ ફાયદો થાય તે દિશામાં કાર્ય કરે છે. પેન્શન એ સરકારી કર્મચારીઓને નિવૃત્તિ બાદની સુરક્ષા પ્રદાન કરે છે. પેન્શનની સુવિધા સરકાર પર ભારણ ન બને તે માટે સરકાર 'નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમ'ને યોગ્ય રીતે લાગુ કરવાનો પ્રયાસ કરી રહી છે.
- પાછલા કેટલાક સમયથી જૂની પેન્શન યોજના લાગુ કરવાની દિશામાં પ્રદર્શનો વધી રહ્યા છે. જેથી સરકારે દેશના વિકાસ અને નાગરિક સુરક્ષા વચ્ચે સમાનતા જાળવી તેને હલ કરવા માટે પ્રયાસ કરવો જોઈએ. જેથી આપણે 'સાતત્યપૂર્ણ વિકાસ' તરફ ભારતને આગળ વધારી શકીએ.

ઘઉં ઉત્પાદનમાં ઘટાડો અને નિકાસ પ્રતિબંધ

ચર્ચામાં કેમ? તાજેતરમાં જ ભારત સરકારે ઘઉંના ઘરેલુ ભાવો પર નિયંત્રણ લાદવા માટે ઘઉંની નિકાસ પર પ્રતિબંધ લગાવ્યો છે.

નિકાસ પ્રતિબંધનાં કારણો

- ઘરેલુ ભાવો પર નિયંત્રણ :**
 - ઘઉંના ભાવો 1 વર્ષમાં જ 19.34 % વધી ગયા છે, જેના પર નિયંત્રણ લાદવા ઘઉંનો ઘરેલુ પુરવઠો વધારવા નિકાસ પર રોક જરૂરી છે.
- વધતો વૈશ્વિક ભાવ :**
 - રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધના લીધે યુક્રેનમાંથી ઘઉંની નિકાસ પર રોક લાગતાં વૈશ્વિક ભાવો (40% સુધી) વધી ગયા છે. તેની સામે ભારતની અર્થવ્યવસ્થાને કુગાવાથી સુરક્ષિત કરવા વ્યાપાર નિયંત્રણરૂપે આ પગલું જરૂરી છે.
- બાધાત્ર સુરક્ષા :**
 - ઘઉં એ સામાન્ય ભારતીયોનું ભોજન છે, ભારતની 65% વસ્તી તેના પર નિર્ભર છે. આથી ઘઉંની આપૂર્તિ કરવા ઘઉંની નિકાસ પર રોક જરૂરી.
- ઘઉંના ઉત્પાદનમાં ઘટાડો :**
 - ઘઉંનું ઉત્પાદનનું પૂર્વાનુમાન 111.32 મિલિયન ટન હતું, પરંતુ માર્ચમાં છેલ્લા 122 વર્ષની સપેક્ષે સૌથી વધુ ગરમી નોંધાતા ઘઉંના ઉત્પાદનમાં ઘટાડો થયો છે. પરિણામે, ઘરેલુ ભાવો વધી ગયા છે.

સામાજિક - આર્થિક તણાવ ટાળવા :

- ઘઉં એ ભારતીયો માટે ખૂબ જ સંવેદનશીલ વસ્તુ છે. ભારતના અમુક વિસ્તારોમાં ભાવો 40% સુધી વધી ગયા છે, જે પરિવારોમાં તણાવ વધારી શકે છે.

ખાદ્યાન્ન ખરીદીમાં સરકાર તરફથી ઘટાડો :

- જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા અંતર્ગતની ખાદ્યાન્ન ખરીદીમાં ઘટાડો થતાં દેશની ખાદ્યાન્ન સુરક્ષા જોખમાઈ છે. આથી નિકાસ રોકી સરકારી ખરીદી વધારવી જરૂરી છે.

1 પ્રતિબંધની નકારાત્મક અસરો

1 વૈશ્વિક પ્રતિબંધતા વિરોધી પગલું :
યુક્રેન તરફથી ઘઉંની નિકાસ યુદ્ધના પ્રતાપે બંધ રહેતાં વૈશ્વિક ખાદ્યાન્ન સુરક્ષા જોખમાઈ છે. આ સ્થિતિમાં ભારત જેવા દેશ પણ નિકાસ પ્રતિબંધ લગાવે તો વૈશ્વિક સંકટ ગહેરાશે.

2 પ્રતિષ્ઠાને હાનિ :
ભારતના પગલાને G7 દેશોએ વખોડ્યું છે અને ભારતને જવાબદારીપૂર્વક વર્તવા ટકોર કરી છે.

3 નીતિગત અનિશ્ચિતતા :
ભારત સરકારે થોડા સમય પહેલા જ રેકોર્ડ નિકાસ કરવાની જાહેરાત કરી હતી, જ્યારે હવે પ્રતિબંધ લગાવવો એ નીતિગત નબળાઈ સૂચવે છે.

4 ખેડૂતોને આવકનું નુકસાન :
માંગ વધતાં પાકના ભાવો વધે છે, જેનો ફાયદો ખેડૂતોને મળે છે. પરંતુ, 'ગ્રાહક કેન્દ્રિત' સરકારી નીતિઓનો ભાર ખેડૂત પર પડતાં તેમની આવક બમણી કરવાનું લક્ષ્ય મેળવવું મુશ્કેલ બનશે.

2 આગળનો માર્ગ

- ભારત સરકારે અગાઉથી જ બેટર ઓફ ક્રેડિટ રજૂ કરેલ છે, જેના હેઠળ સુનિશ્ચિત ઘઉંની નિકાસ કરવા ભારત બાધ્ય છે. આ બાધ્યતા ફળીભૂત કરવા યોગ્ય રસ્તો શોધવો જરૂરી.
- પ્રતિબંધ એ અનિયમિત રીતે થતી ઘઉંની સંગ્રહખોરી રોકવાનું પગલું છે, પરંતુ આ હેતુને સાર્થક કરવા જતાં જરૂરિયાતમંદને નુકસાન ન થવું જોઈએ.
- ભારતનું પગલું સંકટ આધારિત પ્રતિક્રિયા માત્ર નથી, પરંતુ વૈશ્વિક કુગાવાને રોકવા માટેનું વિચારણીય પગલું છે. તદ્દપરાંત, ભારત સરકારે અન્ય દેશોની ખાદ્યાન્ન સુરક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને નિકાસમાં જરૂરી છૂટછાટો આપવાની તૈયારી દેખાડી છે, જે પ્રસંશનીય છે.

3 ઘઉંનું ઉત્પાદન અને સરકારી ખરીદીમાં ઘટાડો

- સરકારી એજન્સીઓ દ્વારા ઘઉંની ખરીદી વર્તમાન માર્કેટિંગ સિઝનમાં 15 વર્ષની નીચી સપાટીએ જવાની તૈયારી છે, જે ગયા વર્ષે સર્વકાલીન ઉચ્ચ સ્તરે હતી.
- આ વખતે 18.5 મિલિયન ટન (mt) ની સંભવિત ખરીદી, 2007-08માં 11.1 મિલિયન ટનની ખરીદી પછી સૌથી ઓછી હશે.
- તદ્દપરાંત, આ પ્રથમ વખત હશે કે નવા પાક (18.5 mt) માંથી ખરીદાયેલ ઘઉં માર્કેટિંગ સિઝન (19 mt)ની શરૂઆતમાં જાહેર સ્ટોક કરતા ઓછા છે.

કારણો

- આબોહવા પરિવર્તનના લીધે હીટવેવથી ઉત્પાદન પર વધતી અસર
- પ્રથમ નિકાસ માંગ છે. 2021-22માં ભારતે રેકોર્ડ 7.8 મિલિયન ટન ઘઉંની નિકાસ કરી હતી. રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધથી પુરવઠામાં વિક્ષેપના કારણે ભાવ આસમાને છે અને ભારતીય અનાજની માંગમાં વધુ વધારો થયો છે. વૈશ્વિક ઘઉંની નિકાસમાં રશિયા-યુક્રેન બંને દેશોનો હિસ્સો 28% થી વધુ છે.
- બીજું કારણ ઓછું ઉત્પાદન છે. માર્ચના ઉત્તરાર્ધથી તાપમાનમાં અચાનક વધારો થવાથી ઉપજ પર અસર થઈ છે. મોટાભાગના ઘઉં ઉગાડતા વિસ્તારોમાં (મધ્યપ્રદેશને બાદ કરતાં), જ્યાં પાક માર્ચના મધ્ય સુધીમાં કાપણી માટે તૈયાર છે, પ્રતિ એકર ઉપજમાં 15-20% ઘટાડો નોંધાયો છે.
- સરકારના સ્ટોકમાંથી છેલ્લા બે વર્ષમાં પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ અન્ન યોજના (2020-21માં 10.3 મિલિયન ટન અને 2021-22માં 19.9 મિલિયન ટન) અને લોટ મિલોને ખુલ્લા બજારમાં વેચાણ (અનુક્રમે 2.5 મિલિયન ટન અને 7.1 મિલિયન ટન) હેઠળ નોંધપાત્ર ઉપાડ જોવા મળ્યો છે. આ માટે સ્પષ્ટપણે પર્યાપ્ત ઘઉં નથી, જેને એપ્રિલ-સપ્ટેમ્બર 2022 માટે PMGKAY હેઠળ ફાળવણીને 10.9 mt થી 5.4 mt ઘટાડવાના કેન્દ્રના તાજેતરના નિર્ણયમાં જોઈ શકાય છે.
- વ્યાપારીઓની સંગ્રહખોરીના લીધે બજારમાં આપૂર્તિ નબળી.

અસરો

- સરકાર જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા અંતર્ગત પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ અન્ન યોજનાના લક્ષ્યો હાંસલ કરી શકશે નહીં.
- ખાદાન સુરક્ષા જોખમાતા દેશમાં કૂપોષણ વધી શકે છે.
- ઉત્પાદન ઘટતા અને માંગ વધતાં ખાદ્ય કુગાવો વધશે, પરિણામે સરકાર પર સબસિડીનું ભારણ વધશે.

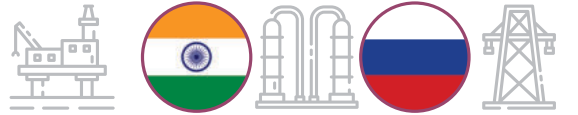
ઉપાયો

- ઘઉંની ઉણપને લીધે ચોખાની ખરીદીમાં વધારો કરીને ટાળી શકાય છે, આ ઉપરાંત દાળ, મોટું અનાજ સરકારી યોજનામાં સમાવી શકાય.
- IPCC અનુસાર 10°સે. તાપમાન વધતાં પાકનું ઉત્પાદન 5 મિલિયન મેટ્રિક ટન ઘટવાનું અનુમાન છે. આથી આબોહવા કેન્દ્રિત કૃષિ માટે કૃષિમાં શોધ-સંશોધન વધારી ઉત્પાદન વધારવું પડશે.
- કૃષિ કાયદાઓ સુધારવા તથા પાક પદ્ધતિઓમાં ધરખમ ફેરફારો લાવવા માટે દલવાઈ સમિતિની ભલામણો લાગુ કરવી.

ભારત - રશિયા ઓઇલ વેપાર

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં ભારતે રશિયાને એક બેરલ દીઠ 70 ડોલરના ભાવે ઓઇલ આપવાની માંગણી કરી છે.

વર્તમાન દૃશ્ય (Current Scenario)

- રશિયા યુક્રેન યુદ્ધ પછી ઓઇલના આંતરરાષ્ટ્રીય ભાવ સતત વધી રહ્યા છે. હાલમાં આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં પ્રતિ બેરલ ઓઇલનો ભાવ 108 ડોલરની આસપાસ છે.
- ઓઇલ ઉત્પાદન કરતા દેશોનું સંગઠન 'OPEC' ઓઇલના ભાવમાં ઘટાડો કરવા ઈચ્છતું નથી, જેના કારણે ઓઇલના ભાવ સતત વધી રહ્યા છે.
- જો રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ વધારે લાંબુ ચાલશે, તો આંતરરાષ્ટ્રીય બજારના ભાવ આસમાને પહોંચવાની શક્યતાઓ છે.
- અમેરિકાના પ્રતિબંધ વચ્ચે રશિયા પાસેથી ઓઇલની ખરીદી પશ્ચિમી દેશોએ બંધ કરી હોવાથી રશિયા પોતાનું ઓઇલ બજાર ભાવ કરતાં સસ્તું વેચી રહ્યું છે.

ભારત - રશિયા વચ્ચે ઓઇલ વેપાર પર યુદ્ધની અસર

- ભારત અને રશિયા બંને મિત્ર દેશો છે. ભારત અને રશિયા વચ્ચે વાર્ષિક 1 બિલિયન ડોલર જેટલો ઓઇલનો વેપાર થાય છે.
- રશિયા અને યુક્રેન વચ્ચેના યુદ્ધ અને અમેરિકાના પ્રતિબંધોને કારણે રશિયાના ઓઇલ વેચાણ ઉપર માઠી અસર થઈ છે.
- જેના કારણે રશિયા પોતાના ઓઇલને સસ્તા ભાવે વેચવા માટે મજબૂર બન્યું છે. યુદ્ધ બાદ ભારતે રશિયા પાસેથી 4 બિલિયન બેરલથી વધારે ઓઇલની ખરીદી કરી છે.
- ભારતે જેટલું ઓઇલ રશિયા પાસેથી વર્ષ 2021માં ખરીદ્યું હતું, તેના કરતાં 20 ટકા જેટલું વધારે ઓઇલ ભારતે રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ બાદ ખરીદ્યું છે. કારણ કે ભારતીય રિફાઇનર્સે રશિયા પાસેથી ડિસ્કાઉન્ટેડ રેટ પર તેલ ખરીદ્યું હતું જે અન્ય દેશોએ ટાળ્યું હતું.
- 24 ફેબ્રુઆરીના રોજ થયેલા આક્રમણ પછી ભારતમાં રિફાઇનર્સે ઓછામાં ઓછા 40 બિલિયન બેરલ રશિયન તેલનો ઓર્ડર આપ્યો છે. તે ગયા વર્ષે સમગ્ર વર્ષ દરમિયાન થયેલી 16 બિલિયન બેરલની રશિયન તેલની કુલ આયાતની સાપેક્ષે બમણાથી પણ વધુ છે.
- ભારતે રશિયા પાસેથી સસ્તા દરે ઓઇલની ખરીદી કરી પોતાની ઓઇલ જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરી છે. જેના કારણે ભારતનું ચાલુ ખાતુ સંતુલિત રાખી શકાય.
- યુક્રેન પરના રશિયાના આક્રમણથી તેની સામેના પશ્ચિમી પ્રતિબંધો, જેને મોસ્કો 'સ્પેશિયલ ઓપરેશન' તરીકે ઓળખાવે છે, તેણે ઘણા ઓઇલ આયાતકારોને મોસ્કો સાથે વેપાર કરવાનું ટાળવા માટે પ્રેરિત કર્યા છે.
- જ્યારે ભારતે યુક્રેનમાં તાત્કાલિક યુદ્ધવિરામની હાકલ કરી છે, ત્યારે તેણે રશિયાની કાર્યવાહીની સ્પષ્ટ નિંદા કરી નથી.
- રશિયાથી ભારતની તેલની આયાતનો બચાવ કરતા, દેશના તેલ પ્રધાન હરદીપ સિંઘ પુરીએ કહ્યું હતું કે ભારતની રશિયા પાસેથી ખરીદી એ દેશની એકંદર તેલની જરૂરિયાતનો એક નાનો અંશ છે.
- અમેરિકા પહેલેથી જ કઠી ચૂક્યું છે કે ભારતે બજાર દરોથી નીચે રશિયન તેલ ખરીદવા સામે તેને કોઈ સમસ્યા નથી, પરંતુ આયાતમાં તીવ્ર વધારા સામે ચેતવણી આપી છે.
- યુદ્ધ બાદ ભારતની ખાનગી ઓઇલ કંપનીઓ ઇન્ડિયન ઓઇલ લિમિટેડ (IOI), રીલાયન્સ વગેરે પણ રશિયા સાથેના ઓઇલ ખરીદીના કરારો મજબૂત કર્યા છે.
- માર્ચમાં એક તબક્કે રશિયન ફૂડના ભાવમાં સતત ઘટાડો થતાં અન્ય દેશોથી આયાત થતા તેલ અને આ તેલની કિંમતો વચ્ચેનો તફાવત ઓલ-ટાઇમ રેકોર્ડ પર પહોંચ્યો હતો.
- તેથી ભારત રશિયા પાસેથી સસ્તું તેલ ફૂડ નોંધપાત્ર ડિસ્કાઉન્ટ પર ખરીદવાનું ચાલુ રાખે તેવી શક્યતા છે, કારણ કે ભારતમાં પેટ્રોલ-ડીઝલના ભાવો ઝડપથી વધી રહ્યા છે.

ભારતની ઓઇલ ઉપર નિર્ભરતા કેટલી ?

- લગભગ વિશ્વનો દરેક દેશ ઓઇલ આધારિત ઇકોસિસ્ટમ પર નિર્ભર છે. તેમાં ભારતનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- ભારતમાં ઓઇલ ઉત્પાદનની મોટી ઉણપ હોવાને કારણે ભારત તેના કુલ ઓઇલ વપરાશ લગભગ 85% ઓઇલની આયાત કરે છે.
- દુનિયામાં સૌથી વધુ ઓઇલ આયાત કરનાર દેશોમાં ભારત ત્રીજા નંબરે છે.
- ભારત સૌથી વધુ ઓઇલ મિડલ ઈસ્ટ (middle east) ના દેશો પાસેથી 52.7%, આફ્રિકન દેશો પાસેથી 15% અને અમેરિકા પાસેથી 14% ઓઇલ ખરીદે છે.
- ભારત ટોપ પાંચ દેશોમાંથી ઓઇલ આયાત કરે છે. તેમાં ઈરાક, અમેરિકા, નાઈજીરિયા, સાઉદી અરેબિયા અને UAEનો સમાવેશ થાય છે.
- ભારતે વર્ષ 2020-21 માં 62 બિલિયન ડોલર જેટલું ઓઇલ ખરીદ્યું હતું જ્યારે ચાલુ વર્ષ (2021-22)માં વધતી ઓઇલની કીંમતને કારણે ભારતનું ઓઇલ બિલ (oil bill) 119 બિલિયન ડોલરથી પણ વધી ગયું છે.

- ઓઈલની મોટી આયાતના કારણે ભારતનું ચાલુ ખાતુ (Current Account) હંમેશા નકારાત્મક રહે છે.
- ભારતની મોટાભાગની અર્થવ્યવસ્થા ઓઈલ આધારિત છે. દેશમાં ઉદ્યોગો, પરિવહન, કૃષિ વગેરે ઓઈલનું બહુ મહત્વ છે.
- વર્ષ 1991માં ભારતમાં 'તેલ કટોકટી (Oil Crisis)' થી મોટું આર્થિક સંકટ આવ્યું હતું.

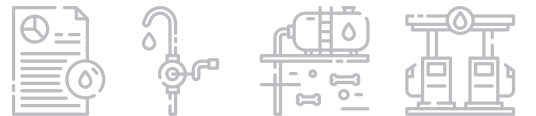
- ભારતની અર્થવ્યવસ્થામાં ઓઈલ કરોડરજી સ્વરૂપ છે. એટલે ભારતમાં ઓઈલની આયાત મોંઘી થવી અથવા ઓઈલ ઉપર નકારાત્મક અસરોને કારણે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા ઉપર સંકટ આવી શકે છે.
- ભારતની ઓઈલ નિર્ભરતાને કારણે મોંઘવારી, રોજગારી ઉપર સંકટ, મોંઘી કિંમત પર ઓઈલ આયાત કરવું, પ્રદૂષણ વગેરે જેવી સમસ્યાનો સામનો કરવો પડે છે.

ઓઈલ આયાત નિર્ભરતા ઘટાડવા માટે પગલાં

- ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ બાદ ઓઈલ ઉપર નિર્ભરતા વધતી જ ગઈ છે, જેમાં ઘટાડો કરવા માટે નવીનીકરણ ઊર્જા અને તકનીકી પગલાં ખૂબ જરૂરી છે.
- ભારતમાં નવીનીકરણ ઊર્જાના સ્ત્રોતો (Renewable energy)માં વૃદ્ધિ કરવી. ભારત હાલમાં તેની પાંચમા (1/5) ભાગની ઊર્જા માટે નવીનીકરણ ઊર્જા જેમ કે સૂર્ય ઊર્જા, પવન ઊર્જા, બાયો ઊર્જા, જળ ઊર્જા વગેરેનો ઉપયોગ કરે છે.
- વીજળીના માધ્યમથી ઓઈલ ઉપરની નિર્ભરતા ઘટાડી શકાય. રેલ્વે મંત્રાલયે વર્ષ 2024 સુધીમાં તમામ ટ્રેનોનું વીજળીકરણ પૂર્ણ કરવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે.
- ઉપરાંત, પરિવહન ક્ષેત્રમાં ઇ-વાહનોના માધ્યમથી ડીઝલ અને પેટ્રોલ ઉપરની નિર્ભરતા ઘટાડી શકાય છે.
- ભારતે એક સંકલિત નીતિના માધ્યમથી ધીમે-ધીમે ઓઈલ ઉપરની નિર્ભરતા ઘટાડવા માટે પ્રયત્ન કરવા જોઈએ.
- ઓઈલની આયાત ઉપરની નિર્ભરતા ઘટાડવા માટે દેશમાં ઓઈલની સંગ્રહ ક્ષમતા (Strategic Oil Storing Capacity) વિકસાવવી.
- દેશમાં પેટ્રોલમાં ઇથોનલ મિશ્રની પ્રણાલી વિકસાવવી. જ્યારે બાયો - ડીઝલનો વપરાશ વધારવા માટે પ્રયાસો કરવા જોઈએ.
- દેશમાં કૃત્રિમ બુદ્ધિમતા, મશીન લર્નિંગ જેવી તકનીકોનો ઉપયોગ કરી ઉદ્યોગોમાં ઓઈલ નિર્ભરતા ઘટાડી શકાય.

આ દિશામાં સરકાર દ્વારા લેવાયેલ પગલાં

- નવીનીકરણ ઊર્જાના સ્ત્રોતોમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે નેશનલ સોલર મિશન, રૂફટોપ સોલર મિશન, સૌર-પવન ઊર્જા હાઈડ્રો પ્રોજેક્ટ વગેરેની શરૂઆત.
- રાષ્ટ્રીય બાયોગેસ નીતિ 2018 અંતર્ગત સરકારે પેટ્રોલમાં 20% ઇથેનોલ ઉમેરવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે. જેમાં વર્તમાનમાં 9% જેટલી સફળતા પણ પ્રાપ્ત થઈ છે.
- 'સ્ટ્રેટેજિક ઓઈલ સ્ટોર કેપેસિટી' વિશાખાપટ્ટનમ, પાદુર વગેરે શહેરોમાં વિકસાવવામાં આવી છે.
- નેશનલ ઇ. વ્હીકલ પોલિસી અને FAME (ફાસ્ટ અડોપ્શન એન્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ ઓફ હાયબ્રીડ અને ઇલેક્ટ્રીક વ્હીકલ) અંતર્ગત દેશમાં ઇ-વાહનોના વપરાશમાં વૃદ્ધિ કરવો પ્રયાસ કરાયો છે.
- પરિવહન ક્ષેત્રમાં ઇ-વાહનોના વપરાશમાં લોકોને જાગૃતિ અંગે કાર્યક્રમોનું આયોજન.
- આમ, ભારતની અર્થવ્યવસ્થાને માત્ર ઓઈલ ઉપર નિર્ભરતાથી દૂર લઈ જઈને તેને બીજા અન્ય ઊર્જાના સ્ત્રોતો પર વિસ્તૃતીકરણ કરવું જોઈએ. જેના માટે સરકાર અને બીજા સહભાગીદારો સકારાત્મક દિશામાં કાર્ય કરી રહ્યા છે. જે ભારતના આત્મનિર્ભર મિશનને સમર્થન આપશે અને ભારતને 5 ટ્રિલિયન ડોલરની અર્થવ્યવસ્થા બનવામાં સામર્થ્ય પ્રદાન કરશે.

State of Inequality in India Report

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રીની આર્થિક સલાહકાર પરિષદ (EAC-PM)ના અધ્યક્ષ ડૉ. બિબેક દેબરોય દ્વારા 'ભારતમાં અસમાનતાની સ્થિતિ (State of Inequality in India Report)' વિશેનો રિપોર્ટ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.

- ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર કોમ્પિટિટિવનેસ દ્વારા આ રિપોર્ટ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો.
- અહેવાલ આરોગ્ય, શિક્ષણ, ઘરગથ્થુ લાક્ષણિકતાઓ અને શ્રમ બજારના ક્ષેત્રોમાં અસમાનતાઓ પરની માહિતીનું સંકલન કરે છે.

અહેવાલના ભાગો :

- અહેવાલમાં બે ભાગોનો સમાવેશ થાય છે - આર્થિક પાસાઓ અને સામાજિક-આર્થિક અભિવ્યક્તિઓ, જે અસમાનતાના સ્વભાવ અને અનુભવને પ્રભાવિત કરતા પાંચ મુખ્ય ક્ષેત્રોને જુએ છે.

પાંચ મુખ્ય ક્ષેત્રો :

- આવકનું વિતરણ, શ્રમ બજારની ગતિશીલતા, આરોગ્ય, શિક્ષણ અને ઘરગથ્થુ લાક્ષણિકતાઓ.
- રિપોર્ટમાં દેશમાં અસમાનતાનું વ્યાપક વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે. તે આરોગ્ય, શિક્ષણ અને મજૂર બજાર જેવા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં અસમાનતા પરના ડેટાને એકત્ર કરે છે, જે લોકોને ગરીબી પ્રત્યે વધુ સંવેદનશીલ બનાવે છે અને બહુપરીમાણીય ગરીબી તરફ દોરી જાય છે. આ અહેવાલ એ પણ દર્શાવે છે કે કેવી રીતે અસમાનતા સમાજને અસર કરે છે
- આ રિપોર્ટ સામયિક લેબર ફોર્સ સર્વે (PLFS), નેશનલ ફેમિલી એન્ડ હેલ્થ સર્વે (NFHS) અને યુનાઈટેડ ઈન્ફોર્મેશન સિસ્ટમ ફોર એજ્યુકેશન પ્લસના વિવિધ રાઉન્ડમાંથી મેળવેલા ડેટા પર આધારિત છે.
- આ અહેવાલ સરકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા પગલાં લેવાનો પ્રયાસ છે. તે નીતિવિષયક ચર્ચાઓ, વ્યૂહરચના ઘડવામાં અને સામાજિક પ્રગતિ માટે રોડમેપ તૈયાર કરવામાં પણ યોગદાન આપે છે.

અહેવાલના મુખ્ય મુદ્દા

આરોગ્ય (Health) :

- ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સ્વાસ્થ્ય ક્ષેત્રને લગતા આંતરમાળખામાં નોંધપાત્ર સુધારા થયા છે. ભારતમાં વર્ષ 2005માં આશરે 1.72 લાખ આરોગ્ય કેન્દ્રો હતા, જેની સંખ્યા વર્ષ 2020માં 1.85 લાખથી વધુ છે.
- રાજસ્થાન, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, તમિલનાડુ અને ચંદીગઢ જેવા રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોએ 2005 અને 2020ની વચ્ચે આરોગ્ય કેન્દ્રો (પેટા-કેન્દ્રો, પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો અને સામુદાયિક આરોગ્ય કેન્દ્રોનો સમાવેશ કરીને) નોંધપાત્ર રીતે વધારો કર્યો છે.
- NFHS-4 (2015-16) અને NFHS-5 (2019-21) ના પરિણામો દર્શાવે છે કે 2015-16માં પ્રથમ ત્રિમાસિક ગાળામાં 58.6% મહિલાઓએ પ્રસૂતિ પહેલાની તપાસ કરાવી હતી, જે 2019-21 સુધીમાં વધીને 70% થઈ ગઈ હતી.
- 78% સ્ત્રીઓએ પ્રસૂતિના બે દિવસમાં ડૉક્ટર અથવા સહાયક નર્સ પાસેથી પ્રસૂતિ પછીની સંભાળ પ્રાપ્ત કરી હતી અને 79.1% બાળકોને પ્રસૂતિના બે દિવસમાં પોસ્ટનેટલ કેર મળી હતી.
- જો કે, વધુ વજન, ઓછું વજન અને એનિમિયાના વ્યાપના સંદર્ભમાં પોષણની વંચિતતા એ ભારે ચિંતાના ક્ષેત્રો તરીકે ઊભરી આવ્યા છે.

મજૂર બજારની ગતિશીલતા (Labour market dynamics) :

- 2019-20માં વિવિધ રોજગાર શ્રેણીઓમાં સૌથી વધુ ટકાવારી સ્વ-રોજગાર કામદારો (45.78%) અને ત્યારબાદ નિયમિત પગારદાર કામદારો (33.5%) અને કેઝ્યુઅલ કામદારો (20.71%)ની હતી.
- દેશનો બેરોજગારી દર 4.8% (2019-20) છે, અને કામદાર વસ્તી ગુણોત્તર 46.8% છે.

શિક્ષણ (Education) :

- એ વાત પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે પાયાના વર્ષોથી શિક્ષણ અને જ્ઞાનાત્મક વિકાસ એ અસમાનતા માટેના લાંબા ગાળાના સુધારાત્મક માપદંડ છે.
- 2019-20 સુધીમાં, 95% શાળાઓમાં શાળાના પરિસરમાં કાર્યકારી શૌચાલયની સુવિધા ઉપલબ્ધ છે.
- જેમ કે ગોવા, તમિલનાડુ, ચંદીગઢ, દિલ્હી, દાદરા અને નગર હવેલી અને દમણ અને દીવ, લક્ષદ્વીપ અને પુદુચેરી જેવા રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં 16% શાળાઓ કાર્યકારી વીજ જોડાણો ધરાવે છે.
- પ્રાથમિક, ઉચ્ચ પ્રાથમિક, માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિકમાં 2018-19 અને 2019-20 ની વચ્ચે ગ્રોસ એનરોલમેન્ટ રેશિયો (GAR) પણ વધ્યો છે.

ઘરગથ્થુ લક્ષણો

(Household Characteristics) :

- અહેવાલ મુજબ, કેટલીક સામાજિક સુરક્ષા યોજનાઓના લક્ષિત પ્રયાસોને કારણે ઘરની સ્થિતિમાં ઘણો સુધારો થયો છે, ખાસ કરીને પાણીની ઉપલબ્ધતા અને સ્વચ્છતાના ક્ષેત્રમાં જેણે જીવનઘોરણમાં વધારો કર્યો છે.
- ઘરની પરિસ્થિતિઓમાં સુધારણાના સંદર્ભમાં, સ્વચ્છતા અને પીવાના ચોખ્ખા પાણીની એક્સેસ પ્રદાન કરવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.
- NFHS-5 (2019-21) મુજબ, 97% ઘરોમાં વીજળીની એક્સેસ છે, 70% પાસે સ્વચ્છતામાં સુધારો થયો છે, અને 96% પાસે પીવાનું સલામત પાણી છે.

અહેવાલના મુખ્ય સૂચનો

સાર્વત્રિક મૂળભૂત આવક (UBI - Universal basic income) યોજના :

- સરકારે શહેરી બેરોજગારો માટે બાંધધરીયુક્ત રોજગાર કાર્યક્રમ શરૂ કરવો જોઈએ અને આવકના તફાવતને ઘટાડવા માટે સાર્વત્રિક મૂળભૂત આવક યોજના બહાર પાડવી જોઈએ.

ન્યૂનતમ આવકમાં વધારો (Raise minimum income) કરવો :

- અહેવાલમાં લઘુત્તમ આવક વધારવા અને સામાજિક ક્ષેત્ર પર વધુ સરકારી ખર્ચ વધારવાના પગલાંની પણ ભલામણ કરવામાં આવી છે, જેથી નબળા વર્ગોને થતા આકસ્મિક નુકસાનથી બચાવી શકાય.

શ્રમ દળની ભાગીદારી (Labour force participation) :

- ગ્રામીણ વિસ્તારો માટેની મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગાર ગેરંટી અધિનિયમ (MGNREGS) જેવી યોજનાઓ જે માંગ આધારિત છે અને રોજગારની બાંધધરી આપે છે, તેવી સમકક્ષ યોજનાઓ શહેરી વિસ્તારમાં રજૂ થવી જોઈએ જેથી મજૂરનું પુનર્વસન થાય. (તાજેતરમાં રાજસ્થાને શહેરી પરિવારો માટે બાંધધરીયુક્ત રોજગારી માટે ઈન્દિરા ગાંધી શહેરી રોજગાર ગેરંટી યોજના રજૂ કરી છે)

સામાજિક સેવાઓ માટે ખર્ચ (Expenditure towards social services) કરવો :

- સરકારે સામાજિક સેવાઓ અને સામાજિક ક્ષેત્ર માટે ખર્ચની વધુ ટકાવારીની ફાળવણી કરવી જોઈએ જેથી કરીને સૌથી વધુ સંવેદનશીલ વસ્તીને અનુભવાતી અણધારી આફતો માટે સ્થિતિસ્થાપક બનાવી શકાય જેથી તેમની ગરીબીમાં ઘટાડો કરી શકાય.

સામયિક લેબર ફોર્સ સર્વે (PLFS) :

- પીરિયોડિક લેબર ફોર્સ સર્વે (PLFS) ના ત્રણ રાઉન્ડના પરિણામો મુજબ દેશની કુલ આવકમાં ટોચની 1% વસ્તીનો હિસ્સો 6.14%થી વધીને 6.82% થયો છે.

આ અહેવાલ વિશ્વ અસમાનતા અહેવાલ (WIR - World Inequality Report) 2022 કરતાં દેશની આવકના પિરામિડનું પ્રમાણમાં સારું ચિત્ર દર્શાવે છે.

વિશ્વ અસમાનતા અહેવાલ અનુસાર વર્ષ 2021માં વસ્તીના ટોચના 10% પાસે કુલ રાષ્ટ્રીય આવકના 57% હતા અને ટોચના 1% પાસે 22% હતી. 2021માં વસ્તીના નીચેના અડધા ભાગની રાષ્ટ્રીય આવકનો માત્ર 13% હિસ્સો હતો.

| અહેવાલમાં ટાંકવામાં આવેલા મુખ્ય પડકારો

- આવકની અસમાનતાને માપવા માટે કોઈ ડેટા નથી. વપરાશ અને ખર્ચ પરનો છેલ્લો વ્યાપક NSS ડેટા 2011-12 માટેનો છે.
- વપરાશ ખર્ચના ડેટાની ગેરહાજરીમાં સ્પષ્ટ ગરીબી સંખ્યાનો ડેટા ઉપલબ્ધ નથી.

| ભારતમાં અસમાનતા અંગે ઓક્સફામ ઇન્ટરનેશનલના રિપોર્ટ મુજબ તારણો :

- ભારત વિશ્વની સૌથી ઝડપથી વિકસતી અર્થવ્યવસ્થાઓમાંની એક છે, પરંતુ તે સૌથી વધુ અસમાનતા ધરાવતા દેશોમાંનો પણ એક છે.
- તેઓ ખૂબ જ ઝડપી ગતિએ વધુ સમૃદ્ધ બની રહ્યા છે, જ્યારે ગરીબો હજુ પણ લઘુત્તમ વેતન મેળવવા અને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ અને આરોગ્યસંભાળ સેવાઓ મેળવવા માટે સંઘર્ષ કરી રહ્યા છે.
- છેલ્લા ત્રણ દાયકાથી અસમાનતા ઝડપથી વધી રહી છે. સૌથી ધનિકોએ કોની કેપિટલિઝમ અને વારસા દ્વારા સર્જાયેલી સંપત્તિનો મોટો હિસ્સો એકઠો કરી લીધો છે.

| ચાલો આંકડાઓ જોઈએ

- 1%** ટોચની 10% ભારતીય વસ્તી કુલ રાષ્ટ્રીય સંપત્તિના 77% ધરાવે છે. 2017માં પેદા થયેલી સંપત્તિનો 73% હિસ્સો સૌથી ધનિક એક 1% લોકો પાસે ગયો, જ્યારે 67 મિલિયન ભારતીયો કે જેઓ વસ્તીના સૌથી ગરીબ ભાગનો સમાવેશ કરે છે, તેમની સંપત્તિમાં માત્ર 1% વધારો જોવા મળ્યો.
- 63 M** ઘણા સામાન્ય ભારતીયો તેઓને જોઈતી આરોગ્ય સંભાળ મેળવી શકતા નથી. તેમાંથી 63 મિલિયન દર વર્ષે આરોગ્ય સંભાળના ખર્ચને કારણે ગરીબીમાં ધકેલાય છે (દર સેકન્ડે લગભગ બે લોકો.)
- 70** ભારતમાં 120 જેટલા અબજોપતિ છે. તેમની સંખ્યા 2000 માં માત્ર 9 થી વધીને 2017માં 101 થઈ ગઈ છે. 2018 અને 2022 ની વચ્ચે ભારતમાં દરરોજ 70 નવા કરોડપતિઓ ઉત્પન્ન થવાનો અંદાજ છે.
- 941 વર્ષ** ગ્રામીણ ભારતમાં લઘુત્તમ વેતન કમાતા કામદારને એક અગ્રણી ભારતીય ગારમેન્ટ કંપનીમાં ટોચના પગારદાર એક્ઝિક્યુટિવ એક વર્ષમાં કમાય છે તેટલું કમાતાં 941 વર્ષનો સમય લાગશે.
- 10x** એક દાયકામાં અબજોપતિઓની સંપત્તિ લગભગ 10 ગણી વધી છે અને તેમની કુલ સંપત્તિ નાણાકીય વર્ષ 2018-19 માટે ભારતના સમગ્ર કેન્દ્રીય બજેટ કરતાં વધુ છે.

- ભારતમાં અસમાનતાની સ્થિતિનો અહેવાલ સ્વીકારે છે કે જ્યારે કમાણી વધી છે, ત્યારે તે વૃદ્ધિના લાભો મોટાભાગે કેન્દ્રિત રહ્યા છે અને તેના કારણે ગરીબોને વધુ હાંસિયામાં ધકેલી દીધા છે.
- જ્યારે શ્રમ સહભાગિતા (પ્રી-કોવિડ), આરોગ્ય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને બાળ મૃત્યુદર અને વિદ્યાર્થીઓના નોંધણી ગુણોત્તર જેવા વિવિધ સૂચકાંકોમાં પ્રગતિ થઈ છે, પરંતુ સંપત્તિ કેન્દ્રીકરણ વધ્યું છે.

| ઉપાયો

- આરોગ્યસંભાળ, શિક્ષણ અને સામાજિક સુરક્ષા પર ખર્ચ અસમાનતા ઘટાડે છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો સરકાર મફત અને ઉચ્ચ-ગુણવત્તાવાળી જાહેર સેવાઓમાં રોકાણ કરે છે, તો ગરીબ લોકોએ તેમના પર ખર્ચ કરવાની જરૂર નથી, જેથી તેઓ નાણા બચાવી શકે. સરકાર R & D અને ઈનોવેશન પર વધુ ખર્ચ કરે તે પણ જરૂરી છે.
- બીજો રસ્તો સૌથી વધુ શ્રીમંત લોકો પર ટેક્સ લગાવીને આવકની અસમાનતાને સીધી રીતે ઘટાડી શકાય છે. આ કર જો જાહેર સેવાઓને ભંડોળ આપવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે, તો અસમાનતાને વધુ ઘટાડી શકે છે.
- જે કંપનીઓ તેમના કર્મચારીઓ સાથે વધુ નફો શેર કરે છે તેમને કર લાભો આપવાથી પણ અસમાનતા ઘટાડવામાં મદદ મળી શકે છે.
- તે અનિવાર્ય છે કે ભારત પોતાને આવકની અસમાનતાના બંધનમાંથી મુક્ત કરે, જેથી કરીને તમામ આર્થિક વર્ગોમાં સમૃદ્ધિ સુનિશ્ચિત કરી શકાય.

QUAD લીડર્સ સમિતિ 2022

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં જાપાનના ટોક્યો ખાતે ક્વાડ લીડર્સ સમિતિ 2022નું આયોજન થયું હતું, જેમાં ક્વાડના તમામ સદસ્ય દેશો- ઓસ્ટ્રેલિયા, ભારત, જાપાન અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ દ્વારા ભાગ લેવામાં આવ્યો હતો.

જાપાનના ટોક્યો ખાતે યોજાયેલી આ ક્વાડ સમિતિમાં ભારતના વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી, યુ.એસ.ના પ્રમુખ જો બાઈડન, જાપાનના વડાપ્રધાન ફ્યુમિયો કિશિદા અને નવા ચૂંટાયેલા ઓસ્ટ્રેલિયન વડાપ્રધાન એન્થોની અલ્બેનિસ દ્વારા ભાગ લેવામાં આવ્યો હતો.

- ઉલ્લેખનીય છે કે ક્વાડની આ બીજી "વ્યક્તિગત સમિતિ" હતી, તેની પ્રથમ વ્યક્તિગત સમિતિ સપ્ટેમ્બર 2021 દરમિયાન યુ.એસ પ્રમુખના સત્તાવાર આવાસ એવા વ્હાઈટ હાઉસ ખાતે મળી હતી.

I ક્વાડ સમિતિ 2022માં શરૂ કરાયેલી પહેલો

1

ક્વાડ ફેલોશિપ

તે ક્વાડનો પ્રથમ શિષ્યવૃત્તિ કાર્યક્રમ છે, જેનો ઉદ્દેશ્ય ક્વાડના ચાર સદસ્ય દેશો વચ્ચે લોકો-થી-લોકોના જોડાણને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

આ શિષ્યવૃત્તિ કાર્યક્રમ હેઠળ દર વર્ષે ચારેય દેશોમાંથી 25 એમ કુલ 100 વિદ્યાર્થીઓને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની STEM (વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી, એન્જિનિયરિંગ અને ગણિત) સંલગ્ન યુનિવર્સિટીઓ માંથી ઉચ્ચ અભ્યાસ અને ડોક્ટરલ ડિગ્રી મેળવવા માટે સ્પોન્સર કરવામાં આવશે.

2

ઈન્ડો-પેસિફિક પાર્ટનરશિપ ફોર મેરીટાઇમ ડોમેન અવેરનેસ (IPMDA)

આ પ્રોગ્રામ હેઠળ ક્વાડના ચારેય સદસ્ય દેશો અને તેમના પ્રાદેશિક ભાગીદાર દેશોને સૌથી ઝડપી અને સ્પષ્ટ મેરીટાઇમ માહિતી પૂરી પાડવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરાશે.

3

રસીની ભાગીદારી

ક્વાડ દેશો દ્વારા સામૂહિક રીતે 257 મિલિયન કોવિડ-19 રસી પૂરી પાડવામાં આવી છે અને આ રસીના ડોઝ આપવાનું ચાલુ જ રખાશે.

ઉપરાંત ક્વાડના અન્ય સદસ્યો ભારતીય આરોગ્ય સંભાળ ક્ષેત્રને પ્રોત્સાહન અને સમર્થન આપશે.

3

અવકાશ સહયોગ

ચારેય રાષ્ટ્રોએ અવકાશ આધારિત અર્થ ઓબ્ઝર્વેશન ડેટાનું આદાન-પ્રદાન કરવા માટે પ્રતિબદ્ધતા દર્શાવી હતી.

તેમાં ખાસ કરીને વાતાવરણ અને સમુદ્રી દેખરેખ, ફ્લડ મેપિંગ અને લેન્ડ ઇમેજિંગ પરના યુએસ કાર્યક્રમોનો સમાવેશ થાય છે.

4

સાયબર સિક્યુરિટી ભાગીદારી

ક્વાડ દેશો વચ્ચે ડિજિટલ યુગની પ્રગતિમાં સૌથી મોટા પડકાર સાયબર ગુનાઓ સામે પ્રતિબદ્ધ બનવા અને સાયબર સુરક્ષાની તકનીકો વધારવા માટે ભાગીદારી કરવામાં આવી છે.

5

ઈન્ડો - પેસિફિક વિસ્તાર

ક્વાડના તમામ સભ્યદેશો મુક્ત, ખુલ્લા, સુરક્ષિત અને વિકસિત ઈન્ડો - પેસિફિકના વિઝન સાથે સહમત થયા છે. અગામી સમયમાં આ ચાર દેશો દ્વારા અન્ય ઈન્ડો-પેસિફિકના દેશો સાથે આ બાબતે સહયોગ વધારવા પ્રતિબદ્ધતા દાખવામાં આવી.

ઈન્ડો - પેસિફિક વિસ્તારમાં વિકાસ ઝડપી બનાવવા માટે અગામી પાંચ વર્ષમાં ક્વાડ દેશો દ્વારા આંતર-માળખામાં 50 બિલિયન ડોલરને માળખાગત રીતે નિવેશ કરવામાં આવશે.

6 ક્વાડ ડેબ્ટ (Debt) મેનેજમેન્ટ રિસોર્સ પોર્ટલ

જેના અંતર્ગત ક્વાડ દેશો દ્વિપક્ષીય અને બહુપક્ષીય દેવાની ક્ષમતા વધારવા માટે સહકાર કરશે.

G20 કોમન ફ્રેમવર્ક હેઠળ દેવાની સમસ્યાઓનો સામનો કરવા માટે જરૂરિયાતવાળા દેશોની ક્ષમતાઓને મજબૂત કરશે.

ક્વાડ ડેબ્ટ મેનેજમેન્ટ રિસોર્સ પોર્ટલ દ્વારા સંબંધિત દેશોના નાણાકીય ઓથોરિટી સાથે નજીકના સહયોગમાં દેવાના ટકાઉપણા અને પારદર્શિતાને પ્રોત્સાહન આપીશું.

7 અન્ય

ક્વાડ દેશો પ્રાદેશિક અને ડિજિટલ જોડાણ, સ્વચ્છ ઉર્જા અને આબોહવા સ્થિતિસ્થાપકતા સહિત ઊર્જા-સંબંધિત અને આપદા પ્રબંધનમાં ઊડાણપૂર્વક સહયોગ માટે પ્રતિબદ્ધ થયા છે.

I QUAD વિશે

- QUAD એ ભારત, યુ.એસ, જાપાન અને ઓસ્ટ્રેલિયા આ ચાર દેશોનું બનેલું અનૌપચારિક જૂથ છે, જેને "ક્વાડ્રિલેટરલ સિક્યુરિટી ડાયલોગ" (ચતુર્ભુજ સુરક્ષા સંવાદ) તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો ક્વાડ એ મુક્ત, ખુલ્લા, સર્વ-સમાવેશક અને સમૃદ્ધ ઈન્ડો-પેસિફિક પ્રદેશ સુનિશ્ચિત કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે રચાયેલો એક વ્યૂહાત્મક સંવાદ (Strategic dialogue) છે.
- ક્વાડનું વિઝન "ફ્રી એન્ડ ઓપન ઈન્ડો-પેસિફિક (FOIP) અને પૂર્વ તથા દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં નિયમો આધારિત મેરીટાઇમ ઓર્ડર રચવાનું છે.
- આ ક્વાડ દેશો દ્વારા ક્વાડ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર કોઓર્ડિનેશન ગ્રૂપ, ગ્રીન શિપિંગ નેટવર્ક, ક્લીન ઇર્થડ્રોજન પાર્ટનરશિપ, સેમી-કન્કટર સપ્લાય ચેઇન, ક્વાડ સિનિયર સાયબર ગ્રૂપ વગેરે પહેલો શરૂ કરવામાં આવી છે.
- તેમજ કોવિડ-19 પ્રતિસાદ, વૈશ્વિક આરોગ્ય સુરક્ષા, આબોહવા, જટિલ અને ઉભરતી તકનીકો, સાયબર, અવકાશ અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર જેવા 6 મુદ્દાઓ પર ઉચ્ચતમ કક્ષાના કાર્યકારી જૂથો શરૂ કરવામાં આવ્યા છે.

I પૃષ્ઠભૂમિ

વર્ષ 2004 દરમિયાન એક સુનામી રાહત અને બચાવ મિશનમાં ભારત, યુ.એસ, જાપાન અને ઓસ્ટ્રેલિયા આ ચારેય દેશો એક સાથે આવ્યા હતા, તેના અનુસંધાને વર્ષ 2007માં જાપાનના પ્રધાનમંત્રી શિન્ઝો આબેએ સૌ પ્રથમવાર રાજકીય લોકશાહી અને બજાર અર્થતંત્રો જેવા વહેંચાયેલા મૂલ્યો ધરાવતા આ ચારેય દેશોના બનેલા એક જુથનો વિચાર રજૂ કર્યો હતો.

બાદમાં નવેમ્બર 2017 દરમિયાન ભારત, જાપાન, યુ.એસ અને ઓસ્ટ્રેલિયાએ ઈન્ડો-પેસિફિકમાં મહત્વપૂર્ણ દરિયાઈ માર્ગોને કોઈપણ એક દેશના પ્રભાવથી મુક્ત રાખવા તથા નવી વ્યૂહરચના વિકસાવવા માટે ક્વાડની સ્થાપનાના લાંબા સમયથી સ્થગિત રહેલા પ્રસ્તાવ પર વિચારણા શરૂ કરી.

નાઈન-ડેશ લાઈન પર ચીનનો એકપક્ષીય દાવો તથા ઈન્ડો-પેસિફિકમાં ચીનનો વધતો પ્રભાવ, ભારત અને ચીન વચ્ચેનો સરહદીય તણાવ, હોંગકોંગ વિરોધ પ્રદર્શન અને તાઈવાન પ્રત્યે સામ્રાજ્યવાદી વલણ જેવા વિવિધ કારણોસર આ ચારે દેશોના વિદેશ મંત્રીઓએ સપ્ટેમ્બર 2019માં ન્યૂયોર્કમાં "ક્વાડ" ફ્રેમવર્ક હેઠળ પ્રથમ બેઠક યોજી હતી.

I ક્વાડ ટાઈમલાઇન

- **2007**
જાપાનના પ્રધાનમંત્રી શિન્ઝો આબેએ એક સુરક્ષા સંવાદનો વિચાર રજૂ કર્યો, પરંતુ ઓસ્ટ્રેલિયાની અનિચ્છાને કારણે તે સાકાર થઈ શક્યો નહીં.
- **ડિસેમ્બર 2012**
ઈન્ડો-પેસિફિકમાં નેવિગેશન માટે નિર્ણાયક દરિયાઈ માર્ગોને ખુલ્લા અને કોઈ એક દેશના પ્રભાવથી મુક્ત રાખવા શિન્ઝો આબે દ્વારા એશિયાના "કેમોકેટિક સિક્યોરિટી ડાયમંડ"નો ખ્યાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો, જેમાં ઓસ્ટ્રેલિયા, ભારત, જાપાન અને યુએસ સામેલ હતા.

I ભારત માટે QUADનું મહત્વ

- ચીનના પ્રભાવનો સામનો કરવા
- ભારત-ચીન સરહદ પર તણાવ ભર્યા વાતાવરણના સંબંધમાં રશિયા દ્વારા તટસ્થ રહેવાની નીતિના પગલે ભારતને ચીનના પ્રભાવનો સામનો કરવા અન્ય વિકલ્પો શોધવાની ફરજ પડી છે.

કોવિડ રોગચાળા પછીની ડિપ્લોમસી (મુત્સદ્દીગીરી)

- ચીનની બિનપારદર્શક પ્રણાલીઓ અને કોવિડ રોગચાળા પછી વૈશ્વિક વ્યવસ્થામાં વિક્ષેપ ઊભો થવાના કારણે ભારતને વિશ્વનું ઉત્પાદન હબ બનવાની તથા નવીનતમ ક્ષેત્રોમાં નેતૃત્વ કરવાની તક મળી છે.
- આ સંદર્ભે ભારત તેનો "સોફ્ટ પાવર" વધારવા માટે રસી અને ફાર્મા ઉદ્યોગમાં તેની કુશળતાનો લાભ લઈ શકે છે.
- વધુમાં, જાપાન અને યુએસ દ્વારા ચીનના સામ્રાજ્યવાદી વર્તનને રોકવા માટે તેમની ઉત્પાદન કંપનીઓને ચીનની બહાર ખસેડી લેવાઈ કે ખસેડવાની તૈયારીઓ કરી તેનો ભારતને પણ ઓછાવત્તા અંશે લાભ મળ્યો છે.

I QUAD સમક્ષ રહેલા પડકારો

ચીને ઔપચારિક રીતે QUAD બેઠકો પર તેની નારાજગી અને વિરોધ દર્શાવ્યા છે, ચીન ક્વાડને 'એશિયન નાટો' તરીકે ઓળખાવે છે.

કોવિડ રોગચાળો અને તેના કારણે આવેલા લોકડાઉનને કારણે ખોરવાયેલી વૈશ્વિક સપ્લાય ચેઇનને કોવિડ પહેલાંની સ્થિતિમાં લાવવી મુશ્કેલ અને વધુ સમય-સહકાર માંગી લે તેમ છે.

- **2015**
જાપાન મલબાર ક્વાયતમાં જોડાયું, જે ક્વાયતે આ ચાર દેશોના જુથની રચનામાં ઉદ્દીપકનું કામ કર્યું.
- **નવેમ્બર 2017**
મનીલા ખાતે યોજાયેલી ASEAN સમિટમાં ભારત, યુએસ, ઓસ્ટ્રેલિયા અને જાપાનની સક્રિય ભાગીદારી સાથે આખરે QUAD ગઠબંધનને વર્તમાન સ્વરૂપ આપવા વિચારણા શરૂ કરવામાં આવી.
- **સપ્ટેમ્બર 2019**
ન્યૂયોર્કમાં "ક્વાડ" ફ્રેમવર્ક હેઠળ પ્રથમ બેઠક યોજાઈ.

હિંદ મહાસાગરમાં મુખ્ય સુરક્ષા પ્રદાતા તરીકે

- SAGAR (સિક્યોરિટી એન્ડ ગ્રોથ ફોર ઓલ ઈન ધ રિજન) પહેલ હેઠળ ભારત હિંદ મહાસાગરમાં મુખ્ય સુરક્ષા પ્રદાતા બની શકે છે, તેમજ QUAD દેશોના સહકાર વડે ભારતને પોતાના નેવલ બેઝ બનાવવા માટે અનેકાવિધ વ્યૂહાત્મક સ્થળોની ઉપલબ્ધતા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

બહુધ્રુવીય વિશ્વ (Multipolar world)

- ભારતે હંમેશા નિયમ-આધારિત બહુધ્રુવીય વિશ્વને સમર્થન આપ્યું છે અને QUAD તેને "પ્રાદેશિક સુપર પાવર" બનવાની મહત્વાકાંક્ષા હાંસલ કરવામાં મદદ કરી શકે છે.

ચીન પાસે રહેલો પૃથ્વીની દુર્લભ ધાતુઓનો પુરવઠો, તેની વૈશ્વિક જરૂરિયાત અને અન્ય વિકલ્પોની ગેરહાજરીના કારણે વાસ્તવિક ધોરણે ચીનનું સ્થાન વધુ મજબૂત છે, પરિણામે ઘણીવાર ચીન દ્વારા દુર્લભ ધાતુઓનો પુરવઠો રોકવાની ધમકી આપવામાં આવે છે.

ક્વાડના વિવિધ દેશો વચ્ચે સંકલિત વિચારધારાનો અભાવ જોવા મળે છે. ક્વાડમાં જોડાવા પાછળ દરેક દેશનો તર્ક અલગ છે.

પ્રાદેશિક વ્યાપક આર્થિક ભાગીદારી (RCEP-Regional Comprehensive Economic Partnership) પર હસ્તાક્ષર કરાયા બાદ, ઘણાં ASEAN દેશો અને ચીન વધુ નજીક આવ્યા છે માટે તેમની દૃષ્ટિએ ઈન્ડો-પેસિફિકની સ્થિતિ ક્વાડ જુથ સાથે સુસંગત ન હોય તે સ્વાભાવિક છે.

QUAD અને RIC (રશિયા, ભારત અને ચીન) બંને જૂથોને સંતુલિત રાખવાની ભારતની નીતિના કારણે તે કોઈપણ એક જુથમાં અમુક હદથી વધુ સક્રિયતા દાખવી શકતું નથી.

ચીનની "ચેક બુક" ડિપ્લોમસી એટલે કે વન બેલ્ટ વન રોડ ઇનિશિયેટિવ, મેરીટાઇમ સિલ્ક રૂટ, અનસસ્તેનેબલ ડેબ્ટ અને પ્રોજેક્ટ ફંડિંગ વગેરે દ્વારા ચીન નાના રાષ્ટ્રોને આકર્ષવામાં સફળ થઈ રહ્યું છે, જ્યારે ક્વાડ જુથ દ્વારા આ દિશામાં કોઈ ખાસ પગલાં લેવામાં આવ્યા નથી.

ઓસ્ટ્રેલિયા દ્વારા ભૂતકાળમાં QUAD માટે અનિચ્છા દર્શાવવામાં આવેલી તથા જાપાન અને અમેરિકા પણ સમય-સંજોગ અનુસાર ચીન સાથે પોતાના આર્થિક હિતો શોધી રહ્યા છે, પરિણામે જુથમાં કોઈને કોઈ પ્રકારે સુસંગતતાનો અભાવ જોવા મળે છે.

ઉપરાંત બધા દેશો વડે કરાતી ઈન્ડો-પેસિફિકની વ્યાખ્યામાં પણ સુસંગતતાનો અભાવ જોવા મળે છે.

નાટો સાથેની ભિન્નતા

નાટો જુથથી વિપરીત, ક્વાડમાં સામૂહિક સંરક્ષણ (Collective defence) માટેની કોઈપણ જોગવાઈઓ શામેલ નથી, તેના બદલે જુથમાં એકતા અને રાજદ્વારી સંકલનના પ્રદર્શન તરીકે સદસ્ય દેશો વચ્ચે સંયુક્ત લશ્કરી કવાયત કરવામાં આવે છે.

ક્વાડ દેશો નાટો દેશોની જેમ કોઈ સંઘિથી જોડાયેલા નથી અને સંરક્ષણના ધ્યેય સિવાય સુરક્ષા, વેપાર, ડિજિટલ જોડાણ, જળવાયુ પરિવર્તન, સાયબર સુરક્ષા વગેરે ક્ષેત્રોમાં સહકાર વધારવા માટે જોડાયેલા છે.

ક્વાડ પ્લસ

ક્વાડ સભ્યો એ આ ચાર દેશોના બનેલા જૂથને વિસ્તૃત કરવાની ઈચ્છા પણ દર્શાવી છે, જેને "ક્વાડ પ્લસ" કહેવામાં આવ્યું છે. આ ક્વાડ પ્લસમાં દક્ષિણ કોરિયા, ન્યુઝીલેન્ડ અને વિયેતનામ સહિત અન્ય દેશોનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

નાઈન-ડેશ લાઈન

તે ચીનના દક્ષિણી હેનાન ટાપુની દક્ષિણ અને પૂર્વમાં સેંકડો કિલોમીટર સુધી લંબાયેલો સમુદ્રી વિસ્તાર છે, જે વ્યૂહાત્મક અગત્યતા ધરાવતા પેરાસેલ અને સ્ટ્રેટલી ટાપુની સાંકળોને આવરી લે છે.

ચીન દ્વારા પોતાના 2,000 વર્ષ જૂના ઇતિહાસનો ઉલ્લેખ કરીને, આ વિસ્તાર પર તેનું શાસન હોવાનો દાવો કરવામાં આવ્યો છે.

QR Code for GPSC 360° Gist

વર્તમાન પ્રવાહોના અગત્યના મુદ્દાઓ જે GPSC 360°માં સમાવિષ્ટ ન થઈ શક્યા હોય તેમની PDF સ્વરૂપે પ્રસ્તુતિ

આ PDFમાં ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો, બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા, અર્થતંત્ર અને આયોજન, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી, પર્યાવરણ અને ભૂગોળ તથા આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે

GPSC 360° મેગેઝીન અને PDF અંતર્ગત સંપૂર્ણ મહિનાના દરેક ટોપીકનું કવરેજ

Calendar Special

01 મે
ગુજરાત સ્થાપના દિવસ
આંતરરાષ્ટ્રીય શ્રમિક દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
United Workers for Social
Economic Advancement

03 મે
વિશ્વ પ્રેસ
સ્વતંત્રતા દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Journalism under
digital siege

04 મે
આંતરરાષ્ટ્રીય
અગ્નિશામક દિવસ
(લાલ અને વાદળી રિબન ઉજવણીનું
પ્રતીક) થીમ : Learn Fire Safety,
Increase Productivity

07 મે
વિશ્વ
એથ્લેટિક્સ
દિવસ

08 મે
વિશ્વ થેલેસેમિયા દિવસ
થીમ : Be Aware Share
Care : Working with the
Global Community as one
to improve thalassemia
Knowledge.

08 મે
વર્લ્ડ રેડ
ક્રોસ ડે
થીમ :
Be Human kind

11 મે
રાષ્ટ્રીય તકનીકી દિવસ
વર્ષ-2022ની થીમ : Integrated
Approach in Science and
Technology for Sustainable
Future

12 મે
આંતરરાષ્ટ્રીય નર્સ દિવસ
(દર વર્ષે ફ્લોરેન્સ નાઇટિંગેલની
જન્મજયંતિના ઉજવણીરૂપે)
વર્ષ 2022 ની થીમ : Nurses :
A Voice to Lend - Invest, In
Nursing and respect right
to secure global health

14 મે
વિશ્વ પ્રમાણિક
વેપાર દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Climate Justice
#LetsDoItFair

14 મે
વિશ્વ પ્રવાસી
પક્ષી દિવસ
વર્ષ 2022 નું સ્લોગન : Dim the
light for birds at night !
વર્ષ 2022 ની થીમ : Impact of light
Pollution on Migratory Birds.

17 મે
વિશ્વ ઉચ્ચ રક્ત
દબાણ દિવસ
(World Hypertension Day)
વર્ષ 2022 ની થીમ : Measure
yours Blood pressure Accurately
Control it Live Longer.

18 મે
આંતરરાષ્ટ્રીય
સંગ્રહાલય દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
The Power of Museum

20 મે
રાષ્ટ્રીય લુપ્તપ્રાય
પ્રજાતિ દિવસ
દર વર્ષે મે મહિનાનો ત્રીજો શુક્રવાર
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Recovering Key Species
for Ecosystems Restitution

20 મે
વિશ્વ મધમાખી દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ : Bee
engaged : Celebration
the Diversity of Bees
and Beekeeping System

21 મે
આતંવાદ
વિરોધી દિવસ
પૂર્વ વડાપ્રધાન રાજીવગાંધીની
પુણ્યતીથિમે ચિન્હિત કરવા સમગ્ર
ભારતમાં ઉજવણી કરાય છે.

22 મે
જૈવિક વિવિધતા માટેનો
આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ : Building a
Shared Future for all life

31 મે
વિશ્વ તમાકુ નિષેધ દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Tobacco : Threat to
our Environment.

નોલેજ જંકશન : MAP

1. રાખીગઢી – હરિયાણા

- તાજેતરના ખોદકામમાં અહીં 5000 વર્ષ જૂની હડપ્પા સભ્યતાના મકાન, બાંધકામો, શેરીઓ, ગટર વ્યવસ્થા તથા ઘરેણા બનાવવાનું કારખાનું મળ્યાં છે.
- રાખીગઢી હરિયાણાના હિસાર જિલ્લામાં આવેલું છે.
- તેનું ખોદકામ ASI ના અમરેન્દ્ર નાથ દ્વારા કરાયું હતું.

2. પેંગો ત્સો તળાવ

- આ તળાવ ચીન દ્વારા અહીં બનાવાઈ રહેલા પૂલના કારણે ચર્ચામાં છે. લગભગ 4350 મીટરની ઊંચાઈ પર આવેલું આ વિશ્વનું સૌથી ઊંચાઈ પર આવેલું ખારા પાણીનું સરોવર છે.
- તળાવ રંગ બદલી લીલો, લાલ, ભૂરો રંગ ધારણ કરવા માટે જાણીતું છે.

3. સેલા ટનલ (કામંગ જિલ્લો,

- અસમના ગુવાહટી અને અરૂણાચલ પ્રદેશના તવાંગ વચ્ચે જોડાણનું કામ કરશે.
- તેવું નિર્માણ બોર્ડર રોડ ઓર્ગેનાઇઝેશન કરી રહી છે.
- તે 13000 ફૂટથી વધુ ઊંચાઈ પર નિર્મિત સૌથી લાંબી ટનલોમાંથી એક છે.
- 2019 માં તેનો શિલાન્યાસ થયો હતો. તે મુખ્યત્વે મણિપુરના સેનાપતિ જિલ્લામાં વસે છે.

4. ચુરુ, રાજસ્થાન

- તે રાજસ્થાનનો એક જિલ્લો છે, જે વર્ષમાં તાપમાનના ખૂબ ઊંચા ફેરફાર માટે જાણીતો છે અને ભારતના સૌથી ગરમ પ્રદેશોમાંથી એક છે.

5. ખુલાદાબાદ – ઔરંગાબાદ

- તાજેતરમાં અહીં આવેલ ઔરંગઝેબની કબરના વિવાદને કારણે ચર્ચામાં.
- કબર શેખ ઝેનુદ્દીનની દરગાહ પાસે આવેલી છે, જે ઔરંગઝેબના આધ્યાત્મિક ગુરૂ હતા.

6. ચલ્લકેરે (ચિત્રદુર્ગ, કર્ણાટક)

- અહીં DRDOની એરોનોટિકલ ટેસ્ટ રેન્જ (ATR) આવેલી છે.

7. પોમાઈ ક્ષેત્ર – મણિપુર

- મણિપુરના પોમાઈ ક્ષેત્રને 'ડ્રગ મુક્ત ક્ષેત્ર' જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.
- આ ટ્રસ્ટ વિરુદ્ધ લડાઈના એક ભાગરૂપ છે. પોમાઈ નાગા એ મણિપુરની મુખ્ય નાગા જનજાતિ છે.

1. જામૈકા

- રાષ્ટ્રપતિ રામનાથ કોવિંદ જામૈકાની મુલાકાત લેનાર પ્રથમ ભારતીય રાષ્ટ્રપતિ બન્યા.
- તેમણે જામૈકાની રાજધાની કિંગ્સ્ટનમાં 'ભારત જામૈકા મિત્રતા ગાર્ડન'નું ઉદ્ઘાટન કર્યું.

2. પેન્ટાગલ - બ્રાઝિલ, બોલિવિયા, પરાગવે

- વિશ્વનું સૌથી મોટું ઉચ્ચકવિંદયીય વેટલેન્ડ
- તે સમગ્ર વિશ્વના વેટલેન્ડના લગભગ 3% જેટલો ભાગ ધરાવે છે.

3. ઉત્તરી આયરલેન્ડ

- તે યુનાઇટેડ કિંગડમનો હિસ્સો છે. તેની રચના 1921 માં થઇ હતી, જ્યારે બ્રિટિશ સરકાર આયરલેન્ડને બે સ્વાયત પ્રદેશોમાં વિભાજિત કર્યું હતું.
- હાલમાં ત્યાંની એસેમ્બલીની ચૂંટણીના કારણે ચર્ચામાં.

4. નોર્ડિક દેશ

- તાજેતરમાં ભારતના પ્રધાનમંત્રીશ્રી એ 2nd નોર્ડિક - ભારત શિખર સમેલનમાં ભાગ લીધો.
- નોર્ડિક દેશોમાં, ડેન્માર્ક, નોર્વે, સ્વિડન, ફિનલેન્ડ અને આઇસલેન્ડ એમ પાંચ દેશોનો સમાવેશ થાય છે. ગ્રીનલેન્ડ અને ફેરો ટાપુઓ ડેન્માર્કનાં ક્ષેત્રો હોવાથી તે પણ નોર્ડિક ક્ષેત્રમાં આવે છે.

9. ફિલિપિન્સ : (રાજધાની : મનિલા)

- હાલમાં થયેલી રાષ્ટ્રપતિ ચૂંટણીના કારણે ચર્ચામાં, જેમાં ફિલિપિન્સ માફસે જુનિયર નવા રાષ્ટ્રપતિ તરીકે ચૂંટાઇ આવ્યા છે.

5. બુલ્ગેરિયા (રાજધાની : સોફિયા)

- એક સમયે રશિયાના સૌથી સારા મિત્ર ગણાતા બુલ્ગેરિયાએ રશિયા વિરુદ્ધ આર્થિક પ્રતિબંધોનું સમર્થન કર્યું તથા યુક્રેનને મદદ માટે ઓફર કરી છે.

6. વેસ્ટ બેન્ક

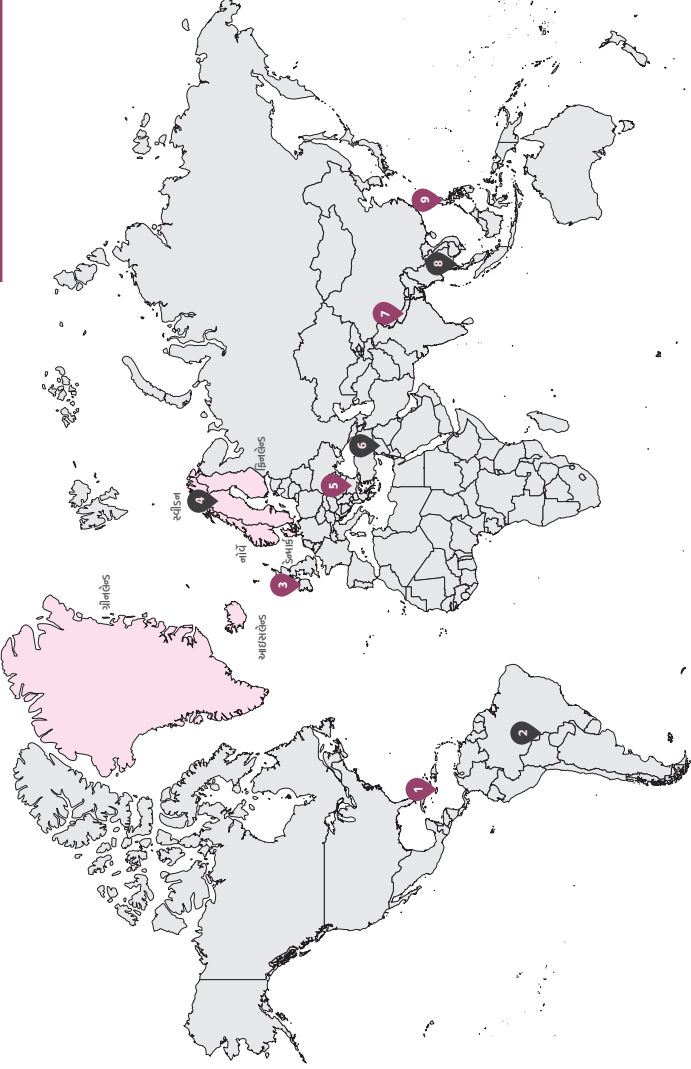
- તે એક લેન્ડલોક પ્રદેશ છે, જે પૂર્વમાં જોર્ડન અને મૂત સમુદ્રથી તથા પશ્ચિમમાં ઇઝરાયેલથી ઘેરાયેલો છે. તે જોર્ડન નદીના પશ્ચિમ કિનારે હોવાથી વેસ્ટ બેન્ક (પશ્ચિમી કાંઠા) તરીકે ઓળખાય છે. હાલ તે ઇઝરાયેલના કબજા હેઠળ છે.

7. લુમ્બિનિ (નેપાળ)

- ભારતના પ્રધાનમંત્રીએ બુદ્ધ જ્યોતિના દિવસે બુદ્ધના જન્મ સ્થળ લુમ્બિનિની મુલાકાત લીધી.
- લુમ્બિનિ શાક્ય વંશના રાજ્યનું એક શહેર હતું.
- શાક્યવંશની રાજધાની કપિલવસ્તુ હતી.

8. ઠેંગાકોક (થાઇલેન્ડ)

- તાજેતરમાં થાઇલેન્ડના ઠેંગાકોક ખાતે ચીજાયેલા થોમસ કપામાં ભારતે 70 વર્ષમાં પ્રથમ વખત છૂટી મેળવવાને ઇતિહાસ રચ્યો છે. ભારતે ઇન્ડોનેશિયાને હરાવીને આ ટાઇટલ જીત્યું છે.

GANDHINAGAR

1 306, Capital Icon, Infront Of Aashka Hospital, Sarghasan, Gandhinagar
6353999188, 7575087561

2 3rd Floor, Radhe Square, Nr. Reliance Cross Road, Kudasan, Gandhinagar
7990562373

3 301, 3rd Floor, Above Rajwadi Bhojanalay Sector 6/A, Gandhinagar
9714630112

4 159/2, Above Kabir World, Sector 21 Gandhinagar
9316103341, 6353999188

5 104, First Floor, Above Patel Parlour Pramukhnagar, B/h Sarthak Mall, Sarghasan Cross road, Gandhinagar
9601747246

6 309, Second Floor, Shiv Complex, ICICI Bank, Above Shraddhadip, Blood Sector 16, Gandhinagar
9725722212

7 3rd Floor, 1533, Umaplus Building Above Patanjli Store, Opp. Iscon Gathiya, Sector 6/A, Gandhinagar
6353999188, 7575087561

8 101, 1st Floor, Shubh Business Park, Pethapur, Gandhinagar
9265626800

9 FIA Bhavan, Green city, Beside D-Mart, Sector 26, Gandhinagar
9724388788

AHMEDABAD

1 Celler, Shree Vardhman Complex Vijay Cross Road, Navrangpura, Ahmedabad
8000056636

2 Umashankr Joshi Marg, Beside Central Bank, Nr. Mithakhali Cross Road, Mithakhali, Navrangpura, Ahmedabad
9427613299

3 3rd Floor, Gitanjali Shopping Center, Darpan Six Road, Navrangpura, Ahmedabad
9427677773

BHAVNAGAR

1 Shop no. 109, Shyam Arcade, Opp. Bhangli Gate, Sanskar Mandal to Rammantra Road, Bhavnagar
8238928061, 7405252578

2 B/h B.N.Virani School, Nr. Virani Circle, Jagdeep Virani Marg, KALIYABID, Bhavnagar
8154000951

RAJKOT

1 On Bus Station, 3rd Floor, Shop no. 8 to 15, Dhebar Road, Rajkot
9173275078, 9173375078

PATAN

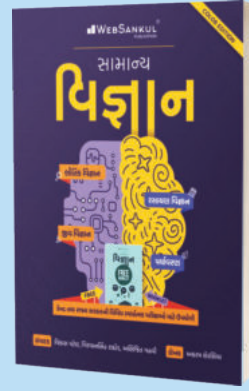
1 T-1/2, Sarsawati library, Shivalika complex, T.b. 3 Rasta, Patan
7600515274

1008 ટેબલ્સ

- સામાન્ય જ્ઞાન સાથે અંગ્રેજી, ગુજરાતી વ્યાકરણ અને ગણિત જેવા વિષયોની કોષ્ટકરૂપે સરળ રજૂઆત
- કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકારની વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

સામાન્ય વિજ્ઞાન

- GPSC (Class 1-2), Dy. So, નાયબ મામલતદાર, STI, GSSSB, પોલીસ ભરતી બોર્ડ (PSI-કોન્સ્ટેબલ) તથા ગુજરાત સરકાર દ્વારા યોજાતી દરેક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ઉપયોગી

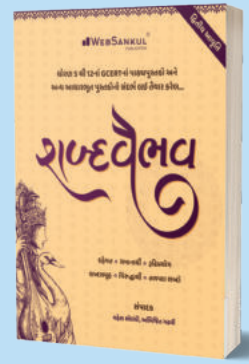
Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાતના જિલ્લા

- ગુજરાતનો ઇતિહાસ, સાંસ્કૃતિક વારસો, આર્થિક અને પ્રાદેશિક ભૂગોળ, જિલ્લાઓનો રાજકીય ઇતિહાસ વગેરે મુદ્દાઓનું રસસભર વર્ણન

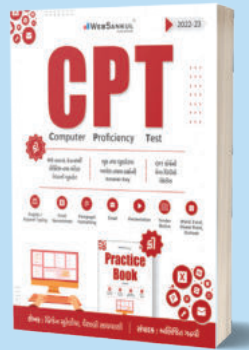
Scan to
Download
Demo Copy

શબ્દવૈભવ - દ્વિતીય આવૃત્તિ

- બિનસચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI મુખ્ય પરીક્ષા, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ, મહા નગરપાલિકા ક્લાર્કની પરીક્ષા, TET/TATની પરીક્ષા, GPSCની મુખ્ય પરીક્ષાના ગુજરાતી વિષય માટે ઉપયોગી પુસ્તક

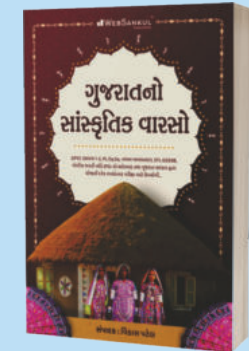
Scan to
Download
Demo Copy

CPT

- GSSSB દ્વારા લેવામાં આવતી બીજા તબક્કાની કમ્પ્યુટરની પરીક્ષાઓ જેવી કે બિન સચિવાલય ક્લાર્ક, ATDO, સિનિયર ક્લાર્ક જેવી વર્ગ ૩ ની સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ઉપયોગી

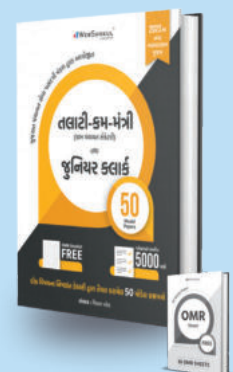
Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાતનો સાંસ્કૃતિક વારસો

- ગુજરાતની લોકસંસ્કૃતિ, કળા-કસબ, શિલ્પ અને સ્થાપત્યકળા, નાટ્યકળા, રંગમંચ, ચિત્રકળા, આદિવાસી સંસ્કૃતિ અને પરંપરાઓનું શબ્દરૂપે તલસ્પર્શી ચિત્રણ.

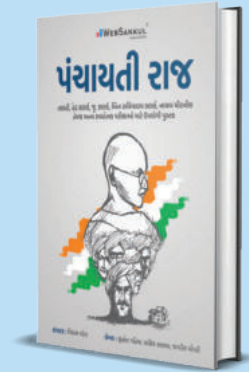
Scan to
Download
Demo Copy

તલાટી કમ મંત્રી તથા જુ. ક્લાર્ક

- તલાટી-કમ-મંત્રી અને જુનિયર ક્લાર્કની પરીક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને તૈયાર કરેલ પ્રશ્નપત્રોનું પુસ્તક
- નવા અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર થયેલ 50 પ્રશ્નપત્રો

Scan to
Download
Demo Copy

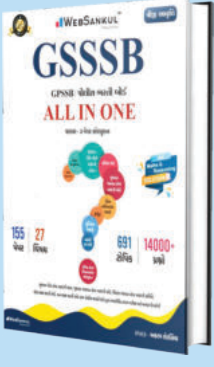

પંચાયતી રાજ

- NCERT, GCERT, સરકારી વેબસાઇટોનો સંદર્ભ લઈને તૈયાર કરાયેલ પુસ્તક. નવી પદ્ધતિ અનુસાર તથ્યાત્મક માહિતીનો સમાવેશ.

Scan to
Download
Demo Copy

GSSSB

- 2011 થી 2021 સુધીના પ્રશ્નોપત્રો નું વિષયવાદસ, તેમજ ટોપિક વાદસ સોલ્યુશન
- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ વગેરે માટે ઉપયોગી પુસ્તક

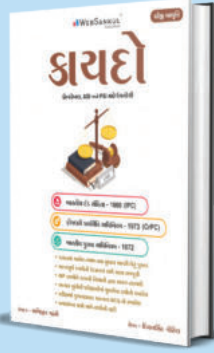
Scan to
Download
Demo Copy

કમ્પ્યુટર

- GSSSB+GPSSB+પોલીસ ભરતી બોર્ડમાં પૂછાયેલા 800+ પ્રશ્નોનો ચેપ્ટરવાઈઝ સમાવેશ
- બિનસચિવાલય, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI માટે ઉપયોગી પુસ્તક

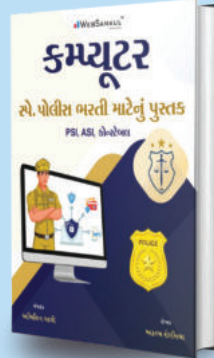
Scan to
Download
Demo Copy

કાયદો

- PSI / ASI ની મુખ્ય પરીક્ષા તથા કોન્સ્ટેબલની પરીક્ષા માટે કાયદાની વિસ્તૃત તૈયારી કરવામાં અતિ ઉપયોગી એવું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

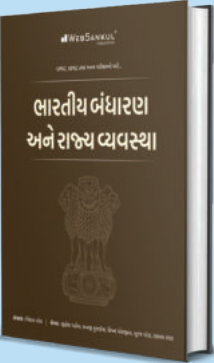

કમ્પ્યુટર

(સો. પોલીસ ભરતી માટે)

- કોન્સ્ટેબલ અને PSI/ASI ની પરીક્ષાઓના અભ્યાસક્રમને ધ્યાનમાં લઈને સંક્ષિપ્તમાં અને મહત્વની બાબતો સમાવીને તૈયાર કરેલું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા

- પ્રાથમિક અને મુખ્ય પરીક્ષાના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક
- 100 થી વધુ ટેબલ અને ચાર્ટના ઉપયોગ દ્વારા માહિતીની સરળ સમજૂતી

Scan to
Download
Demo Copy

પર્યાવરણ

- UPSC, GPSC, RFO, ACF, PI, Dy.SO., STI અને GSSSB જેવી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે અતિમહત્વપૂર્ણ પુસ્તક

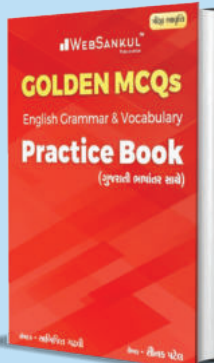
Scan to
Download
Demo Copy

All in One પેપર સેટ

- વર્ષ 2016થી અત્યાર સુધીમાં GPSC દ્વારા લેવાયેલ સિવિલ સેવાની પ્રાથમિક પરીક્ષાઓના 5500+ પ્રશ્નો
- GPSC Class 1/2, P.I., S.T.I., Dy.SO વગેરે પરીક્ષા માટે અત્યંત ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

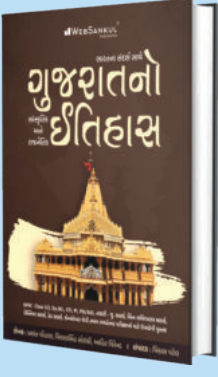

English Golden MCQ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહા નગરપાલિકાની પરીક્ષા વગેરે માટે English Grammarની પ્રેક્ટિસ કરવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાત ઇતિહાસ

- ગુજરાતના ઇતિહાસની ભારતીય ઇતિહાસના સંદર્ભ સાથે સુવ્યવસ્થિત રજૂઆત
- GPSC Class 1/2, Dy. So, PI, PSI/ASI, તલાટી, જુ. ક્લાર્ક, બિન સચિવાલય ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ માટે ઉપયોગી

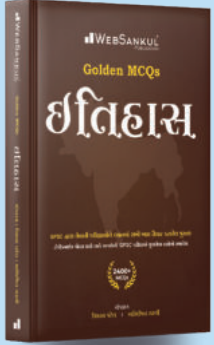
Scan to Download Demo Copy

ભૂગોળ (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ભૂગોળ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ઇતિહાસ(Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ઇતિહાસ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના બંધારણ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

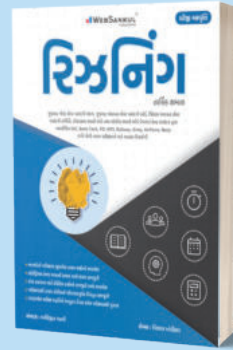
Scan to Download Demo Copy

Maths

- ગુજરાતમાં પ્રથમ વખત સૌથી વધુ (60+) પ્રકરણનો સમાવેશ કરતું સંપૂર્ણ પુસ્તક
- 3200+ પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નોનો સોલ્યુશન સાથે સમાવેશ

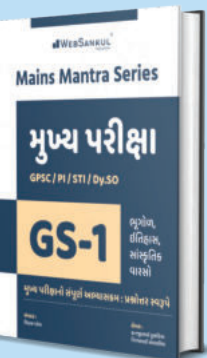
Scan to Download Demo Copy

રિઝનિંગ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહાનગરપાલિકાની વિવિધ પરીક્ષા, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ, GPSC દ્વારા લેવાતી વિવિધ પ્રાથમિક પરીક્ષાઓ માટે

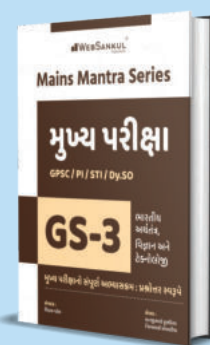
Scan to Download Demo Copy

GS 1

- GS-1 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 ની પરીક્ષા તથા તકનીકી પોસ્ટના મુખ્ય પરીક્ષાના સામાન્ય અભ્યાસ વિષયની તૈયારી માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

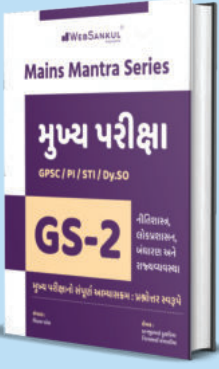

GS 3

- GS - 3 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષા માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

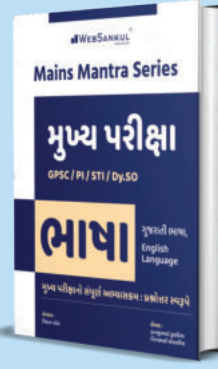

GS 2

- GS - 2 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- ભારતીય રાજ્યવ્યવસ્થા અને બંધારણના અગત્યના મુદ્દાઓ જેમ કે, સંઘવાદ, મૂળભૂત અધિકાર, DPSP, રાષ્ટ્રપતિ, રાજ્યપાલ, કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો, વિવિધ સંસ્થાઓ વગેરેનો સમાવેશ.

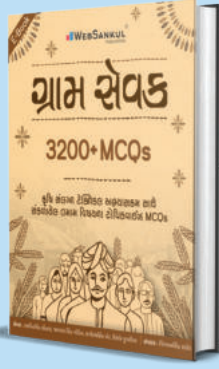
Scan to
Download
Demo Copy

મુખ્ય પરીક્ષા ભાષા

- GPSC દ્વારા લેવાતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષાઓમાં ગુજરાતી અને English વિષયોની તૈયારી કરતાં ઉમેદવારોને ઉપયોગી થાય તેવું પુસ્તક

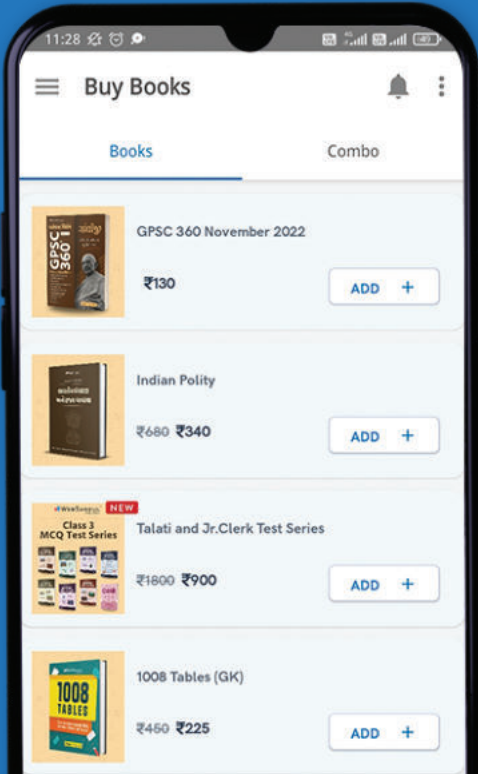
Scan to
Download
Demo Copy

ગ્રામ સેવક (E-Book)

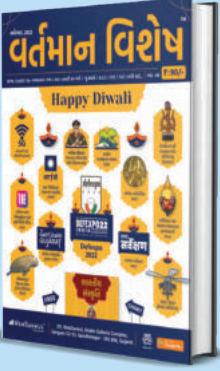
- કૃષિ નિષ્ણાંતો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ અતિ મહત્વના 3000+ MCQ
- ખેતી, બાગાયત અને પશુપાલન વિષયના અગત્યના તમામ પ્રશ્નોનું સંકલન

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

વર્તમાન વિશેષ નવેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન ભારતીય સંસ્કૃતિ (ચાર્ટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓક્ટોબર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન

Dy.so / ACF 555 આદર્શ પ્રશ્નો (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ સપ્ટેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન આઝાદીના લડવૈયા ભાગ-2 (ફી બુકલેટ)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓગસ્ટ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન

આઝાદીના લડવૈયા ભાગ - 1 (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જુલાઈ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન પર્યાવરણ વિશેષ બુકલેટ ફી

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જૂન

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન

ભારતનું બંધારણ : એક નજર

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ મે

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન કરંટ સુપરફાસ્ટ (છેલ્લા 3 મહિનાનું)

Scan to
Download
Demo Copy

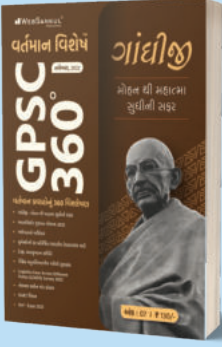
વર્તમાન વિશેષ એપ્રિલ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન

વિશેષ મુદ્દો - ગુજરાતનું વાવસ્થાપત્ય

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° નવેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

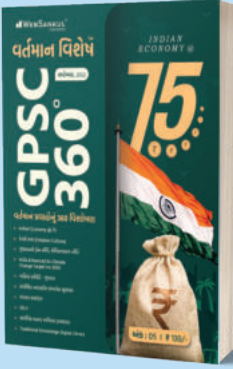
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓક્ટોબર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° સપ્ટેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

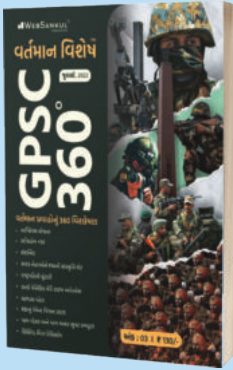
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓગસ્ટ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

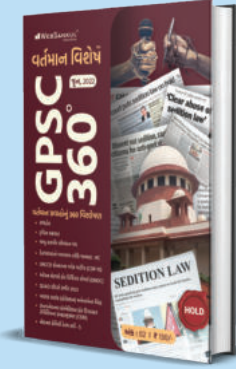
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જુલાઈ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જૂન

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

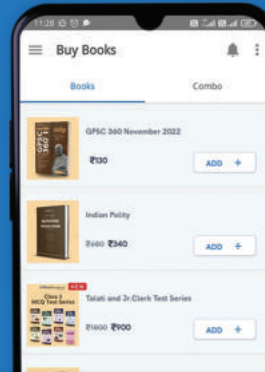
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° મે

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

Scan QR